

εσπάρησαν εἰς τοὺς οἰκείους τόπους¹, καὶ οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος καθυπέταξεν εὐκόλως πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦ Ὠξοῦ χώραν. Ταῦτο-
χρόνως ἐπανῆλθον ἐκ τῆς Ἀρείας ὁ Ἀρτάβαζος καὶ ὁ Ἐρίγυιος·
διότι ὁ μὲν Σατιβαρζάνης μετὰ βραχὺν ἀγῶνα ἡττήθη, φονευθεὶς
ἰδιοχειρῶς ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἐριγυίου, οἱ δὲ Ἀρειοὶ πάραυτα
καταθέσαντες τὰ ὅπλα ὑπετάχθησαν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔπειμψεν
εἰς ἐκείνας τὰς χώρας τὸν Σολέα Στασάνορα, παραγγείλας τὸν μὲν
τέως σατράπην Ἀρσάμην, ὅστις ἀπέδειξε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν
διαγωγὴν ἐπαμφοτερίζουσιν, νὰ καθείρῃ, αὐτὸς δὲ ἀντ' ἐκείνου
ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν. Τὴν δὲ πλουσίαν σατραπείαν τῆς Βακ-
τριανῆς ἔλαβεν ὁ γέρον Ἀρτάβαζος, ὅπερ οὐκ ὀλίγον καθυσύχασε
τοὺς ἐν τῇ ἀτυχίᾳ παραδοθέντας. Ἡ Ἄορνος, ἡ παρὰ τὴν βόρειον
εἰσοδὸν τῶν στενῶν κειμένη, ἐξελέχθη ὡς ὀρμητήριον². Τότε ἀφε-
θέντες ἐστάλησαν εἰς τὴν πατρίδα οἱ παλαιῖμαχοι, ὅσοι δὲν ἦσαν
πλέον χρήσιμοι πρὸς περαιτέραν ὑπηρεσίαν, καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐθε-
λονταὶ οἱ διανύσαντες τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας των³.

Οὕτως, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ ἔτους 329, τὰ πάντα ἦσαν
ἑτοιμα, ὅπως ἐπιχειρήσῃ τὴν καθυπόταξιν τῆς πέραν τοῦ Ὠξοῦ
χώρας⁴. Αἱ ἐξαιρετικαὶ ταύτης ιδιότητες, προσηκόντως χρησιμο-

¹) Ἀρρίανου Γ', 28, 10 «ἐπὶ τὰ σφῶν ἕκαστοι». Κουρτίου VII, 4, 21 in suos quisque viros. Πρὸς ταῦτα δύναται τις ἴσως νὰ σχετίσῃ ὅσα λέγει ὁ Ἀρρίανος (Δ', 21, 1) περὶ τῆς ὑστερωτέρας ἐπανάστασεως τῆς Βακτριανῆς «Χορήνης καὶ ἄλλοι τῶν ὑπάρχων οὐκ ὀλίγοι». Περὶ τὴν σατράπην τῆς Σογδιανῆς οὐδένα μνημονεύει οὔτε ὁ Ἀρρίανος οὔτε αἱ ἄλλαι πηγαί. Καὶ ἡ πλουσία χώρα Μαργιανῇ (Merv, Shahidschan) ἀνήκειν ἀρχαιότερον τοῦλάχιστον εἰς τὴν Βακτριανήν, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Bisitum 3, 11. Κατὰ ταύτην ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς καταβάλλει τὸν ἐν τῇ Μαργιανῇ ἀποστατήσαντα.

²) Ἄν αὕτη ἡ πόλις ὀνομάσθῃ Ἀλεξάνδρεια καὶ εἴνε ἡ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου καλουμένη «Ἀλεξάνδρεια κατὰ Βάκτρα», ἢ ἂν ἡ τελευταία αὕτη πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀνατολικώτερον, ὅπου οἱ γεωγράφοι τῆς Ἀνατολῆς τοποθετοῦσι πόλιν τινὰ Iskandereh (Ebn-Haukal σ. 224. Abulfeda ἐκδ. Reiske σ. 352), δὲν τολμῶ ν' ἀποφανθῶ. Ὁ Müttel (εἰς Κούρτιον σ. 654) ὑποθέτει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατήλθεν ἀπὸ τοῦ Anderab, παρακολουθῶν τὸν ποταμόν, ὅστις εἰσβάλλει εἰς τὸν Ὠξον πλησίον τοῦ Kunduz (τὸν λεγόμενον Ghorī παρὰ τῷ Al. Burnes). Αὕτη τοῦλάχιστον εἴνε ἡ φυσικὴ ὁδός.

³) Ἀρρίανου Γ', 29, 5. Κουρτίου VII, 527.

⁴) Περὶ ταύτης τῆς ἐν τῇ Βακτριανῇ διατριβῆς ὁ Κούρτιος (VII, 4, 32) λέγει: hic

ποιούμεναι, θὰ ἐδύναντο νὰ παράσχωσι μακράν καὶ ἴσως ἐπιτυχῇ ἀντίστασιν· διότι ἡ μὲν εὐφορος καὶ πολυάνθρωπος κοιλὰς τῶν Μαρακάνδων, προστατευομένη ἐκ δυσμῶν μὲν ὑπὸ ἀχανῶν ἐρήμων, ἐκ νότου δέ, ἀνατολῶν καὶ βορρᾶ ὑπὸ ὀρέων καὶ δυσθατωτάτων στενῶν, ἦτο οὐ μόνον κατὰ πάσης ἐπιθέσεως εὐυπεράσπιστος, ἀλλὰ καὶ πρὸς διηνεκῇ παρενόχλησιν τῆς Ἀρείας, Παρθικῆς καὶ Ὑρκανίας λίαν ἐπίκαιρος. Ἐκεῖ ἐδύναντο εὐκόλως νὰ συναθροισθῶσιν ἀξιόλογοι δυνάμεις· τὰ στίφη τῶν Δαῶν καὶ Μεσσαγετῶν τὰ ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐρήμοις καὶ τὰ σκυθικὰ πλήθη τὰ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου ἦσαν πάντοτε ἐπιβρέπῃ εἰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς· καὶ Ἰνδοὶ ἡγεμόνες εἶχον ὁμολογήσῃ, ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἂν δὲ οἱ Μακεδόνες ἐνίκων, αἱ πρὸς δυσμὰς ἔρημοι καὶ τὰ δυσπρόσιτα φρούρια τῆς ὀρεινῆς χώρας παρεῖχον ἀσφαλῇ καταφύγια καὶ ἀφετηρίας πρὸς νέας ἐξεγέρσεις.

Διὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόμισεν ὅτι ἦτο σπουδαιότατον νὰ γείνη κύριος αὐτοῦ τοῦ Βήσσου, πρὶν ὁ ὑπ' αὐτοῦ σφετερισμὸς τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος καταντήσῃ τὸ σύνθημα γενικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀνέζευξε λοιπὸν ἐκ Βάκτρων, ἵνα καταδιώξῃ τὸν Βήσσον· μετὰ ἐπίπονον δὲ πορείαν διὰ τῆς ἐρημοτέρας χώρας τῆς χωριζούσης τὴν περὶ τὰ Βάκτρα εὐφορον ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ Ὠξοῦ¹, ἔφθασεν ὁ στρατὸς εἰς τὴν ὄχθην τοῦ μεγάλου καὶ ὀρμητικοῦ ποταμοῦ. Πλοῖα πρὸς διαπεραιώσιν οὐδαμοῦ ὑπῆρχον· νὰ διαβῶσι δὲ αὐτὸν νηρόμενοι ἢ πεζοποροῦντες ἦτο ἀδύνατον ἕνεκα τοῦ εὐρους καὶ τοῦ βάθους τοῦ ποταμοῦ· γέφυραν νὰ ζεύξωσιν ἀπήτει

regi stativa habenti nunciatur ex Graecia Peloponnesiorum Laconumque defectio; nondum enim victi erant quum proficiscerentur tumultus ejus principia nunciaturi. Ἡ ἀγγελία θὰ ἐστάλῃ περὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 330· ἐχρειάσθη δὲ δέκα μῆνας ὥπως φθάσῃ εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον. Ἡ εἰδησις θὰ ἦτο πολύτιμος, ἂν δὲν προήρχετο ἐκ τοῦ Κλειτάργου.

¹) Ὁ *Κούρτιος* (VII, 5, 1) περιγράφει τὴν διανυσθεῖσαν χώραν ὡς φρικτὴν ἐρημον, βεβαίως ὑπερβάλλων τὰ πράγματα καὶ προλαμβάνων περὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξοῦ ὅσα εἶνε ἀληθῆ περὶ τῶν ἐκεῖθεν αὐτοῦ. Κατὰ τὸν *Στράβωνα* (IA, σ. 510) ὁ ποταμὸς τῶν Βάκτρων ἐμβάλλει εἰς τὸν Ὠξον, «ἣν (πόλιν) διαρρέει ὁμώνυμος ποταμὸς ἐμβάλλων εἰς τὸν Ὠξον». Ἀπὸ τοῦ Balk μέχρι Kilif εἶνε δέκα πλήρη μίλια.

πολὺν χρόνον, ἐπειδὴ οὔτε ξυλείαν ἱκανὴν εἶχον ἐκεῖ πλησίον, οὔτε ἡ ἀμμώδης καὶ μαλακὴ κοίτη καὶ τὸ σφοδρὸν ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἐπέτρεπε τὴν εὐκόλον ἐγκατάπηξιν πασσάλων. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν κατέφυγεν εἰς τὸ αὐτὸ μέσον, ὅπερ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς μετεχειρίσθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἰστρου· διέταξε νὰ πληρώσωσιν ἀχύρων τὰ δερμάτινα στεγάσματα τῶν στρατιωτικῶν σκηνῶν, νὰ συβράψωσιν αὐτὰ στερεῶς καὶ συνδέσαντες νὰ τὰ ρίψωσιν εἰς τὸ ὕδωρ ἐν εἵδει πλωτοῦ ζεύγματος, νὰ καλύψωσιν αὐτὰ διὰ δοκῶν καὶ σανίδων, καὶ οὕτω νὰ κατασκευάσωσι πλωτὴν γέφυραν, δι' ἧς ἐν διαστήματι πέντε ἡμερῶν διέβη τὸν ποταμὸν ἅπας ὁ στρατός¹. Ἄνευ διακοπῆς ἐξηκολούθησεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πρὸς τὰ Ναύτακα ὁδόν².

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἡ τύχη τοῦ Βήσσου ἔλαβε τροπὴν ἀξίαν τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ. Φεύγων διηνεκῶς πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ στερούμενος πάσης θελήσεως καὶ ἐνεργείας, ἐνομίσθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν μεγιστάνων, ὅτι ματαιώνει καὶ προδίδει καὶ τὴν τελευταίαν αὐτῶν ἐλπίδα· ἀλλ' ἦτο φυσικὸν ὅτι καὶ ἐν τοιαύτῃ ταπεινώσει τὸ ὄνομα τῆς δυνάμεως εἶχεν ἔτι θέλητρον, κατὰ δὲ τοῦ δολοφόνου τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἀδικία ἐθεωρήθη ἐπιτετραμμένη. Ὁ Σόγδιος Σπιταμένης, μαθὼν

¹) Ἀῤῥιανού Γ', 29.

²) Περὶ τῆς τοποθεσίας τῶν Ναυτάκων «τῆς Σογδιανῆς χώρας» δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἔνδειξις, εἰμὴ αὕτη ἡ φυγὴ τοῦ Βήσσου καὶ ἡ διαγεμισία τῶν Μακεδόνων 328-7 (Ἀῤῥιανού Δ', 18, 1). Ἐπειδὴ δὲ ἡ φυγὴ ἔγινε πρὸς δυσμὰς, πρὸς τὴν Βουχάραν, φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὰ Ναύτακα μᾶλλον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Nakschab (ἢ Karschi), τὴν χειμερινὴν ἑδρὰν τοῦ Τιμούρ, ἢ εἰς τὸ ἀνατολικώτερον κείμενον Kesch (ἢ Schehrisebz). Ἡ ὁδὸς ἢ ἀπὸ Balk εἰς τὸ πέραν τοῦ ὤξου διαβαίνει τὸν ποταμὸν εἰς τὸ Kilif. Ταύτην τὴν ὁδὸν ἀκολουθοῦντες οἱ διώκοντες ἐδύναντο νὰ παρακάμψωσι τὰ σπουδαῖα ὄρη τὰ χωρίζοντα τὸ Hissar ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ Karschi, μάλιστα δὲ τὸ ἐπικίνδυνον στενὸν τῆς «σιδηρᾶς πύλης». Ἀπασα αὕτη ἡ χώρα ἢ μεταξὺ τοῦ ὤξου καὶ Σόγδ ἐγνώσθη καλῶς ἀπὸ τοῦ 1875 διὰ τῶν περιηγήσεων τοῦ Fedtschenko καὶ Majew, καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων ἀγγλικῶν ἐρευνῶν, τῶν ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Mongommery ὑποκινηθεισῶν. Παραπέμπω εἰς τὸ Bulletin géographique 1876 (Décembre) σ. 572 ἐξ. καὶ εἰς R Kiepert (Globus, 1877. n° 1). Ἀμφότεραι αὗται αἱ πραγματεῖαι ἔχουσι προσηρτημένον καὶ μικρὸν διδακτικὸν γάρτην. Ἰδίως αἱ ἐκθέσεις τοῦ Majew ἐδιπλασίασαν τὴν ἀξίαν τῶν εἰδήσεων τοῦ Chereffeddin.

ὅτι ὁ στρατὸς τῶν πολεμίων ἐπήρχετο, ἐνόμισεν ἔγκαιρον ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, προδίδων τὸν προδότην. Ἀνεκοίνωσε δὲ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἡγεμόνας Δαταφέρνην, Κατάνην καὶ Ὁξυάρτην, καὶ μετ' οὐ πολὺ συνεννοηθέντες, συνέλαβον τὸν « βασιλέα Ἀρταξέρξη », καὶ ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτι ἂν ἔπεμπεν εἰς αὐτοὺς μικράν τινα δύναμιν, ἤθελον νὰ παραδώσωσι τὸν Βῆσσον, οὗ τινος ἦσαν κύριοι. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνέπαυσεν ἐπὶ μικρὸν τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ καὶ ἐν ᾧ αὐτὸς εἶπετο κατὰ βραχυτέρους σταθμούς, προέπεμψε τὸν σωματοφύλακα Πτολεμαῖον τὸν Λαγίδην μετὰ ἐξακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, ὅσοι ἐφαίνοντο ἱκανοὶ καὶ ἐν ἧ περιπτώσει ὁ στρατὸς τῶν βαρβάρων ἔμελλε ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Βήσσου νὰ ἐκβιάσωσιν αὐτήν. Τὸ σῶμα τοῦτο διανύσαν ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν δέκα ἡμερῶν ὁδόν¹⁾, ἔφθασεν ἐκεῖ ὅπου τὴν προτεραιάν ὁ Σπιταμένης εἶχε καταυλισθῇ μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δὲ ἔμαθον, ὅτι ὁ Σπιταμένης καὶ Δαταφέρνης δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Βήσσου· διὰ ταῦτα ὁ Πτολεμαῖος διέταξε τοὺς μὲν πεζοὺς νὰ ἔπωνται βραδέως, αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τοὺς ἵππεῖς προήλαυε μετὰ σπουδῆς. Μετ' οὐ πολὺ παρέστη πρὸ τῶν τειχῶν χωρίου, ἐν ᾧ εὐρέθη ὁ Βῆσος μετὰ ὀλίγων ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σπιταμένου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν, διότι οἱ ἡγεμόνες ἡσχύνθησαν νὰ τὸν παραδώσωσιν ἰδιοχείρως. Ὁ Πτολεμαῖος, περιζώσας τὸ χωρίον, προσεκάλεσε διὰ κήρυκος τοὺς κατοίκους νὰ παραδώσωσι τὸν Βῆσσον, ἂν ἤθελον νὰ σωθῶσιν. Ἦνοιξαν λοιπὸν τὰς πύλας καὶ εἰσελθόντες οἱ Μακεδόνες συνέλαβον τὸν Βῆσσον, καὶ συνασπισθέντες ἀπεχώρησαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον φέροντες τὴν

¹⁾ Ἄν τὰ Ναύτακα εἴνε τὸ σημερινὸν Karschi ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Kaschka, τότε ἀπέχει 30 μίλια τοῦ Kilif καὶ τοῦ πόρου τοῦ Ὠξου. Ὁ δὲ Βῆσος τότε, ὁρμώμενος ἀπὸ τῶν Ναυτάκων ἐτράπη πρὸς τὴν Βουχάραν, καιμένην εἰς 20 μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὸ βορειοδυτικά, καὶ παρεδόθη ἐν τινι τῶν ἐπὶ ταύτης τῆς ὁδοῦ χωρίῳ, ἴσως τῷ Karaul-Tübe, 5 μίλια τῆς Βουχάρας ἀπέχοντι. Ταῦτα εἰρήσθωσαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς « δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ ἐν τεσσαρσιν ἡμέραις » τοῦ Πτολεμαίου.

λείαν· ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος προπέμψας, ἠρώτησε τὸν Ἀλέξανδρον, πῶς διέταττε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς αὐτὸν ὁ συλληφθεὶς δολοφόνος τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ τὸν προσαγάγωσι γυμνὸν καὶ ἐν κλοιῷ δεδεμένον, καὶ νὰ στήσωσιν αὐτὸν ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἔμελλε νὰ παρελάσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένεεν· ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἀντιπαρερχόμενος τὸν εἶδεν, ἐπέστησε τὸ ἄρμα του καὶ τὸν ἠρώτησε, διὰ τί συνέλαβε τὸν Δαρεῖον, τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ κύριον, τὸν συγγενῇ καὶ εὐεργέτην του, καὶ συλλαβὼν ἀπήγαγεν αὐτὸν καὶ τέλος ἐφόνευσεν; Ὁ Βῆσσος ἀπεκρίθη ὅτι ἔπραξε τοῦτο ὅχι ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ἀποφάσεως μόνον, ἀλλὰ διὰ τῆς συγκαταθέσεως πάντων, ὅσοι τότε ἦσαν περὶ τὸν Δαρεῖον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οὗτοι ἤθελον ἀξιώθῃ τῆς χάριτος τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ τὸν μαστιγώσωσι καὶ διὰ τοῦ κήρυκος νὰ διακηρύξωσι, τί εἶχεν εἶπῃ εἰς αὐτὸν ὁ δολοφόνος τοῦ βασιλέως¹. Ὁ δὲ Βῆσσος ἀπήχθη εἰς τὰ Βάκτρα, ἵνα δικασθῇ².

Οὕτω διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὁ Πτολεμαῖος, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ἀριστόβουλον ὁ Σπιταμένης καὶ Δαταφέρνης αὐτοὶ παρέδωσαν τὸν Βῆσσον ἀλυσίδετον. Διὰ τούτου φαίνεται ὅτι ὑποδηλοῦται, ὅπερ καὶ ἡ Κλειτάρχειος παράδοσις ἔτι σαφέστερον καταδεικνύει, ὅτι ὁ Σπιταμένης, ὁ Δαταφέρνης, ὁ Κατάνης καὶ ὁ Ὁξύαρτης ἔτυχον συγγνώμης παρὰ τοῦ βασιλέως, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν τῇ κατοχῇ τῶν κτήσεων αὐτῶν ἀφέθησαν. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐνόμισεν, ὅτι διὰ τούτου τοῦ τρόπου γίνεται κύριος τῆς Σογδιανῆς καὶ προ-

¹) Κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Γ', 30, 5) ὁ κήρυξ διετάχθη νὰ κηρύξῃ ὅχι ὅσα ὁ Βῆσσος εἶπεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν: «καὶ ἐπιλέγειν τὸν κήρυκα ταῦτα ἐκεῖνα ὅσα αὐτὸς τῷ Βῆσσῳ ἐν τῇ πύστει ὠνεΐδισεν». Σ. Μ.

²) Ἀρρίανου Γ', 30, 5 «οὕτως αἰκισθεὶς ἀποπέμπεται εἰς Βάκτρα ἀποθανούμενος». Οὕτω τελευτᾷ τὴν διήγησιν ὁ Ἀρρίανος, λαβὼν αὐτὴν παρὰ τοῦ Πτολεμαίου. Κατὰ δὲ τὸν Κούρτιον (VII, 5, 40) ὁ Βῆσσος παρεδόθη εἰς τὸν Ὁξάρτην, τὸν ἀδελφὸν τοῦ δολοφονηθέντος· κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον (II, 88) «τῷ ἀδελφῷ τοῦ Δαρείου καὶ τοῖς ἄλλοις συγγενέσι» (κατὰ τὸ δίκαιον λοιπὸν τῶν γεννητῶν). Παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ὁ Ὁξάρτης εἶνε υἱὸς τοῦ Ἀδουλίτου καὶ σατράπης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Σούσις, ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου ὀνομάζεται παρ' αὐτῷ (Z', 4, 5) Ὁξύαρτης, διάφορος τοῦ Βακτρίου Ὁξάρτου.

ήλασε μὲν ἀπὸ τῶν Ναυτάκων περαιτέρω πρὸς τὰ Μαράκανδα¹, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σογδιανῆς, προελάσας δὲ πρὸς τὸν 'Ιαζάρ-την κατέλιπεν ἐν αὐτῇ φρουράν. 'Αλλ' αἱ πηγαὶ ἡμῶν δὲν μνημονεύουσιν, ὅτι διώρισε σατράπην τῆς Σογδιανῆς, οὐδ' ὅτι ἔλαβεν ἄλλα μέτρα πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς· ἀπήτησε μόνον σπουδαίαν χορηγίαν ἵππων, ἵνα ἐφοδιάσῃ πάντας αὐτοῦ τοὺς ἵπ-πεῖς, οἵτινες κατὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν ὑψηλῶν ὁρέων καὶ τὴν με-τέπειτα πορείαν εἶχον πάθῃ πολλὰς ἀπωλείας.

Λίαν ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν πάρεργος σημείωσις, ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος συνεκάλεσε «τοὺς ὑπάρχους τῆς Βακτριανῆς χώρας» εἰς τὰ Ζαρίασπα, εἰς συνέλευσιν ὀνομαζομέ-νην διὰ λέξεως (σύλλογος), ἣτις παρὰ τοῖς Ἑλλήσι σημαίνει ἐκ παραδόσεως τὰς ἐν ταῖς καρανίαις τοῦ περσικοῦ κράτους συνή-θεις ἐνιαυσίους ἐπιθεωρήσεις². 'Αλλὰ καὶ ἂν ὁ 'Αλέξανδρος συν-εκάλεσε τοὺς βακτρίους ὑπάρχους μόνον πρὸς ἐπιθεώρησιν, τὸ βέ-βαιον εἶνε ὅτι ἄλλοθι οὐδαμοῦ τῆς περσικῆς μοναρχίας εἶχε πράξῃ

¹) Ὅτι τὰ Μαράκανδα εἶνε ἡ σημερινὴ πόλις Σαμαρκάνδ, στηρίζεται ὅχι μόνον εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὀνόματος, ἥτις κατὰ τὸν Spiegel (ἐ. ἀν. II, σ. 546) δὲν ἀρκεῖ. 'Αλλ' ἡ πόλις θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν ὡς κτίσμα τοῦ 'Αλεξάνδρου. (Baber Memoir. σ. 42).

²) 'Αῤῥδιανῶ Δ', 1, 5 «συνελθεῖν τοὺς ὑπάρχους τῆς χώρας ἐκείνης εἰς Ζαρίασπα τὴν μεγίστην πόλιν... ὡς ἐπ' ἀγαθῷ οὐδενὶ τοῦ συλλόγου γιγνομένου». Τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως σύλλογος παρέχει ὁ Ξενοφῶν (Οἶκον. Δ', 6 καὶ Κύρ. Παιδ. Γ', 2, 11)· εἶνε ἡ κατ' ἔτος ἐξέτασις τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἄλλων, «οἷς ὠπλίσθαι προστέτακται πλὴν τῶν ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν». Τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατευμάτων ὁ σύλλογος ἐγίνετο ἐν Καστωλῷ, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλληνικ. Α', 4, 3· Ἀναβ. Α', 1, 2). Ὅτι δὲ καὶ οἱ Πέρσαι καὶ Μῆδοι εἶχον τὸν ἑαυτῶν σύλλογον ἐν Ἐκβατάνοις ἐξάγεται ἐκ τοῦ 'Αῤῥδιανῶ (Δ', 7, 3) ὅπου λέγεται, ὅτι ὁ Βῆσσος ἐκεῖσε μέλλει νὰ προσαχθῇ «ὡς ἐκεῖ ἐν τῷ Μήδων τε καὶ Περσῶν συλλόγῳ ἀποθανούμενος». Τί ἐννοοῦσιν οἱ Ἕλληνες λέγοντες ὑπαρχον, δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἄν παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. Γ', 1, 7) Ἰάσον ὁ Φεραῖος ἀποκαλεῖ τὸν Ἀλκίταν τὸν βασιλεῖα τῶν Μολοσσῶν ὑπαρχον αὐτοῦ, καὶ ἂν ὁ Κύρος παρὰ Ξενοφῶντι (Ἀναβ. Α', 2, 20) φονεύει Πέρσῃν τινα φοινικιστὴν βασιλικὸν «καὶ ἑτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην» (ὅπου οὐδὲν ὑπάρχει σχόλιον), ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι διὰ τῆς λέξεως ταύτης συνυπονοεῖται καὶ ἰδία τις ἀρχή. 'Αλλ' ἡ αὐτὴ λέξις εὐρίσκεται παρὰ τῷ Ἀῤῥδιανῶ σημαίνουσα καὶ ὑφιστάμενον ἄρχοντα, οἷον Δ', 22, 4. Ε', 29, 4. Τὸν δὲ Μαχάιον ὀνομάζει ἐν μὲν Γ', 16, 4 σατράπην, ἐν δὲ Δ', 18, 3 ὑπαρχον τῆς Βαβυλώνης.

τοιούτων τι μέχρι τοῦδε. Διεννοεῖτο ἄρά γε ἵνα δώσῃ εἰς ταύτας τὰς παρὰ τὸν Ὀξον χώρας ἄλλον τύπον ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ κράτους καὶ ἀλλοίαν ὀργάνωσιν ἢ εἰς τὰς μέχρι τοῦδε κατακτηθείσας; Ἐν τοῖς ἐξῆς θέλομεν ἰδῆ ὅτι μεγιστᾶνά τινα τῆς Σογδιανῆς ὠνόμασε « βασιλέα » αὐτῆς, ὅτι μετὰ τῆς θυγατρὸς ἐνὸς ἄλλου συνεζεύχθη, ὅτι εἰς τρίτον τινά, ὅστις ῥητῶς λέγεται ὑπαρχος, ἀφ' οὗ τὸν ἠνάγκασεν ἐν τῷ βραχῶδει αὐτοῦ φρουρίῳ νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐπέτρεψε καὶ τὸ φρούριον καὶ τὴν περὶ αὐτὸν χώραν¹, καὶ ὅτι εἰς τέταρτον ἄλλον εἰς ὁμοίαν περὶστασιν εὐρεθέντα ὁμοίως ἔδωκε συγγνώμην καὶ ἐλπίδας εὐρυτέρας ἐπικρατείας. Οἱ ἐν ταύταις ταῖς χώραις πολυάριθμοι εὐγενεῖς δυνάσται μετὰ τῶν φρουρίων καὶ ἐπικρατειῶν αὐτῶν οἱ ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν μνημονευόμενοι, οἱ λεγόμενοι ἐκεῖνοι ὑπαρχοί², φαίνονται ὡς τιμαριοῦχοι ἡγεμόνες καὶ ὡς χωροδεσπόται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ κράτους, οἳ οἱ Πεχλεβάνοι τοῦ Σιάχ-ναμέ. Ὑπῆρχον λοιπὸν τὰ στοιχεῖα πρὸς εἰσαγωγὴν συστήματος, ὅπερ ἀναλόγως τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τούτων τῶν χωρῶν ἦτο βεβαίως ἀξιοσύστατον, καὶ ἴσως ὁ διορισμὸς τοῦ Ἀρταδάζου ταύτην τὴν ἔννοιαν εἶχεν. Ἀλλὰ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

Ἐκ τῶν μέχρι Μαρακάνδων πορειῶν θὰ ἐσχημάτισεν ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς χαρακτηριστικῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους τῆς πέραν τοῦ Ὀξου χώρας. Πορευόμενος πρὸς τὰ Ναύτακα (Καρσί) διὰ τοῦ παρὰ τὸν Ὀξον Κιλίφ, ἐξ ἀριστερῶν μὲν εἶχε τὴν εὐρεῖαν ἔρημον, ἐκ δεξιῶν δὲ τὰς ἐνιαχοῦ εἰς 3,000

¹) Ὁ Ἀρξιδανὸς (Δ', 21, 1) λέγει περὶ τούτου τοῦ φρουρίου « αὐτός τε Χοριήνης συμπεφύγει καὶ ἄλλοι τῶν ὑπάρχων οὐκ ὀλίγοι » καὶ Δ', 21, 9 « ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ γῶριον ἐκεῖνο ἐπιτρέπει Χοριήνη καὶ ὑπαρχον εἶναι ὅσων περ καὶ πρόσθεν ἔδωκεν ».

²) Κουρτίου VIII, 2, 19 satrapes erat Sysimithres... καὶ VIII, 2, 32 imperium Sysimithri restituit spe majoris etiam provinciae facta si cum fide amicitiam ejus coluisset. Περὶ δὲ τοῦ Ὀξάρτου λέγει VIII, 4, 21 in regionem cui Oxyartes satrapes nobilis praeerat. Βεβαίως ἀμφοτέρωθεν διὰ τοῦ satrapes ἐννοεῖται ὁ ὑπαρχος.

ποδῶν ὕψος ἀνερχομένης ἀντηρίδας ὑψηλοῦ τινος ὄρους, οὗ τινος τὴν χιονοσκεπῇ κορυφῇ (ιδίως τὴν Χαζρετὶ-Σουλτάν εἶδεν εἰς δέκα μιλίων ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολάς, ὅτε, ἐξακολουθῶν τὴν πρὸς τὰ ἄνω πορείαν παρὰ τὸν ποταμὸν Κάσκα ἀπὸ τῶν Ναυτάκων εἰς Σερισέμπζ, ὑπερέβαινε τὸ στενὸν τοῦ Καρατιουμπέ. Ἐντεῦθεν κατῆλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Σὸγδ ἢ Ζεραφσάν, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων Πολυτιμήτου λεγομένου, πορευόμενος πρὸς τὴν Σαμαρκάνδ, ἣτις ἔχει μὲν ἔτι ὕψος 2,150 ἀγγλ. ποδῶν ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, κεῖται δὲ σχεδὸν ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν καὶ τὸ Μπάλκ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ ποταμοῦ Δερβέντ καὶ Ὠξου, ἣτις εἶνε 300 πόδας ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ τὸ Σερισέμπζ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κάσκα καὶ τὸ στενὸν ἐκεῖνο τοῦ Καρατιουμπέ, ὅπερ ἔχει ὕψος σχεδὸν 300 ποδῶν. Ἡ ὑψηλὴ κοιλάς τοῦ ποταμοῦ Σὸγδ ὁρίζεται πρὸς βορρᾶν ὑπὸ νέων σειρῶν ὁρέων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διευθυνομένων καὶ διατεμνομένων ὑπὸ στενῶν, ἅτινα φέρουσι βορειοανατολικῶς πρὸς τὸν Ἰαξάρτην, οὗτος δὲ ἐξ ἀνατολῶν κατερχόμενος αἰφνιδίως παρὰ τὸ Χοδιένδ τρέπει τὸν ροῦν αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν. Κατὰ ταύτην τὴν θέσιν τὰ ἐκ μεσημβρίας ὄρη καὶ τὰ ἐκ βορρᾶ ὑψηλότερα, συμπλησιάζοντα παρὰ τὸν μέγαν ποταμὸν, χωρίζουσι τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ μέσου Ἰαξάρτου, τὴν Φεργάναν, ἀπὸ τοῦ κάτω, πρὸς ἀριστερὰν τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἡ εὐρεῖα ἔρημος. Τὸ Χοδιένδ ἀπέχει τῆς Σαμαρκάνδ κατ' εὐθείαν ἐναέριον γραμμὴν 30 μίλια περίπου, τὸ δὲ Μπάλκ ἀπὸ Σαμαρκάνδ περίπου 42 μίλια, τὸ δὲ Μπάλκ ἀπὸ τοῦ Χοδιένδ 60, διπλασίως δηλ. περισσότερο ἢ τὸ Μιλάνον ἀπὸ τῆς Βασιλείας (Μπάζελ).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι εἶνε σημειώσεως ἄξιον περὶ τῆς γεωγραφικῆς διαμορφώσεως τῶν ἐκτεταμένων τούτων χωρῶν. Ἐκεῖνο τὸ Ἀνδερὰβ ἢ Ἀδρακα, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος, ἀρχομένου τούτου τοῦ ἔτους, ἀνεπαύθη μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν ὑψηλῶν στενῶν τοῦ Καυκάσου, κεῖται ὑπὸ τὸν αὐτὸν περίπου μεσημβρινὸν καὶ ἡ παρὰ τὸ Χοδιένδ πρὸς βορρᾶν τροπὴ τοῦ Ἰαξάρτου, ἀμφότερα 65

μίλια ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα κατ' εὐθείαν ἐναέριον γραμμὴν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἀνδεράβ, διευθυνόμενος, φαίνεται, πρὸς τὸ Κουνδούζ, ἦτο εἰς ὀλίγων μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θέσεως, ὅπου οἱ δύο μεγάλοι ποταμοὶ Κόκτσα καὶ Ἀμπι-Πάνδοτσα, καταβρέοντες ἐκεῖνος μὲν ἀπὸ τῶν ἰνδικῶν ὀροσειρῶν, οὗτος δὲ ἀπὸ τοῦ ὑψιπέδου Παμίρ, τῆς «στέγης ταύτης τοῦ κόσμου», ἐνώνονται μετὰ τοῦ Ὠξου. Κατωτέρω ταύτης τῆς θέσεως εἰσδέχεται ἀπὸ βορρᾶ ὁ μέγας οὗτος ποταμὸς σειρὰν παραποταμίων ἐκ τοῦ χιονώδους ὑψηλοῦ ὄρους, ὅπερ παράλληλον πρὸς τὸν Ἰαξάρτην καὶ ἀπέχον αὐτοῦ 15—20 μίλια, ἐκπέμπει πρὸς νότον πολλὰς ὀροσειράς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν εἶνε αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον στεναὶ ἐκεῖναι κοιλάδες, αἵτινες διανοίγονται πρὸς τὸν Ὠξον, ἐκχέουσαι τὰ ἑαυτῶν ποτάμια, καὶ συνδέονται πρὸς ἀλλήλας διὰ δυσβάτων στενῶν. Μόνον ἀπὸ τοῦ τετάρτου καὶ δυτικωτάτου τούτων τῶν παραποταμίων, τοῦ Δερμπέντ, ὅστις εἰσβάλλει εἰς τὸν Ὠξον δέκα μίλια βορειότερον τοῦ Μπάλκ, μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρ τῆς χώρας· τὸ ὀγκῶδες ὄρος μετὰ τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν μεταξὺ τοῦ Δερμπέντ καὶ τοῦ Σόγδ παρὰ τὴν Σαμαρκάνδ ἐκπέμπει δίκην ῥιπιδίου τοὺς κλάδους αὐτοῦ πρὸς δυσμάς, νοτιοδυτικὰ καὶ νότον· τὰ δ' ἐκ τοῦ μεταξὺ τούτων ὕδατα ἐνώνονται εἰς τὸν Κάσσκαν, ὅστις ῥέων παρὰ τὸ Καρσι (Ναύτακα) ἐξαφανίζεται ἔπειτα εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ ὁ ποταμὸς Σόγδ, ἀφ' οὗ τραπῇ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς νότον σχηματίζων εὐρὺ τόξον, ῥέει παρὰ τὴν Βουχάραν πρὸς τὸν Ὠξον, ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ εἰς αὐτόν, ἐξαφανίζεται εἰς τέναγός τι ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ὅ,τι δὲ μάλιστα κανονίζει ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν τῆς χώρας, εἶνε τὸ ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ὠξον εὐρεῖα κατωφέρεια στρέφει τρόπον τινὰ τὰ νῦτα πρὸς τὸν ῥοῦν τοῦ Ἰαξάρτου, ὅτι ἡ κοιλὰς τοῦ ποταμοῦ Σόγδ, ἀποχωριζομένη διὰ χιονοσκεπῶν ὀρέων τοῦ λοιποῦ ὕδατιοῦ συστήματος τοῦ Ὠξου, εἶνε μόνον ὥς τι προαύλιον καὶ φραγμὸς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἰαξάρτου καὶ τῶν πρὸς δυσμάς αὐτοῦ ἐρήμων, ὅτι ἡ ὀρεινὴ σειρὰ, ἣν ὑπερβαί-

νει τις διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Σιδηρᾶς πύλης, ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν ὄριον μεταξύ τούτου τοῦ προαυλίου καὶ τῆς πολυπτύχου Βακτριανῆς, καὶ ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔχει ἐν τῷ ὑψιπέδῳ τοῦ Παμίρ φυσικόν τι συμπλήρωμα καὶ προπύργιον κατὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς ὑψηλῆς 'Ασίας.

Μετὰ τὰ εἰρημένα θὰ εἶνε τοῦλάχιστον δυνατὸν νὰ ἐπισκοπήσῃ τις εὐκολώτερον τὰς ἐφεξῆς κατὰ ταύτας τὰς χώρας στρατιωτικὰς ἐνεργείας τοῦ 'Αλεξάνδρου.

'Ορμηθεὶς ἀπὸ τῶν Μαρακάνδων, ἐπορεύετο βορειανατολικῶς πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ Τανάϊδος, ὃν οἱ ἐγχώριοι ἀπεκάλουν 'Ιαξάρτην, «τὸν μέγαν ποταμόν». Ἡ ἀπὸ Μαρακάνδων πρὸς τὴν Κυρούπολιν, τὴν τελευταίαν πόλιν τοῦ κράτους, λεωφόρος, ὅχι πολὺ ἀπέχουσα τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ Τανάϊδος, διέρχεται διὰ τῶν στενῶν τῶν ὠξικῶν ὁρέων τῶν ὑπὸ ληστρικῶν φυλῶν οἰκουμένων. Ἐνταῦθα στίφη τινὰ Μακεδόνων, ἀποπλανηθέντα κατὰ τὴν προνομὴν εἰς τὰ ὄρη, κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτεθέντων βαρβάρων καὶ κατεσφάγησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν. Παρευθὺς ὁ 'Αλέξανδρος ἐξώρμησε κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν φιλῶν στρατιωτῶν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, 30,000 ἔνοπλοι, ὑποχωρήσαντες εἰς τὰ ἀπόκρημνα καὶ ὑπὸ φρουρίων φυλαττόμενα ὄρη των, ἡμύνοντο ἐκεῖθεν κατὰ τῶν σφοδρῶν καὶ ἐπανειλημμένων ἐπιθέσεων τῶν Μακεδόνων, σφενδονῶντες καὶ τοξεύοντες* μεταξύ δὲ τῶν πολλῶν τετρωμένων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ 'Αλέξανδρος, οὔτινος συνετρίβη τὸ ὄστον τῆς κνήμης ὑπὸ τινος τοξεύματος. Καταληφθέντες ἐκ τούτου οἱ περὶ αὐτὸν ὑπὸ νέας μανιώδους ἐξάψεως κατέλαβον τὰ ὑψώματα. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι τῶν βαρβάρων κατεκόπησαν, ἄλλοι ἐρρίφθησαν κατὰ κρημνῶν καὶ συνετρίβησαν εἰς τὰ βάραθρα· οὐχὶ δὲ πλείότεροι τῶν 8,000 ἐπιζήσαντες ὑπετάγησαν εἰς τὸν βασιλέα¹.

¹) 'Αῤῥιανού Γ', 30. Κουρτίου VII, 6. "Ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος θέσις οὐδεμία ἄλλη εἶνε εἰμὴ ἡ τῆς ἀλπείου ἐπαρχίας Osruschnah καὶ τὰ «Ὡξεία ὄρη» τοῦ Πτολεμαίου, ἐξά-

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος, ὁρμηθεὶς ἐκ τούτων τῶν ὀρεινῶν χωρῶν, ἐτράπη πρὸς βορρᾶν, χωρὶς νὰ εὔρη μηδεμίαν ἀντίστασιν. Ὁ ιδιόρρυθμος χαρακτήρ ταύτης τῆς χώρας, Φεργάνας λεγομένης, κατέστησεν αὐτὴν ἀείποτε σπουδαῖον ἐθνικὸν μεθόριον καὶ προτείχισμα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῶν σιφῶν τῶν τουρανικῶν ἐρήμων. Προστατευομένη δὲ πρὸς νότον μὲν καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ μεγάλων ὀρέων, πρὸς βορρᾶν δὲ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ὄρσεϊρῶν, αἵτινες ἐκπέμπουσιν εἰς αὐτὸν τοὺς σφοδροὺς χειμάρρους, εἶνε μόνον πρὸς δυσμὰς καὶ τὰ βορειοδυτικὰ ἀναπεπταμένη εἰς ξένας ἐπιδρομὰς· ἐνταῦθα δέ, κατὰ τὴν εὐρείαν ἔρημον χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ κάτω Ἰαξάρτου, ἐλλοχεύουσι τὰ νομαδικὰ στίφη μαχίμων φυλῶν, ὀνομαζομένων συνήθως ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος τῶν Σκυθῶν· οὗτοι εἶνε οἱ Τουράνιοι οἱ ἐν τῇ φημηγορίᾳ τῶν ἀρχαίων Παρσῶν, κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὁποίων πρωίμως ἀνηγέρθη ἡ περιεργος ἐκείνη σειρὰ τῶν μεθοριακῶν φρουρίων, ἅτινα μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους περιπετείας τῶν ἐθνικῶν σχέσεων διετήρησαν τὴν ἑαυτῶν σπουδαιότητα μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος εὗρεν ἐπτά τοιαύτας πόλεις, αἵτινες ὀλίγα μίλια ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι, κεῖνται παρὰ «τὸ χεῖλος τῆς ἐρήμου». Ἡ ἀξιολογωτάτη αὐτῶν εἶνε ἡ πόλις τοῦ Κύρου, ἥτις ὑπερέχουσα τῶν ἄλλων

γεται ἐν τῇς βεβαιωμένης διευθύνσεως τῶν ἐκεῖ ὁδῶν, ὅπως ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐκδόσει διεγράφησαν κατὰ τὰς ἐιδήσεις τοῦ Chereffeddin, νῦν δὲ ἀκριβέστερον κατὰ τὰς νεωτέρας βωσικὰς ἐκθέσεις ἐν τῇ τοῦ Kiepert Übersichtskarte der nach Chiva und Buchara führenden Strassen (1873). Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν πλησιεστάτην ὁδόν· αὕτη ἄγει κατ' εὐθείαν ἀπὸ Σαμαρκάνδης πρὸς βορρᾶν εἰς τὸ 12 μίλια ἀπέχον Djizak, ἔπειτα εἰς τὴν κοιλάδα μικροῦ ποταμοῦ, εἰς τὸ «λευκὸν στενὸν» Ak-Kutel (παρὰ Chereffeddin Bitti Codak), ἐντεῦθεν εἰς τὴν χώραν Osruschnah κατὰ πρῶτον [παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦ Djam (10 μίλια μακρὰν τοῦ Djizak) διὰ τοῦ Sebat καὶ Uratübe, διέρχεται δὲ τὰ ὄρη Masikha (; Memaceni παρὰ Κουρτίω VII, 6, 19) καὶ διὰ τοῦ Aksu λήγει εἰς τὸ Chodjend, τὴν σπουδαιότατην θέσιν ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ Ἰαξάρτου (60 μίλια μακρὰν τοῦ Djam). Πρβλ. Fraser Append. καὶ Ebn-Haukal παρὰ τῷ Abulfeda ἐν τοῖς Geogr. Minores III σ. 65, ὅστις ὁμῶς μεταξὺ τοῦ Djam καὶ Uratübe τοποθετεῖ ἀντὶ τοῦ Sebat τὸ δυτικώτερον Zamin. Ἡδὴ ἐπὶ τοῦ Ἀχμέτ Ἀλκατέδ (Abulfeda ἔ. ἄ. σ. 69) ὑπῆρχον ἐν τῇ χώρᾳ Osruschnah περὶ τὰ 400 φρούρια.

κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἰσχυρὰν ὀχύρωσιν, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἰσχυρότατον φρούριον τῆς χώρας¹. Ὁ 'Αλέξανδρος εἰσαγαγὼν μακεδονικὰς φρουράς εἰς ταῦτα τὰ στενά, ἐστρατοπέδευσε μετὰ τῆς ἄλλης στρατιᾶς εἰς ὀλίγων ὥρων ἀπόστασιν πρὸς τὰ βορειο-νατολικά, ἐκεῖ ὅπου ὁ Τάναϊς, αἰφνιδίως τρεπόμενος πρὸς βορρᾶν, διασχίζει τὰ τελευταῖα στενά, ἵνα τοῦ λοιποῦ ἔρπῃ διὰ τῶν ἀμμωδῶν ἐρήμων. Ὁ 'Αλέξανδρος διέκρινε τὴν σπουδαιότητα ταύτης τῆς τοποθεσίας, ἥτις ἦτο φυσικὸν μεθοριακὸν φρούριον κατὰ τῶν ληστρικῶν στιφῶν τῆς ἐρήμου· διότι ἐντεῦθεν εὐκόλῳ μὲν ἦτο ν' ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν τῶν Σκυθῶν ἐπιδρομῶν, ἐπικαιρωτάτῃ δὲ ἀφετηρία πρὸς ἐκστρατεῖαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Ὁ δὲ 'Αλέξανδρος ἤλπιζεν ὅτι καὶ διὰ τὴν εἰρηνικὴν συγκοινωνίαν τῶν ἐθνῶν θὰ ἦτο οὐχ ἥττον σπουδαία. Καὶ ἂν ἤδη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅπερ σχεδὸν ἀναμφίβολον, ὑπῆρχον ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τοῦ βαθυπέδου καὶ τῶν ἐνδοτέρων τῆς ἄνω 'Ασίας, ἡ μόνη ὁρεινὴ ὁδὸς ἡ ἐκ τῆς χώρας τῶν Σήρων ἄγουσα ἦτο ἡ τοῦ Κασγκάρ, τοῦ πελωρίου καὶ μέχρις 25,000 ποδῶν ὑψηλοῦ ὁρεινοῦ προχώματος τοῦ Τιάν-σίαν, διὰ τοῦ ὅς ἀμέσως κατερχομένη εἰς ταύτην

¹ Ὁ *Στράβων* (ΙΑ' σ. 440) λέγει «τὰ Κῦρα ἔσχατον Κύρου κτίσμα ἐπὶ τῷ 'Ιαξάρτῃ κείμενον». ὅπερ δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι κατὰ τὴν ὀρθὴν μαρτυρίαν τοῦ 'Αρριανοῦ ἡ Κυρούπολις δὲν ἔκειτο παρὰ τὸν 'Ιαξάρτην, ἀλλὰ διήρχετο δι' αὐτῆς ποταμὸς τὸ θέρος ἀποξηραίνόμενος. Ἐντεῦθεν δὴλον ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ ὑπωρεῖα παρὰ τὴν ἔσχατιάν τῆς ἐρήμου. Δὲν ἀρμόζει δὲ εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ Uratübe, τὸν Aksu, διότι οὗτος ἐμβάλλει πλήρης ὕδατος, εἰς τὸν πλησιέστατον ποταμὸν· ἀλλὰ πρὸς δυσμὰς τῶν ὁρέων τοῦ Uratübe καταρρέει ἀπὸ τῶν Λευκῶν ὁρέων ὁ ποταμὸς τοῦ Zamin, διευθυνόμενος πρὸς τὸ Djam· ἐκεῖ δὲ ἀποξηραίνεται. Ὁ Ebn-Haukal λέγει ὅτι ἡ πόλις Zamin κεῖται ἐν τῇ ὑπωρεῖα τῶν ὁρέων τοῦ Osruschnah, καὶ ἔχει ἐμπροσθεν τῆς τὴν ἐρήμον. Αὕτη, νομίζω, εἶνε ἡ Κυρούπολις ἢ Κυρέσχατα, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην τοῦ H. Kiepert δὲν εἶνε κτίσμα τοῦ Κύρου, ἀλλὰ πόλις τῶν Κουρού, ἐκείνων τῶν Κουρού, οἵτινες μετὰ τῶν Πανδοῦ ὤρωσιν ἐν τῷ ἐπικρῷ ποιήματι τῶν 'Ινδῶν ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περὶ τὸν 'Ιαξάρτην χώρα ἀπαντᾷ καὶ τὸ ὄνομα τῶν Πανδοῦ (*Πλινίου* VI, 18. §. 49) καὶ Kuruktschetra εἶνε τὸ ὄνομα τῆς Ἰνδικῆς πόλεως, παρὰ τὴν ὁποίαν συνεκροτήθη ἡ μεγάλη μάχη τῶν 'Ινδῶν Κουρού καὶ Πανδοῦ. Ἐνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων ἐδυνάτο τις νὰ συσχετίσῃ τὸ ὀχυρὸν χωρίον Kuruat, ἃς μιλίαι ἀπέχον τοῦ Chodjend (Fraser Append.)· ἀλλ' ἡ ἀπόστασις καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς χώρας δὲν ἐπιτρέπουν τὸ τοιοῦτον.

τὴν θέσιν, ἥτις ἦτο λίαν ἐπίκαιρος ὡς ἀγορὰ τῶν περιοικούντων λαῶν¹.

Ἀλλὰ πράγματι αἱ πρὸς τοὺς ὁμόρους Σκύθας σχέσεις ἐφαίνοντο ὅτι ἐλάμβανον φιλικὴν τροπὴν· διότι παρὰ τοῦ περιέργου λαοῦ τῶν Ἀβίων καὶ παρὰ τῶν «Σκυθῶν τῆς Εὐρώπης»² ἤλθον πρεσβεΐαι εἰς τὸν βασιλέα, ὅπως συνομολογήσωσι μετ' αὐτοῦ φιλίαν καὶ συμμαχίαν³. Ὁ Ἀλέξανδρος συνέπεμψε μετὰ τούτων τῶν οἰκαδε ἀπερχομένων Σκυθῶν τινὰς τῶν ἐταίρων, λόγῳ μὲν ὅπως συνάψωσιν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ φιλίαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν, πράγματι δὲ ὅπως λάβωσιν ἀσφαλεῖς πληροφορίες περὶ τῆς χώρας τῶν Σκυθῶν, περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐνοικούντων καὶ περὶ τῆς διαίτης, τῆς σωματικῆς ποιότητος καὶ τοῦ ὅπλισμοῦ αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ὅπισθεν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνεφάνη κίνησις μετὰ σφοδρᾶς ὀρμῆς ἐπεκταθεῖσα. Τὸ πρὸς τοὺς ξένους κατακτητὰς

1) Μόνον τὸ Chôdjend ἔχει τὴν ἐπίκαιρον θέσιν τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου· διότι ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἡ κλις τῆς Ferghana καὶ Maveralahar, εἶνε τὸ σημεῖον, δι' οὗ ἀείποτε διέρχονται ἀμφοτέρωθεν αἱ ἐπιδρομαί, ὁ κύριος σταθμὸς τῆς μεταξὺ Σαμαρκάνδης καὶ Kaschgar ὁδοῦ. Αἱ ἐκστρατεΐαι τοῦ Δζίνισχάν, Τιμοῦρ καὶ Βαβέρ καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν γεωγράφων τῆς Ἀνατολῆς παρέχουσιν ἀναριθμήτους ἀποδείξεις περὶ τῶν εἰρημνίων. Ὁ Σουλτάν Βαβέρ λέγει ὅτι ἡ πόλις εἶνε πολὺ ἀρχαία, ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς ἐπὶ βραχέως προβολῆς εἰς ἀπόστασιν τοξεύματος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ παρὰ τοὺς πρόποδας αὐτῆς βέοντος πρὸς βορρᾶν καὶ ἐξακολουθοῦντος τὸν ῥοῦν διὰ τῆς ἄμμου. Ὁ Πλίνιος (VI, 16) ὀνομάζει ταύτην Alexandria in ultimis Sogdianorum finibus, καὶ ταύτην ἀκριβῶς τὴν καμπὴν τοῦ Ἰαξάρτου θεωρεῖ ὁ Πτολεμαῖος ὡς ὄριον τῆς Σογδιανῆς.

2) Ἀρξιδιανού Δ', 1, 1 «παρὰ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Σκυθῶν». Περὶ τῶν Σκυθῶν καὶ τῆς ἐθνογραφικῆς σημασίας τῶν τριῶν ὀνομάτων Ἰαξάρτου, Τανάιδος καὶ Σιλίως (Πλινίου VI, 16), δι' ὧν ὀνομάζετο ὁ Syr-Daria, παραπέμπω εἰς τὸν C. Ritter (VII, 480 κ. ἄ.) καὶ εἰς τὸν Klaproth (Nouv. Journal Asiat. I, σ. 50 ἔξ.).

3) Ἀρξιδιανού Δ', 1, 2. Ἄν ὁ Κούρτιος ἦτο ἀξιοπιστότερος, θὰ ἦσαν πολλὰ διδακτικά ὅσα ἐν VII, 6, 12 λέγει Berdani (Penidam παρὰ Müttzel) quendam misit ex amicis qui denuntiaret his ne Tanaim amnem [regionis] injussu regis transirent. Ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς τύχης τοῦ Ζωπυρίωνος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν καὶ τὴν τῆς ἀποστασίας τῆς Σπάρτης, ἂν τὴν ἔλαβε διατρίβων ἔτι ἐν Βάκτροις. Ἐδύνατο λοιπὸν νὰ φοβῇ μήπως μετὰ τὴν ἀποτυγοῦσαν ἀπόπειραν τοῦ Ζωπυρίωνος κατὰ τὸν Βορυσθένην οἱ Σκύθαι οἱ περὶ τὸν Τανάιν μελετήσωσιν εἰσβολὴν τινα εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰστρον χώρας, ἐπειδὴ βεβαίως ἡ σκυθικὴ αὕτη πρεσβεΐα δὲν ἤρχετο ἐκ τόσον μεμακρυσμένης χώρας, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐκ τοῦ κάτω Βόλγα.

μῖσος, συνδυασθὲν πρὸς τὸ παράφορον ἦθος τὸ διακρίνον ἀνέκαθεν τὴν ἄρχουσαν τάξιν τοῦ πληθυσμοῦ τούτων τῶν χωρῶν, ἀφορμὴν μόνον καὶ ἀρχηγὸν ἐχρειάζετο, ὅπως ἐκραγῇ εἰς ἀκάθεκτον στάσιν. Ὁ δὲ Σπιταμένης ἰδὼν, φαίνεται, διαψευθείσας τὰς ἀλαζονικάς αὐτοῦ ἐλπίδας, ἔσπευσε νὰ χρησιμοποίησῃ ταύτας τὰς διαθέσεις, τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ. Οἱ Σόγδιοι, οἵτινες μετ' αὐτοῦ μετέσχον τῆς τε φυγῆς καὶ συλλήψεως τοῦ Βήσσου, ἐσχημάτισαν τὸν πυρῆνα ἐπαναστάσεως, εἰς ἣν ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν καὶ τὸ συμπεφωνημένον ἴσως σύνθημα οἱ κάτοικοι τῶν ἑπτὰ πόλεων¹. Αἱ φρουραὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν ταύταις ταῖς πόλεσιν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων, καὶ ἐκ τούτου ἐξερράγη ἡ στάσις καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ποταμοῦ Σόγδ' ἡ δὲ οὐχὶ μεγάλη φρουρὰ τῶν Μαρακάνδων, μόλις ἱκανὴ ν' ἀντισταθῇ, ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε λάβῃ τὴν αὐτὴν τύχην. Οἱ Μασσαγέται, οἱ Δᾶαι καὶ οἱ Σάκαι οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ, παλαιοὶ συναγωνισταὶ τοῦ Σπιταμένου καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων οὐχ ἥττον ἀπειλούμενοι, ὑπὸ δὲ τῆς ἐλπίδος τοῦ φόνου καὶ τῆς δηώσεως δελεαζόμενοι, ἔσπευσαν νὰ μετάσχωσι τοῦ κινήματος. Εἰς δὲ τὰς χώρας τῆς Βακτριανῆς διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι ὁ σύλλογος τῶν ὑπάρχων ὁ συγκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ζαρίασπα σκοπὸν εἶχε δι' ἐνὸς κτύπου νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ². Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη, ἔλεγον, νὰ προληφθῇ ὁ κίνδυνος, καὶ ν' ἀσφαλισθῶσι, πρὶν περιέλθωσιν εἰς τὰ ἔσχατα. Ὁ Ὁξυάρτης, ὁ Κατάνης, ὁ Χορίνης, ὁ Αὐστάνης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Σογδιανῇ. Ἡ εἰδησις τούτων τῶν γεγονότων διεδόθη πέραν τοῦ Ἰαξάρτου εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀσιατικῆς Σκυθίας· τούτων τὰ στίφη, ἐλαυνόμενα ὑπὸ τῆς ὀρέ-

1) Ἀρρίανου Δ', 1, 5 « ξυνεπελάβοντο δὲ αὐτοῖς τῆς ἀποστάσεως καὶ τῶν Σογδιανῶν οἱ πολλοὶ ἐπαρθέντες πρὸς τῶν ξυλλαβόντων Βήσσον, ὥστε καὶ τῶν Βακτριανῶν ἔστιν οὕς σφίσιν οὗτοι ξυναπέστησαν ».

2) Ἀρρίανου Δ', 1, 5 « ὥς ἐπ' ἀγαθῷ οὐδενὶ τοῦ συλλόγου γιγνομένου ». Κουγιόου VII, 6, 5 vulgaverant famam Bactrianos equites a rege omnes ut occiderentur accersi.

ζεως τοῦ φόνου καὶ τῆς διαρπαγῆς, συνωθοῦντο περὶ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὅπως εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην νίκην, ἣν οἱ Σόγδιοι ἤθελον καταγάγη, διαβῶσι τὸν ποταμὸν νηχόμενοι μετὰ τῶν ἱππων, καὶ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μακεδόνων. Διὰ μιᾶς ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη περιεζωσμένος ὑπὸ ἀπείρων κινδύνων· καὶ ἡ ἐλαχίστη δὲ ἀτυχία ἢ ἀναβολή θὰ ἐπέφερε κατ' ἀνάγκην τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ· ἐδέησε λοιπὸν νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ἐνεργητικότητος καὶ εὐτολμίας, ἵνα ταχέως καὶ ἀσφαλῶς εὕρῃ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

Καὶ αὐτὸς μὲν ἔδραμεν εὐθὺς πρὸς τὴν Γάζαν, τὸ πλησιέστατον τῶν ἐπτὰ φρουρίων, τὸν δὲ Κράτερον προέπεμψεν εἰς τὴν Κυρποούλιν, ὅπου εἶχον εἰσέλθῃ οἱ πλεῖστοι τῶν πέριξ βαρβάρων, παραγγείλας ν' ἀποκλείσῃ τὴν πόλιν διὰ χάρακος καὶ τάφρου, καὶ νὰ διατάξῃ τὴν κατασκευὴν μηχανῶν. Αὐτὸς δὲ ἐλθὼν εἰς Γάζαν διέταξε πάραυτα νὰ προσβάλῃσι τὰ οὐχὶ ὑψηλὰ γήινα τεῖχη τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ οἱ σφενδονῇται, οἱ τοξόται καὶ αἱ μηχαναὶ ἔρριπτον χάλαζαν βελῶν κατὰ τῶν τειχῶν καὶ ἀπεψίλωνον αὐτά, οἱ ὀπλῆται, πανταχόθεν ταυτοχρόνως ἐπερχόμενοι, προσέθεσαν τὰς κλίμακας, ἀνῆλθον εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐντὸς ὀλίγου οἱ Μακεδόνες ἔγειναν κύριοι τῆς πόλεως. Κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου πάντες οἱ ἄνδρες διῆλθον ἐν στόματι ῥομφαίας, αἱ δὲ γυναῖκες, τὰ παιδία καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα ἀφέθησαν λεῖα τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἡ πόλις ἐπυρπολήθη. Αὐθημερὸν προσεβλήθη καὶ τὸ δεύτερον φρούριον καὶ ἐκυριεύθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οἱ δὲ κάτοικοι ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην. Τὴν ἐπιούσαν ἐστάθησαν αἱ φάλαγγες πρὸ τῆς τρίτης πόλεως, ἥτις ἔπεσεν ὡσαύτως κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον. Οἱ βάρβαροι τῶν δύο πλησιέστατων φρουρίων εἶδον στήλην καπνοῦ ἀνερχομένην ἐκ τῆς κατακτηθείσης πόλεως, καὶ τινες ἐξ αὐτῆς διαφυγόντες ἐκόμισαν τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς τῆς πόλεως· τοῦτο μαθόντες οἱ βάρβαροι τῶν δύο πόλεων, ἐνόμισαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον σωτηρία, καὶ σωρηδὸν ἐξορμήσαντες ἐκ τῶν πυλῶν, ἔφευ-

γον πρὸς τὰ ὄρη. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, προμαντεύων τοῦτο, εἶχε διὰ νυκτὸς προαποστείλῃ τὸ ἵππικὸν αὐτοῦ, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὰς ὁδοὺς τὰς περὶ τὰς δύο πόλεις· οὕτω λοιπὸν οἱ φεύγοντες βάρβαροι τρέχοντες πρὸς τὰς πυκνάς ἱλας ἐνέπιπτον εἰς τὰ ξίφη τῶν Μακεδόνων, καὶ οἱ πλεῖστοι κατεκόπησαν, αἱ δὲ πόλεις αὐτῶν κυριευθεῖσαι ἐπυρπολήθησαν.

Ἀφ' οὗ δὲ οὕτως ἐντὸς δύο ἡμερῶν κατέβαλε τὰ πέντε πρῶτα φρούρια, ὁ Ἀλέξανδρος ἐτράπη ἐναντίον τῆς Κυρουπόλεως, ὅπου ὁ Κράτερος εἶχεν ἤδη φθάσῃ μετὰ τῶν στρατευμάτων του. Ἡ πόλις αὕτη, μεγαλυτέρα παρὰ τὰς ἡδὴ κατακτηθείσας, καὶ ἔχουσα καὶ τεῖχη ἰσχυρότερα καὶ ἀκρόπολιν ἐντὸς αὐτῆς, ἡμύνετο διὰ δεκαπεντακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, ὅσοι ἦσαν οἱ μάχιμοι βάρβαροι τῶν περιχώρων. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε παρρυθὺς νὰ ἐπαγάγῃσι τὰς μηχανὰς κατὰ τοῦ τείχους, ἵνα ὅσον οἶόν τε τάχιστα προξενήσῃ ῥῆγμα πρὸς ἔφοδον. Ἐν ᾧ δὲ ἡ προσοχὴ τῶν πολιορκουμένων ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὰ ἀπειλούμενα μέρη, παρετήρησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι ὁ διὰ τῆς πόλεως ῥέων ποταμός, ἀπεξηραμμένος τότε ἄφινε κενὸν ὑπὸ τὰ τεῖχη, δι' οὗ ἐδύνατό τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Διέταξε λοιπὸν τοὺς ὑπασπιστάς, τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοὺς τοξότας νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς πλησιεστάτης πύλης, ἐν ᾧ αὐτὸς μετ' ὀλίγων ἄλλων διὰ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ ὑπείσῃλθε λεληθότως εἰς τὴν πόλιν, καὶ τρέξας εἰς τὴν πλησιεστάτην πύλην διέρρηξεν αὐτὴν καὶ εἰσῆγαγε τοὺς οἰκείους. Οἱ βάρβαροι, καίτοι οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα σωτηρίας, ἐπέπεσον μανιωδῶς κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἤρχισεν αἱματηρὸς ἀγὼν, καθ' ὃν ἐτρώθησαν ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Κράτερος καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἔτι σφοδρότερον ἐνέπεσον οἱ Μακεδόνες· καταλαβόντες δὲ τὴν ἀγοράν, ἀνέβησαν καὶ εἰς τὰ τεῖχη· οἱ δὲ βάρβαροι, πανταχόθεν στενοχωρούμενοι, εἰσώρμησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καταλιπόντες περὶ τοὺς ὀκτακισχιλίους νεκρούς. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέκλεισεν εὐθὺς τὴν ἀκρό-

πολιν· ἀλλὰ δὲν ἐχρειάσθη μακροὺς κόπους· διότι δι' ἔλλειψιν ὕδατος ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν.

Μετὰ τὴν πτώσιν ταύτης τῆς πόλεως οὐδεὶς προσεδόκα μακροτέραν ἀντίστασιν παρὰ τοῦ ἐβδόμου καὶ τελευταίου φρουρίου. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Πτολεμαίου χωρὶς νὰ περιμείνῃ ἐπίθουσιν παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων, κατ' ἄλλας ὁμῶς εἰδήσεις κατελήφθη καὶ αὐτὸ ἐξ ἐφόδου καὶ πάντες οἱ ἐνοικοῦντες κατεσφάγησαν¹. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁ Ἀλέξανδρος ὤφειλε τὸσον αὐστηρότερος νὰ φανῇ πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας βαρβάρους τούτων τῶν χωρῶν, ὅσον σπουδαιότερον ἦτο τοῦτο τὸ διαμέρισμα· διότι ἦτο ἀνάγκη ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ κατέχῃ ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ τὴν περὶ ταῦτα τὰ στενὰ χώραν, ἥς ἀνευ οὐδὲ νὰ φαντασθῇ τις ἐδύνατο τὴν διατήρησιν τῆς Σογδιανῆς. Ἀπὸ τῆς αἰματοχυσίας τῶν θρασέων ἀντιπάλων καὶ τῆς διαλύσεως τῶν παλαιῶν καθεστώτων ὤφειλε ν' ἀρχίσῃ ἡ εἰσαγωγή τοῦ νεωτερισμοῦ, τοῦ μέλλοντος νὰ μεταβάλῃ εἰς αἰῶνας τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ὠξοῦ.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν ἑπτὰ πόλεων, ὧν οἱ ὑπολειφθέντες κάτοικοι ἐν μέρει δέσμιοι ἀπήχθησαν, ὅπως ἀποικισθῶσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν Ἀλεξάνδρειαν τὴν παρὰ τὸν Τάναϊν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεβίασε τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Σογδιανήν. Τώρα δὲ ἦτο ὁ ἀρμοδιώτατος καιρὸς νὰ πέμψῃ βοήθειαν εἰς τὴν ἐν Μακράνδοις φρουρὰν τὴν ὑπὸ τοῦ Σπιταμένου πολιορκουμένην. Ἀλλὰ τὰ σκυθικὰ στίφη, ὅσα ἐδελεάσθησαν ὑπὸ τῆς ἀποστασίας τῶν ἑπτὰ πόλεων, ἦσαν ἐπὶ τῆς βορείας ὁχθῆς τοῦ ποταμοῦ

¹) Ἀρρίανου Δ', 3. Ὁ Κούρτιος (VII, 6, 17) δὲν συμφωνεῖ περὶ τούτου οὔτε πρὸς τὸν Πτολεμαῖον οὔτε πρὸς τὸν Ἀριστόδουλον. Ὁ φόνος τῶν 50 Μακεδόνων ἱππέων, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἱστορεῖται, φαίνεται μυθιστορικός· διότι τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξ ἅπαντος κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην στιγμὴν θὰ ἦσαν προνοητικώτερα. Κατὰ τοῦτο ὁμῶς πρέπει νὰ πιστεύσῃ τις αὐτόν, ὅτι ἡ Κυρούπολις καὶ τὰ ἄλλα μεθοριακὰ φρούρια κατεστράφησαν, διότι ὁ Ἀλέξανδρος, κτίσας τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μετέβαλε τὸ πρῶν ἀμυντικὸν σύστημα τῆς χώρας ταύτης, ὅπερ κατήγετο, ὡς λέγουσιν, ἀπὸ τοῦ Κύρου καὶ τῆς Σεμιράμιδος (Ἰουστίνου XII, 5 καὶ Κούρτιον ἔ. ἀν.).

ἔτοιμα νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἀποχωρούντων. Ἐὰν λοιπὸν ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ᾔθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ πάντα τὰ παρὰ τὸν Τά-
ναϊν πλεονεκτήματα, ὅσα διὰ τῆς κατακτήσεως ἐπορίσθη, καὶ τὸ
μέλλον νέας δόξης καὶ δυνάμεως, ὥφειλε νὰ ἐμπεδώσῃ ἀσφαλέ-
στατα τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ θέσιν του, καὶ ἅπαξ διὰ πάντος νὰ
κόψῃ τὴν ὄρεξιν τῶν Σκυθῶν πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς, πρὶν ἐπανέλθῃ
εἰς τὴν Σογδιανήν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος λοιπὸν ἐνόμισεν ὅτι ἤρκει,
ἂν ἔπεμπε χιλιάδας τινὰς ἀνδρῶν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν
Μαρακάνδων. Ἐντὺς δὲ εἴκοσιν ἡμερῶν παρεσκευάσθησαν τῆς
νέας πόλεως τὰ ἔργα τῆς πρωτίστης καὶ μᾶλλον κατεπειγούσης
ἀνάγκης, καὶ ὠκοδομήθησαν τὰ ἀναγκαῖα οἰκήματα χάριν τῶν
πρώτων ἐποίκων. Μακεδόνες παλαίμαχοι, μέρος τῶν Ἑλλήνων
μισθοφόρων, ἐκ τῶν περίξ βαρβάρων οἱ βουλόμενοι καὶ ἐκ τῶν
καταστραφέντων φρουρίων αἱ ἀπαχθεῖσαι οἰκογένειαι ἐσχημάτισαν
τὸν πρῶτον πληθυσμὸν ταύτης τῆς πόλεως, ἣν ὁ βασιλεὺς μετὰ
τὰς νενομισμένας θυσίας καὶ ἐορτὰς καὶ ἀγῶνας ὠνόμασεν 'Αλε-
ξάνδρειαν.

Ἐν τούτοις οἱ Σκύθαι ἐστρατοπέδευον ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν
ὄχθης τοῦ ποταμοῦ· ἐτόξευον κατὰ τῶν ἀπέναντι ὡς εἰς μάχην
προκαλοῦντες, καὶ βορβοῦντες ἐκόμπαζον, ὅτι οἱ ξένοι βεβαίως δὲν
ἐτόλμων ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς Σκύθας· ἀλλ' ἂν ἐτόλμων, θὰ
ἔβλεπον, ὅποια ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν υἱῶν τῆς ἐρήμου καὶ τῶν
τρυφηλῶν Περσῶν. Ὁ 'Αλέξανδρος τότε ἀπεφάσισε νὰ διαβῇ τὸν
ποταμὸν καὶ νὰ τοὺς προσβάλῃ· ἀλλὰ τὰ σφάγια δὲν ἦσαν
καλὰ· ἴσως δὲ καὶ δὲν εἶχεν ἔτι τοσοῦτον ἀναρρώσῃ ἐκ τοῦ
τραύματος, ὅπερ ἔλαβε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κυρουπόλεως,
ὥστε νὰ δυνηθῇ καὶ αὐτὸς νὰ μετάσχῃ τῆς ἐκστρατείας. Ἀλλ'
ἐπειδὴ οἱ Σκύθαι κομπάζοντες ἐγίνοντο θρασύτεροι, ἤλθον δ' ἐν-
ταυτῷ καὶ ἀπειλητικαὶ εἰδήσεις ἐκ τῆς Σογδιανῆς, διέταξεν ὁ
βασιλεὺς τὸν μάντιν Ἀρίστανδρον καὶ πάλιν νὰ θυσιάσῃ,
καὶ νὰ ἐπερωτήσῃ, τίς ἦτο ἡ θέλησις τῶν θεῶν. Καὶ πάλιν
ὅμως οὐδὲν ἀγαθὸν προεμήνυσεν τὰ σφάγια, ἀλλὰ κίνδυνον

αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν, ὅτι προτιμᾷ νὰ κινδυνεύσῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἢ νὰ γείνη ὁ περίγελως τῶν βαρβάρων, καὶ διέταξε τὸν στρατὸν νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ὄχθην, νὰ προσαχθῶσιν αἱ μηχαναὶ καὶ νὰ μεταβληθῶσι τὰ διφθέρινα στεγάσματα τῶν σκηνῶν εἰς γεφυρώματα πρὸς διάβασιν. Τοῦτο δὲ καὶ ἔγεινε. Ἐν ᾧ δὲ ἐκ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης οἱ Σκύθαι θορυβοῦντες διήλαυνον τῇδε κάκεισε, αἱ μακεδονικαὶ τάξεις ἀνοπλοὶ παρετάσσοντο κατὰ μῆκος τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης καὶ πρὸ αὐτῶν αἱ μηχαναί, αἵτινες αἶφνης ἅπασαι ὁμοῦ ἤρχισαν νὰ ἐκσφενδονῶσι πέραν τοῦ ποταμοῦ λίθους καὶ βέλη· τοιοῦτόν τι οὐδέποτε εἶχον ἴδῃ οἱ ἡμιάγριοι Σκύθαι· καταπλαγέντες δὲ καὶ θορυβηθέντες, ὑπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ὄχθης, ἐν ᾧ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων ἤρχισαν νὰ διαβαίνωσι τὸν ποταμόν. Οἱ τοξόται καὶ σφενδονῆται οἱ πρῶτοι διαβάντες εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἐπροστάτευον τὴν διάβασιν τῶν ἰππέων, οἵτινες κατόπιν ἠκολούθησαν· ἅφ' οὗ δὲ οὗτοι διέβησαν, οἱ σαρισσοφόροι καὶ οἱ βαρύτεροι Ἕλληνες ἰππεῖς, περὶ τοὺς χιλίους διακοσίους οἱ σύμπαντες, ἤρχισαν τὴν μάχην. Οἱ Σκύθαι εἰς τε τὴν ὑποχώρησιν εὐστροφοὶ καὶ εἰς τὴν ἐπίθεσιν ὀρμητικοί, περιεκύκλωσαν αὐτοὺς πανταχόθεν, καὶ ῥίπτοντες κατ' αὐτῶν χάλαζαν βελῶν χωρὶς νὰ ὑποστῶσι τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν, ἐστενοχώρησαν μεγάλως τοὺς πολὺ ὀλιγωτέρους Μακεδόνας. Ἀλλὰ τότε οἱ τοξόται καὶ οἱ Ἀγριᾶνες καὶ πάντες οἱ ἐλαφροὶ πεζοί, οἵτινες πρὸ μικροῦ διεπεραιώθησαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἤρχισε πολλαχοῦ μάχη ἐκ τοῦ συστάδην· ἵνα δὲ ταύτην διακρίνῃ, διέταξεν ὁ βασιλεὺς τρεῖς ἱππαρχίας τῶν ἐταίρων καὶ τοὺς ἱππακοντιστάς νὰ ἐπελάσωσι ξιφήρεις. Αὐτὸς δὲ, ἡγούμενος τῶν ἄλλων ἰππέων ἐνέβαλεν ὀρθίας ἔχων τὰς ἵλας εἰς τὰ πλάγια τῶν πολεμίων, οὕτως ὥστε πανταχόθεν προσβαλλόμενοι καὶ ἀνίστασθαι πλέον νὰ ἐξελίξωσι κύκλῳ τὴν ἱππασίαν ἐτράπησαν πανταχόθεν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Μακεδόνες ἐδίωκον αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἡ ἀκάθεκτος σπουδὴ, ὁ πνιγερὸς καύσων καὶ ἡ ἀφόρητος δίψα κατέστη-

σαν τὴν δῖωξιν εἰς ἄκρον ἐπίμοχθον. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, μέχρις ἐσχάτων ἐξηντλημένος, ἔπιδε χωρὶς νὰ ἀφιππεύσῃ ἐκ τοῦ κακοῦ ὕδατος τοῦ ἐν τῇ ἀλατούχῳ ἐρήμῳ. Καὶ μετὰ σφοδρότητος μὲν ἐπῆλθεν· ἡ ἐνέργεια τοῦ ὀλεθρίου ποτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐξηκολούθησε καταδιώκων τὸν ἐχθρὸν πολλὰ ἔτι μίλια μακρὰν¹, ἀλλὰ τέλος ἀπέκαμε· καὶ διακοπείσης τῆς καταδιώξεως, ὁ βασιλεὺς ἀπεκομίσθη νοσῶν εἰς τὸ στρατόπεδον· μετὰ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὰ πάντα ἐκινδύνουν².

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβεν. Ἐκ δὲ τῆς προσβολῆς τῶν Σκυθῶν ἐπῆλθε τὸ ποθούμενον ἀποτελεσμα. Ἦλθον παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν πρέσβεις, ὅπως ἀπολογηθῶσι περὶ τῶν πραχθέντων, λέγοντες ὅτι τὸ ἔθνος ἦτο ὅλως ἀμέτοχον τῆς στρατείας ἐκείνης, ἣν ἐπεχείρησεν εἰς μόνος ὅμιλος ἐξ ἰδίας ἀποφάσεως, λαφύρων ὀρεγόμενος. Ὁ βασιλεὺς ἐλυπεῖτο διὰ τὰς ὑπ' αὐτῆς προξενηθείσας ταραχάς, καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ μεγάλου βασιλέως³. Ὁ Ἀλέξανδρος παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ μάχῃ αἰχμαλωτισθέντας περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἄνευ λύτρων. Ἡ μεγαλοψυχία αὕτη ἐπροξένησεν εἰς τὰ πνεύματα τῶν βαρβάρων οὐ μικρὰν ἐντύπωσιν, καὶ συνδυασθεῖσα μετὰ τῶν ἀξιοθαυμάστων πολεμικῶν πράξεων, περιέβαλε τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῆς αἰγλῆς ὑπερανθρώπου μεγαλείου, εἰς ὃ ἡ ἀφέλεια τῶν ἀξέστων λαῶν κλίνει μᾶλλον νὰ πιστεύῃ ἢ ν' ἀμφιβάλλῃ. Ὅπως πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ οἱ ἀήττητοι

¹) [Πλουτάρχου.] Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης Β', 9 «ἐδίωξεν ἑπτα πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν σταδίους ὑπὸ διαβόλαις ἐνοχλούμενος»,

²) Ὁ Κούρτιος VII, 7, 6 ἐξ. ἀφηγείται πολὺ διάφορα. Ὁ περιδύτης λόγος τῶν Σκυθῶν πρέσβεων ὀλίγον ἀρμόζει εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλληλουχίαν τῶν πραγμάτων. Ἀξιωματικόν εἶνε ὅτι ὁ Κούρτιος (VII, 8 11) προτάσσει τὴν ἐξῆς εἰσαγωγὴν sic quae locutos esse apud regem memoriae proditum est abhorrent forsitan moribus nostris . . . sed ut possit oratio eorum sperni, tamen fides nostra non debet: quare utcumque sunt tradita incorrupta perferemus. Λέγει ἀλλαχοῦ (VI 11, 12) Rex Cratero accersito et sermone habito, cujus summa non edita est. Ἀρα καὶ τοὺς λόγους δὲν συντάττει αὐτός,

³) Ἀῤῥιανῶ Δ', 5.

λαοὶ ἤλθον εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ νῦν ἤλθον παρὰ τῶν Σκυθῶν τῶν λεγομένων Σακῶν¹ πρέσβεις, προτείνοντες εἰς τὸν βοσιλέα εἰρήνην καὶ φιλίαν, καὶ οὕτως πάντες οἱ λαοὶ οἱ ἀστυγέι-
τονες τῆς Ἀλεξανδρείας καθυσύχασαν καὶ περιῆλθον πρὸς τὸ
κράτος εἰς σχέσιν, εἰς ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ παρόντος
ν' ἀρκεσθῇ, ἵνα δυνηθῇ τὸ ταχύτερον νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Σογ-
διανήν.

Διότι τὰ πράγματα τῆς Σογδιανῆς δὲν ἦσαν διόλου ἀκίνδυνα.
Εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὴν ὑπὸ τοῦ Σπιταμένους καὶ τῶν ὁπαδῶν
αὐτοῦ κινηθεῖσαν προστετέθη τὸ ἄλλως φιλήσυχον ἐργατικὸν μέρος
τῶν κατοίκων, ἐκ φόβου μᾶλλον ἢ ἐξ οἰκείας θελήσεως². ἡ
δὲ μακεδονικὴ φρουρὰ τῶν Μαρακάνδων, στενοχωρηθεῖσα οὐκ
ὀλίγον ἐκ τῆς πολιορκίας, ἐξῆλθε, καὶ ἀποκρούσασα τὸν ἐχθρόν,
ἐπανῆλθεν ἄνευ τινὸς ζημίας εἰς τὸ φρούριον. Τοῦτο δὲ συνέβη
περὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν
ταχεῖαν ἄλωσιν τῶν ἐπτὰ φρουρίων ἔπεμψεν ἐπικουρίαν. Τοῦτο
μαθὼν ὁ Σπιταμένης, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ὑπεχώρησε, δι-
ευθυνόμενος πρὸς δυσμὰς³. Ἐν τούτοις τὰ μακεδονικὰ στρατεύ-

¹) Μόνος ὁ *Κούρτιος* (VII, 9, 18) περιγράφει τὴν ἐντύπωσιν τούτων τῶν γεγονό-
των: itaque Sacae misere legatos· οὗτοι δὲ ἴσως εἶνε οἱ κατὰ τὸν Ἀρξιδανόν Γ', 8, 3
«Σάκαι, Σκυθικὸν τοῦτο γένος τῶν τὴν Ἀσίαν ἐποικούντων Σκυθῶν οὐχ ὑπήκοοι», ἀκο-
λουθήσαντες τὸν Βῆσσαν μετὰ τὰ Γαυγάμηλα «κατὰ συμμαχίαν τὴν Δαρείου».

²) 1) *Κούρτιος* VII, 6, 24: haud oppidanis consilium defectionis adprobanti-
bus, sequi tamen videbantur quia prohibere non poterant· καὶ μετὰ τοῦτο incolae
novae urbi dati captivi, quos redito pretio dominis liberavit, quorum posteri nunc
quoque non apud eos tam longa aetate propter memoriam Alerandri exole-
verunt. Καὶ παρὰ τῷ Ἀρξιδανῷ αἱ ἐπανελημμένοι ἐπαναστάσεις τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογ-
διανῆς φαίνονται ὅτι εἶνε τὸ ἔργον ὀλίγων ἀνθρώπων «νεωτερίζειν θελόντων» (Δ', 18,
4. Πρὸς Δ', 1, 5), οἷος ὁ Χορήνης «καὶ ἄλλοι τῶν ὑπάρχων οὐκ ὀλίγοι» (Δ', 21, 1).
Φαίνεται ὅτι τὰ πράγματα εἶχον τότε ὅπως καὶ τὰ νῦν ἐν τῷ χανάτῳ τῆς Βουχάρας, ὅτι
τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς χώρας, φιλήσυχον καὶ ἐκδοτὸν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ
ἐμπόριον, ἐξῆ σκληρῶς καταπιεζόμενον. Οἱ Tadjik τῆς Βουχάρας, φίλεργοι, πεπαιδευμένοι
καὶ ἀπόλεμοι διηγούνται καὶ νῦν ἔτι ὅτι κατοικοῦσι τὴν χώραν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰσκαν-
δέρ, ὅτι οὐδέποτε ἤρξε τῆς χώρας ἡγεμὼν ἐκ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο
ἠξεδύρουσιν εἰμὴ νὰ ὑπακούωσιν (Meiendorf σ. 194).

³) Τὸ κείμενον τοῦ Ἀρξιδανοῦ Δ', 5, 3 «ἐς τὰ βασίλεια τῆς Σογδιανῆς» θεωρεῖται

ματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κυρουπόλεως ἀποσταλέντα ἔφθασαν εἰς τὰ Μαράκανδα, 66 Μακεδόνες ἑταῖροι ἵππεις, 800 Ἑλληνες μισθοφόροι ἵππεις καὶ 1,500 μισθοφόροι ὀπλῖται. Τὴν ἀρχηγίαν ταύτης τῆς ἐπικουρίας εἶχον ὁ Ἀνδρόμαχος, ὁ Κάρανος καὶ ὁ Μενέδημος¹⁾, εἰς αὐτοὺς δὲ εἶχε προσκολλήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Λύκιον Φαρνούχην ὡς εἰδήμονα τῆς ἐγχωρίου γλώσσης, πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐμφάνισις μακεδονικοῦ σώματος ἤθελεν ἀρκέσῃ νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς ἀντάρτας, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἔμελλε πρὸ πάντων νὰ γείνῃ προσπάθεια νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ ἄλλως φιλησύχου πλήθους τῶν κατοίκων τῆς Σογδιανῆς. Οἱ Μακεδόνες, ἰδόντες πλεον τὰ περίχωρα τῶν Μαράκανδων κενωθέντα ὑπὸ τοῦ Σπιταμένου, ἔσπευσαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν, οὗτος δὲ ἰδὼν αὐτοὺς πλησιάζοντας κατέφυγεν εἰς τὴν ἔρημον τὴν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Σογδιανῆς· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐνόμισαν ἀναγκαῖον καὶ περαιτέρω νὰ τὸν καταδιώξωσιν, ὅπως τιμωρήσωσι τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ Σκύθας, οἵτινες παρέσχον, φαίνεται, εἰς τοὺς ἀντάρτας καταφύγιον. Τῆς ἀπερισκέπτου ταύτης προσβολῆς κατὰ τῶν Σκυθῶν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι ὁ Σπιταμένης παρώτρυνεν αὐτοὺς εἰς φανεράν βοήθειαν, καὶ ἐδυνήθη ν' αὐξήσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, προσλαβὼν 600 τῶν τολμηρῶν ἐκείνων ἱππέων τῶν εἰς τὴν ἔρημον ἰδιαζόντων, καὶ οὕτως ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Μακεδόνων εἰς τὰ μεθόρια τῆς ἐρήμου· χωρὶς δὲ μήτε αὐτὸς νὰ προσβάλῃ ἐν τάξει, μήτε παρὰ τῶν ἄλλων νὰ περιμείνῃ τοιαύτην προσβολήν, ἤρχισε νὰ περικυκλώνῃ τὰς συνη-

ὡς παρεφθαρμένον· διότι ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο πρὸς τὴν ἔρημον, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἀῤῥ-
 ῥιανοῦ Δ', 5, 4· ἐκτὸς ἐὰν ἴσως ὑπῆρχον ἄλλα βασίλεια πρὸς τοῦτο τὸ μέρος.

1) Ἐκ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ Δ', 5, 7 καταφαίνεται ὅτι ὁ Κάρανος ἦτο ἱππαρχος τῶν 800 μισθοφόρων ἱππέων· ἐκ δὲ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ Δ', 5, 5 ὅτι ὁ Ἀνδρόμαχος ἦτο προϊστάμενος αὐτοῦ ὡς στρατηγός, ἔχων ἴσως καὶ τοὺς 66 ἑταίρους ἱππεῖς. Ὁ Κάρανος ἦτο κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν Γ', 28, 2 εἷς τῶν ἑταίρων καὶ ἴσως ὁ αὐτὸς Κ ο ῖ ρ α ν ο ς, ὁ ἐν Γαυγαμήλοις ἡγούμενος τῶν συμμάχων ἱππέων. Ἀδόθι ὁ Ἀνδρόμαχος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰέρωνος ἡγεῖται τῶν μισθοφόρων ἱππέων. Ὁ δὲ Μενέδημος, ὃν μόνον μνημονεύει ὁ Κούρτιος, θὰ ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ.

σπισμένους τάξεις τοῦ μακεδονικοῦ πεζικοῦ, καὶ μακρόθεν νὰ τοξεύῃ κατ' αὐτοῦ, τὸ δὲ μακεδονικὸν ἱππικὸν ἐπερχόμενον μὲν ν' ἀποφεύγῃ καὶ δι' ἀτάκτου φυγῆς νὰ καταπονῇ, νὰ ἐπέρχεται δὲ κατ' αὐτοῦ ἐπανειλημμένως ἄλλοτε ἄλλοθεν. Οἱ ἵπποι τῶν Μακεδόνων ἦσαν ἐξηντλημένοι ὑπὸ τῶν συντόνων πορειῶν καὶ δι' ἔλλειψιν φορβῆς, πολλοὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν κατέκειντο νεκροὶ ἢ τραυματῖαι. Τότε ὁ Φαρνούχης ἀπήτησε ν' ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν οἱ τρεῖς ἀρχηγοί, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἦτο στρατιώτης, ἀλλ' εἶχεν ἀποσταλῇ μᾶλλον πρὸς διαπραγματεύσιν ἢ πρὸς μάχην· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν ν' ἀναλάβωσι τὴν εὐθύνην ἐκστρατείας μονοουχὶ ἀποτυχούσης· ἤρχισαν λοιπὸν νὰ ὑποχωρῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀναπεπταμένου πεδίου πρὸς τὸν ποταμόν, ἵνα ἐνταῦθα προστατευόμενοι ὑπὸ τινος δάσους ἀντισταθῶσι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ἐνότητος περὶ τὰς διαταγὰς ἐματαίωσε τὴν ἐσχάτην σῴτηρίαν· ὅθεν εὐθύς ὡς ἦλθον εἰς τὸν ποταμόν, ὁ μὲν Κάρανος διῆλθεν αὐτὸν μετὰ τῶν ἱππέων, οὐδὲν ἀνακοινώσας εἰς τὸν Ἀνδρόμαχον, οἱ δὲ πεζοί, ὑπολαβόντες ὅτι ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς σωτηρίας, ὥρμησαν μετ' ἀλογίστου σπουδῆς κατόπιν αὐτῶν, ἵνα διαδῶσιν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην.

Μόλις δὲ τοῦτο ἰδόντες οἱ βάρβαροι, πανταχόθεν ἐπελάσαντες διέβησαν τὸν ποταμόν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ πόρου, καὶ περικυκλώσαντες αὐτοὺς πανταχόθεν, οἱ μὲν κατεδίωκον ὀπισθεν, οἱ δὲ ἐτόξευον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἄλλοι ἀπώθουν τοὺς ἀποβαίνοντας εἰς τὴν ὄχθην, χωρὶς νὰ εὕρωσι τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν· οἱ δὲ Μακεδόνες ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ των συνέφυγον εἰς τινα νῆσον ὅχι μεγάλην ἐν τῷ ποταμῷ, ὅπου οἱ βάρβαροι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν κατετόξευσαν τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο τῶν στρατευμάτων. Ὀλίγοι αἰχμαλωτισθέντες ἐφρονεύθησαν καὶ αὐτοί, οἱ δὲ πλεῖστοι, ἐν οἷς καὶ οἱ στρατηγοί, ἔπεσον μαχόμενοι, μόνον δὲ 40 ἱππεῖς καὶ 300 πεζοὶ ἀπεσώθησαν¹⁾. Αὐτὸς δὲ ὁ Σπιταμένης ἐπανῆλθε πάραυτα μετὰ

¹⁾ Ἡ ἐξιστόρησις εἶνε κατὰ τὸν Πτολεμαῖον συμπληρούμενον ἐκ σημειωμάτων τοῦ Ἀριστοβούλου. Τοῦ δὲ Κουρτίου (VII, 7, 30) αἱ εἰδήσεις διαφέρουσιν οὐσιωδῶς. Κατ' αὐ-

τῶν Σκυθῶν κατὰ τῶν Μαρακάνδων, καὶ θαρβύνθεις ὑπὸ τῶν τελευταίων ἐπιτυχίων καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἤρχισε τὸ δεύτερον νὰ πολιορκῇ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως.

Αἱ εἰδήσεις αὗται ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ διευθετήσῃ ὡς τάχιστα τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς παρὰ τὸν Τάναϊν Σκύθας. Ἀρ-
κούμενος δὲ εἰς τὸ ὅτι κατεῖχε τὴν νεόκτιστον πόλιν παρὰ τοῦ-
τον τὸν ποταμὸν ὡς φύλακα τῶν μεθορίων καὶ σπουδαῖον ἅμα ὀρμητήριον πρὸς μελλούσας ἐπιχειρήσεις, τὸ μὲν πλεῖστον τοῦ
στρατοῦ διέταξε νὰ ἔπηται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κρατέρου, αὐ-
τὸς δὲ ἀναλαβὼν τοὺς ψιλοὺς τῶν πεζῶν, τοὺς ὑπασπιστάς καὶ
τὸ ἥμισυ τῶν ἱππαρχιῶν ἔσπευδε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Σόγδ·
διπλάσιον δὲ καθ' ἐκάστην πορευόμενος τὴν τετάρτην ἡμέραν
ἐπέστη πρὸ τῶν Μαρακάνδων¹. Καὶ ὁ μὲν Σπιταμένης, ἀκού-
σας ὅτι ἐπλησίαζεν, ἔφυγεν². Ὁ δὲ βασιλεύς, ἀκολουθῶν κα-
τόπιν, ὥδευσε διὰ τῆς παροχθίου ἐκείνης χώρας, ἥτις ἐκ τῶν

τὸν ἡ καταστολὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σογδίων ἀνετίθη τὸ πρῶτον εἰς τὸν Σπιταμένην καὶ Κατάνην (VII, 6, 14). Ὁ παρὰ τὸν ποταμὸν παρὰ δεῖσος ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ἀριστό-
δουλον ὁ Σπιταμένης εἶχε στήσιν ἐνέδραν, μεταβάλλεται παρὰ τῷ Κουρτίῳ εἰς silvestre iter καὶ saltus, οἱ δὲ Σκύθαι λέγονται Dahae.

¹) Ἡ ἀπόστασις τῶν 1,500 σταδίων συμφωνεῖ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Abulfeda λεγόμε-
νον ὅτι τὸ Chodjend ἀπέχει τῆς Σαμαρκάνδης ἑπτὰ ἡμερῶν ὁδόν. (Geogr. min. ed.
Huds. τόμ. III σ. 32) καὶ ἔτι ἀκριδέστερον πρὸς τὴν ἀνωτέρω κατὰ τὸν Fraser διαγρα-
φείσαν ὁδόν.

²) Ὁ Ἀῤῥδιανὸς Δ', 6, 4 δὲν λέγει τοῦ ἔφυγεν· ὁ δὲ Κούρτιος (VII, 9, 20)
Bactra perfugerat. Ὅτι τὰ πολλάκις μνημονευθέντα Βάκτρα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εὐρί-
σκωνται ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν ὁδοῦ, εἶνε πρόδηλον. Ἐάν τις ἀναλογισθῇ τὴν σπου-
δαιότητα καὶ τὴν καλλονὴν τῆς κατὰ κοιλάδος τοῦ Σόγδ, ἥτις διὰ τοῦ πόρου τοῦ Ὠξοῦ
τοῦ παρὰ τὸ Tsehardjui καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Merv ἔχει τὴν πλησιεστάτην συγκοινωνίαν μετὰ
τοῦ Ἰράν, καὶ ἂν τις πρὸς τοῦτο παραβάλλῃ τὴν περίστασιν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου οὐδεὶς ἄλλος τόπος κατωθεῖ τῆς Σαμαρκάνδης ὑπάρχει πρὸς ἐνδειξιν τῆς τοποθε-
σίας τῶν παραδεισιακῶν κήπων τῆς Βουχάρας, κλίνει τις ἐνταῦθα πρὸς νὰ ζητήσῃ τὰ βα-
σίλεια ταῦτα. Τὰ Τρίδακτρα τοῦ Κλ. Πτολεμαίου εἰναι ἀκριβῶς ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ
ὀλίγα μίλια βορειανατολικῶς τῆς Ὠξισανῆς λίμνης, ἥτις δὲν εἶνε ἄλλη εἰμὴ ἡ Καρακούλ.
Καὶ ὁ Abulfeda παραθέτει μεταξὺ τῶν προσανατολισμῶν τῆς Βουχάρας τὸν τοῦ Κλ.
Πτολεμαίου. Ὁ Σπιταμένης ὀρμηθεὶς ἐκ τῆς Βουχάρας, θὰ ἔφυγε πρὸς δυσμὰς, διαβὰς εἰς
ὀλίγων μιλίων ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς τὸν νότιον βραχίονα τοῦ Σόγδ (Zer-Afkhan)· διότι
ἐνταῦθα μετ' οὐ πολὺ ἀρχίζει ἐκείνη ἡ ἔρημος, εἰς ἣν ἀφανίζεται ὁ βόρειος βραχίων (Wa-
fhend).

πτωμάτων τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν ἐγνώσθη, ὅτι ἦτο τὸ πεδὶον τῆς ἀτυχοῦς μάχης. Θάψας δὲ τοὺς νεκροὺς ὅσον ἡ σπουδὴ ἐπέτρεπεν ἐντίμως, ἐξηκολούθει τρέχων κατόπιν τοῦ φεύγοντος ἐχθροῦ, μέχρις οὗ ἡ ἔρημος ἢ ἀτελευτήτως ἐκτεινομένη πρὸς δυσμὰς καὶ βορρᾶν ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀποστῇ τῆς περαιτέρω καταδιώξεως. Καὶ ὁ μὲν Σπιταμένης μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ οὕτως ἐξεδιώχθη τῆς χώρας, οἱ δὲ Σόγδιοι, συνειδότες τὴν ἐνοχὴν αὐτῶν καὶ περίφοβοι διὰ τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, ἅμα πλησιάζοντος αὐτοῦ κατέφευγον ὀπισθεν τῶν γηίνων τειχῶν τῶν πόλεων αὐτῶν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀντιπαρέτρεχεν αὐτούς, ἵνα πρῶτον καταδιώξῃ τὸν Σπιταμένην· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο οὐχὶ ν' ἀφήσῃ αὐτοὺς ἀτιμωρήτους· διότι ὅσον ἐπικινδυνότερα ἦτο ἡ ἐπαναληφθεῖσα αὕτη ἀποστασία, ὅσον σπουδαιοτέρα ἡ ἀσφαλὴς κατοχὴ ταύτης τῆς χώρας καὶ ὅσον ἐπισηφαλὴς ἦτο ἡ βεβιασμένη ὑποταγὴ τῶν Σογδίων, τόσον ἀναγκαιοτέρα ἐφαίνετο ἡ μεγίστη αὐστηρότης κατὰ τῶν ἀνταρτῶν. Ὅθεν ἅμα ἐπανελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τοῦ χείλους τῆς ἐρήμου, ἤρχισε νὰ ἐρημώνῃ τὴν πλουσίαν χώραν, νὰ πυρπολῇ τὰς κώμας καὶ νὰ καταστρέφῃ τὰς πόλεις. Λέγεται δὲ ὅτι δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων ἐσφάγησαν κατὰ τὴν φρικώδη ταύτην τιμωρίαν¹.

Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καθυσύχασαν οἱ Σογδιανοί, ὁ Ἀλέξανδρος, καταλιπὼν ἐν αὐτῇ τὸν Πευκόλαον² μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ζαρίασπα τῆς Βακτριανῆς, ὅπου εἶχε συγκαλέσῃ εἰς τὸν εἰρημένον σύλλογον τοὺς ὑπάρχους τῆς χώρας. Εἶτε διότι οἱ Βάκριοι καταπλαγέντες ὑπὸ τῆς σκλη-

¹) Διοδώρου Ἐπιτ. ΙΖ' «ὡς Ἀλέξανδρος ἀποστάντας τοὺς Σογδιανούς κατεπολέμησε καὶ κατέσφαξεν αὐτῶν πλείους τῶν δώδεκα μυριάδων». Ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ τοῦ Διοδώρου μετὰ τὸ κεφ. 83 ὑπάρχει μέγα γάσμα, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς συλλήψεως τοῦ Βήσσου καὶ περιλαμβάνον τὰ δύο συνεχόμενα ἔτη. Ὁ δὲ Κούρτιος (VII, 9, 22) λέγει περὶ ταύτης τῆς τιμωρίας μόνον *ut omnes qui defecerant pariter belli clade premerentur copias dividit urique agros et interfici puberes jubet*.

²) Μόνος ὁ Κούρτιος (VII, 10, 10) μνημονεύει τὸν Πευκόλαον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ 3,000 ἀνδρας.

ρᾶς τιμωρίας τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὴν Σογδιανὴν καθυπετάγησαν πλέον, εἴτε διότι ἐξ ἀρχῆς ἡ συμπάθεια αὐτῶν πρὸς τὴν ἀποστασίαν ὀλιγώτερον εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ὅπως δὴ ποτε ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἔκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναγκαίαν οὐδεμίαν κατ' αὐτῶν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν, περὶ δὲ τιμωρίας τῆς σκοπούμενης ἴσως ἀποστασίας τῆς Βακτριανῆς οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει παραδεδομένον, εἰ μὴ ἀνάξιον τι λόγου σημείωμα¹. 'Οσοι δὲ τῶν μεγιστάνων ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σογδιανῆς κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν τοῖς ὄρεινοῖς ἐκείνοις φρουρίοις.

'Ο χειμὼν τοῦ 329 πρὸς τὸ 328, ὃν ὁ 'Αλέξανδρος διέτριψεν ἐν Ζαριάσποις², ὑπῆρξε πολλαχῶς ἀξιοπαρατήρητος. 'Ο σύλλογος

¹) Διοδόρου 'Επιτ. ΙΖ', «ὡς Βακτριανούς ἐκόλασεν», σημείωσις ἴσως οὐδὲ ἀσφαλής.

²) 'Ο Στράβων (ΙΑ', σ. 514) ἀναγράφει κατὰ τὸν Ἑρατοσθένην τὴν δὲ δὲ καὶ τὰς ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρείοις Ἀλεξανδρείας διὰ τῶν Βάκτρων πρὸς τὸν Ἰαξάρτην, καὶ λέγει «εἴτ' εἰς Βάκτρα τὴν πόλιν, ἣ καὶ Ζαρίασπα καλεῖται». ὡσαύτως καὶ ἐν σ. 516 ὀνομάζει μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Βακτριανῆς «τὰ Βάκτρα, ἦν περ καὶ Ζαριάσπαν καλοῦσιν, ἦν διαρρέει ὁμώνυμος ποταμὸς ἐμβάλλων εἰς τὸν Ὠξόν». Ἐάν λοιπὸν ὁ 'Αλέξανδρος ἐν μὲν τῷ Γ', 30, 5 κατὰ τὸν Λαγίδην λέγει ὅτι ὁ Βῆσσος ἀπῆλθῃ «εἰς Βάκτρα ἀποθανοῦμενος», ἐν δὲ Δ', 7, 3 προσάγεται εἰς Ζαρίασπα ἐνώπιον τῶν μεγιστάνων, ἐδύνατο νὰ φανῇ ὅτι καὶ αὐτὸς διὰ τῶν δύο ὀνομάτων τὴν αὐτὴν πόλιν σημαίνει. Ἀλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀφηγεῖται τὴν ἐκ Ζαριάσπων ἐπίθεσιν (Δ', 16, 6) δὲν ἐπιτρέπει οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι αὐτὸς τοῦλάχιστον διὰ τῶν δύο τούτων ὀνομάτων δύο πόλεις ἔννοεῖ. Διότι κατὰ τὸ Δ', 16, 1 «αὐτοῦ ἐν Βάκτροις» κατελείφθησαν τέσσαρες στρατηγοὶ μετὰ τῶν ἰδίων φαλάγγων, ἐν ᾧ ἐν Ζαριάσποις ἔμειναν μόνον οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ φύλακες αὐτῶν 80 ἵππεις. 'Ο γεωγράφος Πτολεμαῖος διακρίνει ποταμὸν Ζαριάσπην ἀπὸ τοῦ παρὰ τὰ Βάκτρα Δαργίδου καὶ ἀναφέρει τὰς δύο πόλεις ὑπὸ διάφορον γεωγραφικὸν πλάτος. Καὶ νῦν δὲ νομίζω ὅτι τὰ Ζαρίασπα πρέπει νὰ ζητηθῶσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Andehui, 15 περίπου μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Βάκτρων. Τὸ Andehui εἶνε παλαιὰ πόλις, καὶ ὁ στρατηγὸς Ferrier, διερχόμενος τῷ 1845 πλησίον τῆς ἔμαθεν ὅτι εἶχεν ἔτι 15,000 κατοίκους. Ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις ἐνδεχόμενον νὰ ἰκαλεῖτο καὶ Βάκτρα, ὅπως καὶ τὴν σήμερον πολλαὶ πόλεις ὀνομάζονται Balk (Balk-ab-Fayin, Khan-Balk, Balk ab-Bala πρὸς τὸν Πτολεμαίου τὰ Τρίβακτρα). Ἴσως ὀνομάζον ταῦτα τὰ Βάκτρα Βάκτρα ἢ καὶ Ζαρίασπα πρὸς διάκρισιν τῶν παρὰ τὸν Δάργιδον Βάκτρων. 'Ο Πολύδιος ἀναγράφει ἀμφότερα τὰ ὀνόματα. Ἐν μὲν τῷ Ι, 49 Εὐθύδημος ὁ βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς, ἀποστείλας τὴν κυρίαν αὐτοῦ δύναμιν εἰς τὴν Ταπουρίαν, κἀθηγείτο μετὰ 10,000 ἵππων παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀρειον, καὶ ἐπιπεσόντος ἐνταῦθα Ἀντιόχου τοῦ Γ', ὑπαχωρεῖ εἰς πόλιν Ζαρίασπα τῆς Βακτριανῆς, ἐν δὲ τῷ ΙΑ', 34 διεξέρχεται τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Ἀντιόχου μετὰ τοῦ Εὐθυδήμου, καθ' ἃς ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας «ὑπερβαλὼν τὸν Κασσανὸν κατήκεν εἰς τὴν Ἰνδικήν», τέλος δὲ ἐν τῷ ΚΘ', 6, 5 ἐν τινι ἀπαριθ-

τῶν Βακτρίων μεγιστάνων, ἡ ἄφιξις νέων πολεμιστῶν ἐκ τῆς Δύσεως, πολλάι πρεσβεΐαι εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν λαῶν, ἔτι δὲ ἡ εὐρωστος κίνησις, ἐν τῷ ἀείποτε νικηφόρῳ καὶ σκληραγωγημένῳ τούτῳ στρατῷ, ἡ ποικίλη ἀνάμιξις μακεδονικοῦ στρατιωτικοῦ βίου, περσικῆς πολυτελείας καὶ ἐλληνικῆς παιδείας, ταῦτα πάντα ὁμοῦ παρέχουσι σπανίαν ἅμα καὶ χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς διαίτης τοῦ νεαροῦ βασιλέως, ὅστις ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι εἰς τὴν δόξαν τῶν νικῶν καὶ κτισμάτων αὐτοῦ ὤφειλε νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν πομπώδη μεγαλοπρέπειαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἄπασαν τὴν μεγαλειότητα τῆς ὑψίστης ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας, ἐὰν δὲν ᾔθελε νὰ ἴδῃ τὰ νεόκτητα ἔθνη πλανώμενα περὶ τοῦ μεγαλείου, ὅπερ αὐτὰ ἦσαν ἔτοιμα νὰ σεβασθῶσιν ὡς ὑπεράνθρωπον.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔστησεν ἐνταῦθα δικαστήριον περὶ τοῦ Βῆσσου κατὰ τοὺς παλαιοὺς περσικοὺς τύπους. Εἰς τὸν σύλλογον τῶν μεγιστάνων τῶν εἰς Ζαριάσπα συγκληθέντων¹ προσήχθη ὁ

μήσει καταληφθεῖσάν πόλεων—Τάραντος, Σάρδεων, Γάζης, Καρχηδόνας—ὑπάρχει καὶ τὸ ὄνομα τῶν Βάκτρων, καὶ αὕτη θὰ εἴνε ἡ πόλις ἡ καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Γ' κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ὁ Πολύβιος θεωρεῖ τὰ Ζαριάσπα καὶ τὰ Βάκτρα δύο πόλεις.

1) Ἀρριανῶς Δ', 7, 3 «σύλλογον ἐκ τῶν παρόντων συναγαγόν». Ἦσαν λοιπὸν πρὸς ἄλλον τινα σκοπὸν συνηγμένοι ἐν Ζαριάσποις, ὅπως καὶ ὁ ἐν Ἐκβατάνοις σύλλογος, ὅπου ὁ Βῆσσος ἐμελλε νὰ θανατωθῇ («ὡς ἐκεῖ ἐν Μῆδων τε καὶ Περσῶν συλλόγῳ ἀποθανούμενον») δὲν εἶχε συγκληθῇ μόνον πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν. Τοῦ Ἀρριανῶς ἡ φράσις «κατηγορήσας τὴν Δαρείου προδοσίαν» ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ συνειλεγμένοι ἐξεδῶκαν ἀπόφασιν. Ἡ δὲ ποινὴ ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπιβληθεῖσα εἴνε ἡ πολλὰς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Bisûtan (Behistan) μνημονευομένη. Ἐν τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ ἐγγράφῳ (II, 13) Δαρείος ὁ Α' ἐξαγγέλλει ὅτι ἐνίκησε περὶ τὴν Ragā τῆς Μηδίας τὸν Μῆδον Φραδάρτην, ἀποστατήσαντα ἐν Μηδίᾳ. «ὁ Φραδάρτης συνελήφθη καὶ προσήχθη ἐνώπιόν μου· ἀπέκοψα αὐτοῦ τὴν βίνα, τὰ ὦτα καὶ τὴν γλῶσσαν· ἤγαγον τὸν... ἐκράτηθη δέσμιος ἐν τῇ αὐλῇ (κατὰ λέξιν: ἐν τῇ πύλῃ) μου· τὸν εἶδεν ἅπας ὁ λαός· ἔπειτα τὸν ἐσταύρωσα εἰς Hangmatana». Ἄλλος ὑποκινητὴς ἐπαναστάσεως ἐν Περσίᾳ (III, 5; ἐσταυρώθη μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐν τινὶ πόλει τῆς Περσίας· τρίτος ἐκ τῆς χώρας Agargarta ἢ Σαγαρτίας (II, 14) κατεπολεμήθη ὑπὸ τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντος ἀξιωματικοῦ, ὅστις «μοὶ προσήγαγεν αὐτόν, καὶ ἀπέκοψα τὴν βίνα καὶ τὰ ὦτά του· καὶ ἤγαγον τὸν... ἐκράτηθη δέσμιος ἐν τῇ αὐλῇ μου· τὸν εἶδεν ὅλος ὁ κόσμος, ἔπειτα τὸν ἐσταύρωσα εἰς Abira». Τὰ Abira (Ἀρβηλα) θὰ εἴνε ἄρα ὁ σύλλογος τῆς Σαγαρτίας, ἡ ὅλης ἴσως τῆς Συρίας. (Πρβλ. Spiegel die Keilinschriften σ. 195 καὶ 221).

Βῆσος σιδηροδέσμιος· αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήγγειλε τὴν κατηγορίαν κατὰ τοῦ βασιλοκτόνου· ὁ δὲ σύλλογος ἐξέδωκεν, ὡς φαίνεται, ἀπόφασιν ὅτι εἶνε ἔνοχος· εἶτα δὲ διέταξε κατὰ τὸ περσικὸν ἔθιμον ν' ἀποκόψωσιν αὐτοῦ τὴν ῥίνα καὶ τὰ ὦτα, καὶ ν' ἀπαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, καὶ ἐκεῖ ἐν συνελεύσει Μήδων καὶ Περσῶν νὰ σταυρώσωσιν αὐτόν. Ἀκρωτηριασθεῖς λοιπὸν καὶ μαστιγωθεῖς ἐνώπιον τοῦ συλλόγου ὁ Βῆσος ἀπήχθη εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ἵνα ὑποστῇ τὴν ποινήν¹.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθον εἰς τὰ Ζαρίασπα ὁ Φραταφέρνης ὁ σατράπης τῆς Παρθικῆς καὶ ὁ Στασάνωρ ὁ τῆς Ἀρείας, προσαγαγόντες δεσμίους τὸν ἄπιστον Ἀρσάμην, ὅστις, διατελῶν σατράπης τῆς Ἀρείας ἠνύοιε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Σατιβαρζάνου, τὸν Πέρσην Βαρζάνην, εἰς ὃν ὁ Βῆσος εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν σατραπείαν τῆς Παρθικῆς, καὶ ἄλλους τινὰς μεγιστᾶνας, οἵτινες εἶχον ὑποστηρίξῃ τὸν σφετερισμὸν τοῦ Βήσσου. Τούτων συλληφθέντων, ἐξέλιπε τὸ ἔσχατον λείψανον ἀντιπράξεως, ἥτις δεξιώτερον διευθυνομένη, θὰ ἐδύνατο νὰ ἐμβάλῃ εἰς σπουδαίους κινδύνους τὸ δίκαιον τῆς βίας καὶ τῆς κατακτῆσεως. Ὅστις καὶ νῦν ἔτι συνετάσσετο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφαίνετο θῦμα ἀφοσιώσεως εἰς ἀνυπόστατα συμφέροντα ἢ ἐπιπολαιοτάτης πλάνης.

Μεταξὺ τῶν πρεσβειῶν, αἵτινες, διαρκούντος τοῦ χειμῶνος, προσῆλθον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως ἦσαν ἰδίως ἀξιοπαρατήρητοι αἱ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Σκυθῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος εἶχε προαποστείλῃ μετὰ τῶν Σκυθῶν πρέσβεων τινὰς τῶν ἑαυτοῦ ἐταίρων, οὗτοι δὲ τῶρα ἐπανῆλθον, παρακολουθούμενοι ὑπὸ ἐτέρων πρέσβεων, οἵτινες προσφέροντες ἐκ νέου τὸ σέβας τοῦ ἑαυτῶν ἔθνους καὶ δῶρα τὰ παρὰ τοῖς Σκυθαῖς νομιζόμενα ἐντιμότερα, εἶπον ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὅτι ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως σπεύδει νὰ βεβαιώσῃ τὸν βασιλεῖα Ἀλέξανδρον περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώ-

¹) Ἀρριανὸς Δ', 7. πρβλ. Κουρτίου VII, 5 καὶ 10. Ἰουστίνου XII, 5. Διοδώρου ΙΖ', 83. Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΜΓ' κ. ἀ.

σεως καὶ συμμαχικῆς πίστεως, καὶ ὅτι πρὸς ἔνδειξιν τούτου προσφέρει εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του. Ἐὰν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαξιῷ αὐτήν, παρακαλεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως αἱ θυγατέρες τῶν περὶ αὐτὸν μεγιστάνων καὶ δυναστῶν συζευχθῶσι μετὰ τῶν μεγάλων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἶνε δὲ πρόθυμος, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιθυμῇ, νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἴδιος πρὸς αὐτόν, ἵνα λάβῃ τὰς διαταγὰς του· διότι καὶ αὐτὸς καὶ αἱ Σκυθαι εἶνε εὐδιάθετοι νὰ ὑποταχθῶσι παντάπασιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ βασιλέως. Τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀπόκρισις ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὰς τότε περιστάσεις· χωρὶς νὰ δεχθῇ τὰς περὶ σκυθικοῦ γάμου προτάσεις, ἀπέπεμψε τοὺς πρέσβεις φιλοδωρήσας μεγαλοπρεπῶς καὶ βεβαιώσας αὐτοὺς περὶ τῆς πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Σκυθῶν φιλίας.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθεν εἰς Ζαρίασπα ὁ βασιλεὺς τῶν Χωρασμίων¹ Φαρασμάνης μετὰ χιλίων πεντακοσίων ἱππέων, ἵνα προσφέρῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὸ σέβας αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς φιλικῆς ὑποδοχῆς, ἣν ὁ Σπιταμένης εὗρε παρὰ τοῖς ὁμόροις αὐτοῦ Μασσαγέταις, ἐδύνατο εὐκόλως καὶ αὐτὸς νὰ γείνη ὑποπτος· ἦρχε δὲ τῆς χώρας τῆς παρὰ τὸν κάτω Ὠξον, καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἦτο γείτων πρὸς τὴν φυλὴν τῶν Κόλχων καὶ τὸ γυναικεῖον γένος τῶν Ἀμαζόνων, καὶ ἦτο πρόθυμος, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο εὐδιάθετος νὰ ἐπιχειρήσῃ στρατεῖαν τινὰ κατὰ τῶν Κόλχων καὶ Ἀμαζόνων, καὶ ν' ἀποπειραθῇ νὰ ὑποτάξῃ τὴν μέχρ' Εὐξείνου χώραν, νὰ τὸν ὁδηγήσῃ καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν χρεωδῶν τοῦ στρατοῦ κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατεῖαν². Τοῦ Ἀλε-

¹) Ἡ θείσις τῆς Χωρασμίας δηλοῦται ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ αὐτῆς ὀνόματος.

²) Ἀῤῥδιανῶ Δ', 15. Κουρτίου VIII, 1. 8. Αἱ προτάσεις τοῦ Φαρασμάνου ὡς ἐκφέρονται παρὰ τῷ Ἀῤῥδιανῶ καὶ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι δὲν σκοπεῖ τανῦν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς περὶ τὸν Πόντον χώρας, ἠδύναντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος συνέχευε τὸν Τάναϊν τῆς Εὐρώπης καὶ τὸν Ἰαξάρτην· ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς θὰ ἐδύνατο νὰ χρησιμοποίησιν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πόντου ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ τὴν βοήθειαν τῶν παρὰ τὴν λίμνην Ἀρὰλ Χωρασμίων, καὶ ὁ Φαρασμάνης νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτὸν γείτονα τῶν Κόλχων. Ἡ σύγχυσις αὕτη δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐγείνεν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὑπερβολικῶν Μακεδόνων. Οἱ ἔμπιστοι αὐτοῦ οἱ

ξάνδρου ἢ ἀπόκρισις εἰς ταύτας τὰς προτάσεις ἐπιτρέπει νὰ διώ-
δωμεν τὴν ἀλληλουχίαν τῶν μελλόντων αὐτοῦ σχεδίων, ἅτινα
ὅσον καὶ ἂν εἶνε τολμηρά, μαρτυροῦσιν ἀσφαλέστατα, ὅτι θαυ-
μασίως κατενόησε τὴν γεωγραφικὴν σχέσιν τῶν διαφόρων ἐκτε-
ταμένων χωρῶν, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εἰδήσις
διεδόθη διὰ τῶν στρατειῶν αὐτοῦ. Διότι εἶχεν ἤδη βεβαιωθῇ τὸ
μὲν ἐξ αὐτοψίας, τὸ δὲ ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῆς ἑαυτοῦ πρεσβείας
καὶ τῶν ἐγγχωρίων, ὅτι ὁ Ὠκεανός, πρὸς ὃν καὶ τότε ἀκόμη ἐπί-
στευεν ὅτι ἀμέσως συνεδέετο ἡ Κασπία θάλασσα¹, οὐδαμῶς
ἐπλησίαζε πρὸς τὰ βόρεια σύνορα τοῦ περσικοῦ κράτους, ἀλλ' ὅτι
τὰ σκυθικὰ στίφη κατεῖχον ἔτι ἀπεράντους ἐκτάσεις πρὸς βορρᾶν,
καὶ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ εὕρῃ πρὸς ταύτην τὴν πλευρὰν χάριν
τοῦ νέου κράτους φυσικὸν ὄριον τὴν μεγάλην ἐκείνην θάλασσαν.
Ἀπ' ἐναντίας κατενόησε σαφῶς, ὅτι πρὸς ὁλοσχερῇ καθυπόταξιν
τοῦ Ἰρανικοῦ ὑψιπέδου, ἣτις παρέμενεν ὁ πρώτιστος αὐτοῦ σκο-
πός, ἡ κατοχὴ τῶν παρακειμένων βαθυπέδων ἦτο οὐσιώδης ὅρος,
καὶ ὁ μετέπειτα χρόνος ἐδίδαξε, πόσον ὀρθῶς ἐσκέφθη, καταστή-
σας τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγριν, τὸν Ὠξὸν καὶ Ἰαξάρτην καὶ τὸν
Ἰνδὸν καὶ Ὑδάσπην στηρίγματα τῆς ἐν Περσίᾳ καὶ Ἀριανῇ
ἐξουσίας αὐτοῦ. Ἀπεκρίθη λοιπὸν εἰς τὸν Φαρασμάνην, ὅτι ἐπὶ
μὲν τοῦ παρόντος δὲν διανοεῖται νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς περὶ τὸν Πόν-
τον χώρας, διότι τὸ πρώτιστον ἔργον του πρέπει νὰ εἶνε ἡ καθυ-
πόταξις τῆς Ἰνδικῆς ἀκολουθῶς δέ, ἂφ' οὗ γείνη κύριος τῆς

μετὰ τῶν Σκυθῶν πρέσβειων συναποσταλέντες θὰ συνελεξαν εἰδήσεις τινὰς περὶ τῆς λίμνης Ἀράλ καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἰσως ὁ Φαρασμάνης εἶχε κατὰ νοῦν συγκοινωνίαν τινὰ διὰ θαλάσσης μετὰ τῶν ἀπέναντι χωρῶν τοῦ Κύρου καὶ Ἀράξου, ἣτις κατ' ἀρχαίας εἰδή-
σεις καὶ νεωτέρας ἐρεῦνας ὑπῆρχεν ἐκπαλαί. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ὁ Ἀρβιανός λέγει ὅτι ὁ Φαρασμάνης ἔφασκε περὶ τῶν Ἀμαζόνων, καὶ δὲν μεταχειρίζεται τὸ εἰς αὐτὸν ἄλλοτε σύνηθες « εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσιν ». Εὗρε λοιπὸν τὰ ἱστορούμενα οὕτως ἔχοντα παρὰ τῷ Πτο-
λεμαίῳ ἢ Ἀριστοδοῦλῳ.

1) Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τότε ἀκόμη τὸ ἐπίστευεν, ἀποδεικνύεται ὅχι μόνον ἐξ ὧν λέγει παρὰ τῷ Ἀρβιανῷ (Ε', 26, 1), ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἡρακλείδου εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν (Ζ', 16, 1), ὅπως ἐνταῦθα ναυπηγῆσθαι στόλον καὶ ἐξετάσθαι « ποία τινὶ συμβάλλει θάλασση κτλ. ».

Ἀσίας, ἔχει κατὰ νοῦν νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸν Πόντον μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, καὶ ὁ Φαρασμάνης δύναται ἕως τότε ν' ἀναβάλῃ τὰς ἐπαγγελίας του· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ὁ βασιλεὺς, συνάψας πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ συμμαχίαν, καὶ συστήσας εἰς τοὺς σατράπας τῆς Βακτριανῆς, τῆς Παρθικῆς καὶ τῆς Ἀρείας, τὸν ἀπέπεμψε μετὰ πολλῶν ἐνδείξεων πάσης εὐμενείας.

Ἄλλ' αἱ περιστάσεις οὐδόλως ἐπέτρεπον εἰσέτι τὴν ἑναρξιν τῆς ἰνδικῆς ἐκστρατείας. Διότι ἡ Σογδιανὴ ὑπετάχθη μὲν καὶ ἐδηλώθη, ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ τιμωρία, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὴν ἀτυχῇ χώραν, ἀντὶ νὰ κατευνάσῃ τὰ πνεύματα, ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε μετὰ βραχὺν λήθαργον νὰ εὕρῃ τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς εἰς καθολικὴν ἔξαψιν¹. Οἱ κάτοικοι εἶχον καταφύγῃ κατὰ χιλιάδας εἰς τὰ ἐρύματα, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ ἐν αὐτοῖς ὄχυρά φρούρια τῶν δυναστῶν τῆς ἄνω χώρας καὶ τῶν πρὸς τὸν Ὠξὸν μεθοριακῶν ὁρέων· πανταχοῦ ὅπου ἡ φύσις παρεῖχεν ἀσφάλειαν, διέτριβον σμήνη φυγάδων τοσοῦτον μᾶλλον ἐπικινδύνων, ὅσον ἀπελπιστικώτερος ἦτο ὁ ἀγὼν αὐτῶν. Ὁ Πευκόλαος δὲν ἐδύνατο μετὰ τῶν τρισχιλίων περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν καὶ νὰ προφυλάξῃ τὴν ἐπίπεδον χώραν· διότι πανταχόθεν συνηθροίζοντο τὰ πλήθη πρὸς φοβεράν ἐπανάστασιν καὶ ἐφαίνετο ὅτι μόνον ὁ ἀρχηγὸς ἔλειπεν ὁ δυνάμενος νὰ ὠφελῇ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Σπιταμένης, ὅστις, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς παρὰ τὸν Πολυτίμητον ἐπιθέσεως, δὲν ἦτο ἄμοιρος στρατιωτικῆς δεξιότητος, φαίνεται ὅτι, ἀφ' οὗ κατέφυγεν εἰς τὴν χώραν τῶν Μασσαγετῶν, δὲν ἤλθεν εἰς ἄλλην συνεννόησιν πρὸς τὴν δευτέραν ἀποστασίαν τῶν Σογδίων· ἄλλως τοῦλάχιστον δὲν θὰ ἦτο καταληπτὸν διὰ τί δὲν ἔσπευσεν πρωιμώτερον νὰ ἔλθῃ μετὰ τῶν Σκυθῶν εἰς βοήθειαν αὐτῶν· διότι τὸ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν,

1) Ἀῤῥιανοῦ Δ', 15, 7 «ὅτι πολλοὺς τῶν Σογδιανῶν εἰς τὰ ἐρύματα συμπεφευγῆναι οὐδὲ ἐθέλειν κατακοῦειν τοῦ σατράπου, ὅστις αὐτοῖς ἐξ Ἀλεξάνδρου ἐπετέτακτο». Παράδοξον εἶνε ὅτι δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ σατράπου.

πρὶν λάβῃ τοσαύτην ἀνάπτυξιν, ἦτο τεκμήριον, ὅτι πρὸς τὸ παρὸν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ δὲν ἦσαν οὕτω διατεθειμέναι, ὥστε νὰ ἐπιζητήσῃ τοὺς τολμηροὺς τούτους καὶ πολυαρίθμους πολεμίους εἰς τὰ ὄρη. Καὶ τῷ ὄντι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς τῶν Ἀραχωτῶν Ἀλεξανδρείας, τοῦ Παροπαμίσου καὶ Τανάιδος δὲν εἶχε διαθεσίμους πλειότερους τῶν 10,000 ἀνδρῶν. Μόλις δέ, προϊόντος τοῦ χειμῶνος, ἦλθον ἐκ τῆς Ἑσπερίας σπουδαῖαι ἐνισχύσεις: μία μὲν φάλαγξ πεζῶν καὶ ἱππέων, στρατολογηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νεάρχου τοῦ σατράπου τῆς Λυκίας καὶ τοῦ Ἀσάνδρου τοῦ τῆς Καρίας, δευτέρα δέ, ἣς ἡγούντο ὁ τῆς Συρίας σατράπης Ἀσκληπιόδωρος καὶ ὁ Μέννης ὁ ὑπαρχος, καὶ τρίτη ἡ ὑπὸ τὸν Ἐπόκιλλον, τὸν Μενίδα καὶ τὸν Πτολεμαῖον τὸν στρατηγὸν τῆς Θράκης, οἱ σύμπαντες 17,000 πεζοὶ καὶ 2,600 ἱππεῖς¹⁾ ὥστε τώρα μόνον εἶχεν ὁ βασιλεὺς περὶ ἑαυτὸν τοσοῦτον στρατόν, ὥστε νὰ καταδιώξῃ τὴν ἀνταρσίαν τῆς Σογδιανῆς μέχρι τῶν μυχιαιτάτων καταφυγίων.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 328, ἀπῆλθεν ἐκ τῶν Ζαριάσπων, καταλιπὼν ἐν τοῖς νοσοκομείοις τοὺς νοσοῦντας ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ μετὰ φρουρᾶς 80 μισθοφόρων ἱππέων καὶ τινῶν εὐγενῶν παιδῶν. Ὁ στρατὸς ἐπορεύετο πρὸς τὸν Ὠξόν, ὅτε παρὰ τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως ἀνέβλυσε πηγὴ ἐλαίου, καὶ ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ἐξήγησε τὸ σημεῖον, ὅτι θὰ νικήσῃ μὲν, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ κόπου· καὶ πράγματι ἐχρειάζετο πολλὴ περίσκεψις πρὸς

1) Ἀρῥιανοῦ Δ', 7, 2 ὅστις δυστυχῶς δὲν ἀναγράφει τοὺς ἀριθμοὺς. Ὁ δὲ Κούρτιος (VII, 10, 11) ὑπολογίζει εἰς μὲν τὴν πρώτην φάλαγγα, ἣς ἡγήτο κατ' αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος (ἐννοεῖ τὸν Ἀσάνδρον), 3,000 πεζοὺς, καὶ 500 ἱππεῖς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν 3,000 πεζοὺς καὶ 500 ἱππεῖς, εἰς δὲ τὴν τρίτην 3,000 πεζοὺς καὶ 1,000 ἱππεῖς· ἀναφέρει καὶ 7,400 Ἑλληνας πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς, οὓς ὁ Ἀντίπατρος ἔπεμψεν. Ὁ Μελαμνίδας, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀρῥιανοῦ μνημονευόμενος, πρέπει νὰ διορθωθῇ κατὰ τὸν Κούρτιον εἰς Μενίδα. Ἀξιόσημος εἶνε ὁ παρὰ τῷ Ἀρῥιανῷ «Πτολεμαῖος ὁ τῶν Θρακῶν στρατηγός». Ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῶν πεζῶν Θρακῶν Σιτάλκης, εἶχε μείνῃ ἐν Ἑκβατάνοις. Ὁ Πτολεμαῖος οὗτος μετὰ τοῦ Ἐποκίλλου (Ἀρῥιανοῦ Γ', 19, 6. Δ', 7, 2) εἶχε πεμφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα κομίσῃ χρήματα καὶ συνοδεύσῃ τοὺς ἀφεθίντας εἰς τὴν Εὐβοίαν (τὸ ἔαρ τοῦ 330). Ἐγχειρίσθησαν λοιπὸν ἐν ἔτος, ἵνα πορευθῶσι μέχρι Μακεδονίας καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Ζαριάσπων. Κατ' εὐθείαν ἐναέριον γραμμὴν ἢ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρις Ἰσσοῦ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Βαγδάτ μέχρι Μπάλκ εἶνε περίπου 400 μιλίων.

ἀπάντησιν τῶν πανταχόθεν ἀπειλούντων τούτων πολεμίων. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν διένειμε τὸν στρατὸν οὕτως, ὥστε ὁ μὲν Μελέαγρος, ὁ Πολυσπέρχων, ὁ Ἀτταλος καὶ ὁ Γοργίας μετὰ τῶν ἰδίων φαλάγγων ἔμειναν ἐν Βάκτροις, ἵνα φυλάττωσι τὴν χώραν¹. ἡ δὲ λοιπὴ στρατιά, εἰς πέντε φάλαγγας διαιρεθεῖσα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως, τοῦ ἱππάρχου Ἡφαιστίωνος, τοῦ σωματοφύλακος Πτολεμαίου, τοῦ στρατηγοῦ Περδίκκου, τοῦ σατράπου τῆς Βακτριανῆς Ἀρταβάζου, εἰς ὃν προσετέθη ὁ στρατηγὸς Κοῖνος, εἰσέβαλε κατὰ διαφόρους διευθύνσεις εἰς τὴν Σογδιανήν. Περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλαι εἰδήσεις παραδεδομέναί· καθ' ὅλου μόνον λέγεται, ὅτι τὰ διάφορα φρούρια τῆς χώρας τὰ μὲν ἐξ ἐφόδου ἐκυριεύθησαν, τὰ δὲ οἰκισθελῶς ὑπετάγησαν. Ἐντὸς ὀλίγου δὲ χρόνου τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς πέρας Ὠξου χώρας, ἡ κοιλάς τοῦ Πολυτιμήτου, περιῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, καὶ πανταχόθεν συνῆλθον αἱ νικηφόροι φάλαγγες εἰς Μαράκανδα. Ἐν τούτοις τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν ὄρη κατεῖχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐξ οὗ ἐδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ Σπιταμένης, ὅστις εἶχε καταφύγη πρὸς τοὺς φυλάρπαγας Μασσαγέτας, θὰ ἔπεισε τούτους εἰς νέας ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ἔπρεπεν ἐν ταυτῇ νὰ καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια, ὅπως διὰ νέας καὶ τελεσφόρου ὁργανώσεως δοθῇ ὅσον οἷόν τε ταχὺ πέρας εἰς τὰ δεινοπαθήματα τῆς χώρας, καὶ πρὸ πάντων νὰ δοθῇ βοήθεια καὶ ἡσυχία εἰς τοὺς διεσπαρμένους ἀστέγους καὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐστερημένους κατοίκους. Πρὸς ταῦτα ὁ μὲν Ἡφαιστίων ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ νέας πόλεις, νὰ συνοικήσῃ ἐν αὐταῖς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων, καὶ νὰ πορίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν². ὁ δὲ

1) Ἀρξῆτιανος Δ', 16, 1 « αὐτοῦ ἐν Βάκτροις ὑπολειπόμενος... τὴν τε χώραν ἐν φυλακῇ ἔχειν κτλ. ». Ἡ λέξις Βάκτρα σημαίνει τὴν πόλιν καὶ ὄχι τὴν χώραν, ἣν ὁ Ἀρξῆτιανος (Δ', 16, 4) ὀνομάζει Βακτριανήν. Διὰ τί τοῦτο τὸ αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ τὰ Βάκτρα καὶ τὰ Ζαρίασπα ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν, παρετηρήθη ἀνωτέρω σ. 527.

2) Ὁ μὲν Στράβων ΙΑ', σ. 517 λέγει ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος ἐκτισεν 8, ὁ δὲ Ἰουστίνος (ΧΙΙ, 5) 12 πόλεις ἐν τῇ Σογδιανῇ καὶ Βακτριανῇ. Τὰς ἐξ τούτων πλησιέστατα ἀλ-

Κοῖνος καὶ Ἀρτάβαζος ἐξώρμησαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅπως συλλάβωσιν, εἰ δυνατόν, τὸν Σπιταμένην· αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως ἀνέζευξεν, ὅπως ἐκπορθήσῃ ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὄρεινὰ φρούρια καὶ συντελέσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς χώρας. Καὶ κατέλαβεν αὐτὰ ἄνευ μεγάλου κόπου. Ἐπανῆλθε δὲ εἰς Μαράκανδα, ὅπως ἀναπαυθῇ. Ἀλλὰ φοβερά πράγματα ἔμελλον νὰ διαταράξωσι τὴν ἀνάπαυσιν ταύτην.

Ἐπειδὴ ὁ γέρον Ἀρτάβαζος παρεκάλεσε ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς ὑπηρεσίας, ὁ βασιλεὺς διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ σατράπην τῆς Βακτριανῆς τὸν ἱππαρχον Κλεῖτον, τὸν ἐπικαλούμενον «Μέλανα». Μεγάλα κυνηγέσια καὶ συμπόσια συνεπλήρουν τὰς ἡμέρας. Μία τούτων ἦτο ἡ ἐορτὴ τοῦ Διονύσου, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ βασιλεὺς ἐώρτασε, λέγουσι, τὴν ἐορτὴν τῶν Διοσκούρων. Τοῦ δὲ θεοῦ διὰ τοῦτο ὀργισθέντος, ὁ βασιλεὺς ὑπέπεσεν εἰς βαρὺ ἀμάρτημα, ἂν καὶ δὲν ἔλειψαν προμηνύματα. Εἶχε λάβῃ ἐκ θαλάσσης πεμφθέντα ὠραῖα ὀπωρικά καὶ προσεκάλεσε τὸν Κλεῖτον νὰ συμφάγῃ. Ὁ δὲ Κλεῖτος ἔτυχε μὲν νὰ θυσιάζῃ, ἀφήσας δὲ τὴν θυσίαν, ἔσπευσε πρὸς τὸν βασιλέα, τρία δὲ τῶν διὰ σπονδῆς καθιερωθέντων προβάτων ἐπηκολούθησαν κατόπιν του. Τοῦτο κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἀριστάνδρου ἦτο κακὸς οἰωνός. Ὁ δὲ βασιλεὺς διέταξε νὰ θυσιάσωσιν ὑπὲρ τοῦ Κλεῖτου, σφόδρα τεταραγμένος καὶ ὑπὸ ἀλλοκότου ὀνείρου, τὸ ὅποιον εἶχεν ἰδῇ τὴν τελευταίαν νύκτα.

λήλων κειμένας, αἵτινες κατὰ τὸν **Κούρτιον** (VI, 10, 15) ἐκτίσθησαν εἰς τὴν θέσιν τῆς Μαργιανῆς (διάφ. γραφ., Margania), δὲν ἤθελε διατάξῃ τις ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν τῷ Merw-Shahidschan, ἐν τῷ Κάτω Merw, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἀβρίανός ἔνεκα τοῦ μακροῦ ἐπεισοδίου τοῦ μετὰ Δ', 7, 3 καὶ Δ', 15, 7 θὰ ἐλησμόνησεν τὴν στρατείαν ταύτην τὴν ἐκ Ζαριάσπων πρὸς νότον. Δυστυχῶς ὁ **Κούρτιος** (VII, 10, 13-16) εἶνε τόσον συγκεχυμένος, ὥστε οὐδὲν δύναται τις ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐξακριβώσῃ. Ἀλλ' ἐάν τις ἀναλογισθῇ ὅποιαν σημασίαν ἔχει ἡ εὐφορος αὐτῇ γῶρᾳ τῆς Μαργιανῆς, ἡ κειμένη παρ' αὐτὴν τὴν ἔρημον—ἡ ἐπιγραφή τοῦ Bisitun ἀποδεικνύει πόσας δυνάμεις εἶχον τάξῃ ἐκεῖ οἱ ἐπαναστάται κατὰ τοῦ Δαρείου—φαίνεται σχεδὸν ἀκατανόητον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἡμέλησεν ἐκεῖ νὰ κτίσῃ πόλιν δεσπόζουσαν τῆς χώρας. Ἄλλως δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον ὅτι εἶχε κτίσῃ ἐκεῖ Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις καταστραφεῖσα μετέπειτα ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Α' (**Πλινίου** VI. 16). Φυσικῶς τῷ λόγῳ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Μαργιανὴν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν.

Εἶδε δηλαδὴ τὸν Κλεῖτον μέλανα ἐνδεδυμένον καὶ καθήμενον μετὰ τῶν αἰμοφύρτων υἱῶν τοῦ Παρμενίωνος.

Τὴν ἐσπέραν, ἐξακολουθεῖ ἡ ἀφήγησις, ἦλθεν ὁ Κλεῖτος εἰς τὸ δεῖπνον· εὐθυμοὶ δὲ συνέπινον μέχρι προΐούσης τῆς νυκτός, ἐπαινοῦντες δέ τινες τὰς πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔλεγον, ὅτι ἔπραξεν ὑπέρτερα τῶν Διοσκούρων, καὶ ὅτι οὐδὲ ὁ Ἡρακλῆς δύναται πρὸς αὐτὸν νὰ παραβληθῇ, μόνον δὲ ὁ φθόνος εἶνε αἷτιος τοῦ νὰ μὴ ἀποδίδωνται ἴσαι τιμαὶ εἰς τὸν ζῶντα καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς ἥρωας. Ὁ Κλεῖτος ἦτο ἤδη ὑπόθερμος ὑπὸ τοῦ οἴνου· ἡ δὲ περσικὴ ἀκολουθία τοῦ βασιλέως, ὁ ὑπερβολικὸς θαυμασμὸς τῶν νεωτέρων καὶ αἱ ἀναίσχυντοι κολακεῖαι τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, ἃς ὁ βασιλεὺς ἀνείχετο ἀκούων, εἶχον δυσαρεστήσῃ αὐτὸν πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ἡ κουφόνους παιδιὰ πρὸς τὸ ὄνομα τῶν μεγάλων ἡρώων τὸν ἐξώργισεν, ὥστε νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν εἶνε οὗτος ὁ τρόπος τοῦ ἐξυμνεῖν τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ δὲν εἶνε καὶ τόσον μεγάλαι, ὅσον αὐτοὶ νομίζουσι, καὶ ἡ δόξα αὐτῶν κατὰ μέγα μέρος προσήκει εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἤκουε μὲν δυσαρέστως τοσοῦτον προσβλητικὸν λόγον παρ' ἀνδρός, ὃν εἶχε πρὸ πάντων ἀναδείξῃ, ἀλλ' ἐσιώπα. Ἡ συζήτησις ὅμως ἐγένετο σφοδροτέρα· συμπεσόντος δὲ τοῦ λόγου περὶ τῶν πράξεων τοῦ Φιλίππου, ἐπειδὴ τινες διατείνοντο, ὅτι οὐδὲν μέγα καὶ ἀξιοθαύμαστον εἶχε πράξῃ, καὶ ὅτι δόξα του ἦτο νὰ λέγῃται πατήρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Κλεῖτος ἀνεπήδησεν, ὅπως ὑπερασπισθῇ τὸ ὄνομα τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, ὑποβιβάζων μὲν τὰς πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπαινῶν δὲ ἑαυτὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους στρατηγούς, ἀναμιμνησκόμενος τοῦ ἀπαθανόντος Παρμενίωνος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ μακαρίζων πάντας, ὅσοι ἔπεσον ἐν ταῖς μάχαις ἢ ἐθανατώθησαν, πρὶν ἐπίδωσι τοὺς Μακεδόνας μαστιγουμένους ὑπὸ μηδικῶν ῥάβδων καὶ παρακαλοῦντας τοὺς Πέρσας, ὅπως προσέλθωσιν εἰς τὸν βασιλέα των. Πολλοὶ τῶν πρεσβυτέρων στρατηγῶν ἀνέστησαν, καὶ ἐπιπλήξαντες διὰ τοὺς λόγους του τὸν ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ πάθους ἐξερεθισθέντα, ἐπειράθησαν ματαίως νὰ κατευνάσωσι τὴν

ἐπετεινομένην παραχῇν. Ὁ Ἀλέξανδρος στραφεὶς πρὸς ἓνα τῶν συνδαιτυμόνων, Ἑλληνα, εἶπεν «Οὐ δοκοῦσιν ὑμῖν οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς Μακεδόσιν ὥσπερ ἐν θηρίοις ἡμίθεοι περιπατεῖν;» Ὁ δὲ Κλεῖτος ἐξηκολούθει θορυβῶν, καὶ ἀποταθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα μεγαλοφώνως εἶπεν «Αὕτη ἡ χεὶρ σὲ ἔσωσεν ἐν Γρανικῷ, καὶ σὺ μὲν λέγε ὅ,τι θέλεις, ἀλλὰ μὴ προσκαλῆς εἰς τὸ δεῖπνον ἄνδρας ἐλευθέρους, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ ἀνδράποδα, οἵτινες προσκυνοῦσι τὴν περσικὴν σου ζώνην καὶ φιλοῦσι τὸν διάλευκόν σου χιτῶνα». Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἡδυνήθη ἐπὶ πλέον νὰ κρατήσῃ τὸν θυμὸν του, καὶ ἀνεπήδησεν, ἵνα δράξῃ τὰ ὅπλα του· ἀλλ' οἱ φίλοι τὰ εἶχον ὑπεξαίρεσθ'· ἐβόα δὲ καλῶν μακεδονιστῶν τοὺς ὑπασπιστάς του, ἵνα ἐκδικήσωσι τὸν βασιλέα των, ἀλλ' οὐδεὶς ἤρχετο· διέταξε τὸν σαλπικτὴν νὰ σαλπίσῃ εἰς τὰ ὅπλα, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπείθετο, τὸν ἐκτύπησε διὰ τῆς πυγμῆς εἰς τὸ πρόσωπον, εἰπὼν ὅτι κατήντησεν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ Δαρείου, ὅτε συλληφθεὶς ἀπήγετο ὑπὸ τοῦ Βήσσου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶχεν εἰμὴ τὸ ἐλεεινὸν ὄνομα τοῦ βασιλέως, ὃ δὲ προδίδων αὐτὸν εἶνε ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ὀφείλει, ὁ Κλεῖτος. Ὁ Κλεῖτος, ὅστις εἶχεν ἐξωσθῇ ὑπὸ τῶν φίλων, εἰσῆλθε καθ' ἣν στιγμὴν ἐξεφωνεῖτο τὸ ὄνομά του δι' ἄλλης θύρας εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ εἶπεν «Ἴδού ὁ Κλεῖτος, Ἀλέξανδρε!» Καὶ ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ τοὺς στίχους τοῦ Εὐριπίδου περὶ τῆς ἀδίκου συνηθείας, καθ' ἣν ὁ μὲν στρατὸς «διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἀποκτᾷ τὰς νίκας, αἱ δὲ τιμαὶ αὐτῶν ἀποδίδονται μόνον εἰς τὸν στρατηγόν, ὅστις σεμνοπρεπῶς ἐνθρονιζόμενος εἰς τὴν ἀρχὴν περιφρονεῖ τὸν δῆμον, ἐν ᾧ εἶνε οὐδέν»¹. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἤρπασε τὴν λόγχην ἐκ τῆς χειρὸς τινὸς τῶν δορυφόρων καὶ ἐξηκόντισεν αὐτὴν κατὰ τοῦ Κλεΐτου, ὅστις πάραυτα κατέπεσε νεκρός. Ἐντρομοὶ ὑπεχώρησαν οἱ φίλοι

¹) *Εὐριπίδου Ἀνδρομάχ.* 693 [«Οἱμοὶ καθ' Ἑλλάδ' ὥς κακῶς νομίζεται· | ὅταν τροπαῖα πολέμων στήσῃ στρατός, | οὐ τῶν πονούντων τοῦργον ἡγοῦνται τότε, | ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τὴν δόκῃσιν ἄρνυται, | ὅς εἰς μετ' ἄλλων μυρίων πάλλων δόρυ, | οὐδὲν πλέον δρῶν ἔνδ' ἔχει πλείω λόγον» Σ. Μ.] «σεμνὰ δ' ἐν ἀρχαῖς ἤμενοι κατὰ πτόλιν φρονοῦσι δῆμου μείζον ὄντες οὐδένης».

του· τοῦ δὲ βασιλέως ἡ ὀργὴ κατέπεσεν· ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, ἡ ὀδύνη καὶ ἡ ἀπελπισία τὸν κατέλαβον· λέγουσι δὲ ὅτι ἐξελκύσας τὴν λόγχην ἐκ τοῦ στήθους τοῦ Κλείτου, ἐστήριξεν αὐτὴν εἰς τὸ ἔδαφος, ἵνα αὐτοκτονήσῃ ἐπὶ τοῦ πτώματος. Ἄλλ' οἱ φίλοι ἐκράτησαν αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον εἰς τὸν θάλαμον. Ἐκεῖ δὲ κατέκειτο θρηγῶν καὶ ὀδυρόμενος, ἀνεκάλει τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος, τὸ ὄνομα τῆς τροφοῦ αὐτοῦ Λανίκης, τῆς ἀδελφῆς τοῦ φονευθέντος, λέγων ὅτι «καλὰ τροφεῖα ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν ἀνδρωθεὶς», ἀφ' οὗ οἱ μὲν παῖδες αὐτῆς ἔπесον μαχόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτῆς ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως, τὸν σωτῆρα τῆς ζωῆς του. Ἀνεμνήσθη δὲ καὶ τοῦ γέροντος Παρμενίωνος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ δὲν ἔπαυε κατηγορῶν ἑαυτὸν ὡς φονέα τῶν φίλων του καὶ καταρώμενος καὶ ἐπικαλούμενος τὸν θάνατον. Οὕτως ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατέκειτο ὑπεράνω τοῦ πτώματος τοῦ Κλείτου, κατὰ κλειστος ἐν τῇ σκηνῇ, ἄπνος, ἄσιτος καὶ ἄποτος, καὶ τέλος ἀπηυδῆκώς καὶ ἄφωνος· ἄραιοι μόνον βαθεῖς στεναγμοὶ ἠκούοντο ἐκ τῆς σκηνῆς. Οἱ στρατιῶται, περιδεεῖς καὶ περίλυποι διὰ τὸν βασιλέα, συνερχόμενοι ἔκρινον περὶ τοῦ νεκροῦ, ὅτι δικαίως ἐφονεύθη, ἀνεκάλουν δὲ τὸν βασιλέα, ὅστις δὲν τοὺς ἤκουεν. Ἀλλὰ τέλος οἱ στρατηγοὶ ἐτόλμησαν ν' ἀνοίξωσι τὴν σκηνὴν καὶ ἐξώρκισαν τὸν βασιλέα νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν στρατὸν καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ, λέγοντες ὅτι κατὰ τὰ σημεῖα τῶν θεῶν ὁ Διόνυσος ἐπέβαλε τὴν ἀτυχῇ πράξιν, καὶ οὕτω κατώρθωσαν τέλος νὰ καθησυχάσωσι τὸν βασιλέα, ὅστις διέταξε νὰ θυσιάσωσιν εἰς τὸν μηνίοντα θεόν.

Τοιαῦται εἶνε κατὰ τὰ κυριώτερα αἰ ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν εἰδήσεις, αἵτινες δὲν ἐξαρκοῦσι νὰ καθορίσωσι τὴν πραγματικὴν πορείαν τοῦ ἀπαισίου γεγονότος, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον τὸ μέτρον τῆς ἐνοχῆς μεταξὺ τοῦ φονέως καὶ τοῦ φονευθέντος. Ἦτο μὲν φοβερὰ ἢ πράξεις, εἰς ἣν ὁ ἄγριος θυμὸς τῆς στιγμῆς παρέσυρε τὸν βασιλέα· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις, ὅτι τότε κατὰ πρῶτον ἐν τῷ Κλείτῳ ἀντετάχθη εἰς αὐτὸν πᾶσα ἡ ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις, ἣν ἡ θέλησις καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ παρήγαγον μεταξὺ ἐκείνων, ἐπὶ

τῆς δυνάμεως καὶ πίστεως τῶν ὁποίων ὤφειλε νὰ ἔχῃ πεποιθήσιν, καὶ ἀνεφάνη τὸ βαθὺ χάσμα, ὅπερ ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν αἰσθημάτων τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Μετανοήσας διὰ τὸν φόνον, ἐθυσίασεν εἰς τοὺς θεοὺς· ἀλλὰ τί περισσότερον εἶχε νὰ κάμῃ, δὲν λέγουσιν οἱ ἠθικολόγοι οἱ καταδικάζοντες αὐτόν.

Ἐν ᾧ ταῦτα συνέβαινον ἐν Μαρακάνδοις, ὁ Σπιταμένης ἐπειράθη καὶ πάλιν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βακτριανήν· εἶχε στρατολογήσῃ μετὰ τῶν Μασσαγετῶν, πρὸς οὓς εἶχε καταφύγῃ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ Σαγδιανῶν, 600 ἕως 800 ἵππεῖς. Τούτους λοιπὸν ἀναλαβὼν ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως πρό τινος τῶν μεθοριακῶν φρουρίων, καὶ εὐρὼν τρόπον νὰ δελεάσῃ τὴν φρουράν αὐτοῦ εἰς ἔξοδον, ἐπέπεσεν ἐξ ἐνέδρας κατ' αὐτῆς· καὶ ὁ μὲν φρούραρχος ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σκυθῶν καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος, οἱ δὲ πλείστοι τῶν περὶ αὐτὸν ἐφονεύθησαν. Ὑπὸ ταύτης τῆς ἐπιτυχίας γενόμενος τολμηρότερος ὁ Σπιταμένης ἀνεφάνη μετ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν Ζαριάσπων· ἀλλ' ἡ ἐκεῖ φρουρά, εἰς ἣν ἔπρεπε νὰ καταλογισθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν νοσοκομείων ἀναρρώσαντες, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐταῖροι ἵππεῖς, ἐφαίνετο τοσοῦτον σπουδαία, ὥστε δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ ἐπιτεθῇ τις κατ' αὐτῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Μασσαγέται, τραπέντες εἰς λαφυραγωγίαν καὶ δῆωσιν τῶν πέριξ ἀγρῶν καὶ χωρίων, ὑπεχώρουν. Ταῦτα μαθόντες ὁ Πείθων ὁ ἔχων ἐκεῖ τὴν διοίκησιν¹ καὶ ὁ Ἀριστόνικος ὁ κιθαρωδός, ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς φρουροῦντας 80 ἵππεῖς, τοὺς ἀναρρώσαντας ἐταῖρους καὶ τοὺς εὐρεθέντας ἐκεῖ εὐγενεῖς παῖδας, καὶ ἔδραμον ἔξω τῶν πυλῶν, ἵνα τιμωρήσωσι τοὺς βαρβάρους. Οὗτοι ἐγκαταλιπόντες τὴν λείαν, μετὰ κόπου διέφυγον, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐξωγρήθησαν ἢ ἐφονεύθησαν. Φαιδροὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν πόλιν οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὅτε ὁ Σπιταμένης ἐνεδρεύσας ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν μετὰ τσαύτης ὁρμῆς, ὥστε οἱ Μακεδόνες ἐνέκλιναν καὶ σχεδὸν ἀπεκό-

¹) Ἀρριανῶν Δ', 16, 6 «ὁ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς θεραπείας τῆς ἐν Ζαριάσποις τεταγμένος». Ὁ Ἀρριανὸς φαίνεται ὅτι τὸν παριστᾷ ὡς προϊστάμενον τῆς τῶν ἀσθενῶν νοσηλείας.

πησαν· ἐπτά ἐκ τῶν ἐταίρων καὶ ἐξήκοντα ἐκ τῶν μισθοφόρων ἔπεσον νεκροί, ἐν οἷς καὶ ὁ κιθαρωδός, ὁ δὲ Πείθων, φέρων βαρέα τραύματα, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων, ἐκινδύνευσε δὲ καὶ αὐτός καὶ ἡ πόλις νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν των. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κράτερος, μαθὼν τὰ γενόμενα ἐξώρμησεν, οἱ Σκύθαι δὲν περιέμειναν τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπεχώρησαν πρὸς δυσμὰς, προσλαμβάνοντες καθ' ὁδὸν καὶ ἄλλα πλήθη. Παρὰ τὴν ἐσχατιὰν τῆς ἐρήμου κατέλαβεν αὐτοὺς ὁ Κράτερος, καὶ συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη, καταλήξασα εἰς νίκην τῶν Μακεδόνων. Ὁ δὲ Σπιταμένης, ἀποβαλὼν 150 ἄνδρας, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου πᾶσα καταδίωξις ἦτο ἀδύνατος¹.

Τοιαῦται μᾶλλον εἰδήσεις ἢ τῶν φίλων αἱ παρακλήσεις καὶ τῶν ἀναισχύντων κολάκων αἱ παραμυθίαι θὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπαναγάγῃσι τὸν βασιλέα εἰς τὸ καθήκον του. Ἀνέξευζαν λοιπὸν ἐκ τῶν Μαρακάνδων· καὶ ὁ μὲν Ἀμύντας ἔλαβε τὴν διὰ τὸν Κλεῖτον ὠρισμένην σατραπείαν τῆς Βακτριανῆς· ὁ δὲ Κοῖνος ἔχων τὴν τε ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ Μελεαγροῦ τάξιν καὶ 400 ἐταίρους ἱππεῖς, ἅπαντας δὲ τοὺς ἱππακοντιστάς καὶ τοὺς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὸν Ἀμύνταν τεταγμένους², ἔμεινεν ἵνα φυλάττῃ τὴν Σογδιανήν. Ὁ δὲ Ἡφαιστίων μεθ' ἐνὸς σώματος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς διατροφῆς τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν ἐπιόντα χειμῶνα³. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράτευσε κατὰ τῶν Ξενίππων⁴,

¹) Ὁ Ἀρριανὸς δὲν λέγει ποῦ ἦτο ὁ Κράτερος· καὶ καθόλου δὲ εἰπεῖν πολλὰ τῶν ἐν τῇ Σογδιανῇ πραχθέντων ἔχει ἀδιασάφητα. Ἴσως εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐν Δ', 16, 1 μνημονευθεισῶν τεσσάρων τάξεων, αἵτινες εἶχον μείνῃ ἐν Βάκτροις. Ἐντεῦθεν ἤθελεν ἐξηγηθῇ τὸ ὅτι τῶρα ἔχει τὴν προσήκουσαν εἰς δίωξιν ἀπόστασιν. Ἄλλως δὲ εἰς τὴν προσεχῆ παραχειμασίαν (328-7) ἔρχονται καὶ «οἱ ἀμφὶ Κράτερον» εἰς τὰ Ναύτακα πρὸς βορρᾶν τοῦ Ὠξοῦ.

²) Ἀρριανῶς Δ', 17, 3 «καὶ ὅσοι ἄλλοι μετὰ Ἀμύντου ἐτάχθησαν». Τὸν Ἀμύνταν τοῦτον τὸν υἱὸν τοῦ Νικολάου δὲν ἐμνημόνευσε πρότερον ὁ Ἀρριανός· ἐδύνατο μὲν τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι εἶνε ὁ ἐν Δ', 15, 7 λεγόμενος «σατράπης, ὅστις αὐτοῖς ἐξ Ἀλεξάνδρου ἐπετίτακτο», ἀλλ' ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Κοῖνος δὲν λέγεται σατράπης. Ὁ Ἀμύντας φαίνεται ὅτι διωρίσθη μετὰ τὸν Πευκόλαον, ὅστις δὲν εὐδοκίμησεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ διοικήσει.

³) Κουρτίου VIII, 2, 13 in regionem Bactrianam misit commeatum in hiemem paraturum.

⁴) Ὁ Κούρτιος (VIII, 2, 14) μόνος μνημονεύει ταύτην τὴν στρατείαν. Ἡ εἰδήσις αὐ-

ἔπου εἶχον καταφύγη πολλοὶ Βάκτριοι ἀντάρται, ἀλλ' ὅφ' οὗ ἤλθεν ἀγγελία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρχεται, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἵτινες δὲν ἤθελον δι' ἀκαίρου φιλοξενίας νὰ διακινδυνεύσωσι τὰ ὑπάρχοντά των, καὶ ἐζήτουν νὰ βλάπτωσι τοὺς Μακεδόνας κρυφίως ἐπιπίπτοντες. Συνελθόντες περὶ τοὺς 2,000 ἱππεῖς ἐπετέθησαν κατὰ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, καὶ μόνον μετὰ μακρὰν ἀμφίβροπον μάχην ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀποβαλόντες 800 ἄνδρας, τοὺς μὲν νεκρούς, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους. Οὕτω δὲ ὀλιγοστεύσαντες καὶ στερούμενοι ἀρχηγῶ καὶ τροφῶν προετίμησαν νὰ ὑποταχῶσιν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐτράπη ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Πέτρην τοῦ Σισιμίθρου, «τὴν ἐν τῇ Βακτριανῇ»¹ καὶ πολλοὺς μὲν ὑπέστησαν ἀγῶνας, ὥπως προσεγγίσωσι, πλειότερους δὲ ὥπως παρασκευάσωσι τὴν ἔφοδον· ἀλλ' ὁ Σισιμίθρης παρεδόθη, πρὶν γείνη ἡ ἐπίθεσις.

Ἐν τούτοις ὁ Σπιταμένης, πρὶν ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῶν νικῶν καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ πάσης τῆς μεθορίου χώρας, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλλην ἀπόπειραν κατὰ τῆς Σογδιανῆς. Ἀναλαβὼν λοιπὸν τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ καταφυγόντας καὶ 3,000 Σκύθας ἱππεῖς, δελεασθέντας ὑπὸ τῶν ἐπαγγελθέντων λαφύρων, ἀνεφάνη αἰφνης πρὸς τῶν Βαγῶν τῶν ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Σογδιανῆς καὶ τῆς ἐρήμου τῶν Μασσαγετῶν². Τὴν ἐπιδρο-

τοῦ Scythia confinis est regio καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως αὐτῆς, ἢ ἄλλως ἐδύνατο νὰ ζητήσῃ τις μᾶλλον πρὸς τὴν Βακτριανὴν κατὰ τὰ ὄρη τὰ κείμενα πρὸς τὰ βορειανατολικά τοῦ Kesch.

¹) Οὐδὲ ταύτην τὴν στρατείαν μνημονεύει ὁ Ἀβρίανός. Ὁ Κούρτιος (VIII, 2, 14) καὶ ὁ Στράβων (II, σ. 517) διηγείται περὶ αὐτῆς λεπτομερείας, ὥς ὁ Ἀρρίδιανός ἐπ' ἄλλης εὐκαιρίας ἱστορεῖ (Δ', 21). Τὸ ὄνομα τῆς χώρας, ἐν ᾗ τὸ φρούριον τοῦτο ἔκειτο φέρεται ἐν ταῖς χειρογράφοις τοῦ Κουρτίου ὡς ἀσφαλῶς (Nausi, Nauram, Nauta) ἐξεδόθη ὁμοῦς Nautaca (VIII, 2, 19). Ἐν δὲ τῇ ἐπιτομῇ τῇ συμπληρούσῃ τὸ χάσμα τοῦ Διοδώρου ΙΖ', κβ', λέγεται «στρατεία τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς καλουμένους Ναύτακας καὶ φθορὰ τῆς δυνάμεως ὑπὸ τῆς πολλῆς χιόνος». Ἰπέθεσα ἄλλοτε ὅτι τὸ παρὰ Κουρτίῳ ὄνομα ἐσήμαινε τὰ ὄρη Ναῦρα καὶ τὴν ὀμώνυμον πολίχνην τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων συγγραφίων ἀναφερομένην (Geographi minores ἐκδ. Hudson III, σ. 31). Νομίζω ὅτι ἡ ὑπόθεσίς μου ἦτο παράτολμος.

²) Ἀρρίδιανος Δ', 17, 4 «ἐς Βαγὰς, χωρίον τῆς Σογδιανῆς ὁχυρὸν ἐν μεθορίῳ τῆς τε Σογδιανῶν γῆς καὶ τῆς Μασσαγετῶν.

μὴν ταύτην μαθὼν ὁ Κοῖνος, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ δυνάμεως, καὶ μετὰ μάχην αἱματηρὰν ἠναγκάσθησαν οἱ Σκύθαι νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀποβαλόντες 800 ἄνδρας. Οἱ δὲ Σόγδιοι καὶ Βάκτριοι, ἰδόντες ἀποτυχοῦσαν καὶ τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπόπειραν, ἡγούμενου τοῦ Δαταφέρνου, ἐγκατέλειψαν φεύγοντα τὸν Σπιταμένην, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν Κοῖνον. Οἱ Μασσαγέται, διαφυσθείσης τῆς ἐλπίδος αὐτῶν περὶ τῆς ἐν τῇ Σογδιανῇ λαφυραγωγίας, διήρπασαν τὰ σκηνὰς καὶ τὰς ἀμάξας τῶν ἀποστατῶν καὶ ἔφυγον μετὰ τοῦ Σπιταμένου εἰς τὴν ἔρημον. Ἀλλὰ τότε ἤλθεν ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παρασκευάζεται νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἔρημον. Ὅθεν ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν τοῦ Σπιταμένου ἀπέστειλαν αὐτὴν πρὸς τὸν βασιλέα¹.

Ὁ θάνατος τοῦ τολμηροῦ ἄμα καὶ κακούργου τούτου ἀντιπάλου ἐπέθηκε τέλος εἰς τὴν τελευταίαν ἀνησυχίαν· ἀπεδόθη τέλος πάντων εἰς τὸν «Κῆπον τῆς Ἀνατολῆς» ἡ ἡσυχία, ἥτις μόνῃ ἔλειπεν, ἵνα καὶ μετὰ τοσούτους ἀγῶνας καὶ ἀκαταστασίας ἀναλάβῃ πάλιν ταχέως τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐημερίαν καὶ ἀκμὴν. Ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν ὁ τελευταῖος ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διῆλθεν ἐν ταύταις ταῖς χώραις· τὰ δὲ διάφορα τμήματα τοῦ στρατοῦ συνηθροίσθησαν περὶ τὰ Ναύτακα, ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὰ χειμερινὰ καταλύματα. Ἐκεῖσε ἤλθον καὶ οἱ σατράπαι τῶν παρακειμένων ἐπαρχιῶν, ὁ Φραταφέρνης τῆς Παρθικῆς καὶ ὁ Στασάνωρ τῆς Ἀρείας οἵτινες, κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα παρόντες ἐν Ζαριάσποις εἶχον λάβῃ διαφόρους ἐντολὰς πιθανῶς ἀναφερομένας εἰς τὰ στρατιωτικά. Καὶ ὁ μὲν Φραταφέρνης ἀπεστάλη ὀπίσω, ἵνα συλλάβῃ τὸν σατράπην τῶν Μάρδων καὶ Ταπούρων Αὐτοφραδάτην, ὅστις ἤρχισε νὰ παραβλέπῃ ἐπικινδύνως τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ Στασάνωρ ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἑαυτοῦ χώρας. Εἰς τὴν Μηδίαν ἀπεστάλη ὁ Ἀτροπάτης ἔχων ἐντολὴν νὰ καθαιρέσῃ τὸν σατρά-

¹) Ὁ Κούρτιος περιγράφει κατ' ἄλλον τρόπον ὅπως μυθιστορικὸν τὸ τέλος τοῦ Σπιταμένου· κατ' αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀποκόψασα τὴν κεφαλὴν τοῦ κομίζει αὐτὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

πην Ὁξυδάτην, ὅστις εἶχεν ἀποδειχθῆ ἐπιλήσμων τοῦ καθήκοντος, καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν θέσιν του. Καὶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐπέμφθη νέος σατράπης ὁ Σταμένης, ἐπειδὴ ὁ Μαζαῖος εἶχεν ἀποθάνῃ. Ὁ δὲ Σώπολις, Μενίδας καὶ Ἐπόκιλλος ἀπῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἵνα ἐκεῖθεν ἀναγάγῃσιν στρατόν¹.

Ἡ περὶ τὰ Ναύτακα χειμερινὴ ἀνάπαυσις ἐχρησίμευσεν, ὥς φαίνεται, καὶ εἰς παρασκευὰς πρὸς τὴν ἰνδικὴν ἐκστρατείαν, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐμελέτα ν' ἀρχίσῃ κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἐπιόντος ἔτους εὐθύς ἀφ' οὗ τὰ ὑψηλὰ ὄρη κατασταθῶσιν εὐπροσιτώτερα. Ἀλλ' ὑπῆρχον ἀκόμη ἐν τοῖς ἐντεῦθεν ὄρεσιν τοῖς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον φρούριά τινα, ὅπου εἶχεν ὑποχωρήσῃ ἡ ἐσχάτη δύναμις τῶν δυστροπούντων.

Ὁ βασιλεὺς, εὐθύς ἀρχομένου τοῦ ἔαρος², ἐτράπη κατὰ «τῆς ἐν τῇ Σογδιανῇ Πέτρας»³, εἰς ἣν εἶχε καταφύγῃ ὁ Βάκτριος Ὁξυάρτης μετὰ τῶν οἰκείων, νομίζων τὸ φρούριον τοῦτο ἀπορθη-

¹) Ἀρρίανου Δ', 18, 3 «τὴν στρατιὰν τὴν ἐκ Μακεδονίας αὐτῷ ἀνάγοντας». Τὸ ἀρθρον σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ τῶν κανονικῶν στρατολογιῶν.

²) Ἀρρίανου Δ', 18, 4 «ἅμα τῷ ἤρι ἀποφαινομένῃ», ἀρχομένου λοιπὸν τοῦ Μαρτίου.

³) Ὁ μὲν Κούρτιος (VII, 11, 1) ὀνομάζει αὐτὴν φρούριον τοῦ Σογδιανοῦ Ἀριμάζου, ὁ δὲ Πολύαινος (Δ', 3, 29) τοῦ Ἀριμαζου, κείμενον ἐν Σογδιανῇ. Εἶνε πιθανὸς αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐννοεῖ ὁ Στράβων (ΙΑ', σ. 517) λέγων «καὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ [καὶ] τὴν τοῦ Ὁξου, οἱ δὲ Ἀριμαζου φασί», ὅπου τὸ Ὁξου εἶνε ἴσως διόρθωσις ἀντὶ τοῦ Ὁξου, ὅπερ ἐνδεχόμενον νὰ εἶνε λείψανον τῆς λέξεως Ὁξυάρτου. Ὁ Ἀρρίανος οὐδαμῶς διαφωτίζει τὴν τοπογραφίαν. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ φρούριον δὲν ἔκειτο, ὅπως ἠθέλησαν ν' ἀποδείξωσι, μετὰ τοῦ Balk καὶ Merw. Ἡ μόνη ἔνδειξις ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν τοποθεσίαν εἶνε ὅτι ὁ μὲν Στράβων τοποθετεῖ τὸ φρούριον τοῦ Σισιμίθρου ἐν Βακτριανῇ, ὁ δὲ Κούρτιος τὸ τοῦ Ἀριμαζου ἐν Σογδιανῇ. Ἐὰν λοιπὸν ὑποθέσωμεν, ὅτι αἱ ὁροσειραὶ αἱ ἐκπορευόμεναι ἐκ τῶν χιονοβλήτων κορυφῶν τοῦ Hazreti-Sultan καὶ τοῦ Kalai-Schiraya καὶ διευθυνόμεναι πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ, ἐξ ὧν τὰ ἐκπηγάζοντα ὕδατα γίνονται πρὸς δυσμὰς μὲν εἰς τὸν ποταμὸν Karschi, πρὸς νότον δὲ εἰς τὸν Ὁξον, ἔάν, λέγω, ὑποθέσωμεν ὅτι σχηματίζουσι τὰ μεθόρια τῆς Σογδιανῆς καὶ Βακτριανῆς, ὅπως τῇ ὄντι σχηματίζουσιν ἰσχυρὸν φυσικὸν διάφραγμα, ἐν τοῖς μεθωρίοις τῶν δύο τούτων χωρῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς τῆς «σιδηρᾶς Πύλης» κείνται πολλοὶ τόποι, εἰς οὓς δύναται νὰ ἀρμύσῃ ἡ περιγραφή τῶν βραχυῶδων ἐκείνων φρουρίων, ὥς φαίνεται νῦν ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Majew, οἷον πρὸς τὸ μέρος τῆς Βακτριανῆς τὸ Derbent καὶ Baisun.

τον. Εἶχε δὲ ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια πρὸς μακρὰν πολιορκίαν καὶ ὕδωρ πολὺ ἕνεκα τῆς ἀφθόνου καταπεσούσης χιόνος, ἥτις καὶ τὴν πρόσθασιν τῆς πέτρας καθίστα διπλασίως ἐπικίνδυνον. Ἄμα δὲ πλησιάσας εἰς ταύτην τὴν ἄκραν ὁ Ἀλέξανδρος προσεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν, ὑποσχεθεὶς εἰς πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ ἐλευθέραν ὑποχώρησιν. Ἐκεῖνοι δὲ ἀποκρινόμενοι εἶπον εἰς αὐτὸν νὰ εὕρῃ πτερωτοὺς στρατιώτας. Ἄλλ' αὐτὸς ἔχων ἀπόφασιν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταλάβῃ τὴν πέτραν, ἐκήρυξε διὰ τοῦ κήρυκος εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅτι εἶνε ἀνάγκη ν' ἀναβῶσιν εἰς τὴν ἄκρωνυχίαν τὴν ὑπερέχουσαν τῆς ἄκρας, ὅτι ἐτέθησαν δώδεκα βραβεῖα ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες πρῶτοι ἤθελον ἀναβῆ, δώδεκα μὲν τάλαντα ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὑπὲρ δὲ τοῦ δωδεκάτου ἐν τάλαντον, καὶ πάντες ὅσοι ἤθελον μετὰσχη τοῦ τολμήματος ἤθελον ἔχη τὴν δόξαν. Τριακόσιοι Μακεδόνες περὶ τὸ κρηνοβατεῖν ἡσκημένοι παρουσιάσθησαν καὶ ἔλαβον τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας μετὰ δὲ τοῦτο ἕκαστος αὐτῶν ἐπορίσθη σιδηροῦς πασσάλους, ὁποίους μεταχειρίζονται περὶ τὴν σκηνοπηγίαν καὶ ἰσχυρὰ καλώδια. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπλησίασαν πρὸς τὴν θέσιν τῆς πέτρας τὴν ἀποτομωτάτην καὶ διὰ τοῦτο ἀφύλακτον. Καὶ ἀνέβαινον μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπιπόνως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν ἀπόκρημνοι βράχοι, ὀλισθηρὰ στρώματα πάγου καὶ χιῶν χαλαρά, ὥστε κατὰ πᾶν βῆμα ηὔξανεν ὁ μόχθος καὶ ὁ κίνδυνος. Τριάκοντα ἐκ τῶν τολμηρῶν ἐκείνων κατεκρημνίσθησαν εἰς τὸ βάραθρον, ἀλλὰ τέλος, ἅμα ἐπιφανείσης τῆς ἡοῦς, οἱ ἄλλοι ἀνῆλθον εἰς τὴν κορυφὴν καὶ ἀνεπέτασαν τὰς λευκὰς ζώνας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἰδὼν τὸ συμπεφωνημένον τοῦτο σημεῖον ἔστειλε πάλιν κήρυκα, ὅστις ἐφώνησε πρὸς τοὺς προφύλακας τῶν πολεμίων, ὅτι οἱ πτερωτοὶ στρατιῶται εὐρέθησαν καὶ εἶνε ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν αὐτῶν, περαιτέρω δὲ ἀντίστασις εἶνε ἀδύνατος. Οἱ βάρβαροι καταπλαγέντες, ὅτι οἱ Μακεδόνες εἶχον εὕρῃ ὁδὸν τινα πρὸς τὴν πέτραν, δὲν ἐδίστασαν πλέον νὰ παραδοθῶσι, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς τὸ βραχῶδες φρούριον. Πλούσια λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖράς του, μεταξὺ δὲ αὐτῶν πολ-

λαὶ γυναῖκες καὶ παρθένοι Σογδίων καὶ Βακτρίων εὐπατριδῶν, καὶ ἰδίως ἡ ὡραία θυγάτηρ τοῦ Ὁξυάρτου Ῥωζάνη. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ πρώτη, πρὸς ἣν ἠπθάνσθη σφοδρὸν ἔρωτα, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς αἰχμάλωτον ἐν τῷ δικαιώματί του· ἀλλ' ὁ μετ' αὐτῆς γάμος ἔμελλε νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν εἰρήνευσιν τῆς χώρας. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ πατὴρ τῆς Ῥωζάνης, ἔσπευσε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ἔτυχε συγγνώμης χάριν τῆς ὡραίας αὐτοῦ θυγατρὸς.

Ἄλλ' ὑπελείπετο ἔτι τὸ φρούριον τοῦ Χοριήνου ἐν τῇ Παραιτακηνῇ τῇ ὀρεινῇ χώρᾳ παρὰ τὸν ἄνω Ὡξον, εἰς ὃ εἶχον καταφύγη πολλοὶ τῶν ἀποστατῶν. Αἱ ἄβatoi καὶ δασώδεις φάραγγες, δι' ὧν ὤφειλέ τις νὰ διέλθῃ, ἦσαν ἔτι εἰς βάθος χιονοσκεπεῖς· συχναὶ πολυομβρίαί, παγετοὶ καὶ φοβεραὶ καταιγίδες καθίστων τὴν ὁδοιπορίαν ἔτι δυσχερεστέραν. Ὁ στρατὸς ἐταλαιπωρεῖτο ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ πολλοὶ ἀπέθανον ἐκ τοῦ ψύχους· ἀλλὰ τοῦ βασιλέως τὸ παράδειγμα, ὅστις συμμετεῖχε τῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν, διέσωζεν ἔτι τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν. Λέγεται ὅτι ὁ βασιλεὺς καθήμενος τὴν ἐσπέραν παρὰ τὸ πῦρ, ἵνα θερμανθῇ, καὶ ἰδὼν γηραῖον στρατιώτην μαργωμένον ὑπὸ τοῦ ψύχους, ἀναίσθητον καὶ κλονούμενον, ἀνεπήδησε καὶ λαβὼν τὰ ὅπλα του τὸν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ του θρόνου παρὰ τὸ πῦρ. Ὅτε δὲ ὁ παλαίμαχος συνελθὼν ἀνεγνώρισε τὸν βασιλέα καὶ ἡγέρθη ἔκθαμβος, ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε πρὸς αὐτὸν ἱλαρῶς «βλέπεις, ἐταῖρε, ὅτι νὰ καθίσῃ τις ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλέως παρὰ

¹⁾ Ἐπεχείρησά ποτε ἐν τίνι διατριβῇ «Alexanders Züge in Turan (Rhein Mus. 1833) ν' ἀποδείξω ὅτι αὕτη ἡ Παραιτακηνὴ ἐδύνατο νὰ ταῦτισθῇ πρὸς τὴν χώραν Wachsch καὶ ἡ πέτρα τοῦ Χοριήνου πρὸς τὸ «φρούριον» ἡγουν Hissar. Περὶ τούτου τοῦ Hissar τοῦ λεγομένου καὶ εὐφροσύνου (Hissar-Schadman) ἢ ἄνω Hissar (Hissar-Bala) πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ Regar ἢ κάτω Hissar (Hissar-Payan), ὑπάρχουσι τανῶν ἀκριβέστεραι λεπτομέρειαι ἐν τῇ περιηγήσει τοῦ Majew. Ἐκ δὲ τῶν ἐκλογῶν αὐτῆς τῶν ὑπὸ τοῦ R Kiepert δημοσιευθεισῶν μανθάνομεν πόσον πλήρης χειμάρων ὀρητικῶν, βραχωδῶν λεκανῶν καὶ χαραδρῶν εἶνε ἡ ἄμεσος περίχωρος μέχρι τοῦ Wachsch καὶ μέχρι τῆς ἐν τῷ βράχῳ λαξευτῆς κλίμακος, ἥτις παρακολουθοῦσα τὸ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ διασχιζόμενον στενὸν φέρει εἰς τὴν «λιθίνην γέφυραν», Puli-Sengi.

μὲν τοῖς Πέρσαις φέρει τὸν θάνατον, εἰς σὲ δὲ ἀπέδωκε τὴν ζωὴν.» Ἀλλὰ τέλος ἐπλησίασαν εἰς τὸ φρούριον· τοῦτο δὲ ἔκειτο ἐπὶ ὕψη-
 λῆς καὶ πάντοθεν ἀποτόμου πέτρας, πρὸς ἣν μία μόνη στενὴ καὶ
 δυσχερὴς ἄνοδος ἔφερεν· ἐκτὸς δὲ τούτου κατὰ τοῦτο τὸ μόνον
 προσιτὸν μέρος αὐτῆς παρέρρεεν εἰς βαθεῖαν φάραγγα ὀρμητικὸς
 χεῖμα ῥόος. Ὁ Ἀλέξανδρος συνηθισμένος νὰ μὴ θεωρῇ ἀνυπέρ-
 βλητον οἰανδήποτε δυσκολίαν, διέταξε πάραυτα νὰ κόψωσι δένδρα
 ἀπὸ τοῦ δάσους τῶν ἐλατῶν τοῦ καλύπτοντος τὰ πέριξ ὄρη καὶ
 νὰ κατασκευάσωσι κλίμακας, ἵνα πρῶτον γείνωσι κύριοι τῆς φά-
 ραγγος. Ἡμέραν δὲ καὶ νύκτα ἐργαζόμενοι καὶ ἀμυθήτως μοχθή-
 σαντες, κατῆλθον τέλος εἰς τὸ βάθος· διὰ πασσάλων ἐγεφυρώθη ὁ
 ποταμός, γῆ ἐπεσωρεύθη ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἡ φάραγξ ἐπεχωματώθη·
 μετ' οὐ πολὺ δὲ αἱ μηχαναὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ ἐκσφεν-
 δονῶσι βέλη κατὰ τῆς ἄκρας. Ὁ Χοριήνης, ὅστις μέχρι τοῦδε
 προσέβλεπεν ἀπαθῶς τὰ ἔργα τῶν Μακεδόνων, εἶδε μετ' ἐκπλή-
 ξεως, πόσον ἡπατήθη. Νὰ ἐπιχειρήσῃ ἕξοδον κατὰ τῶν ἐναντίων
 ἐκωλύετο ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς πέτρας, κατὰ δὲ τῶν ἄνωθι βελῶν
 οἱ Μακεδόνες ἐφυλάττοντο ὑπὸ τῶν προκαλυμμάτων. Ἀλλὰ τέ-
 λος προηγούμενα παραδείγματα θὰ ἔπεισαν αὐτόν, ὅτι εἶνε ἀσφα-
 λέστερον νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἢ ν' ἀντισταθῇ
 μέχρις ἐσχάτων· ἔθεν ἐμήνυσε διὰ κήρυκος πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον,
 παρακαλῶν νὰ λάβῃ συνέτευξιν μετὰ τοῦ Ὁξυάρτου· αὕτη δὲ πα-
 ρεχορήγη, καὶ ὁ Ὁξυάρτης εὔρε τρόπον ν' ἀφαιρέσῃ εὐκόλως ἀπὸ
 τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ συναγωνιστοῦ καὶ τὴν τελευταίαν ἀμφιβολίαν,
 ἥτις τυχὸν εἶχε μείνη ἐντὸς αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν ὁ Χοριήνης, πε-
 ριστοιχιζόμενος ὑπότινων οἰκείων, προσῆλθε πρὸς τὸν Ἀλέξαν-
 δρον, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενέστατα καὶ τὸν ἐπήνεσε, διότι ἠθέ-
 λησε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν σωτηρίαν του μᾶλλον εἰς χρηστὸν ἄν-
 δρα ἢ εἰς πέτραν. Τὸν ἐκράτησε δὲ ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τὸν παρεκά-
 λεσε νὰ πέμψῃ τινὰς τῶν ὁπαδῶν, ὅπως μηνύσῃ ὅτι τὸ φρούριον
 παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τοὺς Μακεδόνας, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῷ
 ἔτυχον συγγνώμης διὰ τὰ πεπραγμένα. Τὴν ἐπιούσαν ὁ βασιλεὺς,

ἀκολουθούμενος ὑπὸ πεντακοσίων ὑπασπιστῶν, ἀνῆλθεν, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὴν ἄκραν· ἐθαύμασε τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου καὶ ἀπέδωκε πᾶσαν δικαιοσύνην εἰς τὸν Χορίνην διὰ τὰ ληφθέντα μέτρα καὶ τὰς προνοητικὰς διατάξεις, ὅσας διέταξεν ἀποβλέπων εἰς μακρὰν πολιορκίαν, Ὁ Χορίνης ὑπεχρεώθη νὰ διαθρέψῃ τὸν στρατὸν ἐπὶ διμηνίαν, καὶ διέταξεν ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ φρουρίου ἀφθόνων προμηθειῶν νὰ διανείμωσι κατὰ σκηνὴν ἄρτον, οἶνον καὶ ταριχευτὰ κρέατα εἰς τοὺς στρατιώτας τῶν Μακεδόνων, οἵτινες εἶχον πολὺ ταλαιπωρηθῇ ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν στερήσεων τῶν τελευταίων ἡμερῶν.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τό τε φρούριον καὶ τὴν περὶ αὐτὸ χώραν¹, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς ἀπῆλθεν εἰς Βάκτρα, ἀφ' οὗ ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Παιτακηνῆς τὸν Κράτερον ἔχοντα 600 ἑταίρους ἱππεῖς, τὴν ἑαυτοῦ τάξιν καὶ τρεῖς ἄλλας ἐναντίον τοῦ Κατάνου καὶ Αὐστάνου, τῶν μόνων ὑπολειπομένων ἐτι ἀνταρτῶν. Ἐν αἵματηρᾷ μάχῃ κατετροπώθησαν οἱ βάρβαροι, καὶ ὁ μὲν Κατάνης ἐφονεύθη, ὁ δὲ Αὐστάνης ζωγρηθεὶς ἀπήχθη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἡ δὲ χώρα ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ· μετὰ μικρὸν ὁ Κράτερος ἦλθε μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ κατόπιν τοῦ βασιλέως εἰς τὰ Βάκτρα².

¹) Ἀῤῥιανὸς Δ', 21, 9. « καὶ ὑπαρχον εἶναι ὅσων περὶ καὶ πρόσθεν », πρὸλ. καὶ Δ', 21, 1 καὶ ἀνωτ. σ. 508. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς Πέτρας τοῦ Χορίνου ἐπορεύθη εἰς τὰ Βάκτρα, τοῦτο σημαίνει, νομίζω, ὅτι ἐκείνη δὲν ἔκειτο πέραν τοῦ Hissar πρὸς ἀνατολάς, καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατεργόμενος δὲν παρηκολούθησε τὸν ποταμὸν τοῦ Hissar (διότι τότε θὰ ἐπορεύετο ἐκ τοῦ Chulm εἰς τὴν Ἰνδικήν, ἀλλὰ κατῆλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Surchân, καὶ διαβὰς τὸν ὄχλον παρὰ τὸ « ἀρχαῖον φρούριον Termez », ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Cherefeddin, ἦλθεν εἰς Balk (αἰς Βάκτρα » Ἀῤῥιανὸς Δ', 22, 1) ἐνταῦθα ἦλθε ἡ φάλαγξ τοῦ Κρατέρου (Ἀῤῥιανὸς Δ', 22, 2) ἔπειτα δὲ « ἐκ Βάκτρων » ἀνέβη εἰς τὴν στρατιὰ πρὸς τὴν Ἰνδικήν (Δ', 22, 3). Εἶνε προσοχῆς ἄξιον ὅτι ὁ Ἀῤῥιανὸς κατὰ τε τὴν εἰσόδον εἰς τὴν Βακτριανὴν καὶ κατὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἔξοδον τῶν στρατευμάτων ὀνομάζει μόνον τὰ Βάκτρα, τὰ δὲ Ζαρίασπα μόνον Δ', 6, 5· Δ', 7 Δ', 16, 6.

²) Ἀῤῥιανὸς Δ', 22, 1. Πόσον προσῆλθον τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ μάθῃ τις. Ὁ Marco Polo, ὁ Baber καὶ ἄλλοι ἱστοροῦσιν ὅτι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Badakschan καὶ Derwaz ἐκαυχῶντο διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Sekandër Filkus (Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου). Ταῦτο ἤκουσε καὶ ὁ πα-

Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ ἐπανέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς προηγουμένην τινὰ παρατήρησιν ¹, ἥτις ἐν τῇ ἀβεβαιότητι αὐτῆς ἔχει ταύτην μόνον τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς σημείον τι σπουδαῖον διὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν πραγμάτων. Μεταγενέστερός τις συγγραφεύς, ἀρυόμενος ἐκ πολὺ καλῶν πηγῶν, πραγματευόμενος περὶ τῆς κατὰ τὸ θέρος 323 διανομῆς τῶν σατραπειῶν, σημειώνει ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Σογδιανῆς εἶχεν ὁ Ὀρώπιος, ὅχι ὡς πατρικὴν κληρονομίαν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου δεδομένον· ἐπειδὴ δὲ συνέβη εἰς αὐτὸν νὰ κατηγορηθῇ ὡς ἐπαναστάτης καὶ ν' ἀπολυθῇ τῆς ἀρχῆς, ἡ Σογδιανὴ ὑπήχθη εἰς τὴν σατραπειάν τῆς Βακτριανῆς ². Ἡ περὶ τούτου σιωπὴ τῶν ἄλλων συγγραφέων ὡς ἐκ τῆς ποιότητος τῆς ἡμετέρας παραδόσεως δὲν εἶνε ἀποχρῶν λόγος, ὅπως δυσπιστῶμεν εἰς ταύτην τὴν εἰδῆσιν. Ποῖον εἶνε τὸ ὄνομα τὸ κρυπτόμενον ὑπὸ τὸ βεβαίως ἐσφαλμένον Ὀρώπιος εἶνε ἀδηλον· ἴσως εἶνε μεγιστάνός τις ἐξ ἐκείνων, οἵτινες μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ἀπεδείχθησαν πιστοί, οἷος ὁ Χοριήνης ἐκεῖνος ³, ἡ ὁ Σισιμίθρης, περὶ οὗ ὁ Κούρτιος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν καὶ παρέσχεν ἐλπίδα μείζονος ἐπεκτάσεως ⁴.

Ἄν αἱ παρατηρήσεις αὗται εἶναι ὀρθαί, ὁ Ἀλέξανδρος ἐδοκίμασεν ἐνταῦθα ἐν τῇ παρὰ τὸν Ὠξον χώρᾳ τὸ αὐτὸ σύστημα περὶ τῶν μεθορίων τοῦ κράτους, ὅπερ ἐκτενέστερον ἐφήρμοσεν, ὡς

ράδοξος περιηγητής Wolf ἐν τῷ μικρῷ Kaschgar ὅτι ἐκαυχῶντο καὶ ἐκεῖ ἡγεμόνες. (Asiat. Journal, 1833. May App. σ. 15).

¹) Ἰδ. ἀνωτ. σ. 508.

²) Τὸ χωρίον τοῦ Δεξιππου ἔχει ὡς ἐξῆς: «τὴν δὲ Σογδιανῶν βασιλείαν Ὀρώπιος εἶχεν οὐ πάτριον ἔχων ἀρχήν, ἀλλὰ δόντος αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου· ἐπεὶ δὲ τύχῃ τις αὐτῷ συνέπεσεν ἐπαναστάσεως αἰτίαν φεύγοντι παραλυθῆναι τῆς ἀρχῆς κτλ.» [Ἐπανωρθώσαμεν τὸ ἐκ παρεξηγήσεως τῶν τελευταίων λέξεων τοῦ Δεξιππου ἡμαρτημένον κείμενον τοῦ πρωτοτύπου: in Folge eines Aufstandes flüchtend seine Herrschaft verloren Σ. Μ]. Πλειότερας περὶ τούτου λεπτομερείας ἴδ. Hermes XI. σ. 463.

³) Ἀρριανῶ ^{Δ'}, 21, 10, ὅστις, μνημονεύσας τὰς εἰς τὸν στρατὸν πολλὰς χορηγίας τοῦ Χοριήνου ἐκ τῶν ἐν ἐφ' φρουρίῳ αὐτοῦ ἀποθηκῶν προσθέτει: «ἐνθεν ἐν τιμῇ μᾶλλον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦν ὡς οὐ πρὸς βίαν μᾶλλον ἢ κατὰ γνώμην ἐνδοὺς τὴν πέτραν».

⁴) Ἰδ. ἀνωτ. σ. 508.

θέλομεν ἰδῆ ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἡ Σογδιανὴ γίνεται ἡ πέραν τοῦ Ὠξου μεθόριος χώρα ὑπὸ βασιλέα ὑποτελῆ· αὕτη δὲ καὶ αἱ μέχρι τοῦ Τανάιδος κτισθεῖσαι μιξελληνικαὶ ἐλεύθεραι πόλεις καὶ ἡ ὀπισθεν αὐτῶν σατραπεία Βακτριανή, ἥτις περιλαμβάνει καὶ τὴν πολυάνθρωπον Μαργιανήν, προστατεύουσι τὴν τε πλευρὰν τοῦ κράτους τὴν πρὸς τὰς νομαδικὰς φυλὰς τῆς ἐρήμου τετραμμένην καὶ τὰς λεωφόρους τὰς πρὸς τὴν Ἑκατόμπυλον, πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῶν Ἀρείων καὶ διὰ τοῦ Καυκάσου πρὸς τὴν Ἰνδικήν, ὡς καὶ τὴν ἐμπορικὴν ὁδὸν τὴν διὰ τῆς Φεργάνας εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται, διατί ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ οὐδ' αὐτὴν τὴν Φεργάναν, τὴν σημερινὴν Χοκάνδ, ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Χοδιένδ καὶ τῶν ἐκεῖ στενῶν, ἐν ᾧ διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλης τινὸς προεργατικῆς χώρας ἤθελεν ἐξαδυνατίσῃ μόνον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ κράτους καὶ τὴν ἐνταῦθα ἀμυντικὴν δύναμιν.

Παρήλθον οὖν ἔτη, ἀφ' οὗτο ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς χώρας καὶ ἐπεχείρησεν ἔργον, ὅπερ ὅσον μεῖζονας καὶ ἀνυπερβλήτους δυσκολίας παρεῖχε, τόσον πληρέστερον ἐφαίνετο ὅτι ἐπέτυχεν. Ἐχρειάσθησαν πολλοὶ μόχθοι, αἵματηρὰ μέτρα καὶ νέοι πάντοτε ἀγῶνες κατὰ τοῦ ἀποστατοῦντος πλήθους¹ καὶ τῆς καρτερικῆς ἀντιστάσεως τῶν δυναστῶν ἐν τοῖς ὀρεινοῖς αὐτῶν φρουρίοις. Ἀλλὰ τῶρα οἱ μὲν κάτοικοι ἐδαμάσθησαν, οἱ δὲ ἄρχοντες τῆς χώρας ἐτιμωρήθησαν, τὰ φρούριά των κατεστράφησαν, καὶ οἱ ὑποταχθέντες ἔτυχον συγγνώμης. Διὰ δὲ τῆς κτίσεως οὐκ ὀλίγων πόλεων προσεδόθη εἰς τὸν μιξελληνικὸν βίον, εἰς ὃν ἔμελλον νὰ προσελκυσθῶσι καὶ αὗται αἱ χώραι, δυνάμεις, στήριγμα καὶ παράδειγμα· ἐγκαθιδρύθη δὲ τύπος διοικήσεως, ὅστις ἐφαίνετο ἀρμόδιος εἰς τὴν ἰδιοβρύθειαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν σημασίαν τούτων τῶν χωρῶν. Τὴν κορωνίδα τούτων ἐπέθηκεν ὁ νῦν

¹) Ὁ Διοδώρος (Ἐπιτ. ΙΖ) ἀριθμεῖ «ἀπόστασιν τρίτην Σογδιανῶν» ἡ δὲ τοῦ Κουρτίου (VIII, 2, 18) defectio altera ὑπεμφαίνει πόσον ὁ Ἕλλην αὐτοῦ ὁδηγὸς ἐλευθερώτηρον τοῦ Διοδώρου μετεχειρίσθη τὸν Κλείταρχον.

τελεσθεῖς¹ γάμος τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς ὠραίας θυγατρὸς ἐνὸς τῶν Σογδιῶν Πεχλεδάνων. Ὅσον ἀτομικὴ συμπάθεια καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἢ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ συνοικεσίου τούτου, ἀλλ' ἦτο ὁμως ἐπίσης καὶ μέτρον τῆς πολιτικῆς, τρόπον τινα ἐξωτερικὸν σημείον καὶ παράδειγμα τῆς συγχωνεύσεως τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος διεῖδε καὶ κατὰ μικρὸν ἐπεκτείνων ἐπροσπάθησε νὰ ἐκτελέσῃ ὡς ἀποτέλεσμα τῶν νικῶν αὐτοῦ καὶ ὡς ὅρον διαρκείας παντὸς ὅ,τι ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ.

Εἶνε ἀληθές ὅτι ἐν τούτῳ τῷ σκοπῷ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ αἰετῇ μᾶλλον ἐπεκτεινομένην πραγματοποιήσῃ αὐτοῦ ὑπάρχουσι φυσικαὶ καὶ τινες ἀνάγκαι πολὺ σπουδαῖαι. Κατὰ τὴν φύσιν τῶν στοιχείων, ὅσα μέλλουσι νὰ ἐνωθῶσι καὶ συγχωνευθῶσιν, ἦτο ἀνάγκη κατὰ πρῶτον νὰ ὑπερισχύσῃ τὸ ἀσιατικόν, τὸ τραχύτερον, τὸ συμπαγέστερον καὶ ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν ἄδρανων ὑλῶν ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ προσελκύσθῃ, καὶ ἂν ἡ δυναμὶς ἤθελεν ὅχι μόνον νὰ καθυποτάξῃ καὶ δεσπόσῃ τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς, ἀλλὰ νὰ προσελκύσῃ καὶ συνδιαλλάξῃ αὐτοὺς, ἦτο ἀναπόδραστος αἱ ἀντιλήψεις αἱ προλήψεις καὶ αἱ ἔξεις τούτων τῶν λαῶν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὁδόν, δι' ἧς οὗτοι ἐδύναντο νὰ διδασχθῶσι νὰ οἰκειωθῶσι πρὸς αὐτὴν καὶ νὰ μετάρχωσι τῆς ὑπερφυῶς πλουσίας καὶ ἀνεπτυγμένης φύσεως τῶν νικητῶν. Ἐν-

¹) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* τοῦλάχιστον (VIII. 4, 21) ὁ γάμος ἐτελέσθη πρὸ τῆς εἰς Βάκτρα ἐπανόδου. Τὸ ἐν τῷ κειμένῳ τούτου παρεμφαρμένον ὄνομα Cohortanus δὲν δύναται νὰ ὑποστηρίχῃ ὑπὸ τοῦ ἐν Χορτάνου, ὅπερ φέρεται παρὰ *Πλουτάρχου* ('Αλεξ. ΜΖ') ἐκ διορθώσεως τοῦ Wesseling ἀντὶ τῆς τῶν χειρογράφων γραφῆς ἐν τινὶ χορῷ ἢ χρόνῳ καθ' ὃ ἦδη καὶ ὁ Zumpt παρετήρησεν. [Περὶ ταύτης τῆς διορθώσεως παρὰ *Πλουτάρχου* ἴδ. Κοραῆν εἰς τὸ ἀνωτ. χωρίον τοῦ βίου τοῦ Ἀλεξάνδρου, σελ. 444 τοῦ τόμου, μὴ ἐπιδοκιμάζοντα αὐτήν. Σ. Μ.]. Κατὰ τὸν *Κούρτιον* (VIII. 4, 25) ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐπίσημον συμπόσιον τριάκοντα εὐγενεῖς παρθέναι, ἐν αἷς μάλιστα ἐξήστραπτε τὸ κάλλος τῆς Ῥωξάνης, κατελήφθη αἴφνης ὑπὸ τοσούτου ἔρωτος — ita effusus est, ut diceret ad stabiliendum regnum pertinere Persas et Macedones connubio jungi, hoc uno modo et pudorem victis et superbiam victoribus detrahi posset. Τοῦ Διοδώρου ἡ ἐπιτομὴ δὲν εἶνε μὲν τόσον λαμπρά, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων πλησιεστέρα φαίνεται εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Κλειτάρχου· «ὡς Ἀλέξανδρος... ἐγγὴν αὐτὴν καὶ τῶν φίλων πολλοὺς ἐπεισε γῆμαι τὰς τῶν ἐπισήμων βαρβάρων θυγατέρας».

τεῦθεν ἡ ἀσιατικὴ πομπή, δι' ἧς ὁ Ἀλέξανδρος περιεβάλλετο, ἐντεῦθεν ἡ μηδίζουσα ἐνδυμασία, ἣν ἀνελάμβανεν, ὁσάκις ἀπέθετε τὰ ὅπλα, ἐντεῦθεν ἡ ἐθιμοταξία καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς αὐλῆς, ἣν ὁ Ἀνατολίτης ἀπαιτεῖ νὰ βλέπῃ παρὰ τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ ὡς τὸ «ἰμάτιον τῆς Πολιτείας», ἐντεῦθεν τέλος ὁ μῦθος περὶ τῆς θείας καταγωγῆς τοῦ βασιλέως, περὶ οὗ αὐτὸς μετὰ τῶν οἰκείων ἐχαριεντίζετο.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ Μακεδόνες βλέποντες τὰ πλούτη τῆς Ἀσίας, τὸν νέον θαυμάσιον βίον, ὅστις ὁσημέραι κατεπλημύρει αὐτούς, τὰς διηγεκεῖς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἄπαυστον μέθην τῆς νίκης, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐξουσίας, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀποβάλλῃ τὴν ἀπλοϊκότητα ἐκείνην καὶ πενιχρότητα, ἥτις πρὸ δέκα μόλις ἔτων ἦτο ὁ περίγελως τῶν ἀττικῶν ῥητόρων· ὁ ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τοῦ αἰέποτε μετ' αὐτῶν συναγωνιζομένου, ἡ ἀξιοθαύμαστος αἰγλή τοῦ ἥρωισμοῦ αὐτοῦ, ἡ καταγλαΐζουσα αὐτούς, τὸ θέλγητρον τῆς δεσποτείας, ὅπερ εἰς ἕκαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ σφαίρᾳ ἐνέπνεεν ὑψηλὴν ἑαυτοῦ συναισθήσιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νέων πράξεων, ἐξήλειψεν ἐκ τῆς μνήμης αὐτῶν τὸ ὅτι ἐν τῇ πατρίδι ἐδύναντο νὰ εἶνε εἰρηνικοὶ ἀγρόται καὶ ποιμένες. Οἱ δὲ ἐν τῇ πατρίδι ποιμένες καὶ ἀγρόται καὶ ἀστοί, ἐκθαμβωθέντες ὑπὸ τῆς αἰφνιδίας ἀνυψώσεως τῆς μικρᾶς αὐτῶν χώρας εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τοῦ ἱστορικοῦ μεγαλείου, ἤκουον τὰ θαυμάσια διηγήματα τῶν παλινოსτούντων, ἔβλεπον τὰ πλούτη τῆς Ἀσίας εἰσρέοντα εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἐμάνθανον ταχέως νὰ συναισθάνωνται ἑαυτοὺς ὡς τὸν πρῶτον λαὸν τῆς οἰκουμένης. Τὸ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας, ἥτις ἄλλοτε εὐπρόσιτος καὶ εὐπροσήγορος συνδιέτριβε μετ' αὐτῶν ἐν μικρᾷ γωνίᾳ τῆς γῆς, ἠϋξανε τεραστίως, ὅσον καὶ αἱ ἀποστάσεις τῆς Βαβυλῶνος, τῶν Ἐκβατάνων, τῆς Βακτριανῆς καὶ τῶν Ἰνδιῶν.

Τὸ ἔθνος τέλος τῶν Ἑλλήνων, γεωγραφικῶς διεσπαρμένον εἰς τόσους ἐκκεντρικοὺς κύκλους, καὶ ὅπου δὲ ἦτο πυκνότερον συνφιχισμένον, πολιτικῶς αἰέποτε σφόδρα διηρημένον, εἰς οὐδὲν

σχεδὸν ἐλογίζετο ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀμέσως μετασχόντων τοῦ πολέμου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἀμέτρητα πλήθη τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐβάρυνεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὡς τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ παιδεία αὐτοῦ. Ταύτης τῆς παιδείας τ' ἀποτελέσματα ἔν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ δημοσίῳ βίῳ ἦσαν ὁ πνευματικὸς φωτισμὸς καὶ ἡ δημοκρατικὴ αὐτονομία. Ὁ φωτισμὸς μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν ποῦ μὲν τῆς ἀπιστίας, ποῦ δὲ τῆς δεισιδαιμονίας, πολλαχοῦ δὲ ἀμφοτέρων ὁμοῦ εἶχεν ἀπαλλάξῃ τὰ πνεύματα ἀπὸ τῆς παλαιᾶς καὶ ἀπλῆς εὐσεβείας, ἀπὸ τῆς πίστεως εἰς αἰωνίας δυνάμεις καὶ τοῦ φόβου αὐτῶν, καὶ ὑπελείπετο μόνον ἡ ὑποστάμη τῶν τελετῶν, τῶν θυσιῶν, τῶν οἰωνοσκοπιῶν καὶ μαγγανειῶν, αἵτινες εἶχον κῦρος κατὰ συνθήκην καὶ ὡς ἔθιμα. Τώρα ἡ σύνεσις ἐπέτρεχε τόπον εὐσεβείας· ἡ δὲ κουφόνοια, τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ κερδοσκοπικὸν πνεῦμα, ἡ φιλοδοξία πρὸς οἵανδήποτε ἐπίδειξιν καὶ ἡ ἐπιτηδειότης πρὸς ἐκμετάλλευσιν πάσης ἰδιαιτέρας δεξιότητος, ταῦτα ἦσαν, βαθμηδὸν πολλαπλασιαζόμενα, τὰ ἐλαττήρια τῆς ἠθικῆς. Ἡ δὲ δημοκρατία ἦτο ὁ πολιτικὸς τύπος ὁ ἀρμόζων εἰς κοινωνίαν τοιαύτης ἠθικῆς βάσεως. Ὁ Σόλων εἶχεν ἤδη εἶπη περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ Ἀθηναίων

«ὕμεων δ' εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἔχνησι βαίνει,
σύμπασιν δ' ὕμῃν κοῦφος ἔνεστι νόος.»

Ὅσον δὲ εὐρύτερον ἀνεπτύχθη ἡ δημοκρατία αὕτη — ἐλευθερία μετὰ δουλικῆς ἐργασίας καὶ δοῦλοι ὡς ἐργατικὴ τάξις — τόσον θρασυτέρα καὶ ὀξύτερα ἀπέβη ἡ ἐπικράτησις ἐκείνη τοῦ ἀτόμου, ἥτις ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἐτράχυνε μὲν τὰς ἀντιζηλίας, ἐθράσυνε δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτῶν, ἐπηύξησε δὲ τὴν φιλαυτίαν τῶν ἰσχυροτέρων ἐν τῇ δυνάμει των, καὶ τέλος ἐξώθησε τὸν κατακερματισμὸν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν παράλυσιν εἰς τὸ ἀδύνατον τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, μέχρις οὗ αἱ νῆκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου διήνοιξαν νέας ὁδοὺς, καὶ εἰς πᾶσαν δύνα-

μιν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ εὐφυΐαν, εἰς πᾶσαν πλεονεξίαν καὶ τολμηρίαν ἀνεπέτασαν στάδιον εὐρὺ λυσιτελοῦς ἐργασίας. Ἐνδεχόμενον ἐν Σπάρτῃ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι νὰ διεσώζοντο πένθη, μνησικακία καὶ κακὴ θέλησις ἱκανή, ἐνδεχόμενον οἱ Ἕλληνες οἱ μὲν ἐν Ταυρίδι πρὸς τοὺς Σκύθας, οἱ δὲ ἐν Σικελίᾳ καὶ μεγάλῃ Ἑλλάδι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ Ἰταλοὺς νὰ ἐπολέμουν καὶ νὰ συνεβιάζοντο, ὅπως ἦτο δυνατόν· χιλιάδες ὅμως καὶ μυριάδες εἰλκύνοντο πρὸς τὸν διανοιχθέντα νέον κόσμον τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς· ἠκολούθουν τοὺς ξεναγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ μετέβαινον αὐθόρμητοι πρὸς αὐτόν, ἵνα ὑπηρετήσωσιν ἐν τῷ στρατῷ, ἢ ἐπιζητοῦντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ παντοίας ἐργασίας καὶ κέρδη ἢ ὡς ἄποικοι εἰς τὰς νέας πόλεις· συνωκειοῦντο δὲ πρὸς τὸν ἀσιατικὸν τρόπον τοῦ ζῆν, πιθανῶς δὲ καὶ ἀπεδέχοντο τὴν ἀσιατικὴν δουλοφροσύνην πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μεγάλους δεσπότας, διαφυλάττοντες μόνον τὴν παρῆρσιν καὶ τὰς ἄλλας ἐλληνοτρόπους ἑξεις. Οἱ «πεπαιδευμένοι», ὅσοι δὲν προετίμων νὰ εἶνε ἀντίπαλοι τῶν νεωτερισμῶν, ἔγειναν λίαν ἐνθουσιώδεις θαυμασταὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως· ῥήτορες, ποιηταί, κομφοεπεῖς ἀριστοτέχναι καὶ θαυμασταὶ τοῦ κεκαλλιεπημένου λόγου, ὡς ἦσαν, ἡρέσκοντο ἐφαρμόζοντες εἰς αὐτὸν πομπώδεις φράσεις ἐκ παραδόσεως καθιερωμένας εἰς τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους, εἰς ἥρωας, οἷον τὸν Περσέα καὶ Ἡρακλέα, καὶ εἰς τὰς νίκας τοῦ Βάκχου καὶ Ἀχιλλέως· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τιμαὶ τῶν ἀρχαίων ἡρώων καὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ὥφειλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἐξύμνησιν τοῦ ἰσχυροῦ ἄρχοντος. Πρὸ πολλοῦ οἱ σοφισταὶ εἶχον διδάξῃ, ὅτι πάντες οἱ θεοὶ λατρευόμενοι κυρίως ἦσαν διακεκριμένοι πολεμισταί, σοφοὶ νομοθέται καὶ ἀποτεθειμένοι ἄνθρωποι· ὅπως δὲ πολλὰ γένη ἐκαυχῶντο ὡς ἐκ τοῦ Διὸς ἢ ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος καταγόμενα, οὕτως ἐδύνατο βεβαίως καὶ ἄλλος τις τῶν ἀνθρώπων διὰ μεγάλων πράξεων ν' ἀναβῇ εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὅπως ποτὲ ὁ Ἡρακλῆς, ἢ νὰ εὐμοιρήσῃ ἡρωικῶν τιμῶν, ὡς ὁ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων. Μήπως ἐλληνικαὶ πόλεις δὲν ἱδρυσαν βωμοὺς εἰς τὸν Λύσανδρον, τὸν ὀλετῆρα τῆς

δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων, καὶ δὲν προσέφερον θυσίας καὶ δὲν ἔψαλλον παιᾶνας; Ἡ ἢ Θάσος δὲν προέτεινε δι' ἐπισήμου πρεσβείας ν' ἀποθεώσωσι τὸν « Ἀγησίλαον τὸν Μέγαν »¹, ὡς τὸν ὠνόμαζον, καὶ νὰ ιδρύσωσιν εἰς αὐτὸν ναόν; Καὶ πόσον πολὺ μεγαλύτερα δὲν ἔπραξεν ὁ Ἀλέξανδρος; Ὁ Καλλισθένης ἀνέγραψεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀδιστάκτως τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀμμωνος, ὅστις ὠνόμαζε τὸν Ἀλέξανδρον υἱὸν τοῦ Διός, καὶ περὶ τοῦ ἐν Μιλήτῳ μαντείου τῶν Βραγχιδῶν, ὅτι ἐχρησμώδησε τὰ αὐτά². Ἄν δὲ μετέπειτα ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πόλεσιν ἐψηφίσθη ν' ἀπονέμονται εἰς αὐτὸν θεῖαι τιμαί, αἱ ἀντιβρόησεις αἱ γενόμεναι ἐνιαχοῦ κατὰ τῆς προτάσεως δὲν προῆλθον ἐξ εὐσεβείας, ἀλλ' ἐκ λόγων φατριαστικῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ κατὰ προσέγγισιν μίαν τινὰ εἰκόνα τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ποικίλη ἐκείνη σύμπτωσις τῶν διαφορωτάτων συμφερόντων, ἡ μυστικὴ ὁρᾶσις τῶν ἀντιζηλιῶν καὶ σκευωριῶν, ἡ ἀκατάπαυστος ἐναλλαγὴ εὐωχιῶν καὶ μαχῶν, πανηγύρεων καὶ κακουχιῶν, δαψιλείας καὶ στερήσεων, αὐστηρᾶς ἐν ἐκστρατείᾳ ὑπηρεσίας καὶ ἀχαλινώτων ἀπολαύσεων ἐν τοῖς σταθμοῖς, προσέτι δὲ ἡ ἀδιάλειπτος προέλασις εἰς ἄλλοτε ἄλλας χώρας, ἡ ἀφροντησία περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ βεβαιότης περὶ μόνου τοῦ παρόντος, πάντα ταῦτα ὁμοῦ παρεῖχον εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν τυχοδιωκτικὴν ἐκείνην καὶ φαντασιώδη φυσιογνωμίαν, ἣτις ἤρμοζεν εἰς τὴν θαυμασίαν αἰγλήν τῶν νικηφόρων αὐτοῦ στρατειῶν. Παρὰ τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ προσωπικότητα οἱ ἄλλοι σπανίως ἐξέχουσι τοῦ πολλοῦ πλήθους, ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ αὐτῶν εἶνε ἡ πρὸς τὸν βασιλέα σχέσις³, οἷον ὁ εὐγενὴς Κράτερος ὁ λεγόμενος φιλοβασιλεύς, ὁ ἥπιος Ἡφαιστίων, ὁ λεγόμενος φιλαλέξανδρος, ὁ αἰεί-

¹) Πλουτάρχου Ἀποφθ. Λακων. (Ἀγησιλ. 25).

²) Καλλισθένους Ἀπόσπ. 36.

³) Ὁ Ἀλέξανδρος ὠργίσθη ποτὲ κατὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος, ὅστις ἦλθεν εἰς βῆξιν πρὸς τὸν Κράτερον, καὶ λέγεται ὅτι εἶπεν εἰς αὐτόν: ὅτι εἶνε μὴδὲν ἂν τις τοῦ ἀφαιρέσῃ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ὅτι εἶνε μαινόμενος, ἂν δὲν τὸ ἐννοεῖ. Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΜΖ'.

ποτε ἀσφαλὲς καὶ πρόθυμος εἰς τὸ καθῆκον Πτολεμαῖος ὁ Λαγίδης, ὁ ἥρεμος καὶ κατὰ πάντα πιστὸς Κοῖνος καὶ ὁ πελώριος Λυσίμαχος. Γνωστότεροι εἶνε οἱ γενικοὶ χαρακτῆρες: οἱ μὲν Μακεδόνες εὐπατρίδαι ἀρειμάνιοι, θρασεῖς, δεσποτικοί, ἀγέρωχοι καὶ ἀλαζόνες, οἱ δὲ Ἀσικνοὶ ἡγεμόνες φιλόφρονες, μεγαλοπρεπεῖς, ἀριστοτέχναι τῆς πολυτελείας, τῆς δουλοφροσύνης καὶ ῥαδιουργίας. Οἱ δὲ Ἕλληνες οἱ μὲν ἐν τῷ γραφεῖ τῷ βασιλέως, ὡς ὁ Εὐμένης ὁ Καρδιανός, ἡ περὶ ἄλλα τεχνικὰ ἔργα ἀπησχολοῦντο· οἱ δὲ ὡς ποιηταί, καλλιτέχναι καὶ φιλόσοφοι ἠκολούθουν τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ ἐν τῇ κλαγγῇ τῶν ὄπλων δὲν ἐλησμένει τὰς μουσας, οὔτε δώρων οὔτε εὐνοίας καὶ συγκαταβάσεως φειδόμενος, ἵνα προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν ἐκείνους, οὓς ἐζήλευε διὰ τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δόξαν.

Μεταξὺ τούτων τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρχον δύο μάλιστα λογοτέχναι, οἵτινες διὰ παράδοξου συνδυασμοῦ τῶν περιστάσεων ἀπέκτησαν σημασίαν τινὰ εἰς τὰ πράγματα τῆς αὐλῆς. Ὁ εἷς τούτων ἦτο ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Καλλισθένης ὁ Ὀλύμπιος. Οὗτος μαθητὴς ὦν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους, ὑπὸ τούτου πεμφθεὶς πρὸς τὸν βασιλεύοντα μαθητὴν του, συνώδευε τὸν βασιλέα εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἵνα ὡς αὐτόπτης παραδώσῃ τὰς μεγάλας αὐτοῦ πράξεις εἰς τοὺς Μακεδόνας τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Λέγεται δὲ ὅτι εἶπέ ποτε, ὅτι ἦλθε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον οὐχὶ ὅπως αὐτὸς δοξασθῇ, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνον δοξάσῃ· ὅτι δ' ὑπάρχει ἐν αὐτῷ θεία φύσις, δὲν θὰ πιστευθῇ ἐξ ὧν ἡ Ὀλυμπιάς ψεύδεται περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ θὰ ἐξαρτᾶται ἐξ ὧν αὐτὸς θὰ εἴπῃ ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ δὲ ἀποσπασματα ταύτης τῆς συγγραφῆς ἀποδεικνύουσι πόσον τὸν ἐξύμνησε. Περὶ τῆς πορείας αὐτοῦ διὰ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς Παμφυλίας¹ λέγει ὅτι τὰ κύματα τῆς θαλάσσης κατέπεσον, ὥστε προσκυνοῦντα τὸν βασιλέα· πρὸ δὲ τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης λέγει ὅτι ὁ βα-

¹) Ἰδ. ἀνωτ. σ. 261.

σιλεύς ἀνέτεινε τὰς χεῖρας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἀνεφώνησεν : ἂν εἶνε υἱὸς τοῦ Διὸς, νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν καὶ ν' ἀποφασίσωσιν ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων. Ἡ μεγάλη αὐτοῦ παιδεία, ἡ περὶ τὸ λέγειν κρατίστη δεινότης καὶ τὸ ἀξιοπρεπὲς αὐτοῦ σχῆμα περιεποίησαν εἰς αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς κύκλοις ὑπόληψιν καὶ ἰσχύν. Ὅλως διάφορος ἦτο Ἀνάξαρχος ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ «εὐδαιμονικός», ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, εἰς τὸν βασιλέα πάντοτε πειθήνιος καὶ πολλάκις ὀχληρὸς. Γενομένης ποτὲ καταιγίδος, τὸν ἠρώτησεν «Βροντᾷς, υἱὲ τοῦ Διὸς;» ὁ δὲ Ἀλέξανδρος γελῶν ἀπεκρίθη «Δὲν θὰ ἤθελα νὰ φανῶ εἰς τοὺς φίλους μου τόσον φοβερός, ὅσον σὺ ἐπιθυμεῖς, ὅστις διὰ τοῦτο περιφρονεῖς τὴν τράπεζάν μου, διότι δὲν παρατίθενται ἐπ' αὐτῆς ἀντὶ ἰχθύων σατραπῶν κεφαλαί». Τούτους δὲ τοὺς λόγους εἶχεν εἶπη ὁ Ἀνάξαρχος, ἰδὼν τὸν βασιλέα χαίροντα ἐπὶ τινὶ ὄψῳ μικρῶν ἰχθύων, ὅπερ ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἡφαιστίων. Κατὰ ποίαν ἔννοιαν ἦτο γεγραμμένη ἡ περὶ βασιλείας συγγραφὴ αὐτοῦ φαίνεται ἐκ τῶν παραμυθητικῶν λόγων, δι' ὧν ἠθέλησε νὰ ἐξεγείρῃ τὸν βασιλέα ἐκ τῆς ἀθυμίας μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κλείτου. «Ἄγνοεῖς, ὦ βασιλεῦ», εἶπε τότε, «ὅτι διὰ τοῦτο ἔχει ὁ Ζεὺς τὴν Δίκην πάρεδρον, ἵνα πᾶν τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ Διὸς θεμιτὸν ᾖ καὶ δίκαιον; Ὡσαύτως καὶ πᾶν ὅ,τι ὁ βασιλεὺς πράττει ἐπὶ γῆς, ἀνάγκη πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ τούτου, εἴτα δὲ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς δίκαιον».

Ἄδηλον εἶνε πότε καὶ ἐκ ποίας ἀφορμῆς αἱ σχέσεις τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν Καλλισθένην ἤρχισαν νὰ χαλαρώνωνται. Λέγεται ὅτι δειπνῶν ποτὲ ὁ Καλλισθένης παρὰ τῷ βασιλεῖ προσεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ ν' ἀπαγγείλῃ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου ἐγκώμιον εἰς τοὺς Μακεδόνας, καὶ τὸ ἔπραξε διὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ τέχνης, ἐπευφημούντων πάντων τῶν παρόντων. Μετὰ δὲ τοῦτο εἶπεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι εἶνε εὐχολον νὰ ἐπαινῇ τις τὰ ἀξιέπαινα· θὰ ἐδύνατο δὲ ν' ἀποδείξῃ τὴν τέχνην του, ἐὰν ὠμίλῃ ἐναντίον τῶν αὐτῶν Μακεδόνων καὶ διὰ δικαίου ψόγου ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ βελτίω. Τοῦτο δὲ ἔπραξεν ὁ σοφιστὴς μετὰ δριμύτητος καὶ πικρίας εἰπὼν, ὅτι τῶν

Ἑλλήνων ἡ ἐπάρατος διχόνοια ἐθεμελίωσε τὴν δύναμιν τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου· διότι ἐν τῇ διχοστασίᾳ καὶ ὁ πάγκρατος ἐνίοτε λαμβάνει τιμὴν. Ἀγανακτήσαντες τότε ἀνεπήδησαν οἱ Μακεδόνες· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἶπεν «ὅτι ὁ Ὀλύμπιος ἔδωκε δεῖγμα οὐχὶ τῆς τέχνης, ἀλλὰ τοῦ μίσους αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς». Ἀλλ' ὁ Καλλισθένης ἀπηλλθεν οἴκαδε, τρις καθ' ἑαυτὸν εἰπὼν

» Κάτιθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων »¹.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχετο τοὺς Ἀσιανοὺς μεγιστᾶνας κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, ἦτο φυσικόν· ἦτο δὲ εἰς αὐτοὺς πολὺ ἐπαισθητὴ ἡ ἀνισότης, ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ Μακεδόνες ἐδύναντο νὰ πλησιάζωσι τὴν μεγαλειότητα τοῦ βασιλέως ἄνευ τοιούτων τύπων ἀφοσιώσεως. Καὶ ὡς μὲν ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς διανοίας τοῦ βασιλέως θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ἐκλείψῃ ἡ διάκρισις αὕτη, καὶ ἡ ἀνατολικὴ προσκύνησις νὰ γείνῃ αὐλικὸν ἔθιμον· ἀλλὰ θὰ ἤθελεν ὡσαύτως εἰς τὰς προλήψεις, εἰς ἃς τινες ἦσαν προσηλωμένοι, νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν διὰ ῥητῆς διαταγῆς ὥστε νὰ γεννηθῶσι παρεξηγήσεις καὶ δυσαρέσκεια. Ὅθεν ὁ Ἡφαιστίων καὶ τινες ἄλλοι ἀνέλαβον νὰ παρασκευάσωσι τὰ πράγματα. Λέγεται ὅτι κατὰ τὸ προσεχὲς συμπόσιον ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ μελετώμενον· καὶ ὁ μὲν Ἀνάξαρχος ὠμίλησε κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν, ὁ δὲ Καλλισθένης διὰ μακρῶν καὶ κατὰ τρόπον σπουδαίως ἀποτρεπτικὸν καὶ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν βασιλέα ἀποτεινόμενος ἀντεῖπε τόσον ἀποτόμως, ὥστε ὁ βασιλεὺς, προδήλως πειραχθεὶς, ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἄλλην μνείαν τοῦ πράγματος. Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ δεῖπνον, λαβὼν τὸ χρυσοῦν κύπελλον, προέπιε πρῶτον ὑπὲρ ἐκείνων, μεθ' ὧν ἦτο συμπεφωνημένη ἡ προσκύνησις· ἔπειτα δὲ ὁ προσαγορευθεὶς, κενώσας τὸ κύπελ-

¹) Ταῦτα κατὰ τὸν Πλούταρχον ('Αλεξ. ΝΔ'). Ὁ δὲ Ἑρμιππος λέγει ὅτι ὁ Στροϊδὸς ὁ γραμματεὺς τοῦ Καλλισθένους οὕτως ἀνέφερε τὰ πράγματα εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Οὗτος δὲ κατὰ τὸν Πλούταρχον εἶπεν ὅτι «Καλλισθένης λόγῳ μὲν ἦν δυνατὸς καὶ μέγας, νοῦν δ' οὐκ εἶχεν».

λον, ἡγέρθη καὶ προσεκύνησε, καὶ ἔπειτα ἐφιλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ σειρά εἰς τὸν Καλλισθένην, καὶ ὁ βασιλεὺς προέπιεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα ἐξηκολούθησε διαλεγόμενος πρὸς τὸν παρακαθήμενον Ἡφαιστίωνα, ὁ φιλόσοφος κενώσας τὸ ποτήριον ἡγέρθη ὅπως μεταβῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ λάβῃ τὸ φίλημα. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι παρελείφθη ἡ προσκύνησις, ἀλλ' εἰς τῶν ἐταίρων εἶπεν «Μὴ τὸν φιλῇς βασιλεῦ, εἶνε ὁ μόνος ὅστις δὲν προσεκύνῃ!» τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἡρνήθη τὸ φίλημα, ὁ δὲ Καλλισθένης ἀποχωρῶν εἶπεν «Ἀπέρχομαι ἔχων ἓν φίλημα ὀλιγώτερον»¹.

Μεταξὺ ἄλλων τινῶν ἱστορουμένων περὶ τοῦτου τοῦ γεγονότος ἀξία σημειώσεως φαίνεται ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ Ἡφαιστίων εἶχεν εἶπη ὅτι καὶ ὁ Καλλισθένης εἶχε συγκατατεθῇ ῥητῶς εἰς τὴν προηγηθεῖσαν συμφωνίαν περὶ τῆς προσκυνήσεως. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἄλλη εἰδήσις ὅτι ὁ Λυσίμαχος ὁ σωματοφύλαξ καὶ ἄλλοι δύο εἶχον ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεγαλόφρονα διαγωγὴν τοῦ σοφιστοῦ, καὶ εἶχον ἀναφέρῃ γνώμας αὐτοῦ περὶ τυραννοκτονίας, αἵτινες κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἦσαν ἀξιοπαρατήρητοι, καθ' ὅσον πολλοὶ τῶν νέων εὐπατριδῶν περιεῖπον αὐτόν, ἐκλαμβάνοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς χρησμούς, καὶ μόνον αὐτὸν μεταξὺ τῶν μυριάδων τοῦ στρατοῦ ὑπολαμβάνοντες ἐλεύθερον².

Κατὰ τινὰ διάταξιν, ἥδη ἀπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου καταγομένην, οἱ υἱοὶ τῶν Μακεδόνων εὐπατριδῶν, ἅμα εἰσελθόντες εἰς

¹) Ταῦτα διηγῆται Χάρης ὁ Μιτυληναῖος, εἰσαγγελεὺς τοῦ βασιλέως, ὃ ἐστὶν οἶονεὶ ἀρχιθαλαμηπόλος. Πῶς ὄντως συνέβησαν τὰ πράγματα, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ βεβαιωθῇ ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἡ σαφειάτης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἥκιστα ἀξιόπιστος διήγησις εἶνε ἡ τοῦ *Κουρτίου* (VIII, 5), καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ὀπισθεν τῆς αὐλαίας ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ Κλέωνος (οὕτως ὀνομάζει αὐτόν ἀντὶ τοῦ Ἀναξάρχου) καὶ τοῦ Καλλισθέους.

²) Τὰς διαφορὰς ταύτας εἰδήσεις εὕρισκει τις τὸ μὲν παρὰ τῆς ἈβδIANῶ (Δ', 12), τὸ δὲ παρὰ τῆς Πλουτάρχου. Πρὸλ. C. Müller *Scriptores de reb. Alex.* σ. 2 ἐξ. Πόσον μεγάλη εἶνε ἡ σύγχυσις καὶ ἡ νοθεία ἐν τῇ παραδόσει τούτων τῶν γεγονότων φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος ὡς ἀντίπαλος τοῦ Καλλισθέους Λυσίμαχος κατὰ τὸν Ἰουστίνον (XV, 3) ἦτο ὁ πιστότατος τῶν φίλων του, καὶ διὰ τοῦτο ἐξῆρθη εἰς λέοντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Τὸ ἱστορήμα τοῦτο κρίνεται δικαίως ὁ *Κούρτιος* (VIII, 1, 17).

τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἐκαλοῦντο εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως ἀρχίσωσι τὸ στάδιον αὐτῶν ὡς « βασιλικοὶ παῖδες »¹ ὑπὸ στρατιωτικὴν δὲ ἔποψιν ὡς σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως· καὶ ἐν πολέμῳ μὲν ἦσαν ἡ ἄμεσος αὐτοῦ ἀκολουθία, ἐν δὲ τῷ καταλύματι αὐτοῦ ἡ νυκτοφυλακή· αὐτοὶ προσῆγον τὸν ἵππον τοῦ, αὐτοὶ περιεῖπον αὐτὸν κατὰ τὴν τράπεζαν καὶ τὸ κυνηγέσιον· ἦσαν δὲ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ προστασίαν, καὶ μόνον αὐτὸς ἐδικαιοῦτο νὰ τοὺς τιμωρῇ· ἐπεμελεῖτο περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν παιδείας, καὶ πιθανῶς χάριν αὐτῶν μάλιστα ἦσαν προσκεκλημένοι οἱ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ ποιηταὶ οἱ παρακολουθοῦντες τὸν Ἀλέξανδρον.

Μεταξὺ τούτων τῶν νεαρῶν εὐπατριδῶν ἦτο ὁ Ἑρμόλαος ὁ υἱὸς τοῦ Σωπόλιδος, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις ἐκ τῶν Ναυτάκων εἶχεν ἐκπεμφθῆ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἵνα στρατολογήσῃ². Ὁ Ἑρμόλαος, ἔνθερμος ζηλωτὴς τοῦ Καλλιस्थένους καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἐνθουσιωδῶς ἀσπασθῆ τὰ δόγματα καὶ τὰς τάσεις τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, καὶ μετὰ νεανικῆς ἀγανακτήσεως ἔβλεπε τὴν ἀνάμιξιν τοῦ περσικοῦ καὶ ἐλληνικοῦ στοιχείου καὶ τὸν παραγκωνισμόν τῶν πατροπαραδότων μακεδονικῶν ἐθίμων. Ἐν τινι κυνηγεσίῳ, ὅτε κάπρος τις ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἀναπεπταμένον πεδίον καὶ διευθύνετο πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς αὐλῆς εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ πρώτου ἀκοντισμοῦ, ὁ νεανίας ἐτόλμησεν αὐτὸς πρῶτος ν' ἀκοντίσῃ καὶ κατέβαλε τὸ θηρίον. Ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἴσως ὁ βασιλεὺς δὲν θὰ παρετήρει τὴν παράβασιν ταύτην· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι ὁ Ἑρμόλαος ἐπίτηδες διέπραξεν αὐτήν, τὸν ἐτιμώρησε, διατάξας νὰ τὸν μαστιγώσωσι καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρέσωσι τὸν ἵππον. Ὁ Ἑρμόλαος ἠσθάνθη ὅχι τὴν ἑαυτοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν ὀδυνηρὰν προσβολὴν τὴν εἰς αὐτὸν

¹) *Κουρτίου* VIII, 6, 5: haec cohors velut seminarium ducum praefectorumque apud Macedones fuit, hinc habuere posteri reges etc.

²) *Ἀρρίανου* Δ', 18, 3. Ὁ δὲ *Κούρτιος* (VIII, 7, 2) μνημονεύει αὐτὸν ὡς διατρίβοντα ἐν τῷ στρατοπέδῳ· διότι εἶνε μάλλον βέβαιον ὅτι ὁ πατήρ τοῦ Ἑρμόλαου οὐδεὶς ἄλλος ἦτο, εἰμὴ ὁ πρῶην ἀρχηγὸς τῆς ὕλης τῆς Ἀμφιπόλεως, τανῦν δὲ εἰς τῶν ἱππάρχων τοῦ ἱππικοῦ.

προσγενομένην. Ἐπιστήθιος αὐτοῦ φίλος ἦτο ὁ Σώστρατος ὁ υἱὸς τοῦ Τυμπαίου Ἀμύντου, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις μετὰ τῶν τριῶν ἀδελφῶν ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὑποψίαν ὅτι συμμετεῖχε τῆς συνωμοσίας τοῦ Φιλώτα, καὶ ἵνα φανῇ πάσης ἐνοχῆς ἀθῶος, ἐζήτησε μαχόμενος τὸν θάνατον. Πρὸς τοῦτον τὸν Σώστρατον ἐξωμολογήθη ὁ Ἑρμόλαος, ὅτι ἡ ζωὴ του ἦτο ἀφόρητος, ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδικηθῇ. Ὁ Σώστρατος εὐκόλως ἐπίσθη, διότι ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς γνωστόν, ἦτο ὁ στερήσας αὐτὸν τοῦ πατρός, αὐτὸς δὲ τανῦν ὕβρισε τὸν φίλον του. Ἀμφότεροι οἱ νεανῖαι προσηταιρίσθησαν ἄλλους τέσσαρας ἐκ τοῦ σώματος τῶν βασιλικῶν παιδῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Ἀντίπατρος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀσκληπιοδώρου, τοῦ διατελέσαντος διοικητοῦ τῆς Συρίας, ὁ Ἐπιμένης ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρσέου, ὁ Ἀντικλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοκρίτου καὶ ὁ Φιλώτας ὁ Θραξ ὁ υἱὸς τοῦ Κάρσιδος¹. Οὗτοι συνεφώνησαν, καθ' ἣν νύκτα ὁ Ἀντίπατρος θὰ ἔχῃ τὴν φυλακὴν, νὰ δολοφονήσωσι τὸν βασιλέα κοιμώμενον.

Ὁ βασιλεὺς, λέγουσι, συνεδείπνησε ταύτην τὴν νύκτα μετὰ τῶν φίλων, καὶ ἔμεινε μετ' αὐτῶν πλείοτερον χρόνον ἢ ἄλλοτε. Ἐν ᾧ δὲ μετὰ τὸ μετονύκτιον ἤθελε ν' ἀποχωρήσῃ, γυνὴ τις μάντις ἐκ Συρίας, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν παρακολουθοῦσα κατ' ἀρχὰς μὲν ὀλίγον εἴλκυσε τὴν προσοχὴν, κατὰ μικρὸν δέ, ἀφ' οὗ αἱ συμβουλαὶ καὶ προμηνύσεις αὐτῆς πολλάκις ἀπεδείχθησαν ἀληθεῖς, ἐπέσπασε τὸν νοῦν καὶ τὸ οὖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὕτη λοιπὸν ἡ γυνὴ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε ν' ἀποχωρήσῃ, αἶφνης ἐστάθῃ ἐνώπιόν του, καὶ εἶπε νὰ μείνῃ πίνων δι' ὅλης τῆς νυκτός. Ὁ βασιλεὺς ἠκολούθησε τὴν συμβουλὴν τῆς, καὶ ὁ σκοπὸς τῶν συνωμοτῶν διὰ ταύτην τὴν νύκτα ἐματαιώθη. Ἀσφαλέστερα φαίνονται τὰ ἐπόμενα· οἱ ἀτυχεῖς νεανῖαι δὲν ἐγκατέλειψαν τὸν σκοπὸν των,

¹) Ἀῤῥιανοῦ Δ', 13, 4: «Φιλώταν τὸν Κάρσιδος τοῦ Θρακός». Ἦτο ἄρα γε ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Θρακίας; Ὁ Κούρτιος (VIII, 6, 7) ὀνομάζει αὐτὸν μόνον Φιλώταν. Εἰς τοῦτον τὸν Φιλώταν καὶ ὄχι τὸν υἱὸν τοῦ Παρμενίωνος θὰ ἀναφέρεται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ (Δ', 10, 4) λεγόμενον ὅτι ὁ Καλλισθένης καθ' ἃ τινες ἔλεγον, ὑπέμνησε τὸν Φιλώτα τὴν ἐν Ἀθήναις τιμὴν τῶν τυραννοκτόνων.

ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ ἐκτελέσωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν νυκτοφυλακὴν, ἥτις προσεχῶς ἤθελε περιέλθῃ εἰς αὐτούς. Τὴν ἐπαύριον ὁ Ἐπιμένης εἶδε τὸν ἐπιστήμιον φίλον τοῦ Χαρικλέα, τὸν υἱὸν τοῦ Μενάνδρου¹, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν τά τε γινόμενα καὶ τὰ μελετώμενα. Ἐκπλαγεὶς ὁ Χαρικλῆς ἔτρεξε πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ φίλου τοῦ Εὐρύλοχον, καὶ τὸν ἐξώρκισε διὰ ταχείας μηνύσεως νὰ σώσῃ τὸν βασιλέα. Οὗτος δὲ ἔδραμεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπεκάλυψε τὸν φοβερὸν σκοπὸν εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Λαγίδην. Ἐπὶ τῇ μηνύσει ταύτῃ διέταξεν ὁ βασιλεὺς νὰ συλλάβωσι πάραυτα τοὺς συνωμότας· ἀνακριθέντες δὲ καὶ βασανισθέντες ὡμολόγησαν τὴν πρόθεσιν αὐτῶν, τοὺς ἐταίρους καὶ ὅτι ὁ Καλλισθένης ἦτο ἐκ τῶν συνειδότων. Δι' ὃ συνελήφθη καὶ οὗτος². Καὶ ὁ μὲν στρατὸς εἰς δικαστήριον συκληθεὶς ἐξέδωκε περὶ τῶν συνωμοτῶν τὴν ἀπόφασιν, ἥτις ἐξετελέσθη κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον³. Ὁ δὲ Καλλισθένης, καθ' ὃ Ἕλληνα καὶ μὴ στρατιώτην, ἐρρίφθη εἰς τὰ δεσμά, ἵνα κατόπιν κριθῇ. Περὶ τούτων λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον «Οἱ μὲν παῖδες ἐλιθοβολήθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τὸν δὲ σοφιστὴν θέλω ἐγὼ αὐτὸς νὰ τιμωρήσω, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἵτινες μοὶ τὸν ἔστειλαν καὶ ὑποδέχονται εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις τοὺς ἐμὲ προδίδοντας». Ἀλλ' ὁ Καλλισθένης ἀπέθανε μετὰ ταῦτα, διαρκούσης τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατείας, κατὰ μὲν τὸν Ἀριστόβουλον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον βασανισθεὶς καὶ ἀπαγχονισθεὶς.

1) Κατὰ τὸν **Κούρτιον** (VIII 6, 20) ὁ Ἐπιμένης ἀνακοινῶναι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Εὐρύλοχον, ἵνα οὗτος ἀναφέρῃ αὐτὸ εἰς τὸν βασιλέα. Παραλείπει λοιπὸν τὸν Χαρικλέα τὸν υἱὸν τοῦ Μενάνδρου. Ἴσως ὁ Κλειτάρχος ἐμνημόνευεν αὐτόν, διότι ὁ **Πλούταρχος** ('Αλεξ. ΝΣ') λέγει ὅτι ὁ Μενάνδρος, εἰς τῶν ἐταίρων, μὴ θελήσας νὰ μείνῃ ἐν τῇ θέσει, ὅπου τὸν εἶχε τάξῃ («ἀρχὸντα φρουρίου καταντήσας») ἐφρονέυθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ὁ Πλούταρχος δὲν λέγει ὅτι παρέλαβεν ἐκ τοῦ Κλειτάρχου τὴν εἰδοσίαν.

2) Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν Κράτερον, Ἄτταλον καὶ Ἀλκέταν, οἵτινες τότε ἀπῆσαν στρατεύοντες ἐπὶ τὴν Πάραιτακην, ἀγγέλλει «τοὺς παῖδας βασανιζομένους ὁμολογεῖν. ὡς αὐτοὶ ταῦτα πράξειαν ἄλλος δ' οὐδεὶς συνειδέῃ». Ἀλλ' ὁ Ἀριστόβουλος καὶ Πτολεμαῖος (**Πλουτάρχου** 'Αλεξ. ΝΕ') μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ παῖδες ὡμολόγησαν ὅτι ὁ Καλλισθένης παρώτρυνεν («ἐπαῖραι») αὐτοὺς εἰς τοῦτο τὸ τόλμημα. Τοῦ δὲ Καλλισθένους ἡ σύλληψις ἐγένετο κατὰ τὸν **Στράβωνα** (ΙΑ', σ 527) ἐν Καριάταις τῆς Βακτριανῆς.

3) Ἡ ἀπολογία, ἥτις «κατὰ τινος», ὡς λέγει ὁ **Ἀρξιδανός** (Δ'. 14, 2) ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Ἑρμοδόου, κεῖται παρὰ Κουρτίῳ· ἄρα κατάγεται ἐκ τοῦ Κλειτάρχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ Ἰνδικὴ χώρα. — Οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἀγῶνες. — Ἡ διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ. — Στρατεία πρὸς τὸν Ὑδάσπην. — Ἡ ἡγεμὼν τῶν Ταξίλων. — Πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως Πύρου. — Μάχη παρὰ τὸν Ὑδάσπην. — Ἀγῶνες κατὰ τῶν ἐλευθέρων φυλῶν. — Ἡ στρατιὰ παρὰ τὸν Ὑφασιν. — Ἐπιστροφή.

Ἡ Ἰνδικὴ εἶνε κόσμος ἰδιαίτερος. Διὰ τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς φύσεως, τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς παντάπασι κεχωρισμένη, ἦτο ἐπὶ αἰῶνας κατ' ὄνομα μόνον γνωστὴ εἰς τὴν Ἑσπερίαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ μόνον ὡς χώρα τῶν θαυμάτων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἐσχάτην τῆς γῆς. Δύω πλευραὶ αὐτῆς περικλύζονται ὑπὸ ὤκεανῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁψὲ μόνον ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔμελλον νὰ διανοίξωσι τὰς ὁδοὺς εἰς τὴν εὐχερεστάτην καὶ ἀσφαλεστάτην συγκοινωνίαν· κατ' ἄλλας δὲ πλευρὰς ἀνυψοῦνται ὡς διπλοὺς καὶ τριπλοὺς περίβολος ὑπέρογκα ὄρη, ἐν μέρει τὰ ὑψηλότετα τῆς γῆς, δι' ὧν χιονόβλητα στενὰ πρὸς βορρᾶν καὶ φλογεραὶ διασφάγες πρὸς δυσμὰς παρέχουσιν ἐπίπονον δίοδον μόνον εἰς τὸν εὐσεβῆ προσκυνητὴν, εἰς τὸν πλάνητα ἔμπορον καὶ τὸν ληστὴν τῆς ἐρήμου, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν παγκόσμιον συγκοινωνίαν τῶν ἐθνῶν.

Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς Ἰνδικῆς, ἀφ' ὅτου ἔπαυσεν ἀνῆκων εἰς ἑαυτόν, ἀπώλεσε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἱστορίας του, ἥτις περιῆλθεν εἰς σύγχυσιν καὶ κατέληξεν εἰς φαντασιοκοπήματα ἐστερημένα χρόνου καὶ χώρου· ἀλλὰ προηγείται ὅμως αὐτῶν παρελθόν τι μεγάλων καὶ ποικίλων ἐξελίξεων, ἡ γένεσις καὶ ἀκμὴ τῶν θρησκευτικῶν, ἱεραρχικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, οἵτινες ἀπέτελεσαν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τοῦ Ἰνδικοῦ κόσμου. Οὗτος δὲ ἐμεσουράνει καὶ δὲν εἶχεν οὐδὲ βῆμα, φαίνεται, κατέληθαι πρὸς

τὰ κάτω, ὅτε εἶδεν αὐτὸν ὁ Μακεδὼν κατακτητῆς, ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος, ὅστις εὔρε τὴν πρὸς τὰς 'Ινδίας ὁδόν.

Εὔρε τὴν θέσιν, ἣτις εἶνε ὡς ἡ πύλη τῆς 'Ινδικῆς χώρας. Ἐνταῦθα ποταμὸς διαῤῥηγνύει τὸ ὀρεινὸν πρόχωμα τὸ χωρίζον τὴν 'Ινδικὴν ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας· πηγάζων ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, ὅπου ἔχουσι πλησίον ἀλλήλων τὰς πηγὰς τῶν τὰ ὕδατα τῆς Ἀριανῆς καὶ Βακτριανῆς, ὁ Κωφὴν διευθυνόμενος πρὸς ἀνατολὰς παραλαμβάνει πολλὰ παραποτάμια ἀπὸ βορρᾶ καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν κοίτην τοῦ ἰσχυροῦ 'Ινδοῦ. Μάτην ὑφούμενοι ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τοῦ δυτικοῦ τούτου ποταμοῦ οἱ ἀγριώτατοι βράχοι διανοίγουσιν εἰς τὸν ὀρητικὸν αὐτοῦ ῥοὴν στενὴν κοιλάδα, ἣν διαδέχεται ἡ φαιδρὰ πεδιάς τοῦ Πεςχαδάρ, δι' ἧς κατέρχεται τις εἰς τὴν εὐφορον καὶ τροπικὴν χώραν τῆς 'Ινδικῆς. Ἄλλ' ἀκόμη δὲν εἶνε ἡ ἀληθὴς 'Ινδικὴ ἡ ἐνταῦθα διανοιγομένη· οἱ πέντε ποταμοὶ τοῦ Πανδζάπ, αἱ πλήμυραι τῶν θερινῶν μηνῶν, ἡ εὐρεῖα ζώνη τῆς πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ἐρήμου καθιστῶσι τὰ δυτικὰ τῆς 'Ινδικῆς δεύτερον προπύργιον τῆς ἱερᾶς χώρας τοῦ Γάγγου. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι ἡ φύσις ἠθέλησε νὰ προφυλάξῃ κατὰ τὸ δυνατόν ἀγαπητόν τι πλάσμα ἀπὸ τῶν κινδύνων, εἰς οὓς ἤνοιξε δίοδον. Μετὰ τῆς χώρας τοῦ Γάγγου συνάπτεται ὅ,τι μέγα καὶ ἱερὸν ἔχει ὁ 'Ινδός. Ἐκεῖ ἐπιχωριάζει ἡ ἀρχαιοτάτη εὐσεβὴς πίστις καὶ ἡ αὐστηρὰ διάκρισις τῶν τάξεων τῶν ἀπὸ τοῦ Βοάμα καταγομένων· ἐκεῖ εἶνε τὰ ἱερώτατα προσκυνήματα καὶ ὁ ποταμὸς τοῦ ἡγιασμένου ὕδατος· αἱ δὲ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου φυλαί, ἅν καὶ ὁμογενεῖς καὶ ὁμόθησκοι, παρεξέκλιναν τῆς αὐστηρᾶς ἀγνότητος τοῦ θείου νόμου. Δὲν ἀπέφυγον τὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἕξω κόσμον, οὐδὲ διαφύλαξαν οὔτε τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας οὔτε τὴν ἀγνότητα τῶν τάξεων οὔτε τὸ ἀνεπίμικτον πρὸς τοὺς ἀκαθάρτους καὶ μισητοὺς ξένους· ὅπερ εἶνε ὁ ὅρος, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἱεροῦ βίου· ἐκεῖνοι δὲ εἶνε οἱ ἔκφυλοι καὶ εἰς τοὺς ξένους παραδεδομένοι.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἤδη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Οἱ τότε ἐν

τῇ χώρᾳ τοῦ Γάγγου λίαν προηγμένοι βραχμανικοὶ λαοὶ ἀρείας καταγωγῆς, εἶχον λησμονήσῃ, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποτε κατέκρησαν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν «ἐπτὰ ποταμῶν»· καὶ ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων μεταναστεύσαντες ἦλθον διὰ τῆς δυτικῆς ἐκείνης πύλης, καθ' ἃ δύναται τις βεβαίως νὰ συμπεράνῃ περὶ τῶν παλαιότερων αὐτῶν οἰκήσεων ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐνδοξοτάτων αὐτῶν γενῶν τῶν διασωζομένων παρὰ τὸν Ὠξὸν καὶ Ἰαξάρτην. Μετὰ τὴν μετανάστευσιν τούτων ἐπῆλθον ἐκεῖσε ἄλλοι λαοὶ ἀρίας γλώττης καὶ διαίτης· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἰσχυροὶ πρὸς μεγάλα τολμήματα οὐδὲ ἀρκούντως ἐπιχειρηματικοί, παρέμειναν μετὰ τῶν ποιμνίων ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν νομῶν τῶν παρὰ τὸν Κωφῆνα καὶ τὰ παραποτάμια αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ.

Ἀφ' οὗ δὲ ἔπειτα ἰσχυρὸς ἡ Ἀσσυρία, ὀρμηθεῖσα ἐκ τοῦ Τίγριδος, κατέκτησε καὶ τὸ εὐρὺ βαθύπεδον τῆς Συρίας καὶ τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀριανῆς· ἀλλ' ἡ Σεμίραμις, καθ' ἃ λέγεται, εἶδε παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἰνδοῦ τὰς καμήλους τῆς δυτικῆς ἐρήμου φευγούσας πρὸ τῶν ἐλεφάντων τῆς Ἰνδικῆς Ἀνατολῆς². Μετὰ ταῦτα ἐπῆλθον οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι· ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Κύρου καταλέγονται εἰς μὲν τὰς σατραπείας τοῦ κράτους καὶ ἡ Γανδάρρα, εἰς δὲ τὸν περσικὸν στρατὸν τοῦ Ξέρξου οἱ Γανδάριοι καὶ ἄλλοι Ἰνδοί³. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἐπεμφεν ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ Κασπατύρου — πιθανῶς Καβούλ — ἄνδρα Ἑλληνα εἰς τὸν Ἰνδόν, ἵνα καταπλεύσῃ αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης, καὶ ἔπειτα ἐπανέλθῃ διὰ τῆς Ἀραβικῆς θαλάσσης, καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς

¹) Τοιοῦτον εἶνε τὸ συμπέρασμα τοῦ C. Ritter (Ueber Alexanderes Zug am Kaukasos ἐν τοῖς Abhandl. der Berl. Akad. 1829) ἐκ τοῦ ὀνόματος Χοάσπης καὶ ἄλλων ὀνομάτων ταύτης τῆς χώρας.

²) Ταῦτα κατὰ τὸν Διοδώρον ἐν ἀρχῇ τοῦ Β' βιβλίου (Β', 19), οὗτινος τὸ περιγόμενον κατὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ Jacoby (ἐν τῷ Rhein. Mus. N. F. XXX, 555 ἐξ.) εἶνε ἐπιτομή ἐκ τοῦ Κλειτάρχου καὶ ὄχι ἐκ τοῦ Κτησίου.

³) Ἡροδότου Γ', 94, 105 Δ', 44 Spiegel ἐνθ. ἀ' I, σ. 221. Πολλῆς προσοχῆς ἄξιον εἶνε τὸ σχόλιον τοῦ Σκύλακος Περίπλ. (παρὰ C. Müller Geograph. minor. XXXIII), ὅπερ ῥητῶς παρατηρεῖ «τὸ μῆτε Ἀλέξανδρον εἰδέναι τὸν Μακεδόνων βασιλεῖα μῆτε τινὰ τῶν ὀλίγων ἔμπροσθεν ἐκείνου χρόνων».

ταύτης δύναται τις νὰ μαντεύσῃ τὰ μεγάλα σχέδια τοῦ μεγάλου βασιλέως· ἀλλ' οἱ ἀγῶνες τῆς Περσίας οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ ἡ ταχέως ἐπελθοῦσα παρακμὴ τοῦ κράτους δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν.

Οὐδέποτε ἡ ἐξουσία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἐξετάθη μέχρι τῶν πέραν τοῦ Ἰνδοῦ· ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπαμίσου πεδιάς ἡ περιέχουσα τοὺς δυτικωτάτους κλάδους τοῦ Ἰνδικοῦ πληθυσμοῦ, ἦτο ἡ τελευταία χώρα, ἣν κατεῖχον οἱ μεγάλοι βασιλεῖς· ἐκεῖθεν κατήγοντο οἱ ἐλέφαντες τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Περσῶν, οἱ πρῶτοι, οὓς εἶδεν ἡ Ἑσπερία· μετ' αὐτῶν μετέσχον τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης οἱ Ἰνδοὶ «οἱ ὄμοροι τῆς Βακτριανῆς» ὑπὸ τὸν Βῆσσον καὶ οἱ ὀρεινοὶ Ἰνδοὶ ὑπὸ τὸν Βαρσαέντην τὸν σατράπην τῆς Ἀραχωσίας. Πέραν δὲ τοῦ Ἰνδοῦ ὑπῆρχε σειρὰ ἀνεξαρτήτων πολιτειῶν, ἥτις ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν πέντε ποταμῶν πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τῆς ἐρήμου, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ ἀποτελεῖ σύμπλεγμα μικρῶν καὶ μεγάλων ἔθνων, ἡγεμονιῶν καὶ δημοκρατιῶν, ποικίλον κράμα πολιτικῆς διαιρέσεως καὶ θρησκευτικῆς συγχύσεως, οὐδὲν ἄλλο κοινὸν ἔχον, εἰμὴ τὴν ἀμοιβαίαν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ἐναλλαγὴν ἀπίστων συμμαχιῶν καὶ ἰδιοτελῶν ἐρίδων.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Σογδιανῆς συνεπλήρωσε τὴν κατάληψιν τοῦ περσικοῦ κράτους, ἡ δὲ σατραπεία τοῦ Παροπαμίσου ἡ ἐν ἔτει 329 καταληφθεῖσα, ἐν ᾗ ἔκτισε τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ὑπὸ τὸν Καύκασον, ὠρίσθη ὡς ἀφετηρία τῆς ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείας. Ταύτης ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ἔννοια δὲν λέγεται μὲν ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν, ἀλλ' ἐξάγεται ἀρκούντως ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἐξῆς γεγονότων.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἤδη συνάψῃ πολλὰς σχέσεις πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἰνδοῦ· ἰδίως δὲ σπουδαῖαι ἦσαν αἱ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ταξίλων (Takschacila). Τοῦτο τὸ βασίλειον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς τοῦ Ἰνδοῦ ἀπέναντι τῆς συμβολῆς τοῦ Κωρῆνος ποταμοῦ, ἐξετείνετο δὲ ἀνατολικῶς πρὸς τὸν Ὑδάσπην (Vi-

tasta) καὶ εἶχεν ἑκτασιν, ἥτις ἐκρίνετο ἴση πρὸς τὴν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, διακείμενος μὲν ἐχθρικῶς πρὸς πολλοὺς τῶν γειτόνων αὐτοῦ, ιδίως δὲ τὸν Πακουράδαν ἢ Πῶρον παρὰ τὸν Ὑδάσπην, ὀρεγόμενος δὲ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ παρεκίνησε τὸν βασιλέα διατρίβοντα ἐν τῇ Σογδιανῇ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, βεβαιώσας ὅτι εἶνε πρόθυμος ἀπὸ κοινοῦ νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς, ὅσοι ἤθελον τολμήσῃ ν' ἀντισταθῶσιν εἰς αὐτόν¹. Ὑπῆρχε δὲ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ ἡγεμῶν τις ἐκ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ χώρας, ὁ Σισίκοττος, ὅστις, ὅτε μὲν οἱ Μακεδόνες προήλαυνον ἐκ τῆς Ἀραχωσίας, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βακτριανὴν πρὸς τὸν Βῆσσον, ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιχείρησις τούτου ἔλαβεν οἰκτρὸν τέλος, ἐτράπη πρὸς τὸν μικτήν καὶ τοῦ λοιποῦ ἐθεράπευεν αὐτὸν μετὰ πιστῆς ἀφοσιώσεως². Τοιαύτας ἔχων σχέσεις ὁ Ἀλέξανδρος, ἐδύνατο νὰ λάβῃ ἀρκούσας πληροφορίας περὶ τῶν Ἰνδικῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἵνα ὀρίσῃ μετὰ τίνος ἀσφαλείας τὴν πορείαν τῆς στρατείας αὐτοῦ καὶ τὰς εἰς αὐτὴν ἀπαιτουμένας παρασκευὰς καὶ δυνάμεις.

Ἐκ δὲ τῶν παρασκευῶν τῶν γενομένων κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις, πόσον ὀρθῶς ἐξετίμησε τὰς προσδοκώμενας δυσχερείας. Ὁ διαθέσιμος στρατός, ὅστις μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῆς περσικῆς ἐξουσίας δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶνε καὶ πολὺ σπουδαῖος, ἵνα ὑποτάξῃ μίαν ἐκάστην τῶν σατραπειῶν, περιοριζόμενος εἰς τὴν δύναμιν, ὅσην εἶχε κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη ἐν τῇ Βακτριανῇ, δὲν ἦτο ἐπαρκὴς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν πολυ-

¹) Διοδώρου ΙΖ', 86. Ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ τοὐλάχιστον δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πέμπει τὰς ὁδηγίας του πρὸς τούτους τοὺς ἡγεμόνας, προηγήθησαν διαπραγματεύσεις.

²) Ἀρριανοῦ Δ', 30, 4. Τοῦ Ἀρριανοῦ ἡ φράσις « ἡτομολήκει εἰς Βάκτρα παρὰ Βῆσσον » δηλοῖ ὅτι ἡ ἐπικράτεια τοῦ Σισικόττου περιλαμβάνετο εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Βακτριανῆς (πρὸς βορρᾶν τοῦ Κωφῆνος). Αὐτὸν θὰ ὑπενόει τοῦ Κουρτίου VII, 4, 6) ἡ πηγὴ. καθ' ἣν ὁ Βῆσσος ὑπισχνεῖται εἰς τοὺς συνωμώτας αὐτοῦ venturos ... et Indos.

ανθρώπων καὶ πολλοὺς πολεμιστὰς ἔχόντων Ἰνδικῶν κρατῶν. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ χιλιάδας προσήρχοντο εἰς τὴν Ἀσίαν νεοσύλλεκτοι, τὸ μὲν Μακεδόνες ὑπόχρεοι, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν¹, τὸ δὲ Θρᾶκες, Ἀγριᾶνες καὶ Ἑλληνες μισθοφόροι, ὑπὸ λαφύρων καὶ δόξης δελεαζόμενοι, οὕτως ὥστε ὁ ἀρχικὸς ἀριθμὸς τῶν 35,000 πολεμιστῶν, μεθ' ὧν ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν πόλεμον τῷ 334, ἐν τῷ διαστήματι τῶν ἐξ ἐτῶν² θὰ ἐδιπλασιάσθῃ παρὰ τὰς ἀπωλείας, ὅσας ἐπροξένησαν οἱ ἀδιάλειπτοι ἀγῶνες, αἱ πορεῖαι διὰ χιονοσκεπῶν ὁρέων καὶ ἐρήμων, αἱ κλιματικαὶ διαφοραὶ καὶ ἡ συχνὴ ἀνθυγιεινὴ διαίτα ἔκ τε τῆς ἐνδεείας καὶ τῆς δαφυλείας τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν οἴκαδε τοὺς Ἑλληνας καὶ Θεσσαλοὺς συμμάχους, ἔπειτα δὲ οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται κατελείφθησαν ὡς φρουραὶ εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ τὰ ἐν αὐταῖς κυριώτατα ὀρμητήρια. Μόνῃ ἡ ἐπικράτεια τῆς Βακτριανῆς ἐκράτησε σῶμα 10,000 πεζῶν καὶ 3,500 ἵππεων³. ὡσαύτως οὐκ ὀλίγοι δυνάμεις ἦτο ἀνάγκη νὰ διαμένωσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀραχωτῶν, ἐν Ἐκβατάνοις, Βαβυλῶνι, Αἰγύπτῳ κ. ἄ., ἃν καὶ εἶνε πιθανόν, ὅτι αἱ μὲν δυτικαὶ μάλιστα ἐπαρχίαι συνεπλήρωνον τὰς φρουράς αὐτῶν ὅχι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς Εὐρώπης· χάριν δὲ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατείας ὁ βασιλεὺς ἐνίσχυσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν μαχίμων λαῶν τῆς Ἀριανῆς καὶ τῆς περὶ τὸν Ὠξὸν χώ-

¹) Τοῦτο ὑποδεικνύει τοῦ Ἀρριανοῦ τὸ «καταλείπει» (Α', 24, 2) καὶ «ἡ στρατιὰ καταλεγεθείσα» (Α' 29, 4).

²) Ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Ἀρριανὸς ἀναγράφει κεφαλαιωδῶς τὰ καθ' ἕνα, εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑπολογίσῃ τις τὸ σύνολον τῶν ἐνισχύσεων, ὅσας ἔλαβεν ἡ στρατιὰ ἀπὸ τοῦ 333 Αἰ κατὰ τὸν Κλείταρχον πληροφορίαι τοῦ Διοδώρου καὶ Κουρτίου εἶνε μὲν δαφυλίστεραι, ἀλλ' ἀνάξιαί πίστεως. Κατὰ ταύτας ἔλαβεν ἡ στρατιὰ

ἐν Σούσοις πεζοὺς	13,500	ἵππεῖς	2,100
» Μηδία »	5,000	»	1,000
» Δραγγιανῇ »	5,600	»	930
» Βακτριανῇ »	17,000	»	2,600
	41,100		6,630

³) Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἀναγράφει ὁ Ἀρριανὸς (Δ', 22, 3).

ρας¹. Ἀλλὰ καὶ Φοίνικες, Κύπριοι καὶ Αἰγύπτιοι² ὅχι ὀλιγάριθμοι ὑπῆρχον ἐν τῷ στρατῷ, ὡς θ' ἀποδειχθῇ προσεχῶς κατὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ 'Ινδικοῦ στόλου. Ἀπασα δὲ ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ, καθ' ὃν χρόνον κατέπλεε τὸν 'Ινδόν, ἀνήρχετο κατ' ἀσφαλῆ τινα μαρτυρίαν εἰς 120,000 μαχητῶν³.

Βλέπομεν ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος κατὰ μὲν τὸ ὕλικόν δὲν ἦτο πλεόν ἑλληνομακεδονικός, ἀλλ' ἦτο ὅμως κατὰ τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ⁴ τὸ δὲ γεγονός, ὅτι αἱ ἐφεξῆς στρατεῖαι διεξήχθησαν διὰ

¹) 'Ο 'Αρξέδιανός (Ε', 11, 3) ἀναφέρει ἱππεῖς ἐξ Ἀραχωσίας καὶ τῶν Παροπαμισσαδῶν, (Ε', 12, 2) Βακτρίους, Σογδιούς, Σκύθας ἱππεῖς, Δάας ἱπποτοξότας. Ὁ ἀριθμὸς 30,000 ὁ παρὰ *Κουρτίῳ* VIII, 5, 1) προήλθεν ἐκ συγχύσεως πρὸς τὴν στρατολογίαν τῶν παίδων, οἵτινες καταλέγονται εἰς τὸν στρατὸν τῷ 324 ('Αρξέδιανου Ζ', 6, 3).

²) 'Αρξέδιανου 'Ινδικ. 18.

³) 'Αρξέδιανου 'Ινδικ. 19 «ἦδη γὰρ καὶ δώδεκα μυριάδες αὐτῷ μάχιοι εἶποντο σὺν οἷς ἀπὸ θαλάσσης τε αὐτὸς ἀνήγαγε καὶ αὖθις οἱ ἐπὶ συλλογῇ αὐτῷ στρατῆς πεμφθέντες ἦγον ἔγοντες παντοῖα ἔθνηα βαρβαρικά ἅμα οἱ ἄγοντα καὶ πᾶσαν ἰδίην ὠπλισμένα». Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν 120,000 ἀναγράφει ὁ *Κούρτιος* (VIII, 5, 4) ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατείας. Ὁ δὲ *Πλούταρχος* ('Αλεξ. ΞΔ') ὑπολογίζει ἐν ἀρχῇ τοῦ κατάπλου τοῦ 'Ινδοῦ 120,000 πεζοὺς καὶ 15,000 ἱππεῖς.

⁴) Κατὰ ταύτην τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν μνημονεύονται ὀνομαστὶ αἱ ἐπόμεναι τάξεις, πρῶτον αἱ ἀρχαῖαι, ἡ τοῦ Κοῖνου ('Αρξέδιανου Δ', 25, 6), ἡ τοῦ Πολυσπέρχοντος (Δ', 25, 6), ἡ τοῦ Μελεάγρου (Δ', 22, 7)· ἡ τοῦ Κρατέρου μνημονεύεται τελευταῖον ἐν τῇ τελευταίᾳ στρατείᾳ τῆς Βακτριανῆς (Ε', 22, 1), καὶ ἡ παρέμεινεν ἐν Βακτριανῇ ἢ ἐδόθη εἰς ἄλλον τινὰ στρατηγὸν ἕνεκα τῆς προαγωγῆς τοῦ Κρατέρου εἰς ἀνώτερον βαθμὸν. Ἐπειτα ἔρχονται αἱ τάξεις αἱ μνημονευθεῖσαι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Βακτριανῆς: ἡ τοῦ Φιλώτα (Δ', 24, 1), ἡ τοῦ Ἀλκείου (Δ', 22, 7) ἡ τοῦ Ἀττάλου Δ', 24, 1), ἡ τοῦ Γοργίου (Δ', 22, 7) ἡ τοῦ Κλείτου, πιθανῶς ἡ τοῦ λευκοῦ (Δ', 22, 7), ἡ τοῦ Βαλάχρου (Δ', 24, 10), τέλος ἡ τοῦ Φιλίππου (Δ', 24, 10), τοῦ Πείθωνος Γ', 6, 1), τοῦ Ἀντιγένους (Ε', 16, 3· Γ', 17, 3). Ἐπειδὴ ὁ Ἀντιγένης ἐπὶ τῶν Διαδόχων ἐπανειλημμένως μνημονεύεται ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὑπασπιστῶν, ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ 'Αρξέδιανου (Ε', 16, 3) «τῶν πεζῶν τὴν φάλαγγα Σελεύκη καὶ Ἀντιγένης καὶ Ταύριον» ὅτι ἡ τάξις τοῦ Ἀντιγένους δὲν συνίστατο ἐκ βαρέων ὀπλιτῶν, καὶ δὲν ἦτο ἄρα κυρίως φάλαγξ. Ὁ δὲ Φίλιππος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα διωρίσθη πρὸ τῆς παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχης σατραπείας τῆς 'Ινδικῆς· ἐὰν δὲ ὁ αὐτὸς Φίλιππος ἦτο ὁ στρατηγὸς τῆς τάξεως ἐκείνης, τότε βεβαίως αὕτη ἔλαβεν ἄλλον στρατηγόν, ἴσως τὸν Πείθωνα τὸν υἱὸν τοῦ Κρατεῦα (Σ', 6, 1 «πεξεταίρων καλουμένων τὴν Πείθωνος τάξιν»). Ἡ τάξις λοιπὸν τοῦ Πείθωνος δυνατὸν νὰ εἴνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ Φιλίππου. — Ὁ δὲ σχηματισμὸς τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ τῶν ἑταίρων ἀπὸ τοῦ 330 βαθμὸν ἐξετάθη. Κατὰ τὸν 'Αρξέδιανον (Δ', 23, 1) οἱ μὲν ἡμίσεις τῶν ἱππέων ἦσαν μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ Περδίκκου· οἱ δὲ ἄλλοι ἡμίσεις μετὰ τοῦ βασιλείως· ἀλλαχοῦ δὲ

τούτου τοῦ στρατοῦ, ἐπιτρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τῆς ἀκραδάντου πειθαρχίας, περὶ τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς στρατιᾶς, περὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀρχηγῶν καὶ πρὸ πάντων περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἄκρας ικανότητος τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν. Καὶ περὶ μὲν τούτων εἶνε ἀληθές ὅτι αἱ σύγχρονοι παραδόσεις σχεδὸν οὐδὲν λέγουσιν, ἀλλ' εἶνε ὁμῶς ταῦτα πάντα ἀπαραίτητα πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς στρατιωτικῆς καὶ ἱστορικῆς εἰκόνος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ στρατὸς οὗτος, ὅστις πᾶρέλαβε τοσοῦτον πλῆθος ξένων στοιχείων ἐντὸς τῶν σταθερῶν ὁρίων τοῦ μακεδονικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἀφωμοίωσεν αὐτά, ἀπέβη ὁ πυρὴν καί, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἰπώμεν, ἡ σχολὴ τῆς μιξελληνικῆς διαπλάσεως, ἥτις οὐ μόνον ἐκ τῆς φύσεως τοῦ νέου κράτους ἀναγκαίως ἐξήγετο, ἀλλὰ καὶ μόνῃ ἦτο ικανὴ νὰ δημιουργήσῃ αὐτό. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως ἔπραξεν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν ταῖς Συριακαῖς χώραις, ὅπως ἐν τῷ Ἰράν καὶ ἐν τῇ Βακτριανῇ, οὕτω κατέλιπε καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ χιλιάδας τῶν μαχητῶν αὐτοῦ ὡς φρουράν καὶ ὡς πολίτας τῶν νέων πόλεων, καὶ ἂντ' αὐτῶν παρέλαβεν εἰς τὸν στρατὸν πολυαριθμοτέρους Ἀσιανούς, τοῦτο ἀποδεικνύει περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν τολμῆράν λογικὴν ἀκολουθίαν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ὀρθότητα καὶ δύναμιν αὐτῶν. Καὶ ἐντεῦθεν κατανοεῖ τις, ὅτι δὲν ἀπετράπη τοῦ σκοποῦ, θορυβεθεῖς ὑπὸ τῆς ἀντι-

ὁ Ἀῤῥιανὸς (Δ', 24, 1) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ « τῶν ἱππέων τὸ ἄγῃμα καὶ τῶν ἄλλων ἑταίρων ἐς τέσσαρας μάλιστα ἱππαρχίας ». Ἄρα τὸ ἱππικὸν περιλαμβάνει τὸ κτὼ ἱππαρχίας, πλὴν τοῦ ἄγῃματος. Τῶν ὀκτὼ τούτων ἱππαρχιῶν πέντε μόνον εὐρίσκονται μνημονευόμενοι ἐν παρόδῳ οἱ ἱππαρχοί, οἷον ὁ Ἡφαιστίων, ὁ Περδίκκας, ὁ Δημήτριος (Ε', 12, 2), ὁ Κλεῖτος (Γ', 6, 4), ὁ Κράτερος (Ε', 11, 3). Τὸ ἄγῃμα εἶνε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κοίνου (Ε', 16, 3). Δύναται νὰ σχηματίσῃ τις ἐννοίαν τινα περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἱππαρχιῶν ἐξ ὧσιν συμβαίνουσι ἐν τῇ παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχῃ, ὅπου τέσσαρα τούτων τῶν σωμάτων μετὰ τῶν ἱππέων τῶν Σογδιῶν Βακτριῶν καὶ Σκυθῶν καὶ 1000 ἱπποτοξοτῶν Δαῶν (Ε', 16, 4) ἀποτελοῦσι 5,000 ἄνδρας (Ε', 14, 1). Ἐννοεῖται ὅτι τὸ γεγονός ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἀπωλέσθησαν 20 μὲν ἑταῖροι, 200 δὲ βάρβαροι (Ε', 18, 4) δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κανὼν πρὸς ὅρισμὸν τῆς δυνάμεως τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ σώματος.

στάσεως, ἣν ἀπεπειράθη ἡ μακεδονικὴ ἀγερωχία καὶ τὸ φιλελεύθερον ἐλληνικὸν πνεῦμα. Ἀλλὰ πεπορθῶς εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιτακτικῆς αὐτοῦ προσωπικότητος, ἦτο βέβαιος, ὅτι ἤθελεν ἀναγκάσει πᾶσαν ὑπεροψίαν καὶ μικροψυχίαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν ῥοῦν τῆς θελήσεως αὐτοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔαρος τοῦ 337, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Βακτριανῆς. Αἱ ὁρεῖναι ὁδοί, αἵτινες πρὸ δύο ἐτῶν παρέσχον εἰς αὐτὸν τοσοῦτους κόπους, ἦσαν τῶρα ἀπηλλαγμέναι τῆς χιόνος, καὶ ἐπιτήδεια ὑπῆρχον ἄφθονα. Διὰ βραχυτέρας δὲ ὁδοῦ¹ μετὰ δέκα ἡμερῶν πορείαν ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Ἀλεξάνδρειαν κειμένην ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ ὅρους.

Ὁ βασιλεὺς δὲν εὗρεν αὐτὴν οὕτως ἔχουσαν, ὅπως προσεδόκα· διὰ τοῦτο ὁ Νειλόξενος, ὅστις δὲν εἶχεν ἐκπληρώσει τὰ διοικητικά του καθήκοντα μετὰ τῆς προσηκούσης περισκέψεως καὶ δυνάμεως, ἀπελύθη· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πέρσης Προέξης ἀπέβαλε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὡς σατράπου τῶν Παροπαμισαδῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ηὔξηθη ἐκ τῶν περιχώρων, ἐκ δὲ τοῦ στρατοῦ παρέμειναν ἐν αὐτῇ οἱ ἀπόμαχοι. Ὁ Νικάνωρ, εἷς τῶν ἐταίρων², διορισθεὶς διοικητὴς τῆς πόλεως καὶ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς, ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ φροντίσῃ, ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἡ οἰκοδομὴ τῆς πόλεως. Ὁ Θυριάσσης ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς χώρας, ἥτις τοῦ λοιποῦ ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὄριον τὸν ποταμὸν Κωφῆνα³. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, διελθὼν τὴν ὠραίαν ταύτην, πολυανθῇ καὶ καρποφόρῳ

¹) Ὁ μὲν Ἀρξιδανὸς (Δ', 22) λέγει «ἐν δέκα ἡμέραις» ὁ δὲ Στράβων (ΙΕ', σ. 697) «κατ' ἄλλας ὁδοὺς ἐπιτομωτέρας»· ἄθλον δὲ ἂν αὐταῖς εἶνε τὸ στενὸν τοῦ Kipchak ἢ τὸ τοῦ Bazarak ἢ ἄλλο τι.

²) Οὗτος ὁ Νικάνωρ δὲν εἶνε οὔτε ὁ Σταγίριτης ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 324 ἀνακηρύξας τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων (Ἀρποκρατίωνα ἐν λ., Δεινάρχου Α', §. 81) οὔτε ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Παρμενίωνος, ἀλλὰ πιθανῶς ὁ πατὴρ τοῦ Βαλάκρου, ὅστις τότε ἦτο διοικητὴς ἐν Κιλικίᾳ.

³) Ἐπειδὴ ὁ ποταμὸς Καβούλ λέγεται ὡς ὄριον τῆς σατραπείας (Ἀρξιδανοῦ Δ', 22, § 5 «ἔστε ἐπὶ τὸν Κωφῆνα ποταμὸν»), δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἡ πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ χώρα περιελήφθη εἰς τὴν σατραπείαν τὴν «ἐπὶ τὰδε τοῦ Ἰνδοῦ» ἢ πιθανώτερον εἰς τὴν Ἀραχωσίαν.

χώραν, ἔφθασε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Νίκαιαν ¹. Αἱ θυσίαι αἱ προσεγεχθεῖσαι εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἐσήμαινόν κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ἔναρξιν νέας ἐκστρατείας.

Ὁ στρατὸς ἐπλησίασεν εἰς τὰ ὄρια τῶν Παροπάμισαδῶν, τὰ ὅποια θὰ ἦσαν ἐκεῖ, ὅπου ἔληγεν ἡ ἄνω πεδιάς τοῦ Κωφήνος. Ἐνταῦθα ὁ εὐρύς ἤδη γενόμενος ποταμὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν βραχὴν κοιλάδα, ἣτις εἶνε ὡς πύλη τῆς χώρας τοῦ Ἰνδοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ ὄχθην ἐκτείνονται αἱ ἀντηρίδες τοῦ ὑψηλοῦ Σεφιδ-Κού, αἵτινες ἀπὸ τοῦ Δάκα μέχρι τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀλῆ-Μεδζίτ καὶ τοῦ Δζαμρουδ ὀλίγον τι πρὸ τοῦ Πεσσαθάρ σχηματίζουσιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τὰ στενὰ τοῦ Χαίμπάρ, ἔχοντα μῆκος ἑπτὰ μιλίων· ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὄχθης πολλαὶ καὶ οὐ μικραὶ διακλαδώσεις, ἐκφυόμεναι ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς σειρᾶς τῶν δυτικῶν Ἰμαλαύων κατέρχονται ἀπὸ βορρᾶ ὡς μάνδαλοι μέχρις αὐτῆς τῆς ὄχθης. Ὁ Χοάσπης (Καμὲ ἢ Κουνάρ) καὶ ἀνατολικώτερον ὁ Γουραῖος (Πανδζκορά) ἀμφοτέροι μετὰ πολλῶν παραποταμίων καὶ κοιλάδων σχηματίζουσι τὰ πολλὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα ταύτης τῆς χώρας τῆς «ἐπὶ τάδε τοῦ Ἰνδοῦ», ἧς οἱ κάτοικοι περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀκβάκα, ἃν καὶ τὰ καθ' ἕκαστον διαμερίσματα, τελοῦντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἴδιον ἡγεμόνα ἔχουσι τὰ ἰδιαίτερα αὐτῶν ὀνόματα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ κοιλάδι τοῦ Κωφήνος κατοικοῦσιν οἱ Ἀστακηνοί, πιθανῶς ὀνομασθέντες οὕτως διότι κατοικοῦσι πρὸς δυσμὰς (αστα) τοῦ Ἰνδοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἐκ τῆς Νικαίας κήρυκας πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας τοὺς δεσπόζοντας κατὰ τὸν κάτω ῥοῦν τοῦ Κωφήνος καὶ τὴν ὄχθην τοῦ Ἰνδοῦ, προσκαλὼν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι

¹) Ἐν τῷ Παραρτήματι περὶ τῶν κτισμάτων (Τόμ. Γ') παρειήρησα ὅτι ἡ Νίκαια δὲν ἦτο ἡ ἀρχαία τῆς χώρας πρωτεύουσα Κάβουρα (ἢ Ὁρθόσπανα), καὶ ὁ Lassen (II, σ. 125) ἠσπάζη ταύτην τὴν γνώμην. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπισκέφθη τὰ Κάβουρα (Καβούλ), τοῦτο ἔπραξε, πορευόμενος ἀπὸ τῆς Ἀραχωσίας εἰς τὸν Παροπάμισον ἀργομένου τοῦ 329. Ἄν τὸ Begram δὲν ἔκειτο πολὺ πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐκεῖ θὰ ἔδύνατο νὰ ζητήσῃ τις τὴν Νίκαιαν.

πρὸς αὐτόν, ἵνα προσφέρωσι τὸ σέβας των. Καὶ ἦλθεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Ταξίλων καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες τῆς χώρας ἐκ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ κατὰ τὸν πομπώδη τρόπον τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων, ὀχούμενοι ἐπὶ κεκοσμημένων ἐλεφάντων καὶ μετὰ πολυτελοῦς ἀκολουθίας. Κομίσαντες δὲ πλούσια δῶρα διὰ τὸν βασιλέα ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τοὺς ἰδίους ἐλέφαντας εἰκοσιπέντε τὸν ἀριθμόν, ἵνα τοὺς μεταχειρισθῇ εἰς ὅ,τι θέλει. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδῆλωσεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἤλπιζε, διαρκοῦντος τούτου τοῦ θέρους, νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ χώραν καὶ ὅτι τοὺς μὲν εἰς αὐτὸν ἐμφανισθέντας ἡγεμόνας θέλει ἀνταμείψῃ, τοὺς δὲ μὴ ὑποταχθέντας θέλει ἀναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν, καὶ ὅτι τὸν χειμῶνα διανοεῖται νὰ διατρίψῃ παρὰ τὸν Ἰνδόν, ἵνα, ἀρχομένου τοῦ προσεχοῦς ἔαρος, τιμωρῇ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ συμμάχου αὐτοῦ, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ταξίλων. Μετὰ δὲ τοῦτο διήρесе πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς δύο στρατιάς, ἐξ ὧν ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Περδίκκαν καὶ Ἡφαιστίωνα ἔμελλε νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἰνδόν, παρακολουθοῦσα τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Κωφῆνος, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ἄλλης ἔμελλε νὰ διέλθῃ τὴν λίαν ἐπίπονον καὶ ὑπὸ μαχίμων λαῶν κατοικουμένην χώραν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ. Ὁ σκοπὸς ἦτο διὰ τῆς διπλῆς ταύτης κινήσεως καὶ τῆς συγχρόνου ἐπιθέσεως νὰ καταστήσῃ εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ Κωφῆνος φυλὰς ἀδύνατον τὴν κοινὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν, συγχρόνως δὲ προελαύνων μὲν διὰ τῶν βορείων παραπλεύρων κοιλάδων νὰ προκαταλάβῃ τὰ πρὸς νότον στενά, προελαύνων δὲ διὰ τούτων τῶν στενῶν νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ πλάγια τῶν πρὸς βορρᾶν φυλῶν, κατὰ τῶν ὁποίων προῆγεν ἡ φάλαγξ τοῦ βασιλέως· νὰ ἐνωθῶσι δὲ εἰς τὴν πεδιάδα τὴν μεταξὺ Πεσσαθᾶ καὶ Ἀττόκ. Γενόμενοι δὲ κύριοι τῶν ὀπισθεν στενῶν καὶ ὁδῶν, ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν διάβασιν τοῦ Ἰνδοῦ¹.

¹) Δὲν λέγεται μὲν ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ἀλλ' ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κατὰ δύο φάλαγγας προέλασις τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ Κωφῆνος σκοπὸν εἶχε τὸν ἐν τῷ κειμένῳ ὑποδειχθέντα. Τὰ στενά τοῦ Karum τὰ πρὸς νό-

Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἑφαιστίων καὶ Περδίκκας, ἀναλαβόντες τὰς φάλαγγας τοῦ Γοργίου, Κλείτου, καὶ Μελεάγρου καὶ τὸ ἥμισυ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων καὶ πάντας τοὺς μισθοφόρους ἱππεῖς, κατήρχοντο ἀκολουθοῦντες τὸν ῥοῦν τοῦ Κωφῆνος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ὄχθης, ὅπου κατῴκουν οἱ Γανδάριοι, μετ' αὐτῶν δὲ ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἰδίας τῶν χώρας καὶ οἱ Ἴνδοι ἡγεμόνες, ὅσοι εἶχον προσκυνήσῃ τὸν βασιλέα. Εἶχον δὲ διαταγὴν νὰ καταλάβωσι πάσας τὰς ἀξιολόγους θέσεις καὶ, ἂν ᾔθελον ἀρνηθῇ τὴν παράδοσιν, νὰ ὑποτάξωσιν αὐτὰς διὰ τῆς βίας, ὅταν δὲ φθάσωσιν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ, ν' ἀρχίσωσιν εὐθύς τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας, δι' ἧς ὁ Ἀλέξανδρος ἐμελέτα νὰ προελάσῃ εἰς τὰ ἐνδό-
τερα τῆς Ἰνδικῆς¹.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναλαβὼν τοὺς ὑπασπιστάς, τὸ ἔτε-
ρον ἥμισυ τῶν ἐταίρων, τὰς πλειοτέρας φάλαγγας², τοὺς τοξό-
τας, τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοὺς ἵππακοντιστάς, διῆλθε τὸν Κω-
φῆνα καὶ διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Δζελλαλαβάδ ἐπορεύετο πρὸς ἀνα-

τον τοῦ Sefid-Kuh ἀντιπαρῆλθεν ὁ βασιλεὺς, διότι ᾔθελον τὸν παρεκτρέψῃ τῆς κυρίας κινήσεως. Ἄλλως δικαιολογεῖ τὰς κινήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ *Στράβων* (ΙΕ, σ. 697) «ἐπυν-
θάνετο δ' οἰκίσμιον εἶναι μάλιστα καὶ εὐκαρπον τὴν ὄρεινὴν καὶ προσάρκτηον τὴν δὲ νό-
τιον τὴν μὲν ἀνυδρον, τὴν δὲ ποταμόκλυστον καὶ τελείως ἔκφυρον, θηρίαις τε μᾶλλον ἢ
ἀνθρώποις σύμμετρον ὥρμησαν οὖν τὴν ἐπαινουμένην κατακτάσθαι πρότερον, ἅμα καὶ τοὺς
ποταμοὺς εὐπερατωτέρους νομίσας τῶν πηγῶν πλησίον, οὓς ἀναγκαῖον ἦν διαβαίνειν».

1) Ἐκ τῶν τεσσάρων ὁδῶν, δι' ὧν κατέρχεται τις ἐκ τοῦ Καβοῦλ εἰς τὸν Ἰνδόν, μό-
νον ἡ ἀπὸ τοῦ Lamghanat παρὰ τὸν Καβοῦλ ποταμὸν φέρεῖ εἰς τὰς ἐκβολὰς τούτου τοῦ
ποταμοῦ, εἴτε ἀκολουθήσῃ τις τὸ στενὸν τοῦ Kheiber ἐπὶ τῆς νοτίας ὄχθης τοῦ Καβοῦλ
(Elphinstone Kabul, II, σ. 54 μεταφρ. τοῦ Rühls) εἴτε τὸ δυσβατώτερον τοῦ Karrapa
ἐπὶ τῆς βορείας ὄχθης. Ἄλλ' ἡ στρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν τὴν ἐπὶ
τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Καβοῦλ δὲν εἶνε ἀκόμη δυνατόν νὰ διαφωτισθῇ προσηκόντως
ἐνκα τῶν ἀτελῶν πληροφοριῶν, ὅσας ἔχομεν περὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἰδίως δὲν ἔχομεν
ποῦ νὰ στηριχθῶμεν, ἵνα καθορίσωμεν τὴν τοποθεσίαν τῶν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ μνη-
μονευομένων πόλεων καὶ φρουρίων. Μία μόνον θέσις ὠρίσθη ἀκριδῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ
Cunningham, ἡ τῆς Ἀόρου πέτρας, ἣτις εἶνε τὸ ἐπίπεδον ὕψος Rani-gat, καὶ κατὰ τὴν
περιγραφήν τῶν ἐρείπων ταύτης τῆς «Πέτρας τοῦ βασιλέως» τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Δό-
κτορος Bellew δύναται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ οἰκοδομὴν μιξελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

2) *Ἀῤῥιανοῦ Δ'*, 23, 1 «τῶν πεζεταίων καλουμένων τὰς τάξεις», ὅπερ δὲν ἀποδει-
κνύει ὅτι αἱ τάξεις τοῦ Μελεάγρου, Κλείτου καὶ Γοργίου δὲν ἦσαν πεζεταῖοι. Ποία δὲ
τότε ἦτο ἡ δύναμις τῶν πεζεταίων δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρισθῇ.

τολάς. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ποταμός ὁ Χόης ἢ Χοάσπης¹, ὅστις πηγάζων ἐκ τῶν παγώνων τοῦ Πούστι-Κούρ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους, σχηματίζει κατὰ τὸν ἄνω ῥοὺν αὐτοῦ ἀγρίαν κοιλάδα, ἔχουσιν ἔνθεν μὲν τὴν ὑψηλὴν βραχὴν σειρὰν τοῦ Χόνδ, ἐτέρωθεν δὲ ἄλλην ὁπωσοῦν ὀλιγώτερον ὑψηλὴν δειράδα, ἣτις χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Γουραίου. Τὸ ἔδαφος τοῦτο εἶνε πρὸς στρατιωτικὰς κινήσεις εἰς ἄκρον δύσβατον. Ἐνταῦθα εἶχε τὰς οἰκήσεις, τὰ ὄρεινὰ φρούρια καὶ τὰ πολυάριθμα ποίμνια αὐτοῦ ὁ λαὸς τῶν Ἀσπασίων². Εἰς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν παρὰ τὸν Χοάσπην ἔκειτο ἡ πρωτεύουσα, σπουδαία πρὸ πάντων διὰ τὴν ὄρεινὴν ὁδόν, ἣτις διερχομένη πλησίον αὐτῆς καὶ ὑπεράνω τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους φέρει πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ὠξοῦ³. Ἄμα διαβὰς ὁ Ἀλέξανδρος τοῦτον τὸν ποταμόν, τὸν Χοάσπην, καὶ διερχόμενος τὴν κατὰ μικρὸν στενουμένην κοιλάδα, ἔφθασεν εἰς τὰ μεσημβρινὰ ὄρια τῆς χώρας τῶν Ἀσπασίων, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἔφυγον, οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ εἰς τὰς ὀχυράς πόλεις, ἔχοντες ἀπόφασιν ὃ ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἔτι μᾶλλον ἔσπευδε προελαύνων· ἀναλαβὼν δὲ ἅπαν τὸ ἵππικόν καὶ ὀκτακοσίους ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν, οὓς ἀνεβίβασεν ὡσαύτως ἐπὶ τῶν ἵππων, ἤλαυνεν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔφθασεν εἰς τὴν πρώτην πόλιν τῶν Ἀσπασίων, διπλοῦν τεῖχος περιβεβλημένην καὶ μετὰ σπουδαίας ἐνόπλου δυνάμεως ἀμυνομένην. Ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ὡς εἶχεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας προσέβαλεν αὐτήν· μετὰ κρατερὰν δὲ μάχην, ἐν ᾗ ἐτραυματίσθησαν καὶ αὐτὸς κατὰ

¹) Τὸ ὄνομα Χόης ἔχει ὁ Ἀρξιδανός (Δ', 23, 2)· τὸ δὲ Χοάσπης ὁ Στράβων (ΙΕ', σ. 697) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Μετεωρ. Α', 305α, 24.

²) Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου Arvaka, ὅπερ ἀκριβοῶς μὲν μεταφραζόμενον εἶνε Ἰππασίαι, κατὰ δὲ τοὺς φθόγγους μεταγραφόμενον Ἀσπασκηνοί, ἴδ. Lassen II σ. 129. Παρὰ δὲ τῷ Ἀρξιδανῷ Δ', 231, τὰ ὀνόματα ταῦτα κεῖνται εἰς δήλωσιν διαφόρων φυλῶν « εἰς τὴν Ἀσπασίων καὶ Γουραίων χώραν καὶ Ἀσπασκηνῶν ». Καὶ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν.

³) Αὕτη εἶνε ἡ ὁδός, δι' ἣς τῷ 1861 εἰς τῶν πρακτόρων τοῦ ταγματάρχου Montgomery μενέθη ἀπὸ τοῦ Jellalabad εἰς τὸ Yrkand, ἀνερχόμενος la vallée de Chitral μέχρ' εἰς τῆς νοτίας ἐσχατιᾶς τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Παμίρ.

τὸν ὦμον καὶ ἐκ τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ ἀκολουθῶν οἱ σωματοφύλακες Πτολεμαῖος καὶ Λεοννάτος, οἱ βάρβαροι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὅπισθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἡ ἐσπέρα, ἡ καταπόνησις τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ τραῦμα τοῦ βασιλέως καθίστων ἀδύνατον τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ ἀγῶνος, δι' ὃ οἱ Μακεδόνες ἐστρατοπέδευσαν ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Τὴν ἐπιούσαν τὴν πρῶν, ἀρξαμένης τῆς ἐφόδου, κατελήφθη τὸ τεῖχος· τῶρα δὲ μόνον εἶδον τὸ δεύτερον καὶ ισχυρότερον τεῖχος τῆς πόλεως ἐπιμελέστατα κατεχόμενον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ προσελθόντος τοῦ κυρίου μέρους τοῦ στρατοῦ προέβησαν εἰς νέαν ἐπίθεσιν, καὶ ἐν ᾧ οἱ τοξόται πανταχόθεν κατατόξευον τοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους, προστετέθησαν αἱ κλίμακες καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνεβρίχθησαν εἰς τὰς ἐπάλλξεις· τότε οἱ πολέμιοι δὲν ἐκαρτέρησαν πλέον, ἀλλ' ἐξεληθόντες τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἐζήτουν καταφύγιον εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἔγεινε πολὺς φόνος· διότι οἱ Μακεδόνες, ὀργισθέντες διὰ τὸ τραῦμα τοῦ βασιλέως, οὐδενὸς ἐφείδοντο, ἡ δὲ πόλις κατηδαφίσθη¹.

Ἡ πρώτη αὕτη ταχεῖα νίκη δὲν ἐβράδυνε νὰ προξενήσῃ τὴν ποθουμένην ἐντύπωσιν. Ἄλλη πόλις, Ἀνδακα καλουμένη, παρεδόθη ἀμέσως, καὶ ὁ μὲν Κράτερος μετὰ τῶν ὀπλιτῶν ἔμεινεν ἐνταῦθα, ὅπως καθυποτάξῃ τὰς ἄλλας πλησίον πόλεις, καὶ ἔπειτα ὑπερβὰς τὸ ὄρος πορευθῇ εἰς τὸ Ἀρίγαιον τὸ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Γουραίου (Πανδζχορά)². Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων ἐτράπη πρὸς τὰ βορειανατολικά ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐάσπλα, ἵνα φθάσῃ ὅσον οἶόν τε τάχιστα εἰς τὴν πόλιν ὅπου ἤλπιζεν ὅτι θὰ καταλάβῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας³. Καὶ ἤδη τὴν

¹) Ὁ Ἀρρίανος (Δ', 23) δὲν ὀνομάζει τὴν πόλιν, λέγων ἀπλῶς «πόλις ὥκισμένη».

²) Περὶ τῆς θέσεως τῶν Ἀνδακῶν καὶ τοῦ Ἀριγαίου, ὡς καὶ περὶ τοῦ Γουραίου (Pandjhora), τοῦ συμβαλλομένου μετὰ τοῦ Σουάστου (Suat) ἴδ. Lassen II, σ. 131. Cunningham The ancient Geograph. I. σ. 82.

³) Ὁ Ἀρρίανος (Δ', 24, 1) λέγει «ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Εὐάσπλα». Τὸ χειρόγραφον Α ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ C. Müller (ὁ Κολδερτίνος κώδῃς) ἔχει τὸν Εὐάσπλεως· τὸ δὲ χφον Β Εὐάσπλεως. Ἐὰν ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρχεν ὄνομα πόλεως, τὸ ἐπόμενον μετ' ὀλίγον «πρὸς τὴν πόλιν» ἄνευ ὀνόματος θὰ ᾔτο γασματώδες. Ὁ Lassen (II 2 σ. 130)

δευτέραν ἡμέραν ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἡ εἰδῆσις ὅτι ἐπέρχεται ἔσπευσε νὰ προγηθῇ, καὶ ἡ μὲν πόλις εὐρέθη πυρπολουμένη, αἱ δὲ πρὸς τὰ ὄρη ὁδοὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῶν φευγόντων. Τότε ἤρχισε φοβερὰ σφαγὴ καὶ ὁ ἡγεμὼν μετὰ τῶν πολυαριθμῶν καὶ καλῶς ὀπλισμένων σωματοφυλάκων αὐτοῦ εἶχε ἤδη καταλάβῃ γήλοφόν τινα ἀπρόσιτον. Ὁ Πτολεμαῖος, ὅστις ἐν τῇ ταραχῇ ἀνεγνώρισε τοὺς περὶ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἐδίωκε κατὰ κράτος, εὐθὺς ὡς εἶδεν ὅτι ὁ ὑψηλὸς γήλοφος ἦτο παρὰ πολὺ ἀπότομος πρὸς ἱππασίαν, λαβὼν τοὺς ὀλίγους περὶ αὐτὸν ὑπασπιστάς, κατεδίωκε πεζῶς τοὺς φεύγοντας μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς σπουδῆς. Τότε ὁ ἡγεμὼν ἐπιστραφεὶς αἰφνιδίως μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν μαχητῶν ὤρμησε κατὰ τῶν Μακεδόνων, αὐτὸς δὲ ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἠκόντισεν αὐτὸν εἰς τὸ στῆθος. Ὁ Πτολεμαῖος, σωθεὶς ὑπὸ τοῦ θώρακος, ἐνέπηξε τὸ δόρυ εἰς τὸν μηρὸν τοῦ ἡγεμόνος καὶ κατέβριψεν αὐτὸν νεκρὸν κατὰ γῆς. Ἡ πτώσις τοῦ ἡγεμόνος ἔκρινε τὴν νίκην· διότι οἱ μὲν Μακεδόνες ἐξηκολούθησαν φονεύοντες καὶ κατακόπτοντες, ὁ δὲ Λαγίδης ἤρχισε νὰ σκυλεύῃ τὸν νεκρὸν τοῦ ἡγεμόνος. Τοῦτο ἰδόντες οἱ Ἀσπασίαι ἀπὸ τῶν ὁρέων, κατῆλθον μετὰ μανιώδους ὁρμῆς, ἵνα σώσωσι τοῦλάχιστον τὸ πτώμα τοῦ ἡγεμόνος των. Ἐν τῷ μεταξύ ἤλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ συνεκροτήθη κρατερὰ μάχη, καθ' ἣν τὸ μὲν πτώμα διετηρήθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, οἱ δὲ βάρβαροι μετὰ πεισματώδῃ ἀγῶνι, στερούμενοι ἡγεμόνος, ὑπεχώρησαν εἰς τὰ βάθη τῶν ὁρέων.

Ὁ Ἀλέξανδρος μὴ θέλων νὰ εἰσχωρήσῃ περισσότερον εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη, ἐτράπη πρὸς ἀνατολὰς ἀνερχόμενος τὸν Εὐάσπλαν, ἵνα διὰ τῶν στενοποριῶν τῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουραίου φερουσῶν, ἔλθῃ εἰς τὴν πόλιν Ἀρίγαιον¹. Ἀλλ' εὗρε τὴν μὲν πόλιν

θεωρεῖ τὸν Εὐάσπλα ὡς παραποτάμιον ἐξ ἀνατολῶν τοῦ Kunar, εἰς τοῦτον ἐκβάλλον παρὰ τὸ Guyur.

¹ Ὁ Lassen II, σ. 131, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ πόλις Γουρδαλὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος ἡ Γῶργυς (II', σ. 697) ἐν τινι παρεφθαρμένῳ χωρίῳ μνημονευομένη δὲν θὰ ἔκειτο ὑψηλὰ ἐν ταῖς ὄρεσιν, ὅπως πρότερον παρεδέχθη, ἀλλὰ πλησίον τῆς συμβολῆς τοῦ Γουραίου καὶ Κωφῆνος.

κατεκεκαυμένην καὶ ἐγκαταλελειμένην, τοὺς δὲ κατοίκους αὐτῆς φυγάδας εἰς τὰ ὄρη. Ἡ σπουδαιότης ταύτης τῆς θέσεως, ἥτις δεσπόζει τῆς πρὸς τὸν Χοάσπην ὁδοῦ, παρεκίνησε τὸν βασιλέα ν' ἀναθέσῃ εἰς τὸν Κράτερον, ὅστις προσήρχετο ἐκ νότου, τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως, διατάξας νὰ συνοικίσῃ εἰς αὐτὴν τοὺς ἀπομάχους τῶν Μακεδόνων καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς χώρας πάντας τοὺς βουλομένους. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἀμφοτέραι αἱ πρὸς τὴν Χοάσπην στενοπορίαι διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Ἀνδάκων καὶ τοῦ Ἀριγαίου περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἐνομίσθη ὅμως ἀνυχκαῖον νὰ γείνῃ ἐπαισθητὴ τῶν μακεδονικῶν ὅπλων ἡ ὑπεροχὴ εἰς τοὺς ἀνδρείους ὀρεινοὺς κατοίκους τοὺς πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, οἵτινες εἶχον λάβῃ ἀπειλητικὴν θέσιν ἀπὸ τῶν ὀρέων. Ὅθεν ἐξορμήσας ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τοῦ Ἀριγαίου κατὰ τῆς ὀρεινῆς χώρας, ἐστρατοπέδευσε τὴν ἐσπέραν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐκπεμφθεὶς πρὸς κατασκοπὴν, ἐκόμισε τὴν εἶδησιν ὅτι τὰ πυρά τῶν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦσαν πολυάριθμα καὶ ἐξ αὐτῶν ὤφειλε νὰ εἰκόσῃ τις, ὅτι οἱ πολέμιοι ἦσαν οὐκ ὀλίγον πολυπληθέστεροι αὐτῶν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ γείνῃ ἀμέσως ἡ ἐπίθεσις. Καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ διετήρησε τὴν θέσιν του ἐν τῇ ὑπωρείᾳ, ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνῆρχετο εἰς τὰ ὄρη· εὐθὺς δὲ ὡς εἶδε τὰ τῶν πολεμίων πυρά, διέταξεν ὁ μὲν Λεοννάτος καὶ Πτολεμαῖος νὰ προχωρήσωσι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς θέσεως τῶν πολεμίων, ἵνα διὰ συγχρόνου προσβολῆς ἐκ τριῶν μερῶν διαιρέσωσι τὴν ὑπερέραν αὐτῶν δύναμιν, αὐτὸς δὲ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ λόφου, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ πλεῖστοι τῶν βαρβάρων. Ἀμα δὲ ἰδόντες οὗτοι τοὺς Μακεδόνας προχωροῦντας, πεποιθότες εἰς τὴν ὑπερέραν ἑαυτῶν δύναμιν κατέβησαν ὀλίγον ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων καὶ ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ οὕτως ἤρχισε κρατερὰ μάχη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὥρμησε καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνταῦθα οἱ βάρβαροι οὐκ ἐκτέβησαν ἀπὸ τοῦ

Ὁ Ritter ἐπίστευεν ὅτι ἀνεῦρε τὸ Ἀρίγαϊον ἐν τῷ Bajor παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμόν, ἐγὼ δὲ παρὰ τὸν Γουραῖον (Pandjkora) συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ Lassen II, σ. 313.

γηλόφου των, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν μάχην ἐπὶ ἀνίσου ἐδά-
φους. Ἀλλὰ τέλος μετὰ πολὺν ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ ἀναβρίχῃ τῆς
κλιτύας αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς μετὰ πολλῆς καρτε-
ρίας μαχομένους πολεμίους πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ γηλόφου,
ὅπερ εἶχεν ἀφήσῃ ἐλεύθερον, ἵνα μὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς διὰ τῆς
ὀλοσχεροῦς περικυκλώσεως εἰς ἀπεγνωσμένην ἄμυναν. Καὶ ὁ Λε-
οννάτος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς εἰς ὑποχώρησιν,
καὶ ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωκεν ἤδη τὴν ἐν τῷ μέσῳ κατατροπω-
θεῖσαν κυρίαν δύναμιν αὐτῶν. Φοβερά σφαγὴ συνεπλήρωσε τὴν
ἐπίπονον νίκην· 40,000 ἄνδρες ἠχμαλωτίσθησαν, ἀναρίθμητοι
ἀγέλαι βοῶν, ὁ πλοῦτος τοῦ ὀρεινοῦ τούτου λαοῦ, ἔπεσον εἰς
χεῖρας τοῦ νικητοῦ· ὁ δὲ Πτολεμαῖος λέγει ὅτι ἦσαν ὑπὲρ τὰς
εἴκοσι τρεῖς μυριάδας βοῶν, ἐξ ὧν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξέλεξε τὰς καλ-
λίστας, ἵνα πέμψῃ αὐτὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς καλλιέργειαν
τῆς γῆς¹.

Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰδήσις, ὅτι ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐπομένῃ κοιλάδι
τοῦ Σουάστου οἱ Ἀσπασκηνοὶ παρεσκευάζοντο συντονώτατα, συλ-
λέξαντες μισθοφόρους καὶ ἐκ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ εἶχον
ἤδη συναθροίσῃ δύναμιν ἐκ 30,000 πεζῶν, 20,000 ἱππέων καὶ
30 ἐλεφάντων. Ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ὥ-
φειλε προηγουμένως νὰ καταβῇ τὴν κοιλάδα τοῦ βαθέος καὶ ὀρμη-
τικοῦ Γουραίου, ἧς τὸ ἄνω μέρος εἶχεν ὑποτάξῃ. Λαβὼν λοιπὸν
μέρος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, προηγῆθη ταχέως, ἐν ᾧ ὁ Κρά-
τερος μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ μετὰ τῶν δυσκινήτων μηχανῶν ἠχο-
λούθει βραδύτερον ἐκ τοῦ Ἀριγαίου. Αἱ ὀρεῖναι ὁδοὶ καὶ αἱ ψυχραὶ
νύκτες ἐδυσχέραινον τὴν πορείαν, ἀλλὰ τὸ μέρος τῆς κοιλάδος,
πρὸς ὃ κατήρχετο, ἦτο πολὺ φαιδρότερον καὶ πλουσιώτερον· κύκλω
ὑπῆρχον γήλοφοι ἀμπελόφυτοι, ἄλση ἀμυγδαλεῶν καὶ δαφνῶν,
χωρὶα εἰρηνικὰ ὠκοδομημένα ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν ὀρέων καὶ ἀπει-
ράριθμα ποίμνια νεμόμενα ἀνὰ τὰ ὑψηλότερα ὄρη. Ἐνταῦθα λέ-

¹) Ἀῤῥδιανοῦ Δ', 25 Καὶ νῦν ἐτι γεωργοῦσιν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας διὰ τὰς τούτων
(Lassen II, σ. 131).

γεται ὅτι ἦλθον οἱ εὐγενέστατοι τῆς χώρας, ἡγουμένου τοῦ Ἀκούφιος, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως. Εἰσελθόντες δὲ καὶ ἰδόντες αὐτὸν καθήμενον ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ὅπλων, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ δόρατος καὶ ἔχοντα τὸ κράνος εἰς τὴν κεφαλὴν, θαμβωθέντες ἐγονυπέτησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ ἐγερθῶσι καὶ νὰ ὁμιλήσωσιν. Εἶπον ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ὀνομάζεται Νύσα· καὶ ὅτι ἦλθον ἐκ τῆς Ἑσπερίας εἰς τοῦτον τὸν τόπον· ἔκτοτε δὲ ἔζησαν αὐτόνομοι καὶ εὐτυχεῖς, ἀριστοκρατούμενοι ὑπὸ τριάκοντα εὐπατριδῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσεν ὅτι θέλει ἀφήσῃ αὐτοὺς ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους, ὅτι ὁ Ἀκουφίς θὰ εἶνε ὁ προϊστάμενος τῶν εὐπατριδῶν τῆς χώρας καὶ ὅτι θὰ πέμψωσιν ἑκατοντάδας τινὰς ἱππέων εἰς τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ταῦτα περὶπου θὰ εἶνε τ' ἀληθῆ ἔκ τινος διηγήσεως, ἥτις συμπράττοντος ἴσως καὶ τοῦ βασιλέως διεκοσμήθη ἐπὶ τὸ θαυμασιώτερον καὶ διεδόθη εἰς εὐρύτερον κύκλον. Ἐκτοτε οἱ Νυσαῖοι ἐλέγοντο ἄμεσοι ἀπόγονοι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Διονύσου, οὗτινος τὰς ἐκστρατείας ἐπέξετεινεν ὁ ἐλληνικὸς μῦθος μέχρι τῆς Ἰνδικῆς· οἱ ἀνδρεῖοι Μακεδόνες, μακρὰν ὄντες τῆς πατρίδος των, συνησθάνοντο ἑαυτοὺς ὡς ἐν οἰκείᾳ χώρᾳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ οἰκείων ἀναμνήσεων διατρίβοντες¹.

1) Ἀρρίανου Ε'. 1 ἐξ. Ἰνδικ. 2. Κουρτίου VIII, 10, 13 Ἰουστίνου XII, 7. Στράβωνος ΙΕ', σ. 687. Μετὰ τὰς γνωστὰς πραγματείας τοῦ συνταγματάρχου Tod, τοῦ Bohlen, τοῦ Ritter καὶ ἄ. (Lassen I² σ. 518, II, σ. 135) ἐνόμισα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκταθῇ περὶ τούτων τῶν μυθευμάτων περισσότερο τοῦ προσήκοντος εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλληλουχίαν τῶν γεγονότων. Βεβαίως ὁ Ἀλέξανδρος ὄχι ἐξ ἀπλῆς κενοδοξίας τοῦ ν' ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς κατακτητικὰς ἐκστρατείας τοῦ Διονύσου ἐδίδεκεν εὐχαρίστως διαδοδομένην ἐν τῷ στρατῷ τὴν ἀγέρωχον ἐκείνην πίστιν. Ἐνεκα τῶν πολλῶν μεταναστεύσεων τῶν κατοίκων πάσης ταύτης τῆς χώρας εἶνε ἀδύνατος ὁ βέβαιος ἐθνολογικὸς αὐτῶν καθορισμός. Ἰσως εἶνε δυνατόν τὸ ἔθνος τῶν Νυσαίων, τὸ παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ (Ἰνδικ. 2) ὡς μὴ Ἰνδικὸν λεγόμενον, νὰ ἀναγάγῃ τις εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐγγώριον ἔθνος τῶν Κάφρων· τοῦλάχιστον πᾶν ὅ,τι ἡ ἐν Καβούλ ἀγγλικὴ πρεσβεία ἔμαθε περὶ αὐτῶν (Elphinstone II, σ. 321) συμφωνεῖ πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Κουρτίου καὶ καὶ Ἀρρίανου (Ε', 1). Καὶ νῦν ἐτι διάγουσιν ἐκεῖνα τὰ φύλα διονυσιακὸν τινα βίον. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὰ κύματα αὐτῶν, τὰ συμπόσια καὶ αἱ λαμπαδηφορίαι, τὸ εὐρωπαϊκὸν κλίμα καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ φύσις τῆς χώρας, πάντα ταῦτα θὰ ἐνεπαίησαν τῷ ὄντι εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἀλέξανδρον τὴν ἐντύπωσιν, ἐξ ἧς οἱ διονυσιακοὶ μῦθοι εἶνε εὐεξήγητοι καὶ χαρακτηριστικί. Ἡ δὲ σωζομένη παρ' αὐτοῖς ἀνάμνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων, ἐξ ὧν λέγουσιν ὅτι κατάγονται, εἶνε ἂν μὴ ἀληθής, τοῦλάχιστον περίεργος.

Ἀπὸ τῆς Νύσης ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύετο πρὸς ἀνατολάς, διαβάς τὸν ὀρμητικὸν Γουραῖον, εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσσακηνῶν, οὗτοι δὲ ἐπὶ τῇ προσεγγίσει αὐτοῦ ὑπεχώρησαν εἰς τὰς ὀχυράς αὐτῶν πόλεις, μεταξὺ δὲ τούτων σπουδαιοτάτῃ ἦτο τὰ Μάσσαγα¹. Καὶ ὁ μὲν ἡγεμὼν τῆς χώρας ἤλπιζεν ὅτι θ' ἀντισταθῇ ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπελθὼν ἐστρατοπέδευσεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Οἱ πολέμιοι πεποιθότες εἰς τὰς δυνάμεις τῶν ἐξῆλθον ἀμέσως, προσποιητὴ δὲ τις ὑποχώρησις τῶν ἐναντίων εἴλκυσεν αὐτοὺς ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν πυλῶν καὶ κατεδίωκον ἀτάκτως μετὰ σπουδῆς καὶ ἀγρίου ἀλαλαγμοῦ τοὺς ὑποχωροῦντας. Ἀλλὰ τότε ἐπιστραφέντες αἰφνιδίως οἱ Μακεδόνες, ὥρμησαν δρομαίως κατὰ τῶν Ἰνδῶν, προηγούμενοι μὲν οἱ φίλοι, ἐπόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν φαλάγγων. Μετὰ βραχεῖαν μάχην οἱ Ἰνδοὶ ἐτρέπησαν ὀπίσω εἰς φυγὴν, ἀπολέσαντες οὐκ ὀλίγους· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε μὲν αὐτοὺς κατὰ πόδας, ἀλλ' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ νὰ εἰσπύσῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πύλιν ἐματαιώθη. Ὅθεν παρήλαυνε τὸ τεῖχος, ἵνα ὀρίσῃ εἰς ποῖον μέρος ἔπρεπε νὰ γείνη ἡ ἐπίθεσις τὴν ἐπιούσαν, ἀλλ' ἐκεῖ τοξευθεὶς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔχων ἐλαφρὸν τραῦμα κατὰ τὸν πόδα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν αἱ μηχαναὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ μετ' ὀλίγον ἐσχημάτισαν ῥῆγμα, οἱ δὲ Μακεδόνες ἐπειράθησαν δι' αὐτοῦ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἡ γενναία καὶ περιεσκεμμένη ἄμυνα τῶν πολεμίων ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐπὶ τέλους περὶ τὴν ἐσπέραν νὰ ὑποχωρήσωσι. Τὴν ἐπαύριον ἐπανελήφθη σφοδρότερα ἡ ἐπίθεσις ὑπὸ τὴν προστασίαν ξυλίνου πύργου, ὅστις διὰ τῶν βλημάτων αὐτοῦ εἶχε γυμνώσῃ μέρος τοῦ τείχους ἀπὸ τῶν προσμαχομένων· ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲ κατὰ ἓν βῆμα περισσότερον

¹) Εἶνε ἀδύνατον πλέον νὰ ὀρίσωμεν ἀκριδῶς τὴν τοποθεσίαν τῶν Μασσάγων. Ὁ Cunningham Geogr. I, σ. 82) θέτει αὐτὴν εἰς τὴν Mangora ἢ Manglora ἐπὶ τῶν ὄρεων τοῦ Swat, περὶ δὲ τῶν Daedala καὶ Acadira ὀνομάτων ἄπερ ὁ Κούρτιος ὀνομάζει μετὰ τὴν Νύσης καὶ Μασσάγων, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν τῶν πόλεων, εἰ μὴ ὅτι ὁ Κούρτιος πλανᾶται, λέγων ὅτι ὁ στρατὸς διέβη τὸν Χοάσπην μετὰ τὴν πόλεων τούτων καὶ τῶν Μασσάγων.

προεχώρησαν. Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀσχολούμενοι εἰς νέας παρασκευὰς κατεσκεύασαν νέους κριούς, νέα στεγάσματα καὶ τέλος κινητόν τινα πύργον πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξ οὗ ἐπιβάθραι ἔμελλον νὰ φέρωσιν ἀμέσως εἰς τὰς ἐπάλξεις. Τὴν δὲ πρωίαν ἐξώρμησαν αἱ φάλαγγες, ταῦτοχρόνως δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰσήγαγε τοὺς ὑπασπιστὰς εἰς τὸν πύργον, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπόρησαν τὴν Τύρον. Πάντες διεκαίοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ν' ἀγωνισθῶσι καὶ κυριεύσωσι τὴν πόλιν, ἥτις ὑπὲρ τὸ δέον ἀντέστη εἰς αὐτούς. Ἐπειτα κατεβιδάσθη ἡ ἐπιβάθρα καὶ οἱ Μακεδόνες συνωθοῦντο εἰς αὐτήν, θέλοντες ἕκαστος νὰ εἶνε πρῶτος· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πολλοῦ βάρους κατερράγη ἡ γέφυρα καὶ οἱ ἀνδρεῖοι κατεκρημνίσθησαν εἰς τὸ βάθος. Ἰδόντες τοῦτο οἱ Ἰνδοὶ ἀνεκράυγασαν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων κατέρριπτον ἐπὶ τοὺς Μακεδόνας λίθους, δοκοὺς καὶ ἄλλα βλήματα· ἐξώρμησαν δὲ ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ τείχους εἰς τὸ πεδῖον, ἵνα ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ταραχῆς. Πανταχοῦ οἱ Μακεδόνες ὑπεχώρησαν, μόλις δὲ ἡ φάλαγξ τοῦ Ἀλέξανδρου, διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς ἡμιθανεῖς ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν πολεμίων, καὶ ν' ἀποκομίσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἠῤῥησαν μόνον τὴν ὀργὴν καὶ τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Μακεδόνων· τὴν ἐπιούσαν ὁ πύργος προσήχθη ἐκ νέου εἰς τὸ τεῖχος καὶ πάλιν κατεβιδάσθη ἡ ἐπιβάθρα· ἀλλ' οἱ Ἰνδοὶ ἀνθίσταντο ὅσον ἐδύναντο ἐπιτυχῶς, ἂν καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν ἐγίνοντο ἀραιότεραι καὶ ὁ περὶ αὐτοὺς κίνδυνος μᾶλλον ἐπετείνετο. Τότε ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν τρωθεὶς ὑπὸ καταπαλτικού βέλους ἔπεσε νεκρός. Τοῦτο δὲ παρεκίνησεν ἐπὶ τέλους τοὺς πολιορκουμένους νὰ συνάψωσι διαπραγματεύσεις, ὅπως παραδοθῶσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναγνωρίζων δικαίως τὴν ἀνδρείαν τῶν πολεμίων, ἐδέχθη προθύμως νὰ διακόψῃ τὸν ἀγῶνα, ὅστις δὲν ἐδύνάτο νὰ διεξαχθῇ μέχρι τέλους ἄνευ πολλῆς αἱματοχυσίας, ἀλλ' ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, τὴν κατὰ τὰς τῶν Ἰνδῶν μισθοφόρων εἰς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς

ἡγεμονικῆς οἰκογενείας¹. Γενομένων δὲ τῶν ὄρων δεκτῶν, ἡ μὲν μήτηρ καὶ θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως· οἱ δὲ Ἰνδοὶ μισθοφόροι, ἐξελθόντες ἔνοπλοι, ἐστρατοπέδευσαν εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, μεθ' οὗ ἔμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ συστρατεύωσιν. Ἀλλὰ πλήρεις ἀποστροφῆς πρὸς τοὺς ξένους καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ υπομείνωσι τὴν ἰδέαν ὅτι ἔμελλον νὰ συναγωνισθῶσι μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν ἰδίων ὁμοειθῶν, συνέλαβον τὸν ἀτυχῆ σκοπὸν ν' ἀπέλθωσι διὰ νυκτὸς καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω εἰς τὸν Ἰνδόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε γνῶσιν τοῦ πράγματος, καὶ πεποιθὼς ὅτι ἡ μὲν διαπραγματεύσις θὰ ἦτο ματαία, ὁ δὲ δισταγμὸς ἐπικίνδυνος, διέταξε νὰ περιζώσωσιν αὐτοὺς διὰ νυκτὸς καὶ νὰ τοὺς κατακόψωσιν. Καὶ οὕτως ἔγεινε κύριος τῆς σπουδαιότητος θέσεως ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀσσακηνῶν².

Ἀπὸ τῶν Μασσάγων ἐφαίνετο εὐκόλον νὰ συμπληρώσῃ τις τὴν κατάληψιν τῆς ἀδεσπότου χώρας, διὰ τοῦτο ἐπεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος στρατεύματα τινὰ ὑπὸ τὸν Κοῖνον πρὸς νότον κατὰ τοῦ φρουρίου τῶν Βαζίρων, πεποιθὼς ὅτι τοῦτο, μαθὼν τὴν ἄλωσιν τῶν Μασσάγων, ἔμελλε νὰ παραδοθῇ. Ἄλλο δὲ τμήμα τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀλκέταν ἐπορεύετο πρὸς βορρᾶν κατὰ τοῦ φρουρίου τῶν Ὠρων³, ἔχον διαταγὴν νὰ περιτειχίσῃ τὴν πόλιν, μέχρις οὗ

1) Ὁ συγγραφεὺς, ἐξ οὗ ἠρύσθη ὁ Κούρτιος (VIII, 10, 22) καὶ Ἰουστίνος (VII, 7) περαίνει τὴν πληροφορίαν ταύτην τῶν Μασσάγων δι' ἔρωτος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς βασιλομήτορος (nuper Assacano, cujus regnum fuerat, defuncto)· θέτει δὲ τὴν εὐπιστίαν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν, διατεινόμενος ὅτι ἡ σεμνὴ γυνὴ ἐνίκησε τὸν νικητὴν διὰ τῶν θελημάτων αὐτῆς, καὶ ἔτεκεν αὐτῇ υἱὸν Ἀλεξάνδρον ὀνομασθέντα. Παρὰ δὲ τῇ Διοδώρῳ (IX, 83-84) μετὰ τὸ χάσμα γίνεται μνεία τῆς βασιλείας, ἣτις ἐθαύμασε τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἔπειτα μετ' ἄλλο βραχύτερον χάσμα ἀκολουθεῖ διήγησις, ἐν ᾗ ἀναγνωρίζει τις τὴν πορείαν τοῦ περὶ τὰ Μάσσαγα ἀγῶνος, ὅπως ἱστορεῖ αὐτὸν ὁ Ἀρριανός. Ὅταν δὲ δισχυρίζονται ὅτι οἱ Ἰνδοὶ ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τὸν κινήτὸν πύργον τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοσοῦτον μάλλον ἄτοπα λέγουσι καθ' ὅσον αὐτοὶ οὗτοι πολλὰκις διηγοῦνται πολλὰ ἐκπληκτικώτερα πράγματα ὡς ἐγγύρια παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς.

2) Ἀρριανοῦ Δ', 26, 27.

3) Ἡ ταποθεσία τῶν δύο τούτων πόλεων ἀναγνωρίζεται ἐκ τῆς διευθύνσεως αὐτῶν· διότι τὰ μὲν Ὠρα ἔκειντο μάλλον πρὸς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ἀδισάρου· τὰ δὲ Βαζίρα οὐ μακρὰν τῆς Ἀόρνου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κωφῆνος. Ὁ Ἀδισάρης δὲν ἦλθεν αὐτὸς εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ προέτρεψεν εἰς ὑποστήριξιν τοὺς πλησίον τῶν Ὠρων ἄρεινους Ἰνδοὺς.

ἔλθῃ τὸ κύριον μέρος τῆς στρατιᾶς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἦλθον δυσάρεστοι εἰδήσεις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τόπων, διότι ὁ μὲν Ἀλκέτας δὲν ἡδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ ἑξοδὸν τινὰ τῶν Ὠριτῶν ἀνευ ἀπωλείας, ὁ δὲ Κοῖνος ἀντὶ νὰ εὕρῃ τὰ Βάζιρα ἑτοιμα νὰ παραδοθῶσι, μετὰ πολλοῦ κόπου ἡδυνήθη νὰ σταθῇ πρὸ τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε, ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι τὰ ᾽Ωρα ἦλθον εἰς σχέσιν πρὸς τὸν Ἀβισάρην τὸν ἡγεμόνα τοῦ Κασμίρ¹, καὶ ὅτι διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ ἔλαβον οὐκ ὀλίγα στρατεύματα παρὰ τῶν πρὸς βορρᾶν ὀρεινῶν κατοίκων, διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς τὸν Κοῖνον νὰ ὀχυρώσῃ κρατερὰν τινὰ θέσιν παρὰ τὰ Βάζιρα, ἵνα δικόψῃ τὰς συγκοινωνίας τοῦ φρουρίου, μετὰ δὲ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων νὰ ὀδεύσῃ πρὸς αὐτόν, αὐτὸς δὲ ἔτρεξεν εἰς τὰ ᾽Ωρα· ἡ πόλις αὕτη καίτοι ὀχυρά καὶ ἀνδρείως ἀμυνομένη δὲν ἡδυνήθη ν' ἀντισταθῇ, ἀλλὰ κατελήφθη ἐξ ἐφόδου· πλούσια δὲ λάφυρα, ἐν οἷς καὶ τινες ἐλέφαντες, ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κοῖνος καθ' ἃ διετάχθη ἤρχισε ν' ἀποχωρῇ ἀπὸ τῶν Βαζίρων, ταύτην δὲ τὴν κίνησιν παρατηρήσαντες οἱ Ἰνδοί, ἐκδραμόντες ἐκ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἐπέπεσον κατὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐπηκολούθησε κρατερὰ μάχη, καθ' ἣν ἐπὶ τέλους ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὅχι ἀνευ ἀπωλείας. Ἀλλ' ἂφ' οὗ πρὸς τούτοις διεδόθη ἡ ἀγγελία, ὅτι καὶ τὰ ᾽Ωρα ὑπέκυψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας, ἀπελπισθέντες οἱ Βαζιρίται ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ καρτερήσωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ, περὶ μέσας νύκτας ἐξῆλθον τῆς πόλεως καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν πέτραν Ἄορνον τὴν παρὰ τὸν Ἰνδὸν κατὰ τὰ μεσημβρινὰ ὅρια τῆς χώρας τῶν Ἀσσακηνῶν.

Καταλαβὼν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ τρία φρούρια Μάσσαγα, ᾽Ωρα

¹) Ὅτι ὁ Ἀβισάρης ἦτο ἡγεμὼν τοῦ Κασμίρ, ἐξάγεται ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρεσβεϊῶν αὐτοῦ, ἔπειτα ἡ συμμαχία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνθεν μὲν μετὰ τοῦ Πώρου, ἐνθεν δὲ μετὰ τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰνδοῦ ἔθνων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη εἰμὴ ἐκ τοῦ Κασμίρ· εἰς ταῦτα δὲ προσθετέον ὅτι κατὰ τὸν Vilson τὰ ἀρχαῖα χρονικά τοῦ Κασμίρ ὀνομάζουσι τὸ νότιον μέρος ταύτης τῆς χώρας Abhisaram (Lassen Pentapotam σ. 18 Indische Alterth. II σ. 138).

καὶ Βάζιρα, ἔγεινε κύριος πάσης τῆς ὀρεινῆς χώρας τῆς πρὸς βορρῶν τοῦ Κωφῆνος, πρὸς νότον τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ ἐπικράτεια τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πευκέλας Ἄστου¹. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐπεξέτεινεν ὡς φαίνεται τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῶν γειτόνων, ἐγκαθιδρυθεὶς καὶ πρὸς νότον τοῦ Κωφῆνος· ὁ Σαγγαῖος ὁ καταφυγὼν πρὸς τὸν Ταξίλην εἶχεν ἀπολέσῃ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τὸ κράτος του· ὅτε δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ κήρυκες συνεκάλεσαν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὴν Νίκαιαν, οὔτε ὁ Ἄσσης οὔτε ὁ Ἀσσακηνὸς ὑπήκουσαν. Ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς πρόοδος τῶν μακεδονικῶν ὅπλων, ἡ προέλασις τοῦ βασιλέως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀσσακηνοῦ παρεκίνησαν τὸν ἡγεμόνα τῆς Πευκέλας, ὅπως μὴ ἀντιμετωπίσῃ τοῦλάχιστον τὸν μέγαν βασιλέα καὶ τὴν φοβεράν αὐτοῦ δύναμιν, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πάτριον χώραν καὶ νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ ἐπικράτειαν πρὸς νότον τοῦ Κωφῆνος, ἐκεῖ δὲ ἐντὸς ἰσχυροῦ φρουρίου ἤλπιζεν ὅτι θὰ δυνήθῃ ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς μεσημβρινῆς στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὁ Ἡφαιστίων προελαύνων ἐστρατοπέδευσε πρὸ τοῦ φρουρίου, καὶ μετὰ τριακοντήμερον πολιορκίαν ἐξεπόρθησεν αὐτό· κατὰ τὴν ἔφοδον ἐφονεύθη ὁ Ἄσσης, ὁ δὲ Σαγγαῖος, ὅστις διέτριβε παρὰ τῷ Ταξίλῃ, συγκατανεύσαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατέλαβε τὴν πόλιν. Ἡ δὲ Πευκέλα², μέινασα ἄνευ δεσπότης καὶ ὑπερασπιστοῦ, εὐθὺς ὡς ἔμαθεν, ὅτι ὁ

¹) Ἡ Πευκελαώτις τοῦ Ἀρξέλιανου (Δ', 28, 6) εἶνε τὸ Pushkalavati τὸ παρὰ τὸν Swat κατωτέρω τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Γουράϊου (Pandjkora), ὅσω περίπου ὥρας ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τούτου εἰς τὸν Κωφῆνα. Ὁ ποταμὸς λέγεται Ἄσσης (Ἀρξέλιανου Δ', 22, 8 [ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Ἀρξέλιανὸς ὀνομάζει Ἄσσην «ὑπαρχον τῆς Πευκελαωτίδος χώρας», οὐχὶ δὲ ποταμὸν Σ. Μ.] πιθανῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἀστακηνοῦ (Ἀρξέλιανου Ἰνδικ. Α', 1).

²) Περὶ τῆς τοποθεσίας τῶν δύο τούτων χωρίων δὲν ὑπάρχει ἀκριβὴς τις παράδοσις. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα Ὀρόδατις, ὅπερ ἔλαβε τὸ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καταληφθὲν φρούριον καὶ ἡ περίστασις ὅτι τοῦτο θὰ ἔκειτο ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Κωφῆνος ἐμφαίνουσι τὴν στενοπορίαν, ἣν διέρχεται ἡ ὁδὸς ὀλίγον τι πρὶν φθάσῃ εἰς τὸν Ἰνδὸν (Ἰδ. Elphinstone I, σ. 217). Περὶ δὲ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἄστου δὲν εὐρίσκω ὠρισμένην τοποθεσίαν. Ἴσως εἶνε τὸ φρούριον Timrood ἢ μᾶλλον Jamrood (Baber σ. 127) ἐπὶ τῇ λεύγῃ πρὸς νότον ἀπέχον τοῦ Peschawer κατὰ τὴν ἀνατολικὴν εἰσόδον τῶν στενῶν τοῦ Kheiber (Ἰδ. Forster II, σ. 53).

Ἀλέξανδρος ἐπήρχετο ἐκ τῆς ὁμόρου χώρας τῶν Ἀσσακηνῶν, παρεδόθη ἐκουσίως καὶ ἐδέχθη μακεδονικὴν φρουράν. Τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἠκολούθησαν αἱ ἄλλαι ὀλιγώτερον σπουδαῖαι πόλεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς ὃν κατερχόμενος ὁ βασιλεὺς ἔφθασεν εἰς τὰ Ἐμβόλιμα, ὀλίγα μίλια ἀνωτέρω τῆς συμβολῆς τοῦ Κωφῆνος¹.

Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸ θέρος τοῦτο διὰ πολλῶν σπουδαίων καὶ ἐπιμόχθων ἀγώνων ὑπετάχθη ἅπανα ἡ χώρα ἀπὸ τῶν Παροπαμισαδῶν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Κωφῆνος, ὅπου ἡ κοιλάς τοῦ ποταμοῦ τούτου κλείεται μετ' ὀλίγον ὑπὸ ἐρήμων ὀρέων, ὁ Ἡφαιστίων κατέλαβε τὴν χώραν, τὸ δὲ ὀρεινὸν φρούριον τοῦ Ἄστου ὡς καὶ ἡ Ὀρόβατις, ἣν ἐκπορθήσας κατεῖχε διὰ μακεδονικῆς φρουρᾶς, κατέστησαν τὰ στρατιωτικὰ ἐρείσματα πρὸς διατήρησιν τῆς μεσημβρινῆς ὁχθῆς. Κατὰ δὲ τὰ βόρεια αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἄλληλοδιαδόχως διῆλθον οἱ Μακεδόνες τὰς κοιλάδας τοῦ Χοάσπου, τοῦ Γουραίου καὶ τοῦ Σουάστου καὶ τὴν χώραν τῶν Ἀσπασίων, τῶν Γουραίων, τῶν Ἀσσακηνῶν καὶ τὴν Πευκελαώτιδα, διεσκόρπισαν τοὺς παρὰ τὸν ἄνω Χοάσπην καὶ Γουραῖον βαρβάρους μακρὰν εἰς τὰ ὄρη καὶ τέλος ἐξησφάλισαν διὰ μὲν τῶν φρουρίων Ἀνδάκων καὶ Ἀριγαίου τὴν κοιλάδα τοῦ Γουραίου, διὰ δὲ τῶν Μασσάγων, Ὡρων καὶ Βαζίρων τὴν χώραν τῶν Ἀσσακηνῶν, διὰ δὲ τῆς Πευκέλας τὴν δυτικὴν ὁχθὴν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἡ δὲ χώρα αὕτη, ἃν καὶ ἔμεινε κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας², περιῆλθεν ἀπὸ τοῦδε εἰς

1) Τὰ Ἐμβόλιμα εἶνε κατὰ τὸν Cunningham τὸ Ambar-Ohind.

2) Τιοῦτοι μνημονεύονται μετὰ ἄλλων ὁ Ἀκουφίς, ἐν Νύσῃ ὁ Σαγγαῖος πρὸς νότον τοῦ Κωφῆνος, ὁ Κωφαῖος καὶ Ἀσσαγῆτης, ὁ ὕπαρχος τῶν Ἀσσακηνῶν (Ἀρξέριανου Δ', 28, 6)· εἰς τοὺτους δὲ πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ παρόντες. Καὶ ὁ Ταξίλης φαίνεται ὅτι ἔλαβε χώραν τινὰ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ Ἀρξέριανός μνημονεύει ὡς σατράπην τῆς σατραπείας τοῦ Ἰνδοῦ τὸν Νικάνορα ἐκείνον, ὅστις ἦτο στρατηγὸς ἐν Παροπαμίσῳ, ἐκ πλάνης ἴσως· μετέπειτα τοῦλάχιστον μνημονεύεται ὡς τοιοῦτος μόνος ὁ Φίλιππος. Ἐπίσης ἀνακριβὲς εἶνε καὶ τὸ ἄλλο χωρίον Ε', 7, ὅπου ὁ Ἀρξέριανὸς ὀνομάζει τὸν σατράπην τῶν Ἀσσακηνῶν Σισίλον (κατὰ ἓνα κώδικα), Σίσικον (κατ' ἄλλον), τὸ δὲ ἐν ταῖς ἐκδόσεσι νῦν φερόμενον (παρὰ Σισικίτου) εἶνε εἰκασία στηριζομένη ἐπὶ τοῦ Ἀρξέριανου Δ', 30, 4.

σχέσιν ὑποτελείας πρὸς τοὺς Μακεδόνας, καὶ ἔλαβεν ἴδιον σατράπην ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς «ἐπὶ τάδε Ἰνδικῆς».

Ἐν μόνον ἀκόμῃ ὀρεινὸν φρούριον πλησίον τοῦ Ἰνδοῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν, ὅπερ οἱ Μακεδόνες ὠνόμασαν Ἄορνον, διότι δῆθεν ἡ πτῆσις τῶν ὀρνέων δὲν ἔφθανε μέχρις αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Κωφῆνος μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ πέντε περίπου μίλια ἀπέχουσα ἀνυψοῦται ὡς τελευταία προεξοχή τῶν βορειοδυτικῶν ὀρέων, μεμονωμένη τις πετρώδης κορυφή, ἥτις κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἀρχαίων εἶχε περὶ τοὺς πρόποδας τεσσάρων περίπου μιλίων περίμετρον, ὕψος δὲ πέντε χιλιάδων ποδῶν¹. Ἐπὶ τῆς ἰσοπέδου κορυφῆς τοῦ ἀποκρήμνου τούτου βράχου ὑπῆρχε παράδοξόν τι φρούριον, οὗτινος τὰ τεῖχη περιεβάλλοντο ὑπὸ κήπων, πηγῶν, καὶ δασῶν, οὕτως ὥστε χιλιάδες ἀνθρώπων ἐπὶ ἓν ἔτος νὰ δύνανται νὰ συντηρηθῶσιν ἐκεῖ ἐπάνω. Ἐκεῖσε εἶχον καταφύγη πολλοὶ Ἰνδοὶ τῆς πεδινῆς χώρας, πεποηθέντες εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς βασιλικῆς ταύτης πέτρας, ἥς τὸ ἀπόρθητον πολλὰι φημηγορίαι διεσάλπιζον². Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐθεώρησεν ἀναγκαιότατον νὰ ἐκπορθήσῃ ταύτην τὴν πέτραν, ἀναλογιζόμενος τὴν ἡθι-

¹) Ὅτι αὕτη ἡ Ἄορνος εἶνε τὸ φρούριον Rani-Gat (= Βασιλόπετρα) ἀνεγνωρίσθη μὲν ἀπὸ τοῦ 1848, ἐσχάτως δὲ μᾶλλον ἐπιστάθη ὑπὸ τοῦ Cunningham (The ancient geogr. I. σ. 59. Survey II, σ. 107). Ἡ πέτρα ἔχει «μῆκος μὲν 2 ἀγγλ. μιλ., πλάτος δὲ 1½ ἀγγλ. μιλ.». Τὸ ὕψος αὐτῆς εἶνε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Cunningham 1,200 ποδ. ὑπεράνω τῆς πεδιάδος. Ὁ Ἀγγλος γεωγράφος ὑπολαμβάνει τὸ ὄνομα Ἄορνος ὡς ἐξεληλῆσιν τοῦ ἐγγυρίου Varni (Οὐαρνοί), τὸ αὐτὸ δηλ. ὄνομα τὸ καὶ εἰς τὴν τῆς Βακτριανῆς πόλιν Ἄορνον ὑποκείμενον. Κατὰ τὸν Στράβωνα (ΙΕ', σ. 688) τὸ φρούριον ἐκεῖτο ἐπὶ «πέτρας, ἥς τὰς ῥίζας ὁ Ἰνδὸς ὑπορρεῖ πλησίον τῶν πηγῶν», κατὰ τὸν Κούρτιον (VIII, 11, 7) radices ejus Indus amnis subit· κατὰ τὸν Διοδώρον (ΙΖ'. 85) «καὶ τὸ μὲν πρὸς μεσημβρίαν μέρος προσέκλυζεν ὁ Ἰνδός». Ὁ Στράβων λοιπὸν ἐνταῦθα ἀρύεται ἐκ τοῦ Κλειτάρχου.

²) Ἐνταῦθα κατὰ τὸ λέγειν τῶν Μακεδόνων ἔλαβον πέρας τοῦ Ἡρακλείους αἱ νῆκαι· ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἀξέδιανδς (Δ', 30 4) λέγει «ἡ πέτρα ἡ τῷ Ἡρακλεῖ ἀπορος γενομένη», κατωτέρω δὲ (Ε', 3) ἐπικρίνει ταύτην τὴν φημηγορίαν. Οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν κλειτάρχειον παράδοσιν (καὶ τὰ τοῦ τοῦ Διοδώρου Α', 19 ἐκ τοῦ Κλειτάρχου προέρχονται) νομίζουσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπει, εἰ μὴ νὰ ὑπερβῇ τὰ ἄθλα τοῦ Ἡρακλείους. Ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ εἶχε κατορθώσῃ μεγαλύτερα.

κὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποῖαν ἐξ ἅπαντος ἤθελε προξενήσῃ καὶ εἰς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς εὐτυχῆς τις ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς Ἀόργου· ἀλλὰ πρὸ πάντων ὤφειλε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ σπουδαία αὕτη θέσις, κατεχομένη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐδύνατο νὰ γείνῃ ἀφορμὴ καὶ στήριγμα τῶν ἐπικινδυνότητων κινήσεων κατὰ τὰ νῶτα αὐτοῦ. Τώρα λοιπόν, ἀφ' οὗ ἡ μὲν περίξ χώρα ὑπετάχθη, διὰ δὲ τῆς ἀσφαλοῦς καταλήψεως θέσεως παρὰ τὸν Ἰνδόν, κατωρθώθη νὰ τροφοδοτηθῇ ὁ πολιορκῶν στρατὸς ὅσον δῆποτε χρόνον καὶ ἂν ἤθελε διαρκέσῃ ἡ πολιορκία, ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰς παρατόλμους ἅμα καὶ ἐπικινδύνους αὐτοῦ ἐνεργείας.

Ἡ ἀκράδαντος αὐτοῦ θέλησις τοῦ νὰ ἐκπορθήσῃ τοῦτο τὸ φρούριον ἦτο τὸ μόνον, ὅπερ καθίστα καταληπτὴν πᾶσαν εὐτυχῇ ἐκθασιν. Ἀφ' οὗ λοιπόν κατέλιπε τὸν Κράτερον εἰς τὰ Ἐμβόλια παρὰ τὸν Ἰνδόν, ἀνέλαβεν αὐτὸς μόνος τοὺς Ἀγριᾶνας, τοὺς τοξότας, τὴν τάξιν τοῦ Κοίνου καὶ ἐπιλέκτους τινὰς ἐλαφροτάτους ἄνδρας ἐκ τῶν ἄλλων τάξεων, διακοσίους ἐταίρους ἵππεῖς καὶ ἐκαστὸν ἵπποτοξότας, καὶ μετὰ τούτου τοῦ σώματος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς πέτρας. Ἀλλὰ μία μόνη ὁδὸς ἔφερε πρὸς τὰ ἄνω, καὶ αὕτη ἦτο τοσοῦτον ἐπιτηδείως κεχαραγμένη, ὥστε κατὰ πᾶν σημεῖον αὐτῆς νὰ εἶνε εὐκόλος καὶ τελεία ἡ ἄμυνα. Τότε ἦλθον πρὸς αὐτὸν ἄνδρες ἐκ τῶν πλησιοχώρων τῆς πέτρας, παραδοθέντες εἰς αὐτὸν καὶ ὑποσχεθέντες νὰ τὸν ὁδηγήσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς πέτρας, ἐξ ἧς ἦτο δυνατόν νὰ προσβληθῇ τὸ φρούριον καὶ ὅχι δύσκολον νὰ κυριευθῇ. Πτολεμαῖος ὁ Λάγου ὁ σωματοφύλαξ μετὰ τῶν Ἀγριάνων, τῶν λοιπῶν ψιλῶν καὶ ἐκλεκτῶν τινων ὑπασπιστῶν ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ν' ἀναβῇ εἰς τὴν πέτραν, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν. Διὰ τραχέων καὶ δυσβάτων ἀναβαθμῶν ἔφθασε, διαλαθὼν τοὺς βαρβάρους, εἰς τὸν εἰρημένον τόπον καὶ ὀχυρωθεὶς ἐκεῖ διὰ χαρακώματος, ἤναψε τὸν συμπεφωνημένον πυρσόν. Τοῦτον ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν ἔφοδον τὴν ἐπιούσαν πρῶϊαν, ἐλπίζων ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἀπὸ τοῦ

ὑψους τοῦ ὄρους ἤθελε ταῦτοχρόνως ἐπιτεθῇ¹. Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ βάθους ἐκείνου ἦτο ἀδύνατον καὶ τὸ ἐλάχιστον νὰ ἐπιτευχθῇ, οἱ δὲ Ἴνδοί, πάντῃ ἀσφαλεῖς ὄντες πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ἐτράπησαν μετὰ πολὺ πλείονος θρασύτητος κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου κατεχομένων ὑψωμάτων, καὶ μόνον μετὰ μεγίστης ἀγωνίας κατώρθωσεν ὁ Λαγίδης νὰ κρατήσῃ τὴν θέσιν τοῦ ὀπισθεν τῶν χαρῶν. Οἱ τοξόται καὶ οἱ Ἀγριᾶνες εἶχον πολὺ κακοποιήσῃ τοὺς πολεμίους, οἵτινες, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὑπεχώρησαν εἰς τὸ φρούριον.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέισθη ὑπὸ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης ἀποπείρας, ὅτι ἦτο ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ βάθους ἐκείνου νὰ τύχῃ τοῦ σκοποῦμένου. Ἐπεμψε λοιπὸν τὴν νύκτα διὰ τινος ἀνδρὸς εἰδήμονος τοῦ τόπου ἔγγραφον διαταγὴν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, καθ' ἣν ἂν τὴν ἐπιούσαν γαίην ἀπόπειρα ἐφόδου εἰς θέσιν τινὰ πλησιεστέραν τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἔξοδος ἐκ τοῦ φρουρίου κατὰ τῶν ἐπερχομένων, αὐτὸς ὤφειλε νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ νὰ ἐπιέσῃ κατὰ τὰ νῶτα τῶν πολέμιων, προσπαθῶν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο ἔγεινε. Τὴν ἐπαύριον λίαν πρῶτ' ὁ βασιλεὺς ἴστατο παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, καθ' ὃ ὁ Πτολεμαῖος εἶχεν ἀναβῆ. Οἱ Ἴνδοί ἔτρεξαν μετ' ὀλίγον ἐκεῖσε, ἵνα ὑπερασπισθῶσι τὴν στενὴν ἀτραπὸν, καὶ μέχρι μὲν τῆς μεσημβρίας ἐμάχοντο πεισματωδέστατα, ἔπειτα δὲ ἤρχισαν οἱ πολέμιοι ὀλίγον νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ Πτολεμαῖος ἔπραξε πᾶν τὸ δυνατόν, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀνέβησαν τὴν ἀτραπὸν καὶ ἀμφότερα τὰ στρατεύματα ἠνώθησαν. Ἡ ἐσπευσμένη ὑποχώρησις

1) Τὸ ἐπίπεδον ὄρος Rani-Gat ἔχει ἀνωθι ἐπιώγειαν 1,200 ποδῶν μήκους καὶ 800 ποδ. πλάτους. πρὸς βορρᾶν, δυσμὰς καὶ νότον, τὸ ἄνω χεῖλος βαθύνεται ὀλίγον πρὸς τὰ ἐνδότερα, καὶ εἰς τὸ μέσον ὑπάρχει ἐξόγκωμα τοῦ ἐδάφους τῆς πέτρας 500 ποδ. μήκους καὶ 400 ποδ. πλάτους· ἐπὶ τούτου κεῖνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου· μετὰ δὲ τούτου καὶ τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ χείλους ὑπάρχει τὸ κοίλωμα, οἷον εἰ τάφος τοῦ φρουρίου 200 ποδ. πλάτους καὶ 100 ποδ. βάθους· ὀλιγώτερον βαθὺ καὶ εὐρὺ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀναβιδάχει ἡ χειροποίητος ὁδός. Ἡ δὲ ἀνατολικὴ πλευρά, καθ' ἣν ἡ πέτρα δι' ἐπιπέδου τινὸς βράχως συνάπτεται πρὸς ἀπώτεράν τινα ὀροσειράν, ἀναβαίνει ὀρθίως μέχρι τοῦ φρουρίου.

τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ ἐξεγερθὲν μένος τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ μαχητῶν παρεκίνησαν τὸν βασιλέα νὰ καταδιώξῃ τοὺς φεύγοντας Ἰνδοὺς, ἵνα ἴσως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς εἰσβιάσῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ φρούριον· ἀλλ' ἀπέτυχε, τὸ δὲ ἔδαφος ἦτο παραπολὺ στενὸν πρὸς ἔξοδον.

Ὑπεχώρησε λοιπὸν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου χαρακωθέντα λόφον, ὅστις χαμηλότερος ὢν τοῦ φρουρίου¹, ἐχωρίζετο ἀπ' αὐτοῦ δι' εὐρείας καὶ βαθείας φάραγγος. Ἦτο λοιπὸν ἐπάναγκες νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς τοπικὰς ταύτας δυσχερείας, καὶ νὰ πληρώσῃ τὴν φάραγγα διὰ χώματος, ἵνα τοῦλάχιστον πλησιάσῃ τὸ φρούριον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὰ βλήματα νὰ φθάνωσιν εἰς τὰ τεῖχη. Ἀπὸ πρωίας τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἤρχισε τὸ ἔργον· ὁ βασιλεὺς ἦτο πανταχοῦ παρών, ἐπαινῶν, ἐποτρύνων καὶ αὐτὸς ἐπιλαμβανόμενος τοῦ ἔργου· πάντων δὲ ζωηρῶς ἀμιλλωμένων, ἀπεκόπησαν δένδρα καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸ βάθος· πέτραι μεγάλαι ἐπεβλήθησαν, χῶμα ἐπεσπαρεύθη, καὶ ἤδη κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης ἡμέρας ἐπεχώσθη ἔκτασις τριακοσίων βημάτων. Οἱ δὲ Ἰνδοὶ καταγελῶντες ἐν ἀρχῇ τὴν παράβολον ταύτην ἐπιχείρησιν, ἐζήτησαν τὴν ἐπαύριον νὰ παρακωλύσωσι τὸ ἔργον, ἀλλὰ τὸ χῶμα εἶχε προχωρήσῃ τοσοῦτον, ὥστε ἀπ' αὐτοῦ οἱ σφενδονῆται καὶ αἱ μηχαναὶ ἐδύναντο ν' ἀποτρέψωσι τὴν εἰσβολὴν αὐτῶν. Τὴν ἕκτην ἡμέραν τὸ χῶμα εἶχε φθάσῃ πλησίον κορυφῆς ἰσοῦσοῦς πρὸς τὸ φρούριον, κατεχομένης δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ταύτης ἡ διατήρησις ἢ κατάληψις ἔμελλε νὰ κρίνῃ περὶ τῆς τύχης τοῦ φρουρίου. Στῖφος ἐπιλέκτων Μακεδόνων ἐπέμφθη κατ' αὐτῆς, καὶ ἤρχισε φρικώδους μάχης· καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἔδραμεν ἐκεῖσε, ἡγούμενος τῶν σωματοφυλάκων του, μετὰ πολὺν δὲ καὶ μέγαν ἀγῶνα ἡ κορυφὴ ἐκυριεύθη. Τοῦτο καὶ ἡ ἀδιάλειπτος πρόοδος τοῦ χώματος, ὅπερ οὐδὲν πλέον ἐδύνατο ν' ἀναστείλῃ, ἐνέβαλε τοὺς Ἰνδοὺς εἰς ἀπελπι-

¹) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Ἀρριανῷ (Δ', 30, 1) «ἰσόπεδον τῇ πέτρᾳ». Παράδοξον εἶναι ὅτι: ὀλίγον ἀνωτέρω (Δ', 29, 7) ὑπάρχουσι καὶ «μηχαναὶ» πρὸς ἐξακόντισιν βελῶν κατὰ τοῦ φρουρίου.

σίαν, ὅτι δὲν θὰ δυνηθῶσιν ἐπὶ πλέον ν' ἀντισταθῶσιν ἐναντίον ἐχθροῦ, ὅστις οὔτε ὑπὸ βράχων οὔτε ὑπὸ βαράθρων ἀναχαιτίζειται, καὶ ὅστις παρέσχε τὴν καταπληκτικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ θέλησις καὶ τὸ σθένος τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἱκανὸν νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τὸν ἔσχατον φραγμόν, ὃν ἡ φύσις ἔθηκε διὰ τῶν πελωρίων αὐτῆς δημιουργημάτων, καὶ νὰ μετατρέψῃ αὐτὸν εἰς μέσον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν. Ἐπεμψαν λοιπὸν κήρυκα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, προτείνοντες νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους· ἀλλ' ἐσκόπουν καιρὸν μόνον νὰ κερδήσωσι μέχρι τῆς νυκτός, ἵνα διὰ μυστικῶν ὁδῶν ἐξέλθωσι τοῦ φρουρίου, καὶ διασπαρῶσιν εἰς τὴν πεδινὴν χώραν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐννοήσας τὴν πρόθεσιν αὐτῶν, ἀπέσυρε τὰς φυλακὰς του καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους ν' ἀρχίσωσι τὴν ἀποχώρησιν. Εἴτα δὲ ἐκλέξας ἑπτακοσίους ὑπασπιστάς, ἀπῆλθε διὰ νυκτός εἰς τὴν πέτραν, καὶ ἤρχισε ν' ἀναβρίχῃται τὰ ἐγκαταλειφθέντα τείχη· αὐτὸς δὲ ἦτο ὁ πρῶτος ἀναβάς. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέβησαν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἰς διάφορα μέρη, ἐπέπεσον πάντες μετ' ἀλαλαγμῶν κατὰ τῶν εἰς φυγὴν, ἐτοιμαζομένων πολεμίων· καὶ πολλοὶ μὲν τούτων ἐφονεύθησαν· ἄλλοι δὲ κατεκρημνίσθησαν εἰς τὰ βάραθρα, τὴν δ' ἐπιούσαν εἰσηλθεν ὁ στρατὸς ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπίγγων εἰς τὸ φρούριον τῆς Πέτρας. Δαψιλεῖς καὶ εὐφρόσυνοι θυσίαι ἐπεσφράγισαν τὸ αἶσιον τέλος ἐπιχειρήσεως, ἥτις μόνον εἰς τὴν εὐτολμίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἦτο δυνατὴν Ἡ ὀχύρωσις τῆς ἀκροπόλεως ηὔξήθη διὰ νέων ἔργων¹, μακε-

¹) Ὁ Cunningham (Survey V, σ. 55 [1875]) ἀνακοινώνει λεπτομερείας τινὰς περὶ τῆς πέτρας Rani-gat, ἰδίως ὅτι ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ὅρους ἔχει τις θέαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ παρὰ τὸν Swat ποταμὸν Hashtnagar, καὶ ὅτι ὁ Δόκτωρ Belle w, ὅστις πολὺ ἀκρίβως ἐπισκέφθη τὸν τόπον, ἐξαίρει τὴν ἐπιμέλειαν, μεθ' ἧς εἶνε ἐξειργασμένοι καὶ πρὸς ἀλλήλους συνηρμοσμένοι οἱ ὀγκώδεις λίθοι τῆς οἰκοδομῆς: the are the same pointed arches and underground passages, the same sort of quadrilaterals whit chambers, the statuary and sculptures also represent the same figures and scenes in the same material, but the general aspect of these ruins is very different from that of others, the neatness and accuracy of the architecture is wonderfull. Τόσον περιφανῶς διακρίνεται ἡ Ἀοργος ἀπὸ τῶν ἄλλων φρουρίων τῆς χώρας Jusufzal. Ὁ δὲ Cun-

δονική φρουρά κατεστάθη ἐν αὐτῇ, καὶ ὁ ἡγεμὼν Σισίκοττος, ὅστις κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ βασιλέως, διωρίσθη φρούραρχος αὐτῆς. Ἡ κατοχὴ τοῦ φρουρίου τούτου ἦτο λίαν σπουδαία πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐπὶ τάδε Ἰνδικῆς, διότι ἐδέσποζε πάσης τῆς πεδιάδος τῆς μεταξὺ Σουάστου, Κωφῆνος καὶ Ἰνδοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπιβλέπει τις ἐκεῖθεν ἐπὶ μίλια μακράν, ὥς καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ Κωφῆνος μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ¹.

Ἐν τούτοις ἀνεφάνησαν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀσσακηῶν ἐπικίνδυνα κινήματα· ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐν Μασσάγοις πεσόντος Ἀσσακηνοῦ², συλλέξας στρατὸν 20,000 ἀνδρῶν καὶ 15 ἑλεφάντων, εἰσέβαλεν εἰς τὰ ὄρη τῆς ἄνω χώρας· τὸ φρούριον Δύρτα³ ἦτο ὑποχείριον αὐτοῦ, ἤλπιζε δὲ ὅτι τὸ ἀπρόσιτον τῆς ἀγρίας ταύτης ὄρεινῆς χώρας προεφύλαττεν αὐτὸν ἀρκούντως, καὶ ἡ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεία τοῦ βασιλέως ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν καιρὸν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμίν του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦτο ἀναγκαιότατον νὰ ἐξοντωθῇ. Ὅθεν ἅμα ἐκπορθήσας τὴν Ἀορνὸν ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε μετὰ τινων χιλιάδων ψιλῶν στρατιωτῶν πρὸς τὰ Δύρτα τῆς ἄνω χώρας. Ἡ δὲ εἰδησις τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ ἤρκεσε νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τὸν μνηστῆρα τῆς ἡγεμονίας· μετ' αὐτοῦ θὰ ἔφυγον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν περιχώρων. Ὁ βασιλεὺς ἔπεμψεν εὐθὺς σώματα τινά, ὅπως διελάσσωσι τὴν χώραν καὶ ἀνιχνεύσωσι τὸν φυγάδα ἡγεμόνα καὶ πρὸ πάντων ἀνεύρωσι τοὺς ἐλέφαντας. Μαθὼν δὲ ὅτι πάντες κατέφυγον εἰς τὰ πρὸς ἀνατολὰς ἄγρια ὄρη, ἔδραμε κατόπιν αὐτῶν. Πυκνὰ δάση καλύπτουσι τοῦ-

ningham ἀναφέρει ἰδίως τὰ τοῦ Jamāl-Garhi καὶ Sahri-balol, ἐν οἷς κιονόκρανα μετ' ἀκάνθου καὶ κατατομαὶ βάσεων κιόνων ἀποδεικνύουσι προδήλως ἐπίδρασιν μιξελληνικὴν.

1) Ἀρξιδιανού Δ., '30. Αἱ δὲ διάφοροι εἰδήσεις τοῦ Διοδώρου καὶ Κουρτίου ἀναιροῦσιν ἀλλήλας. Εἰς ταύτην τὴν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν ἀναφέρεται ἴσως τὸ τοῦ Χάρτος (ἀπόσπ. 11 παρ' Ἀθηναίων Γ', σ. 124 c), ὅστις διηγείται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πέτρας διέταξε καὶ ἐδίδαξε πῶς νὰ διατηρήσωσι τὴν χιόνα.

2) Ὁ Κούρτιος ὀνομάζει τὸν ἡγεμόνα τοῦτον Ἐρυκα, ὁ δὲ Διόδωρος Ἀφρίκην· ὅτι δὲ οὗτος εἶνε « ἀδελφὸς τοῦ Ἀσσακηνοῦ » ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς διηγήσεως.

3) Τὰ Δύρτα εἶνε κατὰ τὸν Court (Journal of the Asiat. Soc. of B. VIII σ. 309) πιθανῶς τὸ Dhyr παρὰ τι παραποτάμιον τοῦ Tal. Πρὸλ. Lassen II, σ. 142.

τους τοὺς τόπους, καὶ ὁ στρατὸς ἦτο ἠναγκασμένος μετὰ κόπου νὰ ἀνοίγῃ τὴν ὁδόν· συλλαβόντες δὲ τινὰς Ἰνδοὺς, ἔμαθον ὅτι οἱ μὲν κάτοικοι διέβησαν τὸν Ἰνδὸν καὶ κατέφυγον εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀβισάρου· τοὺς δὲ ἐλέφαντας δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν ἀφῆκαν ἐλευθέρους νὰ νέμονται παρὰ τὸν ποταμόν. Τότε ἦλθε καὶ στίφος Ἰνδῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ φεύγοντος στρατοῦ, ὅπερ δυσαρεστηθὲν διὰ τὴν ἀτυχίαν τοῦ ἡγεμόνος ἐστασίασεν, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἐκόμισαν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἡγεμόνος. Μὴ θέλων λοιπὸν νὰ καταδιώκῃ στρατὸν ἄνευ ἀρχηγοῦ εἰς τόπους ἀνοδεύτους, ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τοὺς παρὰ τὸν Ἰνδὸν λειμῶνας, ὅπως συλλάβῃ τοὺς ἐλέφαντας· ἀκολουθούμενος δὲ ὑπὸ Ἰνδῶν κυνηγῶν τῶν ἐλεφάντων ἐπράπη εἰς ἄγρην αὐτῶν· καὶ δύο μὲν κατεκρημνίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ συνελήφθησαν. Ἐνταῦθα διέταξε νὰ ὑλοτομήσωσιν ἀπὸ τῶν πυκνῶν δασῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰνδὸν καὶ νὰ ναυπηγήσωσιν· ἐντὸς ὀλίγου ἐναυπηγήθη ποτάμιος στόλος, ὁποῖον δὲν εἶχεν ἴδῃ ἕως τότε ὁ Ἰνδός· ἐπ' αὐτοῦ δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ κατέπλευσε τὸν εὐρὺν ποταμόν, οὔτινος ἀμφοτέραι αἱ ὄχθαι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ πολλῶν πόλεων καὶ χωρίων· καὶ προσήγγισεν εἰς τὴν γέφυραν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστιωνος καὶ Περδίκκου ζευχθεῖσαν ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἰνδοῦ¹.

Αἱ ἀφηγήσεις αἱ μέχρις ἡμῶν περισθεῖσαι ἐκφράζουσι μετὰ ζωηρότητος τὰς ἰσχυράς ἐντυπώσεις, ὅσας ἐπροξένησεν εἰς τὸν ἐκ τῆς Ἑσπερίας στρατὸν ὁ νέος οὗτος Ἰνδικὸς κόσμος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἕαρος τοῦ 327. Οἱ ὑπερμεγέθεις τύποι τῆς φύσεως, ἡ πλουσία βλάστησις, τὰ ἡμέρα καὶ ἄγρια ζῶα, οἱ ἄνθρωποι, ἡ θρησκεία καὶ τὰ ἥθη αὐτῶν, ὁ τρόπος τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ πολεμεῖν, τὰ πάντα ἦσαν ἐνταῦθα ξενότροπα καὶ ἐκπληκτικά· καὶ πάντα τὰ

¹) Ἡ μαρτυρία τοῦ Κουρτίου (VIII, 12, 4) περὶ 16 ἡμερῶν παρελείφθη, διότι τὸ ad flumen Indum sextisdecimis castris συγχέει τὰ πάντα, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον δύνатаί τις, καθ' ἃ τινες ἠθέλησαν, ἐκ τῶν 16 ἡμερῶν νὰ ὀρίσῃ πόσον ἀπέχουσιν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κωφῆνος τὰ Ἐμβόλιμα καὶ ἡ Ἀορνος. Ἡ ἐπὶ τοῦ Ἰνδοῦ γέφυρα (περὶ ἧς ὁ Ἀρξιδανὸς Ε', 7 εἰκάζει μόνον ὅτι ἦτο πλωτὴ) θὰ ἐξεύχθη μεταξὺ Ἐμβολίμων καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κωφῆνος.

θαυμάσια, ὅσα διηγείται ὁ Κτησίας καὶ ὁ Ἡρόδοτος περὶ αὐτῶν, ἐφαίνοντο πολὺ κατώτερα τῆς πραγματικότητος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔμελλον νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ὅσα μέχρι τοῦδε εἶδον, ἦσαν μόνον τὰ πρόθυρα τοῦ νέου τούτου κόσμου.

Παρὰ τὸν Ἰνδὸν ἐστάθμευσεν ὁ στρατός, ὅπως ἀναπαυθῇ ἀπὸ τῶν μόχθων τῆς χειμερινῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν ὀρεινὴν χώραν, καθ' ἣν ἐστράτευσαν οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν¹. Ἐπειτα δὲ περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος ἡτοιμάζετο νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων τῶν ἡγεμόνων τῆς ἐπὶ τὰδε σατραπείας.

Τότε ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸν βασιλέα πρέσβεις τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ταξίλων, οἵτινες βεβαιώσαντες αὐτὸν ἐκ νέου περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ δεσπότης αὐτῶν, ἐκόμισαν εἰς τὸν βασιλέα πολὺτιμα δῶρα, 3,000 ἱερεῖα, 10,000 πρόβατα, 30 ἐλέφαντας, 200 τάλαντα ἀργυρίου καὶ τέλος 700 Ἰνδοὺς ἵππεις, τὴν συμμαχικὴν συμβολὴν τοῦ δεσπότης αὐτῶν· παρέδιδον δὲ εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὴν πρωτεύουσάν τοῦ ἡγεμόνος, τὴν λαμπρὰν πόλιν μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου.

Μετὰ ταῦτα διέταξεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἀγιάσωσι τὴν διάβασιν τοῦ Ἰνδοῦ· καὶ ἐτελέσθησαν ἵππικοὶ καὶ γυμνικοὶ ἀγῶνες καὶ θυσίαι ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ἱερά ἦσαν καλὰ. Οὕτω δὲ ἀρξαμένης τῆς διαβάσεως τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ διέβη διὰ τῆς πλωτῆς γεφύρας, ἄλλοι δὲ ἐπεραιώθησαν ἐπὶ ἀκατίων, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ ἐπὶ δύο τριακοντόρων ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένων. Διὰ νέων θυσιῶν ἐωρτάσθη ἡ αἰσία ἀποπεράτωσις τῆς διαβάσεως. Μετὰ δὲ ταῦτα προῆγεν ἡ μεγάλη στρατιά, ὁδεύουσα πρὸς τὰ Τάξιλα διὰ μέσου χωρῶν πολυανθρώπων καὶ διὰ τῆς ἐαρινῆς περιβολῆς κεκοσμημένων, καὶ εἶχε πρὸς βορρᾶν μὲν τὰ ὑψηλὰ χιονοσκεπῆ ὄρη τὰ σχη-

1) Ἀριστοδοῦλου Ἀπόσπ. 29 « διατριψάντων κατὰ τὴν ὀρεινὴν ἐν τε τῇ Ἰπασίων καὶ Ἀσσακανοῦ (κοινῶς: Μουσικανοῦ) γῇ τὸν χειμῶνα, τοῦ δὲ ἔαρος ἀρχομένου καταβέβηκόντων κτλ. ».

ματίζοντα τὰ ὅρια τοῦ Κασμίρ, πρὸς νότον δὲ τὰς ἀχανεῖς καὶ λαμπρὰς πεδιάδας τὰς ἀποτελούσας τὴν μεσοποταμίαν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου. Μίαν ὥραν πρὸ τῆς πρωτευούσης εἶδε μετ' ἐκπλήξεως ἡ στρατιὰ τότε πρῶτον τοὺς Ἰνδοὺς ἐκείνους γυμνοσφιστάς, οἵτινες γυμνοί, μονάζοντες, ἀκίνητοι ὑπὸ τὰς φλογεράς ἀκτῖνας τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου καὶ τὰς κακουχίας τῆς ὑετώδους ὥρας ἐξετέλουν τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἑαυτῶν εὐχῆς ¹.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν Τάξιλα ², ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ ὁ ἡγεμὼν μετὰ μεγίστης πομπῆς, μετὰ κεκοσμημένων ἐλεφάντων, ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ στρατιωτικῆς μουσικῆς. Καὶ ἀφ' οὗ διέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν στρατὸν νὰ σταθῇ καὶ παραταχθῇ, ὁ ἡγεμὼν προελάσας τῆς ἀκολουθίας ἦλθε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ χαιρετίσας εὐσεβάστως παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ κράτος καὶ ἑαυτόν. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔχων παρ' ἑαυτοῦ τὸν ἡγεμόνα εἰσήλασεν εἰς τὴν λαμπρὰν πρωτεύουσιν. Ἐνταῦθα δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐτελέσθησαν πολλαὶ ἐορταί, τῶν ὁποίων τὴν λαμπρότητα ἐπηύξησεν ἡ παρουσία πολλῶν ἡγεμόνων τῆς χώρας, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ προσφέροντες δῶρα καὶ τὸν σεβασμὸν των. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεκύρωσε πάντων τούτων τὰς κτήσεις καὶ ἐπέξετεινε τινῶν τὴν ἐπικράτειαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἰδίως δὲ τὴν τοῦ Ταξίλου, ὅστις προσέτι καὶ δῶρα ἔλαβε πολυτελῆ διὰ τε τὴν μέριμναν, μεθ' ἧς ὑπεδέχθη τὴν μεσημβρι-

1) *Αριστοβούλου* Ἀπόσπ. 34α. *Ἀρῶδιανῶς* Ζ', 3.

2) Δὲν ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα τὴν προτέραν μου σημείωσιν περὶ τῶν Ταξίλων (*Tak-schacila*), ἐπειδὴ τανῦν ὁ *Cunningham* (*Geogr.* I, σ. 104 καὶ *Survey*, II, σ. 111 ἔξ.) ἀπέδειξεν, ὡς πιστεύω, πειστικῶς ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐν τῇ πλήρει ἐρειπίων πεδιάδι τῇ μεταξὺ τοῦ *Shah-Deri* καὶ τοῦ ποταμοῦ *Haru*. Ὁ ἡγεμὼν ταύτης τῆς χώρας ὀνομάζεται ὑπὸ μὲν τοῦ *Κουρτίου* Ὀμφις, ὑπὸ δὲ τοῦ *Διοδώρου Μόφισ*. Ὁ *Tod* (*Radjastan* II, σ. 228) ὑποθέτει ὅτι τὸ ἀληθὲς ἦτο Ὀμφις, ὅπερ εἶνε ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ *Tak* (= ὄφισ). Ὁ *Κούρτιος* καὶ ὁ *Διόδωρος* προσθέτουσι περὶ τούτου λεπτομερείας τινὰς ἀσημάντους, οἷον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, δὲν συνεβούλευσε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ πρότερον τὸν ἡγεμονικὸν τίτλον Τάξιλα, πρὶν ἐπιτρέψῃ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ δὲ *Ἀρῶδιανὸς* (Ε', 8, 2 κ. ἀ.) ἀποκαλεῖ τὸν ἡγεμόνα « ὑπαρχον τῆς πόλεως ».

νήν στρατιάν, καὶ διὰ τὰς ἐπανειλημμένας φιλοφρονήσεις, μεθ' ὧν προϋπήντησε τὸν βασιλέα¹. Πρέσβεις καὶ δῶρα ἤλθον καὶ παρὰ τοῦ «νομάρχου» Δοξάρεως². Καὶ ὁ 'Αθισάρης ἐκ τοῦ Κασμίρ ἔπεμφε πρέσβεις εἰς τὰ Τάξιλα τὸν ἀδελφόν του μετὰ τῶν ἀρίστων τῆς χώρας· ἐκόμισε δὲ οὗτος δῶρα τιμαλφῇ κειμήλια, ἐλεφαντόδοντας, λεπτὰ ὑφάσματα καὶ παντοῖα πολύτιμα κοσμήματα, καὶ ἐβεβαίωσε τὸν βασιλέα περὶ τῆς πιστῆς ἀφοσιώσεως τοῦ ἡγεμόνος ἀδελφοῦ, διαφεύσας ὁλοσχερῶς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν, ἣν οὗτος παρέσχε δῆθεν εἰς τοὺς 'Ασσακηνούς.

Πῶς τότε διευθετήθησαν τὰ πράγματα τῆς μεσοποταμίου χώρας, δὲν δυνάμεθα σαφῶς νὰ γνωρίζωμεν, πάντως ὅμως αἱ μὲν ἐδαφικαὶ ἐπεκτάσεις ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἐπὶ τάδε σατραπείας, πάντες δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ 'Αλεξάνδρου· ἴσως ὁ Ταξίλης ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ 'Υδάσπου ὑπάρχων· ἀπὸ τοῦδε τοῦλάχιστον αὐτοῦ μόνον γίνεται μνεία κατὰ τὰς πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον σχέσεις. Ἄλλως ὅμως ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ κατεστάθη μακεδονικὴ φρουρά· καὶ ἔμειναν οἱ ἀπόμαχοι· ἡ δὲ λεγομένη «Ἰνδικὴ σατραπεία» ἐδόθη εἰς τὸν Φίλιππον τὸν υἱὸν τοῦ Μαχάτα, ὅστις ἦτο ἄξιος τῆς σπουδαίας ταύτης θέσεως διὰ τε τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γένους καὶ διὰ τὴν πολλὰς ἀποδεδειγμένην εἰς τὸν 'Αλέξανδρον ἀφοσίωσιν. Ἡ ἐπαρχία αὐτοῦ περιελάμβανε πᾶσαν τὴν ἑκτασιν τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ 'Ινδοῦ, εἶχε δὲ ὁ Φίλιππος καὶ τὴν ἐποπτείαν πάντων τῶν στρατευμάτων τῶν καταλειφθέντων εἰς τὸ κράτος τοῦ Ταξίλου καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονων³.

¹) 'Ο Κούρτιος (VIII, 92, 17), ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΝΘ') καὶ ὁ Στράβων (ΙΕ', σ. 698) ἱστοροῦσιν ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἔπεμφεν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλα δῶρα καὶ 1000, τάλαντα, ὅτι οἱ στρατηγοὶ του ὀργίσθησαν διὰ τοῦτο, καὶ ὁ Μελέαγρος δῆθεν εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ προέλθῃ μέχρι τῆς 'Ινδικῆς, ἵνα εὕρῃ ἄξιον τοιοῦτου δώρου. 'Ο δὲ Κούρτιος ἐπιφέρει ὅτι μόνον ἡ λυπηρὰ ἀνάμνησις τοῦ Κλείτου ἀπέτρεψε τὸν βασιλέα ἀπὸ νέας βικαιοπραγίας.

²) 'Ο Ἀρρίανος (Ε', 8, 3) τὸν ὀνομάζει «νομάρχην», ὄνομα, ὅπερ ἀπονέμει (Ε', 11, 3) εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς χορηγήσαντας 5,000 'Ινδοὺς στρατιώτας.

³) Οὕτως συμβιβάζονται αἱ δι' ἀφοροι μαρτυρίαι περὶ τῆς σατραπείας τοῦ Φιλίππου

Ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Ταξίλων προσεκολλήθη τόσον προθύμως εἰς τὸν βασιλέα, τούτου τὸ αἷτιον θὰ ἦτο ἡ ἔχθρα ἡ ἀνὰ μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰσχυροτέρου γείτονος, τοῦ ἡγεμόνος Πῶρου, τοῦ καταγομένου πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου γένους τῶν Παουράβα, ὅστις πέραν τοῦ πλησιεστάτου ποταμοῦ Ὑδάσπου ἐδέσποζε κράτους ἐξ «ἐκατὸν καὶ πλέον πόλεων» συγκειμένου, καὶ εἶχεν εἰς τὰς διατάγας αὐτοῦ ἀξιόλογον πολεμικὴν δύναμιν καὶ συμμάχους πολλοὺς τῶν πλησιοχώρων ἡγεμόνων, μάλιστα δὲ τὸν τοῦ Κασμίρ. Οἱ δὲ ἀντίπαλοι καὶ αὐτοῦ καὶ τούτων τῶν συμμάχων ἦσαν παρὰ μὲν τὴν Ἰνδὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν Ταξίλων, ἐκ δὲ τοῦ ἀντιθέτου μέρους οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ τῶν ἀντηρίδων τῶν Ἰμαλαύων, τῶν μεσοποταμίων χωρῶν τῶν πέραν τοῦ Ἀκεσίνου καὶ τῶν κάτω χωρῶν τοῦ Πενταποτάμου. Ἡ ἀδιάλλακτος ἔχθρα τούτων τῶν «ἀβασιλεύτων» (Ἀρατας) πρὸς τοὺς ἡγεμόνας — ὧν ἰσχυρότατος ἦτο ὁ Παουράβα μεταξὺ τοῦ Ὑδάσπου καὶ Ἀκεσίνου — παρέλυσεν τὴν ἀντίστασιν τοῦ πλουσίου καὶ πολυανθρώπου Παντζάπ ἐναντίον τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑσπερίων.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἐκ τῶν Ταξίλων πρὸς τὸν Πῶρον, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ προῦπαντήσῃ εἰς τὰ ὅρια τῆς ἡγεμονίας καὶ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ δὲ Πῶρος ἀπεκρίθη ὅτι θὰ περιμείνῃ ἔνοπλος τὸν βασιλέα κατὰ τὰ μεθόρια τοῦ κράτους, ταῦτοχρόνως δὲ προσεκάλεσε τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιστρατεύσωσι καὶ παρεκάλεσε τὸν ἡγεμόνα Ἀθισάρην, ὅστις παρὰ τὰς νεωστὶ δοθείσας διαβεβαιώσεις περὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον εἶχεν ὑποσχεθῆναι νὰ πέμψῃ ἐπικουρίας, νὰ πέμψῃ αὐτὰς ταχέως, αὐτὸς

Ὁ Ἀρξιδανὸς (Δ', 2, 5), φανταζόμενος ἑαυτὸν ἐν τῇ θέσει τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸν Ὑδάσπην, ὀνομάζει αὐτὸν σατράπην τῆς πέραν τοῦ Ἰνδοῦ κειμένης χώρας τῆς πρὸς τὴν Βακτριανήν. Ἐν δὲ τῷ Γ', 14, 3 ἡ χώρα τῶν Μαλλῶν προσαρτᾶται εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἔκφρασις τοῦ Ἀρξιδανοῦ (Ἰνδικ. 18) εἶνε τόσον καθολικὴ, ὥστε δὲν ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς σατραπείας τῆς ἀνω Ἰνδικῆς. Ὁ Φίλιππος οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα ἦτο ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ γένους τῆς Ἑλυμωτίδος, ἀδελφὸς τοῦ Ἀρπάλου, ἀνεψιὸς τοῦ πρεσβυτέρου Ἀρπάλου, οὗ ὁ υἱὸς Κάλας εἶχε λάβῃ τὴν σατραπείαν τῆς Μικρᾶς Φρυγίας. Οὗτος δὲ ὁ Φίλιππος ὁ Ἰνδικὸς θὰ ἐγεννήθη, κατὰ τὸν γενεαλογικὸν πίνακα τοῦ οἴκου του, τῷ 385.

δὲ ὥρμησε πρὸς τὸν ποταμὸν τὸν κατὰ τὰ μεθόρια τοῦ κράτους, καὶ ἑστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὄχθης, ἔχων ἀπόφασιν νὰ κωλύσῃ διὰ παντὸς τρόπου τοῦ ἐχθροῦ τὴν διάβασιν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ὀπίσω εἰς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν τὸν στρατηγὸν Κοῖνον, διατάξας νὰ διαλύσῃ τὰ πλοῖα τοῦ ποταμίου στόλου πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν διὰ ξηρᾶς καὶ νὰ μετακομίσῃ αὐτὰ ἐφ' ἀμαξῶν ὅσον τάχιστα εἰς τὸν Ὑδάσπην. Ταῦτο χρόνως δὲ ἀνέξευξεν ὁ στρατὸς ἐκ τῶν Ταξίλων μετὰ τὰς εἰθισμένους θυσίας καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας· προστετέθησαν δὲ εἰς αὐτὸν καὶ πέντε χιλιάδες Ἰνδοὶ στρατιῶται τοῦ Ταξίλου καὶ τῶν πλησιοχώρων ἡγεμόνων· οἱ ἐλέφαντες, ὅσους ὁ Ἀλέξανδρος ἐλαφυραγώγησεν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἢ ἔλαβε δῶρα, κατελείφθησαν ὀπίσω¹⁾, διότι οἱ μακεδονικοὶ ἵπποι δὲν ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὴν θέαν αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἦσαν πρόσκομμα μόνον εἰς τὸν ἰδιαίτερον τρόπον τῆς ἐπιθέσεως τῶν Μακεδόνων.

Καθ' ὁδὸν ἤρχισαν οἱ πρῶτοι ὄμβροι τῶν τροπικῶν ὑετῶν· οἱ ποταμοὶ ἔρρεον πληθωρικώτεροι, αἱ ὁδοὶ ἔγειναν δυσβατώτεραι, καὶ συχναὶ καταιγίδες καὶ λαίλαπες ἐπεβράδυναν πολλαχῶς τὴν πορείαν. Ἐπλησίασαν εἰς τὰ μεσημβρινὰ ὄρια τῆς ἡγεμονίας τῶν Ταξίλων, ὅπου μακρὰ καὶ οὐκ ὀλίγον στενὴ ὁδὸς ἔφερεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Σπιτάκου, συγγενοῦς καὶ συμμάχου τοῦ Πώρου· ἡ στενοπορία ἐκείνη εἶχεν ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τούτου τοῦ ἡγεμόνος, τῶν κατεχόντων τοὺς ἐκατέρωθεν λόφους. Ἀλλὰ διὰ τολμηροῦ τινος ἐλιγμοῦ τῶν ἱππέων, ὧν ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, καταπλαγέντες οἱ ἐχθροί, ἐξώσθησαν τῶν θέσεων αὐτῶν

¹⁾ Μόνος ὁ Πολύαινος (Δ', 3, 26) λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐλέφαντας ἐν τῇ στρατιᾷ. Ὁ Κούρτιος, διαφωνῶν πρὸς ὅσα ἐν τῷ VI, 6, 36 λέγει, ἱστορεῖ ὅτι καθ' ὁδὸν ὁ Ἰνδὸς ἡγεμὼν Γάμαξος καὶ ὁ πρῶν σατράπης τῆς Ἀραχωσίας Βαρσαέντης ὁ πρὸς ἐκεῖνον καταφυγὼν προσήχθησαν εἰς τὸν βασιλεῖα δέσμοι, καὶ οἱ 30 ἐλέφαντες τοῦ ἡγεμόνος παρεδόθησαν εἰς αὐτόν, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως ἐδόθησαν εἰς τὸν ἡγεμόνα Ταξίλην. Ὁ δὲ Ἀρξιδανὸς (Γ', 25, 14) ἱστορεῖ ὅτι ὁ Βαρσαέντης ἔφυγεν «ἐς Ἰνδοὺς τοὺς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ἰνδοῦ τοῦ ποταμοῦ», ὅτι ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν καὶ ὅτι ὡς συμμετασχὼν τῆς δολοφονίας τοῦ Δαρείου ἐθανατώθη. Ἱστορεῖ δὲ ταῦτα οὕτως, ὥστε ὀφείλει νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ Βαρσαέντης ἐθανατώθη ἤδη τὸν χειμῶνα τοῦ 330-29.

καὶ τοσοῦτον ἐστενοχωρήθησαν, ὥστε μόνον ἀφ' οὗ πολλοὺς ἀπώλεσαν, ἐξῆλθον εἰς τὴν ἀναπεπταμένην πεδιάδα. Ὁ δὲ Σπιτάκης χωρὶς νὰ σκεφθῇ πλέον περὶ τῆς ἀμύνης τῆς ἡγεμονίας του, ἔσπευσε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πῶρον¹.

Δύω περίπου ἡμέρας μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου, ὅστις τῶρα εἶχε πλάτος σχεδὸν χιλίων διακοσίων βημάτων². ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης ἐφάνετο τὸ εὐρύχωρον στρατόπεδον τοῦ ἡγεμόνος Πῶρου καὶ ὅλος ὁ στρατὸς παρατεταγμένος εἰς μάχην, πρὸ αὐτοῦ δὲ ὡσεὶ πύργοι φρουρίου τριακόσιοι μάχιμοι ἐλέφαντες· παρατηρήθη δὲ ὅτι ἐκατέρωσε ἀπεστάλησαν οὐκ ὀλίγα στίφη πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν φυλακῶν τῶν κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ ἰδίως πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν ὀλίγων πόρων, ὅσους ἄφινεν ἔτι διαβατοὺς τὸ ἀνυψωθὲν ὕδωρ. Ὁ Ἀλέξανδρος κατενόησεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἀπέναντι τῶν Ἰνδῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἤρχισε διὰ ποικίλων κινήσεων τῶν στρατευμάτων νὰ πλανᾷ τὸν ἐχθρὸν περὶ τοῦ τόπου καθ' ὃν ἐσκόπει νὰ διαβῇ, καὶ νὰ καταπονῇ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Ταῦτοχρόνως δὲ διέταξε δι' ἄλλων μὲν ἀποσπασμάτων τοῦ στρατοῦ νὰ κατασκοπεύσωσι τὴν ὄχθην κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, δι' ἄλλων δὲ νὰ φορολογήσωσι τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Σπιτάκου τὴν ἐστερημένην τῶν μαχητῶν αὐτῆς, καὶ πανταχόθεν νὰ συλλέξωσι πολλὰ ἐπιτήδεια ὡς ἂν εἰ διενοεῖτο νὰ διατρίβῃ πολὺν ἔτι χρόνον ἐνταῦθα, κατώρθωσε δὲ νὰ διαδώσῃ τὴν φήμην ταύτην καὶ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ὥραν

¹) Πολυαίνου Δ', 3, 21. Αὕτη εἶνε ἴσως ἡ στενοπορία, περὶ ἧς διαλαμβάνει ὁ Elphinstone (I, σ. 129) καὶ ἡ αὕτη κοίτη ὁδὸς τοῦ Hambatu, ἣν διῆλθεν ὁ Baber, ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ ὁποῦ (σ. 255) ἐν γένει ἀναγνωρίζει τις τὴν ὁδόν, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Ἀλέξανδρος.

²) Κουρτίου VIII, 13, 8. Ὁ ποταμὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη ὄλην αὐτοῦ τὴν εὐρύτητα, εἰς ἣν ἀνέρχεται μόνον κατὰ τὸν Αὐγουστον. Ἀπὸ δὲ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ὁ Macartney εὔρεν αὐτὸν ἔχοντα εὖρος περίπου 3,000 βημάτων. Πρβλ. Elphinstone I, σ. 551.

τοῦ ἔτους ἐνόμιζε βεβαίως ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ὅτι ἐσκόπει νὰ περιμείνῃ τὸ τέλος τῆς ὥρας τῶν ὑετῶν, ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐπιθέσιν, ὅταν τὸ ὕδωρ καταπέσῃ. Ἀλλὰ συγχρόνως αἱ διηνεκεῖς κινήσεις τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ, ὁ ἀνάπλους καὶ κατάπλους σφόδρα πεπληρωμένων ἀκατίων, ἡ ἐπανειλημμένη ἔξοδος τῶν φαλάγγων, αἵτινες πολλάκις ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους ἔμενον ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ ὡς εἰς μάχην παρατεταγμένοι ἐν τῷ μέσῳ ῥαγδαίας βροχῆς, θὰ ἐνέβαλλον τὸν ἡγεμόνα Πῶρον εἰς διηνεκὴ φόβον αἰφνιδίας τινὸς ἐπιθέσεως. Δύω νησίδια ἐν τῷ ποταμῷ παρεῖχον ἀφορμὰς εἰς μικρὰς ἀψιμαχίας, ἐξ οὗ ἐφαίνετο ὅτι ταῦτα, ἂν συνεκροτεῖτο σπουδαιοτέρα μάχη, θὰ ἦσαν σπουδαίως ἐπικαίρα.

Ἐν τούτοις ἔμαθεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ ἐν Κασμὶρ Ἀβισάρης παρὰ τὰς νεωστὶ ἐπαναληφθείσας διαβεβαιώσεις περὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ὅχι μόνον σχέσεις μυστικὰς διετῆρει πρὸς τὸν Πῶρον, ἀλλ' ἤδη καὶ μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ προσήρχετο, ἵνα ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ¹. Καὶ δὲν ἦτο μὲν οὐδ' ἐξ ἀρχῆς σκοπὸς τοῦ βασιλέως νὰ διαμείνῃ καθ' ἕλκον τὸν χρόνον τῶν ὑετῶν ἄπρακτος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἡ εἰδῆσις αὕτη παρώτρυνεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον νὰ σκεφθῇ σπουδαίως περὶ ταχείας ἐπιθέσεως, ἐπειδὴ ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν ἡνωμένων δυνάμεων τοῦ Ἀβισάρου καὶ Πῶρου ἐδύνατο νὰ γείνῃ δυσχερὴς, ἂν μὴ καὶ ἐπικίνδυνος. Ἀλλ' ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ διαβῇ ἐνταῦθα τὸν ποταμὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐχθροῦ, διότι ἡ μὲν κοίτη τοῦ ποταμοῦ

¹) Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (E', 20, 5) ἐν παρόδῳ λεγόμενον ὅτι ὁ Ἀβισάρης πρὸ τῆς μάχης ἔμελλε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Πῶρον («αὐτὸς σὺν Πῶρῳ τάττεσθαι») εὐρίσκεται παρὰ τε Διοδώρῳ καὶ Κουρτίῳ μετὰ τινων διαφορῶν ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν πρὸ τῆς μάχης. Καὶ ὁ μὲν Διόδωρος (ΙΖ', 87) λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε τὰ συγκροτήσει τὴν μάχην, ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἐμπίσαρος ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Πῶρου ἀπέχετο μόνον 400 στάδια· ὁ δὲ Κούρτιος (VIII, 14, 1) ὅτι ὁ Πῶρος, μαθὼν ὅτι στρατεύματα διέδωσαν τὸν ποταμὸν, primo humani ingenii vitio spei suae indulgens Abisaren belli socium (et ita convenerat) adventare credebatur. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν πάλιν ἀμφοτέρωθεν ἀρῶνται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς· ἀλλ' ὁ Κούρτιος ἀκολουθεῖ διςσκευασμένον τινὰ κλείταρχον.

ἐνεκα τῆς πληθώρας καὶ τῆς ὀρμῆς τοῦ ὕδατος ἦτο ἐπισφαλής, ἡ δὲ χαμηλὴ ἀπέναντι ὄχθη ἦτο τεναγώδης καὶ βορβορώδης· θὰ ἦτο λοιπὸν παράτολμον νὰ θελήσῃ τις νὰ ὀδηγήσῃ τὰς φάλαγγας εἰς τὴν ὄχθην ὑπὸ τὰ βέλη τοῦ πυκνῶς καὶ ἀσφαλῶς συντεταγμένου ἐχθροῦ, τέλος δὲ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ μακεδονικοὶ ἵπποι πτοούμενοι ὑπὸ τῆς ὀσμῆς καὶ τῆς βραχνώδους κραυγῆς τῶν ἐλεφάντων, οἵτινες ἐκάλυπτον τὴν ἀπέναντι ὄχθην, ἤθελον προσπαθῆσθαι νὰ φύγῃσι καὶ ἀπὸ τῶν σχεδίων νὰ πέσωσιν εἰς τὸν ποταμόν, καὶ οὕτως ἤθελον προξενήσῃ τὴν ἐπικινδυνωτάτην ταραχὴν. Καὶ ὅμως τὸ πᾶν ἦτο νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην. Διὰ τοῦτο διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος περὶ μέσας νύκτας νὰ ἡχῇσῃ αἱ σάλπιγγες ἐν τῷ στρατοπέδῳ θορυβοδῶς, οἱ ἵππεῖς νὰ προέλθωσιν εἰς διάφορα μέρη τῆς ὄχθης, καὶ μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν σαλπίγγων νὰ ἐτοιμασθῶσιν εἰς διάβασιν, τὰ ἀκάτια νὰ ἐκπλεύσῃσι καὶ φάλαγγες ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν πυρῶν τῶν νυκτοφυλακῶν νὰ βαδίζωσι πρὸς τοὺς πόρους. Πάραυτα καὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐθορυβήθη, οἱ ἐλέφαντες προήλασαν, τὰ στρατεύματα ἐβάδισαν πρὸς τὴν ἀκτὴν, καὶ περιέμειναν μέχρι τῆς πρωίας τὴν ἐπίθεσιν, ἥτις δὲν ἔγινε. Τὸ αὐτὸ στρατήγημα ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας, καὶ ὁ Πῶρος ἔβλεπεν ἑαυτὸν πάντοτε ἐκ νέου ἡπατημένον· ἀποκαμὼν δὲ νὰ κρατῇ τὰ στρατεύματά του μάτην ἐπὶ νύκτας ὀλοκλήρους ἐκτεθειμένα εἰς τὴν βροχὴν καὶ τὸν ἄνεμον, ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῇ τὸν ποταμὸν διὰ τῶν συνήθων σκοπῶν.

Ἡ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ κατέχεται ὑπὸ σειρᾶς τραχείων λόφων, οἵτινες ἐκτείνονται ἐπὶ τρία μίλια πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ ἀνυψοῦνται εἰς μεγάλα καὶ δασώδη ὄρη, παρὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τῶν ὁποίων ποτάμιόν τι εἰσβάλλει εἰς τὸν Ὑδάσπην. Ἐκεῖ ὅπου γίνεται ἡ συμβολὴ ὁ Ὑδάσπης, ὅστις ἀπὸ τοῦ Κασμίρ ἕως ἐκεῖ ῥέει πρὸς νότον, αἰφνης μεταβάλλει τὴν διεύθυνσίν του σχεδὸν κατ' ὀρθὴν γωνίαν¹⁾, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν ῥοῦν

¹⁾ Ἰδε περὶ τῆς τοποθεσίας Elphinstone I, σ. 132. Ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι

πρὸς ἑ
στερῶ
ῥου
τῷ π
ὁποία
τος ἡ
τοῦ σ
κῶν
καὶ ν
τὰ νέ
ἐνέβα
τωμέ
πλέο
θῶν
μασε
Κρά
τῶν
λυσ
χῶν
χάζι
τοῦ
ρήσ
φαν

ταύτι
πτε
γράφ
νατό
τῆς
(Πρ
μικρ
(ΠΙ
νιον
περ
ὄφια

πρὸς δυσμάς ἔχων ἐκ δεξιῶν μὲν τὴν τραχεῖαν ὄροσειράν, ἐξ ἄριστερῶν δὲ εὐρεῖαν καὶ εὐφορον πεδιάδα. Ἀπέναντι τῆς γωνίας τοῦ ὄρους καὶ κατωτέρω τῆς συμβολῆς ἐκείνου τοῦ ποταμίου κεῖται ἐν τῷ ποταμῷ ἡ ὑψηλὴ καὶ δασώδης νῆσος Γιαμάδ, ἀνωτέρω τῆς ὁποίας διαβαίνει τὸν Ὑδάσπην ἡ συνήθης ὁδὸς τοῦ Κασμίρ. Οὗτος ἦτο ὁ τόπος, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξέλεξε πρὸς διάβασιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ στρατοπέδου κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης εἶχε ταχθῇ σειρὰ φυλακῶν εἰς σύμμετρον ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ὥστε νὰ βλέπωνται καὶ ν' ἀκούωνται· αἱ φωναὶ αὐτῶν, τὰ πυρὰ τῶν νυκτοφυλακῶν, καὶ τὰ νέα κινήματα τῶν στρατευμάτων πλησίον τοῦ στρατοπέδου θὰ ἐνέβαλλον τὸν ἐχθρὸν εἰς πλήρη ἀπάτην περὶ τοῦ τόπου τῆς μελετωμένης διαβάσεως, ἃν δὲν ἦτο ἤδη συνηθισμένος νὰ μὴ λαμβάνη πλέον τὰ τοιαῦτα ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι ὁ Ἀδισάρης ἀπεῖχε τριῶν μόνον ἡμερῶν ὁδόν, προητοίμασε τὰ πάντα ἵνα τολμήσῃ τὴν κρίσιμον προσβολήν. Καὶ ὁ μὲν Κράτερος ἔχων τὴν ἑαυτοῦ ἱππαρχίαν, τοὺς ἵππεῖς τῶν Ἀραχωτῶν καὶ Παροπαμισαδῶν, τὰς φάλαγγας τοῦ Ἀλκέτου καὶ Πολυσπέρχοντος καὶ τοὺς πενταχιλιούς ἄνδρας τῶν Ἰνδῶν νομαρχῶν, ἔμεινε πλησίον τοῦ στρατοπέδου· παρηγγέλθη δὲ νὰ ἡσυχάζῃ μὲν, μέχρις οὗ ἴδῃ τοὺς ἀπέναντι πολεμίους ἢ ἀπερχομένους τοῦ στρατοπέδου ἢ πλησίον αὐτοῦ ἡττηθέντας. Ἐὰν δὲ παρατηρήσῃ ὅτι αἱ ἐχθρικαὶ δυνάμεις διηρέθησαν, τότε, ἐὰν μὲν οἱ ἐλέφαντες ἔμειναν ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, νὰ μὴ τολμήσῃ

ταύτης τῆς χώρας τῷ παρὰ Cunningham (Geograph. I, σ. 158). ὁ ποταμὸς κάμπτεται ὀλιγώτερον ἀποτόμως, σχηματίζων τόξον ἥμισυ κυρτόν. Προσέτι δέ, κατὰ τὸ σχεδιογράφημα, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐξακολουθεῖ ἡ ὄροσειρὰ διευθυνομένη πρὸς τὰ βορεια-νατολικά, ἔχει δὲ ὕψος μόνον 500 περίπου ποδῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ποταμοῦ. Ἐπὶ τῆς δασώδους νήσου Jamad ἔκειτο ἐπὶ Τιμούρ τὸ ὄχυρὸν ἀνάκτορον τοῦ Chehab-Eddin (Πρόβ. Chereffeddin IV, 10 σ. 49). Ὁ Baber (Ἀπομν. σ. 257) περιγράφει τὸν μικρὸν ποταμὸν πρὸς βορρᾶν τῶν ὀρέων καὶ πρὸς νότον τῆς πόλεως Behreh. Κατὰ τὸν [Πλούταρχον] Περὶ ποταμ. 1· φαίνεται ὅτι ταῦτα τὰ ὄρη ὀνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων «ὄρη ἐλεφάντων»· ἐφιστῶ δὲ τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἱστορούμενα περὶ τῆς φωλεᾶς τῶν ὄφειων καὶ τῶν θυσίων, ἅτινα παραβαλλόμενα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὀφιολατρείαν τοῦ Κασμίρ δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐθνογραφικὴν σπουδαιότητα

τὴν διάβασιν, ἐὰν δὲ ἀπήχθησαν πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐναντίον τῶν παρὰ τὴν νῆσον διαβαινόντων Μακεδόνων, ὥφειλε παρευθὺς μετὰ παντὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν, ἐπειδὴ μόνον οἱ ἐλέφαντες παρεῖχον προσκόμματα εἰς εὐτυχῇ ἔκβασιν ἱππικῆς τινὸς προσβολῆς¹. Δεύτερον δὲ σῶμα, συγκείμενον ἐκ τῶν φαλάγγων Μελεάγρου, Γοργίου καὶ Ἀττάλου καὶ ἐκ τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων μισθοφόρων, προήλασεν ὑπὸ τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον ἐν καὶ ἡμισυ μίλιον πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ποταμοῦ καὶ παρηγγέλθη, εὐθὺς ὡς ἴδῃ τὴν μάχην ἀρξαμένην πέραν τοῦ ποταμοῦ, νὰ διέλθῃ αὐτόν². Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀναλαβὼν τὰς ἱππαρχίας τοῦ Ἡφαιστίωνος, τοῦ Περδίκκου, τοῦ Δημητρίου καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Κοῖνον ἄγγελμα τῶν ἐταίρων ἱππέων, τοὺς Σκύθας, Βακτρίους καὶ Σογδίους

1) Ἐν τῇ κειμένῳ τοῦ Ἀρρίανου (Ε', 11, 4) ὑπάρχει χάσμα μετὰ τὰς λέξεις « ἡ δὲ ἄλλη στρατιά »· ἂν δὲ τὸ κατόπιν « μενέτω » ἢ « εὐπορὸς » φέρεται ἐν τινι χειρογράφῳ ἢ εἴνε συμπλήρωμα ἐξ εἰκασίας, δὲν εἶνε φανερόν οὐδὲ ἐκ τῶν κριτικῶν σημειώσεων τοῦ C. Müller. Φαίνεται ὅτι τὰ ἐλλείποντα εἶνε περισσότερα. Ἐκ τῶν δέκα τάξεων τῶν ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τὸ προηγούμενον φθινόπωρον τρεῖς (ἡ τοῦ Βαλάκρου, Φιλίππου καὶ Φιλώτα) ἐνταῦθα δὲν μνημονεύονται. Ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον τοσοῦτον πλῆθος ἐπιλέκτων στρατιωτῶν νὰ διεσπάρῃ εἰς φρουράς. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Φίλιππος, γενόμενος σατράπης, ἐκράτησε μεθ' ἑαυτοῦ « τοὺς ἀπομάχους τῶν στρατιωτῶν διὰ νόσον » (Ἀρρίανου Ε', 8, 3) δὲν ἔπεται ὅτι ἀφῆθ' ὡς φρουρά ἡ τάξις αὐτοῦ. [Ὁ Ἀρρίανος ἔ. ἀ. λέγει ἀπλῶς « φρουράν τε ἀπολείπει ἐν Ταξιλοῖς καὶ τοὺς ἀπομάχους » Σ. Μ.]. ὅπως δὲ ποτε ὁμοῦς ὑπολείπονται αἱ τάξεις τοῦ Φιλώτα καὶ Βαλάκρου· διότι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Δ', 24, 10) ὅτι ὁ Βάλακρος εἶχε τάξιν. Ἰσως λοιπὸν αὗται αἱ δύο ἢ τρεῖς τάξεις ἐμνημονεύοντο ἐν τῷ μακροτέρῳ χάσματι. Θὰ ἐλέγετο ἐν αὐτῷ πῶς διετετέθησαν. Ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Ἀβισάρης ἦτο καθ' ὁδὸν καὶ δὲν ἀπέχετο πλέον τῶν δέκα μιλίων, θὰ ἔκρινεν ἴσως φρόνιμον ν' ἀντιτάξῃ εἰς αὐτὸν σῶμά τι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν κρατῇ μακράν. Ἐνδεχόμενον δὲ ὅτι ὁ Ἀρρίανος ἔπειτα διηγείτο πῶς ὁ Κράτερος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως — τὴν ἐπιούσαν φέρ' εἰπεῖν — ὥφειλε νὰ προχωρήσῃ μετὰ τῶν τριῶν τάξεων, ν' ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ νὰ σταθῇ κατὰ τὴν ἀρκτικὴν γωνίαν τῶν ὁρέων (ἐν Darapur), ἔχων τὸ μέτωπον πρὸς βορρᾶν, καὶ πῶς μετὰ τοῦτο — τὴν δευτέραν περίπου ἡμέραν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως — αἱ τάξεις τοῦ Μελεάγρου, τοῦ Ἀττάλου καὶ τοῦ Γοργίου ἀπῆλθον ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἵνα καταλάβωσι τὴν ὕχθιν τὴν μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς ἀρκτικῆς γωνίας τῶν ὁρέων καὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς συγκοινωνίας μεταξὺ Κρατέρου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἔτοιμοι ὄντες νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν τούτου ἢ ἐκείνου.

2) Τὸ κείμενον τοῦ Ἀρρίανου λέγει ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ἀρχηγοὶ τῶν τάξεων ἦσαν ἐκεῖ τεταγμένοι μετὰ τῶν συμμάχων τῶν πεζῶν τε καὶ ἱππέων· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν πραγμάτων εἶνε φανερόν ὅτι αἱ φάλαγγες αὐτῶν πρὸ πάντων συνηκολούθουν.

ίππεις, τοὺς Δάας ἵπποτοξότας, τὰς χιλιαρχίας τῶν ὑπασπιστῶν, τὰς φάλαγγας τοῦ Κλείτου καὶ Κοίνου καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοξότας, ἀνέζευξε τὴν πρωίαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ἀπασαὶ αὖται αἰ κινήσεις ἐδυσχεράνησαν μὲν ὑπὸ τῆς ἀκαταπαύστου βροχῆς, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως ἀπεκρύφθησαν ἀπὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ἐχθροῦ. Πρὸς πλειοτέραν δὲ ἀσφάλειαν ὁ βασιλεὺς ἐπορεύθη ὀπισθεν τῶν παρὰ τὴν ὄχθην ὑψηλῶν λόφων εἰς τὸν τόπον τὸν πρὸς διάβασιν ἐκλεχθέντα, καὶ ἔφθασεν ἐκεῖ ὁπὲ τῆς ἐσπέρας. Τὰ δὲ διαλελυμένα πλοιάρια, ὅσα ὁ Κοῖνος εἶχε μετακομίσει ἐκ τοῦ Ἰνδοῦ, συνεπύχθησαν πάλιν καὶ ἀπεκρύφθησαν ὀπισθεν τοῦ πυκνοῦ δάσους· ἐπορίσθησαν δὲ καὶ διφθέραι καὶ δοκοὶ πρὸς κατασκευὴν διφθερίων περαμάτων καὶ σχεδίων. Δι' ὅλης δὲ τῆς νυκτὸς ἡσυχολήθησαν περὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς διαβάσεως καθελκύνοντες τὰ πλοιάρια, πληροῦντες τὰς διφθέρας κάρφης καὶ στυπίου καὶ πηγνύοντες σχεδίας. Φοβεροὶ ὄμβροι καὶ καταιγίδες καὶ λαίλαπες συνετέλεσαν, ὥστε ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων καὶ ὁ κτύπος τῶν τεκτόνων νὰ μὴ ἀκουσθῇ εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην, τὸ δὲ πυκνὸν δάσος τοῦ ὄρους καὶ τῆς νήσου ἀπέκρυπτε τὰ πυρὰ τῶν μακεδονικῶν νυκτοφυλακῶν.

Περὶ τὴν πρωίαν ἐκόπασεν ἡ θύελλα καὶ ἔπαυσεν ἡ βροχὴ· ὁ δὲ ποταμὸς ἐξογκωθεὶς ἐρρόχθει παρὰ τὰς ὑψηλὰς ἀκτὰς τῆς νήσου· ὀλίγον ἀνωτέρω ταύτης ἔμελλε νὰ διαβῇ ὁ στρατός. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων Πτολεμαίου, Περδίκκου, Λυσιμάχου, ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν βασιλικῶν ὑπασπιστῶν¹, καὶ τινων ἐπιλέκτων ὑπασπιστῶν, ἐπέβη τῆς τριακοντόρου, ἥτις πρώτη ἀπέπλευσεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλ-

¹) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς μετὰ περὶ μαρτυρίας, καθ' ἣν οἱ ἐν τῇ μάχῃ παραταχθέντες πεζοὶ ἦσαν 6,000 (*Ἀρριανὸς* Ε', 14, 1), καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ *Ἀρριανὸς* (Ε', 13, 1) κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ μόνον τοὺς ὑπασπιστάς οὐχὶ δὲ καὶ τὰς δύο φάλαγγας μνημονεύει. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡφαιστίων δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνδιαδάντων τὸν ποταμὸν (*Ἀρριανὸς* Ε', 13, 1), φαίνεται ὅτι ὑπελείφθη ἡγούμενος τῶν δύο τάξεων. Τὸ ὅτι ὁ *Κούρτιος* (VIII, 14, 15) ἱστορεῖ καὶ αὐτὸν διαδαινόντα τὸν Ὑδάσπην οὐδὲν ἀποδεικνύει.

λων τριακοντόρων εἶποντο οἱ λοιποὶ ὑπασπισταί, ἐπὶ ἀκατίων δὲ πλοιαρίων, σχεδιῶν, καὶ διφθερίνων περαμάτων οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ πεζοί· οἱ σύμπαντες 4,000 ἱππεῖς, 1,000 ἱππακοντισταί, σχεδὸν 6,000 ὑπασπισταὶ καὶ τέλος οἱ φιλοὶ τῶν πεζῶν, οἱ Ἀγριᾶνες, οἱ ἀκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται ὥς 4,000 ἄνδρες. Αἱ δὺν φάλαγγες ἔμειναν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, ἵνα φυλάξωσι καὶ ἐπιτηρήσωσι τὴν ἀπὸ τοῦ Κασμίρ ὁδόν¹. Καὶ παρέπλεον ἤδη αἱ τριακόντοροι τὴν ὑψηλὴν καὶ δασώδη ἀκτὴν τῆς νήσου· ἀφ' οὗ δὲ παρέκαμψαν τὴν βόρειον ἄκραν, εἶδον τοὺς ἱππεῖς τῶν ἐχθρικῶν προσκόπων, οἵτινες ἅμα ἰδόντες προσπλεύσαν τὴν δύναμιν ταύτην ἀπῆλθον ἐλαύνοντες ἀπὸ ῥυτῆρος διὰ τῆς ὁμαλῆς πεδιάδος. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἐχθρικὴ ὄχθη ἀπεγυμνώθη μαχητῶν καὶ οὐδεὶς ὑπῆρχεν, ἵνα κωλύσῃ τὴν διάβασιν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ὁ πρῶτος πατήσας τὴν ὄχθην, μετ' αὐτὸν δὲ προσήραξαν αἱ ἄλλαι τριακόντοροι· μετ' οὐ πολὺ ἠκολούθησε τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ἐπίλοιπος στρατός, καὶ ἐντὸς ὀλίγου συνετάχθησαν πάντες εἰς φάλαγγας πορείας, ἵνα βαδίσωσιν. Ἀλλὰ τότε ἐγνώσθη, ὅτι εὐρίσκοντο ἐπὶ νήσου· διότι τὸ ὀρμητικὸν ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ, οὗτινος ἡ κοίτη ἐνταῦθα αἰφνιδίως κάμπτεται πρὸς δυσμάς, εἶχεν ὑποσκάψῃ τὸ παρὰ τὴν ὄχθην χαμηλὸν ἔδαφος καὶ εἶχε σχηματίσῃ νέον βραχίονα ἔχοντα ἄφθονον ὕδωρ. Ἐπὶ πολὺν ὥραν ματαίως καὶ κινδυνεύοντες ἐζήτουν νὰ εὕρωσι πόρον τινὰ οἱ ἱππεῖς, διότι πανταχοῦ τὸ ὕδωρ ἦτο παραπολὺ βαθύ καὶ εὐρύ, καὶ ἐνόμισαν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο, εἰμὴ νὰ περιαγάγῃσι τὰ πλοιάρια καὶ τὰ διφθερίνα περάματα περὶ τὴν ἄκραν ταύτην τῆς νήσου. Ἀλλ' ὁ μέγιστος κίνδυνος ἦτο, ὅτι ἐκ τῆς ἐντεῦθεν προερχομένης χρονοτριβῆς ὁ ἐχθρὸς ἐκέρδιζε καιρὸν πρὸς ἀποστολὴν μεγάλου στρατιωτικοῦ σώματος δυναμένου νὰ δυσχεράνη, ἢ καὶ ἀδύνατον νὰ καταστήσῃ τὴν διάβασιν. Ἐπὶ τέλους εὐρέθη μία

1) Οὗτοι βεβαίως εἶνε οἱ «βασιλικοὶ παῖδες», διότι παρ' αὐτοὺς μνημονεύονται τὸ ἄγμα καὶ οἱ λοιποὶ ὑπασπισταὶ (*Ἀρῆδιανου* Ε', 13, 4) [Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀρῆδιανου γίνεται λόγος περὶ τῶν διαδόντων τὸν ποταμὸν καὶ εἰς μάχην παραταχθέντων, οὐχὶ δὲ περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ὑπολειφθέντων. Σ. Μ.]

θέσις πορεύσιμος· μετὰ πολλοῦ κόπου ἀντέστησαν εἰς τὸ ρεῦμα ἄνθρωποι καὶ ἵπποι, διότι τὸ ὕδωρ ἔφθανεν εἰς τοὺς πεζοὺς μέχρι τῶν μαστῶν, οἱ δὲ ἵπποι εἶχον μόνον τὴν κεφαλὴν ὑπεράνω τοῦ ὕδατος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ διάφορα τμήματα διέβησαν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην· ἐν πυκνῇ δὲ παρατάξει δεξιᾷ μὲν οἱ Τουράννιοι ἱππεῖς, κατόπιν δὲ αἱ μακεδονικαὶ ἱλαι, ἔπειτα οἱ ὑπασπισταὶ καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τὸ ψιλὸν πεζικὸν ἐξέκίνησαν· ἔπειτα δὲ στραφέντες ἐπὶ δεξιᾷ ἐβάδιζον κατὰ τὸν ῥοὺν τοῦ ποταμοῦ, διευθυνόμενοι πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· ἵνα δὲ μὴ καταπονῇ τοὺς πεζοὺς, διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἔπωνται βραδέως, αὐτὸς δὲ μετὰ παντὸς τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Ταύρωνα τοξοτῶν προηγεῖτο ἀπέχων ἡμίσειαν ὥραν· διότι ἐνόμιζεν ὅτι, ἂν μὲν ὁ Πῶρος ἀντεπεξήρχετο μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, αὐτὸς θὰ ἐδύνατο ἡγούμενος τοῦ ἐξαιρέτου καὶ τῶν Ἰνδοῶν ἀνωτέρου ἱππικοῦ ν' ἀπομάχεται, μέχρις οὗ ἔλθῃ τὸ ἱππικόν· ἐὰν δὲ οἱ Ἰνδοί, ἐκπλαγέντες ὑπὸ τῆς αἰφνιδίας αὐτοῦ ἐμφάνισεως, ᾗθελεν ἀποχωρήσῃ, θὰ εἶχεν ἱκανοὺς τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς πρὸς ἐπέλασιν καὶ καταδίωξιν.

Ὁ δὲ Πῶρος, ἄφ' οὗ ἡγγέλθη ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων προσκόπων αὐτοῦ, ὅτι μέγα πλῆθος στρατευμάτων ἐπέρχεται, κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ὁ Ἀβισάρης ἐκ τοῦ Κασμῖρ καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ· ἀλλ' ἦτο δυνατόν ὁ σύμμαχος αὐτοῦ νὰ παραλείψῃ τὴν ἀγγελίαν ὅτι ἔρχεται; ἢ τοῦλάχιστον, ἄφ' οὗ διέβη τὸν ποταμόν, νὰ μὴ τὸν προειδοποιήσῃ περὶ τῆς αἰσίας αὐτοῦ ἀφίξεως; Ἀλλ' ἦτο πλέον πολὺ φανερόν, ὅτι οἱ ἀποβάντες ἦσαν Μακεδόνες, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐξετέλεσεν ἀκωλύτως καὶ εὐτυχῶς τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ἥτις ἀπῆται θυσίαν χιλιάδων ἀνδρῶν, καὶ ὅτι οἱ Ἰνδοὶ δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον νὰ διαφιλονικήσωσι τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ὄχθην. Ἐν τούτοις τὰ στρατεύματα, ὅσα εἶδον ὅτι ἦσαν ἔτι παρατεταγμένα ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης πρὸς τ' ἄνω καὶ κάτω τοῦ ποταμοῦ, ἀπεδείκνυσαν ὅτι τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ προαποσταλὲν σῶμα δὲν ἐδύνατο νὰ εἶνε πολὺ σπουδαῖον. Ὁ Πῶρος λοιπὸν

ὤφειλε νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, ὅπως, ἀφ' οὗ ἄπαξ τοῦτο διέβη τὸν ποταμόν, ἀποκόψῃ καὶ ἐξοντώσῃ αὐτό· ὤφειλε δηλαδὴ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἥτις διὰ τῶν ἀρμάτων καὶ τῶν ἐλεφάντων ἦτο τοσοῦτον εὐκολος καὶ σχεδὸν ἐπιβεβλημένη· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐφρόντισε μόνον πῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν κρίσιμον μάχην, μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ Ἀθισάρης· ἔπεμψε λοιπὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ δισχιλίων ἱππέων καὶ ἑκατὸν εἴκοσιν ἀρμάτων, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἐδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἰδὼν τὸ σῶμα τοῦτο ἐπερχόμενον διὰ τῶν παροχθίων λειμώνων, οὐδὲν ἄλλο ἐνόμισεν, ἢ ὅτι ὁ Πῶρος ἐπήρκετο μετὰ παντὸς αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ, καὶ ὅτι τὸ ὁρώμενον ἦτο μόνον ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ, ὅθεν διέταξε τοὺς ἱππεῖς αὐτοῦ νὰ ἐτοιμασθῶσιν εἰς μάχην· ἀλλὰ παρατηρήσας ἔπειτα, ὅτι ὅπισθεν τούτων τῶν ἱππέων καὶ ἀρμάτων δὲν ἠκολούθει ἄλλος στρατός, ἔδωκεν εὐθὺς τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιθέσεως· καὶ ἐπιπεσόντες πανταχόθεν οἱ Τουράνιοι ἱππεῖς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐθορύβουν καὶ περιεκύκλωνον αὐτόν· οἱ δὲ Μακεδόνες κατὰ ἱλας ἐπετίθεντο. Μάτην οἱ Ἰνδοὶ ἐζήτουν ν' ἀντισταθῶσιν ἢ νὰ ὑποχωρήσωσιν· ἐντὸς ὀλίγου, καίτοι ἀνδρείοτατα ἀμυνόμενοι, κατετροπώθησαν ὁλοσχερῶς· τετρακόσιοι μὲν ἔπεσαν νεκροὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος, τὰ δὲ ἄρματα ἀδυνατοῦντα νὰ φύ-

¹) Ἡ ἐξιστόρησις αὕτη εἶνε κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, οὗτινος τὴν ἔχθρην καὶ ὁ Ἀρβιανὸς ὁ συνετὸς καὶ περισκευημένος τακτικὸς ὁρροτέρων κρίνει (πρβλ. *Πλούταρχου* Ἀλέξ. ΞΗ'). Ὁ Ἀριστόβουλος διηγείτο ὅτι ὁ ἡγεμονόπαις καταλαβὼν τοὺς Μακεδόνας διαβαίνοντας ἐπὶ τὸν ἑσχατὸν πόρον, δὲν ἐτόλμησεν εὐθὺς νὰ προσβάλλῃ αὐτούς· ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι αὐτόθι συνεκροτήθη κρατερός ἀγών. Ἀλλ' αἱ εἰδήσεις αὗται ἀποδεικνύονται προφανῶς ἡμαρτημέναι· διότι ἡ ἀπόστασις τοῦ στρατοπέδου ἀπὸ τῆς τοῦλάχιστον τεσσάρων ὥρων χρόνον μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ὁ ἡγεμονόπαις. Ἄν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ περὶ τὴν τετάρτην πρωϊνὴν ὥραν, ἡ ἵππομαχία θὰ συνεβῇ τὴν δεκάτην ἢ ἐνδεκάτην. Ἡ δύναμις τῶν μετὰ τοῦ ἡγεμονόπαιδος στρατευμάτων λέγεται ὅτι ἦτο 1000 ἱππεῖς καὶ 60 ἄρματα· τοσοῦτους ἀνέγραψε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς. Τοὺς ἐν τῷ κειμένῳ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον γραφέντας ἀριθμοὺς ἐγκρίνει ὁ Ἀρβιανός, φρονίμως αὐτοὺς δικαιολογῶν.

γῶσι ταχέως ἐν τῷ μαλακῷ καὶ πηλῷδεῖ ἐδάφει τοῦ λειμῶνος, ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, οἵτινες τώρα κατεδίωκον μετὰ πλειοτέρας ζέσεως.

Οἱ περισωθέντες ἐκ τοῦ διασκορπισθέντος σώματος ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδον φέροντες τὴν ἀγγελίαν τῆς ἥττης των, τοῦ θανάτου τοῦ ἡγεμονόπαιδος καὶ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πῶρος τώρα μόλις κατενόησεν, ὅποιον ἐχθρὸν εἶχεν ἀπέναντί του, καὶ ὅτι ἦτο κατεπείγουσα ἀνάγκη, ἐν ᾧ ἀκόμη ἦτο δυνατόν, νὰ προλάβῃ τὰ ἐπακόλουθα τῶν ἡμιτελῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐπετάχυναν μόνον τὸν κίνδυνον. Ἡ μόνη σωτηρία ἦτο νὰ ἐπιπέσῃ εὐθὺς μετὰ πολυπληθεστέρας δυνάμεως κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτόν, πρὶν λάβῃ καιρὸν νὰ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν πλειότερα στρατεύματα, καὶ οὕτω ν' ἀφαιρέσῃ τὸ τελευταῖον πλεονέκτημα, ὅπερ εἶχεν ἀκόμη ὁ Πῶρος, τὸ τοῦ περισσοτέρου πλήθους. Ἀλλ' ἔπρεπεν ὅμως ἡ ἀπέναντι τοῦ μακεδονικοῦ στρατοπέδου ὄχθη νὰ μὴ γυμνωθῇ, ἵνα μὴ ὁ πρὸ αὐτῆς ἐτοιμοπόλεμος στρατὸς βιάσῃ τὴν διάδασιν καὶ ἀπειλῇ κατὰ τὰ νῶτα τὴν παράταξιν τῶν Ἰνδῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Πῶρος κατέλιπεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὀλίγους τινὰς ἐλέφαντας καὶ πολλὰς χιλιάδας ἀνδρῶν, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὰς κινήσεις τοῦ Κρατέρου καὶ φυλάττωσι τὴν ὄχθιν· αὐτὸς δὲ ἐξώρμησεν ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔχων ὅλον αὐτοῦ τὸ ἱππικόν, 4,000 τὸν ἀριθμόν, τριακόσια πολεμικὰ ἄρματα, τριάκοντα χιλιάδας πεζοὺς καὶ διακοσίους ἐλέφαντας. Ἀφ' οὗ δὲ διήλθε τὸ ἐλῶδες ἔδαφος τοῦ λειμῶνος τοῦ ἐκτεινομένου πλησίον τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἀναπεπταμένον ἀμμῶδες πεδίον, ὅπερ ἦτο εὐθετον διὰ τε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐλεφάντων, παρέταξεν εἰς μάχην τὸν στρατὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἰνδικὴν συνήθειαν· εἰς μὲν τὸ μέτωπον ἔταξε τὴν φοβεράν σειρὰν τῶν διακοσίων ἐλεφάντων, οἵτινες, διαλείποντες ἀπ' ἀλλήλων πεντήκοντα βήματα, κατεῖχον ἔδαφος ἐνὸς περίπου μιλίου¹. κατόπιν δὲ τοῦ-

¹) Ἡ περὶ τῶν ἀποστάσεων τούτων βῆτη μαρτυρία τοῦ Ἀρριανοῦ (Ε', 15, 5 ἐν

των εἰς δευτέραν παράταξιν ἐτάχθη τὸ πεζικὸν κατὰ στίφη ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν μεταξύ δύο ἐλεφάντων ἕκαστον· εἰς τὰ τελευταῖα στίφη τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς πτέρυγος, αἵτινες ἐξετείνοντο περισσότερο τῆς σειρᾶς τῶν ἐλεφάντων, παρετάχθησαν δισχίλιοι ἵππεῖς ἑκατέρωθεν· τὰ δὲ δύο ἄκρα τῆς μακρᾶς παρατάξεως ἐπροστατεύοντο ἕκαστον ὑπὸ ἑκατὸν πεντήκοντα ἄρμάτων, ἕκαστον δὲ τούτων ἔφερε δύο ὑπλίτας, δύο τοξότας μεγαλοτόξους καὶ δύο ὠπλισμένους ἡνιόχους. Ἡ δύναμις ταύτης τῆς παρατάξεως συνίστατο εἰς τοὺς διακοσίους ἐλέφαντας, ὧν ἡ ἐνέργεια θὰ ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον φοβερά καθ' ὅσον τὸ ἱππικόν, ἐφ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὰς ἐλπίδας τῆς νίκης ἐκείνης τῆς ἡμέρας, δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ.

Τῷ ὄντι ἐπίθεσις καλῶς διεξαγομένη ἐδύνατο ἐξ ἅπαντος νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Μακεδόνας· οἱ ἐλέφαντες ἐφορμῶντες κατὰ τῆς παρατάξεως τῶν πολεμίων καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν κατὰ μέρος τμημάτων τοῦ πεζικοῦ, ὡς ἀπὸ μηχανῶν ἐκτοξευόντων, θὰ ἐδύνατο νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν τὸ ἱππικόν καὶ νὰ συμπατήσωσι τὴν φάλαγγα, τὸ δὲ ἰνδικὸν ἱππικόν καὶ τὰ πολεμικὰ ἄρματα νὰ καταδιώκωσι τοὺς φεύγοντας καὶ νὰ κωλύσωσι τὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ φυγὴν· καὶ αὕτη δὲ ἡ καθ' ὑπερβολὴν ἐκτεταμένη καὶ τὸν ἐχθρὸν πολὺ ὑπερφαλαγγίζουσα παράταξις ἐδύνατο νὰ εἶνε πολὺ τελεσφόρος, ἂν τὰ ἄρματα καὶ οἱ ἵππεῖς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων ἐπέκαμπτον ἅμα τῇ ὀρμῇ τῶν ἐλεφάντων, καὶ ἐπέπιπτον εἰς τὰ πλάγια τῶν πολεμίων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Πῶρος ὤφειλεν, ἅμα ἰδὼν τοὺς πολεμίους, νὰ προσβάλῃ αὐτούς, ἵνα μὴ ἀφήσῃ εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸ πλεονέκτημα τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἰδίως τὴν ἐκλογὴν ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀρχίσῃ τὴν μάχην. Ἀλλ' ἐδίστασε· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν προέλαβε μεταχειρισθεὶς τὰ πάντα

«πλεθρον») ἀνάγκη φυσικῇ τῷ λόγῳ νὰ προτιμηθῇ τῆς τοῦ Κουρτίου. Διοδώρου καὶ Πολυαίνου, οἵτινες λέγουσιν αὐτὴν πεντήκοντα π ο δ ὦ ν. Τοὺς ἀναβάτας τῶν πολεμικῶν ἄρμάτων περιγράφει ὁ Κούρτιος· ἀλλ' ἄγνοῶ ἂν ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ εἶνε σύμφωνος πρὸς τὰ πράγματα.

πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος, μετὰ περισκέψεως καὶ τόλμης, ἥτις μόνῃ ἐδύνατο νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τῶν πολεμίων.

Ὁ χῶρος, ὃν κατεῖχεν ὁ μικρὸς αὐτοῦ στρατὸς ἀπέναντι τῶν εἰς μάχην παρατεταγμένων πολεμίων καὶ τῶν ἐλεφάντων αὐτῶν, ἦτο μόλις τὸ τέταρτον τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἐν ταῖς προηγουμέναις αὐτοῦ μάχαις, ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προχωρῇ λοξῶς καὶ νὰ ἐπιπέσῃ μετὰ πάσης τῆς ὁρμῆς εἰς ἓν μέρος. Ἐπρεπε — καὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐδύνατο νὰ τολμήσῃ τὸ τοιοῦτον — ἀπέναντι τοῦ ἀδεξίου πλήθους τῶν πολεμίων νὰ ἐπιτεθῇ μὲν τρόπον τινὰ δι' ἀπεσπασμένων τμημάτων, ἔπειτα δὲ νὰ περιμείνῃ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς νικηφόρου αὐτῶν προελάσεως τὴν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι συνένωσιν τῶν τμημάτων τούτων εἰς τὸν προσήκοντα τόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἰνδῶν συνίστατο εἰς τοὺς ἐλέφαντας, ἔπρεπεν ἡ κρίσιμος προσβολὴ ν' ἀποφύγῃ αὐτούς, νὰ γείνῃ δὲ ἐναντίον τοῦ ἀσθενεστάτου μέρους τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, καὶ ἵνα τελείως ἐπιτύχῃ, νὰ ἐκτελεσθῇ δι' ἐκείνων τῶν στρατευμάτων, ὧν ἡ ὑπεροχὴ ἦτο ἀναμφισβήτητος. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πεντακισχιλίους ἵππεῖς, ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς καθ' ἑκατέραν τὴν πτέρυγα εἶχε διςχιλίους μόνον περίπου, οἵτινες, τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντες, ὥστε νὰ μὴ δύνανται ἐγκαίρως νὰ βοηθῶνται, μόνον εἰς τὰ πλησίον αὐτῶν παρατεταγμένα ἑκατὸν πεντήκοντα ἄρματα εἶχον ἀμφίβολόν τινα ὑποστήριξιν. Τὸ μὲν λοιπὸν ἀκολουθῶν τὴν πολεμικὴν συνήθειαν τῶν Μακεδόνων, τὸ δὲ ἐπιθυμῶν ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστατα τοῦ ποταμοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν προσβολήν, ἵνα μὴ ὀλοσχερῶς ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοῦ ἀντιπέραν τεταγμένου σώματος τοῦ Κρατέρου, ὥρισεν ὁ βασιλεὺς τὴν δεξιὰν πτέρυγα πρὸς ἑναρξιν τῆς μάχης. Εὐθὺς δὲ ὡς εἶδε μακρόθεν τοὺς Ἰνδοὺς εἰς μάχην παρατεταγμένους, ἐπέσχε τὴν πρὸς αὐτοὺς πορείαν τῶν ἵππῶν, μέχρις οὗ ἔλθωσι πᾶσαι αἱ χιλιαρχίαι τοῦ πεζικοῦ. Αὗται δὲ φλεγόμεναι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ συμπλακῶσι μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἤλθον τρέχουσαι, ἵνα δὲ καὶ αὗται ἀνα-

πνεύσωσι καὶ ὁ ἐχθρὸς μείνῃ μακράν, μέχρις οὗ οἱ πεζοὶ οὔτοι συνταχθῶσιν, ὥφειλον οἱ ἵππεῖς τῇδε κάκεισε ἐπελαύνοντες ν' ἀπασχολῶσι τοὺς ἐχθρούς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐτάχθησαν οἱ πεζοί, πρὸς δεξιὰν μὲν ἢ φάλαγξ τοῦ Σελεύκου, ἔπειτα δὲ τὸ ἄγλημα καὶ αἱ λοιπαὶ χιλιαρχίαι ὑπὸ τὸν Ἀντιγένην, τὸ ἄλлон ἐξακισχίλιοι περίπου ὑπασπισταί· ἀριστερά δὲ τούτων οἱ ψιλοὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ταύρων. Ἐλαβον δὲ διαταγὴν νὰ μὴ κινηθῶσι πρότερον, πρὶν ἰδῶσι τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν πολεμίων κατατροπωθὲν ὑπὸ τῶν ἵππέων, τὸ δὲ περικὸν τῆς δευτέρας παρατάξεως περιελθὼν εἰς σύγχυσιν.

Τότε οἱ μὲν ἵππεῖς, μεθ' ὧν ὁ βασιλεὺς ἐμελέτα νὰ ἐπιτεθῇ, αἱ ἱππαρχίαι δηλαδὴ τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ Περδίκκου καὶ οἱ Δᾶαι τοξόται, τρισχίλιοι περίπου τὸν ἀριθμόν, προήλασαν ὀλίγον τι λοξεύσαντες πρὸς τὰ δεξιὰ, ὁ δὲ Κοῖνος μετὰ τοῦ ἀγλήματος καὶ τῆς ἱππαρχίας τοῦ Δημητρίου ἤλασαν πολὺ μᾶλλον πρὸς τὰ δεξιὰ λαβόντες τὴν παραγγελίαν, ὅταν οἱ ἀπέναντι αὐτῶν τεταγμένοι ἵππεῖς τῶν πολεμίων ἐπελάσωσιν ἐπὶ δεξιὰ πρὸς βοήθειαν τῶν κατὰ τὴν πρώτην σύρραξιν κλονουμένων, νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν¹.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν παράταξιν τῶν ἐχθρικῶν ἱππέων μέχρι τοξεύματος, ἔπεμψε προηγουμένως τοὺς χιλίους Δάας, ἵνα διὰ χαλάζης βελῶν καὶ τῆς ἀκαθέκτου ὀρμῆς τῶν ἀγρίων αὐτῶν ἵππων ἐμβάλωσιν εἰς ἀταξίαν τοὺς Ἰνδοὺς ἵππεῖς. Αὐτὸς δὲ ἐλόξευσεν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τὰ

¹) Ὁ Ἀρριανὸς (Ε', 16, 3) λέγων «Κοῖνον δὲ πέμπει ὡς ἐπὶ τὸ δεξιὸν κτλ.» ἐννοεῖ κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ K ö c h l y καὶ R ü s t o w (σ. 302) τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου (πρβλ. Ἀρριανῶν Ε', 17, 1). Ὁ δὲ Πλούταρχος (Ἀλεξ. Ε') παραλαμβάνει ἐκ τίνος ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐναντίαν γνώμην, «αὐτὸς μὲν ἐνσείσαι κατὰ θάτερον κέρας, Κοῖνον δὲ τῇ δεξιᾷ προσβαλεῖν κελεύσαι». Σύμφωνοι πρὸς ταῦτα εἶνε καὶ αἱ ὁδηγίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Κοῖνον αἱ παρὰ Κουρτίῳ (VIII, 14, 15): cum ego... in laevum cornu impetum fecero.... ipse dextrum move et turbatis signum infer' ἀλλ' οὐχ ἤττον κατόπιν ἐπιφέρει (§. 17): Coenus ingenti vi in laevum invehitur.

πλάγια τῶν Ἰνδῶν ἱππέων¹, ὅπως ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, πρὶν ἔτι συνέλθωσιν ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς τῆς ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν Δαῶν καὶ ἀνασυνταχθέντες δυνηθῶσι ν' ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ. Τὸν ἐπικείμενον τοῦτον κίνδυνον βλέπων ὁ ἐχθρὸς ἔσπευσε νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἱππεῖς καὶ νὰ διατάξῃ ἀντεπέλασιν². Ἀλλ' ὁρμήσας εὐθύς ὁ Κοῖνος ἐπέπεσεν εἰς τὰ νῶτα τῶν ἀπέναντι αὐτοῦ τεταγμένων, οἵτινες ἤδη ἐπέκαμπτον πρὸς τὰ δεξιὰ. Ὅλοσχερῶς δὲ καταπλαγέντες ὑπὸ τοῦ δευτέρου τούτου κινδύνου καὶ διαταραχθέντες ἐν τῇ κινήσει τῶν ταύτῃ, ἐπεχείρησαν οἱ Ἰνδοὶ νὰ σχηματίσωσι διπλοῦν μέτωπον, ὅπως ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἱππικὰ στίφη τὰ συγχρόνως αὐτοὺς ἀπειλοῦντα. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπιληφθεὶς τῆς στιγμῆς τούτου τοῦ μετασχηματισμοῦ, ἐνέβαλεν οὕτως, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν πλέον νὰ ὑπομείνωσι τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ ταχέως ἐφυγον ἐκεῖθεν καὶ ἐζήτησαν προστασίαν ὀπισθεν τῆς ἀκλονήτου σειρᾶς τῶν ἐλεφάντων. Τότε ὁ Πῶρος διέταξε τινὰ τῶν θηρίων νὰ στραφῶσι καὶ νὰ ἐπελάσωσιν ἐναντίον τοῦ ἱππικοῦ τῶν πολεμίων, οἱ δὲ μακεδονικοὶ ἵπποι μὴ ὑπομένοντες τὴν βραχὴν αὐτῶν κραυγὴν ἔντρομοι ἔφευγον πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπῆρχετο τροχάδην ἡ φάλαγξ τῶν ὑπασπιστῶν, κατὰ τούτων δὲ ἐφώρμησαν οἱ ἄλλοι ἐλέφαντες τῆς παρατάξεως καὶ ἤρχισε φοβερὰ καὶ φονικωτάτη μάχη. Τὰ θηρία διέσπων τὰς πυκνοτάτας τάξεις, καὶ ὠρυόμενα κατέβαλλον διὰ τῶν προβοσκίδων, κατεπάτουν καὶ διετρύπων διὰ τῶν χαυλιοδόντων· πᾶσα δὲ πληγὴ καθίστα αὐτοὺς μανιώδεις. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες δὲν ὑπεχώρησαν· διαλύσαντες δὲ τὰς τάξεις, ἠγωνίζοντο ὡς ἐν μονομαχίᾳ πρὸς τὰ πελώρια θηρία, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ὄφελος εἶχον, εἰμὴ ὅτι δὲν ἐξω-

¹ Περὶ τῶν πολεμικῶν ὀπλῶν τῶν ἀποτελούντων τὸ ἔσχατον ἄκρον τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Ἰνδῶν οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος παρὰ τῇ Ἀρρίανῃ.

² Ὁ Ἀρρίανος Ε', 17, 1 « οἱ Ἰνδοὶ τοὺς ἱππεῖς πάντοθεν συναλίσαντες παρίππευον Ἀλεξάνδρῳ ἀντιπαραξάγοντες τῇ ἐλάσει ». Ἐννοεῖ δὲ βεβαίως μόνον τοὺς ἱππεῖς τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος· διότι οἱ τοῦ δεξιοῦ ἀπεῖχον τόσον, ὥστε δὲν ἐδύναντο τόσον ταχέως νὰ ἐθῶσιν.

λοθρεύθησαν οὐδὲ κατετροπώθησαν. Ἐκ τῆς προελάσεως ταύτης τῶν ἐλεφάντων θαρρύνθέντες οἱ Ἰνδοὶ ἵππεῖς, οἵτινες εἶχον σπεύσῃ νὰ συνταχθῶσιν, ὥρμησαν ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μακεδόνων ἱππέων· ἀλλ' οὗτοι ὑπερέχοντες αὐτῶν κατὰ τὴν σωματικὴν βίωμην καὶ τὴν ἄσκησιν, ἔτρεψαν αὐτοὺς καὶ πάλιν οὕτως, ὥστε ἐκ νέου ἐσώθησαν ὅπισθεν τῶν ἐλεφάντων. Ἐν τούτοις ὁ Κοῖνος, ἀγόμενος ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τῆς μάχης, ἠνώθη μετὰ τῶν ἱππαρχιῶν τοῦ βασιλέως, καὶ οὕτως ἐδύνατο ἅπαν τὸ ἱππικὸν συνησπισμένον νὰ κινηθῇ. Ἐπετέθη λοιπὸν μετὰ πάσης τῆς ὁρμῆς κατὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν Ἰνδῶν, ὅπερ ἀδυνατοῦν ν' ἀντισταθῇ ἐστράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν, καὶ διωκόμενον κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν πολεμίων, κατέφυγε μετὰ πολλὰς ἀπωλείας πρὸς τοὺς μαχομένους ἐλέφαντας. Κατὰ χιλιάδας συνεσπωρεύοντο ἐπὶ τοῦ φρικώδους πεδίου τῆς μάχης τῶν ἐλεφάντων· φίλοι καὶ ἐχθροὶ συνωστιζόντο πρὸς ἀλλήλους ἐν αἵματηρᾷ ἀταξίᾳ· οἱ ἐλέφαντες, κατὰ τὸ πλεῖστον στερούμενοι τῶν ἐλατῶν, θορυβούμενοι δὲ καὶ ἐξαγριούμενοι ἐκ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῆς μάχης καὶ μανιώδεις ἐκ τῶν τραυμάτων κατέβαλλον καὶ συνεπάτουσαν πάντας τοὺς πλησιάζοντας φίλους καὶ ἐχθρούς. Οἱ Μακεδόνες, ἔχοντες τὸ εὐρὺ πεδίου ἀναπεπταμένον, ὥστε νὰ κινῶνται ἐλευθέρως ἀπέναντι τῶν θηρίων, ὑπεχώρουν μὲν ὡσάκις ἐκεῖνα ἐπήλαυνον, ἐτόξευον δὲ καὶ κατεδίωκον αὐτά, ὡσάκις ἐπανεστρεφον, ἐν ᾧ οἱ Ἰνδοί, οἱ ὀφείλοντες μεταξὺ αὐτῶν νὰ κινῶνται, δὲν ἐδύνατο μήτε νὰ κρυφθῶσι μήτε νὰ σωθῶσι. Τότε τέλος λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Πῶρος, ὅστις ἀπὸ τοῦ μαχίμου αὐτοῦ ἐλέφαντος διεῖπε τὸν ἀγῶνα, συνήθροισε τεσσαράκοντα ἔτι ἀβλαβῆ θηρία, ἵνα μετ' αὐτῶν φερόμενος διακρίνη τὴν φοβεράν μάχην· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς τοξότας, Ἀγριᾶνας καὶ ἀκοντιστάς, οἵτινες ἐν τῇ δεξιότητι αὐτῶν, ὅτε μὲν παρεξέκλινον τὰ κατ' αὐτῶν φερόμενα ἄγρια θηρία, καὶ μακρόθεν κατετόξευον αὐτά καὶ τοὺς ἐλάτας αὐτῶν, ὅτε δὲ μετὰ προσοχῆς εἰσχωροῦντες κατέκοπτον διὰ τῶν πελέκεων τὰς πτέρνας αὐτῶν, καὶ πολλὰ μὲν ἤδη τούτων ἐκυλίοντο θνήσκοντα ἐπὶ τοῦ πλήρους

νεκρῶν καὶ ἡμιθανῶν πεδίου, ἄλλα δὲ ἐν τῇ ἀνισχύρῳ αὐτῶν μανίᾳ συρίζοντα ἐφέροντο, κλονούμενα, καὶ ἄλλην μίαν φορὰν ἐναντίον τῆς πεπυκνωμένης ἤδη φάλαγγος, ἣτις δὲν τοὺς ἐφοβεῖτο πλέον.

Ἐν τούτοις ὁ μὲν Ἀλέξανδρος συνήθροισε πέραν τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοὺς ἵππεις του, ἐντεῦθεν δὲ συνασπισθέντες ἐτάχθησαν οἱ ὑπασπισταί. Τότε δὲ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως διαταγὴ νὰ ἐπιπέσωσι πάντες ἐναντίον τῶν περιεζωσμένων πολεμίων καὶ διὰ τῆς διπλῆς ἐπιθέσεως νὰ συντρίψωσι τὰ διαλελυμένα αὐτῶν πλήθη. Οὐδεὶς πλέον ἀνθίστατο· ἀλλ' ὅσοι ἐδύναντο ἔφευγον τὴν φοβεράν σφαγὴν, οἱ μὲν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, οἱ δὲ εἰς τὰ ἔλη τοῦ ποταμοῦ, οἱ δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐκ δὲ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης ὁ Κράτερος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, καθ' ἣν εἶχον διαταγὴν, διέβησαν τὸν ποταμὸν καὶ μὴ εὐρόντες ἀντίστασιν ἀπέβησαν εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην, ἦλθον δὲ ἐγκαίρως, ἵνα διαδεχθῶσιν εἰς τὴν καταδίωξιν τοὺς ἐκ τῆς ὀκταώρου μάχης καταπεπονημένους στρατιώτας.

Ὡς εἴκοσι χιλιάδες Ἰνδοὶ ἦσαν οἱ φονευθέντες, ἐν οἷς δύο υἱοὶ τοῦ Πῶρου, ὁ ἡγεμὼν Σπιτάκης, πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ καὶ πάντες οἱ ἡνίοχοι καὶ ἐλάται τῶν ἐλεφάντων· τρισχίλιοι ἵπποι καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἐλέφαντας κατέκειντο νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου· ὡς ὀγδοήκοντα δὲ ἐλέφαντες ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ¹. Ὁ βασιλεὺς Πῶρος ἰδὼν τὴν μὲν δύναμιν αὐτοῦ

¹) Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ἐν τῇ μακεδονικῇ στρατεύματι εἶνε κατὰ τὸν *Ἀρριανὸν* E', 18, 2) 80 πεζοὶ καὶ 230 ἵππεις, ἔχουν 20 Μακεδόνες ἐταῖροι ἵππεις, 10 Δᾶαι καὶ 200 ἄλλοι ἵππεις· οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι βεβαίως δὲν εἶνε καθ' ὑπερβολὴν μικροί, ὅταν τις παραδεχθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἄτακτον ταύτην συμπλοκὴν ἔμειναν ἐν τῇ πεδίῳ τῆς μάχης δεκαπλάσιοι περίπου οἱ «συμπεπατημένοι», τούτεστι 3 ἕως 4,000 νεκροὶ καὶ τραυματῆαι ἐπὶ 10 ἕως 12,000 ἀγωνισθέντων. Αἱ περιγραφαὶ τῆς μάχης αἱ παρὰ Διοδώρῳ, Κουρτίῳ καὶ Πολυαίνῳ προέρχονται ἐκ κοινῆς πηγῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς παραβολῆς τῆς παρατάξεως τῶν Ἰνδῶν πρὸς τείχη καὶ πύργους, ἐκ τοιαύτης δὲ πηγῆς οὐδεὶς προσδοκᾷ σπουδαίας στρατιωτικὰς ἐξηγήσεις. Διὰ τοῦτο πολυτιμωτέρα εἶνε ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἀρριανοῦ· ἀλλὰ μόνον δὲν πρέπει νὰ θαυμάσῃ τις ὅτι, ὅπως πάντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς οἱ εἰδημονες τῶν στρατηγικῶν, μνημονεύουσι μόνον τὰς τελεσφόρους κινήσεις τῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτι αὐτὸς καὶ ἐν τούτῳ εἶνε ἴσως καθ' ὑπερβολὴν φειδωλός· οὐδὲν λέγει π. χ. περὶ τῶν δύο τάξεων τῶν

συντετριμμένην, τοὺς δὲ ἐλέφαντας καταβεβλημένους καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ περιέζωσμένον καὶ ὁλοσχερῶς διαλελυμένον, ἐζήτησε τὸν θάνατον ἐν τῇ μάχῃ· καὶ ἐπὶ πολλήν μὲν ὥραν διεφύλαξεν αὐτὸν ὁ χρυσοῦς θώραξ καὶ ἡ πρόνοια τοῦ φέροντος αὐτὸν πιστοῦ θηρίου· ἀλλὰ τέλος ἐτοξεύθη κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν μάχην, καὶ φοβούμενος μὴ ζωγρηθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἔστρεψε τὸ θηρίον, ἵνα ἐξέλθῃ τῆς συμπλοκῆς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἶχε μὲν πολλάκις ἴδῃ τὸν ὑψηλὸν καὶ γηραιὸν βασιλέα τῶν Ἰνδῶν ἀπὸ τοῦ κεκοσμημένου θηρίου πανταχοῦ διατάττοντα καὶ ἐποτρύνοντα, θαυμάσας δὲ τὸν ἀνδρεῖον ἡγεμόνα ἔδραμε κατόπιν ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ φεύγοντος¹. ἀλλὰ τότε κατέπεσεν ὑπ' αὐτὸν ὁ γηραιὸς καὶ πιστὸς αὐτοῦ μάχιμος ἵππος Βουκέφαλος, ἐξαντληθεὶς ὑπὸ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας. Ἐπεμψε λοιπὸν τὸν ἡγεμόνα τῶν Ταξίλων πρὸς τὸν φεύγοντα, ἰδὼν δὲ οὗτος τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ἐχθρὸν ἔστρεψε τὸ θηρίον, καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἀγῶνι ἔβριψε τὸ ἀκόντιον κατὰ τοῦ ἡγεμόνος· ἀλλ' οὗτος χάρις εἰς τὴν ταχύτητα τοῦ ἵππου του διέφυγε τὸ βέλος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἄλλους Ἰνδοὺς, ἐν οἷς τὸν ἡγεμόνα Μερόην, ἄλλοτε φίλον ὑπάρξαντα τοῦ βασιλέως Πύρου. Ὁ Πῶρος, ἐξαντληθεὶς ὑπὸ τοῦ ρέοντος αἵματος καὶ βασανιζόμενος ὑπὸ σφο-

καταλειφθεῖσάν ἐν τῷ τόπῳ τῆς διαβάσεως πρὸς φύλαξιν τῆς τε δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Κασμῖρ ὁδοῦ. Μόνον δὲ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀποθανόντων, ἐν ᾧ πλὴν τῶν πεσόντων ἐταίρων ἱππέων καὶ τῶν Δαῶν φέρονται καὶ αὐτῶν ἄλλων ἱππέων ὡς διακόσιοι, γίνεται φανερόν ὅτι διῆλθον τὸν ποταμὸν καὶ μετέσχον τῆς μάχης καὶ Βάκριοι καὶ Σόγδιοι καὶ Σκύθαι ἱππεῖς (Ε', 12, 2). διότι οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ δὲν θὰ ᾔσαν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Κρατέρου· ἄλλως δὲν θὰ ἔλειπον πεσόντες καὶ ἐκ τῆς ἱππαρχίας αὐτοῦ. Ἀφελέστατα ἐξιστορεῖ ὁ Ἀρριανὸς καὶ τὴν πορείαν τῆς μάχης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνωσκεν ὅτι ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τῶν ὑπασπιστῶν· τὸ δὲ ἠθικὸν σθένος τοῦ σώματος τούτου ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ πράξῃ καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ ἐν Γαυγαμήλοις, νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ πᾶν, ἵνα κερδήσῃ τὸ πᾶν· ἐχρειάζετο δὲ ἡ πειθαρχία τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων, ὅπως αἰφνιδίῳ ἀπὸ τῆς μεγίστης ταραχῆς τῆς συμπλοκῆς συναθροισθῶσιν εἰς συντεταγμένην φάλαγγα, καὶ μόνος οὗτος ὁ ἐλιγμὸς ὁ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας ἐκτελεσθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ ὑποστηρικθεὶς, ἐναντίον τοῦ ὁποίου οὐδὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν οἱ Ἰνδοί. ἔχρινε τὴν παρὰ τὸν Ὑδάσπην νίκην.

¹) Ἡ οὗτο δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κουρτίου (VIII, 14, 32).

δρᾶς δίψης, ἤκουσεν αὐτὸν ἀπαθῶς, καὶ ἔπειτα τὸ θηρίον ἐγονάτισε καὶ διὰ τῆς προβοσκίδος του τὸν ἀπέθεσε κατὰ γῆς. Πιὼν δὲ καὶ ἀναπαυθεὶς ὀλίγον, παρεκάλεσε τὸν ἡγεμόνα Μερόην νὰ τὸν ὁδηγήσῃ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐρχόμενον ἔδραμε πρὸς αὐτὸν μετ' ὀλίγων ἐκ τῶν φίλων του, καὶ ἐθαύμασε τὴν καλλονὴν τοῦ γηραιοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν εὐγενῆ ἀξιοπρέπειαν, μεθ' ἧς ἂν καὶ ἡττημένος ἤρχετο πρὸς αὐτόν. Μετὰ τὰς πρώτας δεξιώσεις λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτόν, πῶς ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ὁ δὲ Πῶρος ἀπεκρίθη «βασιλικῶς»· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε «τοῦτο μὲν θὰ πράξω χάριν ἑμαυτοῦ, σὺ δὲ ζῆτει, τί θέλεις ὑπὲρ σεαυτοῦ». Ὁ Πῶρος εἶπεν «ἐν ταύτῃ τῇ λέξει τὰ πάντα περιέχονται»¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος προσηνέχθη βασιλικῶς πρὸς τὸν ἡττηθέντα· ἡ μεγαλοψυχία ἦτο ἡ ἀρίστη πολιτικὴ· διότι σκοπὸς τῆς ἰνδικῆς ἐκστρατείας δὲν ἦτο ἡ ἄμεσος ἐξουσία ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο διὰ μιᾶς νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὸ περσομακεδονικὸν κράτος λαούς, τῶν ὁποίων ὁ ἀνεπτυγμένος καὶ ἰδιο-

1) Ἡ χρονολογία τῆς μάχης ἀπαιτεῖ καὶ ἄλλην τινα παρατήρησιν. Κατὰ βῆτην μαρτυρίαν τοῦ Ἀρριανοῦ ἡ μάχη συνεκροτήθη τὸν μῆνα Μουνιχιῶνα τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀρχοντος Ἡγήμονος (Όλ. 113, 2), οὗ ἡ ἀρχὴ κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ideler διήρκεσεν ἀπὸ 28 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 327 μέχρι 16 Ἰουλίου 326· ὥστε ἡ μάχη συνέπεσε μεταξὺ 19 Ἀπριλίου καὶ 19 Μαΐου 326. Πρὸς ταύτην τὴν χρονολογίαν ἀντιτάσσεται χωρίον τι τοῦ αὐτοῦ Ἀρριανοῦ (Ε', 9, 6,) λέγοντος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο παρὰ τὸν Ὑδάσπην ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τοῦ ἔτους «ἢ μετὰ τροπὰς μάλιστα ἐν θέρῃ τρέπεται ὁ ἥλιος». Ἐντεῦθεν ἐξήχθη συμπέρασμα ὅτι ἡ μάχη συνεκροτήθη μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς, καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀρριανοῦ ἀντὶ τοῦ Μουνιχιῶνος πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ ὁ Μεταγειτινῶν τοῦ ἀρχοντος Ἡγήμονος, ὅστις συμπίπτει μετὰ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 327, χρόνου δηλ., καθ' ὃν Ἀλέξανδρος διέτριβεν ἐν τῇ περὶ τὸν Χοάσπην γῶρᾳ. Ἀλλὰ δὲν παρετήρησαν οἱ ἀντιλέγοντες ὅτι πρῶτον μὲν ἐκεῖνο τὸ «μάλιστα» (περίπου) τοῦ Ἀρριανοῦ τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκάζει εἰς ἀκριβοῦς ἐκδογὴν, καθ' ὅσον διὰ τῆς μαρτυρίας ἐκείνης πρόκειται νὰ δηλωθῇ μόνον ὅτι τότε ἦσαν αἱ θεριναὶ τροπαί, καὶ ὅτι τότε ἐπεκράτει ἡ ὥρα τῶν τροπικῶν ὑετῶν καὶ τῶν μεγάλων πλημμυρῶν· ἔπειτα δὲ ὅτι ὁ Νέάρχος παρὰ *Στραβῶνι* (ΙΕ', σ. 691) βῆτως μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς ἐστρατοπέδευον παρὰ τὸν Ἀκασίνην. Ὅχι ὀλιγώτερον ἄτοπος εἶνε τοῦ Γρότε ἡ πρότασις νὰ ἐννοήσῃ τις τὸν Μεταγειτινῶνα τοῦ ἐπομένου ἀρχοντος Χρέμητος, καὶ νὰ μεταθέσῃ τὴν μάχην εἰς τὸν Αὐγούστον τοῦ 326. Ἀλλὰ διὰ τῆς πλάνης ταύτης πᾶσα ἡ χρονολογία ἡ ἀπὸ τοῦ 327 μέχρι τοῦ 323 πληροῦται ἀμαρτημάτων.

φυῆς πολιτισμὸς τόσον ἀλλοτριώτερος ἐφαίνετο, ὅσον ἀπώτερον προέβαιεν. Ἀλλὰ τὸ νὰ εἶνε κύριος πάσης τῆς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ χώρας, ν' ἀποκτήσῃ δὲ τελεσφόρον πολιτικὴν ὑπεροχὴν πέραν τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν μιξελληνικὸν βίον τοιαύτην ῥοπήν, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ εἶνε δυνατὴ καὶ ἡ ἄμεσος ἔνωσις τῆς Ἰνδικῆς μετὰ τῆς λοιπῆς Ἀσίας, οὗτοι φαίνονται ἦσαν οἱ σκοποὶ οἱ διέποντες τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ Ἰνδικῇ. ὅχι τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς ἡγεμόνας ᾗθελε νὰ ἐξαρτήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ. Μέτρον δὲ τῆς πολιτικῆς ταύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδύνατο νὰ παράσχω ἡ μέχρι τοῦδε θέσις τοῦ Πῶρου ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Πενταποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ Πῶρος εἶχε προφανῶς μέχρι τοῦδε ἡ ἐπεδίωκεν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Πέντε ποταμῶν ἡγεμονίαν τινά, καὶ διὰ τοῦτο ἐξήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ταξίλων. Τὸ κράτος αὐτοῦ κυρίως μὲν περιελάμβανε μόνον τὰς ἐξεργασμένας πεδιάδας τὰς μεταξὺ τοῦ Ὑδάσπου καὶ Ἀκεσίνου, ἀλλὰ πρὸς δυσμὰς μὲν τοῦ Ὑδάσπου εἶχε τὸν ἐξάδελφόν του Σπιτάκην, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ Ἀκεσίνου ἐν τῇ Γανδάριτιδι¹ εἶχε λάβῃ τὴν ἐξουσίαν δι' αὐτοῦ πιθανῶς ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Πῶρος, καὶ οὕτως ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἰσχὺς ἐξετείνεται πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ὑαρῳτιδος, ὅστις ἀπετέλει τὸ ὄριον πρὸς τοὺς αὐτονόμους λαοὺς τῆς Ἰνδικῆς. Ἐπειδὴ δὲ μάλιστα ἦτο σύμμαχος τοῦ Ἀδισάρου, ἐτόλμησε νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ εἰς τούτων τὴν χώραν· καίτοι δὲ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐναυάγησαν κατὰ τῆς ἀνδρείας τούτων τῶν φυλῶν, ἡ ὑπεροχὴ ὅμως αὐτοῦ ἐν ταῖς χώραις τοῦ Ἰνδοῦ παρέμεινεν ἀναμφισβήτητος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος αὐξήσας οὐκ ὀλίγον τὴν δύναμιν τοῦ Ταξίλου δὲν ἐδύνατο νὰ στηρίξῃ τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς πίστεως ἐνὸς ἡγεμόνος· ἡ ὑποταγὴ πάσης τῆς χώρας τοῦ Πενταποτάμου ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ συμμαχοῦ ἡγεμόνος θὰ ἦτο ὁ ἀσφαλέστατος τρόπος τοῦ νὰ καταστήσῃ

¹) Περὶ τῆς ἐκτάσεως, ἣν ἔχει τὸ ὄνομα Gandari, ἴδε Wilson ἐν ταῖς Προσθήκαις τῆς History of Cashmir (Asiatic. Researches XV, σ. 105). Πρὸς Lassen II², σ. 155.

μισσητὴν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξάρτησιν, καὶ θὰ παρείχεν εἰς αὐτὸν πρόχειρα τὰ μέσα, ὅπως ἀποσπασθῇ αὐτῆς κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ἀρχαία πρὸς τὸν ἡγεμόνα Πῶρον ἔχθρα θὰ τῷ ἔδιδεν εὐκόλως ἀφορμὴν, ὅπως συμμαχήσῃ μετὰ τῶν αὐτονόμων φυλῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλο ἀσφαλέστερον θεμέλιον, ἵνα στηρίξῃ τὴν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἰσχύϊν αὐτοῦ, εἰμὴ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν δύο τούτων ἡγεμόνων. Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι, ἂν ἀνεγνώριζε τὸν Πῶρον ὡς ἡγεμόνα, ἀνελάμβανε διὰ τούτου καὶ τὸ δικαίωμα νὰ πολεμήσῃ τὰ ἀνατολικώτερα ἔθνη ὡς ἐχθροὺς τοῦ νέου αὐτοῦ συμμάχου, καὶ ἐπὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἐν ταύταις ταῖς χώραις ἐπέκτασιν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ὡφείλε τὴν δύναμιν τοῦ Πῶρου ἐπὶ τοσοῦτον ν' αὐξήσῃ, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ταξίλων· ἐδύνατο μάλιστα νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὸν καὶ μεγαλυτέραν δύναμιν, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐναντίων αὐτοῦ, διότι εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ Πῶρος ἐδύνατο νὰ εὕρῃ τοῦ λοιποῦ τὸ δίκαιον καὶ στήριγμα αὐτοῦ καὶ ἐναντίον τούτων καὶ ἐναντίον τοῦ Ταξίλου ἐν τῇ εὐνοίᾳ τοῦ Μακεδόνα βασιλέως.

Οὗτοι περίπου ἦσαν οἱ λόγοι, οἵτινες ἔπεισαν τὸν Ἀλέξανδρον μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ὑδάσπην νίκην οὐ μόνον νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐν ταῖς χώραις αὐτοῦ ἐξουσίαν τοῦ Πῶρου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὰς οὐκ ὀλίγον¹⁾. Ἠρκέσθη δὲ κατὰ τὰ δύο σπουδαιότατα σημεῖα τῆς διαβάσεως τοῦ Ὑδάσπου νὰ κτίσῃ μιξελληνικὰς πόλεις, τὴν μὲν μίαν ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐκ τοῦ Κασμὶρ κατερχομένη ὁδὸς λήγει εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ὅπου οἱ Μακεδόνες διέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι χώραν τοῦ Πῶρου, ὀνομάσας αὐτὴν Βουκέφαλα, τὴν δὲ ἄλλην δύο περίπου μίλια κατωτέρω ὅπου συνεκροτήθη ἡ μάχη, ὀνομά-

¹⁾ Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* ('Αλεξ. Ε') ὁ Πῶρος ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὸ ὄνομα τοῦ σατραπῆ. Ἐνεκα τῆς παντελοῦς σιωπῆς τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ σαφοῦς τρόπου, καθ' ὃν ὠρίσθη ἡ σχέση τῆς ἐξαρτήσεως, δύναται τις ν' ἀμφισβᾷ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης τῆς ἐλπίσεως.

σας αὐτὴν Νίκαιαν¹. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέπαυσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ὥραίᾳ ταύτῃ καὶ πλουσίᾳ χώρᾳ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας· ἡ ταφὴ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, αἱ θυσίαι διὰ τὴν νίκην, οἱ παρεπόμενοι παντοῖοι ἀγῶνες καὶ ἡ θεμελίωσις τῶν δύο νέων πόλεων ἐπλήρωσαν ἀρκούντως τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἡσχολήθη περὶ τὰς πολυειδεῖς διατάξεις, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης αὐτοῦ νίκης. Τὸ σπουδαιότατον πάντων ἦτο ἡ πολιτικὴ σχέσις πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἀθισάρην, ὅστις παρὰ τὰς ἐνόρκως συνομολογηθείσας συνθήκας διενοήθη νὰ μετάσχη τοῦ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πολέμου. Ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦλθεν ἀγγελία παρὰ τοῦ Σισικόττου τοῦ φρουράρχου τῆς Ἀόρνου, ὅτι οἱ Ἀσσακηνοί, φονεύσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατασταθέντα ἡγεμόνα, ἀπεστάτησαν· αἱ δὲ προηγούμεναι σχέσεις ταύτης τῆς φυλῆς πρὸς τὸν Ἀθισάρην καὶ ἡ προφανὴς τούτου ἀπιστία ἐπιθανολόγουν σφόδρα, ὅτι δὲν ἦτο ἀμέτοχος τῶν ἐπικινδύνων τούτων κινήματων· ὅθεν οἱ σατράπαι Τυριάσπης ὁ τῶν Παροπαμισαδῶν καὶ Φίλιππος ὁ ἐν τῇ σατραπείᾳ τῆς Ἰνδικῆς διετάχθησαν μετὰ τῶν ἰδίων στρατευμάτων νὰ προβῶσιν εἰς περιστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθον πρέσβεις παρὰ τοῦ ὑπάρχου τῆς Γανδαρίτιδος Πώρου τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπιλεγομένου «κακοῦ», ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἐπεθύμει νὰ λογισθῇ ὡς ὑπηρεσία του, ὅτι δὲν ἐβοήθησε τὸν συγγενῇ καὶ προστάτην αὐτοῦ ἡγεμόνα ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐνόμισε τὸν καιρὸν εὖθετον, ὑποτασσόμενος εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ὀχληρᾶς σχέσεως πρὸς τὸν γηραιὸν συγγενῇ. Ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγησαν οἱ πρέσβεις, ἰδόντες αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἡγεμόνα, ὃν προσεδόκων νὰ ἰδῶσι σιδηροδέσμιον παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νικητοῦ, καθήμενον παρὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐν μεγίστῃ τιμῇ καὶ καθ' ὅλα κάτοχον τοῦ ἰδίου κράτους. Δὲν θὰ ἦτο δὲ λίαν

¹) Κατὰ τὸν *Στράβωνα* (ΙΕ', σ. 698), *Κούρτιον* (ΙΧ, 1. 6) καὶ τὸν *Διόδωρον* (ΙΖ', 89) ἔκειντο αἱ πόλεις αὗται ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ. Ὁ *Ἀρξίανδρος* Περίπλ. σ. 25 ἐκδ. Huds. καὶ ὁ *Σχολ.* τοῦ *Ἀριστοφ.* ἐν ἀρχ. τῶν Νεφελ. ὀνομάζουσι τὴν πόλιν Βουκίφαλον Ἀλεξάνδρειαν.

εὖνους ἢ ἀπόκρισις, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ μεγαθύμου βασιλέως, ὅπως ἀποκομίσωσιν εἰς τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα. Τοῦναντίον φιλικωτέραν ὑποδοχὴν εὖρον τὰ σεβάσματα τῶν πλησιεστάτων αὐτονόμων φυλῶν, ἅπερ ἐκόμισαν πρέσβεις αὐτῶν μετὰ πλουσίων δώρων. Ὑπετάγησαν αὐταὶ οἰκειοθελῶς εἰς βασιλέα, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὁποίου ἡναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ ὁ πανίσχυρος ἡγεμὼν τοῦ Πενταποτάμου.

Ἀλλὰ ἀναγκαιότατον ἦτο νὰ καθυποτάξῃ τοὺς διστάζοντας διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων. Ἐπειτα ὁ Ἀβισάρης παρὰ τὴν ἀποδεδειγμένην ἀποστασίαν πεποιοῦς ἴσως εἰς τὴν ὀρεινὴν θέσιν τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, οὔτε πρέσβεις ἔπεμψεν οὔτε ἄλλο τι οὐδὲν ἔπραξε ἵνα δικαιολογηθῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Μία τις λοιπὸν εἰσβολὴ εἰς τὰ ὄρη ἐδύνατο καὶ τὰς ὀρεινὰς φυλὰς νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὸν ἄπιστον ἡγέμονα νὰ ἀναμνήσῃ τὸν κίνδυνον καὶ τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν μετὰ τριακονθήμερον ἀνάπαυσιν ἀνέζευξεν ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ὑδάσπου, καταλιπὼν τὸν Κράτερον μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς, ὅπως ἀποτελειώσῃ τὰς δύο πόλεις. Παραλαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἡγεμόνας Ταξίλην καὶ Πῶρον, τοὺς ἡμίσεις τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων, ἐπιλέκτους ἐξ ἐκάστης τάξεως τοῦ πεζικοῦ καὶ τοὺς πλείστους τῶν ψιλῶν, εἰς οὓς πρὸ μικροῦ ὁ Φραταφέρνης ὁ σατράπης τῆς Παρθικῆς καὶ Ὑρκανίας προσέθηκε τοὺς Θράκας τοὺς εἰς αὐτὸν καταλειφθέντας, ἐστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὰ βορειανατολικά ἐναντίον τῶν Γλαυσῶν ἢ Γλαυγανικῶν, ὡς καὶ ἄλλως ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες κατῴκουν τὰς δασώδεις ἀντηρίδας τὰς ἄνωθεν τῆς πεδιάδος, καὶ οὕτως ἤνοιξε καὶ τὴν ὀρεινὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὸ Κασμίρ. Ἀλλὰ τότε τέλος ὁ Ἀβισάρης διὰ ταχείας μεταστροφῆς ἔσπευσε ν' ἀποκτήσῃ τὴν συγχώρησιν τοῦ βασιλέως. Πέμψας πρέσβεις, ὧν ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὴν χώραν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως· τεκμήριον δὲ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἔστειλε δῶρον τεσσαράκοντα ἐλέφαντας. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, δυσπιστῶν εἰς τοὺς ωραίους λό-

γους, διέταξε τὸν Ἀδισάρην νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸς αὐτόν· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐμήνυσεν ὅτι θὰ ἴδῃ αὐτὸν μετὰ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐρχόμενον πρὸς ἐκεῖνον¹. Καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ ὄρη πορείαν. Οἱ Γλαῦσαι ὑπετάχθησαν, ἡ δὲ πολυάνθρωπος αὐτῶν ἐπικράτεια ἐτάχθη ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Πῶρον². Ἡ χώρα αὕτη ἡρίθμει τριακονταεπτὰ πόλεις, ἐξ ὧν οὐδεμία εἶχεν ὀλιγωτέρους τῶν πέντε χιλιάδων κατοίκων, πολλαὶ δὲ ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας, ἐκτὸς δὲ τούτων μέγαν ἀριθμὸν κωμῶν καὶ χωρίων. Τὰ δάση τῶν χωρῶν τούτων παρείχον ἐν ἀφθονίᾳ ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεθύμει· διέταξε λοιπὸν νὰ κόψωσι πλῆθος ξυλείας καὶ νὰ καταβιβάσωσιν αὐτὴν ἐπὶ σχεδίων εἰς Βουκέφαλα καὶ Νίκαιαν, ὅπου ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Κρατέρου ἔμελλε νὰ ναυπηγηθῇ ὁ μέγας στόλος, ἐφ' οὗ μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰνδικῆς διενοεῖτο νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὴν θάλασσαν³.

Κατελθὼν δὲ ὁ στρατὸς ἐπορεύετο ἀνατολικῶς πρὸς τὸν Ἀκεσίνην⁴. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν εἶδῃσιν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς

¹) Δὲν εἶνε σαφὲς ἂν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανῶ (Ε', 29, 4) μνημονευόμενοι «οἱ παρ' Ἀλεξάνδρου ἐκπεμφθέντες πρέσβεις πρὸς Ἀδισάρην» τὴν ἡ μετέπειτα ἐπέμφθησαν πρὸς τοῦτον τὸν ἡγεμόνα.

²) Ἀρριανῶ Ε', 20, 6. Ἡ χώρα τῶν Γλαυσῶν κεῖται κατὰ τὴν διεύθυνσιν, ἣν ὑποδεικνύει ὁ Lassen, Pentapot. σ. 26 δι' αὐτῆς διέρχεται ἡ στενοπορία τοῦ Bember.

³) Στράβωνος ΙΕ', σ. 698. Διοδώρου ΙΖ', 89. Περὶ τῆς ἐξαίρετου ναυπηγησίμου ὕλης ταύτης τῆς χώρας ἴδ. Burnes καὶ Gerard ἐκθεσιν ἐν τῷ Asiatic Journal, Δεκεμβρ. 1832, σ. 364). Ἰδίως εἶνε κέδρος, ὡς λέγει καὶ ὁ Διόδωρος (ἔ. ἀν.).

⁴) Ὁ Ἀλέξανδρος ὠνόμασε τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὅστις τὸ ἐγγύριον ὄνομα Kshandrabhaga, ἐξελληνιζόμενον εἰς Σανδροφάγος θὰ ᾔτο δυσολώνον, δυνάμενον νὰ σημαίνῃ τὸν ἀνδροφάγον ἢ καὶ Ἀλεξανδροφάγον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ οἰωνοῦ Ἀκεσίνην, τουτέστιν: ἰατρὸν (τῶν κακῶν). Πρὸς. A. W. v. Schlegel, Indisch Bibliothek. II, σ. 297. Τὸ μέρος, καθ' ὃ διέβη αὐτόν, ἕνεκα τῆς περιγραφῆς τοῦ Πτολεμαίου ὅτι αἱ μὲν ὄχθαι ἦσαν ἀπόκρημνοι, ὃ δὲ πόρος πλήρης βράχων, δὲν δύναται νὰ ζητηθῇ ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς ἀπὸ Attok εἰς Lahore, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος καθόλου εἰπεῖν δὲν ἠκολούθησεν, οὐδὲ ἄρα παρὰ τὸ Wuzirabad. Τὸ εὖρος τοῦ ποταμοῦ καὶ ἡ πληθώρα τῶν ὁδῶν αὐτοῦ ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι διέβη αὐτόν οὐχὶ μὲν ἄνω κατὰ τὰ ὄρη, ἀλλὰ περίπου κατὰ τὴν ἐκ τούτων ἔξοδον αὐτοῦ, ἄρα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Bember καὶ Jumboo. Ὁ Στράβων (ΙΕ', σ. 691) λέγει πάνυ σαφῶς, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὸν Ἰνδοσπην πρὸς νότον· ἐντεῦθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὴ μᾶλλον εἰς

Γανδαρίτιδος Πῶρος¹, φοβούμενος περὶ ἑαυτοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σχέσεως τοῦ θεοῦ τοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ἀπελπισθεὶς ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ ὁ ἀγενὴς σκοπὸς τῆς ὑποταγῆς του, συνέλεξεν ὅσον οἶόν τε πλείστους ἐνόπλους καὶ θησαυροὺς καὶ ἔφυγε πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς χώρας τοῦ Γάγγου. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Ἀκεσίνου, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλε τὸν ἡγεμόνα Πῶρον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν, παραγγείλας νὰ συλλέξῃ στρατεύματα καὶ νὰ ἐπανέλθῃ μετ' αὐτῶν καὶ πάντων τῶν ἐλεφάντων, ὅσοι μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχην ἦσαν ἔτι μάχιμοι. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος διέβη μετὰ τοῦ στρατοῦ τὸν ποταμόν, ὅστις ἐξωγκωμένος εἰς πλάτος περίπου τριῶν περίπου τετάρτων τῆς ὥρας², διέβρεε τὴν ἐπικίνδυνον κοίτην του διὰ μέσου σκοπέλων καὶ μεγάλων πετρῶν, διὰ δὲ τοῦ ὀρμητικοῦ καὶ δινήεντος ρεύματος ἀπέβη ὀλέθριος εἰς πολλοὺς ἐπὶ πλοιαρίων διαβάντας αὐτόν· εὐτυχέστερον διεπεραιώθησαν οἱ ἐπὶ διφθερίνων περαμάτων. Ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἔμεινεν ὁ Κοῖνος καὶ ἡ φάλαγξ αὐτοῦ, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς διαβάσεως τῶν ἐπερχομένων τμημάτων τοῦ στρατοῦ, καὶ νὰ μετακομίσῃ ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Πῶρου καὶ Ταξίλου πάντα τὰ πρὸς διατροφήν τῆς μεγάλης στρατιᾶς χρειώδη. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν αὐτοῦ διὰ τοῦ βορείου μέρους τῆς Γανδαρίτιδος, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν, ἐλπίζων νὰ καταφθάσῃ τὸν ἄπιστον Πῶρον· κατέλιπε δὲ εἰς τὰς σπουδαιοτάτας θέσεις φρουράς, αἵτινες ἔμελλον νὰ περιμείνωσι τὰ κατόπιν ἐρχόμενα σώματα τοῦ Κρατέρου καὶ Κοῖνου. Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ὑάρωτιν, τὸν ἀνατο-

δρεινὰς ἢ πεδινὰς χώρας. Ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐστρατοπέδευε παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον, ἦτο κατὰ τὸν Στράβωνα αἱ θεριναὶ τροπαί, τουτέστιν Ἰούνιος.

¹) Ὁ Διοδώρος (ΙΖ', 91) λέγει ὅτι ὁ Πῶρος οὗτος ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς τὴν Γανδαρίτιν, προφανῶς ἀντιφάσκων πρὸς τὸν Στράβωνα (ΙΕ', σ. 699), ἐκτὸς ἐάν τις παραδεχθῇ τὴν ἀνάγνωσιν Γ α γ γ α ρ ι δ ὦ ν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Διοδώρου.

²) Ὁ Macartney εὗρε τὸ εὖρος τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὸ Wuzirabad καὶ κατὰ Ἰουλίον 4,000 βημάτων (Elphinstone II, σ. 554).

λικὸν μεθόριον ποταμὸν τῆς Γανδαρίτιδος, ἀποσπάσας ἔπεμψε πρὸς νότον τὸν Ἡφαιστίωνα μετὰ δύο φαλάγγων, μετὰ τῆς ἑαυτοῦ ἱππαρχίας καὶ τῆς τοῦ Δημητρίου καὶ μετὰ τῶν ἡμίσεων ἱπποτοξοτῶν, ἵνα διατρέξῃ μὲν πᾶσαν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ φυγάδος ἡγεμόνος, ὑποτάξῃ δὲ τὰς αὐτονόμους φυλάς τὰς τυχὸν οἰκούσας μεταξὺ Ἰαρώτιδος καὶ Ἀκεσίνου, κτίσῃ δὲ πόλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἀκεσίνου παρὰ τὴν μεγάλην ὁδόν, καὶ παραδώσῃ πᾶσαν ταύτην τὴν χώραν εἰς τὸν Πῶρον. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς διέβη τὸν ὀλιγώτερον δύσβατον τοῦτον ποταμὸν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν λεγομένων ἐλευθέρων Ἰνδῶν.

Ὑπάρχει ἀξιοπαρατήρητον φαινόμενον ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἰδιαιτέραν διάπλασιν τῆς φύσεως τοῦ Πανδζάπ, ὅτι ἐνταῦθα κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἄλλοτε ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἐσχηματίσθησαν καὶ διετηρήθησαν δημοκρατικαὶ πολιτεῖαι, ἂν καὶ εἶνε ἀντικρὺς ἐναντία πρὸς τὸν ἀλλαχοῦ τῆς Ἀσίας δεσποτισμὸν, εἰς δὲ τοὺς ὀρθοδόξους Ἰνδοὺς τῆς περὶ τὸν Γάγγην χώρας προξενούσι φρίκην· τοὺς Πανδζανάδας ὀνομάζουσι περιφρονητικῶς Ἀράττας, ἡγοῦν ἀβασιλεύτους. Καὶ οἱ ἡγεμόνες, ἂν τοιούτους ἔχωσιν, εἶνε ὅχι ἐξ ἀρχαίας καὶ ἱερᾶς τάξεως, ἀνεὺ ἀρχαίου δικαϊώματος καὶ σφετερισταί. Σχεδὸν φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ Πῶρου τοῦτον τὸν χαρακτῆρα φέρει¹· ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὐτοῦ νὰ ὑπαγάγῃ πᾶσαν τὴν ἀβασίλευτον Ἰνδικὴν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐναυάγησε κατὰ τῶν μαχίμων καὶ ἰσχυρῶν φυλῶν τῶν πέραν τοῦ Ἰαρώτιδος· ἐχρειάσθησαν δὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ ὄπλα, ἵνα καταβάλῃ αὐτάς. Ὀλίγαι δὲ μόνον ὑπετάγησαν ἀμαχητί, αἱ δὲ

¹) Ὁ Ἑλλάδιος ἐν τῇ χρηστομ. (παρὰ Φωτίῳ 530 α. 35 λέγει ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Πῶρου ἦτο κουρεύς. Τὸ αὐτὸ λέγουσιν ὁ Διδώρος καὶ Κούρτιος περὶ τοῦ βασιλείως τῶν Πρασίων Ξανδράμου. Κατὰ δὲ τὸν [Πλούταρχον] Περὶ ποταμ. 1 ὁ Πῶρος κατάγεται ἐκ τοῦ Γηγασίου. Τὴν ἀλληλουχίαν τούτων τῶν λεπτομερειῶν εὗρίσκει τις τανῦν παρὰ Lassen. Ὁ Dunker (III⁴ σ. 306) κατὰ τὸν Lassen I², XII, n^o 4, II², σ. 161) ταυτίζει τὸν Γηγάσιον πρὸς τὸν Jajati.

πλείσται περιέμειναν τὸν ἐχθρὸν ἐν τοῖς ὅπλοις. Μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ Κάθαιοι ἢ Κάθαροι, οἵτινες, περιβόητοι ὡς τὸ μαχιμώτατον φύλον τῆς χώρας, οὐ μόνον αὐτοὶ ἄριστα παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμόρους αὐτῶν προσεκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα καὶ συνήνωσαν μεθ' ἑαυτῶν ¹.

Μαθὼν τὰς παρασκευὰς αὐτῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῆς χώρας τῶν Ἀδραϊστῶν ², οἵτινες οἰκειοθελῶς ὑπετάγησαν, καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπλησίασεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῶν Καθαιῶν, τὰ Σάγγαλα. Αὕτη εἶχεν οὐ μικράν περιόχην καὶ περιεβάλλετο ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους, προστατευομένη ἔνθεν μὲν ὑπὸ τινος λίμνης, ἐτέρωθεν δὲ εἰς μικράν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ὑπὸ τινος γηλόφου δεσπόζοντος τῆς πεδιάδος. Τοῦτον εἶχεν καταλάβῃ οἱ Κάθαιοι καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ὅσον οἷον τε ἰσχυρῶς· εἶχον δὲ περιβάλῃ αὐτὸν διὰ τριπλοῦ χαρὰκώματος ἐκ πολεμικῶν ἀρμάτων, καὶ ἐστρατοπέδευον ἐντὸς τοῦ ἐσωτάτου περιβόλου τούτου τοῦ ἰσχυροῦ ἐξ ἀρμάτων ὀχυρώματος· ὄντες δὲ αὐτοὶ ἀπρόσβλητοι, ἐδύναντο εἰς πᾶσαν κίνησιν τῶν πολεμίων ν' ἀντεπεξέλθωσι ταχέως καὶ ἐβρῶμένως. Ὁ Ἀλέξανδρος κατενόησε τὸ ἀπειλητικὸν ταύτης τῆς θέσεως, ἥτις ἦτο παντάπασι σύμφωνος πρὸς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς εὐτολμίας καὶ πολεμικῆς δεξιότητος τούτου τοῦ ἔθνους· ὅσον δὲ μᾶλλον ἐδύ-

¹) Περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς θέσεως τῶν Khattia καὶ τῆς πόλεως αὐτῶν Sakala ἀκριβεστέρως εἰδήσεις εὐρίσκει τις τανῦν παρὰ Lassen (II³ σ. 158 I¹ σ. 801). Ὁ Cunningham (Geograph. I, σ. 179) τάσσει τὰ Σάγγαλα νοτιώτερον κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου· διότι ἡ «λίμνη οὐ μακράν τοῦ τείχους» ('Αῤῥιανῶ Ε', 23, 4) καὶ ὁ λόφος ὁ κατ' αὐτὸν δηλῶν τὴν τοποθεσίαν αὐτῆς (Geogr. I, σ. 179) ἀνευρίσκονται ὡσαύτως καὶ ἐκεῖ ὅπου νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει τὰ Πίμπραμα.

²) Ἀδραϊσταὶ ἢ Ἀδρησταὶ παρὰ Διοδώρῳ Ἰουστίνῳ καὶ Ὀρωσίῳ· ἡ πόλις αὐτῶν Πίμπραμα παρὰ τῷ Ἀρβιανῷ. Ὁ Lassen εἰκάζει ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν πρέπει νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ Ἰνδικὸν Arashtra καὶ τὸ πρακритικὸν Aratta· ἴσως εἶνε ἀκριβεστέρον ἀντὶ τῶν Ἀττακανῶν, οὓς ὁ Ἀρβιανὸς σημειῖται μετὰ τοῦ Ἀκεσίνου καὶ Ὑαρώτιδος παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Νεύδρου, ν' ἀναγνώσῃ τις Ἀραττακανοὺς, καὶ ἐνταῦθα τότε θὰ ἐτοποθετεῖτο ἡ πόλις τῶν Ἀρατῶν Saccala τῆς Μαχαδάρτας. Ἰδε Wilson ἐν τοῖς Asiatic Researches XV, σ. 107.

νατο νὰ προσδοκᾷ ἐπίθεσιν καὶ τολμηρόν τι ἐγχείρημα παρ' αὐτῶν, τόσον ταχύτερον ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τολμήσῃ τι κρίσιμον.

Διέταξε λοιπὸν πάραυτα τοὺς ἵπποτοξότας νὰ προελάσῃσι καὶ παριππεύοντες νὰ ἀκροβολίζωνται πρὸς αὐτούς, ἵνα μὴ δυνηθῶσι νὰ ἐκδράμωσι, πρὶν ἔτι συνταχθῶσιν εἰς μάχην τὰ λοιπὰ στρατεύματα. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐτάχθησαν εἰς μὲν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τὸ ἄγλημα τῶν ἐταίρων ἱππέων καὶ ἡ ἱππαρχία τοῦ Κλείτου, οἱ ὑπασπισταὶ καὶ οἱ Ἀγριᾶνες, εἰς δὲ τὴν ἀριστεράν αἱ φάλαγγες καὶ ἡ ἱππαρχία τοῦ Περδίκκου, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ ἀριστεροῦ· οἱ δὲ τοξόται κατενεμήθησαν εἰς ἀμφοτέρας τὰς πτέρυγας. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνετο ἡ παράταξις αὕτη, ἐπῆλθον καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, καὶ τούτων οἱ μὲν ἱππεῖς κατενεμήθησαν εἰς ἀμφοτέρα τὰ πλάγια, οἱ δὲ πεζοὶ ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς μείζονα πύκνωσιν τῆς φάλαγγος. Εὐθύς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε τὴν προσβολήν· παρατηρήσας ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ἀμαξῶν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν πολεμίων ἦτο ὀλιγώτερον πυκνή, τὸ δὲ ἔδαφος εὐπροσιτώτερον, ἤλπισεν ὅτι διὰ σφοδρᾶς ἐπιθέσεως τοῦ ἱππικοῦ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου τούτου σημείου ἤθελεν ἀναγκάσῃ τοὺς πολεμίους εἰς ἔξοδον καὶ οὕτως ἤθελεν ἀνοιχθῇ τὸ χάρακμα. Ἡγούμενος λοιπὸν τῶν δύο ἱππαρχιῶν αὐτοῦ ἐπῆλθε κατὰ τῆς θέσεως ἐκείνης· ἀλλ' αἱ ἐχθρικοὶ ἀμαξαὶ ἔμειναν κλεισταί, γάλαζα δὲ ἀκοντίων καὶ βελῶν ὑπεδέχθησαν τοὺς Μακεδόνας ἱππεῖς, οἵτινες φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν ἦσαν τὸ κατάλληλον ὅπλον, ὅπως ἐκπορθήσῃσι καὶ διαλύσωσιν ὀχυρῶμα ἀμαξῶν. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος καταπηδῆσας ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἡγεῖτο πεζὸς τοῦ ἤδη ἐπερχομένου πεζικοῦ καὶ ἐπήγαγεν αὐτοὺς ὁρμαίως κατὰ τοῦ ὀχυρώματος. Οἱ Ἰνδοὶ ἐξωσθέντες ἄνευ πολλοῦ κόπου ὑπεχώρησαν εἰς τὸν δεύτερον περίβολον τῶν ἀμαξῶν, ὅπου ἔχοντες ν' ἀμύνονται ἐντὸς μικροτέρου κύκλου ἐδύναντο συμπυκνούμενοι καὶ γινόμενοι ἐκασταχοῦ πολυαριθμότεροι ν' ἀπομάχωνται ἐπιτυχέστερον. Οἱ δὲ Μακεδόνες εἶχον πολὺ ἐπιπονωτέραν τὴν ἐπίθεσιν, ὀφείλοντες πρῶτον νὰ ὑπεξαγάγῃσι τὰς ἀμάξας καὶ τὰ συντρίμματα τοῦ ἤδη διαλυθέντος περιβόλου, καὶ

ἔπειτα νὰ προχωρήσωσι κατὰ τμήματα διὰ τῶν διαλειμμάτων. Ἦρχισε λοιπὸν φοινικὸς ἀγὼν, καὶ ἡ μακεδονικὴ ἀνδρεία ἐδοκίμασθη σκληρῶς ἐναντίον τῶν μαχίμων καὶ μετὰ σφοδροτάτου πείσματος μαχομένων πολεμίων. Ἀλλ' ἀφ' οὗ καὶ οὕτως ὁ περίβολος τῶν ἀμαξῶν διεσπάρθη, οἱ Κάθαιοι ἀπελπισθέντες ὅτι θὰ δυνηθῶσιν ἀπέναντι τοσούτου φοβεροῦ πολεμίου καὶ ὅπισθεν τοῦ τρίτου περιβόλου ν' ἀνισταθῶσι, τραπέντες εἰς φυγὴν ἐσώθησαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέκλεισεν αὐθημερὸν τὴν πόλιν διὰ τοῦ πεζικοῦ πλὴν ἐκείνου τοῦ μέρους, πρὸς τὸ ὅποιον ἔκειτο ὄχι πολὺ βαθεῖα λίμνη. Πέριξ δὲ ταύτης ἔταξε τοὺς ἱππεῖς νομίζων ὅτι οἱ Κάθαιοι, ἐκπλαγέντες ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἤθελον ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως ὁδεύοντες διὰ τῆς λίμνης. Εἶκασε δὲ ὀρθῶς. Διότι περὶ τὴν δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς παρετήρησαν οἱ σκοποὶ τῶν ἱππέων, ὅτι ἀπέναντι παρὰ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ὑπῆρχε μέγας συνωστισμὸς ἀνθρώπων, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἤρχισαν νὰ πορεύωνται διὰ τῆς λίμνης, καὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν ὄχθην αὐτῆς, καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀπέλθωσι περαιτέρω. Ἀλλὰ συλληφθέντες ὑπὸ τῶν ἱππέων κατεκόπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ κραυγάζοντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς νυκτὸς παρῆλθεν ἐν ἡσυχίᾳ.

Τὴν ἐπιούσαν πρωίαν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε ν' ἀρχίσωσι τὰ πολιορκητικὰ ἔργα. Διπλοῦν χαράκωμα ἀρξάμενον ἀπὸ πλησίον τῆς λίμνης περιέβαλε τὰ τεῖχη μέχρι τῆς λίμνης πάλιν, περὶ δὲ τὴν λίμνην ἐτάχθησαν διπλαῖ φυλακαί· ἔστησε δὲ κριοὺς καὶ χελώνας, ἵνα ἐργασθῶσι κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προξενήσωσι ρήγματα. Τότε αὐτόμολοι ἐκ τῆς πόλεως ἐκόμισαν τὴν εἰδήσιν, ὅτι οἱ πολιορκούμενοι ἐσκόπουν τὴν ἐπιούσαν νύκτα νὰ κάμωσιν ἔξοδον, διανοοῦντο δὲ νὰ ἐξορμήσωσι πρὸς τὸ μέρος τῆς λίμνης, ὅπου ὑπῆρχε διάλειμμα ἐν τῷ χαρακώματι. Ἰνα δὲ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον τῶν πολεμίων, ἔπεμψεν ὁ βασιλεὺς τρεῖς χιλιαρχίας τῶν ὑπασπιτῶν, πάντας τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ μίαν τάξιν τοξοτῶν ὑπὸ

τὸν σωματοφύλακα Πτολεμαῖον, ἵνα καταλάβῃ τὴν θέσιν, ὅπου ὁ ἐχθρὸς μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος περιεμένετο. Διέταξε δὲ αὐτόν, ἄν οἱ βάρβαροι ἐτόλμων τὴν ἔξοδον, νὰ κωλύσῃ μὲν αὐτοὺς παντὶ σθένει, νὰ διατάξῃ δὲ θορυβῶδες σάλπισμα, ἵνα καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα δυνηθῶσι πάραυτα νὰ τρέξωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Πτολεμαῖος ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ καὶ ὀχυρώσῃ αὐτὴν κατὰ τὸ δυνατόν· συναγαγὼν πλείστας ἀμάξας ἐκ τῶν ἐγκαταλειμμένων τὴν προτεραίαν, ἔστησεν αὐτὰς ἐγκαρσίως· τοὺς δὲ χάρακας τοὺς μὴ καταπεπηγότας εἰς τὸ χαράκωμα συνεσώρευσεν ἄλλους ἄλλαχού μεταξὺ τοῦ τείχους καὶ τῆς λίμνης, ἵνα οὕτω φράξῃ τὰς γνωστὰς ὁδοὺς εἰς τοὺς ἐν τῷ σκότει φεύγοντας. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο παρήλθε μέγα μέρος τῆς νυκτός. Τέλος δὲ περὶ τὴν τετάρτην αὐτῆς φυλακὴν, ἀνοιχθείσης τῆς πρὸς τὴν λίμνην πύλης τῆς πόλεως, ἐξώρμησαν οἱ πολέμιοι σωρηδόν. Ὁ Πτολεμαῖος διατάξας εὐθὺς νὰ σαλπίσωσιν ὥρμησε μετὰ τῶν ἤδη παρεσκευασμένων ἀνδρῶν. Ἐν' ᾧ δὲ οἱ Ἰνδοὶ ἐζήτουν ἔτι τὴν ὁδὸν μεταξὺ τῶν ἀμαξῶν καὶ τῶν χαράκων, ἔχων τὰς τάξεις αὐτοῦ εὐρέθη μεταξὺ αὐτῶν, καὶ καὶ μετὰ μακρὸν καὶ ἄτακτον ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ὀπίσω εἰς τὴν πόλιν.

Οὕτω λοιπὸν ἀπεκόπη εἰς τοὺς Ἰνδοὺς πᾶσα ὁδὸς πρὸς φυγὴν. Ταῦτοχρόνως ἐπανῆλθεν ὁ Πῶρος κομίζων τοὺς ὑπολειφθέντας ἐλέφαντας καὶ πέντε χιλιάδας Ἰνδῶν. Αἱ μηχαναὶ τῆς ἐφόδου ἐτοιμασθεῖσαι προσήχθησαν εἰς τὰ τείχη, ἅτινα πολλαχοῦ ὑπενομεύθησαν, ἐνήργησαν δὲ τοσούτον ἐπιτυχῶς, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἀνεφάνησαν ἐνιαχοῦ ῥήγματα. Τότε προετέθησαν αἱ κλίμακες καὶ ἡ πόλις ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου· ὀλίγοι τῶν πολιορκουμένων ἐσώθησαν, πολὺ δὲ πλείονες κατεκόπησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἐξωργισμένων Μακεδόνων· λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 17,000, ὅπερ δὲν εἶνε ἀπίθανον, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα κατορθωθῇ ἡ ὑποταγὴ τοῦ μαχίμου τούτου ἔθνους, εἶχε δώσῃ αὐστηρὰν διαταγὴν νὰ φονεύωσι πάντα ἔνοπλον· οἱ δὲ μνημονευόμενοι 70,000 αἰχμάλωτοι φαίνεται ὅτι ἀπετέλουν τὸν ἐπίλοιπον

πληθυσμὸν τῆς ἰνδικῆς πόλεως. Οἱ δὲ Μακεδόνες ἡρίθμουν περὶ τοὺς ἑκατὸν νεκρούς, καὶ ἀσυνήθως πολλοὺς τραυματίας, χιλίους διακοσίους δηλαδή, ἐν οἷς καὶ ὁ σωματοφύλαξ Λυσίμαχος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀξιωματικοί ¹.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως ἔπεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Καρδιανὸν Εὐμένην μετὰ τριακοσίων ἱππέων πρὸς ἀμφοτέρας τὰς πόλεις τὰς συμμάχους τῶν Καθαίων, ὅπως ἀγγείλῃ τὴν ἄλωσιν τῶν Σαγγάλων καὶ ἀπαιτήσῃ νὰ παραδοθῶσι, λέγων ὅτι, ἂν ᾔθελον νὰ ὑποταχθῶσιν οἰκιοθελῶς εἰς τὸν βασιλέα, οὐδὲν θὰ εἶχον νὰ φοβηθῶσιν, ὅπως τόσοι ἄλλοι Ἰνδοί, οἵτινες ἤρχισαν ν' ἀναγνωρίζωσι τὴν μακεδονικὴν φιλίαν ὡς τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σωτηρίαν. Ἀλλ' οἱ φυγάδες τῶν Σαγγάλων εἶχον διηγηθῇ τὰ φρικωδέστατα περὶ τῆς ἀπανθρωπίας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς αἰμοδιψίας τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ· οὐδεὶς λοιπὸν ἐπίστευσεν εἰς τοὺς φιλικοὺς λόγους τοῦ κατακτητοῦ· ἀλλ' ἔσπευσαν οἱ κάτοικοι τῶν δύο πόλεων νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς, παραλαβόντες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ὅ,τι ἐδυνήθησαν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξώρμησε τάχιστα ἐκ τῶν Σαγγάλων, ὅπως καταδιώξῃ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ' εἶχον προλάβῃ πολὺ ἀπομακρυνθέντες, καὶ ἑκατοντάδες μόνον, ὑπὸ τοῦ καμάτου ὑπολειφθέντες, ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ἐφονεύθησαν. Ἐπιστρέψας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ Σάγγαλα, τὴν μὲν πόλιν κατέσκαψε, τὴν δὲ ἐπικράτειαν αὐτῆς κατένειμεν εἰς τὰς πλησιοχώρους φυλάς, ὅσαι οἰκιοθελῶς εἶχον ὑποταχθῇ. Εἰς δὲ τὰς πόλεις αὐτῶν ἀπέστειλε τὸν Πῶρον, ἵνα καταστήσῃ φρουράς.

Μετὰ τὴν τιμωρίαν τῶν Σαγγάλων καὶ τὸν τρόμον, ὃν ἐνέσπειραν αἱ ὑπερβολικαὶ φῆμαι περὶ τῆς ὠμῆς ἀπανθρωπίας τῶν ξένων κατακτητῶν, ὁ Ἀλέξανδρος εὔρε τρόπον, ὅπου πρὸς τοῦτο ἐδόθη εὐκαιρία, νὰ κατευνάσῃ τὰ πνεύματα δι' ἡπιότητος καὶ μεγαλοφυχίας· δι' ὃ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἦτο περιττὸς ὁ πόλεμος, διότι ὅπου καὶ ἂν ἤρχετο, οἱ κάτοικοι ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Μετὰ

¹) Ἀρριανοῦ Ε', 23, 24 καὶ Πολυαίνου Δ', 3, 30.

ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ ἡγεμόνος Σωπεΐθους¹, οὗ-
 τινος ἡ ἀρχὴ ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν πρώτων ὁροσειρῶν τοῦ Ἰμάου καὶ
 εἰς τὴν χώραν τῶν ἀλατωρυχείων παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ὑφάσιος.
 Ὁ στρατὸς ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἡγεμονεύουσαν πόλιν, ὅπου ἐγνώ-
 ριζον ὅτι διέμενεν ὁ Σωπεΐθης· αἱ πύλαι ἦσαν κλεισταί, αἱ δὲ
 ἐπάλλξεις τῶν τειχῶν καὶ οἱ πύργοι ἀφρούρητοι. Ἦτο ἀμφίβολον,
 ἂν ἡ πόλις ἦτο ἐγκαταλελειμμένη ἢ εἶχον νὰ φοδηθῶσι προδοσίαν.
 Τότε ἠνοιχθήσαν αἱ πύλαι, καὶ ὁ ἡγεμὼν Σωπεΐθης ἐν τῷ ποικίλῳ
 καὶ λαμπρῷ διακόσμῳ Ἰνδοῦ ὑπάρχου, περιβεβλημένος ἱμάτια
 ἀνθηρὰ καὶ φορῶν περιδέραια ἐκ μαργαριτῶν καὶ πολύτιμων λί-
 θων καὶ κοσμήματα χρυσοῦ, συνοδευόμενος ὑπὸ ἡχηρᾶς μουσικῆς
 καὶ ἐν τῷ μέσῳ πολυανθρώπου ἀκολουθίας ἐξῆλθεν εἰς προϋπάρ-
 τησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὸ σέβας
 του καὶ πολλὰ πολύτιμα δῶρα, ἐν οἷς καὶ πολλοὺς θηρευτικoὺς
 κύνας τιγρογενεῖς. Ἡ ἡγεμονία ἀπεδόθη πάλιν εἰς αὐτόν, ὡς φαί-
 νεται, ἐπαυξηθεῖσα². Μετὰ τοῦτο προήλασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς

¹) Ἀνεγνωρίσθη ὅτι οὗτος ὁ Σωπεΐθης, ὁ ἡγεμὼν τῆς Καθαίας, εἶνε ὁ βασιλεὺς τῆς Kekaya, ὁ Arvapati, ὁ «κύριος τῶν ἵππων» (Weber Vorlesungen, σ. 147), ὅστις ἐμφανίζεται ἤδη ἐν τῷ Satapa Brahmana καὶ ἔπειτα ἐν τῷ Ramayana μετὰ τῶν ἐξαιρέ-
 των αὐτοῦ κυνῶν, τῶν τιγρογενῶν τοῦ Διοδώρου (IZ', 92) τῶν nobiles ad venandum
 canes, οὓς ὁ Κούρτιος (IX, 1, 24) λεπτομερῶς περιγράφει. Σώζεται τοῦ ἡγεμόνος τοῦ-
 του ὁραχμὴ ἀργυρᾶ, φέρουσα ἔμπροσθεν μὲν πρὸς δεξιὰ κεφαλὴν κρανοφόρον Σελεύκου τοῦ
 Α', ὅπισθεν δὲ ἀλέκτορα, κηρύκειον τοῦ Ἑρμοῦ παρακείμενον, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΣΩΦΥ-
 ΤΟΥ (id. v. Sallot Die Nachfolger Alexanders in Baktrien und Indien σ. 87)
 (Πρόβλ. καὶ Head Ἱστορ. τῶν νομισμ. μεταφ. Σδορώνου Β', σ. 442. Σ. Μ.).

²) Δυστυχῶς ὁ Διόδωρος δὲν πρὸς πραγματεύεται τὰ κατὰ τοῦτον τὸν ἡγεμόνα Σωπεΐθην
 ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ. Τὰ εἰρημένα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Διοδώρου (IZ', 92) καὶ τοῦ
 Κούρτιου (IX, 1, 24) κατὰ τούτους ἡ ἐπικράτεια τοῦ ἡγεμόνος τούτου κεῖται πέραν τοῦ
 Γαρώτιδος. Ὁ δὲ Στράβων (IE', σ. 699) λέγει «Καὶ τὴν Κάθαιαν δὲ τινες [καὶ] τὴν
 Σωπεΐθους, τῶν νομαρχῶν τινος, κατὰ τήνδε τὴν μεσοποταμίαν τιθείασιν· ἄλλοι δὲ καὶ τοῦ
 Ἀκεσίνου πέραν καὶ τοῦ Γαρώτιδος, ὅμορον τῇ Πώρου τοῦ ἐτέρου, ὃς ἦν ἀνεψιὸς τοῦ
 ὑπ' Ἀλεξάνδρου ἀλόντος, καλοῦσι δὲ Γανδαρίδα τὴν ὑπὸ τούτῳ χώραν»· ὀλίγον τι κατω-
 τέρω (σ. 700) προτεπιφέρει «Φασὶ δ' ἐν τῇ Σωπεΐθου· χώρα ὀρυκτῶν ἀλῶν ὅρας εἶναι
 ἀρκεῖν θανάμενον ὅλη τῇ Ἰνδικῇ· καὶ χρυσία δὲ καὶ ἀργυρεῖα οὐ πολλὰ ἄπωθεν ἐν ἄλλοις
 ὁρεσιν ἴστωρεῖται καλά, ὡς ἐδήλωσε Γόργος ὁ μεταλλευτὴς». Ταῦτα εἶνε τὰ ἀλατωρυχεῖα
 τοῦ Mondī μεταξὺ τοῦ Beyah καὶ Satadru κατὰ τὰς πρώτας ὁροσειρὰς τῶν Ἰμαλαίων
 (Ritter σ. 1075, Lassen I. σ. 300). Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ χρυσὸς εὐρίσκεται πολὺς ἐν

τὴν ὁμορον ἐπικράτειαν τοῦ ἡγεμόνος Φηγέως¹, ὅστις ἔσπευσε καὶ αὐτὸς νὰ προσφέρῃ τὸ σέβας καὶ τὰ δῶρά του, παρέμεινε δὲ ὡσαύτως ἐν τῇ κατοχῇ τῆς ἡγεμονίας του. Αὕτη ἦτο ἡ ἀνατολικωτάτη χώρα, ἣν ὁ 'Αλέξανδρος ἐπάτησεν ἐν τῇ νικηφόρῳ αὐτοῦ πορείᾳ.

Ἡ ἱστορική παράδοσις ἐπεσκότισε τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας τοῦ 'Αλεξάνδρου κατὰ περιέργον τινα τρόπον, ἐπειδὴ καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικωτέρων πράξεων τὰ ἱστορούμενα δὲν εἶνε ἀρκετὰ καὶ ὁμολογούμενα. Τινὲς τῶν Μακεδόνων λέγεται ὅτι ἐπέστειλαν οἴκαδε ἀπίστευτα πράγματα, οἷον ὁ Κράτερος λέγεται ὅτι ἔγραψε πρὸς τὴν μητέρα του, ὅτι προήλασαν μὲν μέχρι τοῦ Γάγγου, εἶδον δὲ τὸν πελώριον τοῦτον ποταμὸν πλήρη καρχαριῶν καὶ ὡς θάλασσαν κυματιζόμενον². ἄλλοι δὲ ἔλεγον μὲν τὸν Ὑφάσιον συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς ὄριον τῆς μακεδονικῆς στρατείας, ἀλλ' ἵνα ὅπωςδήποτε ἐξηγήσωσι, διὰ τί ἔλαβε πέρας ἡ κατὰκτησις, ἐξήγαγον ἐκ τῆς τελευταίας ἀφορμῆς τῆς ἐπανόδου αἰτιολογίαν,

τῇ χώρᾳ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰνδοῦ, Satadru καὶ Beyah (Ὑφάσιος) εἴτε ἐν τοῖς μεταλλείοις, εἴτε ὡς κόκκοι ἀποσπώμενοι ὑπὸ τῶν οἰκοδομούντων μακροπόδων, ζώων ποικιλοδέρμων (Πρβλ. Μεγασθένην καὶ Νέαρχον παρὰ τῷ 'Αρριανῷ Ἰνδ. 15), ἅτινα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγονται μύρμηκες (Πρβλ. Ritter σ. 660). Κατὰ πάσας ταύτας τὰς ἐνδείξεις ἡ ἡγεμονία τοῦ Σωπεύθους θὰ ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ὀρέων Mondi, καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ στενοῦ Retung, ὅπου εἶνε αἱ οὐ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι πηγαὶ τοῦ Ὑφασίου καὶ Ἀκεσίνου καὶ τὰ ὄρια τῶν ἐπικρατειῶν τοῦ Ἀδισάρου καὶ Σωπεύθους.

¹) Φηγεύς λέγεται παρὰ τῷ Διοδώρῳ, Phegelas παρὰ Κουρτίῳ. Μήπως ἐδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ τὴν χώραν διαβρέοντος ποταμοῦ Beyah; 'Ο Lassen (II² σ. 162) δὲν εἶνε ταύτης τῆς γνώμης.

²) Στράβωνος ΙΕ', σ. 702. Μήπως εἶχε καὶ ὁ Στράβων πρὸ ὀφθαλμῶν ὑποβολιμαίας ἐπιστολάς; Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐπιστολῆς λέγει «πολλά τε ἄλλα παράδοξα φράζουσα καὶ οὐχ ὁμολογούσα οὐδενί». Ἐν δὲ τῷ Ψευδοκαλλισθέει ὑπάρχει ἡ ἀφήγησις τοῦ Παλλαδίου, ὅστις λέγει ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἰνδοῦ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ἀξοῦμ Μωύσιως, καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις εἶχε προχωρήσῃ μέχρι τοῦ Γάγγου, διηγήθη εἰς αὐτὸν ὅτι δῆθεν εἶδεν ἐκεῖ λιθίνην στήλην ἔχουσαν ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν «'Αλέξανδρος βασιλεὺς ἐφθασα μέχρι τούτου τοῦ τόπου» (Ψευδοκαλλισθ. Γ', 7, 20). Λεπτομερείας περὶ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἴδε παρὰ Zacher Pseudo-Callisthenes σ. 107 καὶ 146. Ἀρκεὶ νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ὁ Σουΐδας (ἐν λ. Βραχμάν) παρέχει τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἐξῆς «'Εγὼ μέγας Ἀλέξανδρος ἐφθασα μέχρι τούτου»· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα φαίνεται ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦ Σουΐδα εἶνε ἐπιτομὴ ἐκ τοῦ Παλλαδίου.

περὶ τῆς ἀξίας τῆς ὁποίας οὔτε ἡ ἄλλη ἀξιοπιστία τῶν ἱστορούντων οὔτε ἡ ἀνύποπτος πίστις, ἣτις ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας, πρέπει νὰ πλανήσῃ τινά.

Ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ἃ ἱστορεῖται¹⁾, προῆλθε μέχρι τοῦ Ὑφασίος ἐπὶ σκοπῷ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν ἐπέκεινα τούτου χώραν, διότι ἐνόμιζεν αὐτὸς ὅτι δὲν ὑπῆρχε τέλος τοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν οἰοσδότητέ τις πολέμιος. Ἐμαθε δὲ ὅτι πέραν τοῦ Ὑφασίος ὑπῆρχε χώρα πλουσία, ὅπου κατῴκει λαὸς ἐπιμελῶς ἐργαζόμενος τὴν γῆν, θαρρόντως φέρων τὰ ὅπλα καὶ κοσμίως καθ' ἑαυτὸν πολιτευόμενος, διότι οἱ ἄριστοι ἦσαν οἱ ἄρχοντες τοῦ πλήθους ἄνευ καταθλίψεως καὶ ζηλοτυπίας, ὅτι οἱ ἐλέφαντες παρ' αὐτοῖς ἦσαν μείζονες, ῥωμαλεώτεροι καὶ πολυπληθέστεροι ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰνδικῆς. Ταῦτα λοιπὸν παρώξυνον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἐμφρόντιδες ἔβλεπον ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐπεσώρευε μόχθους ἐπὶ μόχθων καὶ κινδύνους ἐπὶ κινδύνων. Συνελέγοντο λοιπὸν ἄλλοι ἀλλαχοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὀδυρόμενοι διὰ τὴν ἀθλίαν αὐτῶν τύχην, καὶ ὤμνουν πρὸς ἀλλήλους ὅτι δὲν θὰ ἀκολουθήσωσι, καὶ ἂν ὁ βασιλεὺς ᾔθελε διατάξῃ. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς, ἔσπευσε, πρὶν ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀθυμία διαδοθῇ περισσότερον εἰς τοὺς στρατιώτας, νὰ συγκαλέσῃ τοὺς «ἡγεμόνας τῶν τάξεων»²⁾, καὶ ὠμίλησεν ὡς ἐξῆς: «Ἐπειδὴ βλέπω ὅτι δὲν θέλετε πλέον νὰ μὲ ἀκολουθήσητε τὸ αὐτὸ ἔχοντες φρόνημα, συνήγαγον ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό, ἵνα ἡ πείσω ὑμᾶς περὶ τοῦ χρησίου τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω στρατείας ἢ πεισθεῖς ὑφ' ὑμῶν ἐπιστρέψω ὀπίσω. Καὶ ἂν μὲν φαίνωνται μεμπτοὶ οἱ μέχρι τοῦδε κα-

1) Ἀρῥιανῶ E', 25 ἐξ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρῥιανῶ συνετάχθη, δύναται οὐκ ὀλίγον ἀσφαλῶς ν' ἀποδειχθῇ· ὅτι δὲ τὰ περὶ τοῦτο τὸ γεγονὸς πράγματα εἶνε ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, πιθανολογεῖται ἐκ τοῦ E', 28, 4.

2) Τὸ τοῦ Ἀρῥιανῶ E', 25, 2 «συγκαλεῖται τοὺς ἡγεμόνας τῶν τάξεων» καὶ ἡ προσφώνησις «ὦ ἄνδρες Μακεδόνες τε καὶ ξύμμαχοι» ὡς καὶ ἡ ἔκφρασις ἡ ἐν E', 23, 3 «ὑπομένοντα εἰδὴ τις τροπὴ ταῖς γνώμας τῶν Μακεδόνων τε καὶ συμμάχων ἐμπεσοῦσα κτλ.» ἀποδεικνύουσι ποῖα στρατεύματα ἦσαν τὰ δυστροποῦντα.

ταβληθέντες κόποι καὶ ἡ ἐμὴ ἡγεμονία, οὐδὲν ἔχω πλέον νὰ εἶπω. . . . Πέρας δὲ τῶν κόπων εἰς γενναῖον μὲν ἄνδρα οὐδὲν ἐγὼ νομίζω, εἰ μὴ αὐτοὺς τοὺς κόπους· ἐὰν δέ τις θέλῃ ν' ἀκούσῃ ὅποιον θὰ εἶνε τὸ τέλος τούτου τοῦ πολέμου, ἃς μάθῃ ὅτι δὲν εἶνε πολλή ἡ ἐπίλοιπος χώρα μέχρι τοῦ Γάγγου ποταμοῦ καὶ τῆς ἐώας θαλάσσης· ἐκεῖ δ' ἐγὼ θὰ ἐπιδείξω εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν θαλασσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ὑρκανίαν θάλασσαν, εἰς τὸν περσικὸν κόλπον καὶ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Λιβύης μέχρι τῶν Ἡρακλέους στηλῶν, καὶ οὗς ὁ θεὸς ἐποίησεν ὅρους τῆς γῆς θὰ εἶνε τὰ ὅρια τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, νῦν δὲ πολλὰ μὲν μάχιμα γένη ὑπολείπονται ἐπέκεινα τοῦ Ὑφάσιος μέχρι τῆς ἐώας θαλάσσης, πολλὰ δὲ ἀπὸ τούτων πρὸς βορρᾶν ἄνεμον μέχρι τῆς Ὑρκανίας θαλάσσης, καὶ τὰ σκυθικὰ οὐ μακρὰν τούτων αὐτόνομα περιφέρονται. Ἐβαρύνθησαν λοιπὸν οἱ Μακεδόνες τοὺς κινδύνους; ἐλησμόνησαν τὴν δόξαν καὶ τὰς ἐλπίδας; ὅταν ποτὲ καταβάλωμεν τὴν οἰκουμένην, θὰ ἐπαναγάγω ὑμᾶς εἰς τὴν Μακεδονίαν πλήρεις ἀγαθῶν, δόξης καὶ ἀναμνήσεων». Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐπεκράτησε σιωπὴ, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐτόλμα οὔτε ν' ἀντείπῃ οὔτε νὰ συναίνεσῃ· μάτην ὁ βασιλεὺς ἀπήτησε νὰ ὁμιλήσῃ ὁ βουλούμενος, εἰπὼν ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐναντίαν γνώμην θὰ δώσῃ ἀκρόασιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπὶ πολὺ ἐσιώπων. Τέλος δὲ ἀναστὰς ὁ Κοῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Πολεμοκράτους, ὁ στρατηγὸς τῆς Ἐλυμιώτιδος φάλαγγος, ὅστις καὶ ἄλλοτε μὲν πολλάκις, μάλιστα δὲ ἐσχάτως ἐν τῇ παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχῃ εἶχε διακριθῇ, εἶπεν ὡς ἑξῆς. «Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς θέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὁ στρατὸς ὅχι κατὰ πρόσταγμα, ἀλλ' ἐξ ἰδίας πεποιθήσεως, ὁμιλεῖ οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἡγεμόνων, διότι οὗτοι εἶνε εἰς πάντα πρόθυμοι, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς πολλῆς στρατιᾶς, οὐχὶ ἵνα ἀρέσῃ εἰς αὐτὴν, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα θὰ εἶνε καὶ ἐν τῷ παρόντι σύμφορον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀσφαλέστατον· ἡ ἡλικία του¹, τὰ τραύματά του, ἡ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τοῦ βασιλέως

1) Ἀρρίανου Ε', 27, 3 «δίκαιος δὲ εἰμι καθ' ἡλικίαν». Αὐτὸς καὶ ὁ Μελέαγρος λα-

παρέχουσιν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ παρρησίας· ὅσον περισσότερα διέπραξεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ στρατιά, τόσον μᾶλλον ἐπίκειται ἡ ἀνάγκη νὰ τεθῇ πέρας εἰς αὐτά. Διότι ὅσοι τῶν πρεσβυτέρων στρατιωτῶν ἔτι ὑπολείπονται, ὀλίγοι μὲν ἐν τῷ στρατῷ, ἄλλοι δὲ ἀνὰ τὰς πόλεις διεσπαρμένοι, αἰσθάνονται πόθον πρὸς τὴν πατρίδα, πόθον πρὸς τοὺς γονεῖς, πόθον πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας· ἐκεῖ θέλουσι νὰ διανύσωσι τὴν δύσιν τοῦ βίου των, ἐν τοῖς κόλποις τῶν οἰκείων, ἐν τῇ ἀναμνήσει τοῦ πολυπράγμονος βίου των καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς δόξης καὶ τῶν ὑπαρχόντων, ὅσα μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέκτησαν· ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος στρατὸς δὲν εἶναι ἐπιτήδειος πρὸς νέους ἀγῶνας, ὁ Ἀλέξανδρος δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς οἴκαδε, ὅπου θὰ ἴδῃ πάλιν τὴν μητέρα του καὶ θὰ κοσμήσῃ τοὺς ναοὺς τῆς πατρίδος διὰ τροπαίων· ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇ νέας πράξεις, θὰ παρασκευάσῃ νέον στρατὸν καὶ θὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἰνδικῆς ἢ Λιβύης, ἐπὶ τὴν Ἑφᾶν θάλασσαν ἢ πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, οἱ δὲ εὐμενεῖς θεοὶ θὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν νέας νίκας. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον δῶρον τῶν θεῶν εἶνε ἡ ἐν ταῖς εὐτυχίαις σωφροσύνη· πρέπει δὲ νὰ φοβῇται τις ὅχι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν». Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Κοίνου, πάντες συνεκινήθησαν ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ· πολλοὶ δὲν ἐδύναντο νὰ κρατήσωσι τὰ δάκρυά των, ἦτο δὲ φανερόν ὅτι ἡ ιδέα τῆς ἐπανόδου κατεῖχε πάντων τὰς καρδίας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀγανακτήσας διὰ τὴν παρρησίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν συναίνεσιν τῶν ἄλλων, διέλυσε τὸν σύλλογον. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκάλεσεν αὐτοὺς πάλιν, καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι «μετ' οὐ πολὺ θὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, δὲν θὰ βιάσῃ δὲ οὐδένα τῶν Μακεδόνων νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· διότι ὑπολείπονται ἀκόμῃ ἱκανοὶ ἄνδρεῖς, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νέας πράξεις· οἱ λοιποὶ δύνανται ν' ἀπονοστήσωσιν, εἶνε ἐλεύθεροι· ἅς ἀναγγείλωσιν εἰς τοὺς οἰκείους των, ὅτι ἐπανῆλθον «τὸν βασιλέα σφῶν

ἔδοντες ἄδειαν ἀπῆλθον εἰς Μακεδονίαν μετὰ τῶν νεογάμων «ὅτι καὶ αὐτοὶ τῶν νεογάμων ἦσαν».

ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἀπολιπόντες». Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ συλλόγου εἰς τὴν σκηνήν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὐδένα εἶδε τῶν Μακεδόνων, προσδοκῶν ὅτι ἡ γνώμη τοῦ στρατοῦ ἤθελε μεταβληθῇ καὶ ὅτι οἱ στρατιῶται ἤθελον ἀποφασίσῃ νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὰ πρόσω.

Ἄλλ' οἱ Μακεδόνες, βαρέως μὲν ἔφερον τοῦ βασιλέως τὴν ὀργήν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα αὐτῶν δὲν μεταβάλλετο· οὐχ ἦτον ὁ βασιλεὺς τὴν τετάρτην ἡμέραν ἐθυσίασεν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ περὶ τῆς διαβάσεως· ἀλλὰ τὰ σφάγια δὲν ἦσαν εὐνοϊκά· μετὰ δὲ τοῦτο, συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτάτους καὶ τοὺς μάλιστα εἰς αὐτὸν προσκεκολλημένους ἐκ τῶν ἐταίρων, ἀνήγγειλεν εἰς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν στρατιάν, ὅτι ἀπεφάσισε τὴν ἐπάνοδον. Οἱ δὲ Μακεδόνες ἐβόων καὶ ἐδάκρυον ἐκ τῆς χαρᾶς· συνωθούμενοι δὲ περὶ τὴν σκηνήν τοῦ βασιλέως, ῥύχοντο πολλὰ τὰ ἀγαθὰ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, διότι πάντοτε ἀνίκητος ὢν ὑπέμεινεν ὑπ' αὐτῶν μόνον νὰ νικηθῇ.

Οὕτω διηγεῖται τὰ πράγματα ὁ Ἀρρίανός¹, παρὰ δὲ τῷ Κουρτίῳ καὶ Διοδώρῳ² τινὰ τῶν ἐπουσιωδῶν εἶνε ἄλλοῖα καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τὸ ρητορικώτερον ἐκτενέστερα. Κατ' αὐτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα καταστήσῃ τοὺς στρατιώτας εὐδιαθέτους πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἐκστρατείας, ἔπεμψεν αὐτοὺς, ἵνα λαφυραγωγῇσιν τὴν πλουσίαν παραποταμίαν χώραν τοῦ Ὑφάσιος, ἡγουν τὴν φιλικὴν χώραν τοῦ Φηγέως· κατὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν τῶν στρατιωτῶν ἔδωκε δῶρον εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν ἐνδύματα καὶ παντὸς εἶδους ἐπιτήδεια, ἰδίως δὲ ἓνα μηνιαῖον μισθόν· μετὰ δὲ ταῦτα συνεκάλεσε τοὺς μετὰ λαφύρων ἐπανερχόμενους στρατιώτας εἰς ἐκκλησίαν, καὶ ἐπραγματεύθη τὸ σπουδαῖον ζήτημα τῆς ἐκστρατείας ὅχι ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ, ἀλλ' ἐνώπιον παντὸς τοῦ στρατοῦ.

Ὁ δὲ Στράβων λέγει, ὅτι «ὁ Ἀλέξανδρος περαιτέρω προελ-

¹) Ἀρρίανου Ε', 28, 4 κατὰ τὸν Πτολεμαῖον.

²) Κουρτίου ΙΧ, 2. Διοδώρου ΙΖ', 94.

θεῖν ἐκωλύθη, τοῦτο μὲν μαντείοις τισὶ προσέχων, τοῦτο δ' ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀπηγορευκυίας ἤδη πρὸς τοὺς πόνους ἀναγκασθεῖς· μάλιστα δ' ἐκ τῶν ὑδάτων ἔκαμνον συνεχῶς ὑόμενοι »¹. Τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν σημασίαν, ἵνα ἐννοήσωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ Ὑφάσιος ἐπιστροφήν. Ὁ Κλείταρχος, ὃν ἀναγνωρίζομεν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Διοδώρου, παρίστανε τὴν ἀθλιότητα τῶν στρατευμάτων διὰ παχυλωτάτων εἰκόνων· « πολλὴ μὲν φθορὰ τῶν στρατιωτῶν ἐγεγόνει, καὶ λύσις οὐδεμία τῶν πολέμων ἡλπίζετο· καὶ τῶν μὲν ἵππων διὰ τὴν συνέχειαν τῆς ὁδοιπορίας τὰς ὀπλὰς ὑποτετρίφθαι συνέβαινε, τῶν δὲ ὀπλῶν τὰ πλεῖστα κατεξάνθαι, καὶ τὸν μὲν Ἑλληνικὸν ἱματισμὸν ἐκλελοιπέναι, συναναγκάζεσθαι δὲ βαρβαρικοῖς ὑφάσμασι χρῆσθαι, συντεμόντας τὰ τῶν Ἰνδῶν περιβλήματα, κατὰ τύχην δὲ καὶ χειμῶνες ἄγριοι κατεβράχγησαν ἐφ' ἡμέρας ἐβδομήκοντα, καὶ βρονταὶ συνεχεῖς καὶ κεραυνοὶ κατέσκηπτον ». Βεβαίως τότε ἀκριβῶς ἐπεκράτουν οἱ τροπικοὶ ὕετοί (Πεσεκάλ), καὶ εὐρεῖται πλήμμυραι τῶν εἰς ἄκρον ἐξωγκωμένων ποταμῶν. Πρέπει δὲ νὰ φαντασθῇ τις, τί θὰ ὑπέμεινε στράτευμά τι τῆς Ἑσπερίας ἐπὶ τρεῖς μῆνας στρατοπεδεῦον ἢ ὁδοιποροῦν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φοβερᾶς ταύτης κακοκαιρίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀτμώδους ὑγρασίας τοῦ ἀλλοτρίου κλίματος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀναποφεύκτου ἐλλείψεως ἱματισμοῦ καὶ τῶν συνήθων τροφίμων, καὶ πόσοι ἄνθρωποι καὶ ἵπποι θὰ ἀπέθανον ἕνεκα τῆς κακοκαιρίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς νόσων², καὶ πῶς τέλος ἕνεκα τῆς ἐπιτεινομένης νοσηρότητος, ἕνεκα τῆς ἀδιαλείπτου βασάνου τῆς κακοκαιρίας, τῶν στερήσεων, τῶν δυσχωριῶν, τῶν ἀτελευτήτων ὁδοιποριῶν, ἕνεκα τῆς φρικώδους ἐπιδόσεως τῆς κακουχίας, τῆς θνησιμότητος καὶ τῆς ἀπελπισίας θὰ συνετρίβη μετὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ τὸ ἡθικὸν σθένος· καὶ τότε θὰ εὕρη τις εὐνόητον ὅτι εἰς τοῦτον τὸν ἄλλως τόσον μάχιμον καὶ ἐνθουσιώδη στρατὸν εἰσῆλθεν ἀθυ-

¹) Στράβωνος ΙΕ', σ. 697.

²) Ὁ Τιμούρ διῆλθε τὰς χώρας ταύτας ἕνα περίπου μῆνα μετέπειτα (κατὰ Σαφάφ). τὸ δὲ Πεσεκάλ ἐπροξένησε πολλοὺς θανάτους εἰς τοὺς ἵππους (Chereffeddin IV. 13. σ. 59).

μία, νοσταλγία, χαυνότης καὶ ἀκηδία, καὶ ὅτι ἡ μόνη ἐπιθυμία πάντων ἦτο ν' ἀπέλθωσι μακρὰν τῆς χώρας ταύτης, πρὶν καὶ πάλιν ἐπέλθωσιν οἱ τρομεροὶ μῆνες τῶν τροπικῶν ὑετῶν. Ἄν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀντετάχθη μετ' ἀδυσωπήτου αὐστηρότητος κατὰ τῆς γνώμης ἐκείνης τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς περαιτέρω ἀκολουθίας, ἀλλ' ἀντὶ νὰ τιμωρήσῃ καὶ συντρίψῃ αὐτὴν διὰ πάντων τῶν μέσων τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἐνέδωκε τέλος εἰς αὐτήν, τοῦτο εἶνε ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑφίστατο στάσις καὶ μῖσος κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὅτι ἦτο μόνον λίαν εὐνόητον ἀποτελεσμα τῶν ἀτελευτήτων ἐκείνων κακουχιῶν τῶν τελευταίων τριῶν μηνῶν.

Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο νὰ φέρῃ τὰ νικηφόρα του ὅπλα μέχρι τοῦ Γάγγου καὶ μέχρι τῶν ἁκτῶν τῆς Ἑώας θαλάσσης· ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τις ἐξ ἴσου πιθανῶς τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἐπιθυμίας. Ἰσως ἦσαν αἱ ἀφηγήσεις περὶ τῆς κολοσσιαίας δυνάμεως τῶν παρὰ τὸν Γάγγην ἡγεμόνων, περὶ τῶν ἀμυθῆτων θησαυρῶν τῶν ἐκεῖ πρωτευουσῶν πόλεων καὶ περὶ πάντων τῶν θαυμάτων τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ ἐκθειάζομένων· οὐχ ἦττον ἴσως καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ εὕρῃ ἐν τῇ Ἑώᾳ θαλάσῃ ὄριον τῶν νικῶν αὐτοῦ καὶ νέας ὁδοὺς πρὸς ἀνακαλύψεις καὶ παγκοσμίους συγκοινωνίας· ἴσως δὲ ἦτο καὶ ἀπόπειρα, ὅπως δι' ἐξωτερικοῦ τινὸς μέσου ἀνορθώσῃ τὸ θάρρος τοῦ στρατεύματος, οὗ τινος τὸ ἠθικὸν σθένος κατεβλήθη ὑπὸ τῆς πελωρίας δυνάμεως τῆς φύσεως τῶν τροπικῶν. Διότι θὰ ἤλπιζεν ὅτι τὸ τολμηρὸν τοῦ νέου αὐτοῦ σχεδίου καὶ τὸ μέγα μέλλον τὸ ὑποφῶσκον εἰς τὰ διστακτικὰ βλέμματα τῶν Μακεδόνων καὶ ἡ ἐπὶ κλησίς αὐτοῦ καὶ νέα ἑξαψὶς τῆς ἀτελευτήτου προελάσεως ἤθελε κάμῃ τὸν στρατὸν νὰ λησμονήσῃ πᾶσαν κακουχίαν καὶ ἤθελεν ἀναφλέξῃ ἐν αὐτῷ ὀρμητικώτερον ἐνθουσιασμόν. Ἀλλ' ἐπλανήθη· ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ παράπονον ὑπῆρξεν ἡ ἡχὼ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἀπεπειράθη τὸ σοβαρώτερον μέσον τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς δυσαρεσκείας

αὐτοῦ, καὶ ἀποφυγὼν τὰ βλέμματα τῶν φίλων καὶ ἀποδείξας τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ ἤλπισε διὰ τῆς αἰσχύνης καὶ μετανοίας ν' ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταπτώσεως· ἀλλ' οἱ πρεσβύτεροι ἔβλεπον μὲν περίλυποι, ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ὠργίζετο, ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο ν' ἀνδρισθῶσιν, Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπεκράτησεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡ ὀδυνηρὰ σιωπή, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι πᾶσα προσπάθεια ἦτο ματαία καὶ ὀξύτεραι ἀπόπειραι ἦσαν ἐπικίνδυναι. Διέταξε νὰ θυσιάσωσιν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ ὑπὲρ τῆς διαβάσεως, καὶ οἱ οἰκτίρμονες θεοὶ ἠρνήθησαν αὐτῷ τοὺς εὐνοϊκοὺς οἰωνοὺς τῆς περαιτέρω στρατείας, καὶ διέταξαν νὰ παλινოსτήσῃ. Ἡ φωνὴ τῆς ἐπανόδου ἡ νῦν ἀντηχήσασα κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐνήργησεν ὡς μαγικὴ ῥάβδος ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀθυμούντων· τῶρα ἐλησμονήθησαν αἱ κακουχίαι, τῶρα πανταχοῦ ἐλπίς καὶ χαρά, τῶρα πανταχοῦ νέα δύναμις καὶ νέον θάρρος, μόνος πάντων ὁ Ἀλέξανδρος θ' ἀπέβλεπε περίλυπος πρὸς τὴν Ἑσπερίαν.

Ἡ ἐπιστροφή αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τοῦ Ἰφάσιος, ἣτις εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς καταπτώσεως αὐτοῦ, ἐάν τις πιστεύῃ ὅτι εὐρίσκει τὸ κορύφωμα τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ μονάρχου τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅστις πρῶτος ἐδυνήθη νὰ καυχῇθῃ ὅτι ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ ὁ ἥλιος δὲν δύει, ἐν τῷ plus ultra — ἡ ἐπιστροφή, λέγω, αὕτη ἦτο κατὰ τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποστολὴν αὐτοῦ ἀνάγκη, προπαρασκευασθεῖσα καὶ προμηνυθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀλληλουχίας πάντων, ὅσα ἕως τότε ἔπραξε καὶ καθίδρυσεν. Καὶ ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ἤθελέ τις ἀμφιβάλλῃ, ἂν ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ περίνοια ἢ ἡ βία τῶν πραγμάτων ἠνάγκασεν αὐτὸν εἰς ταύτην τὴν ἀπόφασιν, ἡ σημασία αὐτῆς μένει ἡ αὐτή. Ἡ ἐξακολούθησις τῆς στρατείας πρὸς τὴν Ἀνατολήν, θὰ ἐσήμαινε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Δύσεως. Ἦδη εἶχον ἔλθῃ εἰδήσεις ἐκ τῶν περσικῶν καὶ συριακῶν ἐπαρχιῶν, οὐχὶ ἀσαφῶς ἀποδεικνύουσαι, ὅποια ἀποτελέσματα ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ τις ἐκ μακροτέρας τινὸς ἀπουσίας τοῦ βασιλέως καὶ ἀπωτέρας ἀπομα-

κρύνσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ταραχαὶ παντὸς εἶδους, καταπιέσεις τῶν ὑπηκόων, ἀξιώσεις τῶν σατραπῶν, ἐπικίνδυνοι ἐπιθυμίαι καὶ ἐγκληματικαὶ ἀπόπειραι τῶν Περσῶν καὶ Μακεδό-
νων μεγιστάνων, οἵτινες, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος κατέπλεε
τὸν Ἰνδόν, ἤρχισαν νὰ συναισθάνωνται ἑαυτοὺς ἀνεπιβλέπτους
καὶ ἀνευθύνους, μετὰ τὴν περαιτέρω εἰς τὰς χώρας τοῦ Γάγγου
ἐκστρατεῖαν θὰ ἐξηκολούθουν νὰ λυμαίνωνται ἀκωλύτως τὸ οὐδα-
μῶς ἀκόμη ἔμπεδον κράτος καὶ θὰ ἐδύναντο νὰ περιαγάγωσιν
αὐτὸ εἰς ὀλοσχερῇ διάλυσιν. Καὶ ἂν δὲ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ὑπερ-
φυῆς διάνοια τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἐδύνατο καὶ ἐκ τῆς ἀπωτάτης
Ἀνατολῆς νὰ κρατῇ ἐβρῶμένως τὰς ἡνίας τῆς ἐξουσίας, καὶ αἱ
ἄρισται ἐπιτυχίαι ἐν ταῖς χώραις τοῦ Γάγγου θὰ ἦσαν ἐπικίνδυ-
νοι εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους· διότι ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς
ἐπικρατείας τοῦ ποταμοῦ τούτου θ' ἀπῆτει δυσανάλογον πλῆθος
ἐσπερίων φρουρῶν, καὶ ἤθελε πάλιν ἐπὶ τέλους καταστήσῃ ἀδύ-
νατον τὴν ἀληθῆ ὑποταγὴν καὶ συγχώνευσιν μετὰ τοῦ κράτους.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου ὑπῆρχε καὶ ἕτερόν τι. Ἐρημος οὐχὶ μι-
κροτέρα τὴν ἔκτασιν τῆς χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χωρίζει
τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ἰνδικῆς ἀπὸ τῆς τοῦ Πενταποτάμου·
ἄνευ δένδρου, ἄνευ χόρτου, ἄνευ ἄλλου ὕδατος ἢ τοῦ σεσηπότος
στενῶν φρεάτων, ἀντλουμένου ἐκ βάθους μέχρι 300 ποδῶν, ἀφό-
ρητος διὰ τοὺς ἀμμώδεις ἀνεμοστροβίλους, διὰ τὸν φλογερὸν κο-
νιορπὸν, τὸν πληροῦντα τὴν πνιγερὰν ἀτμοσφαῖραν, ἔτι δὲ ἐπι-
κινδυνότερα διὰ τὴν ἀπότομον ἐναλλαγὴν τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέ-
ρας καὶ τῆς καταψύχου νυκτός, ἡ ἀθλία αὕτη ἔρημος ἀποτελεῖ τὸ
σχεδὸν ἀνυπέρβλητον προτείχισμα τῆς περὶ τὸν Γάγγην χώρας·
μία μόνη ὁδὸς φέρει ἀπὸ βορρᾶ παρὰ τὴν ὑπώρειαν τῶν ὀροσειρῶν
τοῦ Ἰμάου ἀπὸ τοῦ Ἰφάσιος καὶ Ἡσύδρου μέχρι τῶν ποταμῶν
τοῦ Γάγγου, καὶ δικαίως ὀνομάζουσιν αὐτὴν οἱ Ἀνατολίται
παραπολὺ ἀδύνατον δεσμόν, δι' οὗ ἡ μεγάλη καὶ πλουσία χώρα
τοῦ Γάγγου προσαρτᾶται εἰς τὸ στέμμα τῆς Περσίας.

Ἐπὶ τέλους δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι, ἂν τις παρακολουθήσῃ

τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἰνδικήν, μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο οὐδὲ τὴν Πενταποταμίαν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὴν περὶ τὸν Γάγγην χώραν νὰ καταστήσῃ ἄμεσον μέρος τοῦ κράτους αὐτοῦ. Τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχε φυσικὸν ὄριον τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰνδοῦ Ἰνδικὴν σατραπείαν· διότι κατέχων τὰς ὑψηλὰς παρόδους τοῦ «Καυκάσου» ἦτο κύριος πρὸς βορρᾶν μὲν τῆς χώρας τῶν ποταμῶν Ὡξου καὶ Σόγδου, πρὸς νότον δὲ τῆς τοῦ Κωφῆνος καὶ Ἰνδοῦ· τὰ δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰνδοῦ κείμενα ἔμελλον νὰ μείνωσιν αὐτόνομα ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, ἀλλὰ νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν μακεδονικὴν ῥοπήν· αὕτη δὲ εἶχε καθιδρυθῇ οὐκ ὀλίγον ἀσφαλῶς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ θέσει τῶν ἡγεμόνων Ταξίλου καὶ Πώρου πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν βασιλέα. Διότι καὶ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον εὐνοηθεὶς Πῶρος δὲν ἔλαβε πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ μεθορίου ποταμοῦ τοῦ Πανδζάπ. Ἀλλὰ κατεστάθη ἀντίρροπον αὐτοῦ ἔνθεν μὲν ὁ Ταξίλης, ἔνθεν δὲ αἱ αὐτόνομοι ἡγεμονίαι τοῦ Φηγέως καὶ Σωπείθους, δύο ἡγεμόνων, οἵτινες ὄντες παραπολὺ ἀσήμενοι ὥστε νὰ τολμήσωσι τι ἐξ οἰκείας δυνάμεως, ἐδύναντο νὰ εὕρωσι δύναμιν καὶ στήριγμα μόνον ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀφοσιώσει των. Τούτων λοιπὸν τῶν ἡγεμόνων ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἦτο ἐξησφαλισμένη διὰ τοῦ ἀμοιβαίου φόβου καὶ τῆς ζηλοτυπίας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Παραβρῆνιον συμπολιτείαν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν ἡ κατάκτησις τῆς χώρας τοῦ Γάγγου ἦτο δυνατὴ, ὥφειλεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ καθυποτάξῃ εἰς ἑαυτὸν ὀλοσχερῶς τὴν Πενταποταμίαν, ὅπως πρότερον τὴν Βακτριανὴν καὶ Σογδιανήν, ἔστω καὶ διὰ τῶν αὐτῶν αὐστηρῶν μέσων καὶ διὰ τῆς αὐτῆς χρονοτριβῆς. Ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος κύριος τῆς Σογδιανῆς δὲν ἠθέλησεν ἐκεῖθεν νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς θαλάσσης, ἣν ἐνόμιζεν ὅχι πολὺ πρὸς βορρᾶν ὑπάρχουσιν ὀπισθεν τῶν σκυθικῶν χωρῶν. Ὡσαύτως δὲ θὰ ἔμαθε παρὰ τοῦ Πώρου καὶ Ταξίλου, ὅποσας

ἐκτάσεις εἶχε νὰ διανύσῃ μέχρι τοῦ Γάγγου καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης ἐκείνης, εἰς ἣν οὗτος ἔχυνε τὰ ὕδατά του. Καὶ τὴν μὲν παρὰ τὸν Κωφῆνα χώραν, τὰ πρόθυρα ταῦτα τῆς 'Ινδικῆς, κατεῖχεν ἀσφαλῶς, καὶ ὅπως ἐκ τῆς Σογδιανῆς εἶχε σχηματίσῃ μεθόριον ἐπαρχίαν πρὸς βορρᾶν, οὕτως καὶ ἐν ταῖς ἐξηρητημέναις ἡγεμονίαις τῆς Πενταποταμίας καθίδρυσεν πολὺ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον σύστημα μεθοριακῶν ἐπαρχιῶν. 'Αλλ' ἐξ ἀρχῆς, φαίνεται, ἐπίεσθη ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς περὶ τὸν 'Ινδὸν χώρας περὶ πάσας τὰς σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας εἶχε τοσοῦτον ἰδιορρυθμὸς ἀναπτυχθῇ, καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ εἶχεν ἀποβῇ τοσοῦτον ὥριμος, ὥστε ἀπὸ τοῦδε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσηλυτισθῇ ὑπὲρ τοῦ μιξελληνικοῦ κράτους, ὁ δὲ 'Αλέξανδρος οὐδ' ἐφάνταζετο νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ κράτος ὑπὸ τὸν τύπον ἀμέσου ἐξαρτήσεως νέαν σειρὰν κατακτήσεων πέραν τῶν συμμάχων μόνον ἡγεμονιῶν. 'Εὰν δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν παρὰ τὸν 'Υδάσπην μάχην διέταξε ν' ἀρχίσῃ ἡ ναυπήγησις στόλου μέλλοντος νὰ καταβιδάσῃ διὰ τοῦ 'Ινδοῦ εἰς τὴν Περσικὴν θάλασσαν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδεικνύει ἀναμφηρίστως, ὅτι ἐμελέτα νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ 'Ινδοῦ καὶ ὄχι τοῦ Γάγγου, καὶ ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας τοῦ Γάγγου δὲν ἔμελλε νὰ εἴναι ἄλλο τι, εἰμὴ ἐπιδρομὴ ἢ μᾶλλον «στρατιωτικὸς τις περίπατος». Δύναται δὲ νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι, ἂν ᾔθελε νὰ εἴναι τι περιπλέον, ἔχουσα ὡς ὁρμητήριον καὶ βάσιν ἐνεργείας μόλις καταβληθείσας ἡγεμονίας, αἵτινες ἦσαν συνδεδεμέναι πρὸς τὸν κατακτητὴν μόνον διὰ τῶν ἀσθενῶν δεσμῶν τῆς εὐγνωμοσύνης, τοῦ φόβου καὶ τῆς φιλαυτίας, θὰ εἶχε πιθανῶς τὴν αὐτὴν θλιβεράν ἔκβασιν, ἣν τοῦ Ναπολέοντος ἡ μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῆς 'Ανατολῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ ἐπιστροφή. — Ὁ στόλος τοῦ Ἀκεσίνου. — Ἀγὼν πρὸς τοὺς Μαλλούς. — Κίνδυνος τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Ἀγῶνες παρὰ τὸν κάτω Ἰνδόν. — Ἀναχώρησις τοῦ Κρατέρου. — Ἀγῶνες ἐν τῷ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. — Πλοῦς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ Ὠκεανῷ. — Ἀναχώρησις αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς.

Θὰ ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 326, ὅτε ὁ μακεδονικὸς στρατὸς παρεσκευάζετο παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος νὰ ἐπιστρέψῃ. Κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως κατεσκευάσεν ὁ στρατὸς¹ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ δώδεκα ὑψηλοὺς πυργοειδεῖς βωμούς, χαριστήρια μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, οἵτινες ἐπέτρεψαν νὰ προχωρήσῃσι νικηφόροι ἕως ἐκεῖ, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τούτου τοῦ βασιλέως καὶ τούτου τοῦ στρατοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐθυσίασεν ἐπὶ τῶν βωμῶν τούτων, τὰ δὲ στρατεύματα ἐτέλεσαν παντοίους ἀγῶνας κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα².

¹) Ἀρξιδιανοῦ Ε', 29, 1 «διελὼν κατὰ τάξεις τὴν στρατιὰν δώδεκα βωμούς κατασκευάζειν προστάττει», δι' ὧν δὲν θὰ ἐννοῶνται βεβαίως αἱ τάξεις τῶν φαλάγγων, ὡς πρότερον ἐνόμισα, ἀν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνταῦθα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρξιδιανοῦ Ε', 20, 3 «τῶν πεζῶν ἀπὸ φάλαγγος ἐκάστης ἐπιλέκτους». Ἄν ὁ ἀριθμὸς 12 ἀναφέρεται, καθ' ὃ λέγει ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 95) εἰς τοὺς δώδεκα θεοὺς ἢ ἄλλο τι, εἶνε ἄγνωστον. Περὶ τῶν κοσμημάτων τούτων τῶν βωμῶν, καὶ περὶ τῆς παραγγελίας δῆθεν τοῦ βασιλέως, ὅπως διὰ τῶν πελωρίων σκευῶν τῶν ἐνταῦθα καταλειφθσομένων μεταδοθῇ ἡ περὶ τῶν Μακεδόνων ἐπίφασις ὅτι ἦσαν γιγάντιον γένος, συνηθροίσθησαν τὰ προσήκοντα χωρὶς εἰς Κουρτίου ΙΧ, 3, 19. Λέγεται ὅτι ἐπὶ τῶν βωμῶν ἐγράφη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή «πατρὶ Ἀμμωνι καὶ Ἡρακλεῖ ἀδελφῷ καὶ Ἀθηναῖ προνοίᾳ καὶ Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Σαμῷ-θραξὶ Καθεῖροις καὶ Ἰνδοῖ Ἡλίῳ καὶ [ἀ]δελφῷ Ἀπόλλωνι». Τὴν ἀνοησίαν ταύτην ἐπαναλαμβάνει ὁ Φιλόστρατος ἐν Βίῳ Ἀπολλων. 11, 15, ἐπιλέγων ὅτι καὶ στήλη χαλκῇ ἀνέκειτο μεταξὺ τῶν βωμῶν ἐφ' ἧς ἦτο ἐπιγεγραμμένον «Ἀλέξανδρος ἐνταῦθα ἔστη». Κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν ἐν λ. Βραχμάν. (ἴδ. καὶ ἄνωτ σ. 629) ἡ ἐπιγραφή ἦτο «Ἐγὼ μέγας Ἀλέξανδρος βασιλεὺς ἔφθασα μέχρι τούτου».

²) Ὁ τόπος τῶν δώδεκα τούτων βωμῶν δὲν εἶνε πλέον δυνατόν νὰ ἐπιδειχθῇ. Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Κουρτίου (ΙΧ, 2, 2), ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξετείνετο ἡ ἔρημος ἐπὶ ἑνδεκα σταθμούς, μέχρις οὗ φθάσῃ τις εἰς τὸν Γάγγην, ἐδύνατο νὰ νομίσῃ τις ὅτι ὁ τόπος

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέζευξεν ὁ στρατὸς πρὸς δυσμᾶς. Ἡ ὁδὸς διήρχετο διὰ φιλικῆς χώρας, ἄνευ δὲ ἄλλων δυσχερειῶν, πλὴν τῆς ἐκ τῶν συνεχῶν πάντοτε ὄμβρων, ἔφθασαν εἰς τὸν Ἰάρωτιν, διαβάντες δὲ τοῦτον καὶ τὴν χώραν Γανδαρίτιδα, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀκεσίνου. Ἐνταῦθα παρὰ τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ ὑπῆρχεν ἤδη ἐτοίμη ἡ πόλις, τῆς ὁποίας ἡ οἰκοδομὴ εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα¹. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν ἐνταῦθα βραχυχρόνιον ἀνάπαυσιν, τὸ μὲν ἵνα παρασκευάσῃ τὰ δέοντα πρὸς τὸν κατά-πλουν εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ εἰς τὴν «μεγάλην θάλασσαν», τὸ δὲ ὅπως συνοικήσῃ τὴν νέαν πόλιν, εἰς ἣν ἀπήτησε νὰ μετοικήσωσιν οἱ ἐκ τῶν περιχώρων Ἰνδοὶ καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ ἀπόμαχοι μισθοφόροι ἐκ τοῦ στρατοῦ.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως ἦλθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἀδισάρου ἐκ τοῦ Κασμίρ καὶ ἄλλοι μικροὶ ἡγεμόνες ἐκ τῶν ἄνω χωρῶν, πάντες προσφέροντες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὸ σέβας αὐτῶν μετὰ πολλῶν καὶ πολυτίμων δώρων. Ἰδίως δὲ ὁ Ἀδισάρης ἔπειμψε τριάνοντα ἐλέφαντας, καὶ παρήγγειλεν εἰς ἀπάντησιν τῆς διαταγῆς, ἣν εἶχε πέμψῃ εἰς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς νὰ ἐμφανισθῇ αὐτοπροσώπως, νὰ βεβαιώσωσιν αὐτὸν περὶ τῆς πληρεστάτης αὐτοῦ ἀφοσιώσεως, καὶ νὰ εἰπῶσιν ὡς δικαιολογίαν τῆς μὴ ἐμφανίσεως αὐτοῦ νόσον, ἥτις ἐκράτει αὐτὸν κατάκοιτον. Ἐπειδὴ

ἔκειτο κατωτέρω τῆς συμβολῆς τοῦ Vitasta καὶ Cutadru, ἐπειδὴ ἡ μεσοποτάμιος τούτων χώρα, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀχῶρ ἀνόμαζε Beyt-Jalindher (Ayeeen Akbery II, σ. 108) εἶνε ἐκτάκτως καλλιεργημένη, καὶ πλὴν τούτου τὸ ὄνομα τοῦ μετὰ τὴν συμβολὴν ποταμοῦ Bhis ἢ Beas (Elphinstone II, σ. 559) προδήλως εἶνε ὁ Ὑφασις, ὄνομα ὅφ' ὃ δέχεται ὁ Ἰνδὸς τοὺς πέντε συμβεβλημένους ποταμούς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Lassen I, II, σ. 164, ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ Elphinstone δὲν εἶνε ἀκριβής. Ὁ δὲ Πλίνιος (ἐκ τοῦ Μεγασθένους) μαρτυρεῖ ὅτι ἡ στρατιὰ μόνον μέχρι τοῦ Vitasta προῆλθε, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης ἰδρύθησαν οἱ βωμοί, (VI, 17) ad Hypasin... qui fuit Alexandri itinerum terminus exsuperato tamen amne arisque in adversa ripa dicatis... Reliqua Seleuco Nicatori peragrata sunt ad Hsudrum CLXVI milia (Πρόβλ. Asiatic Journal V (1818) σελ. 216 ἐξ.). Ἄν ὁ ἀριθμὸς ἐκεῖνος δὲν ἦτο προφανῶς ἡμαρτημένος, θὰ ῥῶνόντο τις ἐξ αὐτοῦ νὰ συμπεράνῃ ἀκριθέστερα.

1) Ἡ πόλις αὕτη, Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀκεσίνου, ἐπὶ τῆς λεωφόρου, ἣν ὁ Πλίνιος, φαίνεται, σημειώνει, θὰ ἀντεστοίχει πρὸς τὴν σημερινὴν Wuzirabad.

δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποσταλέντες εἰς Κασμίρ Μακεδόνες ἐπεβεβαίωνον τὰ λεγόμενα, καὶ ἡ νῦν διαγωγὴ τοῦ ἡγεμόνος ἐφάνη ἱκανὸν ἐχέγγυον τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἀφοσιώσεως, παρεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ ἡγεμονία ὡς σατραπεία, καὶ ὠρίσθη ὁ φόρος, ὃν ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ τελεῖ, συμπεριελήφθη δὲ εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ Ἀρσάκου¹. Μετὰ δὲ τὰς πανόητους θυσίας πρὸς καθιέρωσιν τῆς νέας πόλεως ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Ἀχεσίην, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου συνῆλθον τὰ διάφορα σώματα τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Βουκέφαλα καὶ τὴν Νίκαιαν παρὰ τὸν Ὑδάσπην.

Μεγάλῃ καὶ γόνιμος ἦτο ἡ σκέψις τοῦ βασιλέως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ἰνδὸν χώρας οὐχὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν διήλασε τὴν χώραν ταύτην πρὸς ἀνατολάς, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τῶν ὅπλων αὐτοῦ, καὶ νὰ διασπείρῃ τὰ σπέρματα τοῦ μιξελληνικοῦ βίου καὶ εἰς τὰς χώρας τὰς περὶ τὸν κάτω ροῦν τοῦ ποταμοῦ. Ἡ στάσις αὐτοῦ πρὸς τοῦτον τὸν νεωστὶ ἀνακαλυφθέντα ἰνδικὸν κόσμον, στάσις ὅχι ἀμέσου κυριάρχου, ἀλλὰ στηριζομένη μὲν ἐπὶ τῆς νῦν τὸ πρῶτον ἐγκαινισθείσης συγκοινωνίας πρὸς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ἀποβλέπουσα δὲ εἰς τὴν βαθμιαίαν αὕξησιν τῶν νέων τούτων καὶ μόλις ἀρξαμένων ἐπιμιξιῶν, δὲν θὰ ἐδύνατο οὔτε νὰ ἐνεργήσῃ τελεσφόρως, οὔτε ἐπὶ πολὺ νὰ διαρκέσῃ, ἂν ἴσως διέμενεν ὡς μεσολαβῶν σύνδεσμος μόνον ἡ ἰνδικὴ σατραπεία καὶ ὁ ποταμὸς Κωφὴν. Διότι καὶ ἂν ἡ σατραπεία ἐκείνη παρεῖχε τὴν κυριωτάτην ὁδὸν τῆς ἀμειβαίας συγκοινωνίας, ἔπρεπεν ὅμως ὁλόκληρος ἡ γραμμὴ τοῦ Ἰνδοῦ νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, ἔπρεπε τὰ περὶ τὸν κάτω ροῦν τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντα ἔθνη νὰ μάθωσι ν' ἀναγνωρίζωσι τὴν αὐτὴν ῥοπὴν, ἣν καὶ τὰ ἔθνη τῆς Πενταποταμίας· καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε τοσοῦτον ὀριστικώτερον νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅσον μᾶλλον τινὰ ἐξ αὐτῶν, ιδίως οἱ Μαλλοὶ καὶ

¹) Κατὰ τὸν Lassen (II, σ. 165) τὸ ἐγχώριον ὄνομα τούτου τοῦ ἡγεμόνος εἶνε Uraga, ἢ μᾶλλον οὕτως ὠνομάζετο ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ, ἀπέχουσα δέκα ἡμέρας ἀπὸ τοῦ Κασμίρ.

'Οξυδράκαι, ἐθρασύνοντο ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτονομίᾳ καὶ πολεμικῇ δόξῃ, καὶ ἀπεστρέφοντο καὶ περιεφρόνουν πᾶσαν ξενικὴν ῥοπὴν· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔπρεπεν αὐτῇ αὕτῃ ἡ ῥοπὴ νὰ λάβῃ στήριγμα καὶ ἰσχὺν διὰ τῶν παρὰ τὸν 'Ινδὸν μιξελληνικῶν ἀποικιῶν. Ταῦτα βουλευόμενος ὁ 'Αλέξανδρος εἶχεν ἤδη διατάξῃ, ὅτε ἀνέζευξεν ἀπὸ τοῦ 'Υδάσπου πρὸς ἀνατολάς, νὰ ναυπηγήσῃσι τὸν μέγαν ποτάμιον στόλον, δι' οὗ ἐμελέτα νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν 'Ινδὸν καὶ μέχρι τῆς μεγάλης θαλάσσης. Νῦν δέ, ἀφ' οὗ ὑπῆρξεν ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκστρατείαν μέχρι τοῦ Γάγγου καὶ τῆς 'Εφας θαλάσσης, ὁ 'Αλέξανδρος θὰ ἐτράπη πολὺ προθυμότερον πρὸς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, ἥτις ἂν μὴ ἐπηγγέλλετο τοσαύτην δόξαν καὶ λάφυρα, ὅσα ἢ πρὸς τὸν Γάγγην στρατηλασία, παρεῖχεν ὅμως βεβαίως ἐλπίδας μεγάλων ἐπιτυχιῶν.

Κατὰ τοὺς τέσσαρας μῆνας, καθ' οὓς ὁ 'Αλέξανδρος διετέλεσε μακρὰν τοῦ 'Υδάσπου, μετεβλήθη ὁλοσχερῶς ἡ ἐξωτερικὴ μορφή ταύτης τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἔκειντο αἱ δύο αὐτοῦ πόλεις. Ἡ ὥρα τῶν ὑετῶν εἶχε παρέλθῃ, τὰ ὕδατα ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῶν κοίτην, καὶ ἀπέραντοι χλοάζοντες ὀρυζόφυτοι ἀγροὶ καὶ ὀργῶσα βλάστησις ἐπὶ τοῦ γονίμου ἐδάφους τῶν πλημμυρῶν ἐξετείνοντο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ· ἡ δὲ ἀπέναντι ὄχθη ὑπὸ τοὺς δασώδεις λόφους ἐπὶ πολλὰ μίλια ἐκαλύπτετο ὑπὸ ναυπηγείων, ἐν οἷς ἑκατοντάδες μεγάλων καὶ μικρῶν πορθμείων τὸ μὲν ἔτι ἐναυπηγοῦντο, τὸ δὲ ἦσαν ἤδη ἑτοιμα. Ξυλεία πρὸς κατασκευὴν σχεδιῶν, ἀκάτια πλήρη παντοειδῶν, ἐπιτηδείων, μεταγωγικὰ οἰκοδομησίμου καὶ πολεμικοῦ ὕλικου διέπλεον τὸν ποταμόν, οὔτινος αἱ ὄχθαι οὐκ ὀλίγον παραδόξως ἐζωογονοῦντο ὑπὸ τῆς ποικίλης δράσεως σταθμεύοντος καὶ ἀναπαυομένου στρατεύματος πάσης φυλῆς. Τοῦ 'Αλεξάνδρου ἡ πρωτίστη φροντίς ἦτο νὰ συμπληρώσῃ καὶ στερεώσῃ ἐπισκευάζων τὰ δύο φρούρια, τὰ ὅποια μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπὶ χαμηλοῦ ἐδάφους χτισθέντα, εἶχον πάθῃ οὐκ ὀλίγας βλάβας ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ὑδάτων περὶ τὰ προχώματα καὶ τὰ σκηνώματα. Ἐπειτα δὲ ἤρ-

χισεν ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν πλοίων· ὁ Ἀλέξανδρος ὠνόμασε κατὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθιμον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλουσιωτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων τῶν περὶ αὐτὸν τριάκοντα τρεῖς τριηράρχους, καὶ ἡ ἔντιμος αὕτη λειτουργία τοῦ νᾶ παρασκευασθῇ εὐπρεπῆς καὶ ἰσχυρὸς ναυτικὸς ὅπλισμός, διήγειρε μεταξὺ αὐτῶν ἀμιλλαν πρὸς τὴν ὅλην ἐπιχείρησιν λυσιτελεστάτην¹. Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου τῶν τριηράρχων πολλὰ διδασκόμεθα περὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν περιστοιχιζόντων τὸν βασιλέα. Εἴκοσι τέσσαρες εἶνε Μακεδόνες· οἱ ἐπτὰ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως καὶ ὁ Πευκέστας ὁ ἐσχάτως ὡς ὀγδοὸς διορισθεὶς, ὁ στρατηγὸς καὶ ἵππαρχος Κράτερος, ἐκ τῶν στρατηγῶν τῆς φάλαγγος ὁ Ἀτταλος, ἐκ τῶν χιλιάρχων τῶν ὑπασπιστῶν ὁ Νέαρχος, ἔπειτα ὁ Λαομέδων, ὅστις δὲν ἦτο στρατιωτικός, ὁ Ἀνδροσθένης, ὅστις μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Βαβυλῶνα περιέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου τὴν Ἀραβίαν· ἐκ δὲ τῶν ἐπιλοίπων ἑνδεκα Μακεδόνων οὐδεὶς μὲν ἀλλαχοῦ μνημονεύεται, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν θὰ ἦσαν τεταγμένοι, ὡς ὁ Λαομέδων, εἰς ὑπηρεσίας πολιτικὰς ἢ τοῦλάχιστον ἐπιμελητικὰς, ὑπηρεσίας, ὧν ἡ ἔκτασις καὶ σημασία ἐν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ οἰκοθεν ἐννοεῖται, ἂν καὶ οὐδὲν περὶ αὐτῶν ὑπάρχει παραδεδομένον. Τριήραρχοι ἔπειτα ἦσαν ἕξ Ἕλληνες, ἐν οἷς ὁ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως Εὐμένης ὁ Καρδιανὸς καὶ ὁ Λαρισαῖος Μήδιος, εἷς τῶν ἐμπιστοτάτων τοῦ βασιλέως τέλος ὁ Πέρσης Βαγώας καὶ δύο Κύπριοι βασιλόπαιδες. Ἄν οἱ τριήραρχοι οὗτοι ἐξώπλισαν ἅπαντα τὸν στόλον ἢ μόνον τὰ μεγαλύτερα πλοῖα, τὰς ὀγδοήκοντα τριακοντόρους εἶνε ἄδηλον.

Ὡς πληρώματα τοῦ ποταμίου στόλου ἐξελέχθησαν ἐκ τοῦ στρατοῦ οἱ Φοίνικες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Ἕλληνες

¹) Ὁ τύπος οὗτος τῶν ἐλληνικῶν τριηραρχιῶν, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου ('Ἰνδικ. 18), ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Εὐμέν. Β') καὶ Πλινίου XIX I). Ἡ κανονικὴ δαπάνη ἡ ἐπιβεβλημένη εἰς ἕκαστον τούτων τῶν τριάκοντα τριῶν τριηράρχων δὲν ἦτο δυνατόν, καθὼς θὰ ἐνόμιζε τις ἐξ ὅσων ὁ Πλούταρχος λέγει, νὰ ἀνέρχεται εἰς τρικόσια τάλαντα, ἂν καὶ ἡ δαπάνη ἐνταῦθα, ὅπου ὁ τριήραρχος θὰ ἀνελάμβανε καὶ τὴν ναυπηγίαν τῶν σκαφῶν, θὰ ἦτο μεγαλυτέρα ἢ ἐν Ἀθήναις.

ἐκ τῶν ἀσιατικῶν νήσων καὶ παραλίων, καὶ διενεμήθησαν ὡς ναῦται καὶ ἐρέται εἰς τὰ πορθμεῖα. Ἐντὸς δὲ ἐνὸς μηνὸς καὶ ὀλιγώτερον τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν. Χίλια πορθμεῖα παντὸς εἶδους ¹ ἐναυλόχουν ἐν τῷ ποταμῷ, μεταξὺ δὲ αὐτῶν αἱ ὀγδοήκοντα τριακόντοροι, πολεμικῶς διασκευασμένοι, διακόσια ἀκατάστρωτα πλοῖα πρὸς μεταγωγὴν ἵππων, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ πλοιάρια, συλλεχθέντα ὅπως ἔτυχον ἐκ τῶν παροχθίων χωρῶν, ὠρίσθησαν πρὸς μεταγωγὴν στρατευμάτων καὶ μεταφορὰν τῶν τροφίμων καὶ πολεμεφοδίων. Καὶ κατὰ τινὰ εἰδησιν ὅχι ἀσφαλῆ ἀκριβῶς τότε εἶχον φθάσῃ μεγάλαι μεταφοραὶ ἐκ τῶν εἰρημένων χωρῶν, ταῦτοχρόνως δὲ καὶ νέα στρατεύματα, ἑξακισχίλιοι ἵππεῖς καὶ πολλαὶ χιλιάδες πεζῶν ².

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ³ ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ὁ διὰ τοῦ ποταμοῦ κατάπλους. Ὁ βασιλεὺς, συγκαλέσας τοὺς ἐταίρους καὶ τοὺς ἐν τῷ στρατῷ Ἰνδοὺς πρέσβεις, ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἄλλο ἦτο ἀναγκαῖον. Θὰ ἐξέφρασε δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ εἰρήνη ἢ ἀποδοθεῖσα εἰς τὴν Πενταποταμίαν θὰ εἶχε διαρκῆ θεμέλια καὶ διὰ τῶν διατάξεων αὐτοῦ θὰ ἦτο ἐξησφαλισμένη. Καὶ

¹) Κατὰ τὸν *Ἀρξιδανόν* (Ἰνδικ. 19, 7) «ὀκτακόσια», ἡ δὲ διόρθωσις «χίλια καὶ ὀκτακόσια» εἶνε ἐξ εἰκασίας. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ὁ *Ἀρξιδανός* Γ', 2, 4 ἔχει «οὐ πολὺ ἀποδόντα τῶν δισχιλίων». Ἄλλ' ὁ *Διόδωρος* (ΙΖ', 95) καὶ ὁ *Κούρτιος* (ΙΧ, 13, 22), οἵτινες ἄλλως παρέχουσι τοὺς μεγίστους ἀριθμούς, ἀναγράφουσι 1000. Ὁ Διόδωρος λέγει «διακοσίων μὲν ἀφράκων, ὀκτακοσίων δὲ ὑπηρετικῶν», ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχον καὶ κατὰφρακτοί. Ὅτι διὰ τῶν ὀγδοήκοντα τριακοντόρων δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῶσιν αἱ τριακοντήρεις, ὁποίας ἐναυπήγησεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Β' (*Ἀθηναίου* Ε', σ. 203 d), ἀλλὰ μικρότερα πολεμικὰ πλοῖα (Böckh, *Seeurkunden* σ. 74), φαίνεται ἐκ τοῦ *Ἀρξιδανού* Γ', 5, 2, ὅπου αἱ μακρὰ νῆες τοῦ στόλου λέγονται δίκροτοι.

²) Ὁ *Διόδωρος* ΙΖ', 95 λέγει «ἦσαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι πεζοὶ μὲν πλείους τρισμυρίων, ἵππεῖς δ' οὐ πολὺ λείποντες τῶν ἑξακισχιλίων, ἐκομίσθησαν δὲ καὶ πανοπλῖαι διαπρεπεῖς πεζοῖς μὲν δισμυρίοις καὶ πεντακισχιλίοις, φαρμάκων δ' ἰατρικῶν ἑκατὸν τάλαντα». Ὁ δὲ *Κούρτιος* ΙΧ, 3, 21: 7000 πεζοὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρπάλου πεμφθέντες, 5000 ἵππεῖς Θρᾷκες, ἀμφότεροι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Μένωνος, 25,000 πανοπλῖαι, χρυσῶν καὶ ἀργύρου κεκοσμημέναι.

³) Κατὰ τὸν *Στράβωνα* ΙΕ', σ. 691 «πρὸ δύσεως πληιάδος οὐ πολλαῖς ἡμέραις», τούτῳτι πρὸ τῆς 13 Νοεμβρίου κατὰ τὸν Κάλλιππον, τὸν σύγχρονον τοῦ Ἀλεξάνδρου. *Ideler Über das Todesjahr Alexanders* σ. 275.

εἰς μὲν τὸν ἡγεμόνα Πῶρον ἐπεκυρώθησαν αἱ ἐπεκτάσεις τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ, αἱ περιλαμβάνουσαι ἑπτὰ ἔθνη καὶ δισχιλίας πόλεις καὶ ἐκτεινόμεναι μέχρι τῶν πλησιοχώρων τοῦ Ὑφάσιος, καθορισθείσης καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς γείτονας ἡγεμόνας Ἀβισάρην, Σωπείθην καὶ Φηγέα· εἰς δὲ τὸν ἡγεμόνα Ταξίλην ἀνεγνωρίσθη ἡ αὐτόνομος κατοχὴ τῶν παλαιῶν καὶ νέων αὐτοῦ χωρῶν· αἱ δὲ ὑποτελεῖς ἡγεμονίαι αἱ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰνδικῆς σατραπείας μετὰ τῶν φόρων καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν υποχρεώσεων παρεπέμφθησαν εἰς τὸν ἐκεῖ σατράπην· τὰ δὲ συμμαχικὰ στρατεύματα καὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἰνδῶν ἀφέθησαν εἰς τὰς πατρίδας. Μετὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ ὁδηγίαι περὶ τῆς ἐφεξῆς στρατείας· ὁ μὲν βασιλεὺς αὐτὸς μετὰ πάντων τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν Ἀγριάνων καὶ τοξοτῶν, μετὰ τοῦ ἀγήματος τῶν ἱππέων, ἐν ὧν ὀκτακισχίλιοι περίπου ἄνδρες, ἔμελλε νὰ ἐπιβιθασθῇ τῶν πλοίων¹, ὁ χιλιάρχος Νέαρχος νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχηγίαν παντὸς τοῦ στόλου, καὶ ὁ Ὀνησίκριτος ὁ Ἀστυपालαιεὺς τὴν κυβέρνησιν τῆς βασιλικῆς νηός. Τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα, διαιρεθέντα εἰς δύο φάλαγγας, ἔμελλον νὰ κατέρχωνται ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ, ἡ μὲν ἡγουμένου τοῦ Κρατέρου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἡγουν τῆς δυτικῆς ὄχθης, ἡ δὲ ἄλλη ἡ μεγαλυτέρα ἡ ἔχουσα καὶ τοὺς διακοσίους ἐλέφαντας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς, ἡγουμένου τοῦ Ἡφαιστίωνος. Ἀμφότεραι παρηγγέλθησαν νὰ ὁδεύωσιν ὡς τάχιστα πρὸς τὰ κάτω τοῦ ποταμοῦ, μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας νὰ σταθῶσι περιμένουσαι τὸν στόλον². ἐκεῖ ἔμελλε καὶ ὁ σατράπης Φίλιππος ἐκ τῆς Ἰνδικῆς σατραπείας νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτούς.

Ἀλλὰ πρὶν ἀναζεύξωσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ τελέσωσι καὶ ἄλ-

¹) Κατὰ τὴν περὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ μαρτυρίαν (Ἀρξ. 19) οἱ Ἀγριαῖνες καὶ τοξόται ὅμοῦ θὰ ἦσαν μόνον περὶ τοὺς 2,000, ἂν ὁ Ἀρξ. (Ε', 2, 2) δὲν περιλαμβάναν ἀδίκως τοὺς Ἀγριαῖνας, οὓς ἐν τῇ Ἰνδικῇ 19 παρέλειψε.

²) Ὁ Ἀρξ. Γ', 2 ὀνομάζει « βασιλεία Σωπείθου » τὸν τόπον, εἰς ὃν ὁ Ἡφαιστίων ἦτο παρηγγελμένος ὡς τάχιστα νὰ πορευθῇ. Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἐμνημόνευσεν ἐν τῷ προσήκοντι χωρίῳ, ὅπου ἔγινε λόγος περὶ τῆς στρατείας τῆς διὰ τῆς περὶ τὸν Ὑφασιν χώρας. Μήπως συνέχευε τοῦτον τὸν ἡγεμόνα πρὸς τὸν Σπιτάκην;

λην τινὰ κηδεῖαν· ὁ ἵππαρχος καὶ ὁ στρατηγὸς Κοῖνος νοσήσας ἀπέθανεν. Ἡ δὲ παράδοσις φαίνεται ὅτι ὑπαινίττεται ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε λησμονήσῃ τὸ παρὰ τὸν Ὑφασιν ἐκεῖνο γεγονός· διότι ἐτάφη «ἐκ τῶν παρόντων μεγαλοπρεπῶς»¹.

Μετὰ τοῦτο ἦλθεν ἡ ὠρισμένη πρὸς ἀπόπλουν ἡμέρα, Ἄπο πρωίας ἤρχισεν ἡ ἐπιβίβασις τῶν στρατευμάτων, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ ποταμοῦ ὁ Ἑφαιστίων καὶ Κράτερος παρατάξαντες λαμπρῶς εἰς μάχην τὰς φάλαγγας, τοὺς ἵππεῖς καὶ τοὺς ἐλέφαντας ἐξώρμησαν. Ἐν ᾧ δὲ αἱ ναυτικαὶ μοῖραι ἐτάσσοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ὁ βασιλεὺς ἐτέλεσεν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ θυσίας κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα. Κατὰ συμβουλήν τῶν Μακεδόνων ἱερέων ἐθυσίασεν εἰς τοὺς πατρίους θεούς, τὸν Ποσειδῶνα, τὴν πρόθυμον βοήθον Ἀμφιτρίτην, τὸν Ὠκεανόν, τὰς Νηρηίδας, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν ποταμὸν Ὑδάσπην· ἔπειτα δὲ ἐπιβάς τῆς νηὸς αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὴν ἄκραν τῆς πρῶρας, καὶ ἐκ χρυσῆς φιάλης ἔσπεισεν εἰς τὸν ποταμόν, διέταξε τὸν σαλπικτὴν νὰ σαλπίσῃ τὸ σημεῖον τοῦ ἀπόπλου, καὶ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων καὶ τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν ἀνδρῶν αἱ κῶπαι πάντων ὁμοῦ τῶν πλοίων ἐπληττον τὰ κύματα. Καὶ οὕτως ἀπέπλευσεν ὁ στόλος μετὰ τῶν πολυχρώμων ιστίων, ἡγουμένων τῶν ὀγδοήκοντα τριακοντόρων ἐν καλλίστῃ τάξει, καὶ ἦτο θέαμα θαυμάσιον καὶ ἀπερίγραπτον. «Ἦν δὲ ὅ, τε κτύπος τῆς εἰρεσίας οὐδενὶ ἄλλῳ ἰοικώς, ἅτε ἀπὸ πολλῶν νεῶν ἐν ταύτῃ ἐρεσσομένων, καὶ βοή ἀπὸ τε τῶν κελευστῶν ἐνδιδόντων τὰς ἀρχάς τε καὶ ἀναπαύλας τῆς εἰρεσίας καὶ τῶν ἐρετῶν, ὁπότε ἀθρόοι ἐμπίπτοντες τῷ ῥοθίῳ ἐπαλαλάξειαν· αἶ τε ὄχθαι, ὑψηλότεραι τῶν νεῶν πολλὰ χῆ οὔσαι ἐς στενόν τε τὴν βοὴν ξυνάγουσαι, καὶ τῇ ξυναγωγῇ αὐτῇ ἐπὶ μέγα ἠύξημένην ἐς ἀλλήλας ἀντέπεμπτον, καὶ που καὶ νάπαι ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ τῇ τε ἐρημίᾳ καὶ τῇ ἀντιτέμψει τοῦ κτύπου καὶ αὗται ξυνεπελάμβανον· οἷ τε ἵπποι διαφανόμενοι διὰ τῶν ἵππαγωγῶν πλοίων, οὐ πρόσθεν ἵπποι ἐπὶ νεῶν

¹) Ἀρῆδιανὸς Γ', 2, 1 «ἐκ τῶν παρόντων μεγαλοπρεπῶς». Δριμύτερα εἶνε τὰ τοῦ Κουρτίου IX, 13, 20.

ὀφθέντες ἐν τῇ Ἰνδῶν γῇ, ἐκπληξιν παρεῖχον τοῖς θεωμένοις τῶν βαρβάρων, ὥστε οἱ μὲν αὐτῶν αὐτόθεν τῇ ἀναγωγῇ παραγενόμενοι ἐπὶ πολὺ ἐφωμάρτουν· εἰς ὅσους δὲ τῶν ἤδη Ἀλεξάνδρῳ προσκεχωρηκότων Ἰνδῶν ἡ βοή τῶν ἐρετῶν ἢ ὁ κτύπος τῆς εἰρεσίας ἐξίκετο, καὶ οὗτοι ἐπὶ τῇ ὄχθῃ κατέθεον καὶ ξυνείποντο ἐπάδοντες βαρβαρικῶς· φιλωδοὶ γάρ, εἴπερ τινὲς ἄλλοι, Ἰνδοὶ καὶ φιλορχήμονες ἀπὸ Διονύσου ἔτι καὶ τῶν ἅμα Διονύσῳ βακχευσάντων κατὰ τὴν Ἰνδῶν γῆν »¹.

Μετὰ τριήμερον πλοῦν² ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ὄχθης, ὅπου ὁ Κράτερος καὶ Ἡφαιστίων περιέμενον τὸν στόλον, καὶ ἤδη ἐστρατοπέδευον ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ. Ἐνταῦθα στόλος καὶ στρατὸς ἀνεπαύθησαν ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἵνα προσέλθῃ ὁ σατράπης Φίλιππος μετὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τῆς μεγάλης στρατιᾶς. Ἀφ' οὗ δὲ συνῆλθεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύμπασα ἡ μακεδονικὴ δύναμις, ἥτις τανῦν ἠρίθμει 120,000 μαχητῶν³, ὁ βασιλεὺς διέταξε πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν προσεχῆ εἰσβολὴν εἰς ξένην χώραν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀκεσίνου χώρας· ἰδίως δὲ ὁ Φίλιππος ἀπεσπάρθη πρὸς τὸν Ἀκεσίνην, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ Ἡφαιστίων καὶ Κράτερος ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τοῦ Ὑδάσπου ὀλίγον πρὸς τὰ ἐνδότερα. Πέραν δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀκεσίνου, ἔμελλε πάλιν νὰ συνέλθῃ ὁλόκληρος ἡ στρατιὰ, ὅπως ἐκεῖθεν ἀρχίσῃ τὴν ἐκστρα-

¹) Ἀρρίανου Γ', 3. 5. Πλινίου ΧΙΧ, 1, ὅστις ἰδίως περιγράφει τὴν λαμπρότητα τῶν ποικιλογρώμων ἰστίων.

²) Κατὰ μὲν τὸν Πλίνιον (VI, 17) ὁ Ἀλεξάνδρος διήνυε καθ' ἑκάστην ἑξακόσια στάδια· κατὰ δὲ τὸν Κούρτιον (IX, 3, 24) τεσσαράκοντα· ἀμφότεροι σφάλλονται. Μετὰ ὀκταήμερον πλοῦν κατέρχεται εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀκεσίνου, αἵτινες ἀπὸ τοῦ τόπου τοῦ ἀπόπλου ἀπέχουσι κατὰ γῆν μὲν πέντε ἢ ἑξ ἡμέρας (ἰδ. Vincent σ. 110), κατὰ δὲ τὸν ποταμὸν περίπου 24 μίλια, ὑπολογιζομένων δὲ καὶ τῶν καμπῶν τοῦ ποταμοῦ, περὶ τὰ 40 μίλια (κατὰ τὸν χάρτην τοῦ Macartney). Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Κούρτιος δὲν ἔγραψε quadringenta ἀντὶ τοῦ quadraginta, καθ' ὃ προτείνει ὁ Freinsheim

³) Ἀρρίανου Ἰνδικ. 10', 5 «ἤδη γάρ καὶ δώδεκα μυριάδες αὐτῶν μάχιμοι εἵποντο σὺν οἷς ἀπὸ θαλάσσης τε αὐτὸς ἀνήγαγε καὶ αὖθις οἱ ἐπὶ συλλογὴν αὐτῶν στρατιᾶς πεμφθέντες ἦσαν ἔχοντες, παντοῖα ἔθνεα βαρβαρικὰ ἅμα οἱ ἄγοντι εἰς πᾶσαν ἰδέην ὠπλισμένα».

τείαν κατὰ τῶν Μαλλῶν καὶ 'Οξυδρακῶν, διότι εἶχεν ἤδη ἔλθῃ ἀγγελία περὶ τῶν μικρῶν παρασκευῶν, ὅσας παρασκεύαζον τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ μάχιμα ἔθνη. Ἦδη κατὰ τὰ λεγόμενα εἶχον μετακομίση εἰς τὰ φρούρια τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν, καὶ κατὰ χιλιάδας συνηθροίζοντο ἑνοπλοι παρὰ τὸν Ἰάρωτιν. Ὁ βασιλεὺς ἐνόμισε διὰ τοῦτο, ὅτι ἔπρεπεν ἔτι μᾶλλον νὰ σπεύσῃ προχωρῶν καὶ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν, πρὶν ἢ ὁ ἐχθρὸς συμπληρώσῃ τὰς ἑαυτοῦ παρασκευάς. Μετὰ διήμερον λοιπὸν ἀνάπαυσιν ὁ στόλος ἐξηκολούθησε τὸν κατάπλουν καὶ πανταχοῦ, ὅπου προσωρμίζετο, οἱ παροικοῦντες ἐκουσίως ὑπετάσσοντο ἢ εὐκόλως πρὸς τοῦτο ἠναγκάζοντο.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἤλπιζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι θὰ φθάσῃ εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Ἀκεσίνου καὶ Ὑδάσπου. Εἶχε δὲ λάβῃ ἤδη γνῶσιν, ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἦτο δύσκολος πρὸς διάπλουν, ὅτι οἱ ποταμοὶ συνεμιγνύοντο μετὰ σφοδροῦ κυματισμοῦ καὶ πολλῶν δινῶν, καὶ ὅτι ἔπειτα συνωθούμενοι εἰς στενὴν κοίτην ἐξηκολούθουν τὸν ῥοῦν μετ' ἀκαθέκτου ὀρμῆς¹. Αἱ εἰδήσεις αὗται διεσπάρησαν εἰς τὸν στόλον, καὶ ἐδόθησαν ἐν ταύτῳ σπουδαῖαι παραινέσεις εἰς προσοχὴν. Περὶ τὸ τέλος τῆς πέμπτης ἡμέρας τοῦ πλοῦ ἠκούσθη ἐκ νότου σφοδρὰ βοή, ὁμοία πρὸς τὴν κυματωγὴν τῆς κλυδωνιζομένης θαλάσσης· ἐκπληκτοὶ οἱ κωπηλάται τῆς πρώτης μοίρας ἐπέσχον τὴν κωπηλασίαν, ἀποροῦντες ἂν ἡ θάλασσα ἦτο πλησίον, ἢ καταιγὶς ἢ ἄλλο τι ἐπῆρχετο· μαθόντες δὲ ἔπειτα τὸ πρᾶγμα καὶ προτραπέντες εἰς σύντονον ἐργασίαν, ὅταν πλησιάσωσιν εἰς τὰς ἐκβολάς· ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν. Ἡ βοή ἐγένετο σφοδροτέρα, αἱ ὄχθαι συνεπλησίαζον καὶ ἔβλεπον ἤδη τὴν συμβολήν, τὴν σύγκρουσιν τῶν ποταμῶν ἀγρίως κυμαينوμένην καὶ ἀφρίζουσαν, καθ' ἣν τὸ ρεῦμα τοῦ Ὑδάσπου, ἐπιπίπτον καθεύως ἐπὶ τῆς ὑδατίνης στήλης τοῦ Ἀκεσίνου, παλαίει πρὸς αὐτὸν

¹) Νεωτέρων ἐκθέσεις ἐπιβεβαιώνουσι τὰ λεγόμενα· ἴδ. Vincent σ. 112. Ὁ Chereffeddin IV, 10, 52 λέγει περὶ ταύτης τῆς θέσεως les vagues, qui se forment en ce lieu, le font paraître une mer agitée.

περιδινούμενον καὶ μανιωδῶς μυκώμενον, εἴτα δὲ ὡς βέλος δέξῃ διὰ μέσου τῆς στενῆς κοίτης ἐξορμαῖ πρὸς τὰ κάτω. Καὶ πάλιν οἱ πηδαλιούχοι παρώτρυναν εἰς προσοχὴν καὶ μεγίστην ἔντασιν τῶν δυνάμεων, ἵνα διὰ βιαίας κωπηλασίας ὑπερνικήσωσι τὸ ρεῦμα, ὅπερ θὰ παρέσυρε τὰ πλοῖα εἰς τὴν δίνην, ἐξ ἧς οὐδεμία ὑπῆρχε σωτηρία, καὶ ἐξέλθωσιν ὡς τάχιστα ἐκ τῆς στενότητος τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸ ἐλευθερώτερον ἐξαπλούμενον ὕδωρ. Ἐν τούτοις τὸ ρεῦμα παρέσυρε τὰ πλοῖα. Μετ' ἀπεριγράπτου δὲ μόχθου αἱ κῶπαι καὶ τὰ πηδάλια διετήρουν τὴν διεύθυνσιν. Πολλὰ πλοῖα καταπονηθέντα παρεσύρθησαν εἰς τὴν δίνην, ὅπου κυκλικῶς περιεδινήθησαν, καὶ αἱ μὲν κῶπαι αὐτῶν συνετρίβησαν, τὰ δὲ πλάγια ἐβλάβησαν, αὐτὰ δὲ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐσώθησαν ἀπὸ τοῦ καταποντισμοῦ. Ἰδίως ἐκινδύνευσαν μεγάλως αἱ μακραὶ νῆες· δύω μάλιστα ἐξ αὐτῶν συγκρουσθεῖσαι συνετρίβησαν καὶ κατεβυθίσθησαν, τὰ δὲ ἐλαφρότερα πλοῖα ἔξωκειλαν εἰς τὴν ὄχθην. Εὐτυχέστερον διῆλθον τὰ στρογγύλα φορτηγά, ἅτινα καταληφθέντα ὑπὸ τῆς δίνης ἕνεκα τοῦ πλάτους αὐτῶν δὲν ἀνετράπησαν, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς βίας τῶν κυμάτων περιήχθησαν πάλιν εἰς τὴν ὀρθὴν διεύθυνσιν. Λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς νηὸς αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὰς δίνας μετὰ προφανεστάτου κινδύνου τῆς ζωῆς τοσοῦτον, ὥστε ἀπέβαλεν ἤδη τὸ ἱμάτιον, ἵνα ριφθῇ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ σωθῇ κολυμβῶν¹.

Οὕτω λοιπὸν διέπλευσεν ὁ στόλος τὴν ἐπικίνδυνον θέσιν μετὰ ζημίας οὐ μικρᾶς. Μόνον μετὰ μίαν ὥραν κατωτέρω κατέστη τὸ ὕδωρ ἡσυχώτερον καὶ ἐλευθερώτερον. Ὁ ποταμὸς ἐνταῦθα κάμπτεται περὶ τοὺς παροχθίους λόφους πρὸς τὰ δεξιὰ, ὅπισθεν δὲ τούτων ἐδύναντο νὰ προσορμισθῶσιν ἀνέτως καὶ ἀπὸ τῶν ρευμάτων ἐξησφαλισμένοι· καὶ ἡ ἐκτεταμένη δὲ παρόχθιος χώρα ἦτο κατάλληλος πρὸς συναγωγὴν τῶν ναυαγίων καὶ νεκρῶν. Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ προσορμισθῇ ἐνταῦθα ὁ στόλος καὶ παρήγγειλεν εἰς τὸν Νέαρχον νὰ ἐπιμεληθῇ περὶ τῆς ὅσον ἔνεστι τα-

¹) Κουρτίου IX, 4, 10. Διοδώρου ΙΖ', 96.

χείας ἐπιδιορθώσεως τῶν βεβλαμμένων πλοίων. Αὐτὸς δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξέδραμε κατὰ γῆν, ἵνα κωλύσῃ τοὺς Σίβας καὶ Ἀγαλασσούς, τὰ μάχιμα ἔθνη ταύτης τῆς χώρας, ἀπὸ τοῦ νὰ παράσχωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀκεσίνου ἀπ' αὐτῶν χωριζομένους Μαλλοὺς καὶ Ὀξυδράκας¹ κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἐπίθεσιν τῶν Μακεδόνων. Μετὰ πορείαν δὲ ἐξ μιλίων, καθ' ἣν διὰ τῶν δηώσεων ἐνέσπειρε τὸν τρόμον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς οὐ μικρᾶς πρωτευούσης τῶν Σιδῶν, καὶ ἄνευ πολλοῦ κόπου ἐξεπόρθησεν αὐτήν· κατ' ἄλλην δὲ ἀφήγησιν αὕτη παρεδόθη ἐκουσίως².

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Ἀκεσίνην, εὔρε τὸν στόλον ἔτοιμον πρὸς πλοῦν· εἶχεν ἔλθῃ δὲ καὶ ὁ Κράτερος εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ Ἡφαιστίων καὶ Φίλιππος ἀνωτέρω τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν. Εὐθὺς λοιπὸν διετάχθησαν τὰ περὶ τῆς στρατείας κατὰ τῶν Μαλλῶν, ὧν ἡ ἐπικράτεια ἤρχιζεν εἰς ἀπόστασιν ἑπτὰ περίπου μιλίων ἀπὸ τῶν κάτω τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἰαρῶτιδος καὶ ἐξετείνετο πολὺ πρὸς βορρᾶν κατὰ τὰς ὄχθας τούτου τοῦ ποταμοῦ. Καθ' ἧ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγίνγνωσκε, προσεδόκων ἐπίθεσιν καὶ ἦσαν πρὸς αὐτὴν παρεσκευασμένοι, ἀλλὰ θὰ ἤλπιζον ὅτι ὁ μακεδονικὸς στρατὸς θὰ κατήρχετο εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἰαρῶτιδος, καὶ ἐκεῖθεν θὰ εἰσέβαλλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, ἐπειδὴ αὕτη ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ Ἀκεσίνου δι' ἀνύδρου τινὸς ἐρήμου πολλῶν μιλίων πλάτους,

¹) Περὶ τῶν Xudraka καὶ Malava ἴδ. Lassen II, σ. 171. Cunningham Geogr. I, σ. 215 ἔξ.

²) Ὅτι οἱ Σίβα οὗτοι (Σίβαι παρὰ τῷ Ἀῤῥιανῷ (Ἰνδικ. Ε'), Στραβῶνι (ΙΕ', σ. 701) καὶ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἔ. λ. ἤττον δὲ ὁρθῶς Σίβαοι παρὰ Διοδώρῳ καὶ Sobii παρὰ Κουρτίῳ) ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Σίβα καθ' ἧ παρεδέχθη ὁ Bohlen (Das alte Indien σ. 208), ἀνεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Lassen I, σ. 644. Ὁ Ἀῤῥιανὸς ἐν τῇ Ἀναβάσει δὲν ὁμιλεῖ ἰδιαίτερος περὶ τούτου τοῦ λαοῦ, διότι τὴν μὲν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἡρακλείους νομίζει, ὡς εἰκός, μῦθον· τὴν δὲ συγγένειαν ταύτην πρὸς τὸν Ἡρακλεῖδην Ἀλέξανδρον ἤκιστα δύναται ν' ἀνυψώσῃ εἰς πολιτικὴν σημασίαν, ὡς πράττει ὁ Διοδωρος. Ἀλλ' ὑπαινίττεται ὅμως ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι (Γ', 5, 4), φαίνεται δ' ἐκ τούτου καὶ ὅτι ὁ λαὸς οὗτος τῶν Σιδῶν κατ' ὅσον ἐν τῇ μεσοποταμίᾳ τοῦ Ἀκεσίνου καὶ Ἰνδοῦ.

καὶ ἐφαίνετο ἀπρόσβλητος ἀπὸ τοῦ μέρους, ὅπου ἐστάθμευον τὰ πλοῖα. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἤκιστα προσεδοκᾶτο, νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς αἰφνιδίως, καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς χώρας αὐτῶν οὐ μακρὰν τῶν ὁρίων τῆς Γανδαρίτιδος καὶ τῶν Καθαίων, καὶ ἐκεῖθεν νὰ συνωθήσῃ αὐτοὺς κάτω πρὸς Ἰάρωτιν· κατὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς τούτου τοῦ ποταμοῦ, ἂν ἤθελον ζητήσῃ καταφύγιον ἢ βοήθειαν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τοῦ Ἀκεσίνου, ἔμελλον νὰ πέσωσι πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων. Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἀπέπλευσεν ἐκεῖσε ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἵνα καταλάβῃ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀκεσίνου ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰαρῳτίδος, καὶ οὕτως ἀποκόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας τῶν Μαλλῶν μετὰ τῆς ἀπέναντι παραποταμίου. Ὁ δὲ Κράτερος μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατευμάτων, μετὰ τῶν ἐλεφάντων καὶ τῆς φάλαγγος τοῦ Πολυσπέρχοντος, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἦσαν μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος, καὶ μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Φιλίππου, ἅτινα διέβησαν τὸν Ἰθάσπην ἀνωτέρω τῆς συμβολῆς, ἔμελλε νὰ ἔλθῃ μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Νέαρχου, καὶ ἔχων τὴν σπουδαίαν ταύτην δύναμιν νὰ σχηματίσῃ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τὴν βάσιν τῶν ἀντιπέραν τολμηρῶν πολεμικῶν πράξεων. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέζευξαν ὁ Νέαρχος καὶ Κράτερος, ὁ Ἀλέξανδρος διήρесе τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν εἰς τρία σώματα, καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ ἐνὸς ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας τῶν Μαλλῶν, καὶ νὰ τρέφῃ τοὺς ἐχθροὺς πρὸς τὰ κάτω τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ Ἡφαιστίων, ὅστις πρὸ πέντε ἡμερῶν εἶχεν ἐξορμήσῃ μετὰ τοῦ δευτέρου σώματος, νὰ καταλάβῃ τὴν γραμμὴν τοῦ Ἰαρῳτίδος, ἵνα δεχθῇ τοὺς φεύγοντας· ὁ δὲ Λαγίδης Πτολεμαῖος μετὰ τοῦ τρίτου σώματος νὰ ἐκκινήσῃ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἵνα φράξῃ τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς τυχόν ὀπίσω πρὸς τὸν Ἀκεσίνην φεύγοντας.

Οἱ δὲ Μαλλοὶ πάλιν καὶ Ὀξυδράκαι, μαθόντες, καθ' ἃ λέγε-
ται, τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατέστειλαν μὲν τὰς πα-

λαιὰς αὐτῶν ἔριδας, ὑποχρεωθέντες δι' ὁμήρων εἰς ἀμοιβαίαν βοήθειαν, καὶ συνήθροισαν πολὺ σπουδαῖον στρατὸν ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας πεζῶν, δέκα χιλιάδας ἱππέων καὶ ἑπτακόσια πολεμικὰ ἄρματα· ἀλλὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν κοινοῦ ἀρχηγοῦ, καθ' ὃ ἀνήκοντες εἰς τοὺς Ἀράπτας, τοὺς ἀβασιλεύτους Ἰνδοὺς, τοσοῦτον διηρέθησαν, ὥστε ἡ δύναμις αὐτῶν διελύθη, καὶ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα τῶν καθ' ἕκαστον διαμερισμάτων διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς ὀχυράς αὐτῶν πόλεις. Ἡ εἰδησις αὕτη δὲν φέρει μὲν τὸ ἐχέγγυον ἰδιαιτέρας αὐθεντίας, ἀλλ' ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου τρόπου, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διέγραψε τὸ σχέδιον τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν¹. Κατ' ἄλλας εἰδήσεις οἱ Μαλλοὶ καὶ Ὀξυδράκαι εἶχον τὸν σκοπὸν νὰ συμμαχήσωσι καὶ θὰ ἀντέτασσον τότε σπουδαίαν πολεμικὴν δύναμιν κατὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε τοσοῦτον, ἵνα διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτοῦ προλάβῃ τὴν ἔνωσιν².

Περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε κατὰ τὴν ὀριθεῖσαν ἡμέραν λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ὑπασπιστάς, τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας, τὴν φάλαγγα τοῦ Πείθωνος, τὸ ἥμισυ τῶν μακεδονικῶν ἱππαρχῶν καὶ τοὺς ἱπποτοξότας. Ὀλίγον μακρὰν τοῦ Ἀχεσίνου ἤρχισεν ἡ ἔρημος· μετὰ πεντάωρον δὲ πορείαν ἔφθασαν εἰς ὕδωρ· ἐνταῦθα ἐπέσχον τὴν πορείαν, ἀνεπαύθησαν ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, καὶ πληρώσαντες ὕδατος ὅσα δοχεῖα ἕκαστος εἶχεν, ἐξηκολούθησαν ἔπειτα τὴν πορείαν· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ λοιπὸν μέρος τῆς ἡμέρας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ὥδευσαν μετὰ μεγίστης σπουδῆς. Τὴν δὲ ἀκόλουθον πρωίαν εἶδον πρὸς ἀνατολὰς μετὰ πορείαν ὀκτὼ περίπου μιλίων τὴν πόλιν τῶν Μαλλῶν Ἀγάλασσα³ μετὰ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς. Εἰς ταύτην εἶχον ὑποχω-

¹) Κατὰ τὸν Κούρτιον καὶ Διόδωρον.

²) Ἀρριανῶς Γ', 11, 7.

³) Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εὐρίσκεται παρὰ τῷ Ἀρριανῶν· παρὰ δὲ τῷ Κουρτίῳ (ΙΧ. 4, 5), ὅστις ἐνταῦθα σχεδὸν κατὰ λέξιν συμφωνεῖ πρὸς τὸν Διόδωρον, ὑποκρίπτεται ὑπὸ τὴν ἡμαρτημένην γραφὴν *alia gens*. "Ἄν καὶ συγκεχυμένα ἱστοροῦσιν ἀμφοτέρω, δύναται ὅμως καὶ οὕτως ν' ἀνέυρῃ τις τὴν πρὸς τὸν Ἀρριανὸν συμφωνίαν αὐτῶν. Τὸ *superato*

ρήση πολλοὶ Μαλλοί, ἐστρατοπέδευον δὲ ἀφύλακτοι καὶ ἄοπλοι ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἥτις δὲν ἐδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων. Ἦσαν δὲ τοσοῦτον πεπεισμένοι ὅτι πᾶσα εἰσβολὴ διὰ τῆς ἐρήμου ἦτο ἀδύνατος, ὥστε τὸν προσερχόμενον στρατὸν ὑπέλαβον ὡς πᾶν ἄλλο ἢ Μακεδόνας. Καὶ ἤδη τοῦ Ἀλέξανδρου οἱ ἱππεῖς κατέλαβον αὐτούς, καὶ περὶ μὲν ἀντιστάσεως οὐδεμία σκέψις, χιλιάδες δὲ κατεκόπησαν, καὶ ὅσοι ἡδυνήθησαν νὰ φύγωσιν ἐσώθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὸ ἱππικὸν ν' ἀποκλείσῃ, μέχρις οὗ ἔλθῃ τὸ πεζικόν, ὅπως ἀρχίσῃ τὴν ἔφοδον. Ἀμα δὲ τούτου προσελθόντος, ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε τάχιστα τὸν Περδίκκην μετὰ δύο ἱππαρχῶν καὶ τῶν Ἀγριάνων εἰς πλησιόχωρόν τινα πόλιν¹, εἰς ἣν εἶχον καταφύγη πολλοὶ Ἰνδοί, παραγγείλας νὰ ἐπιτηρῇ μὲν αὐτοὺς ἐπιμελέστατα, μηδὲν δὲ κατ' αὐτῶν νὰ ἐπιχειρήσῃ, πρὶν ἔλθῃ ὁ ἐκ τῶν Ἀγαλάσων στρατός, ἵνα μὴ διαδώσωσιν οἱ φυγάδες περαιτέρω τὴν εἰδῆσιν περὶ τῆς παρουσίας τῶν Μακεδόνων. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε τὴν ἔφοδον· οἱ Ἰνδοί, οἵτινες ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἐπιθεσίαν εἶχον πάθῃ πολλὰ κακά, ἀπηλπίσθησαν, ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ διατηρήσωσι τὰ τείχη, καὶ ὑποχωρήσαντες ἀπὸ τῶν πυλῶν καὶ πύργων, κατεκόπησαν οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν εἰσπεσόντων Μακεδόνων, ὀλίγοι δὲ μόνον χιλιάδες κατέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἀμυνόμενοι ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ σθένους τῆς ἀπογνώσεως. Πολλαὶ προσβολαὶ τῶν Μακεδόνων ἀπεκρούσθησαν. Ἀλλ' ἡ ἐπιτεινομένη ὀργή, ἡ φωνὴ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἐξάντλησις τῶν ἐναντίων ἔδωκε τέλος τὴν νίκην εἰς τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες διὰ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς μόχθους ἐξεδικήθησαν τοὺς Ἰνδοὺς

amne τοῦ Κουρτίου πρέπει νὰ ἐννοηθῇ περὶ τοῦ Ἀκεσίνου, ὃν ὤφειλεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ διαβῇ, ἵνα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ὅπου εἶχεν ἐπιστρέψῃ μετὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Σίδας ἐκστρατείαν, ἔλθῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν χώραν τῶν Μαλλῶν. Περὶ τῶν Μαλλῶν ἴδ. To d, Rajasthan II, σ. 292, 443. Τὰ δὲ Ἀγάλασσα, ἀπέχοντα ὀκτὼ μίλια τοῦ σταθμοῦ τοῦ κατωτέρω τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ὑδάσπου, συμπίπτουσι πρὸς τὴν θέσιν Pinde Schaich Moosa, μακρὰν τοῦ Ὑαρώτιδος ἡμισυ μίλιον.

¹) Αὕτη θὰ ᾔτο ἴσως ἡ Moree οὐ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ.

διὰ τῆς σκληρᾶς σφαγῆς, διότι ἐκ τῶν δισχιλίων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀκροπόλεως ἀγωνισθέντων οὐδεὶς ἐσώθη.

Ἐν τούτοις ὁ Περδίκκας εὔρε τὴν πόλιν, καθ' ἣς ἀπεστάλη, ἤδη ἐγκαταλελειμμένην ὑπὸ τῶν κατοίκων· σπεύσας δὲ εἰς καταδίωνιν κατέλαβεν αὐτούς, καὶ ὅσοι δὲν διέβησαν τὸν ποταμόν, ἢ δὲν ἐσώθησαν εἰς τὰ παρόχθια ἔλη, κατεκόπησαν· ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀγαλάσων ἀνέπαυσεν ἐπ' ὀλίγας ὥρας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας· ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτός, καταστήσας μικρὰν φρουράν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, διέταξε ν' ἀναζεύξωσι καὶ νὰ ὀδεύωσι πρὸς τὸν Ἰάρωτιν, ὅπως ἀποκόψωσιν εἰς τοὺς Μαλλοὺς τῶν περιχώρων τὴν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην καταφυγὴν. Περὶ τὴν πρωίαν ἔφθασαν εἰς τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ· καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν πολεμίων εἶχον ἤδη φύγῃ πέραν τοῦ ποταμοῦ, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἐφρονεύθησαν. Παρευθὺς δὲ διαβάς τὸν ποταμόν, μετ' οὐ πολὺ κατέλαβε τὰ φεύγοντα πλήθη, καὶ ἤρχισε πάλιν ἡ σφαγή· καὶ ὅσοι μὲν διέφυγον ἐσώθησαν εἰς τι τῶν πλησίον φρουρίων· οἱ δὲ λοιποὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητὴν. Ἀμα δὲ ἐλθόντος τοῦ πεζικοῦ, ἔπεμψεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τούτου τοῦ φρουρίου τὸν Πείθωνα μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φάλαγγος καὶ δύο ἰλῶν. Κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον ἐάλω τὸ φρούριον, οἱ ἐν αὐτῷ Μαλλοὶ ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ ὁ Πείθων ἐπανῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα.

Οὗτος δὲ ἐν τούτοις προελάσας κατὰ τινος βραχμανικῆς πόλεως, εἰς ἣν ὡσαύτως εἶχον καταφύγῃ πολλοὶ τῶν Μαλλῶν, περιεκύκλωσεν αὐτὴν ἀμέσως καὶ διέταξε ν' ἀρχίσωσιν ὑποσκάπτοντες τὰ τεῖχη· δεινὰ δὲ πάσχοντες καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν Μακεδόνων οἱ Ἰνδοί, ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἀκρόπολιν· στίφός τι Μακεδόνων, παρατόλμως προχωρῆσαν, εἰσέπεσε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ μείνῃ ἐναντίον τῆς ὑπερτέρας δυνάμεως τῶν πολεμίων· σχεδὸν δὲ περικυκλωθὲν, διεξέπεσε μετὰ σπουδαίας ζημίας. Τοῦτο ἐπηύξησε τὴν ὀργὴν τῶν στρατιωτῶν· πάραυτα δὲ διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ κομίσωσι κλίμακας, καὶ νὰ ὑπονομεύωσι τὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως· ἂφ' οὗ

δὲ κατέπεσεν εἰς πύργος καὶ τὸ παρακείμενον μέρος τοῦ τείχους, ἐσχηματίσθη δὲ ῥήγμα πρὸς ἔφοδον, πρῶτος δ' Ἀλέξανδρος ἔτρεξεν εἰς τὰ ἐρείπια, μετ' αὐτὸν δὲ ὤρμησαν ἐνθουσιῶντες οἱ Μακεδόνες, καὶ ἐντὸς ὀλίγου παρὰ τὴν ἐβρωμένην ἄμυναν τὸ τεῖχος ἐγυμνώθη ἀπὸ τῶν πολεμίων. Καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἔπεσον μαχόμενοι, ἄλλοι δὲ εἰσπεσόντες εἰς τὰ οἰκήματα ἐνέπρησαν αὐτά, καὶ ἐν ὅσῳ τὸ πῦρ ἐπενέμετο τὰ περὶ αὐτό, ἔρριπτον ἀπὸ τῶν καιόμενων οἰκιῶν ἀκόντια καὶ δοκοὺς κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἕως οὗ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ καπνοῦ· ὀλίγοι δὲ μόνον ἔπεσον ζῶντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων· πεντακισχίλιοι δὲ ἦσαν οἱ κατὰ τὴν ἔφοδον καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀπολεσθέντες.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε ν' ἀναπαυθῶσιν ἐπὶ μίαν ἡμέραν οἱ ὑπὸ τῶν τεραστίων μόχθων τῶν τελευταίων πέντε ἡμερῶν καταπεπονημένοι στρατιῶται· ἀναλαβόντες δὲ νέας δυνάμεις, ὤρμησαν, ἵνα κατακτήσωσι τὰς ἄλλας πόλεις τῶν Μαλλῶν τὰς ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Ὑαρώτιδος· ἀλλὰ πανταχόθεν ἔφευγον οἱ κάτοικοι πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ· διὸ ἔκρινε περιττὸν νὰ ἀναζητήσῃ τὰ καθ' ἕκαστον στίφη, ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν πόλεων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ἔπειτα δὲ ἠκολούθησε πάλιν μιᾶς ἡμέρας ἀνάπαυσις, ὅπως οἱ στρατιῶται ἀναλάβωσι νέας δυνάμεις πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἐντεῦθεν μεγάλης πόλεως, εἰς ἣν πολλοὶ τῶν Μαλλῶν ἐλέγοντο ὅτι εἶχον εἰσέλθῃ, πεποιθότες εἰς τὴν ὀχυρότητα αὐτῆς.

Ἴνα δὲ μὴ ἀφήσῃ τοὺς διεσπαρμένους Μαλλοὺς νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς δασώδεις ὄχθας τὰς πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ποταμοῦ καὶ κατὰ νῶτον τῶν ἐπικειμένων κινήσεων, ὡς καταφύγιον καὶ ἀφετηρίαν πρὸς ἐπικίνδυνόν τινα ἀντιπερισπασμόν, ἀπέστειλεν ὀπίσω πρὸς τὸν ποταμὸν τὴν φάλαγγα τοῦ Πείθωνος, τὴν ἱππαρχίαν τοῦ Δημητρίου καὶ τὰς ἀναγκαίας τάξεις τῶν φιλῶν, παραγγείλας νὰ ἀναζητήσωσι τοὺς Ἰνδοὺς τοὺς ἐκεῖσε εἰς τὰ δάση καὶ τὰ ἔλη καταφυγόντας, καὶ τοὺς μὴ ἐκουσίως παραδιδομένους νὰ φονεύσωσι. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἀναλαβὼν τὰ λοιπὰ στρατεύματα ὤρ-

μῆσε κατὰ τῆς εἰρημένης πόλεως, προσδοκῶν κρατεράν μάχην· ἀλλὰ τοσοῦτος ἦτο ὁ καθολικὸς τρόμος, ὃν διέσπειραν τὰ μακεδονικὰ ὅπλα, ὥστε οἱ Ἴνδοι οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει, ἀπελπισθέντες ὅτι θέλουσι δυνηθῇ ν' ἀντισταθῶσιν, ἐγκατέλειψαν αὐτὴν καὶ ὑπεχώρησαν, διαβάντες τὸν ἐγὺς ποταμὸν καὶ καταλαβόντες τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ὄχθην ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἀπὸ ταύτης τῆς πάντως εὐνοικῆς θέσεως θὰ ἐδύναντο νὰ κωλύσωσι τὴν διάβασιν τῶν Μακεδόνων. Ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος ὥρμησε κατὰ τάχος μετὰ παντὸς τοῦ ἵππικοῦ, διατάξας τοὺς πεζοὺς νὰ ἔπωνται ἄνευ ἀναβολῆς. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸν ποταμὸν διέταξεν εὐθὺς ν' ἀρχίσωσι τὴν διάβασιν, ἀδιαφορῶν περὶ τῶν ἀπέναντι παρατεταγμένων πολεμίων. Οἱ δὲ Ἴνδοί, καταπλαγέντες ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ τούτου κινήματος, ὑπεχώρησαν ἐν τάξει, χωρὶς ν' ἀποπειραθῶσι νὰ ἔλθωσιν εἰς ἄνισον ἀγῶνα. Ἀλλὰ μόλις παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐναντιοὶ δὲν ἦσαν πλειότεροι τῶν τετράκισ ἢ πεντακισχιλίων ἱππέων, ἔτρεψαν πᾶσαν αὐτῶν τὴν παράταξιν, περὶ τοὺς πεντακισμυρίους ἄνδρας, ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἱππέων αὐτοῦ, καὶ ἐπειράθησαν ν' ἀπωθήσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὄχθης, ἣν εἶχον ἤδη καταλάβῃ. Μετὰ κόπου καὶ μόνον διὰ πολλῶν ἐντέχνων ἐλιγμῶν, δι' ὧν ἀπέφευγον πᾶσαν συμπλοκὴν, διετήρησαν τὴν θέσιν των οἱ ἱππεῖς ἐπὶ τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἐδάφους, μέχρις οὗ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθον τάξεις τινὲς τῶν ψιλῶν καὶ μάλιστα οἱ τοξόται, εἶδον δὲ ἀπέναντι προσεγγίζοντας εἰς τὴν ὄχθην τοὺς ὀπλίτας. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε νὰ προελαύνῃ· ἀλλ' οἱ Ἴνδοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ περιμείνωσι τὴν ἐπίθεσιν, ἀλλ' ἔφευγον προτροπᾶ-δην εἰς τινὰ τῶν πλησίον ὀχυρὰν πόλιν¹· οἱ δὲ Μακεδόνες κατα-

¹) Ἡ τοποθεσία ταύτης τῆς πόλεως εἶνε πολὺ ἀσαφής. Ὅσα πρότερον περὶ αὐτῆς εἰ-
κάσα δὲν τολμῶ νὰ ἐπαναλάβω. Ὁ Masson (Narration I, σ. 402) νομίζει ὅτι ἀνευρί-
σκει τὴν πόλιν τῶν Μαλλῶν ἐν τῇ Kot-Kamalia, ὃ δὲ Cunningham (Survey, V)
ἐν τῇ Multan. Οὗτος ἀποδείκνυει ὅτι ἡ ἀρχαία κοίτη τοῦ Ravi ἢ Ὑαρώτιδος ἦτο διάφο-
ρος τῆς νῦν, καὶ ὅτι ἡ ἐκβολὴ αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀκεσίην ἦτο μιλία τινα κατωτέρω τῆς Mul-
tan. Ὁ Cunningham ἐν Survey V, Πίν. 36 παρέχει σχέδιον τῆς πόλεως Multan, δι' οὗ
καταδεικνύει ὅτι καὶ ἡ ἀκρόπολις καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἦτο ἐπὶ πάλαι ποτε νήσου τοῦ Ravi.

διώκοντες αὐτοὺς ἐντόνως, πολλοὺς μὲν ἐφόνευσαν φεύγοντάς, δὲν ἐπέσχον δὲ τὴν δίωξιν, εἰ μὴ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Ὁ βασιλεὺς διέταξεν εὐθὺς τοὺς ἱππεῖς νὰ περιζώσωσι τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἤδη ὀψία ἐσπέρα, καὶ οἱ πεζοὶ ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόχθου πορείας ἦσαν τοσοῦτον καταπεπονημένοι, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσωσι τι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐστρατοπέδευσαν κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωίας ὁ μὲν βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἐνός, ὁ δὲ Περδίκκας μετὰ τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος τοῦ στρατοῦ ἤρχισαν πανταχόθεν τὴν ἔφοδον κατὰ τῶν τειχῶν. Οἱ δὲ Ἴνδοι, μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσωσιν αὐτά, ὑπεχώρησαν πανταχόθεν εἰς τὴν καλῶς ὠχυρωμένην ἀκρόπολιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, διαβρῆξας πυλίδα τινὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν τείχους τῆς πόλεως, εἰσώρμησε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, καὶ μὴ εὐρὼν ἀντίστασιν, διὰ τῶν ὁδῶν ἔφθασεν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν. Αὕτη ἦτο ἰσχυρῶς τετειχισμένη, οἱ πύργοι αὐτῆς κατείχοντο ὑπὸ πολλῶν ἐνόπλων, καὶ τῆς πολιορκίας τὸ ἔργον ἦτο ἐπικίνδυνον ὑπὸ τὰ βέλη τῶν πολεμίων. Οὐχ ἦττον οἱ Μακεδόνες ἤρχισαν εὐθὺς νὰ ὑποσκάπτωσιν· ἄλλοι δὲ ἐκόμισαν δύο κλίμακας καὶ ἐπειράθησαν νὰ προσθέσωσιν αὐτάς· ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῶν πύργων ἀδιάκοπος βροχὴ τῶν βελῶν ἐνέβαλεν εἰς ἀμηχανίαν καὶ τοὺς θαρράλεωτάτους. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀρπάσας μίαν κλίμακα, προσέθεσεν αὐτήν, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν τὴν ἀσπίδα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸ ξίφος, ἀνέβαινε, μετ' αὐτὸν ὁ Πευκέστας καὶ ὁ Λεοννάτος ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλίμακος, ἀρχαῖος δὲ τις διμοιρίτης Ἀδρέας ἐπὶ ἄλλης. Ἦδη ὁ βασιλεὺς ἦτο πλησίον τῶν ἐπάλξεων καὶ στηρίξας πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀσπίδα, συνάμα δὲ μαχόμενος καὶ ἀμυνόμενος, ἄλλους μὲν ὠθεῖ ἀπὸ τοῦ τείχους κάτω πρὸς τὰ ὀπίσω, ἄλλους δὲ καταβάλλει διὰ τοῦ ξίφους· ψιλωθείσης δ' ἐπὶ μικρὸν τῆς πρὸ αὐτοῦ θέσεως, ἀναπηδᾷ εἰς τὰς ἐπάλξεις, καὶ μετ' αὐτὸν ἀκολουθοῦσιν ὁ Πευκέστας, ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Ἀδρέας· τρέχουσιν οἱ ὑπασπισταὶ μετὰ βοῆς ἐπὶ τὰς δύο κλίμακας· ἀλλ' αὐταὶ ὑπερβαρυνθεῖσαι συνετρίβησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεμονώθη

ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων· καὶ ἐκ μὲν τοῦ λαμπροῦ ὀπλισμοῦ καὶ τοῦ λόφου τῆς περικεφαλαίας ἀναγνωρίζουσιν αὐτὸν οἱ Ἰνδοί, ἀλλ' οὐδείς τολμᾷ νὰ πλησιάσῃ, ἀλλὰ βέλη καὶ ἀκόντια καὶ λίθοι ἐκσφενδονῶνται κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τε τῶν πύργων καὶ κάτωθεν ἐκ τῶν ἔνδον τῆς ἀκροπόλεως. Οἱ φίλοι φωνάζοντες προτρέπουσιν αὐτὸν νὰ καταπηδήσῃ ὀπίσω καὶ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ καταμετρεῖ διὰ τοῦ βλέμματος τὸ πρὸς τὰ ἔνδον τῆς ἀκροπόλεως ὕψος τοῦ τείχους, καὶ τὸ παρὰτολμον πῆδημα ἔγεινεν ἤδη. Ἰσταται μόνος ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ τείχους, στηρίζας δὲ τὰ νῶτα εἰς τοῦτο, περιμένει τοὺς πολεμίους· καὶ οὗτοι τολμῶσι ἤδη νὰ πλησιάσωσι, καὶ ἤδη ἐπιπίπτει ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν· ἀλλ' ὁ 'Αλέξανδρος διεκέντησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους, ἕτερόν τινα κατέβαλε διὰ λίθου, τρίτος δὲ καὶ τέταρτος καταπίπτει ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ βασιλέως. Ὑποχωρήσαντες δ' οἱ Ἰνδοί, ρίπτουσι πανταχόθεν κατ' αὐτοῦ, βέλη, ἀκόντια, λίθους καὶ ὅ,τι ἕκαστος ἔχει· ἀλλὰ προφυλάττει αὐτὸν ἡ ἀσπίς· ἔπειτα ἀποκάμνει μὲν ὁ βραχίον, κατεπήδησαν δὲ πλησίον αὐτοῦ ὁ Πευκέστας, ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Ἀθρέας. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀθρέας, τοξευθεὶς εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καταπίπτει· οἱ δὲ Ἰνδοὶ τοῦτον ἰδόντες ἀνακράζουσιν ἐκ τῆς χαρᾶς, καὶ μετὰ διπλῆς προθυμίας τοξεύουσιν· ἕτερος τοξεύει τὸν βασιλέα εἰς τὸ στήθος, διετρύπησε τὸν θώρακα, ἀνέδλυσεν τὸ αἷμα καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ πνοὴ τοῦ πνεύμονος· ἐν δὲ τῇ ζέσει τοῦ ἀγῶνος ὁ βασιλεὺς δὲν τὸ παρετήρησε, καὶ ἐξακολουθεῖ ἀμυνόμενος· ἀλλ' ἡ ἀπώλεια τοῦ αἵματος ἔξαντλεῖ τὰς δυνάμεις, τὰ γόνατα κλονοῦνται, αἱ αἰσθήσεις ἐκλείπουσι, καὶ καταπίπτει ἐπὶ τῆς ἀσπίδος του. Μανιωδῶς τότε ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ οἱ Ἰνδοί· ὁ Πευκέστας, ἰστάμενος πρὸ τοῦ πεσόντος καλύπτει αὐτὸν διὰ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἰλίου, ἣν αὐτὸς πάντοτε φέρει, καὶ ὁ Λεοννάτος ὑπερασπίζει αὐτὸν ἐτέρωθεν· ἀλλὰ τὰ μὲν βέλη πίπτουσιν ἀλλεπάλληλα, αὐτοὶ δὲ μόλις καὶ μετὰ βίας ἴστανται ὄρθιοι, καὶ ὁ βασιλεὺς αἰμορράγει.

Ἐν τούτοις ἔξω ὑπὸ τὰ τείχη γίνεται σφοδροτάτη ταραχή·

οἱ Μακεδόνες εἶδον τὸν βασιλέα καταπηδήσαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ σωθῇ· αὐτοὶ δὲ ἀδυνατοῦσι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι. Θέλουσι νὰ προσθέσωσι κλίμακας, νὰ προσαγάγῃσι μηχανὰς καὶ δένδρα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα φέρουσι χρονοτριβὴν, πᾶσα δὲ στιγμή βραδύτητος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατόν του. Ἀλλ' ὀφείλουσιν ὅμως νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι. Καὶ οἱ μὲν ἐμπηγνύουσι πασσάλους εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἀναβρίχωνται, ἄλλοι δὲ ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὰς ἐπάλξεις, ἐκεῖθεν δὲ βλέπουσι τὸν μὲν βασιλέα κατακείμενον, τοὺς ἐχθροὺς δὲ πυκνοὺς περὶ αὐτὸν καὶ τὸν Πευκέσταν καταπίπτοντα. Μαινόμενοι δὲ καὶ οἰμώζοντες ρίπτονται κάτω, συντάσσονται ταχέως περὶ τὸν πεσόντα, καὶ πυκνῶς συνασπισθέντες προχωροῦσι καὶ ἀπωθοῦσι τοὺς βαρβάρους. Ἄλλοι δὲ ὀρμῶσιν εἰς τὴν πύλην καὶ διαρρήξαντες αὐτὴν ἀποσπῶσι τὰ θυρόφυλλα ἀπὸ τῶν στροφίγγων, καὶ ἀγρίως κραυγάζουσαι εἰσορμῶσιν αἱ φάλαγγες εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τώρα δὲ ἐπιπίπτουσι πολὺ ἐβρώμενέστερον κατὰ τῶν πολεμίων, φονεύοντες τοὺς πάντας. Γυναῖκες καὶ παιδία διακεντῶνται, καὶ τὸ αἷμα μέλλει νὰ κατασθῇ τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως. Ἄλλοι ἀποκομίζουν τὸν βασιλέα ἐπὶ τῆς ἀσπίδος του, ἀλλὰ τὸ βέλος εἶνε ἔτι ἐμπεπηγμένον εἰς τὸ στῆθος· πειρῶνται μὲν νὰ τὸ ἀποσπάσωσιν, ἀλλ' ἀγκιστρὸν τι κωλύει· τὸ ἄλγος ἐξεγείρει τὸν βασιλέα ἐκ τῆς λιποθυμίας, καὶ στενάζων παρακαλεῖ νὰ ἐκσπάσωσι τὸ βέλος ἐκ τοῦ τραύματος, εὐρύνοντες τὴν πληγὴν διὰ τοῦ ξίφους. Τούτου δὲ γενομένου ἄφθονον ἐκρέει τὸ αἷμα, καὶ νέα λιποθυμία ἐπέρχεται, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος φαίνονται παλαίοντες ἐπ' αὐτοῦ. Κλαίοντες ἵστανται περὶ τὴν κλίνην του οἱ φίλοι καὶ περὶ τὴν σκηνὴν οἱ Μακεδόνες, καὶ οὕτω παρέρχεται ἡ ἐσπέρα καὶ ἡ νύξ ¹.

1) Ὁ Ἀῤῥδιανὸς ἐν Γ', 11 ὑπέβαλεν εἰς τοιαύτην κρίσιν τὰς πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀφήγησιν (κατὰ Πτολεμαῖον) διαφωνούσας εἰδήσεις, ὥστε δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ τοῦ πεπλανημένου αὐτῶν. Ἰδίως δὲ ψέγει τὴν εἰδήσιν ὅτι τὸ γεγονός συνέβη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀξυδρακῶν, καθ' ἃ λέγουσιν ὁ Κούρτιος (ΙΧ, 4, 26), ὁ Δουκιανὸς (Νεκρ. Διαλ. ΙΔ', 4),

Φῆμαι περὶ τούτου τοῦ ἀγῶνος, περὶ τοῦ τραύματος, περὶ θανάτου τοῦ βασιλέως, ἐλθοῦσαι εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰαρώτιδος ἐξήγειραν αὐτόθι ἀπερίγραπτον ταραχήν. Τὸ μὲν πρῶτον ἔκπληξις καὶ οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι, εἶτα δέ, σιγῆς ἐπελθούσης, ἤρχισαν νὰ ἐρωτῶσι τί μέλλει γενέσθαι, καὶ ἠϋξάνεν ἡ ἀθυμία καὶ ἡ βάσανος τῆς ἀμηχανίας. Τίς θὰ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ; Πῶς ἔμελλεν ὁ στρατὸς νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε; Πῶς θὰ εὕρῃ ὁδηγοὺς καὶ συμβούλους διὰ μέσου τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων, τῶν φοβερῶν ποταμῶν, τῶν ἀοικήτων ὁρέων καὶ τῶν ἐρήμων; Πῶς ἔμελλον ν' ἀμύνωνται κατὰ πάντων τῶν μαχίμων ἐθνῶν, τὰ ὅποια δὲν ἤθελον βραδύνη νὰ προασπίσωσι τὴν ἐλευθερίαν, ν' ἀνακτήσωσι πάλιν τὴν αὐτονομίαν καὶ νὰ κορέσωσι τὴν ἐκδίκησίν των κατὰ τῶν Μακεδόνων, μὴ ἔχοντες πλέον νὰ φοβῶνται τὸν Ἀλέξανδρον; Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ εἰδήσις, ὅτι ζῇ ὁ βασιλεὺς, μόλις ἐπίστευσαν αὐτὴν· τόσον ἦσαν ἀπηλπισμένοι ὅτι ἔμελλε νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον· ὅτε δὲ καὶ γράμμα αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἦλθεν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐλέγετο ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἦτο πε-

ὁ Ἀππιανὸς (Ἐμφ. Β', 102), ὁ Πανσανίας (Α', 6) καὶ ἄλλοι παρὰ Freinsheim εἰς Κούρτιον ἔ. ἀ. Ἄλλη διαφωνία ὑπάρχει περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως εὐρεθέντων ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. ΕΓ') ὀνομάζει τὸν Πευκίσταν καὶ Λεονάτον. Ὁ Κούρτιος (ΙΧ, 5, 15) τὸν Τιμαίον καὶ τοὺς τρεῖς σωματοφύλακας Πευκίσταν, Ἀριστόνουν καὶ Λεονάτον· ὁ δὲ Τιμαγένης καὶ Κλείταρχος (κατὰ τὸν Κούρτιον) καὶ κατ' αὐτοὺς ὁ Πανσανίας ἔ. ἀ. καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (ἐν λ. Ὁξυδράκαι) προσέθεσαν τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον, ὅστις ἦτο τοῦλάχιστον δέκα μίλια μακρὰν. Ὁ Πευκίστας ἐθεωρεῖτο καθόλου ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ὡς σωτὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου (Alexandri magni servator Πλινίου XXXIV, 8). Ἄλλοι δὲ πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους τραύματος ἐμνημόνευον καὶ ῥοπάλου πληγὴν εἰς τὸν τράχηλον. Τὸ βέλος ἐξήχθη ἢ ὑπὸ τοῦ Περδίκκου ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου Κριτοβούλου τοῦ Κεῖου (κατὰ τὸν Κριτόδημον παρὰ τῷ Ἀρδριανῷ), τοῦ περιωνύμου ἱατροῦ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, ὅστις ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τούτου τὸ βέλος, ὅπερ ἔλαβε πολιορκῶν τὴν Μεθώνην (Πλινίου VII, 37). Τὴν ἐξαγωγήν τοῦ βέλους διηγείται ὁ Πλούταρχος (Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης Β' π. τ. τελ.) ἄλλως πως. Νὰ ἐκσπάσῃσι τὸ βέλος ἐκ τοῦ στοῦ τοῦ στήθους δὲν ἐδύναντο, φοβούμενοι μήπως συντρίψωσι τὸ στοῦν· τότε ὁ Ἀλέξανδρος, ἰδὼν τὴν ἀπορίαν τῶν περὶ αὐτόν, ἤρχισεν αὐτὸς διὰ τοῦ ξιφιδίου νὰ κόπτῃ τὸν δίκνακα παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ θώρακος, ἀλλ' ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἀτονήσασα κατέπεσεν· ὅθεν διετάζε νὰ ἐγχειρῶσιν ἀφόδως, ὀνειδίζων τοὺς περὶ αὐτόν διὰ τὰ δάκρυα καὶ τὴν περιπάθειαν, καὶ λοιδορῶν ὡς λιποτάκτας, διότι ἡρνοῦντο τὴν βοήθειάν των κτλ.

πλασμένη ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων καὶ τῶν στρατηγῶν πρὸς καθησύχασιν τῶν πνευμάτων, ἀληθῶς δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον οὔτε πρόνοια οὔτε σωτηρία.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος πράγματι ἐσώθη ἐκ τοῦ θανάτου, καὶ μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας τὸ τραῦμά του, ἂν καὶ ἀκόμη ἀνοικτόν, ἦτο ὁμῶς ἀκίνδυνον. Αἱ εἰδήσεις ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ ὁ φόβος, μήπως ἡ πίστις περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προκαλέσῃ ἐν τῷ στρατῷ ἀταξίας, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ μὴ περιμείνῃ τὴν τελείαν ἀνάρρωσιν, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν στρατόν. Μετακομισθεὶς δὲ εἰς τὸν Ἰάρωτιν, ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τριακοντόρου, ἐφ' ἧς εἶχε κατασκευασθῇ σκηνὴ διὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς· ἄνευ κωπηλασίας, πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κλονισμοῦ, καὶ μόνον ὑπὸ τοῦ ρεύματος φερομένη προσήγγισεν ἡ τριακόντορος τὴν τετάρτην μόλις ἡμέραν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔρχεται, εἶχε σπεύσῃ νὰ προηγηθῇ, ἀλλ' ὀλίγοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ὅτε εἶδον τὴν τριακόντορον μετὰ τῆς σκηνῆς μεταξὺ τῶν δασωδῶν ὄχθῶν καταπλέουσαν τὸν ποταμόν, οἱ στρατιῶται ἐτάχθησαν παρὰ τὴν ὄχθην ἀγωνιωδῶς περιμένοντες. Ὁ βασιλεὺς διέταξε ν' ἀφαιρέσωσι τὴν σκηνήν, ἵνα ἴδωσιν αὐτὸν πάντες, διότι ἐνόμιζον ἀκόμη, ὅτι νεκρὸν τὸν βασιλέα ἔφερε τὸ πλοῖον, πρὶν δὲ προσορμισθῇ εἰς τὴν ὄχθην, ἀνέτεινε τὸν βραχίονα πρὸς τοὺς στρατιώτας, ὥσπερ χαιρετίζων αὐτούς· τότε δὲ ἐξεβράγχησαν αἱ χαρμόσυνοι κραυγαὶ τῶν χιλιάδων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀνέτεινον τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἢ πρὸς τὸν βασιλέα των, καὶ δάκρυα χαρᾶς ἀνემιγνύοντο μετὰ τῶν ἐπαναλαμβανομένων εὐφημιῶν. Μετὰ ταῦτα, προσορμισθείσης τῆς τριακοντόρου, τινὲς τῶν ὑπασπιστῶν ἐκόμισαν κλίνην, ὅπως ἀποκομίσωσι τὸν βασιλέα ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν σκηνήν, ἀλλ' αὐτὸς διέταξε νὰ προσαγάγωσιν ἵππον. Ὅτε δὲ ὁ στρατὸς εἶδεν αὐτὸν πάλιν ὀχρούμενον ἐφ' ἵππου, ἀνεβόησεν ἐκ τῆς χαρᾶς, καὶ οἱ κρότοι τῶν χειρῶν καὶ ἡ κλαγγὴ τῶν ἀσπίδων ἀντήχησαν εἰς τὰς ἀπέναντι ὄχθας καὶ τὰ περίξ δάση. Πλησίον δὲ τῆς σκηνῆς τῆς δι' αὐτὸν παρεσκευασμένης

κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἵνα ἴδωσιν αὐτὸν οἱ μαχηταί του καὶ βαδίζοντα· τότε πανταχόθεν συνωθοῦντο πρὸς αὐτόν, ἵνα ψηλαφήσωσι τὴν χεῖρά του, τὰ γόνατά του καὶ τὴν ἐσθῆτά του, ἥ καὶ μόνον νὰ ἴδωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίον, ἀποτείνωσιν αὐτῷ ἀγαθόν τινα λόγον καὶ ρίψωσι κατ' αὐτοῦ ταινίας καὶ ἄνθη.

Κατὰ ταύτην τὴν ὑποδοχὴν θὰ συνέβη ὅ,τι ἀνέγραψεν ὁ Νέαρχος. Εἰς τὸν βασιλέα ἔγειναν παρὰ τινων φίλων ἐπιτιμήσεις, διότι οὕτως ἐξετέθη εἰς κίνδυνον, λέγοντες ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν στρατιωτῶν καὶ ὄχι τοῦ στρατηγοῦ. Γέρων δέ τις Βοιωτός, ἀκούσας ταῦτα καὶ παρατηρήσας τὴν ἐπὶ τούτῳ δυσαρέσκειαν τοῦ βασιλέως, προσελθὼν εἶπε βοιωτιάζων τὴν φωνὴν «ὦ Ἀλέξανδρε, ἀνδρῶν τὰ ἔργα· τῷ δέ τι δρῶντι καὶ παθεῖν ἐστὶν ὀφειλόμενον». Ὁ βασιλεὺς συνεφώνησε μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἀγαθόν του λόγον.

Ἡ ταχεῖα κατάκτησις τῆς πρωτευούσης τῶν Μαλλῶν ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς πάντα τὰ περίξ ἔθνη. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μαλλοί, ἂν καὶ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν δὲν ἐπάτησαν οἱ Μακεδόνες, ἀπηλπίσθησαν περὶ μακροτέρας ἀντιστάσεως· ὅθεν πέμψαντες πρεσβείαν παρέδωκαν ταπεινῶς καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν χώραν εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ δὲ Ὁξυδράκαι ἢ Σουδράκαι, οἵτινες μετὰ τῶν Μαλλῶν ἐφημίζοντο ὡς οἱ μαχιμώτατοι λαοὶ τῆς Ἰνδικῆς, καὶ ἐδύναντο νὰ παράσχωσιν εἰς πόλεμον σπουδαίαν δύναμιν, προετίμησαν νὰ ὑποταχῶσι. Καὶ μεγάλη πρεσβεῖα, συνισταμένη ἐκ τῶν διοικητῶν τῶν πόλεων, ἐκ τῶν μεγιστάνων τοῦ τόπου καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπιφανῶν τῆς χώρας, ἦλθον μετὰ πλουσίων δώρων, ἔχοντες πληρεξουσιότητα πρὸς πᾶν ὅτι ἤθελεν ἀπαιτήσῃ ὁ βασιλεὺς. Εἶπον δὲ ὅτι ἂν δὲν ἐνεφανίσθησαν πρότερον ἡδὴ, εἶνε ἅξιοι συγγνώμης πλείοτερον παντὸς ἄλλου ἔθνους τῆς Ἰνδικῆς, ὡς ἀγαπῶντες τὴν ἐλευθερίαν, ἣν διεφύλαξαν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ θεοῦ, ὃν οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Διόνυσον· εἰς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις θὰ κατάρχεται βεβαίως ἐκ τῶν θεῶν, καθ' ἃ μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις αὐ-

τοῦ, εὐχαρίστως ὑποτάσσονται, καὶ εἶνε πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι σατραπήν, ὃν τινα ᾗθελε καταστήσῃ, νὰ τελῶσι φόρον καὶ νὰ δώσωσιν ὁμήρους, ὅσους ᾗθελε ζητήσῃ ὁ βασιλεὺς. Ἐζήτησε χιλίους ἐκ τῶν εὐγενεστάτων τοῦ λαοῦ, οἵτινες, ἐὰν ᾗθελεν, ἔμελλον, ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτὸν ὡς ὄμηροι, ἢ νὰ συμπολεμήσωσι μέχρι τῆς ὑποταγῆς καὶ τῶν ἐπιλοιπῶν χωρῶν τῆς Ἰνδικῆς. Οἱ Ὁξυδράκκαι ἔδωκαν τοὺς χιλίους εὐγενεῖς, ἀπέστειλαν δὲ πρὸς τοῦτοις οἰκειοθελῶς καὶ πεντακόσια πολεμικὰ ἄρματα ἕκαστον μετὰ δύο ἐπιβατῶν καὶ ἐνὸς ἡνιόχου· μεθ' ὃ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέπεμφεν εὐμενῶς τοὺς χιλίους, τὰ δὲ πολεμικὰ ἄρματα εἰσήγαγεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἡ δὲ χώρα αὐτῶν τε καὶ τῶν Μαλλῶν ὑπήχθη εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Ἰνδικῆς τὴν ὑπὸ τὸν Φίλιππον.

Ἀναβρώσας δὲ τελείως ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ διὰ πανδήμων θυσιῶν καὶ ἀγώνων εὐχαριστήσας τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἀνὰβρωσιν, ἀνέζευξεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑαρώτιδος. Ἐνταῦθα δὲ διατρίβοντος αὐτοῦ, ἐναυπηγήθησαν πολλὰ νέα πλοῖα, ὥστε τανῦν ἐδύναντο πολὺ πλειότερα στρατεύματα ἢ μέχρι τοῦδε νὰ καταπλεύσωσι μετὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις εἶχε περὶ αὐτὸν 10,000 πεζοὺς, ἐκ τῶν φιλῶν τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας καὶ 1,700 Μακεδόνας ἐταίρους ἵππεις. Οὕτω δὲ κατέπλευσεν ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ Ὑαρώτιδος εἰς τὸν Ἀκεσίνην διὰ τῆς φιλικῆς χώρας τῶν Ὁξυδρακῶν, καὶ παραπλεύσας τὸ στόμιον τοῦ Ὑφάσιος¹, ἦλθε μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Παντσνὰδ μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ. Μόνον τοὺς Ἀθαστανοὺς (Ἀμβάσθα) ἐδέησεν ὁ Περδίκας ἐν παρόδῳ ν' ἀναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν, ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ ἔθνη, τὰ τε πλησίον καὶ τὰ μακρὰν, ἔπεμψαν πρεσβείας καὶ πολύτιμα δῶρα, λεπτὰ ὑφάσματα, τιμαλφεῖς λίθους καὶ μαργαρίτας, ποικίλα δέρματα ὄφρων, ὅστρακα χελωνῶν καὶ ἐξημερωμένους λέοντας καὶ τίγρεις. Καὶ ἄλλαι δὲ τριακόντοροι καὶ στρογγύλα πλοῖα φορητὰ οὐκ ὀλίγα τὸν ἀριθμόν, ὅσα εἶχε διατάξῃ ὁ βασιλεὺς νὰ ναυπηγήσωσιν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ξαθρῶν, κατέπλευσαν διὰ τοῦ

¹) Τὸν Ὑφασιν καὶ ὄχι τὸν Ὑσουδρον (Catadru) λέγει ὁ Ἀρριανὸς (Γ', 14, 5).

ποταμοῦ ¹. 'Ενταῦθα δέ, ὅπου ὁ 'Ινδός δέχεται τὸν Παντσνάδ, τὰ ἠνωμένα πέντε ἐξ 'Ανατολῶν παραποτάμια, καὶ ὅπου σχηματίζεται τὸ φυσικὸν κέντρον τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν ἐνδοτέρων τῆς χώρας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Ινδοῦ ἀπεφάσισεν ὁ 'Αλεξάνδρος νὰ κτίσῃ ἐλληνικὴν πόλιν, ἥτις ἐξ ἅπαντος θὰ ἀπέβαινε διὰ τε τὴν διατήρησιν τῆς χώρας σπαυδαία καὶ διὰ τὸ ἐμπορίον τοῦ 'Ινδοῦ ἀξιόλογος καὶ ἀκμαία ². Αὕτη ἔμελλε νὰ εἴναι τὸ νοτιώτατον σημεῖον ἐν τῇ ἰνδικῇ σατραπείᾳ τοῦ Φιλίππου, ὅστις κατελείφθη ἐνταῦθα μετ' ἀξιολόγου πολεμικῆς δυνάμεως, συγκειμένης ἐκ πάντων τῶν θρακικῶν στρατευμάτων καὶ ἀναλόγου τινὸς ἀριθμοῦ ὀπλιτῶν ἐκ τῶν φαλάγγων, καὶ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ φροντίσῃ μετὰ πάσης τῆς ἐπιμελείας περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἐγχωρίου ἐμπορίου, νὰ κατασκευάσῃ δὲ εὐρύχωρον λιμένα ἐν τῷ 'Ινδῷ καὶ ναυπηγεῖα καὶ ἀποθήκας, καὶ διὰ παντός τρόπου νὰ προαγάγῃ τὴν ἀκμὴν ταύτης τῆς 'Αλεξανδρείας.

Θὰ ἦτο Φεβρουάριος τοῦ 325, ὅτε ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀνέξευξεν ἐκ τῆς 'Αλεξανδρείας πρὸς τὰς χώρας τοῦ κάτω 'Ινδοῦ.

¹) 'Αἰῶριανὸς Γ', 15. Νὰ καθορίσῃ τις τὴν θέσιν τούτων τῶν λαῶν εἶναι τόσον μάλλον δύσκολον, καθ' ὅσον ὁ μὲν Διόδωρος καὶ ὁ Κούρτιος τὰ πάντα συγχέουσιν, ἐν δὲ τῇ 'Ινδικῇ τοῦ 'Αἰῶριανου προκύπτουσιν ἄλλαι συγχύσεις ὡς ἐκ τῶν ἐσφαλμένων πολλὰκις πληροφοριῶν περὶ τῶν διαφόρων ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ λίαν ἐκτεταμένη χώρα τῶν 'Οξυδρακῶν ἔκειτο ὅχι πολὺ νοτιώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Υαρώτιδος, ὅτι ἤρχιζεν ἀπὸ τῶν μεθωρίων τῶν Μαλλῶν καὶ ἐξετείνετο πέραν τῶν ὀρίων τῆς νῦν Multan μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ 'Ακεσίνου καὶ 'Υφάσιος 'Αλλ' ὅτι οἱ Ξάθραι εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ παρὰ Διοδώρῳ (ΙΖ', 102) Σόδραι, καὶ ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῶν πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῶσιν οἱ Kschatras, οἵτινες εἶναι κῶμικ τῶν Kschatriias (πολεμικῆς τάξεως) καὶ τῶν Sudras δὲν τολμῶ πλέον νὰ πιστεύσω. Οἱ Ξάθραι θὰ κατήκουν δασώδη τινὰ παραποτάμιον τόπον, ἐπεὶ ἐκεῖ ἐναυπηγοῦτο πλοία. Οἱ δὲ 'Αδαστάναι (Σαμβάσται παρὰ Διοδώρῳ) οὐδαμῶθεν εἶναι γνωστοί.

²) Εἶναι ἱκανῶς βέβαιον ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἡ πέμπτη 'Αλεξάνδρεια ἡ ὀνομαζομένη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου (ἐν λ. 'Αλεξάνδρεια) «ἐν τῇ 'Ωπιανῇ κατὰ τὴν 'Ινδικήν». 'Ενταῦθα εἶναι ἡ χώρα τῶν 'Ωπιῶν περὶ ἧς ὁ 'Εκκαταῖος ('Αποσπ. 175, παρὰ Στεφάνῳ ἐν λ.) λέγει «ἀπὸ δὲ τούτων ἐρημία». Πόσον δὲ πρὸς ἐμπορίαν εἶναι ἐπικαίρος κατέδειξε διὰ πολλῶν ὁ Vincent σ. 136. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι δὲν γίνεται αὐτῆς μνεία ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ἐπεὶ αἱ εἰδήσεις αἱ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Βακτρίου καὶ 'Ινδοσκυθικοῦ κράτους εἶναι πολὺ πενιχραί, καὶ ὅ,τι ἐν αὐταῖς δὲν μνημονεύεται δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὡς μὴ ὑπάρχον.

Καὶ τὸ μὲν μέγιστον μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐλεφάντων, ἡγουμένου τοῦ Κρατέρου, διεβιβάσθη εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὅπου αἱ ὁδοὶ ἦσαν καλύτεραι καὶ τὰ προσοικούντα ἔθνη δὲν ἦσαν ἔτι πάντα εἰς ὑποταγὴν εὐδιάθετα. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτὸς μετὰ τῶν εἰρημένων στρατευμάτων κατέπλευσε τὸν ποταμόν. Στρατὸς καὶ στόλος ἤλθον ἀκωλύτως εἰς τὴν χώραν Qudra, ἣν οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Σόγδους ἢ Σόδρους, καὶ ἐστάθμευσεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῶν¹. Αὕτη δὲ μετετράπη ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐν Σόγδοις Ἀλεξανδρείας εἰς ἐλληνικὴν ἀποικίαν, ἀφ' οὗ σπουδαίως ὠχυρώθη, ἀπέκτησε λιμένα καὶ ναύσταθμον καὶ ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τῆς σατραπείας τοῦ κάτω Ἰνδοῦ, ἧς ἡ ἐπικράτεια ἔμελλε νὰ ἐκταθῇ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Παντοναῶ μέχρι τῆς θαλάσσης. Σατράπης δὲ αὐτῆς κατεστάθη ὁ Πείθων, ἔχων στρατὸν 10,000 ἀνδρῶν².

Ἡ θέσις τῆς ἐν Σόγδοις Ἀλεξανδρείας εἶνε διὰ τὸν κάτω ροὺν τοῦ Ἰνδοῦ μία τῶν σπουδαιωτάτων· διότι ἐντεῦθεν ἄρχεται μεταβαλλόμενος ὁ χαρακτήρ καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων. Αἱ ὁρεῖναι σειραὶ Σολιμάν, αἵτινες ἐκτείνονται παρὰ

¹) Ὁ Vincent (σ. 119 ἐξ.) καὶ ὁ Pottinger (σ. 382) ἀνευρίσκουσι τὴν τοποθεσίαν ταύτης τῆς πόλεως ἐν τῇ σημερινῇ Bukhor. Νομίζω ὅτι ἀπατῶνται. Ἐκείνο τὸ «τῶν Σόγδων βασιλείον» (*Ἀῤῥιανού* Γ', 15, 4) θὰ ἔκειτο πολὺ ἀνωτέρω περὶ τὸ μέσον περίπου τῶν 30 σχεδὸν μιλίων τῶν μεταξὺ Bukhor (Bakkan) καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰφάσιος, κατ' ἐκείνον περίπου τὸν τόπον, ὅπου καὶ νῦν ἔτι ἄγει ἡ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὰ στενὰ τοῦ Bholan ὁδός, ἀφ' οὗ διαβῇ τὸν Ἰνδόν, καθ' ὃ παρατηρεῖ ὁ Cunningham (σ. 255), μεταξὺ Fazilpur ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς καὶ Kasmor ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς. Ὁ *Στέφανος Βυζάντιος* (ἔ. ἀ.) τάσσει ταύτην τὴν Ἀλεξανδρείαν εἰς τὴν δεκάτην ἔκτην τάξιν, καὶ λέγει «ἐν τῇ Σαγδιανῇ» κειμένην, ἃν καὶ ἔχει τὴν προσθήκην «παρὰ Παροπαμισάδαις», ἥτις εἶνε παρέμβλημα ἀλλαχόθεν παραπλανηθέν· διότι λείπει παρ' αὐτῇ ἡ Ἀλεξάνδρεια sub ipso Caucaso (δηλ. ἡ ἐν Παροπαμισάδαις). Οἱ ἐνταῦθα καταλειφθέντες 10,000 μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου. Πείθων δὲ καὶ ὅχι Πύθων εἶνε τὸ ὄνομα τοῦ σατράπου· οὗτος δέ, υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος, εἶνε διάφορος τοῦ τε Πείθωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Κρατεῦς ἐξ Ἑορδαίας καὶ τοῦ Πύθωνος τοῦ Καταναίου ἢ Βυζαντίου, τοῦ φερομένου ὡς ποιητοῦ τοῦ σατυρικοῦ δράματος Ἀγῆνης.

²) «Πείθων καὶ Ὁξυάρτης» λέγει ὁ Ἀρβιανός. Λεπτομερέστερα περὶ τούτου κατωτέρω. Ὁ Tod (ἔ. ἀ. I, σ. 92) θεωρεῖ τοὺς Σόγδους ὡς Sodas, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Pramares.

τὸν Ἰνδὸν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, κάμπτονται σχεδὸν κατ' ὀρθὴν γωνίαν τρεπόμεναι πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Βολάν. Ἡ ἔρημος, ἣτις ἐπλησίαζε τὸν Ἰνδὸν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς, ὑποχωρεῖ, ὁ δὲ ποταμὸς μετὰ τῶν βραχιόνων, οὓς ἐκπέμπει πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τ' ἀριστερὰ σχηματίζει πολλὰς νήσους καὶ νησίδια ἀλιτενῇ. Χώρα δὲ χαμηλὴ, εὐφορος καὶ πολυάνθρωπος ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν· μετ' ὀλίγον γίνεταί ἐπαισθητὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὠκεανοῦ. Εἰς ταῦτα δὲ προσθετέον καὶ ἑτέραν τινὰ οὐχ ἥττον ἀξιοσημείωτον περίστασιν τὴν ἐξῆς: πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐκτείνεται χώρα χαμηλὴ μονότονος καὶ ἀχανής, καθ' ὅσον δὲ προχωρεῖ πρὸς νότον βλέπει τις πρὸς δυσμὰς ὑπὲρ ἄνω τῆς πεδιάδος ὑψούμενον μέγα ὄρεινόν πρόχωμα, περικλείον τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μόνς. Ὁ σημερινὸς ῥοὺς τοῦ Ἰνδοῦ ἀποτελεῖ μέγα τόξον ἐκτεινόμενον παρὰ τὴν ὑπώρειαν τούτων τῶν ὄρειων, καὶ ἔπειτα τρέπεται πάλιν πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ὑδεραβάδ, ὅπου ἄρχεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ Δέλτα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἰνδὸς ἔρρεε διὰ τῆς χορδῆς τούτου τοῦ τόξου, πρὸς νότον ἀπὸ τοῦ Βουκὸρ μέχρι τοῦ Ὑδεραβάδ, παρὰ δὲ τὸ Βουκὸρ ἐξηκολούθει τὸν ῥοῦν ὑπὸ σειρὰν τινα χαμηλῶν τιτανωδῶν λόφων, ἣν διαρρήξας ῥέει τανῦν πρὸς δυσμὰς. Ἡ σειρὰ αὕτη φέρει καὶ νῦν ἔτι τὰ ἐρείπια τῆς Ἀλὸρ, τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῆς χώρας Σίνδ. Αὕτη δὲ ἡ χώρα Σίνδ εἶνε ὡσεὶ κῆπος· ἀμπελῶνες καλύπτουσι τοὺς λόφους, ὁ λιβανωτὸς τοῦ ξηροῦ ἀραβικοῦ κλίματος, αἱ ἀνθηραὶ πεδιάδες τῆς ὑγρᾶς καὶ θερμῆς τροπικῆς χώρας, ὁ ἀραβόσιτος τῶν ἐλωδῶν παραποταμίων τόπων προκόπτουσιν ἐνταῦθα ὁμοῦ· πόλεις καὶ κῶμαι ἀπειράριθμοι κοσμοῦσι τὴν χώραν· διὰ δὲ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν διωρύγων αὐτοῦ ὑπάρχει διηνεκὴς συγκαινωνία, καὶ οἱ κάτοικοι, μεσημβρινοί, μελαχροinoί, βασιλευόμενοι, διαφέρουσι πολὺ τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς χώρας τοῦ ἄνω Ἰνδοῦ. Ἐνταῦθα ἡ τάξις τῶν Βραχμάνων ἔχει ὑπέροχον θέσιν καὶ ἀναμφισβήτητον ῥοπὴν ἐπὶ τοῦ δημοσίου βίου, ἡ δὲ διαγωγὴ τῶν ἡγεμόνων καθορίζεται ὑπὸ τε τῶν θρησκευτικῶν

προλήψεων καὶ ὑπὸ τῶν ὑποφίω·ν καὶ τῶν ἀτελευτήτων ἀντιζη-
λιῶν· ὁ δὲ χαρακτήρ οὗτος μετὰ τοσούτους αἰῶνας καὶ παρὰ πᾶ-
σαν μεταβολὴν τῆς ἐξουσίας, τῆς θρησκείας καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς
φύσεως παρέμεινεν ὁ αὐτός.

Αἱ ιδιότητες αὗται τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἔγει-
ναν ἀμέσως ἐπαισθηταὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ ὑποταγὴ τῶν
Μαλλῶν εἶχε μὲν καταπαύσῃ πᾶσαν ἀντίστασιν τῶν ὁμορούντων
λαῶν, καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ νικηφόρῳ πορείᾳ ὁ στρατός προέβη μέ-
χρι τῆς χώρας τῶν Σόγδων. Ἀλλὰ μάτην ὁ βασιλεὺς περιέμενε
τὴν ἐκουσίαν ὑποταγῆν τῶν ἄλλων λαῶν· οὔτε αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες
οὔτε πρεσβεῖαι τῶν ἡγεμόνων ἦλθον, προσφέρουσαι τὸ σέβας αὐ-
τῶν εἰς τὸν κύριον τῆς χώρας τοῦ Ἰνδοῦ· εἰς τὴν περιφρόνησιν
δὲ τοῦ ἰσχυροῦ ξένου θὰ παρέσυρον αὐτοὺς οἱ ψιθυρισμοὶ τῶν
ὑπεροπτικῶν βραχμάνων ἢ ἡ πεποιθήσις ἐπὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν δυ-
νάμεις. Μόνος ὁ ἡγεμὼν Σάμβος¹ ὑπετάχθη οἰκειοθελῶς, διότι
ὑποτελὴς ὢν τοῦ ἰσχυροῦ Μουσικανοῦ θὰ προετίμησε νὰ ὑπο-
χρεώσῃ μᾶλλον τὸν ξένον ἄρχοντα ἢ τὸν γειτονικὸν ἡγεμόνα. Ὁ
δὲ Ἀλέξανδρος ἐπεκύρωσεν εἰς αὐτὸν ὡς σατράπην τὴν κατοχὴν
τῆς ὀρεινῆς αὐτοῦ χώρας², ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, ἐπέτρεψεν εἰς

¹) Τοῦτο κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Γ', 16, 4· ὁ δὲ Κούρτιος (IX, 8, 17), ὁ Διόδω-
ρος (IZ', 102 [ἀλλὰ καὶ οὗτος Σάμβον ἀποκαλεῖ αὐτὸν Σ.Μ.], ὁ Στράβων (IE' σ. 701)
ὀνομάζουσιν αὐτὸν Σάβον· ὁ δὲ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΕΔ') Σάβδαν· ὁ Ἰουστίνος (XII,
10) Ambigerus (διάφ. γρ. Ambi regis)· ὁ Ὁρώσιος (I, 19) Ambira rex. Κατὰ τὸν
Lassen τὸ ὄνομα τὸ ἐγγώριον θὰ ᾔτο Cambhu.

²) Ὁ Vincent (σ. 130 ἐξ.) ἐτοποθέτησε τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τῶν ὀρεινῶν Ἰνδῶν
εἰς τὴν χώραν τοῦ Sebee. 40 περίπου μίλια μακρὰν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ Bhukor ἢ
'Αλεξανδρείας· καὶ ὑπὲρ ταύτης μὲν τῆς ὑποθέσεως οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει εἰμὴ ἡ ἀπατηλὴ
ὁμοιότης τοῦ ὀνόματος· κατ' αὐτῆς δὲ εἶνε ἡ ἀπόστασις, ὁ μὴ Ἰνδικὸς πληθυσμὸς τοῦ Se-
weestan, ἡ σαφὴς μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, λέγοντος ὅτι ἡ χώρα εἶνε ὅμορος τῆς Παραι-
τακηνῆς. Διὰ ταῦτα θὰ ἔχῃ δίκαιον ὁ Pottinger, ὅστις ὑπολαμβάνει ὅτι τὰ μὲν ὄρη, ἐν
οἷς ἔκειτο ἡ ἡγεμονία τοῦ Σάμβου, εἶνε τὰ ὄρη Jungar τὰ πρὸς νότον τοῦ βραχίονος τοῦ
Ἰνδοῦ Larkhanu, ἢ δὲ πρωτεύουσα αὐτοῦ ἡ Sehwan παρὰ τὸν Ἰνδόν (Pottinger
σ. 539 τῆς γερμ. μετὰφρ.). Ὁ συνταγματάρχης Tod (II, σ. 220) ἀνάγει κατὰ τὸν ἴδιον
αὐτοῦ τρόπον τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος εἰς τὴν δυναστείαν Sind-Sama.

αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ εἰς τοὺς ὑποτελεῖς ἡγεμόνας τῆς σατραπείας τῆς ἄνω Ἰνδικῆς.

Ἡ ἀνεξάρτητος στάσις, ἣν ὁ Μουσικανός καὶ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες τῆς χώρας ἠθέλησαν, ὡς φαίνεται, νὰ τηρήσωσιν, ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ δοκιμάσῃ πάλιν τὴν ἔνοπλον βίαν. Ἐξορμήσας ἐκ τῆς ἐν Σόγδοις Ἀλεξανδρείας κατέπλευσεν ὡς τάχιστα εἰς ἐκεῖνον τὸν βραχίονα τοῦ Ἰνδοῦ, ὅστις φέρει πρὸς τὰ ὄρη καὶ τὴν πρωτεύουσάν τοῦ Μουσικανοῦ, ἔφθασε δὲ εἰς τὰ ὅρια αὐτοῦ, πρὶν ἢ ὁ ἡγεμὼν φαντασθῇ καὶ εἰσβολήν. Καταπλαγεὶς δὲ ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ κινδύνου, ἐζήτησε νὰ ῥίψῃ εἰς λήθην τὴν ἀγέρωχον αὐτοῦ θρασύτητα διὰ ταχείας καὶ ταπεινῆς ὑποταγῆς· ὅθεν αὐτοπροσώπως ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα, ἐκόμισε πολλὰ καὶ τιμαλφῇ δῶρα, ἐν οἷς καὶ πάντας αὐτοῦ τοὺς ἐλέφαντας· παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὴν χώραν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι διέπραξε μέγα ἀδίκημα, καὶ τοῦτο ἦτο ἀσφαλέστατον μέσον, ἵνα κερδίσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν μεγαθυρίαν τοῦ βασιλέως. Τυχὼν λοιπὸν συγγνώμης, ἀφέθη ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ ὑπὸ μακεδονικὴν ἐπικυριαρχίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐθαύμασε τὴν γόνιμον φύσιν ταύτης τῆς χώρας· ἡ δὲ πρωτεύουσα τοῦ ἡγεμόνος, ἐπικαίρως κειμένη πρὸς διατήρησιν τῆς ὅλης χώρας, ἔμελλε νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ φρουρίου, ὅπερ διετάχθη ὁ Κράτερος νὰ οἰκοδομήσῃ, καὶ διὰ μακεδονικῆς φρουρᾶς¹.

Ὁ βασιλεὺς, ἀναλαβὼν τοὺς τοξότας, τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ἱππαρχιῶν, ἀνέζευξε πρὸς τὴν χώραν τῶν Πραιστῶν καὶ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος Ὁξυκανοῦ, ἣ ὅπως ὑπ' ἄλλων ὀνομάζε-

¹) Ἀῤῥῥῑανοῦ Γ', 15. Τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος Μουσικανοῦ εἶνε καὶ τὸ τῆς χώρας. Ἀνευρίσκεται δὲ ὁ Mushika καὶ ἡ ἔδρα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐρειπίοις τῆς Alor (ἢ Arore καθ' ὃν ὁ Wood σ. 40 ὀνομάζει καὶ περιγράφει αὐτήν). Ὁ δὲ Κράτερος, ὅτε ἐγενεῖν ἡ ἀναγκρῆς ἐκ τῆς ἐν Σόγδοις Ἀλεξανδρείας, εἶχεν ἤδη διαβῆ εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰνδοῦ (Ἀῤῥῑανοῦ Γ', 15, 5) καὶ τὸ ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ «(ἐκπέμπει) διὰ τῆς Ἀραχῶτων καὶ Δράγγων γῆς» φαίνεται ὅτι εἶνε λείψανον εἰδήσεως περὶ τοῦ σκοποῦ ταύτης τῆς ἐκστρατείας (ὅθεν ἀῤῥῑε ἔστειλε » Ἀῤῥῑανοῦ Γ', 17, 3). Ἐνεκα δὲ τῶν ἀκολουθίων ἐπεκτάσεων τοῦ Μουσικανοῦ θὰ ἔλαθε διαταγὴν ὁ Κράτερος νὰ σταθῇ περίπου μεταξὺ Sakkar καὶ Shikarpur εἰς ἀπόστασιν 4 μιλίων ἀπὸ τῆς Bhukor.

ται, Πορτικανού¹. Οὗτος μὴ ἔχων διάθεσιν νὰ ὑποταχθῇ, ἐκλείσθη μετὰ σπουδαίας δυνάμεως ἐντὸς τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς πλησιάσας κατέλαβε μίαν τῶν πόλεων τῆς ἡγεμονίας ἄνευ κόπου· ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν, ὅστις δὲν ἐθαμβώθη ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Μουσικανοῦ, περιέμενε τὸν ἐχθρὸν ὅπισθεν τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ. Προσελθὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἤρχισε τὴν πολιορκίαν, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ ἡγεμὼν ὑποχωρήσας ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις· ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρὸς, διότι τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως εἶχεν ἤδη διαρραγῇ, οἱ Μακεδόνες εἰσεχώρησαν διὰ τοῦ ῥήγματος, οἱ Ἰνδοὶ κατεβλήθησαν ἀπεγνωσμένως μαχόμενοι, καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐφονεύθη. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς πρωτευούσης καὶ τοῦ ἡγεμόνος εὐκολος ἦτο ἡ ὑποταγὴ τῶν ἐπιλοίπων πολυαρίθμων πόλεων τῆς πλουσίας ταύτης χώρας. Ὁ Ἀλέξανδρος παρέδωκεν αὐτὰς εἰς λεηλασίαν, ἐλπίζων ὅτι διὰ τῆς τύχης τῶν Πραιστών ἤθελε καταπλήξῃ τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ ὅτι τέλος ἤθελεν ἶδῃ ταῦτα μᾶλλον ἐκουσίως ἢ κατ' ἀνάγκην ὑποτασσόμενα.

Ἀλλ' ἤδη ἐξερράγησαν νέαι ταραχαὶ ἐκεῖ, ὅπου δὲν προσεδόκα τις αὐτάς. Ὁ ἡγεμὼν Σάμβος εἶδε μετὰ φρίκης, ὅτι ὁ Μουσικανὸς οὐ μόνον δὲν ἐτιμωρήθη, ἀλλ' ἀνῆλθε καὶ εἰς μεγάλην εὐνοίαν παρὰ τῷ βασιλεῖ· ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ φοβῇται μήπως τώρα ὑποστῇ τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ. Οἱ δὲ βραχυῖνες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἐλατήριο ἐῖχον, εἰμὴ τὸ τοῦ μίσους πρὸς τὸν νικηφόρον ξένον, δὲν ὤκνησαν νὰ συνδυλίσωσι τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ τέλος νὰ παροτρύνωσιν

¹) Ὁξυκανὸς παρὰ τῷ Ἀρβιανῷ, Πορτικανός δὲ παρὰ Στράβωνι, Διοδώρῳ καὶ Κουρείῳ. Κατὰ τὸν Lassen (II, σ. 178) τὸ ἀκριβὲς αὐτοῦ ὄνομα, παραγόμενον ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου Prahsta (ὃ ἔ. λοφώδης χώρα), θὰ ᾔτο Prāthaka. Ἐκ δὲ τῶν λόγων τοῦ Ἀρβιανοῦ πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ὁ βασιλεὺς, ἵνα κάμῃ ταύτην τὴν στρατείαν, ἀπεμακρύνθη τοῦ ποταμοῦ, τραπεῖς πρὸς δυσμὰς, διὰ τοῦτο ὁρθῶς φαίνεται, ὁ Cunningham ζητεῖ τὴν πόλιν Prahsta παρὰ τὴν Mahorta, ὅπου ὁ Masson (Travels I, σ. 461) εὗρε σπουδαῖον ἀρχαῖον φρούριον.

αὐτὸν εἰς τὸ ἀτοπώτατον τῶν διαβημάτων. Ἐφυγε πέραν τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὴν ἔρημον, καταλιπὼν ἐν τῇ χώρᾳ ταραχὴν καὶ ἀνταρσίαν. Ὁ βασιλεὺς ἔσπευσεν ἐκεῖσε, καὶ ἡ μὲν πρωτεύουσα Σινδόμανα¹ ἤνοιξε τὰς πύλας καὶ ὑπετάχθη εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Ἀλεξάνδρου τοσοῦτον προθυμότερον, καθ' ὅσον δὲν εἶχε μετὰσχητῆς ἀποστασίας, οἱ δὲ ἐλέφαντες καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ ἡγεμόνος παρεδόθησαν, καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς χώρας ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῆς πρωτεύουσας· μία δὲ μόνον, εἰς ἣν εἶχον καταφύγη οἱ βραχυμαῖνες οἱ αἵτιοι τῆς ἀποστασίας, ἐτόλμησε ν' ἀντισταθῇ, ἀλλ' αὕτη μὲν ἐξεπορθήθη, οἱ δὲ ὑπαίτιοι βραχυμαῖνες ἐθανατώθησαν².

Ὁ τυφλὸς φανατισμὸς τῆς ἱερᾶς τάξεως, ὅστις τοσοῦτον μᾶλλον ἐξήπτετο, ὅσον ἦτο ἀπεγνωσμένος, δὲν κατεπλάγη ὑπὸ τῆς τύχης τῶν βραχυμάνων τοῦ Σάμβου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως εὗρε τρόπον νὰ ἐξερεθίσῃ τὸν ἡγεμόνα Μουσικανὸν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας αὐτοῦ, ἐμπνεύσας εἰς αὐτοὺς ἄσπονδον μῖσος πρὸς τοὺς ξένους καὶ προτρέψας εἰς φανεράν ἀποστασίαν καὶ εἰς φόνον τῶν μακεδονικῶν φρουρῶν. Ἀμφοτέρωθεν τοῦ ποταμοῦ ἐξεβράβη ἡ φλὸξ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ πάντες ἔδραμον εἰς τὰ ὅπλα, ἐάν δὲ ἡ ἰσχὺς τῆς θελήσεως καὶ τῆς διευθύνσεως ἦτο

¹) Οὕτω καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου· ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος Σινδονάλια ἢ Σινδόλια. [Ἐν ταῖς νεωτέραις ἐκδόσεσι τοῦ μὲν Ἀρρίανου Γ', 16 4 φερεται Σινδρίμανα, τοῦ δὲ Στράβωνος ΙΕ', 701 Σινδόμενα Σ. Μ.]. Ὁ Tod (I, σ. 218) θεωρεῖ τὴν πόλιν Minagara ὡς Saminagara τουτίστι Σάμβου ἔδραν (Nagara). Τὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν τοποθεσίαν αὐτῆς παρὰ τὴν νῦν Sehwan λεπτομερέστερον κατέδειξαν ὁ Lassen (II, σ. 179) καὶ Cunningham (II, σ. 264).

²) Κατὰ τὸν Κούρτιον IX, 8, 15 Octoginta milia Indorum in illa regione caesa, Clitarchus est auctor. Τὸ δὲ εὐθὺς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ ἰστορούμενον, ὅτι οἱ Μακεδόνες δι' ὀρυκθείσης ὑπὸ νόμου αἰφνιδίως ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν εἶνε ἐπίσης ἄξιον τοῦ Κλειτάρχου, ἐξ οὗ καὶ ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 102) παρέλαβε τὰς 80,000, χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ αὐτόν. Κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον ('Αλεξ. ΕΔ') οἱ Βραχυμαῖνες τοῦ Σάμβα εἶνε οἱ ἀποκριθέντες εἰς τὸν βασιλέα Ἀλεξάνδρον διὰ τῶν περιβοήτων ἐκείνων σοφισμάτων, ἅτινα ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ εὐπαίδευτος Ἀρρίανος (Γ', 16,5 «τῆς σοφίας, εἰ δὴ τίς ἐστιν») σπουδαίας τινὸς φιλοσοφικῆς ἀξίας ἄμοιρα, ἔλαβον ἐν τῇ ἀρχαιότητι φήμην βαθείας σοφίας. Ἐν αὐτοῖς διορᾷ τις τὴν λεπτότητα τῆς διακρίσεως καὶ τὴν ἐπιπόλαιον νοημοσύνην, εἰς ἣν περιήλθεν ἡ Ἰνδικὴ σοφία, ἀφ' οὗ ἁπλᾶς ἀπέβαλε τοὺς μυθικοὺς καὶ μυστικοὺς τύπους.

ἴση πρὸς τὴν μανίαν τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ βασιλεὺς θὰ εἶχεν ἐνταῦθα πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα. Ἀλλὰ μόλις προσελθόντος αὐτοῦ, ὁ Μουσικανὸς ἔφυγε πέραν τοῦ Ἰνδοῦ· καὶ ὁ Πείθων ἐστάλη πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράτευσε κατὰ τῶν πόλεων, αἵτινες στερούμεναι ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ νοήμονος ἡγεσίας καὶ μηδεμίαν ἔχουσαι σωτηρίας ἐλπίδα περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ¹. Αἱ τιμωρίαι διὰ τὴν ἀποστασίαν ὑπῆρξαν αὐστηραί· ἀπειράριθμοι Ἰνδοὶ ἀπέθανον, οἱ μὲν φονευθέντες κατὰ τὰς ἐφόδους, οἱ δὲ μετὰ τὴν νίκην θανατωθέντες, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες ἐξηδραποδίσθησαν καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν κατεστράφησαν· εἰς δὲ τὰς ὀλίγας αὐτῶν ὑπολειφθείσας κατέστησε μακεδονικὰς φρουράς, καὶ ἐτείχισεν αὐτάς. Ὁ δὲ Μουσικανὸς συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον αὐτὸς τε καὶ πολλοὶ βραχμᾶνες, καὶ ἐκρεμάσθησαν παρὰ τὰς λεωφόρους τῆς χώρας, ἣν ἐνέβαλον εἰς τοσαύτην δυστυχίαν.

Τότε ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στόλον καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον²· ἡ ἀδυσώπητος αὐστηρότης, μεθ' ἧς κατέπνιξε καὶ ἐτιμώρησε τὰς ἀποστασίας, φαίνεται ὅτι ἐνεποίησε τέλος τὴν σκοπούμενην ἐντύπωσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν Ἰνδῶν. Ὅθεν πρῶτος ἔσπευσε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν βασιλέα ὁ Μοῖρις³, ὁ ἡγεμὼν τῶν

¹) Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ταχθῇ ἡ πόλις τῶν Βραχμάνων Ἀρματῆλια (Διοδώρου ΙΖ', 105 Κουρτίου ΙΧ, 8, 18), κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς ὁποίας ἐτραυματίσθη ὁ Λαγίδης Πτολεμαῖος. Ἡ δὲ παράδοξος ἀφήγησις τοῦ ὀνείρου, ὅπερ εἶδε καθ' ὕπνον ὁ βασιλεὺς πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε ἐπινόημα τοῦ Κλειτάρχου. Ὁ Ἀβρίανος τοῦλάχιστον οὐδὲν τοιοῦτον ἱστορεῖ, ἀν καὶ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ τοῦ Πτολεμαίου.

²) Ἀβρίανου Γ', 17, 1 «ἐπὶ τὸ στρατόπεδόν τε ἐπανῆκε καὶ τὸν στόλον», ἀνέπλευσε λοιπὸν τὸν ποταμὸν πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἦτο τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ στόλος. Καὶ ὁ μὲν στόλος κατέπλευσε πρὸς νότον διὰ τῆς Αlog, ὁ δὲ στρατὸς (πιθανῶς ἡγουμένου τοῦ Ἡφαίστιωνος) παρεπορεύθη, ἐν ᾧ ὁ Κράτερος περιέμενε παρὰ τὸ Sukkor διαταγὴν πρὸς ἀναχώρησιν.

³) Τὸ ὄνομα Μοῖρις (διάφ. γρ. Meris) παρέχει ὁ Κούρτιος ΙΧ, 8, 28) καὶ μόνος αὐτός, διό καὶ δὲν δύναται τις νὰ ἐγγυηθῇ περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τούτου τοῦ ὀνόματος ὁ Lassen ἐστήριξε συνδυασμὸν τινα εὐπρόσδεκτον. Παραδέχεται ὅτι τὸ Moeris ἐγγράφη ἐξ ἀδελφείας ἀντὶ τοῦ Soeris, ὅτι τοῦτο εἶνε ὄνομα δυναστείας τῆς τῶν Saurja,

Παττάλων, οὔτινος τὸ κράτος ἐξετείνετο ἐφ' ἅπαν τὸ δέλτα τοῦ 'Ινδοῦ. 'Ελθὼν δὲ εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὴν χώραν του εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως, καὶ ἀντὶ τούτου ἔλαβε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπικράτειαν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους, καθ' οὓς εἶχον δοθῇ αἱ ἡγεμονίαι καὶ εἰς τὸν Μουσικανὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῶν μακεδονικῶν σατραπειῶν. 'Αφ' οὗ δὲ ὁ 'Αλέξανδρος ἔλαβε παρ' αὐτοῦ λεπτομερεστέρας πληροφορίας περὶ τῆς φύσεως τοῦ δέλτα τοῦ 'Ινδοῦ, ὅπερ ἄρχεται ἀπὸ τῶν Παττάλων, περὶ τῶν στομιῶν τοῦ ποταμοῦ καὶ περὶ τοῦ 'Ωκεανοῦ, εἰς ὃν ταῦτα ἐκβάλλουσιν, ἀπέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν, παραγγείλας νὰ παρασκευάσῃ πάντα τὰ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Μετὰ ταύτης τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Μοίριδος τοῦ ἐσχατοῦ τῶν αὐτονόμων ἡγεμόνων τῆς περὶ τὸν 'Ινδὸν χώρας ἔληξαν τὰ πολεμικὰ ἔργα τῆς ἐκστρατείας· οὐδεὶς τοῦλάχιστον μέγας καὶ καθολικώτερος ἀγὼν, ἀλλὰ τὸ πολὺ μεμονωμένη τις ἀντίστασις καὶ εὐκατάβλητοι ἀταξίαι προσεδοκῶντο ἐν τῇ εὐρείᾳ παρὰ τὸν 'Ινδὸν χώρα. Μὴ ὑπαρχούσης λοιπὸν πλέον ἀνάγκης ἀπάσης τῆς πολεμικῆς δυνάμεως, ἐπέστη ὁ χρόνος τῆς ἐπιστροφῆς. Διότι καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ βασιλέως ν' ἀνακαλύψῃ τὴν θαλασσίαν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τῆς 'Ινδικῆς εἰς τὴν Περσίαν, καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ νὰ διέλθῃ τὰς μεσημβρινὰς παραλίους χώρας τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν, τὰς μέχρι τοῦδε μὴ ὑποταχθεῖσας διὰ τῆς ἀμέσου παρουσίας αὐτοῦ καὶ ἐν μέρει οἰκουμένας ὑπὸ αὐτονόμων, δὲν ἀπήτουν τὴν χρῆσιν παντὸς τοῦ στρατοῦ, οὗ ἡ διατήρησις ἐν μὲν ταῖς πλουσιωτάταις ἰνδικαῖς χώραις ἦτο εὐκόλος, κατὰ δὲ τὴν πορείαν τὴν διὰ τῆς παραλίας καὶ πολλάκις ἐρήμου χώρας προσέκρουεν εἰς παντοίας δυσχερείας. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐκ τῶν βορειανατο-

καὶ ὅτι εἰς τοῦτο τὸ ὄνομα ἀναφέρεται τὸ παρὰ *Στεφάνῳ Βυξαντίῳ* (ἐν λ. 'Αλεξάνδρεια), ὅπου ὡς δεκάτῃ τετάρτῃ 'Αλεξάνδρεια τάσσεται « ἡ ἐν Σωριανοῖς, 'Ινδικῇ ἔθνει », καὶ ὅτι αὕτη εἶνε ἡ πόλις Πάτταλα, ἥτις κατὰ τὸν *'Αρρίδιανόν* ἐν Γ', 17, 6 καὶ 18, 2 ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου.

λικῶν χωρῶν τοῦ κράτους εἶχον ἔλθῃ εἰδήσεις, παριστῶσαι ἀναγκαιάν τὴν εἰς ἐκείνας τὰς χώρας ἀποστολὴν σπουδαίας μακεδονικῆς δυνάμεως. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βακτριανῆς Ὁξυάρτης, ἐλθὼν πρὸ μικροῦ εἰς τὴν στρατιάν, ἐκόμισε τὴν εἰδῆσιν, ὅτι οἱ ἐν Βάκτροις Ἕλληνες στρατιωτικοὶ ἄποικοι ἀπεστάτησαν. Ἐριδὲς δὲ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων μαχητῶν, καθ' ἃ λέγει ἡ ταῦτα ἱστοροῦσα οὐχὶ πολὺ ἀξιόπιστος πηγὴ, παρήγαγον αἱματηρὰς σκηνάς¹ κινούμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας, ἐκυρίευσαν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Βάκτρων, προσεκάλεσαν τοὺς βαρβάρους εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἔδωκαν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως εἰς τὸν Ἀθηνόδωρον τὸν ὑποκινητὴν αὐτῶν, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλάδα. Ἐναντίον τοῦ Ἀθηνοδώρου ἐχάλκευσε σκευωρίας Βίκων τις, ὅστις ἐξηλοτύπει αὐτὸν διὰ τὴν βασιλείαν, καὶ ἐν τινι συμποσίῳ γενομένῳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βόξου, ἐνὸς τῶν ἐπιφανῶν βαρβάρων, ἐφόνευσεν αὐτόν, τὴν δ' ἐπιούσαν ἀπελογήθη ἐνώπιον παντὸς τοῦ στρατοῦ· μόλις καὶ μετὰ βίας κατῴρθωσαν οἱ ἀρχηγοὶ νὰ προφυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς μανίας τῶν στρατιωτῶν, ἀλλ' ἔπειτα συνώμοσαν αὐτοὶ πάλιν κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸν ἔθεσαν ἐπὶ τῆς βασάνου, ἵνα ὡσαύτως φονεύσωσιν αὐτόν· ἀλλὰ τότε ἐπεμβάντες οἱ στρατιῶται ἀπήλλαξαν αὐτόν τῆς βασάνου, καὶ αὐτοῦ ἡγουμένου ἀνέκευξαν, τρισχίλιοι τὸν ἀριθμόν, ἐπιδιώκοντες τὴν πολινόστησιν. Καὶ προσεδοκᾶτο μὲν ὅτι τὸ πλῆθος τοῦτο θὰ ἐπανάγετο εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς σατραπείας¹, ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον· διότι καὶ ἐν τῇ σατραπείᾳ τοῦ Παροπαμίσου δὲν ἦσαν τὰ πάντα ἥσυχα. Ὁ Θυριάσσης εἶχεν ἐξεγείρει τοὺς κατοίκους καθ' ἑαυτοῦ

¹) Κουρτίου IX, 7, 1, ὅστις ἐν τέλει λέγει bis liberatus (Bicon) cum caeteris qui colonias a rege attributas reliquerat, revertit in patriam. Διοδώρου IZ', 99, ὅστις ἐπεκτείνει τὴν ἀποστασίαν μέχρι τῆς Σογδιανῆς. Ὁ Διοδώρος λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες οὗτοι, πολίνοστοῦντες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνικήθησαν καὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τοῦ Πειθωνοῦ. Ἐκ καλῆς πηγῆς ἱστορεῖ ὁ Δέξιππος (παρὰ Φωτίῳ Κώδ. 81, Ἀπόσπ. 1 ἐκδ. Müller) πράγματα ἀναφερόμενα, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν αὐτὴν ἀποστασίαν, περὶ ὧν ἐπίστησα τὴν προσοχὴν ἐν τῷ Hermes XI, σ. 462.

διὰ παντοίων καταπιέσεων καὶ ἀδικιών, οὕτως ὥστε ἀπροκάλυπτα κατ' αὐτοῦ παράπονα εἶχον ἔλθῃ πρὸς τὸν βασιλέα, δι' ὃ καὶ ἐπαύθη τοῦ ἀξιώματος, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπέμψθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ ἡγεμὼν Ὁξυάρτης¹. Εἰς περισσοτέραν ἀνησυχίαν ἐνέβαλλον αἱ εἰδήσεις ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀριανῆς· ὁ Πέρσης Ὀρδάνης ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος, καὶ ἐσφετερίσθη τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀριασπῶν παρὰ τὸν κάτω Ἐτύμαδρον². Ἐνταῦθα δὲ μάλιστα ἦτο σπουδαία ἀνάγκη νὰ ἐμφανισθῇ ἀξιόλογος μακεδονικὴ δύναμις, ἵνα καταπνίξῃ τὸν κίνδυνον ἐν τῷ σπέρματι.

Σχεδὸν τὸ τρίτον μέρος τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἔτοιμον νὰ πορευθῇ εἰς τὴν Ἀραχωσίαν, ἡγουμένου τοῦ Κρατέρου· οὗτος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὰς φάλαγγας τοῦ Ἀττάλου, τοῦ Ἀντιγένους³, τοῦ Μελεάγρου, μέρος τῶν τοξοτῶν, ἅπαντας τοὺς ἐλέφαντας καὶ τοὺς ἐταίρους τοὺς τε ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ὅσοι ἄχρηστοι πλέον πρὸς ὑπηρεσίαν ἔμελλον νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε. Καθ' ὅς δὲ εἶχε διαταγὰς, ὥφειλε νὰ πορευθῇ διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς εἰς τὴν Καρμανίαν⁴, ὥφειλε δὲ νὰ καταβάλλῃ τοὺς κατ' ἐκείνας τὰς

1) Ἀρξίανου Γ', 15. Κουρτίου IX, 8, 9. Ὁ Ἀρξίανος λέγει ὅτι ὁ Πείθων καὶ Ὁξυάρτης ἔλαβον τὴν σατραπείαν τοῦ Κάτω Ἰνδοῦ. Τοῦτο φαίνεται τόσον ὀλιγώτερον πιθανόν, καθ' ὅσον οἱ δύο οὗτοι δὲν εἶνε ὅμοιοι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ χωρίζονται διὰ τῆς σατραπείας τοῦ ἄνω Ἰνδοῦ καὶ τῆς Ἀραχωσίας.

2) Ἀρξίανου Γ', 27, 3. Ὁ Κουρτίος IX, 10, 20 λέγει Orcinen (Ocinen) et Tariaspen (Zariaspen) nobiles Persas. Ἐπειδὴ ὁ Ἀρξίανος ἔνα μόνον γνωρίζει τὸν Ὀρδάνην, ὃν ὁ Κράτερος πορευόμενος διὰ τῆς Ἀραχωσίας, Δραγγιανῆς, τῆς χώρας τῶν Ἀριασπῶν καὶ τῆς Χοαρηνῆς (αὕτη εἶνε ἡ τάξις τῶν ἐπαρχιῶν) συνέλαβε, φαίνεται ὅτι δὲν εἶνε τολμηρὰ ἢ ὑπόθεσις ὅτι παρὰ τῷ Κουρτίῳ συνέβη τὸ σφάλμα ὅτι ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ σφετερισθέντος λαοῦ ἐπλάσθη τὸ τοῦ ἐτέρου ἀποστάτου Ἀριασπου.

3) Ὁ Ἀρξίανος Γ', 17, 3 ὀνομάζει τὸν Ἀντιγένην ἐνταῦθα μὲν ἀρχηγὸν μιᾶς τάξεως, ἐν δὲ τῇ παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχῃ, ὅπου μόνον ὑπασπισταὶ καὶ ψιλοὶ ἐτάχθησαν, ἄγει μετὰ τοῦ Σελεύκου καὶ Ταύρωνος « τῶν πεζῶν τὴν φάλαγγα ». Ἄν τὸ ὄνομα εἶνε ἀληθές, ἐν τῇ παρόντι χωρίῳ ἔχομεν παράδειγμα προδιδακμοῦ.

4) Ὁ Στράβων (IE, σ. 721) λέγει « Κράτερος δ' ἀπὸ Ὑδάσπου ἀρξάμενος δι' Ἀραχωτῶν ἦει καὶ Δραγγῶν εἰς Καρμανίαν ». Δύναται ἄρα γε τοῦτο νὰ σημαίῃ ὅτι ἐπορεύθη παρὰ τὸν Ἰνδὸν καὶ Ἀκεσίην πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τοῦ Ὑδάσπου καὶ ἔπειτα ἐτράπη τὴν πρὸς πιστροφὴν ὁδόν· Τοῦτο θὰ ἦτο οὐ μόνον ἀσκοπος καὶ ἐπίπονος μακροτέρα πορεία, ἀλλὰ τότε ἡ ὁδὸς θὰ ἐξηκολούθει κατ' ἀνάγκην διὰ τοῦ κράτους τοῦ Ταξιλου, καὶ διὰ τῆς σατραπείας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τῶν Παροπαμισαδῶν θὰ ἔφερεν εἰς τὴν Ἀραχωσίαν. Ἀλλ'

χώρας κακοβούλους νεωτερισμούς, καὶ πρὸ πάντων νὰ προτρέψῃ τοὺς ἐκεῖ σατράπας νὰ πέμψωσι τρόφιμα εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Γεδρωσίας, δι' ἧς ἐμελέτα προσεχῶς νὰ διέλθῃ ὁ *Αλέξανδρος¹.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Κρατέρου ἀνέζευξε καὶ ὁ βασιλεὺς· καὶ αὐτὸς μὲν κατέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου τὸν ποταμόν, ὁ δὲ Πείθων ἀναλαβὼν τοὺς ἵπποτοξότας καὶ τοὺς *Αγριᾶνας διέβη εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὅπως συνοικήσῃ μὲν τὰς ἐκεῖ κτισθείσας πόλεις ἐκ τῶν περιοίκων², καταβάλλῃ δὲ τὰ τελευταῖα ἔχνη τῶν ταραχῶν τὰ ἐν τῇ σκληρῶς τιμωρηθείσῃ χώρᾳ ὑπολειπόμενα, καὶ ἔπειτα κατέλθῃ εἰς τὰ Πάτταλα, ἵνα πάλιν συνενωθῇ μετὰ τῆς στρατιᾶς. Τοῦ δὲ λοιποῦ στρατοῦ ἐστρατήγει ὁ *Ηφαιστίων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ *Ινδοῦ κατερχόμενος εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν.

*Ἦδη κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ κατάπλου ἔλαβεν ὁ *Αλέξανδρος τὴν εἰδησιν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Παττάλων ἀντὶ νὰ παρασκευάσῃ πάντα τὰ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ στρατοῦ, λαβὼν τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ἴσως μὲν φοβηθεὶς τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα, πιθανώτερον δὲ ἐρεθισθεὶς ὑπὸ τῶν βραχμάνων. Διὰ τοῦτο ὁ *Αλέξανδρος ἔσπευσε μετὰ σπουδῆς ἐπὶ τὰ πρόσω· ἀλλὰ πανταχοῦ τὰ χωρία ἦσαν ἔρημα κατοίκων. *Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη *Ιουλίου ἔφθασεν εἰς τὰ Πάτ-

αὐτὸς ὁ Στράβων (σ. 725) χειραγωγεῖ ὀρθῶς, λέγων ὅτι ἡ νοτιανατολικωτάτη χώρα τοῦ παρθικοῦ κράτους ἡ προσεχὴς εἰς τὴν Ἰνδικὴν εἶνε ὁ Χοαρηνή, καὶ δι' αὐτῆς διήλθεν ὁ Κράτερος. Φυσικώτερον λοιπὸν εἶνε ὅτι ὁ Κράτερος ἐπορεύθη διὰ τῶν *Αραχωσίων ὁρέων τῶν τοῦ Sakkar καὶ Shikapur καὶ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Bholan ἦλθεν εἰς Kandahar. *Ἡ σπουδαία αὕτη πάροδος δὲν θὰ ἔμενεν ἀφρούρητος. Διὰ τί δὲ ὁ Κράτερος δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διήλθῃ διὰ τοῦ Kelat καὶ νὰ ἐπορεύθῃ εἰς τὸ Beludschistan ἐξηγεῖ ὁ Pottinger (σ. 387 τῆς γερμ. μετ.).

1) *Ο Διόδωρος (ΙΖ', 105) λέγει ὅτι ὁ *Αλέξανδρος ἔδωκε ταύτην τὴν διαταγὴν ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας, ὅτε περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, καὶ ὅτι αὕτη ἐτελέσθη ἐγκαίρως. *Ἐκ τῆς ἀνοήτου ταύτης εἰδήσεως δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐπαρκῶς ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἧτις καὶ οἰκοθεν ἐννοεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ *Αῤῥιανοῦ ἐν τῇ *Ἰνδικῇ ἐπανειλημμένως βεβαιοῦται.

2) *Αῤῥιανοῦ Γ', 17, 5 «τὰς τε ἐκτετειχισμένας ἤδη πόλεις ξυνοικήσαι». *Ἐννοοῦνται δὲ αἱ πόλεις τῆς χώρας τοῦ Μουσικανοῦ αἱ ἐν Γ', 17, 1 ὑποδειχθεῖσαι.

ταλα¹, αἱ μὲν ὁδοὶ καὶ οἰκίαι ἦσαν κεναί, πάντα δὲ τὰ κινητὰ κτήματα εἶχον φυγαδευθῆ, καὶ ἡ μεγάλη πόλις ἦτο ὥσπερ νεκρά. Ἀμέσως ἀπεστάλησαν τινες τῶν στρατιωτῶν πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν φευγόντων, καὶ κατορθώσαντες νὰ συλλάβωσί τινας, προσήγαγον αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ὑπεδέχθη αὐτοὺς μετ' ἀπροσδοκήτου προσηνείας, καὶ πέμψας αὐτοὺς πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς των προσεκάλει πάντας νὰ ἐπανέλθωσιν ἐν εἰρήνῃ εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἔργα των, οὐδὲν φοβούμενοι περὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν τύχης, ἐπειδὴ θὰ εἶνε ἐπιτετραμμένον εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσιν ὅπως καὶ πρότερον κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν, ν' ἀσκῶσι δὲ ἀσφαλῶς τὸ ἑαυτῶν ἐμπόριον καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὴν γεωργίαν. Ταῦτα τοῦ βασιλέως διαβεβαιώσαντος, οἱ πλεῖστοι ἐπανῆλθον οἰκαδε, καὶ ὁ 'Αλέξανδρος ἐδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκτέλεισιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, χάριν τοῦ ὁποίου ἀπέδιδε τοσαύτην σπουδαιότητα εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Ινδοῦ.

Ἐφρανόζετο ἡ ἔμαθεν, ὅτι ἡ αὐτὴ θάλασσα, εἰς ἣν ἐκβάλλει ὁ 'Ινδός, σχηματίζει τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ ὅτι ἄρα δύναται νὰ εὑρεθῇ θαλασσία ὁδὸς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Ινδοῦ εἰς τὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος. Ἡ δὲ ἐξουσία αὐτοῦ, ἥτις νῦν κατὰ πρῶτον ἐπήγαγε τὴν ἄμεσον συνάφειαν τῶν ἀπωτάτων ἔθνων, καὶ ἥτις ἐμελλε νὰ στηριχθῇ ὅχι ἐπὶ τῆς ἐνόπλου βίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν τῶν ἔθνων, ὥφειλε πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, εἰς τὴν ὑπαρξίν μεγάλου τινὸς δεσμοῦ πάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων μερῶν τοῦ κράτους καὶ εἰς τ' ἀποτελέσματα εὐ-

1) Ἡ θέσις τῶν Παττάλων « ἐνθα σχίζεται τοῦ 'Ινδοῦ τὸ ὕδωρ εἰς δύο ποταμοὺς μεγάλους· καὶ οὗτοι ἀμφότεροι σώζουσι τοῦ 'Ινδοῦ τὸ ὄνομα ἕξ τε ἐπὶ θάλασσαν » ('Αρβιανός), ἐδύνατο, ἂν οἱ σχηματισμοὶ τοῦ ποταμοῦ ἦσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν σήμερον, νὰ εἶνε ἐπὶ τοῦ διχασμοῦ ἢ τοῦ Tatta ἢ τοῦ Hyderabad. Ὁ Vincent ὑποστήριξε τὴν πρώτην γνώμην· ἀλλ' ἡ περιγραφή τοῦ Ἀρβιανοῦ εἶνε πάντῃ ἐναντία. Κατὰ τὰς ἰνδικὰς παραδόσεις ἡ ἀρχαιοτάτη θέσις τοῦ διχασμοῦ εἶνε ἀνωτέρω τοῦ Hyderabad παρὰ τὸ Brahmanabad. Περισσότερα ἴδε παρὰ Lassen (II, σ. 182). Ὁ Στραβὼν (II, σ. 692) λέγει « περὶ κυνὸς ἐπιτολὴν » ἦλθον εἰς τὰ Πάτταλα καὶ « τῶν ποταμῶν πληρουμένων τὰ πεδία κλύζεσθαι ».

ρείας παγκοσμίου ἐπιμιξίας τῶν ἐθνῶν, ὅποια μέχρι τοῦδε δὲν ὑπῆρξε. Πανταχοῦ ταῦτα εἶχεν ὑπ' ὄψιν, δι' ὃ καὶ ὅσαι πόλεις ἐκτίσθησαν πρὸς στρατιωτικὴν κατοχὴν τοῦ Ἰράν καὶ Τουράν ἦσαν ἄλλοι τόσοι σταθμοὶ τῶν ἐμπορικῶν συνοδειῶν, αἱ δὲ ἐν τῇ Ἰνδικῇ κτισθεῖσαι ὀχυραὶ πόλεις ἐξησφάλιζον τὴν ὁδὸν τὴν ἐκ τῆς Ἀριανῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ διὰ τῆς Πενταποταμίας καὶ τὸν πλοῦν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τῶν παραποταμίων· ἡ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἡ ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν ὑφισταμένη εἶχεν ἤδη ἀποβῆ τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν. Τώρα λοιπὸν ἦτο ἀνάγκη τὸ σύστημα τῆς μεγάλης παγκοσμίου ἐπιμιξίας νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ, διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐπικαίρου ὠκεανείου ἐμπορικῆς ἀγορᾶς, καὶ τέλος διὰ τῆς ἀνοίξεως ἐμπορικῶν ὁδῶν, ὅποῃ αἱ ἤδη προδιαγραφεῖσαι ὑπὸ τῶν πολλῶν πρὸς τὰ ἐνδότερα ἐλληνικῶν πόλεων, καὶ ὅποῃ αἱ νῦν ἐλπιζόμεναι ἐκ τῆς κατὰ θάλασσαν ἐνώσεως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἡ πόλις Πάτταλα, κειμένη παρὰ τὸν διχασμὸν τοῦ ποταμοῦ εἰς τοὺς δύο βραχίονας τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ, παρίστατο οἰκοθεν μεσολαβοῦσα μεταξὺ τοῦ ἐμπορίου τῆς Μεσογαίας καὶ τοῦ Ὤκεανου· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἐδέσποζε τῆς περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν χώρας, ὁ Ἡφαιστίων ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ὀχυρώσῃ μετὰ πάσης ἐπιμελείας τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατόπιν νὰ κατασκευάσῃ νεώρια καὶ εὐρύχωρον λιμένα παρὰ τὴν πόλιν. Ταυτοχρόνως ἔπειψεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἀνύδρους χώρας τὰς πρὸς ἀνατολὰς καὶ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ἀρχομένας πολλὰ στρατιωτῶν ἀποσπάσματα, παραγγείλας νὰ ὀρύξωσι φρέατα καὶ καταστήσωσιν οἰκήσιμον τὴν χώραν, ὅπως καὶ ἐκ τούτου τοῦ μέρους εὐκολυνθῇ ἡ πρὸς τὰ Πάτταλα συγκοινωνία καὶ ἀνοιχθῇ ὁδὸς εἰς τὰς ἐμπορικὰς συνοδείας τὰς ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Γάγγου καὶ Δεχάν. Ἐπὶ μίαν μόνον στιγμὴν παρενωχλήθη τὸ ἔργον τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων κατοίκων τῆς ἐρήμου,

Μετά τινα δὲ ὁπωσοῦν μακράν ἀνάπαυσιν, καθ' ἣν ἡ μὲν ὀχύρωσις τῆς ἀκροπόλεως εἶχε σχεδὸν περατωθῇ, ἡ δὲ κατασκευὴ τῶν νεωρίων εἶχε ἤδη ἱκανῶς προχωρήσῃ, ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ μὲν αὐτοπροσώπως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τὸ πλωϊμον αὐτῶν καὶ εὐθετον πρὸς ἐμπορίαν, νὰ ἐκπλεύσῃ δὲ εἰς τὸν Ὠκεανόν, εἰς ὃν οὐδεὶς Ἕλλην εἶχεν ἕως τότε ἐκπλεύσῃ. Κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν κύριον βραχίονα τοῦ ποταμοῦ τὸν ἐν δεξιᾷ ρέοντα· καὶ ὁ μὲν Λεοννάτος, ἔχων 1,000 ἵππεῖς, καὶ 9,000 ὁπλίτας καὶ φιλοῦς, κατήρχετο ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄχθης, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν μάλιστα ταχυναυτούντων πλοίων τοῦ στόλου, τῶν ἡμιολιῶν, τῶν τριακοντῶρων καὶ τινων κερκούρων¹⁾, κατέπλεε διὰ τοῦ ποταμοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ ὁδηγούς ἐμπείρους τοῦ ποταμοῦ, ἐπειδὴ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν Παττάλων καὶ καθόλου οἱ Ἰνδοὶ δὲν ἤσκουν τὴν ναυτιλίαν, οἱ δὲ παραποτάμιοι κάτοικοι, βλέποντες προσεγγίζοντας τοὺς Μακεδόνας, ἔφευγον. Ἀλλ' εἶχε πεποίθησιν εἰς τὸ θάρρος καὶ εἰς τὴν δεξιότητα τῶν ἰδίων αὐτοῦ ναυτῶν· οὐδὲ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ εἰς ποῖα δεινὰ ἔμελλε νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς ἡ ἀνήκουστος ὁρμὴ ὠκεανείων φαινομένων.

Ἦτο ἀκριβῶς τὸ μέσον τοῦ θέρους καὶ ὁ ποταμὸς εἶχε τὴν μεγίστην αὐτοῦ πληθῶραν, καταπλημμυρίσας ἐν μέρει τὰς ταπεινοτέρας παραποταμίους χώρας, καὶ ὁ πλοῦς ἦτο διὰ τοῦτο δυσχερέστατος. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἔπλευσαν ἄνευ τινὸς προσκόμματος, ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν δέκα περίπου μίλια κατωτέρω τῶν Παττάλων ἐξηγέρθη σφοδρὸς ἄνεμος νότιος, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐξωγκώθη τοσοῦτον, ὥστε τὰ κύματα ὑψούμενα ἐρρήγνυντο συγκρουόμενα, καὶ τινὰ μὲν πλοῖα κατεποντίσθησαν, ἄλλα δὲ σπουδαίως ἐβλάβησαν. Ἐσπευσαν πρὸς τὴν

1) Ἀθήναιος Γ', 18 4. Αἱ ἡμιολίαι, ὀνομαζόμεναι οὕτως διότι ἔχουσι μίαν καὶ ἡμισίαν σειρὰν κωπῶν, εἶνε τὰ συνήθη πειρατικά πλοῖα, ἐξαιρέτως ἄρα ταχύπλοα· οἱ δὲ κέρκουροι θεωροῦνται κυριακῆς καταγωγῆς, εἶνε δὲ μικρότερα σκάφη πρὸς θαλασσοπλοῖαν.

ὄχθην, ἵνα ὡς οἶόν τε τάχιον καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιδιορθώσωσι τὰς βλάβας, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξέπεμψε ψιλοὺς τινὰς στρατιώτας, ὅπως συλλάβωσι τινὰς τῶν φυγόντων παροχθίων κατοίκων εἰδήμονας τῆς χώρας. Ἐχοντες δὲ τούτους ἐξηκολούθησαν τὴν ἐπιούσαν τὸν πλοῦν· ἀλλ' ὁ μέγας ποταμὸς ἐγίνετο αἰεὶ εὐρύτερος μεταξὺ τῶν χαμηλῶν καὶ ἐρήμων ὄχθων, ἥρχισαν δὲ νὰ αἰσθάνωνται τὴν ψυχρὰν θαλασσίαν αὖραν· ὁ ἐν τῷ ποταμῷ κλύδων ἐγίνετο σφοδρότερος καὶ ἡ κωπηλασία δυσχερεστέρα· ὁ δὲ θαλάσσιος ἄνεμος ἔπνεεν ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ δὲ ἐξογκούμενος ποταμὸς ἀπωθούμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐφάνη ὅτι ἐγίνετο ἐπικίνδυνος. Διὸ καὶ τὰ πλοῖα εἰσῆλθον εἰς διώρυγα ὑποδειχθεῖσαν ὑπὸ τῶν τὴν προτεραίαν συλληφθέντων ἀλιέων. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα προέβαινον ταχύτερον καὶ μᾶλλον ἐξογκούμενα, καὶ μετὰ κόπου ἠδυνήθησαν νὰ προσεγγίσωσι τὸ ταχύτερον τὰ πλοῖα εἰς τὴν ξηράν. Ἀλλὰ μόλις προσήραξαν, καὶ ὁ ποταμὸς ἥρχισεν ἐπίσης ταχέως νὰ καταπίπτῃ τὰ σκάφη ἔμειναν τὰ πλεῖστα ἐπὶ ξηρᾶς ἢ ἐβυθίσθησαν εἰς τὴν ἰλὺν τῆς ὄχθης· κατὰπληξίς δὲ καὶ ἀμηχανία κατέλαβε πάντας. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω παρῆλθον ὥραί τινες, ἐσκόπουν τέλος νὰ μετακινήσωσι τὰ σκάφη εἰς βαθύτερα καὶ πλώιμα ὕδατα. Ἀλλ' αἰφνης τὸ ἐπικίνδυνον θέαμα ἥρχισεν ἐκ νέου· τὰ κύματα ἐξωγκώθησαν μυκώμενα, κατέκλυσαν τὰ ἰλυώδη τενάγη καὶ ἐμετεώρισαν τὰ προσηλωμένα σκάφη· αἰεὶ δὲ ταχύτερον ἐξογκούμενα ἐβόηγνόντο κατὰ τῶν στερεωτέρων ὄχθων, συμπαρασύροντα τὰ ἐκεῖσε σωθέντα πλοῖα, οὕτως ὥστε πολλὰ μὲν ἀνετράπησαν, πολλὰ δὲ συνετρίβησαν καὶ κατεποντίσθησαν· τὰ δ' ἐπίλοιπα ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἀπελπισίᾳ ἐφέροντο ἐπὶ τῆς πολυκυμάντου πλημμύρας νῦν μὲν πρὸς τὴν ξηράν, νῦν δὲ πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ σύγκρουσις αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσον σφοδρότερος ἐγίνετο ὁ κλύδων. Διὰ τοσούτων κινδύνων καὶ ζημιῶν ἐξηγόρασαν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πρώτην πεῖραν τῆς ὤκεανείου παλιρροίας, ἣτις ἐνταῦθα, δέκα μίλια μακρὰν τοῦ κυρίου στομίου τοῦ ποταμοῦ, τοσοῦτον σφοδρότερα ἦτο, καθ' ὅσον εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὸ

τεράστιον κατ' αὐτῆς ἐπερχόμενον ρεῦμα τοῦ Ἰνδοῦ, οὗτινος τὸ στόμιον, δύο μιλίων πλάτος ἔχον, ἐπέτρεπεν ἀνέτως τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς ¹.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερενίκησε ταύτας τὰς δυσχερείας καὶ ὑπὸ τῆς κανονικῆς αὐτῶν ἐπανόδου ἐδιδάχθη τὰ μέσα τοῦ ν' ἀποφεύγῃ αὐτάς, ἔπεμψε καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκευάζοντο τὰ βεβλαμμένα σκάφη, δύο ἰσχυρὰ πλοῖα πρὸς τὰ κάτω τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν νῆσον Σκιλλουτά ², ὅπου, καθ' ἃ ἔλεγον οἱ Ἰνδοὶ ἀλιεῖς, πλησίον εἶνε ὁ ὠκεανός, ἡ δὲ ὄχθη εὐορμος καὶ ὑπήνεμος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκόμισαν τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἡ νῆσος ἦτο τῷ ὄντι εὐορμος, εὐμεγέθης καὶ εἶχεν ἄφθονον πόσιμον ὕδωρ, κατέπλευσεν ἐκεῖσε μετὰ τοῦ στόλου καὶ διέταξε τὸ πλεῖστον αὐτοῦ νὰ προσορμισθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὄχθης. Ἐκεῖθεν εἶδον τὴν ἀφρόεσαν κυματωγὴν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ πέραν αὐτῶν τὸν ὑψηλὸν ὀρίζοντα τοῦ Ὠκεανοῦ· μόλις δὲ διέκρινέ τις πέραν τοῦ δύο μιλια εὐρέος ποταμοῦ τὴν χαμηλὴν καὶ ἄδενδρον καὶ ἄλοφον ἀκτὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος, λαβὼν τὰ ἄριστα πλοῖα αὐτοῦ ἔπλευσεν, ἵνα διαβῇ τὸ κύριον στόμα τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐξετάσῃ, ἂν εἶνε πλώϊμον. Εὐθύς δὲ ἐξηφανίσθη ἀπὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ἡ δυτικὴ ἀκτὴ καὶ ὁ πολυκύμαντος Ὠκεανὸς ἐξετείνετο πρὸς δυσμὰς εἰς ἀπέραντον ἀπόστασιν. Μετὰ τεσσάρων δὲ μιλίων πλοῦν ἔφθασαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς ἐτέραν τινὰ νῆσον, ἧς ἡ χαμηλὴ καὶ ἔρημος ἀμυγῶδης ἀκτὴ περιεβρέχετο ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐπελθούσης δὲ τῆς ἐσπέρας, τὰ πλοῖα ἐπέστρεψαν διὰ τῆς πλημμύρας

¹) Τῆς τοῦ Ἀρβέριου (Γ', 18) σώφρονος διηγήσεως κατὰ τὰ οὐσιώδη δὲν ἀπέγει πολὺ τοῦ Κουρτίου ἢ μεγαληγορίας. Ἡ δὲ ἐξακρίβωσις τῶν σταθμῶν τοῦ κατάπλου δὲν εἶνε τὴν σήμερον δυνατὴ.

²) Κιλλουτά, Σκιλλοντίς, Ψιλτουκίς παρὰ τοῖς διαφόροις συγγραφεῦσι. Τὸ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ ὑπάρχει τόσον μεγάλας μεταβολάς, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀνεύρῃ τις ἐν αὐτῷ πᾶσαν τοποθεσίαν. Ἡ εἰς τὴν θάλασσαν πολὺ μᾶλλον προεξέχουσα ἀνατολικὴ ὄχθη ἐπιτρέπει νὰ εἰκασθῇ, ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται μία τῶν τριῶν ἐνταῦθα πλησίον ἀλλήλων ὑπὸ εὐρέων βραχιόνων σχηματιζομένων νήσων, καὶ μάλιστα ἡ δευτέρα. Δυστυχῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ περίπλου τοῦ Νεάρχου, ὡς ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένου σταθμοῦ, ἀπέβη τοσοῦτον ἀσαφής, ὥστε οὐδὲν ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ ἐξαχθῇ.

εἰς τὴν νῆσον, ὅπου ἦτο προσωρμισμένος ὁ στόλος· πάνδημος δὲ
 θυσία εἰς τὸν Ἀμμωνα ὑπὸ τοῦ θεοῦ χρησιμοδοτηθεῖσα ἐπανη-
 γύρισε τὴν πρώτην ταύτην ἔμφανισιν τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς τε-
 λευταίας πρὸς νότον χώρας τῆς οἰκουμένης. Τὴν ἐπιούσαν ὁ βα-
 σιλεὺς ἐξέπλευσε πάλιν, καὶ προσωρμισθεὶς εἰς ἐκείνην τὴν ἐν τῇ
 θαλάσῃ νῆσον ἐθυσίασε καὶ ἐνταῦθα εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς ὑπὸ τοῦ
 Ἀμμωνος ὑποδειχθέντας, ὡς ἔλεγεν· ἔπειτα δὲ ἐξέπλευσεν εἰς τὴν
 ἀνοικτὴν θάλασσαν, ἵνα περισκοπῶν ἴδῃ ἂν ὑπῆρχε καὶ ἀλλαχοῦ
 που στερεὰ γῆ. Ἀφ' οὗ δὲ πᾶσαι αἱ πέριξ ἄκται ἐξηφανίσθησαν
 καὶ οὐδὲν πλέον ἐφαίνετο, εἰμὴ οὐρανὸς καὶ θάλασσα, ἐσφαγίασεν
 εἰς τὸν Ποσειδῶνα ταύρους καὶ ἔρριπεν αὐτοὺς εἰς τὸν Ὠκεανόν,
 ἔσπεισε δὲ μετὰ τοῦτο ἀπὸ χρυσῆς φιάλης καὶ ἔρριψε καὶ ταύτην
 εἰς τὴν θάλασσαν· εἶτα δὲ ἔκαμε νέας σπονδὰς εἰς τὰς Νηρηίδας
 καὶ τοὺς σωτῆρας Διοσκούρους καὶ τὴν ἀργυρόπεζαν Θέτιν, τὴν
 μητέρα τοῦ γενάρχου αὐτοῦ Ἀχιλλέως, εὐχηθεὶς νὰ δεχθῶσιν
 εὐμενῶς τὸν στόλον αὐτοῦ καὶ νὰ παραπέμψωσιν αὐτὸν πρὸς δυ-
 σμᾶς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου· μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ἔρριψε
 τὴν χρυσὴν φιάλην εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐπειτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στόλον καὶ μετὰ τοῦ στόλου εἰς
 τὸν ποταμὸν καὶ ἀνέπλευσεν εἰς τὰ Πάτταλα. Ἐνταῦθα εἶχε συν-
 τελεσθῇ ἡ ὀχύρωσις τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἶχεν ἀρχίσῃ ἡ κατα-
 σκευὴ τοῦ λιμένος, εἶχε φθάσῃ δὲ καὶ ὁ Πείθων μετὰ τῶν στρα-
 τευμάτων αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἐξεπλήρωσε καθ' ὀλοκληρίαν τὰς ἐντο-
 λὰς του, καθησυχάσας τὴν πεδινὴν χώραν καὶ συνοικίσας τὰς
 νέας πόλεις. Ὁ βασιλεὺς ἐγνώρισε τὸν δεξιὸν βραχίονα τῶν ἐκ-
 βολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τὰς παντοίας κατὰ τὸν πλοῦν αὐτῶν δυσχε-
 ρείας, διότι οἱ ἐτησῖαι (μούσσονες) ἄνεμοι καὶ ἡ μεγάλη πληθὴν
 τοῦ ποταμοῦ κατὰ ταύτην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους συνέπραττον εἰς τὸ
 νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν δύσκολον· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ κατα-
 πλεύσῃ εἰς τὸν ἕτερον, τὸν ἀνατολικὸν μέγαν βραχίονα τοῦ ποτα-
 μοῦ, καὶ νὰ ἐξετάσῃ ἂν ἴσως οὗτος ἦτο ναυσιπορώτερος. Ἀφ' οὗ δὲ
 διέπλευσαν ἱκανὴν ἔκτασιν πρὸς τὰ νοτιανατολικά, τὸ ὕδωρ ἐξη-

πλώθη εἰς πολὺ μεγάλην λίμνην, ἥτις ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῆς εἰσροῆς τινῶν μικροτέρων καὶ μεγαλυτέρων ποταμῶν ἐξ ἀνατολῶν, ἦτο ὁμοία πρὸς κόλπον θαλάσσιον, ἀφ' οὗ καὶ θαλάσσιοι ἰχθῦς εὐρίσκοντο ἐν αὐτῇ. Εἰς τὰς ὄχθας ταύτας τῆς λίμνης προσήγγισεν ὁ στόλος προσορμισθεὶς εἰς τοὺς ὑπὸ ἐγγχωρίων ὁδηγῶν ὑποδειχθέντας ἐπιτηδειοτάτους ὅρμους. Ὁ βασιλεὺς κατέλιπεν ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μετὰ πάντων τῶν κερκούρων ὑπὸ τὸν Λεοννάτον καὶ λαβὼν αὐτὸς τὰς ἡμιολίας καὶ τριακοντόρους κατέπλευσε διὰ τῆς λίμνης εἰς τὸ στόμιον τοῦ 'Ινδοῦ. Ἐφθασε δὲ εἰς τὴν θάλασσαν χωρὶς νᾶ ἰδὼν τὸν σφοδρὸν κλύδωνα καὶ τὴν μεγάλην πλήμμυραν, ἥτις καθίστα ἐπικίνδυνον τὸν εὐρύτερον δυτικὸν βραχίονα τοῦ 'Ινδοῦ. Διατάξας δὲ νᾶ προσορμισθῶσι παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ, ἐπορεύθη μετὰ τινων τῶν ἐταίρων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης, τὸ μὲν ὅπως γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῆς ἀκτῆς, τὸ δὲ ὅπως ὀρύξωσι φρέατα πρὸς χρῆσιν τῶν θαλασσοπορούντων. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ λαβὼν αὐτὰ ἀνέπλευσε διὰ τῆς λίμνης εἰς τὰ Παττάλα, μέρος δὲ τοῦ στρατοῦ ἀνήρχετο παρὰ τὴν ὄχθην¹, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀνορύξωσι φρέατα ἐν τῇ ἄλλῳ ξηρᾷ χώρᾳ. Ἀπὸ τῶν Παττάλων κατέπλευσε τὸ δεύτερον εἰς τὴν λίμνην, διέταξε τὰ δέοντα πρὸς κατασκευὴν λιμένος καὶ πολλῶν νεωρίων, καὶ κατέλιπε πρὸς φύλαξιν αὐτῶν μικρὰν τινα φρουράν².

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰ πάντα ἐκανονίσθησαν συμφώνως πρὸς τὸ μέγα σχέδιον τοῦ βασιλέως, πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἐν μόνον ἔτι, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσχερέστατον καὶ τὸ κινδυνωδέστατον ὑπελείπετο, ἡ ἀνακάλυψις τῆς θαλασσίας ὁδοῦ, ἥτις ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νᾶ συνδέῃ τὸν 'Ινδὸν καὶ τὸν Εὐφράτην. Ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὅψιν τὴν κατάστασιν τῆς τότε ναυτιλίας καὶ τῶν γεωγραφικῶν

¹) Ὁ Ἀρρίανδς (ς', 20, 5) λέγει « μέρος δέ τι τῆς στρατιᾶς τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐργασίμενους κατὰ τὴν παρὰ λίαν ἐπεμψε ». Σ. Μ.

²) Αἱ νεώταται ἐκθίσεις καὶ οἱ χάρται τῶν ἐκβολῶν τοῦ 'Ινδοῦ οὐδὲν γινώσκουσι περὶ

γνώσεων, θὰ δυνηθῇ νὰ κρίνῃ δικαίως τὴν τολμηρίαν τοῦ τοιούτου σχεδίου. Διότι ἡ μὲν ναυπηγία ἦτο ἀτελής καὶ ἥκιστα προσηρμοσμένη εἰς τὴν ιδιότητα τῶν ὠκεανείων ὑδάτων· οἱ δὲ μόνοι ὁδηγοὶ τῆς θαλασσοπολοῦσας ἦσαν τὰ ἄστρα καὶ τὰ παράλια, τῶν ὁποίων ἡ προσέγγισις φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀπέβαινε πολλάκις ἐπικίνδυνος· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐφ'αντάζοντο τὸν Ὠκεανὸν πλήρη θαυμάτων καὶ παντοειδῶν τεράτων, καὶ οἱ Μακεδόνες, ἀτρόμητοι καὶ ἀνδρεῖοι, ἔπου εἶχον ἀντιμέτωπον τὸν ἐχθρόν, ἦσαν ἄοπλοι καὶ ὅχι ἄφοβοι ἐναντίον τοῦ ὑπούλου στοιχείου. Τίς δὲ ἐπὶ τέλους ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν ἡγεμονίαν; Ὁ μὲν βασιλεὺς αὐτός, λίαν τολμηρὸς πρὸς τὰ παραβολώτατα τολμήματα, ἔτοιμος δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ὠκεανὸν νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν νίκην, τόσον ὀλιγώτερον ἐδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στόλου, καθ' ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἰνδικὴν αὐτοῦ ἐκστρατείαν συνέβησαν ἐν τῷ κράτει

πραγματικῆς λίμνης σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν βραχιόνων τοῦ Ἰνδοῦ, πλὴν τῆς κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα σχηματισθείσης λίμνης Sindri, ἣν σχηματίζει ὁ ἀρχαῖος, νῦν δὲ πολὺ πενιχρὸς ἀνατολικὸς βραχίον τοῦ Ἰνδοῦ (Purana). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδυνήθη νὰ δεύσῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ στομίου πρὸς δυσμὰς, ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως ταύτης τῶν 10 ἢ 15 μιλίων δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲν τῶν ἐξ λοιπῶν στομίων τοῦ Ἰνδοῦ, ἐν ᾧ τὴν σήμερον ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Rin (στομίου Kori) μέχρι τοῦ προσεχοῦς ὑπάρχει ἀπόστασις μόνον 11½ μιλίου, μέχρι δὲ τοῦ κυρίου στομίου ὅχι πλεονέκτα τῶν 10 μιλίων, καὶ ἐν τῷ μεταξύ πολλὰ ποτάμια καὶ νῆσοι. Ἐν τῷ καλουμένῳ Περίπλῳ τοῦ Ἀρριανοῦ (σ. 24 ἐκδ. Hudson κεφ. 40) λέγεται περὶ τοῦ κόλπου Βαράκου (Katscha, Κάνθι κόλπος παρὰ Πτολεμαίῳ) ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τόπον (τῆς Minnagara) ἐφαίνοντο πολλὰ ἔργα τῆς σιρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ καθ' ἃ λέγει ὁ Mac Murdo (Bombay transact II, σ. 236) καὶ ὁ Tod (II, σ. 290 ἐξ.) πρὸς ἀνοτολὰς τοῦ βραχίονος Ruarana κεῖται τεναγώδης χώρα, εἰς ἣν χύνονται πολλὰ ποτάμια ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἦτις κατὰ τὴν ὥραν τῶν νοτιοδυτικῶν ἐτησίων (Musson) μεταβάλλεται εἰς τελείαν λίμνην, καλουμένην Aranya ἢ συντομώτερον Rin. Ἐκ ταύτης ὁρμωμένη εὐρεῖα ἀπόρροια ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον Kutsch. Ἐνδεχόμενον αὕτη νὰ ἦτο ἡ γῶρα, ἣν ἐπεσκέφθη ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐπειδὴ ὁ Νέαρχος, καθ' ἃ λέγει ὁ Στράβων, ὑπελόγισε τὴν βᾶσιν τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ εἰς 1,800 στάδια (45 μίλια), τοῦτο συμφωνεῖ μετὰ θαυμασίας ἀκριθείας πρὸς τοὺς ἡμετέρους χάρτας, ἐὰν τις μετρήσῃ ἀπὸ τοῦ μεγάλου στομίου τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς ἐκροῆς τοῦ τεναγούς. Ἐν τῷ [Ἀρριανοῦ] Περίπλῳ ὁ κόλπος Βαράκης χαρακτηρίζεται ὡς ἐπικίνδυνος καὶ κατὰ τὸν εἰσπλουν πλήρης ἀμμοῶν ὑφάλων· προσεπιλέγεται δὲ ὅτι περιβάλλεται ἐκ νότου, ἐξ ἀνατολῶν, εἰτα δὲ καὶ ἐκ δυσμῶν ὑπὸ τῆς γῆς. Ἴσως ἡ Ἐρινος τοῦ συγγραφέως εἴνε ἡ λίμνη, ἣν διέπλευσεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ ἐξελληνισθὲν Aranya (Tod Rajasthan II, σ. 295).

οὐκ ὀλίγαι ταραχαί, ἐπιμόνως ἀπαιτοῦσαι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ· ἡ δὲ πρὸς τὴν Περσίαν κατὰ γῆν ὁδὸς ἦτο δυσχερής, καὶ τὰ μακεδονικά στρατεύματα εἶχον ἀνάγκην, ὅπως διέλθωσι τὰς ἐρήμους ταύτας καὶ φοβεράς χώρας, τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ στρατηγίας τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον εἰς αὐτὸν μόνον εἶχον πλήρη ἐμπιστοσύνην. Τίνα λοιπὸν νὰ ἐκλέξῃ ἡγεμόνα τοῦ στόλου; Τίς εἶχεν ἱκανὸν θάρρος, δεξιότητα καὶ ἀφοσίωσιν; Τίς ἐδύνατο νὰ διάλυθῃ τὰς προλήψεις καὶ τὸν φόβον τῶν εἰς τὸν στόλον τεταγμένων στρατιωτῶν, καὶ ἀντὶ τῆς πλάνης, ὅτι ἤθελον μετ' ἀκηδίας παρδοθῇ εἰς προφανῆ κίνδυνον, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς πεποιθήσιν εἰς ἑαυτούς, εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ εἰς τὸ αἶσιον τέλος τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῶν;

Ὁ βασιλεὺς ἀνεκοίνωσε πάντας τούτους τοὺς δισταγμοὺς εἰς τὸν πιστὸν Νέαρχον, καὶ συνεβουλεύθη αὐτὸν εἰς τίνα ἔπρεπε νὰ ἐμπιστευθῇ τὸν στόλον. Ὁ Νέαρχος ὠνόμασεν εἰς αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπέβριψε πάντας, ἐπειδὴ ἐφαινετο ὁ μὲν ὄχι ἀποφασιστικός, ὁ δὲ ὄχι τοσοῦτον ἀφοσιωμένος, ὥστε χάριν αὐτοῦ νὰ ἐκτεθῇ εἰς κινδύνους· ἄλλοι δὲν ἦσαν ἱκανῶς ἐξοικειωμένοι πρὸς τὰ ναυτικά καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν στρατιωτῶν, ἧ κατείχοντο ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἀνέτου καὶ ἀπράγμονος βίου. Ὁ Νέαρχος, καθ' ἃ αὐτὸς διηγεῖται ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ, προσήνεγκε τέλος ἑαυτὸν «Ἐγὼ» εἶπεν «ὦ βασιλεῦ, ἀναδέχομαι νὰ λάβω τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου, καὶ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ θεοῦ νὰ περιαγάγω τὰς ναῦς καὶ τοὺς ἀνθρώπους σφύους μέχρι τῆς γῆς τῆς Περσίδος, ἂν ἡ μὲν θάλασσα εἶνε πλωτή, τὸ δὲ ἔργον εἶνε καθ' ὅλου εἰς ἀνθρωπίνας δυνάμεις κατορθωτὸν». Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀντεῖπεν, ὅτι δὲν ἐδύνατο ἄνδρα τοσοῦτον πιστὸν καὶ τοσοῦτον ἄξιον νὰ ἐκθέσῃ εἰς νέους κινδύνους. Ἀλλ' ὁ Νέαρχος ἐπέμεινε παρακαλῶν, καὶ ὁ βασιλεὺς ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς τῷ ὄντι ἦτο ὁ πάντων ἀρμοδιώτατος. Οἱ στρατιῶται, οἵτινες ἐσέβοντο τὸν εὐδόκιμον ἡγεμόνα τοῦ στόλου, καὶ ἐγνώριζον τὴν πρὸς αὐτὸν μεγάλην εὐνοίαν τοῦ βασιλέως, θά

διεΐδον ἐν ταύτῃ τῇ ἐκλογῇ ἐγγύησιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἐπειδὴ βεβαίως ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ᾔθελε τάξῃ ἄνδρα φίλον καὶ ἓνα τῶν ἀρίστων αὐτοῦ στρατηγῶν ὡς ἀρχηγὸν ἐπιχειρήσεως, περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς ὁποίας αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦτο ἀπηλπισμένος¹. Οὕτω λοιπὸν κατεστάθη ἡγεμὼν τῆς ναυτικῆς ἐκστρατείας ὁ Νέαρχος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδροτίμου, ὅστις ἦτο μὲν γεγεννημένος ἐν Κρήτῃ, ἀλλ' ἦτο πολίτης τῆς Ἀμφιπόλεως. Καὶ αὕτη ἦτο ἡ ἐπιτυχεστάτη ἐκλογή, τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ἐδύνατο νὰ κάμῃ. Διότι καὶ ἂν οἱ στρατιῶται οἱ εἰς τὸν στόλον ταχθέντες ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἄθυμοι καὶ περὶ τῆς τύχης αὐτῶν περιδεεῖς, ἀλλ' ἡ ἐκλογή τοῦ στρατηγοῦ, ἡ ἐπάρχεια καὶ ἡ λαμπρότης τῶν παρασκευῶν, ἡ πεποιθήσις, μεθ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἐπηγγέλλετο εἰς αὐτοὺς αἰσίαν ἔκβασιν, ἡ δόξα ὅτι μετέχουσι τῆς τολμηροτάτης καὶ κινδυνωδεστάτης ἐπιχειρήσεως, ἥτις ποτὲ ἐτολμήθη, καὶ τέλος τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου βασιλέως αὐτῶν, ὅστις διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου στομίου τοῦ Ἰνδοῦ ἀνήχθη εἰς τὸν Ὠκεανόν, ταῦτα πάντα ἐθάρρυνον αὐτούς, ὥστε νὰ περιμένωσι μετὰ χαρᾶς τὴν ἡμέραν τῆς ἀναγωγῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε λάβῃ καιρὸν νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐτησίων, ὅτι πνέουσι κατὰ μὲν τὸ θέρος ἐκ τῶν νοτιοδυτικῶν, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ἐκ τῶν βορειανατολικῶν, ἀλλ' οἱ βορειανατολικοὶ οὗτοι ἐτησῖαι μετατρέπονται ἀκριβῶς κατὰ τὴν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην ἀκτὴν τῆς Γεδρωσίας εἰς σταθερὸν ἀπὸ ἡλῶτην· οὗτος ἄρχεται μὲν μετὰ τινος ταλαντεύσεως τὸν Ὀκτώβριον, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς γίνεται σταθερὸς καὶ ἔπειτα πνέει ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου. Ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, λίαν ἐπίκαιρος πρὸς τὴν σκοπούμενην ἀκτοπλοΐαν τοῦ στόλου, ἔπρεπε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ χρησιμοποιηθῇ, καὶ ἡ ἀναγωγή τοῦ στόλου νὰ ὀρισθῇ διὰ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου².

¹) Ἀρρϊανοῦ Ἰνδικ. Κ'.

²) Ἡ χρονολογία ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐξῆς δεδομένων. Περὶ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ Σερίου (τέλος Ἰουλίου) ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἔλθῃ εἰς Πάτταλα (Στραβωνος ΙΕ', σ. 691). Ὁ Πλούταρχος ὑπολογίζει τὸν ἀπὸ Νικαίας μέχρι Παττάλων πλοῦν εἰς ἑπτὰ μόνον μῆνας, ὁ

'Αλλ' ἡ ἀναχώρησις τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ ἐδύνατο νὰ μὴ ἀναβληθῇ τοσοῦτον, διότι ἔνθεν μὲν ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἀπήντει ταχεῖαν τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἔνθεν δὲ ἦτο ἀνάγκη χάριν τοῦ στόλου, ὅστις δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπισιτισθῇ ἐπὶ μακρὸν πλοῦν, νὰ συναθροισθῶσιν ἐπιτήδεια καὶ ν' ἀνορυχθῶσιν φρέατα. Διὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς διέταξεν ὁ μὲν στόλος νὰ μείνῃ μέχρι τοῦ Νοεμβρίου ἐν τοῖς ναυστάθμοις τῶν Παττάλων, ἐπιτήδεια δὲ τεσσάρων μηνῶν πρὸς διατροφήν αὐτοῦ νὰ συναθροισθῶσιν, ἔπειτα δὲ ἡτοιμάσθη καὶ αὐτὸς πρὸς ἀναχώρησιν ἐκ τῶν Παττάλων.

δὲ Στράβων εἰς δέκα, πιθανῶς μέχρι τοῦ 'Ωκεανοῦ, διότι πράγματι ἀπὸ Νικαίας μέχρι Πατθάλων ἐχρηιάσθησαν ἐννέα μῆνας (ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Νοεμβρίου 323 μέχρι τέλους 'Ιουλίου. 'Ο Νίάρχος ἀπέπλευσε τῇ 22 Σεπτεμβρίου (ἴδ. κατωτέρω) καὶ μετὰ 80 ἡμέρας περὶ τὴν 16 Δεκεμβρίου συνηντήθη μετὰ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐν Καρμανίᾳ. 'Ο 'Αλέξανδρος ὤδευσεν ἐπὶ δύο μῆνας ἀπὸ τῶν ὁρίων τῶν 'Ωρειτῶν μέχρι Πούρων, ἀπὸ δὲ τοῦ 'Ινδοῦ μέχρι τῶν 'Ωρειτῶν ἢ ἀπόστασις εἶνε περὶ τὰ τεσσαράκοντα μίλια. 'Απὸ δὲ τῶν Πούρων μέχρι τοῦ τόπου τῆς συναντήσεως δὲν εἶνε πράγματι τόση. Δύναται λοιπὸν νὰ ὑπολογίσῃ τις ὅτι ἀπὸ τοῦ 'Ινδοῦ μέχρι τῆς ἐν Καρμανίᾳ συναντήσεως ἐχρηιάσθησαν ὀλίγον τι πλεον τῶν τριῶν μηνῶν· τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀνεχώρησεν ἐκ Παττάλων περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

BIBLION TETAPTON

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ ἀναχώρησις. — Μάχαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὠρειτῶν. — Πορεία τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας. — Ἀφίξις τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Καρμανίαν. — Ὁ Νέαρχος ἐν Ἀρμोजείᾳ. — Ἀκαταστασία ἐν τῷ κράτει. — Τιμωρίαι. — Ἐπιστροφή εἰς τὴν Περσίαν. — Δευτέρα φυγὴ τοῦ Ἀρπάλου. — Γάμοι ἐν Σούσοις. — Νέα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ. — Ἀναχώρησις εἰς Ὡπιν.

Ἡ Ἰνδικὴ χώρα ὀρίζεται πρὸς δυσμὰς ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρέων, ἀπὸ τοῦ Κωφῆνος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ κατερχομένων, εὐθὺς δὲ ὑπεράνω τοῦ αἰγιαλοῦ ἀνυψοῦνται οἱ ἔσχατοι αὐτῶν βραχώδεις ὄγκοι εἰς χιλίων ὀκτακοσίων ποδῶν ὕψος. Διασχιζόμενα δὲ ὑπὸ ὀλίγων στενοποριῶν ἀποτελοῦσιν ἀληθὲς μεσότοιχον μεταξὺ τε τοῦ Ἰνδικοῦ δέλτα καὶ τῆς ἐρήμου παρακτίου παρυφῆς τῆς Γεδρωσίας καὶ μεταξὺ τῆς χώρας Σινδ καὶ τῆς ὑψηλῆς ἐρήμου τῆς Ἀριανῆς. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπάρχει ὑγρὰ τροπικὴ θερμότης, πολυὺς ποταμοὶ, βλάστησις ἀκμαία, ἀφθονία παντοίων ζώων καὶ πυκνὸς πληθυσμὸς, ἔχων ἐπιμιξίαν εὐρέως διακλαδουμένην καὶ μυρία προϊόντα καὶ ἀνάγκας παναρχαίου πολιτισμοῦ. Πέραν δὲ τῶν εἰρημένων ὄρέων τῶν ἀνυψουμένων εἰς γυμνοὺς ἀλλήλων ὑπερκειμένους βράχους ὑπάρχει λαβύρινθος πετρῶν ἡλιβάτων, βραχωδῶν σειρῶν, ὀρεινῶν ἐρήμων καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸ ὑψίπεδον τοῦ Κελάτ γυμνόν, θλιβερόν, μαστιζόμενον ὑπὸ ξηροῦ φύχους ἢ βραχέος θερινοῦ καύσωνος, « ἀληθὲς ἐρημος τῆς πενίας »¹. Πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς περιβάλλουσιν αὐτὸ

¹) Dustibe - dulut κατὰ τὸν Pottinger, οὗ τινος αἱ εἰδήσεις ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις εἰς τὴν ἀνωτέρω περιγραφὴν.

ἀπόκρημνοι βράχοι, παρὰ τοὺς πόδας τῶν ὁποίων κυμαίνεται ἀμμώδης θάλασσα τῆς ἁριανῆς ἐρήμου, ἀπέραντος ὠκεανὸς καλυπτόμενος ὑπὸ ἐρυθρωπῆς ἀτμοφαίρας, φλογερᾶς μετεωριζομένης φάμμου, καὶ ὑπὸ τῶν κυματοειδῶν καὶ πάντοτε ἀστάτων ἀμμολόφων, ἐν οἷς πλανᾶται ὁ ὁδοιπόρος καὶ ἀποκάμνει ἢ κάμηλος. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ κατὰ τὰ μεσόγεια ὁδός, ἐρημοτέρα δὲ καὶ φοβερωτέρα εἶνε ἡ ἐρημία τῆς ἀκτῆς καὶ ἡ δι' αὐτῆς πρὸς δυσμὰς ἄγουσα ὁδός. Εὐθύς ἀφ' οὗ ὑπερβῇ τις, ὁρμώμενος ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τὰ στενὰ τοῦ μεγάλου ὀρεινοῦ μεσοτοίχου, κατέρχεται εἰς χαμηλὴν χώραν καὶ ἔχει ἐξ ἀριστερῶν μὲν τὴν θάλασσαν, πρὸς δυσμὰς δὲ καὶ βορρᾶν ὄρη καὶ διὰ τοῦ βάλθους αὐτῆς ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς τὸν Ὁκεανόν, τὸ τελευταῖον ῥέον ὕδωρ ταύτης τῆς ὁδοῦ· ἀγροὶ σιτοφόροι κατὰ τὴν ὑπώρειαν καὶ κῶμαι καὶ χωρία διεσπαρμένα ἐν τῇ πεδιάδι εἶνε τὰ τελευταῖα, ὅσα ἀπαντᾷ τις ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους πορευόμενος. Καὶ πρὸς βορρᾶν μὲν ἄγουσιν ἐκ ταύτης τῆς «πεδιάδος»¹, δύσβατα ζητοειδῆ στενὰ εἰς τὴν ὀρεινὴν ἔρημον τοῦ Κελάτ, πρὸς δυσμὰς δὲ ἐκτείνονται τὰ ὄρη τῶν Ὁρειτῶν μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἀφ' οὗ δὲ ὑπερβῇ τις ταῦτα, ἄρχονται αἱ φρικαεότητες τῆς ἐρημίας· καὶ ἡ μὲν ἀκτὴ εἶνε χαμηλὴ, ἀμμώδης, θερμή, ἄνευ χλόης καὶ θάμων, αὐλακουμένη ὑπὸ χαραδρῶν ἀπεξηραμμένων χειμάρρων καὶ σχεδὸν ἀκατοίκητος· αἱ ἐλεεῖναι καλύβαι τῶν ἀλιέων, αἵτινες εἶνε κατὰ μόνας διεσπαρμένοι ἀνὰ τὴν παραλίαν εἰς ἕκτασιν πολλῶν μιλίων ὑπὸ μεμονωμένας συστάδας φοινίκων καὶ κατεσκευασμένοι ἐξ ἀκανθῶν ἰχθύων καὶ θαλασσίας ἰλύος, περιλαμβάνουσι τοὺς ὀλίγους ἀνθρώ-

¹) Τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας Lussa ἔχει ταύτην τὴν σημασίαν ἐν τῇ λουδογαλικῇ γλώσσῃ. Τὰ στενὰ ἢ «Lukhs» εἶνε πρὸς βορρᾶν μὲν ἡ ὀρεινὴ ὁδός (Kohenwan. ἴδ. τοῦ Pottinger τὸ Ἡμερολόγιον 1 Φεβρουαρίου), ἀνατολικῶς δὲ πρὸς τὴν Ἰνδικὴν ἡ ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς Hyderabad καὶ Kurache, πρὸς δυσμὰς δὲ τὸ στενὸν τοῦ Hinglatz (Hingol, ὡς τηλεγραφικὸς σταθμὸς σημειώνεται ἐν τῷ χάρτι τῷ ὑπὸ τοῦ H. Kiepert δημοσιευθέντι ἐν τῇ Zeitschr. der Gesellsch. für Erdkunde 1870, V, 3 κατὰ σχεδιάσμα τοῦ Goldsmid), ὅπερ ἀπολήγει εἰς τὴν παραλίαν, καὶ τὸ τοῦ Bela ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸ Kedje. ἴδ. Pottinger σ. 431 (τῆς γερμ. μεταφρ.).

πους τοὺς ἔτι ἀθλιεστέρους τῆς χώρας αὐτῶν. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας πρὸς τὰ μεσόγεια ἐκτείνονται σειραὶ γυμνῶν βράχων, διατεμνομένων ὑπὸ χειμάρρων, οἵτινες κατὰ μὲν τὴν ὥραν τῶν ὄμβρων αἰφνιδίως πληρούμενοι ὀρμῶσι μετὰ βοῆς εἰς τὴν παραλίαν καὶ διορύττουσιν ἐκεῖ τὰς βαθείας κοίτας τῶν ἐκβολῶν των· κατὰ δὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους εἶνε ξηροὶ καὶ κατὰφυτοὶ σπάρτων, ἀκακιῶν, καὶ μυρίκης, ἔνθα διαιτῶνται λύκοι, θῶες καὶ σμήνη κωνόπων. Ὅπισθεν τούτων τῶν βραχυδῶν σειρῶν ἐκτείνεται ἡ ἔρημος τῆς Γεδρωσίας, ἔχουσα πλάτος πολλῶν ἡμερῶν καὶ διελαυνομένη ὑπὸ μεμονωμένων νομαδικῶν φυλῶν πλέον ἢ ἐπιφύων εἰς τὸν ξένον. Ἐρημία, ξηρασία καὶ ἀνυδρία εἶνε τὰ ἐλάχιστα τῶν ἐνταῦθα κακῶν· τὴν μὲν ἡμέραν ἥλιος φλογερός καὶ καυστική ἄμμος φλογίζουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ καταπνίγουσα τὴν ἀναπνοήν, τὴν δὲ νύκτα ῥιγηλὸν ψυχρὸς καὶ ὠρυγαὶ πειναλέων θηρίων· οὐδαμοῦ στέγη ἢ λειμῶν, οὐδαμοῦ ἐδώδιμον ἢ ποτόν, οὐδαμοῦ ἀσφαλὴς ὁδὸς ἢ τέρμα τῆς πορείας. Διὰ ταύτης τῆς ἐρήμου λέγεται ὅτι ἐπανεκάμψεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἡ βασίλισσα Σεμίραμις, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν μυριάδων τῆς στρατιᾶς ἐπανῆλθον μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Βαβυλῶνα μόλις εἶχον ἀνθρώποι. Καὶ ὁ Κύρος δέ, λέγουσιν, ἐπανακάμπτων ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ φανατισμὸς τοῦ Ἰσλάμ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκτείνῃ τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ εἰς ταύτην τὴν ἔρημον· ἐπειδὴ ὁ καλὶφης ἀπηγόρευεν εἰς τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀβδαλλάχ ταύτην τὴν χώραν, ἥτις ὑπέστη τὴν πρόδηλον ὀργὴν τοῦ προφήτου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξέλεξε τὴν ὁδὸν ταύτην, οὐχὶ ὅπως διαπράξῃ ἔργα μείζονα τοῦ Κύρου καὶ τῆς Σεμιράμιδος, καθ' ἃ ἐπίστευσεν ἡ ἀρχαιότης, οὐδὲ ὅπως παραδώσῃ εἰς λήθην τὰ παθήματα τῆς ἰνδικῆς ἐκστρατείας διὰ δεινότερων παθημάτων, καθ' ἃ ἐπίστευσεν ἡ ἀφροσύνη νεωτέρων ἱστοριογράφων, ἀλλ' ἦναγκάσθη νὰ ἐκλέξῃ ταύτην τὴν ὁδόν, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσι χῶραι ἀδέσποτοι καὶ ἀνυπότακτοι φυλαὶ μεταξὺ τῶν σατραπειῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, καὶ νὰ διαταράττωσι τὴν συνέχειαν τῆς

κατοχής· τόσον δὲ ὀλιγώτερον ἔπρεπε, καθ' ὅσον αἱ βραχύδεις ἐκεῖναι σειραὶ αἱ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ἐρήμου ἐδύναντο νὰ παρέχωσι διηγεκὲς ἄσυλον εἰς ληστρικά στίφη καὶ ἀποστατοῦντας σατράπας. Ἀλλὰ σπουδαιότερα ἦτο ἡ πρὸς τὸν στόλον ἀνασκοπή, ὅστις ἔμελλε νὰ παραπλεύσῃ τὴν ἔρημον ἀκτὴν καὶ ν' ἀνοίξῃ τὴν μεταξὺ Ἰνδικῆς καὶ Περσίας ὁδόν· οὗτος μὴ δυνάμενος νὰ ἐπισιτισθῇ καὶ ὑδρευθῇ διὰ πολλοὺς μῆνας ἦτο ἠναγκασμένος χάριν ἀμφοτέρων τούτων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ προσορμίζηται εἰς τὴν ἀκτὴν, ἀπὸ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν τότε ναυτικὴν καθόλου δὲν ἐδύνατο ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔμελλεν ὅπωςδὴποτε νὰ εὐστοχήσῃ, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀνοίξῃ τὸν ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὸν Ἰνδὸν διάπλουν, ἦτο πρὸ πάντων ἀνάγκη νὰ καταστήσῃ τὴν ἀκτὴν εὐπρόσιτον, νὰ ὀρυχθῶσι φρέατα, νὰ συγκομισθῶσι τροφαί, νὰ κωλυθῇ πᾶσα ἀντίστασις παρὰ τῶν ἐνοικούντων καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν πλουσιωτέρων μάλιστα διαμερισμάτων νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ σύνολον τοῦ κράτους. Οὗτοι ἦσαν οἱ λόγοι οἱ προτρέψαντες τὸν βασιλέα νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς Γεδρωσίας, ἃν καὶ ἡ φύσις τῆς χώρας ἐκείνης δὲν ἐδύνατο νὰ εἶνε ἄγνωστος εἰς αὐτόν· δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτοῦ σχέδιον ἕνεκα τῶν ἀπαραιτήτων κινδύνων, οὐδὲ νὰ φοβηθῇ τὰς θυσίας, ὅσας ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν ἡ ἐπιχείρησις, ἐξ ἧς προσεδόκα καὶ δικαίως ἐκτάκτους ἐπιτυχίας. Ὁ σατράπης τῆς Καρμανίας Σιβύρτιος¹ θὰ ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ προπέμψῃ ἐκ δυσμῶν ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν τὰ εἰς τὸν στρατὸν χρειώδη, θὰ ἔλαβον δὲ καὶ ἱκανὰς πληροφορίας, ὅτι ἡ ἀμέσως συνορεύουσα πρὸς τὴν Ἰνδικὴν χώρα εἶχεν ἱκανὰς ἐν τῇ μεσογαίᾳ οἰκουμένας καὶ εὐφόρους κοιλάδας, ὥστε κατεχομένη νὰ παράσχῃ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιτήδεια εἰς τὸν παρὰ τὴν ἀκτὴν πορευόμενον στρατόν.

Αἱ παραδόσεις δὲν ἐπιτρέπουσι μὴδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ εἰ-

¹) Ὁ βασιλεὺς διώρισε κατὰ τὸν Κούρτιον σατράπην τῆς Καρμανίας τὸν Ἀσπάστην. Κατὰ δὲ τὸν Ἀἰῤῥιανὸν (Γ', 27, 1) ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐπιστροφῆς διωρίσθη ὁ Σιβύρτιος.

πωμεν, πόσος ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν, ὅσους ὁ βασιλεὺς παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Γεδρωσίαν. Τὸν στόλον δύναται τις νὰ ὑπολογίσῃ εἰς 400 πλοῖα, τὰ δὲ πληρώματα εἰς 12,000 ἄνδρας καὶ περὶ τοὺς 2,000 ἐπιβάτας. Οὐκ ὀλίγον πολυπληθέστερος θὰ ἦτο ὁ στρατός, οὕτινος ὁ Κράτερος ἡγεῖτο διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Κατ' ἀσφαλῆ τινὰ εἰδήσιν σύμπασα ἡ στρατιὰ τοῦ βασιλέως, ὅτε διέτριβεν ἐν τῇ Σογδιανῇ Ἀλεξανδρεῖα ἦτο 120,000 ἄνδρες. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσῃ τις εἰς 30,000 ἴσως τοὺς ἄνδρας, ὅσους κατέλιπεν εἰς τὰς Ἰνδικὰς σατραπείας καὶ τὰς νεοκτίστους πόλεις, 30 ἕως 40,000 θὰ ἦσαν οἱ μάχιμοι οἱ ἀκολουθήσαντες τὸν βασιλέα. Ταῦτα δὲ λέγομεν, ὅπως ὑπομνήσωμεν, τί ὀφείλει τις νὰ γινώσκῃ, ὅπως δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ πραγματικῶς σαφῇ ἔννοιαν περὶ ταύτης τῆς πορείας τῆς παλινოსτήσεως.

Θὰ ἦτο περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 325, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέξευξεν ἐκ τῶν Παττάλων καὶ τῆς Ἰνδικῆς χώρας. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν εἰς τὴν μεθοριακὴν σειρὰν τῶν ὀρέων, καὶ ὑπερέβη αὐτὰ διὰ τῆς βορειοτέρας στενοπορίας¹ περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ἡμέραν¹ ἦλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀρβίου ποταμοῦ, παρὰ τὸν ὁποῖον οἰκοῦσιν ἐντεῦθεν μὲν οἱ Ἀρβῖται², ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῶν ὀρέων οἱ Ὠρεῖται. Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότερα ταῦτα τὰ φύλα δὲν ἦσαν ἔτι ὑποτεταγμένα, ὁ Ἀλέξανδρος διήρесе τὸν ἑαυτοῦ στρατόν, ἵνα διαδράμῃ καὶ ἐν ἀνάγκῃ δηώσῃ τὴν χώραν αὐτῶν. Καὶ τινὲς μὲν φάλαγγες, ἀγόμεναι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ιδίου, ὑπὸ τοῦ Λεοννάτου καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, κατῆλθον εἰς τὴν χώραν, ὁ δὲ Ἡφαιστίων εἶπετο μετὰ τοῦ ἄλλου στρατοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐτράπη ἐπ' ἀριστερὰ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἵνα ὀρύξωσι μὲν φρέατα κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς πρὸς χρῆσιν τοῦ στόλου, ἐπιπέσωσι δὲ ἀμέσως

¹) Τοῦτο κατὰ τὸν *Κούρτιον* (IX, 10, 5), ὅστις ἄλλως εἶνε καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Διόδωρος, προκειμένου περὶ τῆς γεωγραφίας τούτων τῶν τόπων, ἄγρητος. Ἀπὸ τῶν Παττάλων μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ Hyderabad εἶνε περὶ τὰ 16 μίλια· ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀρβίου (Poorally) σχεδὸν 12 μίλια.

²) Ὅτι τὸ Arba εἶνε τὸ ἐγγώριον ὄνομα ἀποδεικνύει ὁ Lassen II, σ. 189.

κατὰ τῶν Ὠρειτῶν, οἵτινες ἐνομίζοντο μάχιμοι καὶ πολυάριθμοι. Οἱ δὲ Ἀρβῖται, προσεγγιζόντων τῶν Μακεδόνων, κατέλιπον τὰς κώμας αὐτῶν καὶ ἔφυγον εἰς τὴν ἔρημον. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸν Ἀρβιον ποταμόν, διέβη αὐτὸν εὐκόλως καθ' ὃ ῥηχὸν καὶ στενόν· ὁδεύσας δὲ διὰ νυκτὸς τὴν ἀμμώδη χώραν τὴν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ὄχθης πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην, ἦλθεν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰς τοὺς καλῶς ἐξεργασμένους ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας τῶν Ὠρειτῶν. Πάραυτα διετάχθησαν οἱ ἵππεῖς νὰ προελάσῃσι κατ' ἱλᾶς, καὶ ἵνα καλύψωσιν ὅσον τὸ δυνατόν πλειότερον μέρος τῆς πεδιάδος, νὰ προχωρῶσι κατὰ σύμμετρα διαλείμματα, ἐν ᾧ τὸ πεζικὸν εἵπετο ἐν πυκνῇ παρατάξει. Οὕτω λοιπὸν προσεβλήθησαν τὰ χωρία, καὶ ἐκυριεύθησαν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο· ὅπου δὲ οἱ ἐνοικοῦντες ἐπεχείρησαν ν' ἀντισταθῶσι, καὶ διὰ τῶν φαρμακερῶν βελῶν ἐτόλμησαν νὰ πολεμήσῃσι κατὰ τῶν μακεδονικῶν δοράτων, εὐκόλως κατεβλήθησαν, καὶ τὰ μὲν χωρία ἐπυρπολήθησαν, αὐτοὶ δὲ κατεκόπησαν ἢ αἰχμαλωτισθέντες ἐξηνδραποδίσθησαν. Καὶ οὕτως ἄνευ σημαντικῆς ζημίας ὑπετάχθη τὸ κάτω τῆς ἐπικρατείας τῶν Ὠρειτῶν· καὶ τὸ ἐκ τοῦ βέλους τραῦμα, ὅπερ ἐνέβαλεν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, ταχέως καὶ ἐντελῶς ἰάθη¹. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς ὕδωρ τι, ἐστρατοπέδευσε καὶ ἀνεπαύθη περιμένων τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἡφαιστίωνος. Ἐνωθεὶς δὲ μετ' αὐτοῦ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν πρὸς τὴν κώμην Ῥαμβακίαν τὴν μεγίστην ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὠρειτῶν· ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις αὐτῆς ἐφάνη ἐπίκαιρος πρὸς τε τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς χώρας, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ συνοικήσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς σατραπείας τῶν Ὠρειτῶν, ὃ δὲ Ἡφαιστίων ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ κτίσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ὠρειτῶν². Αὐτὸς

¹ Στράβωνος ΙΕ', σ. 723 *Κικέρωνος* De divin. II, 66 κ. ἀ. Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 103) καὶ ὁ Κούρτιος (ΙΧ, 8, 20) μεταθέτουσι τὸν τραυματισμὸν τοῦ Λαγίδου εἰς τὸ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ.

² Ὁ Vincent καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Van der Chys νομίζουσιν ὅτι ἀνευρίσκουσι τὴν τοποθεσίαν τῆς Ῥαμβακίας εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Ramyur, ὅπερ δὲν σημειώνεται

δὲ ὁ βασιλεὺς ἀναλαβὼν τοὺς ἡμίσεις τῶν ὑπασπιστῶν καὶ Ἀγριάνων καὶ τὸ ἄγλημα τῶν ἱππέων καὶ τοὺς ἱπποτοξότας ὥρμησε πρὸς τὰ ὄρη τὰ διαχωρίζοντα τὴν ἐπικράτειαν τῶν 'Ωρειτῶν καὶ Γεδρωσίων, διότι ἤκουσεν, ὅτι κατὰ τὰ ἐκεῖ στενά, δι' ὧν ἔφερεν ἡ ὁδὸς εἰς τὴν Γεδρωσίαν, εἶχον ταχθῆ οἱ 'Ωρεῖται καὶ οἱ Γεδρώσιοι μετὰ πολυαρίθμων δυνάμεων, ἵνα φράξωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλὰ μόλις οἱ Μακεδόνες ἐπλησίασαν εἰς τὴν εἰσόδον τῶν στενῶν καὶ οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐνώπιον ἐχθροῦ, τοῦ ὁποίου τὴν τε ἀπροσμάχητον δύναμιν καὶ τὴν μετὰ τὴν νίκην ὀργὴν ἐφοβήθησαν· οἱ ἀρχηγοὶ τῶν 'Ωρειτῶν κατῆλθον πρὸς αὐτὸν τεταπεινωμένοι, ὅπως παραδώσωσιν εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ τὸ ἔθνος καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὑπέδεχθη αὐτοὺς εὐμενέστερον ἢ ὅσον προσεδόκων, παραγγείλας εἰς αὐτοὺς νὰ συναθροίσωσι πάλιν τὰ διεσπαρμένα χωρία, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ νὰ ὑποσχεθῶσιν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν, συνέστησε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν Ἀπολλοφάνην, ὃν κατέστησε σατράπην τῆς χώρας αὐτῶν, τῶν Ἀρβιτῶν καὶ τῶν Γεδρωσίων, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐκτελῶσι προσηκόντως ὅ,τι ἤθελε διαταχθῆ πρὸς ἐπισιτισμὸν τοῦ μακεδονικοῦ στόλου¹. Ταῦτοχρόνως δὲ κατελεί-

ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Pottinger οὐδ' ἐπὶ τοῦ τῶν τηλεγραφικῶν σταθμῶν 'Ο Διόδωρος λέγει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιθυμῶν νὰ κτίσῃ πόλιν καὶ εὐρύν ἐκεῖ λιμένα ἀσφαλῆ («ἀκλυστον») καὶ ἐπικαίρυν τόπον, ἔκτισεν ἐκεῖ πόλιν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ δὲ Κούρτιος προσθέτει ὅτι συνώκισεν αὐτὴν δι' Ἀραχωτῶν (ἴσως ἐκ τῆς στρατιᾶς). Ὁ Νέαρχος δὲν μνημονεύει ταύτην τὴν πόλιν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του. Ὁ Γυναικῶν λιμὴν, ὃν ἀποκαλεῖ ἀκλυστον, κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀρβίου ποταμοῦ. Ὅτι δὲ ἡ παρὰ **Στεφάνῳ Βυζαντίῳ** τετάρτῃ Ἀλεξάνδρεια «πόλις Νεαρτῶν, ἔθνους Ἰχθυοφάγων» καὶ τοῦ Διοδώρου τὸ Νεωρεῖτων οὐδὲ ἄλλο σημαίνει ἢ Ὁρειτῶν, καὶ εἶνε ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀρβιανοῦ μνημονευομένη ἀποικία ἐν Ῥαμβακίᾳ, ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν τοῦ Διοδώρου, Κούρτιου καὶ Στεφάνου. Περὶ ἄλλης δὲ τινος πόλεως κτισθείσης ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ ὑπὸ τοῦ Λεοννάτου ἴδ. Lassen II. σ. 188. Μέχρι τίνος ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν ἡ Ὁρεῖτις δὲν δηλοῦται· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ὀρίων καθορίζει ἀρκούντως τὰ τε πρὸς δυσμὰς καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια.

¹) Ἡ πρὸς τὸν Ἀπολλοφάνην αὕτη διαταγὴ ἐξάγεται ἐκ τοῦ **Ἀρβιανοῦ** Γ', 27, 1. Τὸ δυνατόν τοιοῦτου τινὸς ἐπισιτισμοῦ ἔκειτο ἐν τούτῳ ὅτι 10 ἢ 15 μίλια μακρὰν τῆς ἀκτῆς καὶ κατὰ μῆκος 40 μιλίων ἐκτείνονται αἱ πλούσιαι κοιλάδες τοῦ Kolwan καὶ Kedj

φθῇ εἰς τὴν νέαν σατραπείαν ὁ σωματοφύλαξ Λεοννάτος μετ' ἀξιολόγου στρατοῦ, συγκειμένου ἐκ πάντων τῶν Ἀγριάνων, μέρους τῶν τοξοτῶν, ἑκατοντάδων τινῶν Μακεδόνων ἱππέων καὶ Ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ ἀναλόγου ἀριθμοῦ ὀπλιτῶν καὶ ἀσιατικῶν στρατευμάτων, καὶ ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ περιμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου εἰς ταύτας τὰς ἀκτὰς, νὰ παρασκευάσῃ πάντα τὰ πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ, νὰ συμπληρώσῃ τὸν συνοικισμὸν τῆς νέας πόλεως, ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν τυχόν συμβησομένων ἀταξιῶν καὶ ταραχῶν τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι εἶνε δυνατόν, ὅπως προσοικειώσῃ τοὺς μέχρι τοῦδε αὐτονόμους Ὠρεῖτας εἰς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ δὲ Ἀπολλοφάνης διετάχθη νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως συναθροισθῶσι κατὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Γεδρωσίας πρόβατα καὶ ἄλλα χρειώδη, ἵνα μὴ περιέλθῃ ὁ στρατὸς εἰς ἔνδειαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέξευξεν ἐκ τῆς χώρας τῶν Ὠρειτῶν πρὸς τὴν Γεδρωσίαν. Καὶ ἤρχισεν ἤδη ἡ θερμὴ καὶ χαμηλὴ παράκτιος ζώνη νὰ γίνηται εὐρυτέρα καὶ ἐρημοτέρα, ὁ καύσων φλογερότερος καὶ ἡ ὁδὸς δυσβάτωτέρα· ἐπὶ ἡμέρας ὀλοκλήρους ὠδοιπόρουν δι' ἀμμωδῶν ἐρήμων ἐκτάσεων, ἐν αἷς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συστάδες φοινίκων παρεῖχον πενιχρὰν σκιὰν ὑπὸ τὰς σχεδὸν καθετοὺς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου· συχνότεροι ἦσαν οἱ θάμνοι τῶν σμυρνῶν, εὐωδέστατοι διὰ τε τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐκκρινομένης καὶ μὴ χρησιμοποιομένης ῥητίνης. Οἱ φοίνικες ἔμποροι μετὰ πολυαρίθμων καμήλων παρακολουθοῦντες τὸν στρατὸν συνέλεξαν ἐνταῦθα πολὺ ἐκ τοῦ πολυτίμου τούτου ἐμπορεύματος, ὅπερ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ εἶναι περιζήτη-

εἰς ἃς εὐκόλως ἔρχεται τις ἐκ τῆς Ὠρειτίδος διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Bela, ἰδίως δὲ ἡ κοιλὰς τοῦ Kedj ἢ διαρρέουμένη ὑπὸ τοῦ θαψιλοῦς ῥοῦ τοῦ Choridescht (Ἰ. τοῦ Συνταγμ. Ross Notes on Mekran ἐν τοῖς Transact. of the Bombay Geograf. Soc. XVIII (1868) σ. 36 ἐξ.). Ὁ ποταμὸς οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Gwatar, προφανῶς εἰς τὸν λιμένα Κώφαντα, ὅπου ὁ Νιάρχος (Ἀῤῥιανοῦ Ἰνδ. ΚΖ', 6) εὗρεν « ὕδωρ πολλὸν καὶ καθαρόν ».

τητον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀραβικῆς σμύρνης ¹. Πλησίον δὲ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν ἔθαλλεν ἡ εὐώδης μυρική· τὸ δὲ ἔδαχος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν πολυπλόκων ῥιζῶν τῆς νάρδου καὶ ὑπὸ θάμνων πολυκλάδων ἀκανθῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ λαγωοὶ πτοούμενοι ὑπὸ τῆς προσεγγιζούσης στρατιᾶς συνελαμβάνοντο ὅπως τὰ πτηνὰ εἰς τὰ δίκτυα. Πλησίον τοιούτων θέσεων διενυκτέρευον, καὶ ἐκ τῶν φύλλων τῆς σμύρνης καὶ τῆς νάρδου παρεσκευάζον τὰς νυκτικὰς στιβάδας. Ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν νέαν πορείαν ἐγίνετο ἡ ἀκτὴ ἐρημοτέρα καὶ ἀπορωτέρα· οἱ ῥύακες ἐξηφανίζοντο εἰς τὴν θερμὴν ἄμμον, καὶ ἡ βλάστησις ἔπαυεν· ἀνθρώπων καὶ ζώων οὐδὲ ἵχνος ὑπῆρχεν ἐπὶ μακρὰς ἐκτάσεις· ἤρχισαν δὲ νὰ ὁδοιπορῶσι τὴν νύκτα, ὅπως ἀναπαύωνται τὴν ἡμέραν· ἐπροχώρησαν δὲ βαθύτερον εἰς τὰ ἐνδότερα, ὅπως διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ διανύσωσι ταύτην τὴν ἔρημον καὶ κομίσωσιν ἐν ταύτῃ εἰς τὴν παραλίαν τροφὰς διὰ τὸν στόλον· στρατιῶται τινὲς ἀποσπασθέντες ἀπεστάλησαν τότε εἰς τὴν ἀκτὴν, ἵνα ἀποθηκεύσωσι τὰ τρόφιμα, ὀρύξωσι φρέατα, καὶ ἐξετάσωσι, ποῦ ἦτο εὐπρόσιτος ὁ αἰγιαλὸς εἰς τὰ πλοῖα. Τινὲς τούτων τῶν ἰππέων, ἡγουμένου τοῦ Θόαντος, ἐκόμισαν τὴν εἰδήσιν ὅτι ἐπὶ τῆς παραλίας ὑπῆρχον ὀλίγαι τινὲς ἐλεειναὶ καλύβαι ἀλιέων, κατεσκευασμέναι ἐκ φαλαινείων πλευρῶν καὶ θαλασσίων ὀστράκων· οἱ ἐνοικοῦντες, ἐλεεινοὶ καὶ εὐήθεις, ἀπέζων ἐξ ἰχθύων ἀπεξηραμμένων καὶ ἰχθυαλεύρου, πίνοντες τὸ ὑφάλμυρον ὕδωρ τῶν ἐν τῇ ἄμμῳ βόθρων· ἔφθασαν λοιπὸν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰχθυοθάγων. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο, ὅτι ἐνδότερον εὐρίσκοντο μεμονωμένα χωρία, ὁ στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ πορευθῇ ἐκεῖσε, διότι ἡ ἔλλειψις τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἤρχισε νὰ εἶνε πλέον αἰσθητή. Μετὰ μακρὰς λοιπὸν καὶ ἐπιπόνους νυκτερινὰς πορείας, καθ' ἃς δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἡ αὐστηρὰ τάξις καὶ πειθαρχία, ἔφθασαν εἰς ταύτην τὴν χώραν· ἐκ δὲ τῶν ἐπιτηδείων, ὅσα ἐκεῖ εὐρέθησαν, τὰ μὲν διενεμήθησαν εἰς τὸ στράτευμα μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς φειδοῦς, τὰ δὲ λοιπὰ σφραγισθέντα διὰ τῆς

¹) Περὶ τούτου τοῦ φωτοῦ ἴδ. Asiat. Rescarches, Vol. IV, σ. 97 καὶ 433.

βασιλικῆς σφραγίδος ἦσαν ἔτοιμα νὰ φορτωθῶσιν ἐπὶ καμήλων καὶ νὰ σταλῶσιν εἰς τὴν παραλίαν. Ἀλλὰ μόλις ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέ-
 ζευξε μετὰ τῶν πρώτων φαλάγγων, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν πο-
 ρείαν, καὶ οἱ ταχθέντες φύλακες τῶν ζωοτροφιῶν διέρρηξαν τὰς
 σφραγίδας καὶ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν πειναλέων καὶ κραυγα-
 ζόντων συστρατιωτῶν διένειμαν εἰς αὐτούς, ὅσα ἦσαν ἐντεταλ-
 μένοι νὰ φυλάξωσιν, ἵνα σωθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς πείνης ἐπικει-
 μένου θανάτου, ἀδιαφοροῦντες, ἂν ἔμελλον ἄλλως νὰ διακινδυ-
 νεύσωσι τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν τοὺς ἐτιμώρησεν,
 ἀλλ' ἔσπευσε νὰ συλλέξῃ νέας τροφάς καὶ νὰ ἐξαποστείλῃ αὐτάς
 ὑπὸ ἀσφαλεστέραν φρουράν· διέταξε δὲ τοὺς ἐγγχωρίους νὰ συνα-
 θροίσωσιν ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς χώρας ὅσον οἶόν τε πλεῖστον σῖ-
 τον, φοίνικας καὶ πρόβατα, καὶ νὰ κομίσωσιν αὐτὰ εἰς τὴν παρα-
 λίαν· πιστοὶ δὲ ἄνδρες κατελείφθησαν, ἵνα φροντίσωσι περὶ τῆς
 μεταφορᾶς αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ἡ στρατιὰ ἐξακολουθοῦσα τὴν πορείαν ἐπλησίασεν
 εἰς τὸ φοβερώτερον μέρος τῆς ἐρήμου· καὶ φρικωδῶς ἐπετείνετο
 ἡ πείνα, ἡ ἀθλιότης, καὶ ἡ ἀκολασία. Ἐπὶ δέκα καὶ δεκαπέντε
 μίλια οὐδὲν ὑπῆρχεν ὕδωρ· ἡ δὲ ἄμμος βαθεῖα, θερμὴ καὶ ὡς τὰ
 κύματα κλυδωνιζομένου πελάγους, συνεσωρεύετο εἰς ἐκτεταμέ-
 νους ἄμμολόφους, διὰ τῶν ὁποίων πορευόμενοι κατὰ πᾶν βῆμα
 ἐδυθίζοντο, καὶ δι' ἀτρύτων μόχθων ἐξερχόμενοι ἤρχιζον εὐθὺς πάλιν
 τὸν αὐτὸν ἀγῶνα· εἰς ταῦτα προσθετέον τὴν νύκτα, τὴν ἐπι-
 φόβως ἐπιτεινομένην παραλυσίαν πάσης τάξεως καὶ τὴν ἐξάντλησιν
 τῶν τελευταίων δυνάμεων ὑπὸ τῆς πείνης καὶ δίψης ἢ τὴν ἐξαγρίω-
 σιν αὐτῶν ὑπὸ φιλαύτων ὀρέξεων. Ἐσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμή-
 λους καὶ τὰς ἡμιόνους, καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας αὐτῶν· ἐξεζεύγνυνον
 τὰ ὑποζύγια ἀπὸ τῶν ἀμαξῶν τῶν νοσοῦντων, ἐγκταλιμπάνοντες
 αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην, ἵνα μετὰ θλιβερᾶς σπουδῆς χωρήσωσιν ἐπὶ
 τὰ πρόσω· ὅσοι δὲ ὑπὸ τοῦ καμάτου ἢ τῆς ἀδυναμίας ὑπελείποντο,
 μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεύρισκον τὴν ἐπιούσαν τὰ ἔχνη τῆς μεγάλ-
 λης στρατιᾶς καὶ, ἂν τὰ εὑρίσκον, μάτην ἠγωνίζοντο νὰ καταφθά-

σωσιν αὐτήν· ὅθεν μετὰ φρικωδῶν σπασμῶν ἐμαραίνοντο ὑπὸ τὰς φλογεράς ἀκτῖνας τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου, ἣ ἀπεπλανῶντο εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν ἀμολόφων, ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὸν ἐκ τῆς πείνης καὶ δίψης βραδὺν θάνατον. Εὐτυχεῖς ὅσοι πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἔφθانون εἰς φρέαρ, ὅπως ἀναπαυθῶσιν· ἀλλὰ πολλάκις ἠναγκάζοντο ν' ἀκολουθήσωσι τὴν πορείαν, ἃν καὶ ὁ ἥλιος διὰ τῆς ἐρυθρωπῆς ἀτμοσφαίρας ἔρριπτε τὰς φλογεράς ἀκτῖνάς του, καὶ ἡ ἄμμος ἦτο διάπυρος ὑπὸ τοὺς καθηλκωμένους πόδας των· τότε τὰ ζῶα κατέπιπτον ἀγωνιῶντα, καὶ τῶν καταπιπτόντων ἀνθρώπων ἔρρεε τὸ αἷμα κρουνηδὸν ἀπὸ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἣ κατέκειντο ἡμιθανεῖς ἐκ τοῦ κόπου, ἐν ᾧ αἱ παραλελυμέναι τάξεις σιωπηλῶς ὡς φάσματα ἀντιπαρήρχοντο τοὺς ἀποθνήσκοντας συστρατιώτας. Ὅτε τέλος ἔφθانون εἰς τὰ ὕδατα, ἐπέπιπτον πάντες καὶ ἔπινον ἀκατασχέτως, ἐξαγοράζοντες τὴν τελευταίαν ἀναψυχὴν δι' ἀγωνιώδους θανάτου. Κατὰ τινα δὲ ἀνάπαυλαν, καθ' ἣν πλησίον ἔρρεε σχεδὸν ἀπεξηραμμένος τις χεῖμαρρος, κατηυλίσθη ὁ στρατὸς ἐπὶ μίαν ἡμέραν καὶ ἀνεπαύετο ὑπὸ τὰς σκηνάς, ὅτε αἰφνης ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ ἐπληρώθη καὶ μετὰ βοῆς τὰ ὕδατα ὑπερεξεχείλισαν¹⁾· ὅπλα, ζῶα, σκηναὶ καὶ ἄνθρωποι συμπαρεσύρθησαν, καὶ πρὶν ἔτι δυνηθῶσι νὰ σκεφθῶσι καὶ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν, ἡ καταστροφή εἶχε φθάσῃ εἰς τὸν κολοφῶνα· τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ σκηνὴ καὶ μέρος τῶν ὀπλῶν του συνηρπάγησαν ὑπὸ τῆς πλημμύρας, καὶ μόλις ἐδυνήθη αὐτὸς ν' ἀποφύγῃ τὴν ὁρμὴν αὐτῆς. Οὕτως ἐπηύξανεν ὁ τρόμος· καὶ ὅτε τέλος κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν σφοδρὸς ἐξεγερθεὶς ἄνεμος συνετάραξε τοὺς ἀμολόφους τῆς ἐρήμου καὶ ἐξήλειψε πᾶν ἴχνος ὁδοῦ, οἱ δὲ ἐγγώριοι ὁδηγοὶ ἀποπλανηθέντες δὲν ἤξευρον πλέον οὔτε ποῦ εἶνε, οὔτε πρὸς ποῖον μέρος ἐβάδιζον,

1) Ὁ συνταγματ. Ross ἤκουσε περὶ τοῦ Chori-descht ὅτι ἐν ᾧ τὸν Σεπτέμβριον, ὅτε αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν ὄχθην αὐτοῦ, εἶχε μόνον λάκκους τινὰς ὕδατος, τὸν χειμῶνα μετὰ βαρδαίας βροχᾶς προξενεῖ φοβεράς πλημμύρας, καὶ ἐξογκνέεται τόσον αἰφνιδίως, ὥστε οἱ παρόχθιοι κάτοικοι μόλις λαμβάνουσι καιρὸν νὰ σωθῶσι, καὶ σχεδὸν πάντοτε πολλοὶ εὐρίσκουσι τὸν θάνατον ἐν τοῖς ὕδασιν.

τότε καὶ τῶν θαρράλεωτάτων κατέπεσε τὸ θάρρος, καὶ ἡ καταστροφή ἐφαίνετο εἰς πάντας βεβαία. Ὁ Ἀλέξανδρος συλλέξας περὶ ἑαυτὸν ὀλίγους τινὰς τοὺς ῥωμαλεωτάτους τῶν ἱππέων, ἵνα μετ' αὐτῶν κατέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξώρκισεν αὐτοὺς νὰ καταβά- λωσι καὶ τὰς ἐσχάτας αὐτῶν δυνάμεις καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ἡλαυνον λοιπὸν πρὸς νότον διὰ τῶν βαθέων ἀμμολόφων βασιανιζόμενοι ὑπὸ τῆς δίψης καὶ εἰς ἄκρον ἐξηντλημένοι· καὶ οἱ μὲν ἵπποι κατέπιπτον, οἱ δὲ ἱππεῖς δὲν ἐδύναντο πλέον νὰ σύρωνται περαιτέρω· μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ πέντε ἄλλων εἶχεν ἀκαμάτως προελάσῃ. Ἰδόντες δὲ τέλος τὴν κυανῇν θάλασσαν κατεπήδησαν ἀπὸ τῶν ἱππῶν, ἔσκαπτον διὰ τῶν ξιφῶν ἐν τῇ ἄμυρ ζητοῦντες γλυκὺ ὕδωρ, καὶ εὐθὺς ἀνέβλυσε πηγὴ, ἐξ ἧς ἀνεψύχθησαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος στραφεὶς ὀπίσω πρὸς τὸν στρατὸν κατήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ὁροσερωτέραν παραλίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἀναβλυζούσας πηγὰς τοῦ γλυκεοῦ ὕδατος. Τώρα καὶ οἱ ὁδηγοὶ ἀνεῦρον τὴν ὁδὸν καὶ ὠδήγουν τὸν στρατὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας παρὰ τὴν ἀκτὴν, ὅπου οὔτε ὕδατος ἔλλειψις ὑπῆρχε καὶ ἐπιτήδεια καὶ κῶμαι ἐνιαχοῦ εὐρίσκοντο. Τὴν δὲ ἐβδόμην ἡμέραν τραπέντες πρὸς τὰ ἐνδότερα ἐπορεύοντο διὰ χώρας φαιδρᾶς καὶ εὐφόρου πρὸς τὰ Πούρα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς σατραπείας Γεδρωσίας¹.

¹) Ἡθελήσαν τινες νὰ θεωρήσωσι τὴν ἀφήγησιν τῆς πορείας διὰ τῆς ἐρήμου ὡς ὑπερβολικὴν. Ἀλλὰ νεώτεροι ἐκθέσεις, ἰδίως ἡ τοῦ Pottinger ἀπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς, ὑπὲρ οὗ ἤρκει νὰ ἐγγυηθῇ καὶ μόνον τοῦ Νεάρχου τὸ ὄνομα, ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ ὁποίου ἠρύσθησαν ὁ Ἀρριανὸς καὶ Στράβων κατ' ἐπιτομὴν ἀρκούντως συνάδουσιν. Ἀς παραβλῇ τοῦ Pottinger τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀπριλίου πρὸς τὰ τοῦ Στράβωνος ΙΕ, σ. 722 καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ Γ', 23. Νὰ παρακολουθήσῃ τις τὴν πορείαν κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας εἶνε φυσικῶς τῷ λόγῳ ἀδύνατον· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ὑπερέβη πρὸς βορρᾶν τὰς βραχυδαίς σειράς. Αἱ τινες ἀπέχουσι τῆς ἀκτῆς 10 ἕως 15 μίλια. Καὶ περὶ τῆς θέσεως τῶν Πούρων οὐδὲν δύναται νὰ εἴπῃ τις ὠρισμένον. Ἴνα ὑπολάβῃ τις τὸ σημερινὸν Bampur, 30 περίπου μίλια πρὸς τὰ μεσόγεια, ὡς τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, οὐδένα ἄλλον λόγον ἔχει, εἰ μὴ ὅτι κείται ἐν τῷ εὐφόρῳ τόπῳ τῆς Γεδρωσίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τῆς ἀκτῆς εἰς τὴν ἄνω Καρμανίαν ἀγούσης. Ἴδ. Vincent σ. 303. Ἡ ὁδὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου τότε θὰ ἦτο περίπου ἡ αὕτη καὶ ἡ τοῦ λοχαγοῦ Grant, ὅστις ἀπὸ τοῦ Bampur καὶ Geh κατήλθεν εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ

Οὕτω τέλος ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ· ἀλλ' εἰς ποῖαν κατὰστασιν! Ἡ διὰ τῆς ἐρήμου πορεία διήρκεσεν ἐξήκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῶν ὁρίων τῶν Ὠρειτῶν¹· ἀλλ' αἱ κατὰ ταύτην ζημίαι καὶ ταλαιπωρίαὶ ὑπῆρξαν μεγαλύτεραι πασῶν τῶν προηγουμένων. Ὁ στρατός, ὅστις ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐξώρμησε τοσοῦτον ὑπερήφανος καὶ πλούσιος, ἐμειώθη εἰς τὸ ἐν τέταρτον², καὶ τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο λείψανον τοῦ κοσμοκράτορος στρατοῦ ἦτο τεταλαιπωρημένον καὶ παραμειομρφωμένον, ῥακένδυτον καὶ σχεδὸν ἄοπλον· οἱ ὀλίγοι ἵπποι τοῦ κατεσκληρότερος καὶ ἐλεεινοί, τὸ δὲ ὅλον σκηνὴ τῆς ἐσχάτης ἀθλιότητος, τῆς παραλυσίας καὶ ἀθυμίας. Οὕτως ἔφθασεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ Ποῦρα· ἐνταῦθα διέταξεν ἀνάπαυσιν, ἵνα τὰ μὲν καταπεπονημένα στρατεύματα ἀναλάβωσιν, οἱ δὲ καθ' ὁδὸν ἀποπλανηθέντες συναθροισθῶσιν. Ὁ σατράπης τῆς Ὠρείτιδος καὶ Γεδρωσίας, ὅστις εἶχε λάβῃ διαταγὴν νὰ φροντίσῃ περὶ προμηθείας ζωοτροφῶν κατὰ τὰς διὰ τῆς ἐρήμου ὁδούς, καὶ διὰ τῆς ὀλιγωρίας τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς ἐστερήθη καὶ ἐκείνης τῆς ἀνακουφίσεως, ἣν ἡ ἔρημος ἐπέτρεπεν, ἔλαβεν ἐντεῦθεν τὴν ἀπολυσίν του, διάδοχος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ σατραπείᾳ ἐτάχθη ὁ Θόας³.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέζευξεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν, ὅπου ἠλπίζεν ὅτι θὰ συναντήσῃ τὸν Κράτερον μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ πολλοὺς στρατηγούς τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν διαταχθέντας νὰ ἔλ-

φροντίξῃ περὶ τοῦ στόλου, ἀρχομένης μετ' ὀλίγον τῆς φιλοξενωτέρας ἀκτῆς τῆς Καρμανίας.

1) Αἱ ἐξήκοντα αὗται ἡμέραι φαίνονται ὡς ἀντιφάσκουσαι πρὸς τοὺς τεραστίους σταθμούς τῶν 400 καὶ 600 σταδίων, οὓς ὁ Ἀλέξανδρος λέγεται ὅτι διήνυσεν. Ἡ κατ' εὐθείαν ἀπόστασις ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ὠρείτιδος μέχρι τοῦ Bampur εἶνε σχεδὸν ἑκατὸν μίλια· ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προστεθῶσιν αἱ ἀποπλανήσεις, ἡ κατάθασις εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰ μεσόγεια, ἡ ὁδὸς μῆκυνεται κατὰ τὸ ἥμισυ· τοῦτο δὲ θὰ παρείχε κατὰ μέσον ὄρον καὶ ἥμισυ μίλια τὴν ἡμέραν, ὅπερ ἱκανὸν ἐπὶ τοιοῦτου ἐδάφους.

2) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΞΓ' «ὥστε τῆς μαχίμου δυνάμεως μὴδὲ τὸ τέταρτον ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἀπαγαγεῖν». Τὴν εἰδησιν ταύτην περὶ τοῦ τετάρτου τῆς δυνάμεως εὔρην ἴσως ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ πηγῇ αὐτοῦ· ἡ δὲ προσθήκη, ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐχ ἤττον εἶχεν 120,000 πεζοὺς καὶ 15,000 ἵππους, ἀνήκει εἰς αὐτόν.

3) Ἀρξέτιανου Γ', 22, 1. Ὁ Ἀπολλοφάνης εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ πύση μαχόμενος κατὰ τῶν Ὠρειτῶν (ἰδ. κατωτέρω).

θωσιν ἐκεῖσε. Θὰ ἦτο ἀρχὴ Δεκεμβρίου, περὶ δὲ τοῦ στόλου καὶ τῆς τύχης αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη εἰδησις. Καὶ ἦτο μὲν καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐκστρατεία ἡ ἀνατεθεῖσα εἰς τὸν μεγάλθυμον Νέαρχον πλήρης κινδύνων, καὶ ἡ ὁλοσχερῆς ἀβεβαιότης περὶ τῆς πορείας αὐτῆς παρείχε πλείστας ἀνησυχίας· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ τελευταῖα παθήματα καὶ τὴν ἀπερίγραφτον αὐτῶν φρικαλεότητα ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἔκλινε μᾶλλον εἰς τὸ νὰ φοβῆται τὰ πάντα, ἢ νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοσοῦτον μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Ἡ ἀκτὴ ἐκείνη, ἥτις εἰς τὸ πλείστον μέρος τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ὑπῆρξεν αἰτία τῆς οἰκτροτάτης καταστροφῆς, ἦτο ἡ ἐσχάτη καὶ μόνη καταφυγὴ τοῦ στόλου· καθ' ὃ δὲ ἔρημος, χαμηλὴ, ἀμμώδης καὶ ἀλίμενος, ἐφαίνετο ὅτι μᾶλλον ἀπέβαινεν ἐπικίνδυνος ἔνεκα τῶν ἀνυπολογίστων μεταβολῶν τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀνέμων, ἢ ἐδύνατο νὰ παράσχω σωτηρίαν ἀπ' αὐτῶν· μία μόνη θύελλα, καὶ ἐδύνατο στόλος καὶ στρατὸς νὰ ἐξολοθρευθῇ χωρὶς οὐδὲ ἴχνος ν' ἀφήσῃ· εἷς μόνος ἀσύνητος πλοῦς, καὶ ὁ ὠκεανὸς ἐν τῇ ἀχανεῖ αὐτοῦ ἐκτάσει ἦτο ἱκανὸς νὰ παρασύρῃ εἰς ἀτελευτήτους πλάνας ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας.

Τότε ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ « ὑπαρχος τῆς χώρας »¹, κομίζων τὴν ἀγγελίαν, ὅτι εἰς ἀπόστασιν πέντε ἡμερῶν πρὸς νότον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ Ἀνάμιδος προσωρμίσθη ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου καλῶς ἔχων, καὶ ὅτι μαθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς εὐρίσκεται ἐν τῇ ἄνω χώρᾳ, διέταξε νὰ στρατοπεδεύσωσιν οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ὀπισθεν τάφρου καὶ χαρακώματος, καὶ προσεχῶς θὰ ἔλθῃ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἡ χαρὰ τοῦ βασιλέως ὑπῆρξεν ἔκθυμος, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατέλαβεν αὐτὸν ἀνυπομονησία, ἀμφιβολία καὶ μεγαλυτέρα μέριμνα, ἐπειδὴ μάτην περιέμενε τὴν ἄφιξιν τοῦ Νεάρχου· αἱ ἡμέραι παρήρχοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀγγελιοφόροι ἀπεστάλησαν ἀλλεπάλληλοι, καὶ τινὲς μὲν τούτων ἐπανῆλθον λέγοντες ὅτι οὔτε Μακεδόνες τοῦ στόλου εἶδον οὐδαμοῦ, οὔτε εἰδησιν οὐδεμίαν περὶ αὐτῶν

¹) Ἀρριανῶς Ἰνδικ. ΛΔ', 1.

ἔλαβον· ἄλλοι δὲ οὐδὲ ὧλως ἐπανῆλθον. Τέλος διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ συλλάβωσι καὶ ρίψωσιν εἰς τὰ δεσμὰ τὸν ἄπιστον ὑπαρχον, ὅστις ἐχάλκευσε μύθους καὶ ἐνέπαιξε τὴν θλιψὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ βασιλέως· ἔγεινε δὲ μᾶλλον περίλυπος ἢ πρότερον καὶ ὠχρίασεν ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἀλλ' ὁ ὑπαρχος εἶχεν εἶπη πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· πράγματι ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου ἦτο παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Καρμανίας, καὶ εἶχεν αἰσίως ἐκτελέσῃ ἐπιχείρησιν, ἥτις καὶ καθ' ἑαυτὴν μὲν πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ὠμοίαζε κατὰ τοὺς κινδύνους καὶ τὰ θαυμάσια, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς συνδρομῆς τυχαίων περιστάσεων εἶχεν ἀποβῆ ἑὶς ἄκρον δυσχερῆς. Αἱ δυσχέρειαι αὗται εἶχον ἤδη ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ. Διότι μόλις ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Ἰνδικῆς, καὶ εὐθὺς οἱ Ἰνδοί, νομίζοντες πλεον ἑαυτοὺς ἐλευθέρους καὶ ἀσφαλεῖς, ἤρχισαν ἐπιφρόνως ταραττόμενοι, οὕτως ὥστε ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο πλεον ἀσφαλὲς ἐν τῷ Ἰνδῷ¹⁾. Ὁ Νέαρχος, ἐπειδὴ ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο νὰ φυλάξῃ τὴν χώραν, ἀλλὰ νὰ καταγάγῃ τὸν στόλον εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, παρασκευασθεὶς πρὸς ἀπόπλουν ταχέως καὶ χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὴν ὥραν τῶν σταθερῶν ἀνατολικῶν ἀνέμων, ἀνῆλθῃ τὴν 21 Σεπτεμβρίου καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις

¹⁾ Ταῦτα διηγείται ὁ **Στράβων** (ΙΕ', σ. 721) κατὰ τὸν Νέαρχον. Ὁ δὲ Ἀρρίανδς παραλείπει τοῦτο ἐν τῇ ἐπιτομῇ αὐτοῦ, λέγων ὅτι ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ἀφ' οὗ ἐπαυσαν οἱ κατὰ τὸ θέρος ἐτήσιοι ἀνέμοι, ὅπερ εἶνε ὄντως ἀκριβές· ἀλλὰ δὲν εἶχον ἀκόμη ἀρχίσῃ οἱ ἐτήσιοι τοῦ χειμῶνος, οὓς θὰ περιέμενεν ὁ Νέαρχος, ἂν τῷ ἦτο δυνατόν. Πλείστερα περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου καθορισμοῦ τοῦ χρόνου ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ τόμου τούτου Περὶ τῆς χρονολογίας κτλ. Περιπλέκεται τὸ ζήτημα καὶ ἡ χρονολογία τοῦ ἀπόπλου τοῦ Νέαρχου γίνεται ἀβεβαία ἐκ τούτου, ὅτι ὁ **Ἀρρίανδς** (Ἰνδικ. ΚΑ') ἄρχοντα μὲν ὀνομάζει ὄχι τὸν ἀληθῆ, μετὰ δὲ τῆς ἡμέρας τοῦ ἀττικοῦ μηνὸς (20 Βοηδρομιῶνος) δὲν ἀναγράφει τὴν ἀντίστοιχον μακεδονικὴν χρονολογίαν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἔτος (11ον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου). Ἀλλ' ὅμως ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ὁ Νέαρχος ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἰνδοῦ τῇ 20 Βοηδρομιῶνος παρέχει χρονολογίαν τινὰ σχετικῶς βεβαίαν. Ἐάν τις παραδεχθῇ πρὸς μετατροπὴν τῶν χρόνων εἰς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ideler περὶ τοῦ κύκλου τοῦ Μένωνος, ἡ ἡμέρα ἐκείνη συμπίπτει πρὸς τὴν 21 Σεπτεμβρίου. Ὁ πλοῦς τότε ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρις Ἀρμοζείας ὑπελογίσθη μεθ' ἱκανῆς πιθανότητος εἰς 80 ἡμέρας καὶ κατὰ ταῦτα ἐσημειώθησαν αἱ χρονολογίαι τοῦ κειμένου.

κατέλιπε τὰς διώρυγας τοῦ Ἰνδικοῦ δέλτα. Ἐπειτα δὲ ἠναγκάσθη ὑπὸ σφοδρῶν νοτίων ἀνέμων νὰ προσορμισθῇ ὑπὸ τὴν ἄκραν τὴν χωρίζουσιν τὴν Ἰνδικὴν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἀρβιτῶν εἰς λιμένα ὀνομασθέντα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐνταῦθα ν' ἀναπαυθῇ ἐπὶ 24 ἡμέρας, μέχρις οὗ τέλος ἐκόπασαν οἱ κανονικοὶ ἄνθρωποι. Τῇ δὲ 23 Ὀκτωβρίου ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν καὶ ἐν τῷ μέσῳ παντοίων κινδύνων, ὅτε μὲν διὰ σκοπέλων πηδαλιουχῶν, ὅτε δὲ παλαίων κατὰ τοῦ σφοδροῦ σάλου τοῦ ὠκεανοῦ, παρέπλευσε τὸ στόμιον τοῦ Ἀρβίου. Μετὰ φοβεράν δὲ τρικυμίαν ἐπελθοῦσαν τῇ 30 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν κατεποντίσθησαν τρία σκάφη, προσωρμίσθη παρὰ τὰ Κώκαλα, ἵνα ἀναπαυθῇ ἐπὶ δέκα ἡμέρας καὶ ἐπισκευάσῃ τὰ βεβλαμμένα πλοῖα. Ἐνταῦθα πρὸ μικροῦ ὁ Λεοννάτος κατετρόπωσε τοὺς βαρβάρους τῶν περιχώρων ἐν αἵματηρᾷ μάχῃ, καθ' ἣν ὁ σατράπης τῆς Γεδρωσίας Ἀπολλοφάνης ἐφονεύθη. Ἀφ' οὗ δὲ ἐνταῦθα ἐπεσιτίσθη δαψιλῶς καὶ πολυτάκως συνῆλθε μετὰ τοῦ Λεοννάτου, ὁ Νέαρχος ἐξηκολούθησε τὸν πρὸς δυσμὰς πλοῦν, καὶ τῇ 10 Νοεμβρίου ὁ στόλος ἦτο πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Τομήρου, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ὁποῦ ἐνοπλοὶ Ὠρεῖται ἦσαν σωρηδὸν τεταγμένοι, ὅπως κωλύσωσι τὸν εἰσπλοῦν τοῦ στόλου· ἀλλὰ μία τολμηρὰ ἐπίθεσις ἤρκεσε νὰ καταβάλλῃ αὐτούς, ὥστε νὰ διαμείνωσιν οἱ Μακεδόνες ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἥσυχοι ἐν τῷ ὄρμῳ.

Τὴν 31 Νοεμβρίου ὁ στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῶν Ἰχθυοφάγων, τὴν ἐλκεινήν ἐκείνην καὶ φοβεράν ἐρημίαν, ὅπου ἤρχισαν τὰ δεινοπαθήματα τῆς στρατιᾶς· ἀλλὰ καὶ τὸ ναυτικὸν εἶχεν ἐνταῦθα πολλὰ νὰ πάθῃ, ἐπειδὴ ἡ ἔλλειψις τοῦ ὕδατος καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐγένετο ὁσημέραι καταθλιπτικωτέρα. Ἐπὶ τέλους ὁμῶς εὗρον ἕν τινι χωρίῳ ἀλιέων ὅπισθεν τῆς Βαγείας ἄκρας ἐγχωρίον τινα ὀνόματι Ὑδράκην, ὅστις παρέσχεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ συνακολουθήσῃ μετὰ τοῦ στόλου ὡς πρῶτεύς, καὶ ὑπῆρξε πολὺ χρήσιμος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ἐδυνήθησαν καὶ πλοῦς μακροτέρους νὰ διανύσωσι καὶ νύκτας ὁροσερωτέρας νὰ μεταχειρι-

σθῶσιν. Ἐν ᾧ δὲ παρέπλεον τὴν ἔρημον καὶ ἀμυώδη ἀκτὴν τῆς Γεδρωσίας, ἣ ἐνδεῖα προέβαινεν αὐξανομένη καὶ ἡ δυσαρέσκεια τῶν ναυτῶν ἔφθασεν εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον, ὅτε εἶδον τὴν παραλίαν τῆς Καρμανίας, ἣν ἐκάλυπτον ἄγροὶ καρποφόροι, φοινίκων ἄλση καὶ ἀμπελῶνες. Τέλος πάντων ἡ ταλαιπωρία παρῆλθεν, ἐπλησίαζον εἰς τὴν πάλαι ποθητὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ κόλπου, καὶ ἦσαν ἤδη ἐν χώρᾳ φιλικῇ. Ἐξ ἀριστερῶν ἐφαίνετο ἡ προεξέχουσα εἰς τὴν θάλασσαν ἄκρα τῆς Ἀραβίας ἡ λεγομένη Μάκετα, ὅθεν ἔμαθον ὅτι ἐκομίζετο εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὸ κινάμωμον καὶ ἄλλα ἰνδικὰ ἐμπορεύματα.

Ὅτε δὲ ὁ στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκτὴν Ἀρμόζειαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀνέμιδος, οἱ ναῦται κατηυλίσθησαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ὅπως μετὰ τοσαύτας κακουχίας ἀναπαυθῶσιν, ἀναπολοῦντες τοὺς παρελθόντας κινδύνους, ἀφ' ὧν πολλοὶ θὰ εἶχον ἀπελπίσῃ ὅτι ἐδύναντο νὰ σωθῶσιν. Περὶ τῆς στρατιᾶς οὐδεμίαν εἶχον εἶδησιν, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῶν Ἰχθυοφάγων ἀπολέσαντες πᾶν ἵχνος αὐτῆς¹. Τότε τινὲς τῶν ἀνδρῶν τοῦ Νεάρχου, προχωρήσαντες ὀλίγον εἰς τὰ ἐνδότερα χάριν ἐπισιτισμοῦ, συνέβη νὰ ἰδῶσι μακρὰν ἀνθρωπὸν ἐλληνικὰ ἐνδεδυμένον· ἔτρεξαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν μετὰ δακρύων χαρᾶς ὡς Ἕλληνες. Ἐρωτηθεὶς δὲ πόθεν ἦρχετο καὶ τίς ἦτο, ἀπεκρίθη, ὅτι ἦρχετο μὲν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν ἀπεῖχε πολὺ. Περιχαρεῖς προσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν Νεάρχον, πρὸς ὃν ἔπειτα εἶπεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διατρίβει ἐν τῇ μεσογαίᾳ περὶ τὰς πέντε ἡμέρας ἀπέχων, καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτο πρόθυμος νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν ὑπαρχὸν τοῦ τόπου. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ Νεάρχος συνεσκέφθη μετ' αὐτοῦ, πῶς ἐδύνατο ν' ἀναβῇ πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως διευθετήσῃ πάντα τὰ ἐν-

¹) Μετὰ τὰς ἐξαιρέτους ἐρεῦνας τοῦ Vincent δὲν τολμῶ νὰ προσθέσω τι περισσώτερον περὶ τοῦτου τοῦ πλοῦ. Τιαυτὴ ἀπόπειρα ἤθελεν ἀπαιτήσῃ γνῶσιν τῶν νεωτέρων γεωγραφικῶν ἐρευνῶν, ἃς μόνον διὰ βαθείας μελέτης δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ, ἔτι δὲ καὶ περισσοτέραν ἔκτασιν ἢ ὅση ἐνταῦθα ἐπιτρέπεται.

ταῦθα καὶ περιχαρᾶ κώσῃ τὸ στρατόπεδον· ὁ δὲ ὕπαρχος, ἐλπίζων ὅτι, ἐὰν πρῶτος ἀνήγγελλε τὴν αἰσίαν ἄφιξιν τοῦ στόλου, ἤθελε κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως, ἔσπευσε διὰ τῆς συντομωτάνης ὁδοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα, καὶ ἐκόμισεν εἰς τὸν βασιλέα ἐκείνην τὴν ἀγγελίαν, ἥτις ἔγεινεν αἰτία τῶν τοσούτων αὐτοῦ παθημάτων, ἐπειδὴ ἐβράδυνεν ἢ ἐπιβεβαίωσις αὐτῆς.

Τέλος δὲ, καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Νέαρχος διηγεῖται τὰ μετέπειτα, ἐπὶ τοσούτον προέβησαν αἱ περὶ τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοπέδου διατάξεις, ὥστε παραλαβὼν τὸν Ἀρχίαν τὸν Πελλαῖον, τὸν ὑποναύαρχον τοῦ στόλου καὶ πέντε ἢ ἑξ ἄλλους ὁπαδοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὁδεύων πρὸς τὰ ἐνδότερα. Καθ' ὁδὸν δὲ συνήντησαν αὐτοὺς τινὲς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποσταλέντων ἀγγελιοφόρων, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώρισαν οὔτε τὸν Νέαρχον οὔτε τὸν Ἀρχίαν· τοσούτον εἶχεν ἀλλοιωθῇ ἡ ὄψις αὐτῶν· διότι ἡ μὲν κόμη καὶ τὰ γένειον ἦσαν μακρά, τὸ δὲ πρόσωπον ὠχρόν, τὸ δὲ σῶμα ρικνὸν καὶ τὰ ἐνδύματα μεταβεβλημένα εἰς ῥάκη ῥυπαρά· ἐρωτηθέντες δὲ κατὰ ποίαν ἄρ' αὖ γε διεύθυνσιν ἔκειτο τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔδωκαν τὰς πληροφορίας καὶ ἀντιπαρῆλθον. Ὁ δὲ Ἀρχίας ὑποπτεύσας τὸ ὁρθόν, εἶπεν· «φαίνεται ὅτι οἱ ἄνδρες ἐξεπέμφθησαν πρὸς ἀναζήτησιν ἡμῶν, ὅτι δὲ δὲν ἀνεγνώρισαν ἡμᾶς εἶναι πολὺ εὐνοητόν, διότι θὰ ἔχωμεν ὄψιν πολὺ διάφορον ἢ ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἄς εἰπώμεν εἰς αὐτοὺς ποῖοι εἴμεθα, καὶ ἄς ἐρωτήσωμεν ποῦ πορεύονται». Ἀφ' οὗ δὲ ταῦτα ἔπραξεν ὁ Νέαρχος, ἀπεκρίθησαν ὅτι ζητοῦσι τὸν Νέαρχον καὶ τὸν στρατὸν τοῦ στόλου. Τότε εἶπεν ὁ Νέαρχος «ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος, ὃν ζητεῖτε· ὁδηγήσατέ μας πρὸς τὸν βασιλέα». Τότε παρέλαβον αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς ἀπήνας αὐτῶν καὶ ἀπήλαυνον εἰς τὸ στρατόπεδον. Τινὲς δὲ προδραμόντες ἦλθον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως καὶ εἶπον· «ὁ Νέαρχος καὶ ὁ Ἀρχίας καὶ πέντε ἄλλοι μετ' αὐτῶν ἔρχονται ὅσον οὐπω». Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ ἄλλου στρατοῦ καὶ στόλου δὲν ἐγνώριζον, ἐνόμισεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι αὐτοὶ ἴσως μόνον ἐσώθησαν παρὰ προσδοκίαν, ὁ δὲ στρατὸς καὶ ὁ στόλος ἀπωλέσθησαν, καὶ ἡ λύπη

του ηὔξησε πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον. Ἀλλὰ τότε εἰσῆλθεν ὁ Νέαρχος καὶ ὁ Ἀρχίας, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, μόλις ἀναγνωρίσας αὐτούς, ἔτεινε τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν Νέαρχον, καὶ ἀπαγαγὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἔκλαιεν ἐπὶ πολὺν ὥραν· τέλος δὲ εἶπεν « Ἐπειδὴ σὲ καὶ τὸν Ἀρχίαν ἐπαναβλέπω πάλιν, μετριοπαθέστερον αἰσθάνομαι τὴν ὅλην συμφορὰν· ἄλλ' εἰπέ μοι πῶς κατεστράφη ὁ στόλος καὶ ὁ στρατός μου; » ὁ δὲ Νέαρχος ἀπεκρίθη « ὦ βασιλεῦ, ἀμφότερα ἐσώθησαν, καὶ ὁ στόλος καὶ ὁ στρατός, ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν πρὸς σὲ ἄγγελοι τῆς σωτηρίας αὐτῶν ». Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἔτι περισσότερον ἔκλαιεν, καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἦσαν περιχαρεῖς, αὐτὸς δὲ ὤμνυε τὸν Δία καὶ τὸν Ἀμμωνα, ὅτι αὕτη ἡ ἡμέρα ἦτο προσφιλεστέρα εἰς αὐτὸν παρὰ τὴν κατὰκτησιν πάσης τῆς Ἀσίας¹.

Ἦδη δὲ καὶ ὁ Κράτερος, αἰσίως διαπορευθεὶς τὴν Ἀραχωσίαν καὶ Δραγγιανήν, ἔφθασεν εἰς τὴν Καρμανίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐλεφάντων². Διότι μαθὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰς τεραστίας συμ-

¹) Οὕτως ἀφηγείται τὰ πράγματα ὁ Νέαρχος (ἐν τῇ Ἰνδικῇ τοῦ Ἀρριανου). Ὁ χρόνος τῆς συναντήσεως ταύτης ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ περίπλου τοῦ Νεάρχου· διότι ἀπέπλευσε μὲν οὗτος τὴν 21 Σεπτεμβρίου, προσωρμίσθη δὲ κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Vincent εἰς τὸν Ἀναμιν ποταμὸν τὴν 80ην ἡμέραν, τοῦτέστιν 9 Δεκεμβρίου· μεταξὺ λοιπὸν τῆς 15 καὶ 20 Δεκεμβρίου θὰ εἶδε πάλιν τὸν βασιλέα. Δυσκολώτερον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἶνε νὰ ὀρίσῃ τις τὸν τόπον, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος ἐστρατοπέδευεν. Ὁ μὲν Διόδωρος (ΙΖ', 106) διηγείται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐν τινὶ παραθαλασσίῳ πόλει Σαλμουῦντι, καὶ ἦσαν συνηθροισμένοι ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅτε προσωρμίσθη ὁ Νέαρχος καὶ μετέβη εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον, ἵνα ἐκθέσῃ τὰ κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Vincent (σ. 306) πιστεύων ὅτι ἐν τῇ ἀτόπῳ ταύτῃ ἀφηγήσει τὸ ὄνομα τοῦλάχιστον Σαλμοῦς δύναται νὰ εἶνε ἀληθές, προέτεινε τὴν εἰκασίαν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο (Sal-moun) ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ χωρίον τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς Maann. Ἡ ὑπόθεσις φαίνεται παράτολμος. Ἡ μόνη περίστασις, ἥτις δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ ὑποδείξῃ τὴν τοποθεσίαν ταύτην, εἶνε ὅτι ἡ ἀπόστασις ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ ναυτικοῦ στρατοπέδου τοῦ παρὰ τὸν Ἀναμιν ἢ Ἰμπραῖμ ποταμὸν ἦτο πέντε ἡμερῶν ὁδός ἢ δεκαπέντε ἕως εἰκοσι μίλια. Κατὰ ταῦτα εἶνε ἀδύνατον νὰ σκεφθῇ τις περὶ τοῦ Kerman, Jumalee ἢ ἄλλου τινὸς χωρίου, ὅσα ἐπεσκέψθη ὁ Pottinger κατὰ τὴν περιήγησιν αὐτοῦ. Ἄν ἡ ὁρογραφία τῆς Καρμανίας δὲν ἦτο καθ' ὑπερβολὴν ἀαφής, ἐδύνατό τις τοῦλάχιστον τὴν πόλιν Ἀλεξάνδρειαν, ἣν ἐνταῦθα ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς, νὰ ὀρίσῃ μετὰ τινος βεβαιότητος. Ἴσως ἐκεῖ ἦτο ὁ τόπος τῆς συναντήσεως. Τὸ Giroft δὲν θὰ ἀντιστοιχεῖ ἄρα γε περίπου πρὸς τὴν ζητούμενην θέσιν;

²) Περὶ τῆς πορείας τοῦ Κρατέρου λείπει πᾶσα εἰδησις. Ὑποτίθεται ὅτι κατῆλθε παρὰ τὸν Hindmend καὶ διῆλθεν διὰ τοῦ Lash καὶ Nikh. Ἐκείθεν δ' ἔπειτα ἐπορεύθη διὰ τῆς

φοράς, ἔσπευσεν νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἀκμαῖον καὶ ἐρῶμενον αὐτοῦ στρατὸν. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦλθον καὶ οἱ στρατηγοί, οἵτινες ἀπὸ πέντε ἐτῶν διέτριβον ἐν Μηδίᾳ· ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Κλέανδρος μετὰ τῶν παλαιμάχων μισθοφόρων, ὁ Ἡράκων μετὰ τῶν ἱππέων μισθοφόρων, οἵτινες πρότερον εἶχον ἀρχηγὸν τὸν Μενίδαν, ὁ Σιτάλκης μετὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν Θρακῶν καὶ ὁ Ἀγάθων μετὰ τῶν Ὀδρυσῶν ἱππέων· οἱ σύμπαντες πεντακισχίλιοι πεζοὶ καὶ χίλιοι ἱππεῖς¹. Ἦλθεν δὲ εἰς τὴν Καρμανίαν καὶ ὁ Στασάνωρ, σατράπης τῆς Ἀρείας καὶ Δραγγιανῆς, καὶ ὁ Φαρασμάνης, ὁ υἱὸς τοῦ σατράπου τῆς Παρθικῆς Φραταφέρνου, ἄγοντες μεθ' αὐτῶν ἵππους καὶ ἀγέλας ὑποζυγίων, πρὸ πάντων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, νομίζοντες, ὅτι οὗτος δὲν εἶχεν ἔτι φθάση, ἀλλ' ἐπορεύετο διὰ τῆς ἐρήμου· ἀλλὰ καὶ τώρα ὑπῆρξαν εὐπρόσδεκτοι δι' ὅσα ἐκόμισαν· καὶ διενεμήθησαν εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὰ εἰωθότα αἱ κάμηλοι, οἱ ἵπποι καὶ οἱ βόες. Ταῦτα πάντα καὶ τὸ ὠραῖον κλίμα τῆς καρμανικῆς χώρας, ἡ περιποίησις καὶ ἄνεσις ἡ χορηγηθεῖσα ἐνταῦθα εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τέλος ἡ ἄμεσος παρουσία τοῦ βασιλέως, οὗτινος ἡ δραστηριότης οὐδέποτε ὑπῆρξε σοβαρωτέρα καὶ εὐρυτέρα, ἐξήλειψαν ἐν βραχεὶ χρόνῳ τὰ ἔχνη τῶν δεινοπαθημάτων καὶ ἀπέδωκαν πάλιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν τὴν ῥώμην του καὶ τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν. Μετὰ δὲ ταῦτα παρεσλεύσθησαν παντοειδεῖς ἑορταί, ἵνα εὐχαριστήσωσι τοὺς θεοὺς διὰ τὸ αἶσιον πέρας τῆς ἰνδικῆς ἐκστρατείας, διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν ὥς ἐκ θαύματος σωτηρίαν τοῦ στόλου. Καὶ ἐτελέσθησαν μὲν θυσίαι εἰς τὸν Δία τὸν σωτήρα, εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ἀλεξίκακον, εἰς τὸν Ποσειδῶνα τὸν ἐνοσίχθονα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θαλασσίους θεοὺς· ἐτελέσθησαν δὲ πανηγυρικαὶ πομπαὶ καὶ χοροὶ καὶ παντοῖοι ἀγῶνες. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς λαμπρότητος τῶν πανηγυριζόντων ἐστεφανωμένος ὁ Νέαρ-

ἐρήμου εἰς Kerman, ἀκολουθῶν τὴν ὁδόν, ἣν περιγράφει ὁ Khanikoff (Recueil de la société de géogr. VII, 2 (1865, σ. 404 ἐξ.

¹) Ἀῤῥδιανού Γ', 27. Ὁ Κούρτιος X, I, 1 ἀναγράφει τὸν ἀριθμὸν 5000.

χος ἐθάδιζε παρὰ τὸν ἐστεμμένον βασιλέα, καὶ ὁ περιχαρὴς στρατὸς ἔρριπτεν ἐπ' αὐτοὺς ἄνθη καὶ πολυχρώμους ταινίας¹⁾. Ἐνώπιον δὲ συνελεύσεως παντὸς τοῦ στρατοῦ ἐπανελάβεν ὁ Νέαρχος τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἑαυτοῦ περίπλου, αὐτὸς δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἡγεμόνων, ὡς καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ δώρων, προδιδασμῶν καὶ παντοίων ἄλλων τιμῶν· ἰδίως δὲ ὁ εὐγενὴς Πευκέστας ὁ μέχρι τοῦδε ἀσπιδοφόρος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ σωτὴρ αὐτοῦ ἐν τῇ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Μαλλῶν ἐφόδῳ κατελέχθη εἰς τὸν πατροπαράδοτον ἀριθμὸν τῶν ἐπτὰ σωματοφυλάκων ὡς ὄγδοος.

Ταυτοχρόνως ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς τὰς παραγγελίας πρὸς ἐξακολουθήσιν τῆς πορείας· καὶ ὁ μὲν στόλος ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλοῦν παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Περσικοῦ κόλπου, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Πασιτίγριδος καὶ ν' ἀναπλεύσῃ τὸν ποταμὸν τῶν Σούσων· ὁ δὲ Ἡφαιστίων, ἔχων τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς, τοὺς ἐλέφαντας καὶ τὰς ἀποσκευάς, ἔμελλεν, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς δυσ-

1) Λί ἀνωτέρω μνημονευθεῖται ἑορταὶ ('Ἀρριανοῦ Ζ', 28. Ἰνδικ. ΑΖ) ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἀηδεῖς ὑπερβολάς· «ἐξώρμησεν (ὁ βασιλεὺς) κόμῳ χρώμενος ἐφ' ἡμέρας ἐπτὰ διὰ τῆς Καρμανίας· αὐτὸν μὲν οὖν ἔπειο σκέδην ἐκόμιζον ὀκτὼ μετὰ τῶν ἐταίρων ὑπὲρ θυμῆς ἐν ὑψηλῇ καὶ περιφανεῖ πλασίῳ πεπηγυίας εὐωγούμενον συνεχῶς ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἀμαξαὶ δὲ παμπληθεῖς, αἱ μὲν ἀλουργοὶ καὶ ποικίλοις περιβολαίοις, αἱ δ' ὕλης ἀεὶ προσφάτου καὶ χλωρᾶς σκιζόμεναι κλάδοις εἴποντο, τοὺς ἄλλους ἀγούσαι φίλους καὶ ἡγεμόνας ἐστεφανωμένους καὶ πίνοντας.··· φιάλαις δὲ καὶ βυτοῖς καὶ θηρικείοις παρὰ τὴν ὁδὸν ἄπασαν οἱ στρατιῶται βαπτίζοντες ἐκ πίθων μεγάλων καὶ κρατήρων ἀλλήλοις προέπινον, οἱ μὲν ἐν τῷ πράγματι ἅμα καὶ βαδίζουσιν, οἱ δὲ κατακείμενοι. Πολλὴ δὲ μοῦσα συρίγγων καὶ αὐλῶν ᾗδῃς τε καὶ ψαλμοῦ καὶ βακχείας γυναικῶν κατεῖχε πάντα τόπον». Ταῦτα ὁ Πλούταρχος ('Ἀλεξ. ΕΖ')· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Κούρτιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς ταῦτα ὑπαινιττόμενοι. Ἀρκεῖ νὰ παραβῇ τις ἐναντίον τούτων τοὺς λόγους τοῦ Ἀρριανοῦ (Γ', 28) «Ἦδη δὲ τινες καὶ τοιαύτῃ ἀνέγραψαν, οὐ πιστὰ ἐμοὶ λέγοντες, ὡς συζεύξας δύο ἄρμαμάξας κατακείμενος ζῶν τοῖς ἐταίροις καταυλούμενος τὴν διὰ Καρμανίας ἦγεν, ἡ στρατιὰ δὲ αὐτῇ ἐστεφανωμένη τε καὶ παίζουσα εἴπετο· προὔκειτο δὲ αὐτῇ σῖτά τε καὶ ὅσα ἄλλα ἐς τρυφὴν παρὰ τὰς ὁδοὺς συγκεκομισμένα πρὸς τῶν Καρμανίων, καὶ ταῦτα πρὸς μίμησιν τῆς Διονύσου βακχείας ἀπεικάσθη Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι καὶ ὑπὲρ ἐκείνου λόγος ἐλέγετο καταστρεφόμενον Ἰνδοῦς Διόνυσον οὕτω τὴν πολλὴν τῆς Ἀσίας ἐπελθεῖν. . . . Ταῦτα δὲ οὕτε Πτολεμαῖος ὁ Λάγου οὕτε Ἀριστόβουλος ἀνέγραψαν οὐδέ τις ἄλλος, ὅτινα ἱκανὸν ἂν τις ποιήσαιτο τεκμηριῶσαι ὑπὲρ τῶν τοιῶνδε». Ὅτι ὅμως αἱ ἐν Καρμανίᾳ ἑορταὶ ἐτελέσθησαν μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας, ἐννοεῖται οἰκοθεν.

βάτους ὁδοὺς, τὴν χιόνα καὶ τὸ χειμερινὸν ψυχρὸς τῶν ὄρεινῶν χωρῶν, νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν χαμηλὴν παραλίαν, ἥτις καὶ ἐπιτήδεια παρῆγεν ἱκανὰ καὶ κατὰ τὴν νῦν ὥραν τοῦ ἔτους εἶχεν εὐάρεστον κλίμα καὶ ὁδοὺς εὐβάτους¹, καὶ διὰ τῆς πεδιάδος τῶν Σούσων νὰ ἐνωθῇ πάλιν μετὰ τοῦ στόλου καὶ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει, ἔχων τοὺς Μακεδόνας ἐταίρους ἵππεῖς καὶ τοὺς φιλοὺς πεζοὺς, ἰδίως δὲ τοὺς ὑπασπιστάς καὶ μέρος τῶν τοξοτῶν, νὰ ὁδεύσῃ διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ πρὸς τὰ Σοῦσα, ἀφ' οὗ ὑπερβῇ τὰ ὄρη καὶ διέλθῃ διὰ τῶν Πασαργαδῶν καὶ τῆς Περσепόλεως².

Οὕτως ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν χωρῶν, αἵτινες πρὸ ἐτῶν ἦσαν εἰς αὐτὸν ὑποτεταγμένοι. Ἦτο δὲ καιρὸς νὰ ἐπανέλθῃ, διότι πολλαχοῦ ἀνεφάνησαν σκανδαλώδεις ἀταξίαι καὶ ἐπικίνδυνοι νεωτερισμοί. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀκολασίας καὶ ἀλαζονείας τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς σατράπαις τοῦ πρώην περσικοῦ κράτους εἰσεχώρησεν λίαν πρωίμως καὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας διοικητάς καὶ στρατηγούς· διότι κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως πολλοὶ σατράπαι Μακεδόνες τε καὶ Πέρσαι, ὄντες ἀνεπιτήρητοι καὶ κατέχοντες ἐξουσίαν σχεδὸν ἀπεριόριστον κατεπίεζον τοὺς λαοὺς ἀνηλεῶς, ἐπιτρέποντες τὰ πάντα εἰς τὴν πλεονεξίαν καὶ ἡδονὰς αὐτῶν καὶ μὴ σεβόμενοι μήτε τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν μήτε τοὺς τάφους τῶν τεθνεώτων. Προβλέποντες μάλιστα τὴν περίπτωσιν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν θὰ ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, εἶχον συναθροίσῃ περὶ ἑαυτοὺς σμήνη μισθοφόρων, καὶ εἶχον παρασκευάσῃ τὰ πάντα οὕτως, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῶν ὅπλων

¹) Ἡ ὁδὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος δὲν θὰ ἔφερεν ἀμέσως εἰς τὴν παραλίαν· διότι ἄλλως ὁ Νέαργος ἐπιστρέφων εἰς τὸν Ἀναμιν, δὲν θὰ ὑφίστατο τόσας προσβολὰς ἀπὸ τῶν ὄρεινῶν λαῶν (*Ἀρρίανου* Ἰνδικ. ΑΕ'). Ἀλλὰ καὶ ὁ Vincent φαίνεται ὅτι ὑπολαμβάνει αὐτὸν διατρίβοντα πολὺ ἐνδότερον τῆς ἐπαρχίας Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐπορεύθη μέχρι τοῦ Lar ἐκείνην τὴν ὁδόν, ἣν περιγράφει ὁ Don Garcias de Silva Figueroa (*Ambassade, trad. par Wicquefort* σ. 65 ἐξ.), ἐκ δὲ τοῦ Lar κατήλθεν εἰς τὴν παραλίαν.

²) Ἡ ὁδὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Edrisi ὑποδεικνυομένη, ἀπὸ τοῦ Giroft εἰς Fasa.

νὰ διασώσωσι τὴν κατοχὴν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Τὰ παραβολώτατα σχέδια, αἱ ἀκολαστόταται ἐπιθυμίαι, αἱ φαντασιωδέσται ἐλπίδες κατεῖχον πάντων τὰ πνεύματα· ὁ ὑπέρμετρος ὄργανός τούτων τῶν ἐτῶν, καθ' ὃ πᾶν ὅ,τι σύννηθες, πατροπαράδοτον καὶ πιθανὸν ἐφαίνετο ἀπηρχαιωμένον, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὑρίσκειν ἀνάπαυσιν, εἰμὴ εἰς τὴν ἀχαλίνωτον τόλμην καὶ εἰς τὴν παραζάλην ἀμέτρου ἀπολαύσεως ἢ ἀπωλείας. Ἡ ἀκάθεκτος κυβεία τοῦ πολέμου, δι' ἧς κατεκτήθη ἡ Ἀσία, ἐδύνατο εὐκόλως νὰ λάβῃ ἄλλην τροπὴν, καὶ διὰ μιᾶς ἀναρρίψεως τοῦ κύβου ἢ μεγίστη τοῦ βασιλείως εὐτυχία νὰ μεταπέσῃ εἰς μεγίστην δυστυχίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ καταβεβλημένον περσικὸν στοιχεῖον ἤρχισε νὰ ἀναπτερωνῇται διὰ νέων ἐλπίδων, διότι ἔγειναν ἤδη οὐκ ὀλίγαι ἀπόπειραι ὑπὸ πολλῶν μεγιστάνων τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως διασπᾶσιν τοὺς μόλις συναφθέντας δεσμοὺς καὶ ἰδρῦσωσιν αὐτονόμους ἡγεμονίας, ἢ ἐν ὀνόματι τῆς ἀναστάσης ἀρχαίας περσικῆς βασιλείας ἐξεγείρωσι τοὺς λαοὺς εἰς ἐπανάστασιν. Νῦν δὲ μάλιστα, ὅτε μετὰ πολυετῇ ἀπουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν αἰετῶς ἐπιτεινομένην ἐπέκτασιν τῆς ἀταξίας καὶ τοῦ σφετερισμοῦ, αἱ φῆμαι περὶ πανωλεθρίας τοῦ στρατοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Γεδρωσίας διεδίδοντο τεραστίως μεγαλοποιούμεναι, ὁ ἀναθρασμὸς κατέλαβε πάντα τόπον καὶ πᾶσαν ψυχὴν μέχρι τοσούτου, ὥστε ἐπετρέπετο νὰ φοβῇται τις τελείαν κατάπτωσιν πάντων τῶν καθεστώτων.

Αὗται ἦσαν αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας μετὰ τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς. Τὰ πάντα ἦσαν ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς· ἐν μόνον σημεῖον φόβου ἢ ἀδυναμίας, καὶ τὸ κράτος κατέπιπτεν εἰς ἐρείπια ὑπεράνω τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτοῦ· μόνον δὲ εὐτολμος γνώμη καὶ κραταιὰ ῥώμη τῆς τε θελήσεως καὶ τῆς δράσεως ἐδύνατο νὰ σώσῃ καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ· ἔλεος καὶ μακροθυμία θὰ ἦτο ἐνδείξεις ἀδυναμίας καὶ θὰ ἐστέρει τῆς ἐσχάτης ἐλπίδος τὰ ἔθνη, ἅτινα καὶ νῦν ἔτι ἦσαν προσηλωμένα μετὰ πιστῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν βασιλέα. Ἀπηγεῖτο δὲ αὐστηροτάτη καὶ ἀδυσώπητος δικαιοσύνη, ὅπως

ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς στενάζοντας ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν σατραπῶν καὶ τῶν στρατηγῶν, καὶ σωθῇ ἡ πεποιθησις ἐπὶ τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου βασιλέως· ἀπητοῦντο μέτρα ταχέα καὶ δραστικά, ὅπως ἀποδοθῇ μὲν πᾶσα ἡ λαμπεδὼν εἰς τὴν μεγαλειότητα τῆς βασιλείας, ἐπεκταθῇ δὲ καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας ὁ τρόμος τῆς ὀργῆς αὐτῆς. Ἴσως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τανῦν τὴν στυγνὴν ἐκείνην ψυχικὴν διάθεσιν, ἣτις καθιστᾷ φοβερὸν τὸν παρωργισμένον αὐτοκράτορα. Πόσον ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς ἀρχομένης νικηφόρου πορείας καὶ ἀπὸ τῆς εὐφροσύνου πεποιθήσεως τῆς νεότητος καὶ τῶν ἀπεράντων ἐλπίδων. Πολλάκις ἀπατηθεὶς ἐν τῇ ἐμπιστοσύνῃ αὐτοῦ ἐδιδάχθη νὰ εἶνε φιλύποπος, σκληρὸς καὶ ἄδικος, διότι θὰ ἐνόμισεν ὅτι τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον. Μεταμορφώσας ὁλόκληρον κόσμον εἶχε καὶ αὐτὸς συμμεταμορφωθῇ. Τώρα δὲ ὁ σκοπὸς ἦτο ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ κρατῇ ἐβρώμένως τὰς ἡνίας τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας· τὸ δὲ νῦν ἀπαιτούμενον ἦτο ταχεῖα δικαιοσύνη, νέα ὑπακοή καὶ αὐστηρὰ διοικήσεις.

Ἦδη ἐν Καρμανίᾳ εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀξίους τιμωρίας. Τὸν σατράπην Ἀσπάστην, ὅστις ἐν ἔτει 330 ὑπετάχθη καὶ διέτηρσε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, εἶχε παύσῃ. Μάτην ὁ Ἀσπάστης ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν τοῦ προσερχομένου δεσπότη μετὰ πάσης ἐπιδείξεως ὑποταγῆς· διότι ἀποδειχθείσης κατὰ τὴν ἀνάκρισιν τῆς πρὸς αὐτὸν βαρείας ὑπονοίας, παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου, ἀντ' αὐτοῦ δὲ εἶχε διορισθῇ σατράπης τῆς Καρμανίας ὁ Σιβύρτιος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θόας, ὅστις ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν χώραν τῶν Ὀρειτῶν ἀντὶ τοῦ Ἀπολλοφάνους, νοσήσας ἀπέθανεν, ἀπεστάλη ἐκεῖσε ὁ Σιβύρτιος, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προσεκλήθη εἰς τὴν Καρμανίαν ὁ Τληπόλεμος ὁ υἱὸς τοῦ Πυθοφάνους, ὅστις εἶχεν ἀναδειχθῇ ἐν τῇ μέχρι τοῦδε θέσει αὐτοῦ ὡς σατράπης τῆς Παρθικῆς¹. Αἱ δὲ παραχαί, αἵτινες ὑπεκινήθησαν ἐν τῷ ἔσωτε-

¹) Ἀρξέδιανου Γ', 27, 1. Διὰ τοῦτο ἔμεινεν ἡ σατραπεία ἐπὶ μικρὸν ἄνευ διοικητοῦ (Ἀρξέδιανου Ἰνδικ. ΔΓ', 8).

ρικῶ τῆς Ἀριανῆς ὑπὸ τοῦ Πέρσου Ὀρδάνου, καὶ ἔνεκα τοῦ συγχρόνου, ὡς φαίνεται, θανάτου τοῦ σατράπου Ἀραχωσίας Μένωνος¹, ἔλαβον εὐρυτέραν ἔκτασιν, κατεστάλησαν ἀκόπως ὑπὸ τοῦ Κρατέρου, διερχομένου τὰς χώρας ἐκείνας· ὁ δὲ ἀποστάτης προσήχθη δέσμιος εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὴν δικαίαν τιμωρίαν. Ἡ δὲ χηρεύσασα σατραπεία τῆς Ἀραχωσίας ἠνώθη μετὰ τῆς τῶν Ὠρων καὶ τῆς Γεδρωσίας ὑπὸ τὸν Σιβύρτιον².

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἦλθον κακαὶ εἰδήσεις· ὁ Ταξίλης ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ μὲν Ἀδισάρης ἀπέθανεν, ὁ δὲ σατράπης τῆς ἐπὶ τὰδε Ἰνδικῆς Φίλιππος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν μισθοφόρων τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατευομένων. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες σωματοφύλακες τοῦ σατράπου κατέπνιξαν πάραυτα τὴν στάσιν καὶ ἐθανάτωσαν τοὺς στασιαστάς. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέθεσε τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τῆς σατραπείας εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ταξίλων καὶ εἰς τὸν Εὐδημον τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ σταθμευόντων Θρακῶν, καὶ διέταξεν αὐτοὺς ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν υἱὸν τοῦ Ἀδισάρου ὡς διάδοχον ἐν τῷ κράτει τοῦ Κασμίρ.

Ἐκ δὲ τῆς Μηδίας διαταχθέντες ἦλθον εἰς τὴν Καρμανίαν ὁ Ἡράκων, ὁ Κλέανδρος καὶ ὁ Σιτάλκης³ μετὰ τοῦ πλείστου τῶν στρατευμάτων αὐτῶν· κατηγοροῦντο δὲ ὑπό τε τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν στρατιωτῶν ἐπὶ δεινοῖς ἐγκλήμασιν, ὅτι εἶχον συλῆσθαι τοὺς ναοὺς, ἀνορύξῃ τοὺς τάφους καὶ τολμήσῃ παντοειδεῖς καταπιέσεις καὶ ἀνοσιουργίας πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Μόνον δὲ ὁ Ἡράκων εὗρε τρόπον ν' ἀπολογηθῇ, καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος. Ὁ δὲ Κλέανδρος καὶ Σιτάλκης, ἐξελεγχθέντες ὡς ἔνοχοι, καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, ἐξακόσιοι καθ' ἃ λέ-

¹) Κουρτίου X, 10, 20: nuper interierat morbo.

²) Ἀρριανῶς Γ', 27. Ε', 6, 2.

³) Ἀρριανῶς Γ', 27, 3. Οὗτοι εἶνε οἱ ἐν Γ', 26 μνημονευόμενοι ἀρχηγοί, ὁ μὲν Σιτάλκης τῶν Ὀδρυσῶν ἀκοντιστῶν, ὁ δὲ Κλέανδρος τῶν ἀρχαίων μισθοφόρων, καὶ ὁ Ἡράκων, φαίνεται, ἀντὶ τοῦ ἔσως ἀποθανόντος Μενίδου, ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων ἱππέων. Ὁ Κουρτίος (X, 1, 1) ὀνομάζει καὶ τὸν Ἀγάθωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν Θρακῶν ἱππέων, λέγει δὲ καὶ ὅτι οὗτοι ἦγον 5,000 πεζοὺς καὶ 1000 ἱππεῖς.

γεται, ὡς συνένοχοι ἀμέσως ἐθανατώθησαν. Ἡ ταχεῖα αὕτη καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ἐνεποίησε πανταχοῦ βαθυτάτην ἐντύπωσιν, ἐπειδὴ ἀνελογίζοντο τοὺς παντοίους λόγους, ὅσους ὁ βασιλεὺς θὰ εἶχεν ὅπως μὴ καταδικάσῃ τοὺς ἄνδρας τούτους, τοὺς μυστικούς ἐκτελεστάς τῆς εἰς θάνατον καταδίκης τοῦ Παρμενίωνος, καὶ τὸν οὐ μικρὸν ἀριθμὸν ἀρχαίων στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων ἐν τῇ παρόντι εἶχε τοσαύτην χρεῖαν. Κατενόησαν λοιπὸν οἱ λαοί, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀληθῶς ὁ προστάτης αὐτῶν, ὅτι ἡ θέλησις αὐτοῦ δὲν ἦτο νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς δούλους· οἱ δὲ σατράπαι καὶ στρατηγοὶ ἐδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τί θὰ περιέμενε καὶ αὐτούς, ἂν δὲν ἐδύναντο νὰ ἐμφανισθῶσι πρὸ τῶν βαθυτάτων τοῦ θρόνου καθαρὰν ἔχοντες τὴν συνείδησιν. Λέγεται ὅτι τινὲς αὐτῶν, συναισθανόμενοι τὴν ἰδίαν ἐνοχλήν, ἐπεχείρησαν νὰ συναρπάσωσι νέους θησαυρούς, νὰ ἐνισχύσωσι τὰ περὶ αὐτοὺς στίφη τῶν μισθοφόρων, καὶ νὰ παρασκευασθῶσιν οὕτως, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς ἀντίστασιν νὰ προβῶσι· τότε ἀπεστάλη βασιλικὴ διαταγὴ πρὸς τοὺς σατράπας, ἐπιτάττουσα ν' ἀπολύσωσιν εὐθὺς πάντας τοὺς μισθοφόρους, ὅσοι δὲν εἶχον στρατολογηθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως¹.

Ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς Καρμανίας ἐπορεύθη εἰς τὴν Περσίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ σατράπης Φρασφόρτης ὁ ἐνταῦθα διωρισμένος ἀπέθανε, διαρκούσης τῆς ἰνδικῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε τὴν σατραπείαν εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς χώρας ὁ Ὀρξίνης², πεποιθὼς εἰς τὸ γένος καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦτο ἱκανὸς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῆς σατραπείας, ἣν αὐτό-

¹ Τὴν σπουδαίαν ταύτην εἰδήσιν ἔχει ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 111) « ἀπομίσθους ποιῆσαι τοὺς μισθοφόρους »· ἡ δὲ προσθήκη ἡμῶν « ἔσαι δὲν εἶχον στρατολογηθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως » ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

² Ἀρξιδανῶς Γ', 29, 2. Ὁ Κούρτιος (X, 1, 22) ὀνομάζει αὐτὸν Orsines, καὶ τάσσει αὐτὸν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς ἀγωνισθέντας ἐν Γαυγαμήλοις (VI, 12, 8). Λέγει ὅτι οἱ Πέρσαι, Μάρδοι καὶ Σογδιανοὶ ἦσαν τότε ὑπὸ τὸν Ἀριοβαρζάνην καὶ Ὀροντοδάτην, καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν ἰδιαιτέρων σωμάτων, ὁ δὲ Ὀρσίνης προϊστάτο τοῦ ὅλου· ἀποκαλεῖ δὲ τὸν Ὀρσίνην Ἀχαμενίδην καὶ ὑπέρπλουτον. Ὁ Ἀρξιδανὸς δὲν μνημονεύει αὐτόν, ἱστορῶν ἐκείνην τὴν μάχην.

κλητος ἀνέλαβεν. Τοῦτο δὲ μάλιστα παρώργισε τὸν βασιλέα, ὅτι εὔρε παρημελημένον τὸν τάφον τοῦ μεγάλου Κύρου τὸν ἐν τῷ ἄλσει τῶν Πασαργαδῶν· διότι κατὰ μὲν τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐν Πασαργάδαις διατριβὴν ἀνοίξας τὸν θόλον τοῦ λιθίνου μνήματος, ἐν ᾧ κατέκειτο ἡ λάρναξ, διέταξε νὰ κοσμήσωσιν ἐκ νέου τὸν τάφον· εἰς δὲ τοὺς παρ' αὐτὸν ἀγρυπνοῦντας μάγους παρήγγειλε νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν εὐσεβῇ αὐτῶν ὑπηρεσίαν, ἐπιθυμῶν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ τιμᾶται ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου βασιλέως· νῦν δὲ ὁ μὲν τάφος διεβρῶν, πάντα δὲ τὰ ἐκτὸς τῆς λάρνακος καὶ τοῦ φερέτρου ἐσυλήθησαν, τὸ κάλυμμα τῆς λάρνακος ἀφηρέθη, ὁ νεκρὸς ἐξεβλήθη καὶ πάντα τὰ πολύτιμα κτερίσματα διηρπάγησαν. Ὅθεν διέταξε τὸν Ἀριστόβουλον τὰ μὲν λείψανα τοῦ νεκροῦ νὰ ἐναποθέσῃ πάλιν εἰς τὴν λάρνακα, τὰ πάντα δὲ ν' ἀποκαταστήσῃ ὅπως ἦσαν πρὸ τῆς διαβρῆξεως, νὰ ἐπιθέσῃ δὲ πάλιν τὴν λιθίνην θύραν τοῦ θόλου καὶ νὰ σφραγίσῃ αὐτὴν διὰ τῆς βασιλικῆς σφραγίδος. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀνέκρινεν, ἵνα μάθῃ τίς ὁ διαπράξας τὴν ἀνοσιουργίαν· καὶ οἱ μὲν μάγοι οἱ φυλάττοντες τὸν τάφον συλληφθέντες ἐβασανίσθησαν, ἵνα φανερώσωσι τὸν αὐτουργόν, ἀλλ' οὐδὲν ἐγνώριζον καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπελύθησαν· ἄλλαι δὲ γενόμεναι ἔρευναι οὐδὲν ἀπέδειξαν βέβαιον ἔγχοις· οὐδεὶς λοιπὸν εὗρέθη, ἵνα ὑποστῇ τὴν ποινὴν τῆς ἀνοσιουργίας, ἀλλ' ὁ σατράπης ἐθεωρήθη ἔνοχος ὀλιγωρίας, ὅτι τοιοῦτόν τι ἡδυνήθη νὰ συμβῇ ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ¹. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς βαρύτερα ἐγκλήματα τοῦ σατράπου. Ὁ 'Αλέξανδρος ἐπορεύθη ἀπὸ τῶν Πασαργαδῶν εἰς τὴν Περσέπολιν, τὴν ἑδρὰν τοῦ Ὁρξίνου· ἐνταῦθα δὲ ἐξηγγέλησαν κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν κατοίκων δεινόταται κατη-

¹) Ἀρξίανου Γ', 29. Στράβωνος ΙΕ', σ. 730. Ἀμφότεροι ἱστοροῦσι κατὰ τὸν Ἀριστόβουλον, ὅστις ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ τάφου κατενόησεν, ὅτι ἡ διαβρῆξις ἦτο ἔργον ληστῶν («προνομευτῶν ἔργον ἦν»¹), καὶ ὁ σατράπης ἦτο ἀθῶος. Κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον ('Αλέξ. ΞΘ') αὐτουργὸς ἦτο ὁ Πολύμαχος ὁ Πελλαῖος ἐπιφανὴς Μακεδόν, ὅστις καὶ ἐτιμωρήθη διὰ θανάτου. Ἰσως προτιμότερον εἶνε ἐκεῖνο τὸ «προνομευτῶν» νὰ ἐκλάβωμεν κυριολεκτικώτερον, καὶ τότε ὁ Πολύμαχος, ἡγούμενος στίφους τινὸς στρατιωτῶν εἰς προνομὴν ἀποσπασθέντων, διέπραξεν ἐκεῖνην τὴν ἱεροσυλίαν.

γορίαι, ὅτι ἐτόλμησε τὰς σκληροτάτας βιαιοπραγίας, ἵνα κορέσῃ τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ, ὅτι ἐσύλησε τὰ ἱερά, ὅτι διέρρηξε τοὺς ἐκεῖ τάφους τῶν βασιλέων καὶ ὅτι διήρπασε τὰ κοσμήματα τῶν βασιλικῶν νεκρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἀνάκρισις ἀπέδειξε τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ, ἀπηγγονίσθη¹. Ὁ δὲ σωματοφύλαξ Πευκέστας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔλαβε τὴν σατραπείαν, νομισθεὶς πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπιτήδειος νὰ διοικήσῃ τὴν κυριωτάτην ταύτην χώραν τῆς Περσίας, ἐπειδὴ εἶχεν ὅλως προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν διαίταν, ἐφόρει μηδικὴν στολὴν, ἦτο κάτοχος τῆς περσικῆς γλώσσης, καὶ ἀνεστρέφετο εὐχαρίστως καὶ ἀνέτως ἐν τῇ περσικῇ ἐθιμοταξίᾳ· διὰ πάντα ταῦτα τὰ προτερήματα τοῦ νέου αὐτῶν ἄρχοντος οἱ Πέρσαι ἐχάρησαν καθ' ὑπερβολήν.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ σατράπης τῆς Μηδίας Ἀτροπάτης, κομίσας τὸν Μῆδον Βαρυάξην, ὅστις ἐτόλμησε ν' ἀναλάβῃ τὴν τιᾶραν καὶ νὰ ὀνομασθῇ βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, ἐλπίσας, ὡς φαίνεται, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς σατραπείας, ἀγανακτήσαντες διὰ τὰς ἀνοσιουργίας τῶν μακεδονικῶν φρουρῶν, θὰ ἦσαν ἔτοιμοι πρὸς ἀποστασίαν. Ἐθανατώθη δὲ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ κοινωνοὶ τῆς συνωμοσίας αὐτοῦ².

Ὁ βασιλεὺς κατῆλθε διὰ τῶν περσίδων πυλῶν εἰς τὰ Σοῦσα. Αἱ δὲ σκηναὶ τῆς Καρμανίας καὶ Περσεπόλεως ἐπανελήφθησαν. Οἱ λαοὶ δὲν ἐφοβοῦντο πλέον νὰ ἐγείρῳσιν ἀναφανδὸν κατηγορίας κατὰ τῶν δυναστῶν αὐτῶν, γνωρίζοντες ὅτι Ἀλέξανδρος κήδεται αὐτῶν. Ἐν Σούσοις ἐθανατώθησαν ὁ σατράπης Ἀβουλίτης καὶ ὁ υἱὸς αὐ-

¹) Ταῦτα κατὰ τὸν Ἀῤῥδιανόν Γ', 30. κατὰ δὲ τὸν Κούρτιον X, 1, 21 ὁ θάνατος τοῦ Ὁρξίνου ἐσχευορήθη ὑπὸ τοῦ εὐνούχου Βαγῶου, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἤτο εὐνοοῦμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ σατράπης οὐ μόνον ἀθῶος ἦτο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐξαιρέτως ἀφωσιωμένος. Περὶ δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοῦτον τὸν εὐνούχον διηγείται ὁ Δικαίαρχος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Περὶ τῆς ἐν Ἰλίῳ θυσίας (παρ' ἈθENAΐῳ II, σ. 603 6) γυνδροειδὲς τι ἀνέκδοτον, ὅπερ ἐπαναλαμβάνει ὁ Πλούταρχος ('ΑΛΕΞ. ΕΖ').

²) Ἀῤῥδιανοῦ Γ', 29, 3. Ὁ Κούρτιος (X, 1, 39) φαίνεται ὅτι τὸν αὐτὸν ἐννοεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος Φ.αδάτης· ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι καὶ ὁ πρῶν σατράπης τῶν Ταπούρων Αὐτοφραδάτης ὀνομάζεται παρ' αὐτῷ Φραδάτης.

του 'Οξύθρης, ὁ σατράπης τῶν Παραιτακηνῶν ὡς ὑπαίτιοι βαρυτάτων ἐγκλημάτων. Καὶ ὁ 'Ηράκων δὲ ὁ πρότερον ἐν Σούσοις διατρίψας, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἀθωωθείς κατὰ τὴν δίκην τῶν ἐν Μηδία καταπίεσεων, ἀποδειχθεὶς ὅτι ἐνταῦθα εἶχε συλήσῃ τὸν ναόν, ἐθανατώθη¹.

Οὕτως ἐπέρχοντο ἀλλεπάλληλοι αἱ αὐστηρόταται τιμωρίαι, καὶ δικαίως θὰ εἶχον πολλὴν ἀνησυχίαν ὅσοι δὲν συνηθάνοντο ἑαυτοὺς καθαροὺς ἐγκλημάτων. Μεταξὺ τούτων ἦτο ὁ "Αρπαλος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ γένους τῆς 'Ελυμιώτιδος. Ἐνεκα προηγουμένων σχέσεων καὶ σπουδαίων ὑπηρεσιῶν εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἔλαβεν ἐξ ἀρχῆς τὰς μεγίστας ἐνδοίξεις τῆς εὐνοίας αὐτοῦ, καὶ ἀρχομένου τοῦ περσικοῦ πολέμου, ἐπειδὴ σωματικῶς ἦτο ἀνίκανος πρὸς τὸν πόλεμον, διωρίσθη ταμίας. Ἐπειδὴ δὲ ποτε διέπραξε δεινὰς παρανομίας, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν 'Ισσοῦ μάχης λαθὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὰ βασιλικά ταμεῖα ἐδραπέτευσεν μετὰ τινος Ταυρίσκου, ἐπινοήσαντος τὸ σχέδιον, ἵνα μεταβῇ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μολοσσῶν 'Αλέξανδρον πολεμοῦντα τότε ἐν 'Ιταλίᾳ· ἀλλ' ὁ "Αρπαλος μεταβαλὼν γνώμην μετόκησεν εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπως ἐνταῦθα διάγῃ ἡδυπαθῇ βίον. Τότε ὁ βασιλεὺς, ἀνκλογισθεὶς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐκεῖνος μετὰ τοῦ Νεάρχου, Πτολεμαίου καὶ ὀλίγων ἄλλων ἐτάχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, καὶ διὰ τοῦτο ἡτιμάσθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν, ἔδωκε συγγνώμην εἰς τὸν κουφόνουν, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν καὶ κατέστησε πάλιν ταμίαν· οἱ ἀμύθητοι θησαυροὶ τῶν Πασαργαδῶν καὶ τῆς Περσέπολεως, κομισθέντες εἰς τὰ 'Εκβάτανα, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ταμεῖα τῶν κάτω σατραπειῶν ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ· ὥστε ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἐξετείνετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν δυτικὴν 'Ασίαν². Ἐν τούτοις, ὁ μὲν 'Αλέξανδρος ἐπορεύετο ἀπαύστως πρὸς τὴν 'Ανατολήν, ὁ δὲ "Αρπαλος ἀμεριμῶν περὶ τῆς εὐθύνης, ἦν ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὑπέιχε, καὶ ἔκ-

¹) 'Αῤῥιανοῦ Ζ', 4. Γ', 27, 12.

²) 'Αῤῥιανοῦ Γ', 6. Πλουτάρχου 'Αλεξ. Ι καὶ ΑΕ',

δοτος εἰς ἀπόλαυσιν καὶ σπατάλην ἤρχισε νὰ διασπαθῇ μετ' ἀκαθέκτου ἀχαλινωσίας τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ μεταχειρίζεται πᾶσαν τὴν ἰσχὺν τῆς θέσεως αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν τῆς τραπέζης καὶ τῆς κοίτης. Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου τούτου ὑπῆρξε σκάνδαλον καθ' ἑλὴν τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ σκῶμμα τῶν Ἑλλήνων κωμικῶν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν ἀγανάκτησιν τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν, ὅπως παραδώσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν γενικὴν περιφρόνησιν. Ὁ ἱστοριογράφος Θεόπομπος ἔπεμψε τότε ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, δι' ἧς προέτρεπε τὸν βασιλέα νὰ ἐπιθέσῃ τέρμα εἰς ταύτας τὰς καταχρήσεις, λέγων ὅτι ὁ Ἀρπαλός, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰς ἀκολάστους ἀσελγείας Ἀσιατίδων γυναικῶν, μετεκάλεσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τὴν Πυθιονίκην, τὴν διοβόητον ἑταίραν τῶν Ἀθηναίων, ἥτις τὸ μὲν πρῶτον ἐδούλευε παρὰ τῇ ψαλτρίᾳ Βακχίδι, εἴτα δὲ μετὰ ταύτης εἰσῆλθεν εἰς τὸ καταγώγιον τῆς μαστροποῦ Σινώπης. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ τρόπον εὐτελέστατον ὑπεβλήθη εἰς τὰς ἰδιотροπίας ταύτης τῆς γυναικός, μετὰ τὸν θάνατόν της ἀνήγειρεν εἰς αὐτὴν μετ' ἀναισχύντου σπατάλης δύο μνημεῖα, καὶ ἐκίνησε δικαίως τὴν κατάπληξιν τῶν ἀνθρώπων, διότι εἰς μὲν τοὺς ἀνδρας τοὺς ἐν Ἰσῳ πεσόντας ὑπὲρ τε τῆς δόξης τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἰδρύθη μνημεῖον οὔτε ὑπ' αὐτοῦ οὔτε ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν διοικητῶν, ἐν Ἀθήναις δὲ καὶ Βαβυλῶνι ἵσταντο ἤδη τὰ πολυτελέστατα μνημεῖα μιᾶς ἑταίρας· διότι εἰς ταύτην τὴν Πυθιονίκην, ἥτις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο ἀντὶ χρημάτων εἰς πάντα προσιτή, ὁ Ἀρπαλός ὁ ἀποκαλούμενος φίλος καὶ λειτουργὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχε τὴν ἀναίδειαν νὰ ἰδρύσῃ ναὸν καὶ βωμόν, καὶ νὰ καθιερώσῃ αὐτὰ ὡς ἱερὸν τῆς Πυθιονίκης Ἀφροδίτης, οὔτε τὴν θείαν δίκην φοβηθεὶς καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ βασιλέως χλευάζων. Δὲν ἤρκεσεν ὅμως τοῦτο· ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς μετεκάλεσεν ἐξ Ἀθηναίων καὶ ἄλλην ἑταίραν, τὴν οὐχ ἦττον διαβόητον Γλυκέραν. Πρὸς κατοικίαν αὐτῆς διεκόσμησε τὸ ἐν Ταρσῳ ἀνάκτορον, ἵδρυσε δὲ αὐτῆς τὴν εἰκόνα ἐν Ῥωσσῳ, ὅπου ἐσκόπει, ἔλεγε, πλησίον τῆς τοῦ βασιλέως νὰ στήσῃ καὶ τὴν

ἑαυτοῦ, καὶ ἐξέδωκε διαταγὴν, καθ' ἣν εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο ν' ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν χρυσοῦν στέφανον, χωρὶς νὰ προσφέρῃ καὶ εἰς τὴν ἑταίραν, ὥφειλον δὲ πάντες νὰ προσκυνῶσιν αὐτὴν προσφωνοῦντες βασιλίσσαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ πάσας τὰς τιμάς, ὅσαι ἤθελον ἀρμόζῃ εἰς τὴν μητέρα ἢ σύζυγον τοῦ βασιλέως, κατασπαταλᾷ ὁ μέγας ταμίας τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν ὑπὲρ ἀθηναϊκῶν ἑταιρῶν¹. Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐπεστάλησαν πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνόμισεν αὐτὰ ἀπίστευτα ἢ ὑπερβολικά, πεποιθὼς ὅτι ὁ "Αρπαλος δὲν ἦτο τόσοι παράφρων, ὥστε νὰ διακυβεύσῃ πάλιν τὴν ἤδη ποτὲ ἐκ κουφονοίας κινδυνεύσασαν εὐνοίαν². Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ αὐτὸς ὁ "Αρπαλος ἐβεβαίωσε διὰ τῆς φυγῆς πάσας ἐκείνας τὰς αἰτιάσεις. Πιστεύσας ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιστρέψῃ, εἶδε τοῦ βασιλέως τὴν ἀμείλικτον τιμωρίαν τῶν ὑπὸ τῆς αὐτῆς πλάνης παρασυρθέντων, καὶ ἀπηλπίσθη ὅτι ἤθελε τύχῃ συγγνώμης· συνήρπασε λοιπὸν ὅσα χρήματα ἐδυνήθη νὰ καταλάβῃ — τὸ οὐκ εὐκαταφρόνητον ποσὸν τῶν πεντακισχιλίων ταλάντων — ἐστρατολόγησεν ἑξακισχιλίους μισθοφόρους, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τούτων, τῆς Γλυκέρας τοῦ καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Πυθιονίκης τεχθέντος αὐτῷ θυγατρίου³, κατέβη διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας καὶ συνέλεξε τριάκοντα ναῦς, ἵνα διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπιτιμος πολίτης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, φιλικῶς διακείμενος πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄν-

¹) Θεοπόμπου Ἀπόσπ. 277, 278. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βιβλίου (νῦν μὲν ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολή, νῦν δὲ πρὸς Ἀλέξ. συμβουλαί, ἴδ. C Müller Fragm. histor. graec. I, σ. IXXIII. Ὁ ἐν τῷ ἀποσπ. 276 κακολογούμενος Θεόκριτος ('Αθηναίου Γ', σ. 230) εἶνε ὁ Χῖος ῥήτωρ, δὲν μνημονεύει ὁ Στράβων (ΙΔ', σ. 645 πρὸλ. καὶ Σουΐδαν ἐν λ. Θεόκριτος) ὡς πολιτικὸν ἀντίπαλον τοῦ Θεοπόμπου· αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας καὶ τὸν περὶ «πορφυροῦ θανάτου» στίχον (Πλουτάρχου Περὶ παιδ. ἀγ. ΙΓ'. Πρὸλ. II gen Scol. Graecorum σ. 162). Οὐδὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐφείσθη τὸ σκῶμμά του. ἴδ. τὸ ἐπίγραμμα τὸ παρ' Εὐσεβίου Εὐαγγ. προπ. ΙΕ', σ. 793 α.

²) Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου λεγόμενον, ὅτι ὁ Ἐφιάλτης καὶ ὁ Κίσπος, οἱ πρῶτοι κομίσαντες τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ἀρπάλου, ἐφυλακίσθησαν ὡς ψευδολογοῦντες. (Πλουτάρχου Ἀλέξ. ΜΑ').

³) Πλουτάρχου Φωκ. ΚΒ'.

δρας τῆς πόλεως, καὶ τοῦ δήμου τὴν εὐνοίαν ἀποκτήσας διὰ πλουσίων δωρεῶν σίτου, οὐδεμίαν εἶχεν ἀμφιβολίαν, ὅτι θὰ ἐγίνετο αὐτόθι δεκτὸς μετὰ τῶν θησαυρῶν του, καὶ θὰ ἦτο ἀσφαλὴς ἀπὸ πάσης ἐκδόσεως πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον.¹

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἔσχατος τῶν ἐνόχων μεταξὺ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους ἐπειρᾶτο ν' ἀποφύγῃ τὴν εὐθύνην του, ὁ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Σοῦσα περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324. Ὀλίγον κατόπιν αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Ἡφαιστίων μετὰ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων, τῶν ἐλεφάντων καὶ τῆς ἀποσκευῆς, ὁ δὲ Νέαρχος ἀνήγαγε διὰ τοῦ ποταμοῦ τὸν στόλον, ὅστις εἶχε περιπλεύσῃ τὰς ἀκτὰς τοῦ περσικοῦ κόλπου ἄνευ τινος κινδύνου. Ἦλθον δὲ καὶ οἱ σατράπαι καὶ στρατηγοὶ καθ' ἃς εἶχον λάβῃ βασιλικὰς διαταγὰς μετὰ τῶν ἀκολουθῶν αὐτῶν. Ἦλθον προσέτι, ὑπὸ τοῦ βασιλέως προσκληθέντες, οἱ ἡγεμόνες καὶ μεγιστᾶνες τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων εἰς τὴν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν πανταχόθεν συνέρρεον ξένοι ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ἵνα παραστῶσιν εἰς τὰς μεγάλας ἐορτὰς τὰς ἐν Σούσις παρασκευασθείσας.

Ἡ προκειμένη ἐορτὴ ἦτο θαυμασία καὶ μοναδικὴ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Διὰ τῆς τελετῆς τῶν ἐν Σούσις γάμων ἔμελλε συμβολικῶς νὰ τελεσθῇ ἡ συγχώνευσις τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, καὶ νὰ λάβῃ ὑπόστασιν ἡ μιξελληνικὴ ιδέα, ἐν ᾗ ὁ βασιλεὺς διεῖδε τὴν δύναμιν καὶ διάρκειαν τοῦ κράτους αὐτοῦ.

Ἡ ἐορτὴ αὕτη, ἥτις ὑπερέβη πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν, περιγράφεται ὑπὸ αὐτοπτῶν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον². Ἡ μεγάλη βασιλικὴ σκηνὴ διεσκευάσθη ἀρ-

¹) Ἀθήναιον ἔ. ἀ. Κουρτίου X. 2. Ὅτι ἡ φυγὴ τοῦ Ἀρπάλου συνέβη κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (τέλος τοῦ 325 ἢ ἀρχὴν τοῦ 324) ἐξάγεται μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις γεγονότων.

²) Δύνχται νὰ συνδυάσῃ τις τὰ ὑπὸ τοῦ Χάρητος λεγόμενα (Ἀπόσπ. 16, παρ' Ἀθη. ναίφ. IB', σ. 538· παρὸν καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ ἀρῶμενον Αἰλιανὸν II', 7) πρὸς τὴν ἐφεξῆς περιγραφὴν τῆς σκηνῆς τὴν κατὰ τὸν Φύλαρχον (Ἀπόσπ. 42) διότι ἀμφότεροι ἔχουσι τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα ὑπ' ὄψιν.

μοδίως πρὸς ταύτην τὴν ἑορτὴν· ὁ οὐρανίσκος αὐτῆς ἀποτελούμενος ἐκ ποικιλοχρῶμων καὶ πολυποικίλων ὑφασμάτων ὑπεβαστάζετο ὑπὸ πεντήκοντα ὑψηλῶν ἐπαργύρων, ἐπιχρύσων καὶ λιθοκολλήτων κιόνων· ἅπαντα δὲ τὸν ἐν τῷ μέσῳ χῶρον περιέκλειον αὐλαῖαι πολυτελεῖς καὶ χρυσοῦφαντοι, ὑπὸ παντοίων ποικιλιμάτων κεκοσμημέναι, κρεμάμεναι ἀπὸ κανόνων ἐπαργύρων καὶ ἐπιχρύσων· ἡ δὲ περίμετρος τῆς ὅλης σκηνῆς ἦτο τεσσάρων σταδίων. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης ἔκειτο ἡ τράπεζα, καὶ ἔνθεν μὲν αὐτῆς αἱ ἑκατὸν κλῖναι τῶν νυμφίων ἀργυρόποδες καὶ ὑπὸ γαμικῶν ταπήτων κεκαλυμμέναι· μόνον δὲ ἡ τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων κειμένη, ἦτο χρυσῇ· ἀπέναντι δ' αὐτῶν ἦσαν αἱ ἑδραὶ τῶν ἰδιοξένων τοῦ βασιλέως· κύκλῳ δὲ τῆς σκηνῆς ἐν τῇ αὐλῇ ἦσαν αἱ τράπεζαι διὰ τοὺς πρέσβεις, τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ παρεπιδημοῦντας ξένους καὶ διὰ τὴν πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ σαλπικταὶ τοῦ στρατοῦ ἔδωκαν ἐκ τῆς βασιλικῆς σκηνῆς τὸ σημεῖον πρὸς ἑναρξιν τῆς ἑορτῆς· οἱ ξένοι τοῦ βασιλέως, ἑννεακισχίλιοι τὸν ἀριθμόν, παρεκάθισαν εἰς τὸ γεῦμα. Πάλιν δὲ τὸ σάλπισμα τῶν σαλπικτῶν ἐξήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅτι τανῦν ὁ βασιλεὺς σπένδει εἰς τοὺς θεούς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔσπεισαν οἱ ξένοι, ἕκαστος ἐκ χρυσῆς φιάλης, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως δῶρον διὰ τὴν ἑορτὴν. Μετὰ ταῦτα ἄλλο σύνθημα· καὶ κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν Περσῶν εἰσῆλθεν ἡ σειρὰ τῶν καλυπτροφόρων νυμφῶν, καὶ αἱ θυγατέρες τῶν ἡγεμόνων ἐκάθισαν ἐκάστη παρὰ τὸν ἴδιον νυμφίον· ἡ μὲν Στάτειρα, ἡ θυγάτηρ τοῦ μεγάλου βασιλέως παρὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἡ δὲ νεωτέρα αὐτῆς ἀδελφὴ Δρύπετις παρὰ τὸν Ἡφαιστίωνα τὸν ἀγαπητὸν τοῦ βασιλέως, τοῦ δὲ Ὁξάρου ἡ θυγάτηρ Ἀμαστρίς, ἀνεψιὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, παρὰ τὸν Κράτερον, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ Ἀτροπάτου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μηδίας παρὰ τὸν Περδίκκαν, τοῦ δὲ γέροντος Ἀρταβάζου ἡ θυγάτηρ Ἀρτακάμα παρὰ τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον τὸν σωματοφύλακα καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Ἀρτωνίς παρὰ τὸν Εὐμένην, τὸν ἰδιαιτέρον γραμματεῖα τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ Ῥοδίου

Μέντορος παρὰ τὸν Νέαρχον, καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Σπιταμένους τῆς Σογδιανῆς παρὰ τὸν Σέλευκον, τὸν ἡγεμόνα τῶν εὐγενῶν παιδῶν, καὶ αἱ ἄλλαι καθεξῆς ἐκάστη παρὰ τὸν ἴδιον νυμφίον¹.

Ἐπὶ πέντε ἡμέρας διήρκεσαν αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐορταί. Ἐπεδόθησαν δὲ εἰς τὸν βασιλέα παρὰ τῶν πρεσβειῶν, παρὰ τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, παρὰ τῶν συμμάχων τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ἅπειρα γαμήλια δῶρα, μόνον χρυσοὶ στέφανοι ἁξίας δεκαπέντε χιλιάδων ταλάντων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀνταπέδωκε δαφιλέστατα· ἐπειδὴ πολλαὶ νύμφαι ἦσαν ὀρφαναί, ἐφρόντισε περὶ αὐτῶν ὡς πατήρ, καὶ ἔδωκεν εἰς πάσας βασιλικὴν προίκα· εἰς πάσας δὲ τὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ νυμφευθεῖσας ἔδωκε δῶρα, καὶ εἰς πάντας τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες εἶχον ἤδη λάβῃ συζύγους Ἀσιάτιδας — καὶ ἐνεγράφησαν ὡς τοιοῦτοι ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους — ἔδωκε γαμήλια δῶρα². Νέαι εὐωχίαι καὶ φαιδρὰ

¹) Ὁ Ἀριστόβουλος (παρὰ τῷ Ἀρξινῷ Ζ', 4) λέγει, ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος ἐνυμφεύθη πλὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου καὶ τὴν Παρύσατιν τὴν θυγατέρα τοῦ Ὠχου· ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει ἄλλη μαρτυρία. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Βαρσίνη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀρταβάζου καὶ χήρα τοῦ Μένωνος, οὐδέποτε ὑπῆρξε σύζυγος αὐτοῦ, ἀν καὶ ἦλθε μετ' αὐτῆς εἰς σχέσεις ἐν Δαμασκῷ καὶ μετέπειτα. Ἐκείνη τοῦλάχιστον ἦδη τῷ 323 (Ἰουστίνου XIII, 2, 7) ἔζη μετὰ τῶν τέκνων τῆς ἐν Περγᾶμ. Μόνον δὲ ἡ Ῥωξάνη ἦτο ἰσότημος καὶ νόμιμος σύζυγος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος διηγάτο μετ' αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου ἦτο κατὰ τὸν Ἀρξινῶν Βαρσίνη, ἢ κατὰ τὸ χειρόγραφον, ὅπερ ὁ Φώτιος συνώψισε (σ. 68 b, 7), Ἀρσινόη, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς (Διοδώρος ΙΖ', 107, Πλούταρχος Ἀλεξ. Ο', Κούρτιος IV, 5, 1, Ἰουστίνος, XII, 10, Μένωνος παρὰ Φωτίῳ σ. 224 α. 50) ὀνομάζουσιν αὐτὴν Στάτειραν, ὅπως ἐκαλεῖτο καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλεξ. Α') καὶ τὸν Φύλαρχον (παρ' Ἀθηναίῳ II', σ. 609 b). Ἰσως ἡ βασιλοῦσας ἀντήλλαξεν, ὡς καὶ ἄλλαι Ἀσιάτιδες τὸ περσικὸν ὄνομα Στάτειρα πρὸς ἄλλο τι ἑλληνικόν. Καὶ ἡ βασίλισσα Ὀλυμπιάς ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀντὶ τοῦ πρώην Μυρτάλη κατὰ τὸν Ἰουστίνον IX, 7, 13. Ἡ παρὰ τῷ Ἀρξινῷ Ἀμαστρίνη λέγεται παρὰ μὲν τῷ Διοδώρῳ (Κ', 109) Ἀμυστρίς· παρὰ δὲ τῷ Στράβωνι (IB', σ. 544) καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἀπ' αὐτῆς ὀνομασθείσης πόλεως Ἀμαστρίς. Αἱ θυγατέρες τοῦ Ἀρταβάζου, πλὴν τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης Βαρσίνης (Φαρσίνης παρὰ τῷ Συγγέλλῳ σ. 504) εἶνε ἡ Ἀρτακάμα ἢ Ἀπάμα (Ἀπάμεια) καὶ Ἀρτωνίς ἢ Βαρσίνη.

²) Καὶ τοῦτο ἴσως εἶναι τι χαρακτηριστικὸν τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ· οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται δὲν θὰ περιέμειναν ἕως τῶρα, ἵνα ἐκλέξωσι καὶ εὕρωσι τὰς Ἀσιάτιδας τῶν ἄλλων ὅχλος γυναικῶν καὶ παιδῶν θὰ μετέχεν ἤδη τοῦ ἐν ταῖς στρατοπεδείαις βίου.

συμπόσια θεάματα, πομπαὶ καὶ παντοῖαι διασκεδάσεις ἐπλήρωσαν τὰς ἀκολούθους ἡμέρας. Τὸ στρατόπεδον ἦτο πλήρες χαρᾶς καὶ θορυβώδους εὐθυμίας· ἐδῶ ῥαψῳδοὶ καὶ ψιλοκιθαρισταὶ ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ Ἰωνίας· ἐκεῖ θαυμαστοποιοὶ καὶ σχοινοβάται Ἰνδοί· ἀλλαχοῦ μάγοι καὶ ἵπποδρόμοι Πέρσαι· ἔπειτα πάλιν ὀρχηστρίδες καὶ αὐλητρίδες καὶ διονυσιακοὶ θίασοι ἐξ Ἑλλάδος· διότι καὶ δραματικοὶ ἀγῶνες ἐτελέσθησαν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἦτο ὁ καιρὸς τῶν μεγάλων Διονυσίων. Μεταξὺ δὲ τῶν διδαχθέντων ἀπὸ σκηνῆς ἦτο καὶ σατυρικὸν τι δράμα, ἔργον καθ' ὃ ἐλέγετο τοῦ Βυζαντίου Πύθωνος, πλήρες φαιδρῶς σκώμματος περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ἀρπάλου, τοῦ γωλοῦ ἀρχιταμίου τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν¹. Μετὰ

¹) Τὸ σατυρικὸν τοῦτο δράμα Ἀγὴν ἐδιδάχθη καθ' ὃ λέγει ὁ Ἀθηναῖος (II, 595 e) κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων παρὰ τὸν Ὑδάσπην «ἤδη φυγόντος τοῦ Ἀρπάλου ἐπὶ θάλατταν καὶ ἀποσάντος». Τοῦτο δὲ θὰ ἦτο δυνατόν μόνον ἐν ἔτει 326 εἴτε κατ' Ἀπρίλιον ἢ Μάρτιον εἴτε μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ὑφάσιος ἐπιστροφῆς τὸν Ὀκτώβριον· ἀλλ' ἀκριβῶς τότε ἦλθον στρατιῶται ὑπὸ τοῦ Ἀρπάλου πεμφθέντες εἰς τὴν στρατιάν. Ὁ Ἀθηναῖος ἔγραψεν Ὑδάσπην ἀντὶ τοῦ παρὰ τὰ Σοῦσα Χοάσπου, διότι ἐνταῦθα ἐδιδάχθη τὸ σατυρικὸν δράμα. Παιητὴς δὲ αὐτοῦ ἐλέγετο Πύθων ὁ Βυζάντιος ἢ Καταναῖος ἢ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς. Ὁ Βυζάντιος Πύθων θὰ εἶνε βεβαίως ὁ ῥήτωρ, ὅστις εἶχεν ἔλθῃ εἰς στενάς σχέσεις πρὸς τὸν Φιλίππον, καὶ πολλάκις ὑπὸ τούτου ἐπέμφθη πρεσβευτὴς (ἰδ. A. Schäfer Demosthenes II, σ. 351). Θὰ ἦτο δὲ ἱκανῶς ἀστείος, ὥστε νὰ ποιήσῃ σατυρικὸν δράμα, ἐὰν εἶνε ἀληθὲς τὸ περὶ αὐτοῦ ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (IB, σ. 550). Τὰ δύο ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Ἀγῆνος (Nauck Fragm. Tragic. σ. 630) ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

ἔστιν δ' ὅπου μὲν ὁ κάλαμος πέφυκ' ὄδῃ
φείω μ' ἄοργον οὐδ' ἀριστερᾶς δ' ὄδῃ
πόρνης ὁ κλεινὸς ναός. ὃν δὴ Παλλίδης
τεύξας κατέγνω διὰ τὸ πρᾶγμ' αὐτοῦ φρυγῆν·
ἐνταῦθα δὲ τῶν βαρβάρων τινὲς μάγοι
ὀρῶντες αὐτὸν παγκάκως διακείμενον
ἐπεισαν ὥς ἄξουσι τὴν φρυγὴν ἄνω
τῆς Πυθιονίκης.

Κατωτέρω δὲ ὁ μὲν τις ἐρωτᾷ

Ἐκμαθεῖν δέ σου ποθῶ

μακρὰν ἀποικῶν κεῖθεν, Ἀθλίδα χθόνα
τίνες τύχαι κατέχουσιν ἢ πρᾶττουσι τί;

Ὁ δὲ ἕτερος (τῷ 326-5 αἰ Ἀθηναῖοι κατεῖχοντο ὑπὸ δεινῆς σιτοδείας)

Ὅτε μὲν ἔφασκον δοῦλον ἐκτιῆσθαι βίον,
ἱκανὸν εἰδέπνου· νῦν δὲ τὸν χέδροπα μόνον
καὶ τὸν μάρathon ἔσθουσι, πυρρὸς δ' οὐ μάλα.

δὲ ταῦτα διὰ κήρυκος διελαλήθη, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀνέλαβε νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη τοῦ στρατοῦ, καὶ παρηγγέλλετο ἕκαστος νὰ καταγράψῃ ὅσα ὀφείλει, καὶ ἔπειτα νὰ λάβῃ τὰ χρήματα. Καὶ κατ' ἄρχας μὲν ὀλίγοι ἐνεγράφησαν· οἱ δὲ πλεῖστοι, καὶ μάλιστα λοχαγοὶ καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, θὰ ἐφοβήθησαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει μόνον νὰ μάθῃ, ποῖος δὲν ἠρκέσθῃ εἰς τὴν μισθοδοσίαν του, ἀλλ' ἔζησεν ἀσώτως. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐκάκισε τὴν δυσπιστίαν ταύτην, καὶ στήσας πολλαχοῦ τοῦ στρατοπέδου τραπέζας, καὶ σωρεύσας ἐπ' αὐτῶν χρυσίον, διέταξεν εἰς πάντα, ὅστις ἤθελε παρουσιάσῃ συμβόλαιον, νὰ καταβληθῇ τὸ ἐν αὐτῷ ποσόν, χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ τὸ ὄνομά του. Τότε δὲ προσῆλθον πάντες, χαίροντες ὅχι τόσον διότι ἔμελλον ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν χρεῶν, ἀλλὰ διότι θὰ ἔμενον ἄγνωστοι· διότι οἱ γεννάδαι οὗτοι ἐδαπάνων ἀμεριμνότερον ἢ ὅσον δύναται τις νὰ φαντασθῇ· ὅθεν παρὰ πάντα τὰ λάφυρα καὶ πάσας τὰς βασιλικὰς δωρεὰς ὅλος ὁ στρατὸς ἦτο τόσοσιν κατὰ χρεως, ὥστε πρὸς ἀπότισιν τῶν ὀφειλομένων ἐχρειάσθησαν ὅχι ὀλιγώτερα τῶν 20,000 ταλάντων¹. Ἰδίως δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον περιπέσῃ εἰς ἄμετρον σπατάλην. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς πολλὰκις ἐξεφράσθη, κατακρίνων τὴν ἄφρονα δαπάνην, θὰ ἐχάρησαν πολὺ, δυνηθέντες νὰ προσέλθωσιν εἰς τὰς τραπέζας, χωρὶς νὰ γνωσθῶσι, καὶ ν' ἀνορ-

Ἄ' πρῶτος·

Καὶ μὴν ἀκούω μυριάδας τὸν Ἄρπαλον
αὐτοῖσι τῶν Ἀγῆνος οὐκ ἐλάσσονας
οἴτου διαπέμψαι καὶ πολίτην γεγενῆσθαι.

Ἄ' ἕτερος·

Γλυκέρας ὁ οἶτος οὗτος ἦν· ἔστιν δ' ἴσως
αὐτοῖσιν ὀλέθρου κοῦχ ἑταῖρας ἀρραβόν.

¹ Ὅτι ὁ Ἄρπαλος ἀποκαλεῖται Παλλίδης [ἢ κατὰ τινὰ διόρθωσιν τοῦ Meineke Φαλλίδης Σ. Μ.] εἶνε ἐπίσης χονδροειδὲς διφορούμενον, ὡς καὶ τὸ ἀέτωμα λορδδν (ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ χειρογράφῳ φέτωμ) ἄορνον, ὅπερ ἐντελῶς ἀδιανόητον) τὸ ἐν τῷ ε' στίχῳ. Ἡ ἐξήγησις τῶν κατὰ μέρος εἶνε φανερά ἐκ τοῦ κειμένου.

1) Ταῦτα κατὰ τὸν Ἀῤῥιανόν Ζ', 5. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. Ο') λέγει 970 τάλαντα. Ὁ δὲ Κούρτιος (X, 2, 10) καὶ ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 109) περὶ μὲν ταύτης τῆς ἐν Σούσοις χρεωλυσίας κυρίως εἰπεῖν οὐδὲν λέγουσι· ὑπονοοῦσι δὲ τὰ ἐν Ὠπιδοὶ πρὸς τοὺς μὴ παλινოსτήσαντας παλαιμάχους δῶρα, πάντως συγχέοντες ταῦτα πρὸς τὰ ἐν Σούσοις γεγόμενα.

θώσωσι διὰ μιᾶς τὰ κατεστραμμένα οἰκονομικά των. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἀντιγένης, ὁ ἡγούμενος τῶν ὑπασπιστῶν ἐν τῇ παρὰ τὸν Ὑδάσπην μάχῃ, ὅστις ἐν ἔτει 340 κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Περίνθου ἀπέβαλε τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἦτο γνωστὸς διὰ τε τὴν ἀνδρείαν καὶ φιλοχρηματίαν αὐτοῦ, προσῆλθε τότε εἰς τινὰ τῶν τραπεζῶν καὶ ἐπληρώθη σημαντικόν τι ποσόν· ἔπειτα δὲ ἀνεκαλύφθη ὅτι οὐδὲν ὥφειλε, καὶ ὅτι τὰ ἐπιδειχθέντα συμβόλαια ἦσαν ψευδοῦς. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὀργισθεὶς διὰ τὴν ῥυπαράν ταύτην πράξιν, ἀπέβαλε τὸν Ἀντιγένην ἐκ τῆς αὐλῆς καὶ ἀφῆρεσεν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ δὲ ἀνδρεῖος στρατηγὸς ἔγεινεν ἔξω φρενῶν διὰ ταύτην τὴν ἀτιμίαν, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι λυπούμενος καὶ βαρυθυμῶν ἤθελε διαπράξῃ τι καθ' ἑαυτοῦ. Τοῦτο δὲ φοβηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἔδωκε συγγνώμην, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν, ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν, καὶ ἐπέτρεψε νὰ ἔχῃ τὸ χρηματικὸν ποσὸν ὅπερ ἠξίωσε ¹. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν μεγάλην ἐκείνην χρεωλύσιαν, διένειμε βασιλικὰ ὄντως δῶρα εἰς πάντας, ὅσοι διεκρίθησαν ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ὑπέστησαν κίνδυνον ἢ ὑπηρετήσαν πιστῶς περὶ αὐτόν· καὶ οὕτως ἐστεφάνωσε διὰ χρυσῶν στεφάνων τὸν σωματοφύλακα Πευκέσταν, τὸν σατράπην τῆς Περσίδος, ὅστις ἐκάλυψεν αὐτὸν διὰ τῆς ἀσπίδος ἐν τῇ πόλει τῶν Μαλλῶν· τὸν σωματοφύλακα Λεοννάτον τὸν ἐν τῇ Ὠρείτιδι στρατηγόν, ὅστις ἠγωνίσθη πλησίον τοῦ καθ' ἐκείνην τὴν ἐπικίνδυνον ἔφοδον, ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους παρὰ τὸν ποταμὸν Τόμηρον καὶ μετὰ ζήλου εὐστόχου διευθέτησε τὰ πράγματα τῶν Ὠρῶν· ἔπειτα δὲ τὸν ναύαρχον Νέαρχον, ὅστις εὐκλεῶς διεξήγαγε τὸν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου πλοῦν· τὸν Ὀνησίκριτον, τὸν κυβερνήτην τῆς βασιλικῆς νηὸς ἐν τε τῷ Ἰνδῷ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὰ Σοῦσα· ὡσαύτως δὲ τὸν πιστὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τοὺς

¹) Πλούταρχον ἔ. ἀν. Κατὰ τὸν [Πλούτ.] Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχ. Β'. ἦτο ὁ Τάδρας, προφανῶς ὁ Ἀθαρόβιας ἐκεῖνος, ὃν ἐνομίσαμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ τυπικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, τὸ οἰκτεῖον εἰς τὰς παραδόσεις, ἐξ ὧν ἀρύεται ὁ Κούρτιος (Ἰδ. ἀν. σ. 250, 1).

λοιποὺς σωματοφύλακας, ιδίως τὸν Πελλαῖον Λυσίμαχον, τὸν Ἀριστόνουν, τὸν υἱὸν τοῦ Πισαίου, τὸν ἵππαρχον Περδίκαν, τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον καὶ Πείθωνα τὸν Ἑορδαῖον ¹.

Εἰς τούτους τοὺς χρόνους πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ ἄλλη τις τελετὴ, σοβαρὰ καὶ εἰς τὸ εἶδός της συγκινητική. Ἦλθεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ, διατρίβοντος περὶ τὰ Τάξιλα, εἷς τῶν γυμνοσοφιστῶν, καὶ θαυμάσας αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ φιλαλήθειαν ἠκολούθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν παρὰ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὰ σκώμματα τῶν ἄλλων σοφιστῶν. Ἡ ἡπία σοβαρότης καὶ ἡ σοφία καὶ εὐσέβεια τοῦ ἀνδρὸς ἐφείλκυσαν τὸ σέβας τοῦ βασιλέως, καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς Μακεδόνες, ιδίως δὲ ὁ Λαγίδης Πτολεμαῖος καὶ Λυσίμαχος ὁ σωματοφύλαξ, ἀνεστρέφοντο μετ' αὐτοῦ εὐχαρίστως. Καὶ ὠνόμαζον μὲν αὐτὸν Κάλανον, δι' ἧς λέξεως αὐτὸς ἐσυνήθιζε νὰ τοὺς προσφωνῇ, τὸ δὲ ἐγγώριον αὐτοῦ ὄνομα λέγεται ὅτι ἦτο Σφίνης. Προβεδηκῶς δὲ τὴν ἡλικίαν ἠσθάνθη ἑαυτὸν ἐν τῇ Περσίδι τότε κατὰ πρῶτον ἀσθενῇ, καὶ εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι δὲν ἤθελε νὰ μαραίνηται ὑπὸ τῆς νόσου, ἀλλ' ὅτι ἦτο ὠραιότερον νὰ τελευτήσῃ, πρὶν ἀναγκασθῇ ὑπὸ τοῦ σωματικοῦ παθήματος νὰ μεταβάλλῃ τὴν μέχρι τοῦδε διαίταν. Εἰς μάτην ἀπέβησαν αἱ ἀντιβόήσεις τοῦ βασιλέως· ἐν τῇ πατρίδι του, ἔλεγεν, οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἀναξιώτερον, ἢ ὅταν ἡ ἡσυχία τοῦ πνεύματος διαταράττεται ὑπὸ νόσου· τότε ὄνομος τῆς πίστεως αὐτοῦ ἀπαιτεῖ νὰ ἀναβῇ εἰς πυρὰν. Ὁ βασιλεὺς, ἐννοήσας ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνδώσῃ, διέταξε τὸν σωματοφύλακα Πτολεμαῖον νὰ κατασκευάσῃ τὴν πυρὰν καὶ πάντα τὰ ἄλλα νὰ διευθετήσῃ μεγαλοπρεπῶς. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ὠρισμένη ἡμέρα, ἐξῆλθεν ἀπὸ πρωίας ὁ στρατὸς ἐν πανηγυρικῇ πομπῇ, καὶ προηγούντο μὲν οἱ ἵππεις καὶ οἱ πεζοὶ ἐν ἀπαστραπτούσῃ πανοπλίᾳ καὶ οἱ ἐλέφαντες ἐν τῇ πολεμικῇ αὐτῶν σκευῇ, μετὰ δὲ τούτους εἶποντο σμήνη ἀνδρῶν φερόντων θυμιάματα καὶ ἄλλοι κομίζοντες τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐκπώματα καὶ βασιλικά ἱμάτια, ὅσα ἔμελλον νὰ ρίψωσι μετὰ τῶν θυ-

¹) Ἀρρῆτιανὸν ἔ. ἀν. Πρῶλ. Γ', 28.

μιαμάτων εἰς τὰς φλόγας. Ἐπειτα ἤρχετο αὐτὸς ὁ Κάλανος. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ βαδίζη, προσήχθη εἰς αὐτὸν ἵππος Νυσαῖος· ἀλλ' οὐδὲ ν' ἀναβῇ ἐδύνατο καὶ διὰ τοῦτο ἐφέρετο ἐπὶ κλίνης. Ὅτε δὲ ἡ πομπὴ ἔφθασεν εἰς τὴν πυράν, ὁ Κάλανος κατέβη ἐκ τοῦ φορείου, ἔσφιγξε τὴν χεῖρα ἐνὸς ἐκάστου τῶν περὶ αὐτὸν Μακεδόνων πρὸς ἀποχαιρετισμόν, καὶ παρεκάλεσε νὰ διέλθωσιν ἐκείνην τὴν ἡμέραν μετὰ τοῦ βασιλέως χαρμοσύνως ἐορτάζοντες εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ, εἰπὼν ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἴδῃ αὐτὸν ἐν Βαβυλῶνι. Ἐδώρησε δὲ τὸν μὲν Νυσαῖον ἵππον εἰς τὸν Λυσίμαχον, τὰ δὲ ἐκπώματα καὶ ἱμάτια εἰς τοὺς περιεστῶτας. Μετὰ δὲ τοῦτο ἤρχισεν ὁ εὐσεβὴς Ἰνδὸς τὴν νεκρώσιμον αὐτοῦ τελετὴν· ῥαντίσας ἑαυτὸν ὡς σφάγιον, ἔκοψε βόστρυχον ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὸν εἰς τὸν Θεόν, στεφανωθείς δὲ κατὰ τὸν ἐγχώριον τρόπον, ἀνέβη εἰς τὴν πυράν, ψάλλων ἰνδικοὺς ὕμνους· καὶ ἔπειτα ἀποβλέψας πάλιν εἰς τὸν στρατόν, ἔστρεψε τὸ πρόσωπον εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἐγονυπέτησεν, ἵνα προσευχηθῇ. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ σύνθημα, καὶ εὐθὺς ἐρρίφθη τὸ πῦρ εἰς τὴν πυράν, ἐσάλπισαν αἱ σάλπιγγες τοῦ στρατοῦ, ἐπηλάλαξεν ὁ στρατὸς τὸ πολεμικόν, καὶ ἤγειραν οἱ ἐλέφαντες τὴν παράξενον αὐτῶν φωνήν, ὥσπερ θέλοντες νὰ τιμῇσωσι τὸν ἀποθνήσκοντα σοφιστὴν τῆς πατρίδος των. Προσευχηθεὶς δὲ κατεκλίθη ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος, μέχρις οὗ τὸν περιέβαλον αἱ φλόγες καὶ ἐξηφάνισαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν¹.

¹) Ἡ περιγραφὴ αὕτη κατὰ τὸν Ἀῤῥιανόν Ζ', 2, τὸν Στράβωνα ΙΕ', σ. 717 ἐξ., Αἰλιανὸν Ποικ. Ἰστ. Β', 41 καὶ Πλούταρχον Ἀλεξ. ΞΘ'. Ἀλλὰ σημειώματα εὕρισκονται παρὰ Φίλωνι σ. 879 (ἐκδ. Φραγκφ. 1691), Δουκιανῷ Περὶ Περεγρ. τελ. ΚΕ' καὶ ΑΘ', Κικέρωνι Tuscul. II, 22, De divin. I, 23 κ. ἄ. Περὶ τῆς ἀκολάστου οἰνοποτικῆς ἀμύλλης εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Καλάνου ὁ Ἀῤῥιανὸς οὐδὲν λέγει. Περὶ δὲ τοῦ τόπου τῆς ὅλης τελετῆς διαφωνοῦσιν αἱ εἰδήσεις. Καὶ ὁ μὲν Στράβων φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ τοὺς Πασαργάδας, ὅπερ ἀδύνατον, ἐπειδὴ παρίστατο ὁ Νέαρχος (Ἀπόσπ. τούτου 37)· ὁ δὲ Αἰλιανὸς λέγει ὅτι ἡ πυρὰ κατεσκευάσθη ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς Βαβυλῶνος, ὅπερ ὡσαύτως ἄτοπον, ἐπειδὴ ὁ Ἀλεξάνδρος μόνον μετὰ ἑν ἔτος ἦλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὁ δὲ Κάλανος ἀπέθανεν ἐν τῇ Περσίῃ, ὡς λέγει ὁ Ἀῤῥιανός, ἢ ἀκριβέστερον ἡσθίνησε μὲν κατὰ τὸν Στράβωνα ἐν Πασαργάδαις, ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο (κατὰ τὸν Πλούταρχον) ἀνῆλθεν εἰς τὴν πυ-

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ παραστῇ κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀνδρός, λέγει ὁ Ἀρρίανός¹⁾· ἀφηγεῖται δέ, λαβὼν ἐκ τούτου ἀφορμὴν, τί ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ πρεσβύτατος ἐκείνων τῶν σοφιστῶν καὶ διδάσκαλος τῶν ἄλλων, ὅτε προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠρνήθη νὰ μεταβῇ πρὸς αὐτόν, «Διὸς υἱός, εἶπε, καὶ αὐτὸς εἶη, εἴπερ οὖν καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ ὅτι οὔτε δέοιτό του τῶν παρ' Ἀλεξάνδρου. . . οὔτε ποθεῖν τι αὐτός, ὅτου κύριος ἦν Ἀλέξανδρος δοῦναι, οὔτ' αὖ δεδιέναι, ὅτου κρατοῖ ἑκείνος, ἔστιν οὖ εἴργεσθαι· ζῶντι μὲν γάρ οἱ τὴν Ἰνδῶν γῆν ἐξαρκεῖν, φέρουσιν τὰ ὠραῖα· ἀποθανόντα δὲ ἀπαλλαγῆσθαι οὐκ ἐπιεικοῦς συνοίκου, τοῦ σώματος». Λέγεται δὲ καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Καλάνου, εἶπεν ὅτι «οὗτος ἐνίκησεν ἐναντίους ἐμοῦ ἰσχυροτέρους».

Ταῦτα εἶνε εἰδός τι παραβολῆς, καθ' ἣν ἐν τούτῳ τῷ βασιλεῖ συναντᾶται ἡ σοφία τῆς Δύσεως, οἷα συνετελέσθη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἡ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Γάγγου ἀκμάσασα, τουτέστιν οἱ δύο πόλοι τῶν πολιτισμῶν, οὓς ἐσχόπει νὰ συνενώσῃ καὶ συγχωνεύσῃ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν καὶ ποικιλίαν, τῶν πάντας τοὺς πρακτικοὺς τύπους καὶ τὰ χρήσιμα καθεστῶτα καὶ ὅ,τι ἐν αὐτοῖς ἰδεῶδες ὑπῆρχεν.

Αὕτη ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δὲν ἦτο αὐθαίρετος, οὐδὲ ὠρμητὸ ἐκ ψευδῶν προτάσεων, οὐδὲ ἐστηρίζετο ἐπὶ σειρᾷ ἀπατηλῶν συμπερασμάτων· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης ὠθήσεως, ἥτις τρόπον τινὰ αὐθορμήτως ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ βίου, ἐπηκολούθησε πᾶν ὅ,τι μετέπειτα ἔπραξε κατὰ συλλογισμοὺς παν-

ράν. Μόνον ἐν Σούσις ὑπῆρχον οἱ ἐλέφαντες, ἐλθόντες μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος, καὶ ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ, καὶ μόνον ἐκεῖ εἶνε δυνατόν τὰ ἐτελεῖσθαι ἢ τελετῇ. Αὕτη δέ, φαίνεται, εἶνε καὶ τοῦ Ἀρρίανου ἡ γνώμη. Οὗτος ἀφηγεῖται πρῶτον μὲν τὸν θάνατον τοῦ Καλάνου, εἶτα δὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀτροπάτου εἰς τὴν Μηδίαν, καὶ ἔπειτα τοὺς γάμους, μὴ θέλων νὰ τηρήσῃ αὐστηρῶς τὴν χρονολογίαν. Εἶνε πιθανὸν ὅτι ὁ Ἀτροπάτης παρέμεινεν ἐν Σούσις κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς του καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονίδων.

¹⁾ Ἀρρίανου Ζ', 3, 5 «Ἀλέξανδρον δὲ οὐκ ἐπιεικὲς φανῆναι τὸ θέαμα ἐπὶ φίλῳ ἀνδρὶ γιγνόμενον».

τάπασιν ὀρθούς· ἐπειδὴ δὲ πᾶν νεώτερον συμπέρασμα του ἐπε-
 τύγχανεν, ὅπως τὰ προηγούμενα, τοῦτο ἐνομίσθη ἀπόδειξις ἱκανή,
 ὅτι ὀρθῶς συνεπέρανε. Δὲν ἠτύχησε νὰ εὕρῃ ἀντίπαλον, ὅστις νὰ
 θέσῃ τέρμα καὶ μέτρον εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ· τὸ ὅτι δὲ τὸ ἠθικόν
 σθένος τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἔληξε παρὰ τὸν Ὑφασιν, ἠδυνήθη νὰ
 τὸν πείσῃ, ὅτι καὶ τὰ μέσα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἶχον τὰ ὅρια
 των, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Γεδρωσίας ἠναγκάσθη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι
 ἡ φύσις εἶνε ἰσχυροτέρα τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.
 Ἄλλ' οἱ τύποι, καθ' οὓς διενόηθη νὰ ἐμπεδώσῃ ἐν τῷ μέλλοντι
 τὸ δημιουργηθὲν ἔργον του, καὶ τὸ σύστημα τῆς νέας τάξεως τῶν
 πραγμάτων, ὅπερ εἰσήγαγε, δὲν ἀνῆρέθη οὔτε παρὰ τὸν Ὑφασιν
 οὔτε ἐν τῇ ἐρήμῳ· αἱ δὲ ἀντιπολιτεύσεις τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν
 Ἑλλήνων καὶ αἱ ἐνιαχοῦ ἀποπειραθεῖσαι ἀποστασίαι τῶν Ἀσια-
 νῶν κατεστάλησαν μέχρι τοῦδε τόσον ταχέως καὶ τόσον εὐκόλως,
 ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ τὸν ἀποπλανήσωσιν.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀρξάμενον ἔργον ἤγε καὶ ἠναγκαζεν αὐτὸν ἐπὶ
 τὰ πρόσω· καὶ ἂν δὲ ᾔθελε, δὲν θὰ ἐδύνατο πλέον ν' ἀναχαιτίσῃ
 τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα, οὐδὲ νὰ ὠθήσῃ αὐτὸ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Μετὰ τοὺς ἐν Σούσοις γάμους ἐπῆλθε δευτέρα τις πρᾶξις πολὺ
 σπουδαιότερα· πρὸ πολλοῦ παρασκευασθεῖσα, ἔπρεπε τανῦν οὕτως
 εἰπεῖν ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐκτελεσθῇ.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου εἰσῆχθησαν εἰς τὸν στρα-
 τὸν Ἀσιανοὶ στρατιῶται· ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἐμάχοντο διὰ τῶν
 ἐγχωρίων ὅπλων καὶ κατὰ τὸν ἐγχώριον τρόπον· ἐνομίζοντο δὲ
 πάντοτε ὡς ὑποδεέστερα ἐπικουρικὰ σώματα, καὶ ἡ ἀλαζονεία
 τῶν Μακεδόνων μαχητῶν παρὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν σύμπραξιν
 ἐν ταῖς ἰνδικαῖς στρατείαις δὲν ἐθεώρησεν αὐτοὺς ὡς ἰσοτίμους.
 Ἄλλ' ὅμως ὅσον περισσότερον ἀνεπτύσσετο ἡ προσέγγισις τῶν
 διαφορῶν ἐθνικοτήτων κατὰ πάσας τὰς ἄλλας σχέσεις, τόσον
 ἰσχυροτέρα παρίστατο ἡ ἀνάγκη καὶ ἐν τῷ στρατῷ νὰ ἐξαλειφθῶ-
 σιν αἱ διαφοραὶ τῶν νικητῶν καὶ ἡττημένων.

Τὸ δὲ τελεσφορώτατον πρὸς τοῦτο μέσον ἦτο νὰ προσλάβω-

σιν εἰς τὰς τάξεις τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων Ἀσιανούς μετὰ τῶν αὐτῶν ὅπλων καὶ τῆς αὐτῆς στρατιωτικῆς τιμῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸ πέντε ἡδὴ ἐτῶν εἶχε παρασκευάσῃ τὰ δέοντα, διατάξας ἰδίως κατὰ πάσας τὰς σατραπείας τοῦ κράτους νὰ συλλέξωσι νεανίας καὶ νὰ ὀπλίσωσι καὶ ἀσκήσωσιν αὐτοὺς μακεδονικῶ τῷ τρόπῳ. Καὶ πρὸς ἐξελλήνισιν δὲ τῶν λαῶν οὐδὲν ἄλλο ἐδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ τοσοῦτον ταχέως καὶ τοσοῦτον ἀσφαλῶς, ὅσον τὸ νὰ συνεθισθῇ ἡ νέα γενεὰ εἰς ἐλληνικὸν ὀπλισμὸν καὶ ἐλληνικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, νὰ προσληφθῇ εἰς τὴν βασιλικὴν στρατιάν καὶ νὰ οἰκειωθῇ ἀμέσως πρὸς τὸ στρατιωτικὸν ἐκείνο πνεῦμα, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀκόμη κατ' ἀνάγκην ἐξεπροσώπει ἐν τῷ ἀπεράντῳ κράτει τὴν νεότευκτον ἐνιαίαν ἐθνικότητα.

Πολλοὶ δὲ ὁμοῦ λόγοι ἠνάγκαζον νὰ γείνη ἀκριβῶς τώρα ἡ συσσωμάτωσις αὕτη. Διότι ὁ ἀριθμὸς πάντων τῶν Μακεδόνων τῶν ἐν τῷ ἐνεργῷ στρατῷ τεταγμένων εἶχεν ἐλαττωθῇ ὑπὸ τῶν Ἰνδικῶν στρατειῶν καὶ τῆς διὰ τῆς Γεδρωσίας πορείας μέχρις ἔσως 25,000 ἀνδρῶν, σχεδὸν δὲ οἱ ἡμίσεις τούτων ἦσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ 334¹. Ἦτο δὲ προφανὲς ὅτι οἱ παλαίμαχοι οὗτοι μετὰ τοσοῦτον ἀνηκούστους κακουχίας, ἰδίως δὲ μετὰ τὰ ἐν Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Γεδρωσίας παθήματα, θὰ ἦσαν νωθροὶ πρὸς νέα ἐγχειρήματα, καὶ θὰ ἐπόθουν τέλος ἡσυχίαν καὶ ἀπράγμονα ἀπόλαυσιν τῶν ὅσα ἐκέρδισαν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος πάλιν θὰ κατενόησεν, ὅτι πρὸς τὰ μεγάλα βουλευόμενα τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν ἀκμάατον αὐτοῦ διάνοιαν ἀπητεῖτο ὁ ἐνθουσιασμός, ὁ ζῆλος καὶ τὸ φυσικὸν καὶ ἡθικὸν σθένος νέων στρατιωτῶν, καὶ ὅτι ἡ ἀγερωχία, ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἰδιοτροπία τῶν ἀρχαίων τούτων Μακεδόνων ἐδύνατο ν' ἀποβῇ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον πέδη, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀρχαίαν συστρατιωτικὴν οἰκειό-

¹) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* V, 2, 8 ὁ Ἀλέξανδρος ἐκράτησε τότε ἐν τῇ στρατιᾷ 13,000 πεζοὺς καὶ 2,000 ἵππους, *senioribus militum in patriam remissis*. Οὗτοι δὲ οἱ παλαίμαχοι ἦσαν κατὰ τὸν *Διόδωρον* (IZ', 109) ὅστις ἀρύεται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, 10,000. Ἀληθῶς εἰπεῖν τὰς εἰδήσεις ταύτας δὲν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀσφαλεῖς.

τητα πρὸς τὸν βασιλέα των ἦσαν συνηθισμένοι εἰς ποιάν τινα ἐλευθερίαν κρίσεως καὶ συμπεριφορᾶς, ἥτις δὲν ἐφαίνετο πλέον ἀρμόζουσα εἰς τὰς παντάπασι μεταβληθείσας περιστάσεις. Ἰσως μάλιστα ἔπρεπε νὰ φοβῇται, μήπως ποτὲ ἐξ οἰασδῆποτε εὐκαιρίας ἐπιχειρήσωσι νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς παρὰ τὸν Ἰφασιν σκηνάς, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ βεβαίως ἐνόμιζον ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὅχι ἡ γενικὴ δυστυχία, ἀλλ' ἡ σταθερὰ αὐτῶν θέλησις ἠνάγκασε τὸν βασιλέα μὴδὲ βῆμα νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ νὰ ἐνδώσῃ. Ἀπὸ τότε φαίνεται ὅτι μία τις ψυχρότης ἔγεινεν ἐπαισθητὴ μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τῷ στρατῷ Μακεδόνων, καὶ οὐκ ὀλίγα γεγονότα πολὺ θὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτείνωσι μᾶλλον αὐτήν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ στρατὸς ἐδέχθη τὴν προθυμίαν τοῦ βασιλέως νὰ λύσῃ ἀπάντων τὰ χρέη, ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν τὸ αἰσθημα, ὅτι βαθέως εἶχεν ἤδη εἰσχωρήσῃ ἡ δυσπιστία, καὶ ἤλπισε μὲν ἴσως, ὅτι διὰ τῆς ἀπεριορίστου ἐλευθεριότητος, δι' ἧς ἀπένειμε δῶρα καὶ τιμὰς εἰς τοὺς Μακεδόνας, διὰ τῶν πανηγυρικῶν γάμων, οὓς συνεώρτασε μετὰ χιλιάδων παλαιμάχων αὐτοῦ, ἤθελε γείνη κύριος τοῦ ἐν τῷ στρατῷ φρονήματος, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ προσδοκᾷ ἐπικινδυνόν τινα κρίσιν, ἥτις κατὰ πᾶν νεώτερον βῆμα πρὸς μιξελληνικὴν διάπλασιν τοῦ κράτους, ἤθελε πολὺ ταχέως ἐπέλθῃ, καὶ διὰ τοῦτο ὤφειλεν ὅσον οἶόν τε μάλιστα νὰ σπεύσῃ νὰ περιβληθῇ στρατιωτικὴν τινα δύναμιν, μεθ' ἧς ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἐδύνατο ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν παλαιῶν αὐτοῦ φαλαγγιτῶν.

Οἱ σατράπαι τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν καὶ τῶν νεοκτίστων πόλεων ἤλθον εἰς τὸ παρὰ τὰ Σούσα στρατόπεδον, ἄγοντες τοὺς νεαροὺς ἄνδρας, οὓς εἶχον συλλέξῃ κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 331 διαταγὴν¹. Ἦσαν δὲ οἱ σύμπαντες 30,000 ἄνδρες μακεδονικῷ τῷ

¹ Ἀῤῥιανῶς Ζ', 6. πρβλ. Πλούταρχον (Ἀλεξ. ΟΑ'), Διόδωρον (ΙΖ', 108) οἵτινες ἡμαρτημένως τὰ μετέπειτα ἐν Σούσοις γεγόμενα συνάπτουσι πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἱστορούμενα. Ὑπὸ ἄλλων ἤδη παρετηρήθη ὅτι ὁ Ἀῤῥιανός (Ζ', 6, 8) ἀποκαλεῖ τοὺς στρατιώτας τούτους ἐκ πλάνης διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπιγόνων, ὅπερ μᾶλλον ἀρμόζει εἰς

τρόπῳ ὀπλισμένοι καὶ εἰς πάσας τὰς ἀσκήσεις τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ πεπαιδευμένοι. Ταῦτοχρόνως δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν ἐταίρων ἱππέων ἔλαβε πάντῃ νέον σχηματισμόν. Ὅσοι ἐκ τῶν Βακτρίων Σογδίων, Ἀριανῶν, Πάρθων ἱππέων, ἔτι δὲ καὶ τῶν «Εὐακῶν» τῆς Περσίας διεκρίνοντο ἐπὶ ἀξιώματι, κάλλει ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀρετῇ, οἱ μὲν κατελογίσθησαν εἰς τοὺς ἐταίρους, οἱ δὲ ἐσχημάτισαν μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων ἱππαρχίαν¹. Καὶ εἰς τὸ ἄγῃμα τῶν ἐταίρων ἱππέων προσελήφθησαν Ἀσιανοί, ἰδίως ὁ Ἀρτάβηλος καὶ Ὑδάρνης, υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος σατράπου Μαζαίου, ὁ Κωφὴν υἱὸς τοῦ Ἀρταβάζου, ὁ Σισίνης καὶ Φραδασμάνης, υἱοὶ τοῦ σατράπου τῆς Παρθικῆς Φραταφέρνους, ὁ Ἰστάνης ἀδελφὸς τῆς Ῥωξάνης, οἱ ἀδελφοὶ Αὐτοδόρης καὶ Μιθροβαίος, καὶ τέλος ὁ Βάκτριος ἡγεμὼν Ὑστάσπης, ὅστις ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῃματος².

Πάντα ταῦτα παρώργισαν εἰς ἄκρον τοὺς Μακεδόνας στρα-

τοὺς παῖδας τοὺς ἐκ Μακεδόνων στρατιωτῶν καὶ Ἀσιατῶν γυναικῶν, οὓς ὁ βασιλεὺς ἀνέλαβε τὴν φροντίδα νὰ ἐκπαιδεύσῃ στρατιωτικῶς. Ὅμοίως μετὰ ἑκατὸν ἔτη ἐν τῷ στρατῷ τῶν Λαγιδῶν (*Πολυβίου* Ε', 65) ὀνομάζονται ἐπίγονοι ὅχι οἱ μακεδονικοὶ τῷ τρόπῳ ὀπλισμένοι μαχηταί, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τῶν Γαλατῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλαδέλφου εἰς τὴν Αἴγυπτον προσκληθέντων (*Σχόλ.* εἰς *Καλλιμάχ.* εἰς Δῆλ. σ. 165). Ὁ αὐτὸς *Ἀρξιδανὸς* ἐν μὲν τῷ Ζ', 11, 3 ὀνομάζει τοὺς νέους τούτους στρατιώτας Πέρσας, ἐν δὲ τῷ Ζ', 6, 1 λέγει αὐτοὺς ὡς προσαχθέντας ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῶν νεοκτίστων πόλεων καὶ τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν. Ὁ δὲ *Διόδωρος* (ΙΖ', 6, 108) καὶ ὁ *Ιουστίνος* (ΧΙΙ, 12) μεταχειρίζονται περὶ αὐτῶν τὸ ὄνομα Πέρσας. Ἀναντιρρήτως ἦσαν οὐ μόνον Πέρσαι, ἀλλὰ παῖδες ἐκ διαφόρων σατραπειῶν ἐλημμένοι καὶ ἐκ τῶν «βασιλείων παίδων», ὧν ἐξακισχιλίους ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ ἐστρατολόγησεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐνήσκησεν.

¹) Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε παράδοξος, διότι καθ' ὃν χρόνον ἔγεινεν ἡ παρὰ τὸν Ὑδάρνην μάχη ὑπῆρχον πλὴν τοῦ ἀγῃματος ὀκτὼ ἱππαρχίαι. Μήπως ἡ διὰ τῆς ἐρήμου πορεία ἐπῆγαγε τοσαύτας ἀπωλείας, ὥστε μόνον πρὸς τέσσαρας ἱππαρχίας ὑπελείφθησαν ἄνδρες; Εἰς τὴν αὐτὴν βεβαίως αἰτίαν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ *Ἀρξιδανοῦ* (Ζ', 29, 4) λεγόμενον, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέμιξεν εἰς τὰς τάξεις τῶν Μακεδόνων τοὺς ἀρχαίους Πέρσας μὴ λοφόρους (10,000 «ἀθανάτους φέροντας ῥοιὰς χρυσᾶς ἢ ἀργυρᾶς ἐπὶ τῶν δοράτων» *Ἡροδότου* Ζ', 41, 83· *Ἀρξιδανοῦ* Γ', 11, 3) καὶ παρέλαθεν εἰς τὸ ἄγῃμα τοὺς ὁμοτίμους (πιθανῶς εἶνε οἱ παρὰ τῷ *Ἀρξιδανῷ* Β', 11, 8 ἐντιμοί) τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς ὁμοτραπέζους τοῦ μεγάλου βασιλέως.

²) Περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος πρβλ. τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ *Ἀρξιδανοῦ* εἰς Ζ', 6, 5. Ὁ Ὑστάσπης εἶνε ἴσως ὁ ὑπὸ τοῦ *Κουρτίου* VI, 2, 7 λεγόμενος συγγενὴς τοῦ Δαρείου.

τιώτας· ὁ Ἀλέξανδρος, ἔλεγον, ἐκβαρβαροῦται τανῦν ὁλοσχερῶς, περιφρονῶν τὴν Μακεδονίαν χάριν τῆς Ἀσίας. Ἦδη ἀφ' ὅτου ἤρ-
χισε νὰ ἐμφανίζεται ἐν μηδίκῃ στολῇ, ἔντιμοι ἄνδρες προειμάν-
τευσαν πᾶσαν τὴν συμφορὰν, ἥτις ἔμελλε νὰ προκύψῃ ἐξ ἐκείνης
τῆς ἀρχῆς· τῶρα ἐκπληροῦνται πάντα ταῦτα, τῶρα προσφιλέ-
στατοι τοῦ βασιλέως εἶνε ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀπομανθάνουσι τὴν
γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη τῆς πατρίδος· διὰ τοῦτο εἰς τὸν Πευκέσταν
σωρηδὸν ἀπονέμονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως τιμαὶ καὶ δῶρα, διότι
αὐτὸς ἀναιδέστατα χλευάζει τὰς ἀναμνήσεις τῆς πατρίδος. Τί
ὠφελεῖ, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τελεῖ γάμους ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν
Μακεδόνων, ἀφ' οὗ Ἀσιάτιδες γυναῖκες καὶ αὗται κατὰ περσικὸν
τρόπον εἶνε αἱ νυμφευόμεναι; Καὶ τῶρα οἱ νεήλυδες οὗτοι ἐν μα-
κεδονικοῖς ὅπλοις, οἱ βάρβαροι οὗτοι οἱ ισότιμοι πρὸς τοὺς παλαι-
μάχους τοῦ Φιλίππου, ἀποδεικνύουσιν ἀριδὴλως, ὅτι ὁ Ἀλέξαν-
δρος ἐκορέσθη τῶν Μακεδόνων, ὅτι τὰ πάντα πράττει, ὅπως μὴ
ἔχῃ πλέον χρεῖαν αὐτῶν, καὶ ὅτι θὰ ἐπιληφθῇ τῆς πρώτης εὐκαι-
ρίας, ἵνα παντάπασι παραγκωνίσῃ αὐτούς.

Ταῦτα ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι στρατιῶται· μία μόνη ὥθησις ἐχρειά-
ζετο, ἵνα τὸ φρόνημα τοῦτο ἐκραγῇ, καὶ πολὺ ταχέως ἔμελλε
τοιαύτη νὰ εὐρεθῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ἐν Ὡπιδι στρατιωτικῇ στάσις. — Οἱ ἀπόμαχοι ἀποστέλλονται οἴκαδε. — Ὁ Ἀρπαλὸς ἐν Ἑλλάδι. — Ἐκλυσίς τῶν ἐν Ἀθήναις φατριῶν. — Διάταγμα περὶ καθόδου τῶν φυγάδων. — Ἐνέργειαι τοῦ Ἀρπάλου ἐν Ἀθήναις· δίκη περὶ τῶν ἀρπαλείων χρημάτων. — Ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀποφασίσῃ ν' ἀνέλθῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τὸν Τίγριν εἰς τὴν πόλιν Ὡπιν, ὅπου ἡ λεωφόρος διχάζεται, ἄγουσα ἢ μὲν εἰς τὴν Μηδίαν, ἢ δὲ εἰς τὰς δυτικὰς χώρας. Ἡ θέσις τῆς πόλεως ὑπεδείκνυνεν ἤδη περίπου τὸν σκοπὸν τῆς πορείας. Ἀλλὰ ταῦτοχρόνως εἶχεν ἐνδόμυχον πόθον νὰ μάθῃ, ὅποῃαι ἦσαν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος, μέχρι τίνος ἦσαν οἱ ποταμοὶ οὗτοι ναυσίποροι, καὶ ὅποῃα ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, ἰδίως τῶν περὶ τὸν Τίγριν, ἐξ ὧν ἐξηρτᾶτο ἡ εὐημερία ἢ ἡ κακοδαιμονία τῶν χαμηλῶν παροχθίων χωρῶν. Ὅθεν εἰς μὲν τὸν Ἡραιστίωνα παρέδωκε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ, παραγγείλας ν' ἀναβῇ διὰ τῆς συνήθους παρὰ τὸν Τίγριν ὁδοῦ· αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τοὺς ὑπασπιστάς, τὸ ἄγημα καὶ ὄχι πολλοὺς τῶν ἐταίρων ἱππέων ἐπέβη τῶν πλοίων τοῦ Νεάρχου, ἅτινα εἶχον ἤδη ἀναπλεύσῃ τὸν Εὐλάϊον καὶ ἦσαν ἤδη πλησίον τῶν Σούσων. Ἐπὶ τούτων, ὁρμηθεὶς ἐκ Σούσων περὶ τὸν Ἀπρίλιον, κατέπλευσε τὸν ποταμόν. Ὅτε δὲ ὁ στόλος ἐπλησίασεν εἰς τὰς ἐκβολάς, τὰ μὲν πλεῖστα τῶν σκαφῶν, ὅσα ἦσαν ἐκ τοῦ περίπλου λίαν βεβλαμμένα, κατέλιπεν ὀπίσω, τὰ δὲ μάλιστα ταχινευτοῦντα ἐξέλεξεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα δι' αὐτῶν καταπλεύσῃ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα πλοῖα ἔμελλον διὰ τῆς διωρυγος τῆς συνδεούσης τὸν Εὐλάϊον μετὰ τοῦ Τίγριδος ὄχι πολὺ ἀνωτέρω τῶν στομίων αὐτῶν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν μέγαν ποτα-

μόν¹. Αὐτὸς δὲ καταπλεύσας διὰ τοῦ Εὐλαίου εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, παρέπλευσεν ἔπειτα τὴν ἀκτὴν καὶ τὰ στόμια τῶν πολλῶν διωρύγων μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγριδος. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πάντα ἐξηκρίβωσε, καὶ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς ἰδρυσιν πόλεως Ἀλεξανδρείας μεταξύ Τίγριδος καὶ Εὐλαίου παρ' αὐτὸν τὸν αἰγιαλόν², εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Τίγριν. Ἀναπλέων δὲ τοῦτον τὸν ποταμὸν συνήντησε τὰ ἄλλα πλοῖα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας καὶ τὸν μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος στρατὸν κατασκηνοῦντα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Ἐξακολουθῶν δὲ τὸν πλοῦν προσέκρουσε πολ-
λάκις ὁ στόλος εἰς μεγάλους χειροποιήτους καταβράκτας, οὓς οἱ Πέρσαι εἶχον κατασκευάσῃ, ἵνα, ὥς ἔλεγον, καταστήσωσιν ἀδύ-
νατον πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης ἐχθρικὴν εἰσβολήν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, οὐ μόνον διότι εἰσβολὰς ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης δὲν ἐφοβεῖτο, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἵνα καταστήσῃ εὐπορον τὸν ποταμὸν εἰς τε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, διέταξε νὰ καθαιρέσωσι τού-
τους τοὺς καταβράκτας πανταχοῦ, ὅπου εὗρεν αὐτούς. Ταῦτο-
χρόνως δὲ ἐπειδὴ αἱ διώρυγες αἱ μὲν ἦσαν ἐμπεφραγμέναι, αἱ δὲ εἶχον διασπάσῃ τὰ προχώματα, διέταξε πάντα τὰ δέοντα, ἵνα καθαρίσωσιν αὐτάς καὶ κατασκευάσωσι τὰ ἀναγκαῖα προχώματα καὶ φράγματα.³

Θὰ ἦτο Ἰούλιος μῆν, ὅτε ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος ἔφθασαν

¹) Ὁ Εὐλαῖος, καθ' ὃν Spiegel (II, σ. 625) ἀπέδειξεν ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ μετέπειτα ὀνόματος τούτου τοῦ ποταμοῦ (Alai ἐν τῷ Avesta καὶ Avrai ἐν τῷ Bundehesch) ἵκναι ὁ Kuran, ὁ ποταμὸς τῆς Schuster, ὅστις ἐξ ἡλίου κατωτέρω ταύτης τῆς πόλεως συμβάλλεται μετὰ τοῦ ὁδῷ ἡττον ἀξιολόγου ποταμοῦ τοῦ Dizful (ἴδ. ἀνωτ. σ. 405). Οὗτος δὲ ῥεῖ κατὰ τὸν Loftus (Travels, σ. 342) παρὰ τὰ εἰρήπια τῶν Σούσων, ἀπέχων αὐτῶν 1 ἡμ. μίλιον. Ὁ Νέαρχος ἀνέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου τὸν Πασίτιγριν, τουτέστι τὸν ἡνωμένον Kuran καὶ Dizful, « καὶ πρὸς τῇ σχεδίῃ ὁρμίζονται, ἐφ' ἣ τὸ στρα-
τευμα διαβιβάσειν ἔμελλεν Ἀλέξανδρος ἐς Σούσα » ('Αῤῥιανού Ἰνδικ ΜΒ', 7).

²) Πλινίου III, 26 (πρὸς Mannert σ. 421). Ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ ἀναχώματος δέκα στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης, καὶ ὠκίσθη ἐν μέρει ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας βασιλικῆς πόλεως Durine.

³) Ἀῤῥιανού Ζ', 7. Περὶ τῶν κατὰ τὸν Τίγριν ὑδραυλικῶν ἔργων ἴδ. Στράβωνος ΙΓ', σ. 740. Τὰ φράγματα τῶν ποταμῶν λέγονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καταβράκται καὶ περὶ αὐτῶν διδακτικὴ εἶνε ἡ κατὰ ταύτας τὰς χώρας ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος Ἰου-

εἰς τὴν ᾿Ωπιν ¹, καὶ κατεσκήνωσαν ἐν τοῖς πέριξ τῆς πλουσίας πόλεως. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν Μακεδόνων στρατιωτῶν ἀπὸ τῆς ἐκ Σούσων ἀναχωρήσεως οὐδόλως εἶχεν ἐλαττωθῆ· καὶ αἱ ὑπερβολικώταται καὶ ἀτοπώταται φῆμαι περὶ τῶν ὅσα ὁ βασιλεὺς ἐμελέτα περὶ αὐτῶν εὕρισκον πίστιν καὶ ἐνέτεινον εἰς τὸ ἔπαχρον τὴν περίφοβον αὐτῶν δυσπιστίαν.

Τότε συνεκλήθησαν εἰς συνέλευσιν. Ἀφοῦ δὲ συνῆλθον οἱ στρατιῶται εἰς τὴν πεδιάδα τὴν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ᾿Ωπιδος, ὁ βασιλεὺς ἐδημηγόρησεν εἰς αὐτούς, νομίζων ὅτι ἐξαγγέλλει εὐχάριστα εἰς τοὺς Μακεδόνας, καὶ εἶπεν «ὅτι πολλοὶ μετὰ αὐτῶν ὑπῆρχον καταπεπονημένοι ὑπὸ τῆς πολυετοῦς ὑπηρεσίας καὶ ὑπὸ τῶν τραυμάτων καὶ τῶν κακουχιῶν, ἤθελε δὲ νὰ μὴ συνοικίσῃ αὐτούς εἰς τὰς νεοκτίστους πόλεις, ὅπως ἄλλους πρὸ αὐτῶν ἀφεινέντας· διότι ἐγνώριζεν ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἐπανέβλεπον τὴν πατρίδα· ὅσοι λοιπὸν ἐκ τῶν παλαιμάχων ἤθελον νὰ μείνωσι παρ' αὐτῶ, τούτους θὰ εὕρισκε τρόπον ν' ἀνταμείψῃ διὰ ταύτην τὴν ἀφοσίωσιν οὕτως, ὥστε αὐτοὶ μὲν νὰ φανῶσι ζηλωτότεροι τῶν παλινოსτούντων, εἰς δὲ τὴν ἐν τῇ πατρίδι νεολαίαν νὰ ἐξεγείρωσι σφοδρὰν ἐπιθυμίαν πρὸς ὁμοίους κινδύνους καὶ ὁμοίαν δόξαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τανῦν ἡ Ἀσία ὑπετάχθη καὶ καθησύχασε, δύνανται ὅσον οἶόν τε πλεῖστοι νὰ λά-

λαινου· καὶ αὐτὸς ἠναγκάσθη avellere cataractas, ὡς λέγει ὁ Ἄμμ. *Μαρκελλῖνος* XXIV, 6, ἵνα διαπλεύσῃ τὴν Βασιλικὴν διώρυγα (Naarmalcha παρὰ τε τῷ Ἀμμιανῷ Μαρκελλίνῳ καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις).

1) Ἡ θέσις τῆς ᾿Ωπιδος ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Felix Jones (ἴδε τὸ Παράρτημα περὶ κτισμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς σημειώσεως τοῦ H. Kiepert ἐν τῷ Γ' τόμῳ) ὅτι εἶνε παρὰ τὸ Tell Mandjur ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ νῦν Τίγριδος. Ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀφίξεως δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἀπὸ τῆς Basra μέχρι Bagdad ἡ ἀπόστασις διὰ τοῦ ὕδατος εἶνε κατὰ τὸν Tavernier 60 ἡμερῶν, κατὰ δὲ τὸν Hacknuit 47 (ἴδ. Vincent σ. 462) ἐκ δὲ τῶν Σούσων μέχρι τῆς θαλάσσης θὰ εἶνε περίπου τριάκοντα μίλια, ὡς τέσσαρες ἡμέραι. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῶσι διὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ πλοῦς ὁ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐλαίου εἰς τὰς τοῦ Τίγριδος, ἔπειτα ἡ χρονοτριβὴ περὶ τὴν καθαίρεσιν τῶν καταβάκτων καὶ ἔπειτα ὁ ἀνάπλους ἀπὸ τοῦ Bagdad μέχρις ᾿Ωπιδος, καὶ τέλος ἡ κατὰ ταύτην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους συνήθης πληθώρα τῶν ποταμῶν καὶ ἡ κατὰ τὸν ἀνάπλου ἐπιτεινομένη δυσχέρεια· ὥστε δύο μέχρι τριῶν μηνῶν διὰ τὸν ἐκ Σούσων μέχρις ᾿Ωπιδος πλοῦν δὲν θὰ εἶνε πολὺ.

ἔωσι τὴν ἄφροσιν των». Ἐνταῦθα διέκοψαν τὸν βασιλέα ἄγριαι καὶ συγκεχυμένοι κραυγαί, ὅτι ἤθελε ν' ἀπαλλαγῇ τῶν παλαιμάχων καὶ νὰ ἔχῃ περὶ αὐτὸν βαρβαρικὸν στρατόν, ὅτι ἀφ' οὗ κατέτριψεν αὐτούς, τῶρα τοὺς ἀνταμείβει διὰ περιφρονήσεως, καὶ ρίπτει αὐτοὺς γεγηρακότας καὶ ἐξησθενημένους εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τοὺς γονεῖς, παρὰ τῶν ὁποίων εἰς πολὺ διάφορον κατάστασιν παρέλαβεν αὐτούς. Ὁ θόρυβος ἐξηκολούθει ἐπιτεινόμενος, καὶ ἔλεγον ν' ἀπολύσῃ αὐτοὺς πάντας, αὐτὸς δὲ δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς στρατείας μετ' ἐκείνου, ὃν ἀποκαλεῖ πατέρα! Τοιαύτη ἦτο ἡ ταραχὴ τῆς συνελεύσεως, καὶ ἡ στρατιωτικὴ στάσις ἦτο τελεία. Πλήρης ὀργῆς ὁ Ἀλέξανδρος καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ βήματος, ὤρμησεν ἄοπλος καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικῶν ἀκολουθούμενος εἰς τὸ θορυβοῦν πλῆθος, συνέλαβε διὰ στιβαρᾶς χειρὸς τοὺς πρῶτους ταραχοποιούς, καὶ ἔδειξεν ἄλλους ἀλλαχοῦ ἐνόχους, ἵνα συλλάβωσιν καὶ αὐτούς. Δεκατρεῖς συλληφθέντες ἀπήχθησαν εἰς θάνατον, καὶ ὁ τρόμος ἐπέθηκε τέλος εἰς τὸν θόρυβον. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ δεύτερον ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα κολάσῃ τὴν στάσιν.

Οἱ λόγοι, οὗς ὁ Ἀρρίανος ἀποδίδει εἰς αὐτόν, εἴτε ἀπορρέουσιν ἐξ ἀγαθῆς πηγῆς εἴτε ἐλευθέρως ἐπλάσθησαν ἀναλόγως τῆς περιστάσεως, εἶνε ἄξιοι νὰ παρατεθῶσιν ἐνταῦθα κατὰ τὰ κυριώτατα. «Οὐχ ὑπὲρ τοῦ καταπαῦσαι ὑμῶν, ὦ Μακεδόνες, τὴν οἰκαδε ὀρμὴν λεχθήσεταιί μοι ὅδε ὁ λόγος, ἔξεστι γὰρ ὑμῖν ἀπιέναι ὅποι βούλεσθε ἐμοῦγε ἕνεκα, ἀλλ' ὥς γινῶναι ὑμᾶς πρὸς ὁποῖους τινὰς ἡμᾶς ὄντας ὁποῖοί τινες αὐτοὶ γενόμενοι ἀπαλλάσσεσθε· καὶ πρῶτά γε ἀπὸ Φιλίππου τοῦ πατρός, ἥπερ καὶ εἰκός, τοῦ λόγου ἄρξομαι. Φίλιππος γὰρ παραλαβὼν ἡμᾶς πλανήτας καὶ ἀπόρους ἐν διφθεραῖς τοὺς πολλοὺς νέμοντας ἀνὰ τὰ ὄρη πρόβατα ὀλίγα καὶ ὑπὲρ τούτων κακῶς μαχομένους Ἰλλυριοῖς τε καὶ Τριβαλλοῖς καὶ τοῖς ὁμόροις Θραξί, χλαμύδας μὲν ὑμῖν ἀντὶ τῶν διφθερῶν φορεῖν ἔδωκε, κατήγαγε δὲ ἐκ τῶν ὄρων ἐς τὰ πεδία, ἀξιωμαχούς καταστήσας τοῖς προσχώροις τῶν βαρβάρων . . . καὶ ἡγεμόνας ἐκ δούλων καὶ ὑπηκόων . . . καὶ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ χωρίων τὰ ἐπικαι-

ρότατα καταλαβόμενος τὴν ἐμπορίαν τῇ χώρᾳ ἀνεπέτασε καὶ τῶν μεταλλείων τὴν ἐργασίαν ἀνενδεῆ παρέσχε· Θεσσαλῶν δὲ ἄρχοντας ἀπέφηνε, Ἀθηναίους τε καὶ Θηβαίους ἐταπείνωσεν· ἐς Πελοπόννητον δὲ παρελθὼν τὰ ἐκεῖ αὖ ἐκόσμησε· καὶ ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ συμπάσης τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἀποδειχθεὶς τῆς ἐπὶ τὸν Πέρσῃ στρατιᾶς, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον τι τὴν δόξαν τήνδε, ἢ τῷ κοινῷ τῶν Μακεδόνων προσέθηκεν. Ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ εἰς ὑμᾶς ὑπεργγμένα, ὡς μὲν αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν σκέψασθαι μεγάλα, μικρὰ δὲ ὥς γε δὴ πρὸς τὰ ἡμέτερα ξυμβαλεῖν· ὅς παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς χρυσᾶ μὲν καὶ ἀργυρᾶ ἐκπώματα ὀλίγα, τάλαντα δὲ οὐδὲ ἐξήκοντα ἐν τοῖς θησαυροῖς, χρεῶν δὲ ὀφειλόμενα ὑπὸ Φιλίππου ἐς πενταχόσια τάλαντα δανεισάμενος ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ἄλλα ὀκταχόσια, ὀρμηθεὶς ἐκ τῆς χώρας τῆς γε οὐδὲ ὑμᾶς αὐτοὺς βοσκοῦσης καλῶς, εὐθύς μὲν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑμῖν τὸν πόρον, θαλασσοκρατούντων ἐν τῷ τότε Περσῶν, ἀνεπέτασα· κρατήσας δὲ τῇ ἵππῳ τοὺς σατράπας τοὺς Δαρείου (ἐν Γρανικῷ), τὴν τε Ἰωνίαν πᾶσαν τῇ ὑμετέρᾳ ἀρχῇ προσέθηκα καὶ τὴν Αἰολίδα πᾶσαν καὶ Φρύγας ἀμφοτέρους καὶ Μίλητον εἶλον πολιορκίᾳ· τὰ δὲ ἄλλα πάντα προσχωρήσαντα λαβὼν ἐκόντα ὑμῖν καρποῦσθαι ἔδωκα· καὶ τὰ ἐξ Αἰγύπτου καὶ Κυρήνης ἀγαθὰ, ὅσα ἀμαχεὶ ἐκτησάμην, ὑμῖν ἔρχεται· ἦτε Συρία καὶ Βαβυλῶν καὶ Βάκτρα ὑμέτερα· καὶ ὁ Λυδῶν πλοῦτος καὶ οἱ Περσῶν θησαυροὶ καὶ τὰ Ἰνδῶν ἀγαθὰ καὶ ἡ ἔξω θάλασσα ὑμέτερα· ὑμεῖς σατράπαι, ὑμεῖς στρατηγοί, ὑμεῖς ταξιάρχαι· ὡς ἔμοι γε αὐτῷ τί περὶ ἐστὶν ἀπὸ τούτων τῶν πόνων ὅτι μὴ αὕτη ἡ πορφύρα καὶ τὸ διάδημα τοῦτο; κέκτημαι δὲ ἰδίᾳ οὐδέν, οὐδὲ ἔχει τις ἀποδεῖξαι θησαυροὺς ἐμοὺς ὅτι μὴ ταῦτα, ὑμέτερα κτήματα ἢ ὅσα ἔνεκα ὑμῶν φυλάττεται· ἐπεὶ οὐδὲν ἔστιν ἰδίᾳ μοι ἐς ὅ, τι φυλάξω αὐτούς, σιτουμένῳ τε τὰ αὐτὰ ὑμῖν σιτία καὶ ὕπνον τὸν αὐτὸν αἰρουμένῳ· καὶ τοι οὐδὲ σιτία ἐμοὶ δοκῶ τὰ αὐτὰ τοῖς τρυφῶσιν ὑμῶν σιτεῖσθαι· προαγρυπνῶν δὲ ὑμῶν οἶδα, ὡς καθεύδειν ἔχοιτε ὑμεῖς. Ἀλλὰ ταῦτα γὰρ ὑμῶν πονούντων καὶ ταλαιπωρουμένων ἐκτη-

σάμην ἀπόνως καὶ ἀταλαιπώρως ἐξηγούμενος. Καὶ τίς ὑμῶν ἢ πονήσας οἶδεν ἐμοῦ μᾶλλον ἢ ἐγὼ ὑπὲρ ἐκείνου; ἄγε δὴ καὶ ὅτῳ τραύματα ὑμῶν ἔστι, γυμνώσας αὐτὰ ἐπιδειξάτω, καὶ ἐγὼ τὰ ἐμὰ ἐπιδείξω ἐν μέρει· ὥς ἔμοιγε οὐκ ἔστιν ὅ,τι τοῦ σώματος τῶν γε δὴ ἔμπροσθεν μερῶν ἄτρωτον ὑπολέλειπται, οὐδὲ ὄπλον τι ἔστιν ἢ ἐκ χειρὸς ἢ ἐκ τῶν ἀφιεμένων, οὐ γὰρ οὐκ ἔχνη ἐν ἐμαυτῷ φέρω· ἀλλὰ καὶ ξίφει ἐκ χειρὸς τέτρωμαι καὶ τετόξευμαι ἤδη καὶ ἀπὸ μηχανῆς βέβλημαι καὶ λίθοις πολλαχῇ καὶ ξύλοις παιόμενος ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας δόξης καὶ τοῦ ὑμετέρου πλούτου νικῶντας ὑμᾶς ἄγω διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης καὶ πάντων ποταμῶν καὶ ὁρῶν καὶ πεδίων πάντων· γάμους τε ὑμῖν τοὺς αὐτοὺς γεγάμηκα καὶ πολλῶν ὑμῶν οἱ παῖδες συγγενεῖς ἔσονται τοῖς παισὶ τοῖς ἐμοῖς· ἔτι τε ὧς χρεῖα ἦν, οὐ πολυπραγμονήσας ἐφ' ὅτῳ ἐγένετο, τσαῦτα μὲν μισθοφορούντων, τσαῦτα δὲ ἀρπαζόντων, διαλέλυμαι ταῦτα· στέφανοί τε χρυσοὶ τοῖς πλείστοις ὑμῶν εἰσι μνημεῖα τῆς τε ἀρετῆς τῆς ὑμετέρας καὶ τῆς ἐξ ἐμοῦ τιμῆς ἀθάνατα. Ὅστις δὲ δὴ καὶ ἀπέθανεν, εὐκλεῆς μὲν αὐτῷ ἢ τελευτῇ ἐγένετο, περιφανὴς δὲ ὁ τάφος, χαλκαὶ δὲ αἱ εἰκόνες τῶν πλείστων οἴκοι ἐστᾶσιν, οἱ γονεῖς δ' ἔντιμοί εἰσι, λειτουργίας τε ξυμπάσης καὶ εἰσφορᾶς ἀπηλλαγμένοι· οὐ γάρ τίς γε φεύγων ὑμῶν ἐτελεύτα ἐμοῦ ἄγοντος. Καὶ νῦν τοὺς ἀπολέμους ὑμῶν ζηλωτοὺς τοῖς οἴκοι ἀποπέμψειν ἔμελλον· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες ἀπιέναι βούλεσθε, ἅπιτε ἅπαντες, καὶ ἀπελθόντες οἴκοι ἀπαγγεῖλατε ὅτι τὸν βασιλέα ὑμῶν Ἀλέξανδρον, νικῶντα μὲν Πέρσας καὶ Μήδους καὶ Βακτρίους καὶ Σάκας, καταστρεφόμενον δὲ Οὐξίους τε καὶ Ἀραχωτοὺς καὶ Δράγγας, κεκτημένον δὲ καὶ Παρθυαίους καὶ Χωρασμίους καὶ Ὑρκανίους ἔστε ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν Κασπίαν, ὑπερβάντα δὲ τὸν Καύκασον ὑπὲρ τὰς Κασπίας πύλας καὶ περάσαντα Ὠξόν τε ποταμὸν καὶ Τάναϊν, ἔτι δὲ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, οὐδενὶ ἄλλῳ ὅτι μὴ Διονύσῳ περαθέντα, καὶ τὸν Ὑδάσπην καὶ τὸν Ἀκεσίνην καὶ τὸν Ὑδρώτην καὶ τὸν Ὑφασιν διαπεράσαντα ἄν, εἰμὶ ὑμεῖς ἀπωκνήσατε, καὶ εἰς τὴν μεγάλην θάλασσαν

κατ' ἀμφοτέρα τοῦ Ἰνδοῦ τὰ στόματα ἐμβαλόντα, καὶ διὰ τῆς Γαδρωσίας τῆς ἐρήμου ἐλθόντα, ἥ οὐδεὶς πω πρόσθεν ξὺν στρατιᾷ ἦλθε, περιπεπλευκός τε δὲ ἤδη αὐτῷ τοῦ ναυτικοῦ τὴν ἀπ' Ἰνδῶν γῆς εἰς Πέρσας θάλασσαν, — ἀπολιπόντες οἷχεσθε, παραδόντες φυλάσσειν τοῖς νενικημένοις βαρβάροις· ταῦτα ὑμῖν καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἴσως εὐκλεῖα καὶ πρὸς θεῶν ὅσια δήπου ἔσται ἀπαγγελθέντα, ἅπιτε». Ταῦτα εἰπὼν κατεπήδησεν ὁξέως ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν.

Ἐμβρόντητοι ἔμειναν οἱ Μακεδόνες καὶ ἐσιώπων· μόνον δὲ οἱ σωματοφύλακες καὶ ὅσοι τῶν ἐταίρων οἰκειότατα πρὸς αὐτὸν διέκειντο ἠκολούθησαν. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἡ ὀδυνηρὰ σιγὴ ἤρχισε νὰ διαλύηται ἐν τῷ στρατοπέδῳ· διότι ἔλαβον μὲν ὅσα ἀπήτησαν, ἀλλὰ ἡρώτων καθ' ἑαυτούς. Καὶ τώρα; καὶ ἔπειτα; Ἐπειδὴ πάντες ἀπελύθησαν, δὲν ἦσαν πλέον στρατιῶται· ἡ μέχρι τοῦδε συγκρατούσα αὐτοὺς ὑπηρεσία καὶ στρατιωτικὴ τάξις διελύθη, ἔμειναν δὲ ἀκέφαλοι, ἄνευ θελήσεως καὶ ἄνευ βουλῆς· καὶ οἱ μὲν ἐκραύγαζον νὰ μείνωσιν, οἱ δὲ ν' ἀπέλθωσι· καὶ οὕτως ἤρξαντο μὲν ὁ θόρυβος καὶ αἱ ἄγριαι φωναί, οὐδεὶς δὲ προσέταττε καὶ οὐδεὶς ὑπήκουε, καὶ οὐδεμία τάξις ἀνδρῶν ἦτο συντεταγμένη· ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ὁ στρατὸς ὁ τὴν οἰκουμένην κατακτῆσας μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἀνθρώπων ἄτακτον καὶ συγκεχυμένον.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποχωρήσας εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ὠπιδος καὶ κατεχόμενος ὑπὸ σφοδροῦ παροξυσμοῦ, ἐλησμόνησε τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἰδίου σώματος· οὐδένα ᾔθελε νὰ ἴδῃ, πρὸς οὐδένα νὰ ὁμιλήσῃ. Τοῦτο δὲ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν. Ἐν τῷ μεταξύ αἱ ταραχαὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν Μακεδόνων ἔλαβον ἐπικινδύνους διαστάσεις· ταχέα καὶ φοβερά ἐπῆλθον τὰ ἐπακόλουθα τῆς στάσεως καὶ ἡ συμφορὰ τοῦ ὅτι ἡ ἄφρων αὐτῶν ἀπαίτησις ὑπερμέτρως ἐπετεύχθη· ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν τύχην αὐτῶν καὶ τὴν ἀναρχίαν, ἀδύνατοι καὶ ἄνευ στηρίγματος ὥς μὴ εὐρόντες ἀντίστασιν, μὴ ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ θελήσωσι μηδὲ δύναμιν νὰ δράσωσι καὶ στερούμενοι τοῦτε δικαίωματος καὶ

τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς τῆς αὐτῶν τάξεως — τί ἡδύναντο νὰ πράξωσιν, ἂν ἡ πείνα καὶ ἡ ἀπελπισία δὲν ᾔθει αὐτοὺς εἰς φανεράν βιαιοπραγίαν; ¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ᾧφειλε ν' ἀποφύγῃ τὰ ἔσχατα, ἀλλ' ἤθελεν ὁμῶς ἐν ταύτῃ νὰ κάμῃ τὴν τελευταίαν καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν τολμηράν ἀπόπειραν τοῦ νὰ περιαγάγῃ τοὺς Μακεδόνας εἰς μετανοίαν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐμπιστευθῇ ὁλοσχερῶς εἰς τοὺς Ἀσιανούς στρατιώτας, νὰ συντάξῃ αὐτοὺς κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ καὶ ν' ἀπονεύμῃ εἰς αὐτοὺς πάσας τὰς τιμὰς, ὅσας εἶχον ἄλλοτε οἱ Μακεδόνες· ἐδύνατο δὲ νὰ προσδοκᾷ ὅτι οὗτοι, βλέποντες διαλυόμενον καὶ τὸν τελευταῖον δεσμὸν τὸν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως των, ἢ πλήρεις μετανοίας ἤθελον ζητήσῃ συγγνώμην, ἢ μέχρις ἀπονοίας στασιάσαντες ἤθελον δρᾶξῃ τὰ ὅπλα· ἦτο δὲ βέβαιος ὅτι τότε, ἡγούμενος τῶν Ἀσιανῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, ἤθελε νικήσῃ τὰ ἀκέφαλα πλήθη. Συγκαλέσας λοιπὸν τὴν τρίτην ἡμέραν εἰς τ' ἀνάκτορα τοὺς Πέρσας καὶ Μήδους, ἐδήλωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησίν του, ἐξέλεξεν ἐξ αὐτῶν ταξιάρχας καὶ ἡγεμόνας τοῦ νέου στρατοῦ, πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε διὰ τοῦ ἐντίμου ὀνόματος τῶν « συγγενῶν τοῦ βασιλέως » καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς κατὰ τὰ ἀνατολικά ἔθιμα τὸ δικαίωμα τοῦ φιλήματος. Ἐπειτα δὲ οἱ Ἀσιανοὶ στρατιῶται διηρέθησαν κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον εἰς ἱππαρχίας καὶ φάλαγγας· ἐσχηματίσθη περσικὸν ἄγῃμα, Πέρσαι πεζέταιροι, περσικὴ τάξις ὑπασπιστῶν ἀργυρασπίδων ², Πέρσαι ἑταῖροι ἱππεῖς καὶ ἄγῃμα περ-

¹) Τί ἔπραξεν ὁ στρατὸς κατὰ τὰς τρεῖς θλιβεράς ἡμέρας, ὑπ' οὐδενὸς λέγεται· μόνος ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 109) λέγει « ἐπὶ πολὺ τῆς διαφορᾶς αὐξανομένης ». Ἐπειτα εἰν πρόδηλον ὅτι πάντα τὰ μακεδονικὰ στρατεύματα, πλὴν μέρους τινὸς τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἀξιωματικῶν, πλὴν τῶν ἐγγυτάτων τοῦ βασιλέως ('Αῤῥδιανοῦ Ζ', 1) μετεῖχον τῆς στάσεως.

²) Τὸ ὄνομα ἀργυράσπιδες ἐκφέρει ὁ Ἀῤῥδιανὸς κατὰ πρῶτον ἐν Ζ', 11, 3 « καὶ ἀργυρασπίδων τάξις περσικὴ ». Καὶ ἂν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ἐνταῦθα ἡ τάξις τῶν ὑπασπιστῶν κείται κατ' ἄλλην ἔννοιαν ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐκστρατείας, οἱ ὑπασπισταὶ θὰ εἶχον ἤδη πρότερον ἀργυρᾶς ἀσπίδας. Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 56) ἤδη ἐν τῇ ἐν Γαυγαμηλοῖς μάχῃ ἀναφέρει « τὸ τῶν ἀργυρασπίδων πεζῶν τάγμα », ὅτι δὲ διὰ τούτου ἐννοοῦνται πάντες οἱ

σικὸν τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων. Τὰ ἀξιώματα τῶν ἀνακτόρων κατελήφθησαν ὑπὸ Περσῶν, καὶ εἰς αὐτοὺς παρεδόθη ἡ περὶ τὸν βασιλέα θεραπεία. Πρὸς δὲ τοὺς Μακεδόνας ἐπέμφθη διαταγὴ νὰ ἐκκενώσωσι τὸ στρατόπεδον, καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὅπου θέλουσιν, ἢ, ἂν προτιμῶσι, νὰ ἐκλέξωσιν ἡγεμόνα καὶ νὰ στρατεύωσι κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀλεξάνδρου, ὅπως ὑπ' αὐτοῦ ἡττηθέντες κατανοήσωσιν, ὅτι ἄνευ αὐτοῦ εἶναι οὐδέν¹.

Ἄμα γνωσθείσης ἐν τῷ στρατοπέδῳ ταύτης τῆς διαταγῆς τοῦ βασιλέως, οἱ παλαιοὶ στρατιῶται δὲν συνεκρατοῦντο πλέον, ἀλλ' ἔδραμον πρὸς τ' ἀνάκτορα καὶ κατέθεσαν τὰ ὅπλα τῶν πρὸ τῶν πυλῶν εἰς ἔνδειξιν τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ μετανοίας αὐτῶν. Ἰστάμενοι δὲ πρὸ τῶν κεκλεισμένων πυλῶν ἐβόων καὶ ἰκέτευον νὰ εἰσαχθῶσιν, ἵνα παραδώσωσι τοὺς πρωταιτίους τῶν ταραχῶν, λέγοντες ὅτι νύκτα καὶ ἡμέραν θὰ παρέμενον ἐκεῖ, μέχρις οὗ ὁ βασιλεὺς ἐλεήσῃ αὐτούς.

Μετ' οὐ πολὺ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς². ἰδὼν δὲ τοὺς παλαιμάχους αὐτοῦ στρατιώτας μετανοοῦντας, καὶ ἀκούσας τὴν χαρμόσυνον αὐτῶν κραυγὴν καὶ τοὺς ἐπαναληφθέντας ὀδυρμοὺς, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του· ὅτε δὲ ἦλθε πλησιέστερον, ὅπως ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτούς, συνωστίζοντο περὶ αὐτὸν καὶ δὲν ἔπαυον ἰκετεύοντες, ὥσπερ φοβούμενοι τὴν πρώτην λέξιν τοῦ μὴ ἐξιλεωθέντος ἴσως ἀκόμη βασιλέως τῶν. Ἀρχαῖός τις καὶ ἔντιμος ἀξιωματικός, εἷς τῶν ἱππάρχων τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων, ὁ Καλ-

ὑπασπισταί, ἐξάγεται ἐκ τοῦ *Κουρτίου* IV, 13, 27, ἂν καὶ ῥητῶς μόνον ἐν VIII, 5, 4 λέγεται *Scutis argenteas laminas addidit*.

¹) Ὁ Ἀβρίανδς οὐδὲν λέγει περὶ ταύτης τῆς διαταγῆς· ἀλλ' αὕτη ἦτο βεβαίως ἐνδεδειγμένη, ἵνα ὠθήσῃ τοὺς στασιαστὰς εἰς ὅσα μετέπειτα ἐπραξαν. Διὰ τοῦτο ἠκολουθήσαμεν τὸν *Πολύαινον* Δ', 3, 7, ὅστις μάλιστα ὑποθέτει ἀμφοτέρους τοὺς στρατοὺς ἀντιπαρατεταγμένους κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦτον προκαλοῦντα εἰς μάχην τοὺς Μακεδόνας.

²) Ὁ *Ἀρξιδιανῶς* Z', 11, 5 « σπουδῇ ἐξέρχεται ». Ὁ *Πλούταρχος* ('Αλεξ. ΟΑ') λέγει ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος περιεῖδεν αὐτοὺς ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ νύκτας ὀλοφυρομένους, ἀφηγούμενος βεβαίως κατὰ τὸν Κλείταρχον, ὅστις δὲν φροντίζει πολὺ περὶ τῆς πραγματικῆς ἀληθείας τῶν ἱστορουμένων.

λίνης, προεξελθὼν ὠμίλησεν ἐν ὀνόματι πάντων, ὅτι πρὸ πάντων οἱ Μακεδόνες ἐλυπήθησαν, διότι ἔκαμε τοὺς Πέρσας ἐταίρους αὐτοῦ, ὅτι οἱ Πέρσαι τανῦν ὀνομάζονται συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δύνανται νὰ φιλῶσιν αὐτόν, ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων οὐδέποτε ἠξιώθη ταύτης τῆς τιμῆς. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀνεφώνησεν « Ἀλλ' ὑμᾶς γε ξύμπαντας ἐμαυτῷ τίθεμαι συγγενεῖς καὶ τό γε ἀπὸ τούτου οὕτω καλέσω ». Ἀφ' οὗ δὲ εἶπε ταῦτα, προσελθὼν ὁ Καλλίνης τὸν ἐφίλησεν, ἐφίλησαν δὲ αὐτὸν καὶ ὅσοι τῶν Μακεδόνων ἠθέλησαν, ἀναλαβόντες δὲ τὰ ὅπλα ἀπῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον βοῶντες καὶ παιανίζοντες. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ παρασκευάσῃσι μεγάλην θυσίαν, ἵνα ἐορτάσωσι τὴν συνδιαλλαγὴν, καὶ ἐθυσίασεν εἰς τοὺς θεοὺς, εἰς οὓς ἐσυνήθιζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα παρετέθη μέγα δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθιστε σχεδὸν σύμπασα ἡ στρατιὰ, ἐν τῷ μέσῳ μὲν ὁ βασιλεὺς, παρ' αὐτὸν δὲ οἱ Μακεδόνες, μετὰ δὲ τούτους οἱ Πέρσαι καὶ πάμπολλοι ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Ἀσίας· ὁ βασιλεὺς ἔπιεν ἐκ τῶν αὐτῶν κρατήρων καὶ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, καὶ ἔσπεισε μετ' αὐτῶν τὰς αὐτὰς σπονδὰς· Ἕλληνες μάντις καὶ Πέρσαι μάγοι ἐτέλεσαν τὰς νενομισμένας ἱεροπραξίας. Ἡ δὲ εὐχή, ἣν ὁ βασιλεὺς ἐξεφώνησεν, ἦτο νὰ δώσωσιν οἱ θεοὶ πάντα μὲν τ' ἀγαθὰ, πρὸ πάντων δὲ ὁμόνοϊαν καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ Πέρσας. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μετασχόντων τῆς εὐωχίας ταύτης λέγεται ὅτι ἦτο ἐννέα χιλιάδες, καὶ πάντες οὗτοι ἔσπεισαν ταῦτοχρόνως μίαν σπονδὴν, καὶ μετ' αὐτὴν ἐπαιάνισαν¹.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς δεινῆς ταύτης κρίσεως· ἦτο ἡ τελευταία ἐξέγερσις τοῦ ἀρχαίου μακεδονικοῦ στοιχείου ὑπὸ τὴν

1) Ὁ ἀριθμὸς τῶν παλινοστησάντων εἶνε κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Ζ', 12, 1) « ἐς τοὺς μυρίους ». Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν παρέχει (κατὰ τὸν Ἱερώνυμον) ὁ Διόδωρος (ΙΗ', 4) « ὄντων μυρίων » καὶ διὰ τοῦτο παρα τῷ αὐτῷ (ἐν ΙΗ', 12) ἀντὶ τοῦ « ὄντας ὑπερτρισημυρίους » γραπτέον « ὄντας ὑπερτοῦς μυρίους ». Κατὰ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Διόδωρου (ΙΗ', 16) λεγόμενα εἶνε 6,000 πεζοί, οἵτινες ἤδη ἀπὸ τοῦ 334 συνεστράτευον, 4,000 δὲ « τῶν ἐν τῇ παρόδῳ προσειλημμένων » (ἤγουν ἐκ τῶν φρουρίων), 1,500 ἱππεῖς, 1,000 Πέρσαι τοξόται καὶ σφενδονῆται.

ιδιορρυθμοτάτην καὶ βαρυτάτην αὐτοῦ μορφήν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡθικῶς κατεβλήθη, τὰ μέτρα, εἰς ἃ ὑπέκυψε, παρέσχον εἰς τὴν νίκην τοῦ Ἀλεξάνδρου διπλάσιαν σπουδαιότητα. Ἡ προτίμησις, ἣν ὁ βασιλεὺς κατ' ἀνάγκην μέχρι τοῦδε παρεχώρει εἰς τοὺς Μακεδόνας μαχητάς, κατελύθη, Ἀσιανοὶ στρατιῶται ὑπεισῆλθον εἰς τὰ ὀνόματα καὶ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρχαίου μακεδονικοῦ στρατοῦ, οὐδεμία δὲ τοῦ λοιποῦ διάκρισις ὑπῆρχε μεταξὺ νικητῶν καὶ ἡττημένων, εἰμὴ ἡ τῆς προσωπικῆς ἀξίας καὶ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα πίστεως.

Ὅσον ἰσχυρά, ὅσον βαρύκυτος καὶ ἄν φαίνεται κατὰ ταύτην τὴν περίπτωσιν ἡ προσωπικότης τοῦ βασιλέως, δὲν ἐξηγεῖ τὰ πάντα, διότι δύναται μὲν πάντως νὰ εἴπῃ τις ὅτι, ἂν οὐ τὸ σύστημα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδυνήθη νὰ ὑποστῇ ταύτην τὴν δοκιμασίαν, τοῦτο εἶνε ἀσφαλὲς τεκμήριον, ὅτι τὸ διοικητικὸν τοῦτο σύστημα, ὅπερ τόσον ταχέως καὶ τολμηρῶς ὠκοδομήθη, συνετελέσθη καὶ ἐστερεώθη τοσοῦτον, ὥστε νὰ δύνανται ν' ἀφαιρεθῶσι τὰ ἱκρίωματα καὶ τὰ στηρίγματα τὰ κατὰ τὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἄρά γε δυνατόν καὶ νὰ νικήσωσιν οἱ παλαίμαχοι ἐν Ὠπιδί, καὶ διαλύσαντες τὸν ἱλιγγόν τοῦ βασιλέως, ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ὡς ἄλλος Ἰξίων ἐν τῷ πόθῳ αὐτοῦ ἐνηγγαλίζετο νεφέλῃν ἀντὶ τῆς θεᾶς; Ἐξ ἅπαντος, ἂν αὐτοὶ ἦσαν ὄντως Μακεδόνες· ἀλλὰ δὲν ἦσαν πλέον, ἂν οὐ καὶ αὐτοὶ ἀπεδέχθησαν τὸν ὑπ' αὐτῶν πολεμούμενον νεωτερισμόν· ἐξοικειωθέντες δὲ πρὸς τὸν ἀσιατικὸν βίον, δὲν ἤθελον νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον τὸ δικαίωμα, εἰς ὃ ἐκαλεῖτο· ἡ δὲ ὑπεροψία τοῦ νὰ θέλωσι νὰ θεωρῶνται ὡς νικηταὶ ἐκείνου, ὅπερ ὡσαύτως ἐνίκησεν, εἰσχωρήσαν εἰς τὰ μυχιαίτατα τοῦ βίου, ἦτο ἡ αἰτία, ἐξ ἧς κατεβλήθησαν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐξεπονήθη τὸ ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων, συνετρίβη ὑπὸ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς τοῦ τεχνίτου, τὸ ἔργον ἐκηρύχθη συνετελεσμένον, καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον ζήτημα περὶ τοῦ εἶδους καὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ὅσον καὶ ἂν κατετρίβησαν καὶ παρεκόπησαν οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τοῦ κράτους τούτου, ὁ μιξελληνικὸς

βίος, ἡ μεγάλη συνένωσις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἀσιατικοῦ κόσμου μετὰ πάντων τῶν συμπαρομαρτούντων ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἰδρῦθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

Τοιοιουτρόπως ὁ νεωτερισμός, ἀγωνισθεὶς κατὰ παντοίων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν κινδύνων, κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους. Ἄναγνωρισθεὶς δὲ ὡς ἰδέα νέου αἰῶνος, ἀνακηρυχθεὶς ὡς ἀρχὴ τῆς νέας βασιλείας, διήκων διὰ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, καὶ διατελῶν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ὡς ἀποσύνθεσις καὶ ἀνάπλασις τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶχεν, εἰμὴ νὰ ἐκπληρωθῇ εἰς ὅσον οἶόν τε εὐρύτερον κύκλον καὶ ὅσον οἶόν τε συμφωνότερον πρὸς τὰ οὐσιώδη συμφέροντα τῶν λαῶν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον, ὅπερ ἡ εἰμαρμένη ἐπεφύλαττεν εἰς τὸ μικρὸν ἔτι τεμάχιον τοῦ βίου τοῦ βασιλέως· τοιοῦτος αὐτοῦ ὁ σκοπὸς ἢ τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα.

Καὶ αὕτῃ ἡ παλινόστησις τῶν παλαιμάχων ὤφειλε νὰ ἐπιδράσῃ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν, διότι οὐδέποτε μὲν μέχρι τοῦδε τοσοῦτον πολυάριθμοι στρατιῶται εἶχον ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν πατρίδα· οἱ δὲ 10,000 οὗτοι ἀπόμαχοι εἶχον προσλάβῃ ἀσιατικὰ ἥθη περισσότερον πάντων τῶν προηγηθέντων. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν αὐτῶν, ἡ δόξα, τὰ πλούτη, αἱ ἀλλοιωθεῖσαι αὐτῶν γνῶμαι καὶ ἀνάγκαι, αἱ νέαι αὐτῶν ἀξιώσεις καὶ ἐμπειρίαι ἔμελλον νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῶν οἰκείων αὐτῶν ὅχι ὀλιγώτερον ἰσχυρῶς ἢ ὅσον ἐπέδρασαν τὰ ἐσπέρια ἥθη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν· ἄλλο ζήτημα, ἂν ἡ ἐπίδρασις αὕτη θὰ ἦτο εὐεργετική, εἴαν τις ἀναλογισθῇ τοὺς μικροὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀγρότας καὶ ποιμένας τῆς Μακεδονίας. Οἱ παλαίμαχοι ἀπελύθησαν ἐκ τοῦ ἐν Ὠπιδί στρατοπέδου κατὰ τρόπον ἐπισημότατον. Ὁ Ἀλέξανδρος διεκήρυξεν ὅτι ἕκαστος αὐτῶν θὰ ἐλάβανε τὸν μὲν μισθὸν μέχρι τῆς οἴκαδε ἀφίξεως, δῶρον δὲ ἀνά ἓν τάλαντον, οἱ δὲ παῖδες οἱ γεννηθέντες αὐτοῖς ἐξ Ἀσιατίδων γυναικῶν ἀπήτησε νὰ μείνωσι παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ γείνωσιν ἀφορμὴ ἐρίδων πρὸς τὰς ἐν τῇ πατρίδι γυναῖκας καὶ παῖδας· αὐτὸς δέ, εἶπε, θὰ φροντίσῃ ὅπως οἱ

παῖδες τῶν στρατιωτῶν λάβωσι μακεδονικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν· ὅταν δὲ ἀνδρωθῶσιν, ἐλπίζει ὅτι θὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς πατέρας· ὡσαύτως δὲ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ λάβῃ πρόνοιαν καὶ περὶ τῶν παίδων τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, οἵτινες θὰ λαμβάνωσι τὸν μισθὸν τῶν πατέρων των, μέχρις οὗ ἀξιωθῶσι τοῦ αὐτοῦ μισθοῦ καὶ τῆς αὐτῆς δόξης ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλέως. Εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς μερίμνης αὐτοῦ παρέχει εἰς αὐτοὺς φύλακα καὶ ἡγεμόνα τὸν πιστότατον τῶν ἑαυτοῦ στρατηγῶν, ὃν «ἴσον τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ ἄγει», τὸν ἵππαρχον Κράτερον. Οὕτως ἀπῆλθον ἐκ τῆς Ὀπίδος οἱ παλαιμαχοί, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οἱ στρατηγοὶ Πολυσπέρχων, Κλεῖτος, Γοργίας, ἴσως δὲ καὶ ὁ τῶν ὑπασπιστῶν Ἀντιγένης καὶ ὁ τῶν ἐταίρων ἱππέων Πολυδάμας καὶ Ἀμάδας· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κράτερος ἦτο φιλάσθενος, δεύτερος μετ' αὐτὸν στρατηγὸς ἐτάχθη ὁ Πολυσπέρχων¹.

Αἱ πρὸς τὸν Κράτερον δοθεῖσαι ὁδηγίαι ἀνεφέροντο ὅχι μόνον εἰς τὴν ἐπαναγωγὴν τῶν παλαιμάχων· ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἦτο νὰ ἀναλάβῃ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων ἀντὶ τοῦ Ἀντιπάτρου², ὅστις πάλιν ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ προσαγάγῃ εἰς τὴν στρατιάν τοὺς διαδόχους τῶν παλινოსτούντων στρατιωτῶν³.

1) Ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ζ', 12, 4) ὀνομάζει μόνον τὸν Κράτερον καὶ Πολυσπέρχοντα· τοὺς δὲ ἄλλους ὁ Ἰουστίνος (XII, 12, 8), ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἀντιγένης ὁ κατόπιν ἀρχηγὸς τῶν ἀργυρασπίδων ἐγείρει ὑπονοίαν, ὁ δὲ Ἀμάδας εἶνε ἄλλως ἄγνωστος.

2) Ἀῤῥιανοῦ Ζ', 12, 4 «Μακεδονίας τε καὶ Θράκης καὶ Θετταλῶν ἐξηγεῖσθαι καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐλευθερίας». Κατὰ τὸν Ἰουστίνον (XII, 12, 9) *jussus praeesse Macedonibus in Antipatri locum*.

3) Ἀῤῥιανοῦ Ζ', 12, 4 «Ἀντίπατρον δὲ διαδόχους τοῖς ἀποπεμπομένοις ἄγειν Μακεδόνας τῶν ἀκμαζόντων ἐκέλευσεν». Ἰουστίνον ἔ. ἀ. *Antipatrum cum supplemento tironum in locum ejus evocat*. Ἀνωτέρω (σ. 403, 2) ὑπετέθη ὅτι τάξεις τινές, ἦγουν οἱ ἐπίστρατοι ἐπαρχιῶν τινῶν, παρέμειναν ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ ὅτι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν τάξεων τῆς στρατιᾶς ἐπέμποντο νεοσύλλεκτοι ἐκ τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶνε φανερόν, ἂν μετέπειτα (ἀπὸ τοῦ 330) διὰ τὸν σχεδὸν διπλάσιον ἀριθμὸν τῶν φαλάγγων, ὅσας εἶχεν ἡ ἐν τῇ Ἰνδικῇ στρατιά, ἀπεστάλησαν ὁλόκληροί τάξεις ἐκ τῆς πατρίδος, ἢ ἂν τὴν ὥρα ὁ Ἀντίπατρος ἐμελλε νὰ προσαγάγῃ αὐτὰς εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς διαδόχους τῶν παλινოსτούντων παλαιμάχων.

Δύσκολον εἶνε νὰ πιστευθῇ ὅτι οὗτος ἦτο ὁ κύριος λόγος· τοῦναντίον πολλὰ θὰ ἦσαν τὰ συνδραμόντα εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν ἀναγκαίαν τὴν μεταβολὴν ταύτην ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἀξιώματι τῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἡ διχόνοια μεταξὺ τῆς βασιλομήτορος καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου εἶχε φθάσῃ εἰς τὸ ἔπακρον· καὶ πάντως μὲν ὁ μέγιστος καὶ ἴσως ὁ μόνος ὑπαίτιος αὐτῆς ἦτο ὁ ἐμπαθὴς καὶ δεσποτικὸς χαρακτήρ τῆς βασιλίσσης, διότι καὶ ἐν Ἡπείρῳ μετὰ τὸν ἐν Ἰταλίᾳ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου ἐνήργει ὡς δέσποινα τῆς χώρας¹· ἡ δὲ νεαρὰ χήρα, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Κλεοπάτρα ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ πενταετοῦς υἱοῦ, τοῦ νομίμου κληρονόμου τῆς βασιλείας τῶν Μολοσσῶν, εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς ἀποφυγὴν ἴσως κινδύνων λίαν προσωπικῶν². Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐσέβετο μὲν πάντοτε τὴν μητέρα καὶ ἐξετέλει πᾶν πρὸς αὐτὴν υἱικὸν καθήκον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσης εὐτολμίας ἀπέκρουε τὴν ἀνάμιξιν αὐτῆς εἰς τὰ κοινά. Ἀλλ' ἐκείνη ὁμῶς δὲν ἀπέκαμνε ῥαδιοῦργοῦσα καὶ γράφουσα πρὸς τὸν υἱὸν παντοίας ἐπιτιμήσεις καὶ παράποναι· ζηλοτυποῦσα δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα φιλίαν αὐτοῦ, καὶ τοῦτον κατεδίωκε διὰ πικρῶν ἐπιστολῶν· πρὸ πάντων ὁμῶς κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἔπεμπεν εἰς τὴν Ἀσίαν σφοδροτάτας κατηγορίας. Ὁ δὲ Ἀντίπατρος οὐχ ἦττον πικρῶς παραιοῦτο κατὰ τῆς βασιλομήτορος καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ κοινὰ ἀνάμιξιν αὐτῆς. Περὶ τούτων μνημονεύεται λόγος τις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰπόντος « ἀγνοεῖν Ἀντίπατρον ὅτι μυρίας ἐπιστολάς ἐν δάκρυον ἀπαλείφει μνητρός ». Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιστελλόμενα δὲν ἐπέτεινον τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους· ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἀδύνατον ὅτι οὗτος δὲν ἀντέστη εἰς τὰ σαγηνεύ-

1) Ἐν τινι ἐπιστολῇ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου (ὕπερ Εὐξεν. 36) γράφει « ὡς ἡ χώρα εἴη ἡ Μολοττία αὐτῆς ».

2) Παρὰ **Πλουτάρχῳ** ('Αλεξ. ΞΘ') παριστάνονται τὰ πράγματα οὕτως, ὥσαντι αἱ δύο βασιλίσσαι ἐπισήμως διενεμήθησαν τὴν ἀρχὴν τῶν χωρῶν (« στασιάσασαι διελόντο τὴν ἀρχὴν ») ὁ δὲ Ἀλέξανδρος λέγεται ὅτι εἶπεν, ὅτι ἡ μήτηρ του ἐσκέφθη ὀρθότερον τῆς ἀδελφῆς, διότι οἱ Μακεδόνες οὐδέποτε ἤθελον στέρεξαι νὰ ἀρχωνται ὑπὸ γυναικός.

ματα τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης μεγίστης ἐξουσίας¹. Ἄν δὲ ὁ Ἀντίπατρος μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Φιλώτα συνῆψε κρύφα σχέσεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐπεβάλλετο διὰ τοῦτο πολὺ πλείοτέρα προσοχή, ἂν καὶ τὰ ἐκάστοτε ἐπαναλαμβανόμενα παράπονα καὶ αἱ παραινέσεις τῆς Ὀλυμπιάδος δὲν ἀπεδείχθησαν, ὅσον δυνάμεθα νὰ διίδωμεν, ἔχουσai ὑπόστασιν τινα. Ὁ δὲ Ἀρρίανος μαρτυρεῖ ὅτι οὐδὲν ἔργον ἢ λόγος τοῦ βασιλέως ἐξηγγέλλετο, ἐξ οὗ ἤθελέ τις πεισθῆ, ὅτι μετέβαλε τὴν περὶ τοῦ Ἀντίπατρου γνώμην αὐτοῦ². Αὐτὸς δὲ εἰκάζει ὅτι μετεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν οὐχὶ τιμωρίας ἕνεκα, ἀλλὰ μόνον ἵνα προλάβῃ μήπως ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς μεταξὺ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ κράτους προκύψῃ δυστύχημά τι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀνήκεστον³. Ἄλλως δὲ ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἔμελλε παραχρῆμα νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀσίαν⁴, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθῇ κυβερνῶν τὰς εἰς αὐτὸν ὑποκειμένας χώρας μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κρατέρου, ἥτις ἕνεκα τῆς βραδυπορίας τῶν παλαιμάχων ἐδύνατο νὰ παραταθῇ καὶ πέραν τοῦ ἔτους. Ἐπειτα ἡ παράδοξος τροπὴ, ἣν ἔλαβον νῦν μάλιστα τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα, καθίστα λίαν ἀναγκαίαν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ παρουσίαν τοῦ δεδοκιμασμένου τοποτηρητοῦ.

¹ Πλουτάρχου Ἀποφθ. βασιλ. καὶ στρατηγ. Ἀλεξ. 17 «ἔξωθεν Ἀντίπατρος λευκοπάμφος ἐστὶ, τὰ δ' ἔνδον ὀλοπάμφυρος». Ἡ ἀντίθεσις ἐπιτρέπει νὰ εἰκασώμεν ὅτι τὸ λευκοπάμφον ἱμάτιον ἦτο ἢ εἰς τοὺς Μακεδόνας ἵππεῖς συνήθης χλαμύς, ἂν καὶ οὐδεμία περὶ τούτου μαρτυρία ὑπάρχει ὅτι αὕτη εἶχε λευκὴν παρυφήν.

² Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ νὰ περιστοιχίζηται ὑπὸ σωματοφυλάκων, ἵνα προφυλάττηται ἀπὸ τῶν ἐπιβουλῶν τῶν ἐχθρῶν του (Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΛΘ').

³ Ἀρρίανου Ζ', 12, 6.

⁴ Ὁ Ἰουστίνος (ΧΙΙ, 14) λέγει, ὅτι «ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ἐπιβάλλῃ πρὸ μικροῦ σκληρὰς τιμωρίας εἰς τοὺς ἀρχηγούς ἡττημένων ἐθνῶν (in praefectos devictarum nationum) καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ὁ βασιλεὺς μετακαλεῖ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τιμωρίαν». Πιθανὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Θράκης μετὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἀγίδος ἠσθάνθησαν τὴν βαρεῖαν χεῖρα τοῦ Ἀντίπατρου. Καὶ ὁ Πλουτάρχος (Ἀλεξ. ΟΔ') ἱστορεῖ ὅτι τὸ ἔαρ τοῦ 323 ὁ Κάσσανδρος ἦλθε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἵνα διαλύσῃ τὰ πολλὰ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παράπονα τὰ ὑπὸ ἐχθρῶν εἰς τὸν βασιλεῖα ἐφφρασθέντα. Κατὰ ταύτην τὴν εὐκαιρίαν λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐδηλητηριάσθη.

Ἐὰν καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐθνικὸν συναίσθημα ὑπῆρχεν ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις, αἱ νῆκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Ἴσσω καὶ Γαυγαμήλοις, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ἡ ἐξόντωσις τῆς ἐμπορικῆς δυνάμεως τῆς Τύρου καὶ ἡ ἐξολόθρευσις τοῦ περσικοῦ κράτους ἤθελον συνδιαλλάξῃ καὶ τοὺς ἀδιαλλάκτους καὶ ἤθελον τονώσῃ πάντα τὰ νεῦρα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, οὗτος δέ, εὐφροσύνως ἀμιλλώμενος ἤθελε μετάσχῃ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις δυνάμει τῆς συνθήκης εἶχον ὅχι μόνον τὸ καθήκον, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ συμπράξωσιν. Ἀλλ' αἱ πρωτεύουσαι πόλεις ἄλλην ἔννοιαν εἶχον περὶ τῆς φιλοπατρίας καὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Εἶδομεν ὅτι αἱ μὲν Ἀθηναὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐν Ἴσσω μάχης παρεσκευάσθησαν νὰ παράσχωσι τὴν ἑαυτῶν ναυτικὴν δύναμιν ὑπὲρ τῆς Περσίας· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγρις, καθ' ὃν χρόνον φεύγων ὁ Δαρεῖος ἐδολοφονήθη, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου· αἱ δὲ μικρότεραι πόλεις περιέμενον μόνον τὴν πρώτην ἐκείνου νίκην, ἵνα συνταχῶσι μετ' αὐτοῦ.

Ἡττηθέντων τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 330, ἐπῆλθε μὲν ἡσυχία ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ ἡ μνησικακία καὶ ἡ πόρρωσις δὲν ἐξέλιπον, ὧν ἕνεκα δὲν διέβλεπον τὸ μεγαλεῖον τῶν καιρῶν. «Τί τῶν ἀνελπίστων καὶ ἀπροσδοκῆτων», ἔλεγεν ὁ Αἰσχίνης ἐν τινὶ λόγῳ¹ τὸ φθινόπωρον τοῦ 330, «ἐφ' ἡμῶν οὐ γέγονεν; οὐ γὰρ βίον γε ἡμεῖς ἀνθρώπινον βεβιώκαμεν, ἀλλ' εἰς παραδόξολογίαν τοῖς ἐσομένοις μεθ' ἡμᾶς ἔφουμεν». Ἀπὸ δὲ τότε πολὺ θαυμασιώτερα συνέβησαν· κατὰ τὰ πέντε ἐκεῖνα ἔτη ἐν μὲν τῇ ἀπωτέρᾳ Ἀσίᾳ πλῆθος ἄφθονον καταπληκτικῶν πράξεων, ἐν Ἑλλάδι δὲ μικρολογία καὶ νωθρότης· ἐκεῖ μὲν ἡ κατὰκτησις τῶν χωρῶν τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἡ ἀναπέτασις τοῦ Νοτίου ὠκεανοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἡ τετριμμένη χυδαίότης μικροπολιτικῆς πολυπραγμοσύνης καὶ φράσεις ἐπὶ φράσεων· πράγματι δὲ ἡ ἠθικὴ ἀξία ἥ, ἃν θέλετε, τὸ καθαρὸν βάρος τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν κατέπιπτεν ὅσημέραι βαθύτερον.

1) Κατὰ Κτησιφ. § 132.

Ἀφ' ὅτου ἡ μακεδονικὴ δύναμις ἔγεινεν ἀπροσμάχητος, καὶ πᾶσα τοῦ λοιποῦ κατ' αὐτῆς ἀντίστασις, ἡ μόνη σκέψις ἡ δυναμένη ἔτι ν' ἀπασχολήσῃ τὸν δημόσιον βίον τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτειῶν, καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης, κατέστη ἀδύνατος, ἐμαράνθη καὶ τὸ ἔσχατον λείψανον τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τοῦ πολλοῦ πλήθους καὶ ἡ διάκρισις τῶν κομμάτων τῶν ἀναπτυχθέντων ὑπὸ τὸ σύνθημα τὸ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς Μακεδονίας ἤρχισε νὰ συγχέηται καὶ νὰ ἐξαλείφηται.

Ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον παρατηρεῖται μέχρι τινὸς ἡ ἀποσύνθεσις αὕτη τῶν κομμάτων καὶ ἡ ἀστασία τοῦ ὄχμου. Ὁ Λυκοῦργος, ὅστις ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἄριστα διεχειρίσθη τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως, ἔμελλε νὰ ἴδῃ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 326 τὴν διοίκησιν αὐτῶν μεταβάσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Μνησαίχμου, τοῦ πολιτικοῦ καὶ προσωπικοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ ἐμπαθὴς Ὑπεριδῆς, ὅστις πάντοτε συνεπολιτεύετο μετὰ τοῦ Δημοσθένους, ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 330, ἀφ' ὅτου δηλ. ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Μακεδονίας ἐπανάστασις, ἀπεσπάσθη αὐτοῦ καὶ μετ' οὐ πολὺ παρέστη κατήγορος αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Αἰσχίνης δὲν ἦτο πλέον ἐν Ἀθήναις· διότι, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ἠλίσσται ἐν τῇ κατὰ τοῦ Κτησιφῶντος δίκῃ — μικρὸν μετὰ τὴν ἦταν τοῦ Ἀγιδος — ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου, πρὸς τιμὴν ἄρα τοῦ Δημοσθένους, ἔφυγεν ἐκ τῆς πατρίδος, ἵνα τοῦ λοιποῦ ἐν Ῥόδῳ διατρίβῃ. Ἀλλ' ἐσώζετο ἔτι αὐτόθι ὁ Φωκίων, ὁ γηραιὸς καὶ αὐστηρὸς πατριώτης, ὅστις ἀπέρριψε τὰ δῶρα τοῦ Ἀλεξάνδρου¹, καὶ κατανοῶν ἅμα καὶ

¹) Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (Φωκ. ΙΗ') ἐπειδὴ ὁ Ἀλεξάνδρος ὠργίσθη διότι ὁ Φωκίων ἀπέρριψε τὰ εἰς αὐτὸν πεμφθέντα 100 τάλαντα, εἰπὼν « φίλους μὴ νομίζειν τοὺς μηδὲν αὐτοῦ δεομένους ». ὁ Φωκίων ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν ν' ἀπολύσῃ τέσσαρας ἐν Σάρδεσι κρατουμένους· ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει τὸν σοφιστὴν Ἐχειράτην, τὸν Ἱμβριον Ἀθηνόδωρον, ὅστις ἐν ἔτει 358 διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Θράκης, καὶ τοὺς δύο Ῥοδίους Σπάρτιωνα καὶ Δημάρατον· ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦλάχιστον ὄνομα εἶνε παρεφθαρμένον. Μήπως ἐννοοῦνται οἱ ἐπὶ συγχρόνων νομισμάτων τῆς Ῥόδου ἀπαντῶντες Δαμάτριος καὶ Στράτων; Ὅτι δὲ ὁ Ἀλεξάνδρος ἀμέσως ἀπέλυσεν αὐτούς, ἀποδεικνύει πιθανῶς, ὅτι ἐκρατοῦντο διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα. Ἀλλὰ τί συνεδῇ, ἀγνοοῦμεν.

θρηνῶν τὴν κατάπτωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ἐσπούδαζε ν' ἀποτρέψη τὸ καθ' ὑπερβολὴν εὐερέθιστον πλῆθος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ πάσης νέας ἀποπείρας πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας, πρὸς ἣν δὲν ἦτο πλέον ἰσόπαλος· ἐσώζετο ὁ Δημάδης, οὔτινος ἡ δύναμις ἐστηρίζετο ἐπὶ τε τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπὶ τῆς εἰρηνικῆς πολιτικῆς, ἥτις συνῆδε μὲν πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν εὐπορούντων, ἐσαγήνευσε δὲ τὸν ὄχλον θεραπεύουσα τὰς ἡδυπαθεῖς αὐτοῦ ὁρέξεις διὰ δημοθoiniῶν καὶ χρηματικῶν ἐπιδόσεων· «Δακρύσει δέ μου τὴν ἀπώλειαν», εἶπέ ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ¹, «οὐχ ὁ στρατιώτης — πῶς γάρ; ὃν αὖξει μὲν πόλεμος, εἰρήνη δ' οὐ τρέφει — ἀλλ' ὁ τὴν χώραν γεωργῶν καὶ ὁ τὴν θάλατταν πλέων καὶ πᾶς ὁ τὸν ἡσύχιον βίον ἡγαπηκῶς, ᾧ τὴν Ἀττικὴν ἐτείχισα, τοὺς ὅρους τῆς χώρας περιβαλὼν οὐ λίθοις, ἀλλὰ τῇ τῆς πόλεως ἀσφαλείᾳ».

Ἐὰν δὲ εἶνε ἀληθὲς ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, καθ' ὃν χρόνον ἐπανεστῆ ὁ Ἄγρις, ἐν Σπάρτῃ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐπιστεύετο, προέτρεπεν εἰς ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐν Ἀθήναις δὲ ἀπήγγελλε «θαυμασίους λόγους», καὶ ἂν εἶνε ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὅτι αὐτὸς συνῆπτε κρυφίως σχέσεις πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὸν Ἀλέξανδρον², ταῦτα δὲν ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ αὐξήσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ δήμου εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ. Ὅθεν κατὰ μὲν τὸ ἔτος τῆς δεινῆς σιτοδείας ἐξέλεξαν αὐτὸν διὰ τὴν περὶ τὸ διοικεῖν ἱκανότητα ἐπιμελητὴν πρὸς εἰσαγωγὴν σίτου, προκειμένου δ' ὁμῶς περὶ τῆς πολιτικῆς διευθύνσεως τῆς πόλεως, ἡ ἐκκλησία ἤκουεν αὐτὸν ὅπως καὶ τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀντιπάλους αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἡ τελικὴ ψῆφος τοῦ κυριάρχου δήμου θὰ ἦτο ἀνυπολόγιστος.

Ὁ καιρὸς τῶν μικρῶν πολιτειῶν εἶχε παρέλθῃ· ὑπὸ πάσας δὲ τὰς ἐπόψεις ἔγεινε καταφανές, ὅτι τὰ τεμάχια ἐκέῖνα καὶ ψιχία τοῦ μικροπολιτικοῦ βίου ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποστηριχθῶσιν ἀπέναντι

¹) [Δημάδου ὑπὲρ τῆς δωδεκαετίας §. 2. Σ. Μ.]

²) Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. § 162. Ὑπερείδου κ. Δημοσθ. Θ', 17.

τῆς νεωστὶ μορφωθείσης δυνάμεως, καὶ ὅτι αἱ παντάπασιν ἀλλοιωθεῖσαι πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ περιστάσεις ἀπῆτουν θεμελιώδη ἀνάπλασιν τοῦ πολιτεύματος τῶν πόλεων. Καὶ τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου ὁ λογισμὸς ἦτο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς ἐλληνικὰς πολιτείας μόνον ὡς πρὸς τὴν κοινοτικὴν διοίκησιν, συνάψας δὲ αὐτὰς εἰς ἓν νὰ περιβάλλῃ διὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἑαυτοῦ μοναρχίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἔμεινεν ἀτελὲς ἕνεκα τοῦ προώρου αὐτοῦ θανάτου, ἢ, ἂν θέλετε, ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τοῦ ἐλληνικοῦ χαρακτῆρος· καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ἔγκειται ὁ οἰκτρὸς μαρασμός, δι' οὗ ὁ ἐφεξῆς αἰὼν τῆς ἐλληνικῆς ιστορίας ἔμελλε νὰ καταισχύνη τὴν δόξαν λαμπροτέρων ἡμερῶν.

Συμφώνως πρὸς ἐκεῖνο αὐτοῦ τὸ σχέδιον ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ διατάξῃ δύο τινὰ μέτρα εἰς πολὺ βάθος διήκοντα.

Ἀπῆτησε καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων θείας τιμάς. Ὅτι δῆποτε καὶ ἂν συμπεράνῃ τις ἐκ ταύτης τῆς διαταγῆς περὶ τοῦ προσωπικοῦ φρονήματος τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ, πάντως ὅμως οὔτε τόσον ἀνήκουστος καὶ ἀνόσιος ἦτο, ὅσον δύναται νὰ φανῇ εἰς τὸ μονοθεϊστικῶς ἀναπτυχθὲν συναίσθημα, οὔτε νὰ παραγνωρισθῇ πρέπει ὁ πολιτικὸς χαρακτὴρ τούτου τοῦ μέτρου. Ἡ ἐλληνικὴ εἰδωλολατρία ἔκπαλαι ἦτο συνηθισμένη νὰ θεωρῇ τοὺς θεοὺς ἀνθρωπομόρφους κατὰ τὸ λόγιον τοῦ παλαιοῦ φιλοσόφου ὅτι «οἱ θεοὶ εἶναι ἀθάνατοι ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ θεοί». Οὔτε δὲ ἡ ἱερὰ ἱστορία, οὔτε ἡ δογματικὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς στερεᾶς βάσεως βίβλων καὶ ἀποκαλύψεως καὶ ἅπαξ διὰ παντός ἐκ θείας πηγῆς προελθόντων· οὐδὲ ὑπῆρχε περὶ θρησκευτικῶν πραγμάτων ἄλλος κανὼν καὶ τύπος εἰμὴ τὸ συναίσθημα καὶ ἡ δόξα τῶν ἀνθρώπων, οἳ ἐκάστοτε ὑπῆρχε καὶ ἀνεπτύσσετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων· ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσηκούοντο ὅπωςδῆποτε καὶ οἱ χρησμοὶ τῶν μαντείων καὶ αἱ παντοειδεῖς οἰωνοσκοπίαι, αἵτινες κυρίως εἶπεῖν οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινον εἰμὴ τὴν ὑπάρχουσαν κίνησιν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν, ὅπως ὁ ἐν τῷ ποταμῷ ἐπιπλέων φελλός. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος, ὅσον καὶ ἂν διή-

γείρε τὰ σκώμματα, ὠνόμασεν ἐπὶ τέλους τὸν βασιλέα υἱὸν τοῦ Διός, καὶ ἄφ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος, καταγόμενος ἐκ τοῦ Ἡρακλέους καὶ Ἀχιλλέως, κατέκτησε καὶ ἀνέπλασεν ὁλόκληρον κόσμον, ἄφ' οὗ διέπραξεν ἀληθῶς ἔργα μείζονα τοῦ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου, καὶ ἄφ' οὗ ἡ πεφωτισμένη παιδεία πρὸ πολλοῦ ἐσυνήθισε τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων νὰ μὴ αἰσθάνωνται τὴν βαθυτέραν θρησκευτικὴν ἀνάγκην, ἐκ δὲ τῶν τιμῶν καὶ ἐορτῶν τῶν θεῶν νὰ διατηρήσωσι μόνον τὴν φαιδρὰν ὄψιν, τὴν ἐξωτερικὴν ἱεροπραξίαν καὶ τὴν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ σημασίαν, θὰ εὔρη τις πολὺ εὐνόητον τὸ πρᾶγμα, ὅτι οἱ τότε Ἕλληνες δὲν ἐθεώρουν τὴν ἰδέαν τῶν θεῶν τιμῶν καὶ τῆς ἀποθεώσεως ἐνὸς ἀνθρώπου ὡς τι ὅλως ἀλλότριον. Ἐξ ἐναντίας αἱ ἐφεξῆς δεκαετηρίδες ἀποδεικνύουσι μέχρι κόρου, πόσον φυσικὰ ἦσαν τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν τότε χρόνων· ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἠξίωσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὅσα μετ' αὐτὸν οἱ ἐλευνότατοι ἡγεμόνες καὶ οἱ ἀποτροπαιότατοι τῶν ἀνθρώπων ἠδυνήθησαν νὰ τύχωσιν ἀντὶ ἐλαχίστου παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων καὶ ἰδίως παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐνδεχόμενον οἱ μὲν νὰ θεωρῶσι τὸν Ἀλέξανδρον ὡς πιστεύοντα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θεότητα, οἱ δὲ ὡς οὐδὲν ἄλλο αὐτὴν ὑπολαμβάνοντα, εἰμὴ ὡς ἀστυνομικὸν μέτρον· τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ παράδοσις εἰς αὐτὸν ἀναφέρει «ὅτι πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων κοινὸς πατήρ εἶνε ὁ Θεός, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους θεωρεῖ ἴδια αὐτοῦ τέκνα»¹. Οἱ δὲ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἶνε συνηθισμένοι νὰ σέβωνται τὸν ἑαυτῶν βασιλέα ὡς ὑπερτέρας φύσεως ὄν, καὶ βεβαίως ἡ πίστις αὕτη εἶναι ἡ βάσις πάσης μοναρχίας, δυνατὸν δὲ εἰπεῖν καὶ παντὸς εἶδους ἀρχῆς, ὅσονδ' ἦποτε καὶ ἂν τροποποιῇται ἡ ἀνάγκη τοιαύτης τινὸς παραστάσεως ἀναλόγως τῶν ἡθῶν καὶ τῶν προλήψεων τῶν αἰώνων. Καὶ αὐταὶ αἱ δωρικαὶ ἀριστοκραταὶ τῆς ἀρχαιότητος παρεῖχον εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἡρώων τῶν ἰδρυσάντων αὐτὰς τοῦτο τὸ προνόμιον ἀπέναντι τοῦ ὑπηκόου λαοῦ· καὶ αἱ δημοκρατικαὶ Ἀθῆναι ἐπὶ παντάπασιν

¹) Πλουτάρχου Ἀποφθ. Ἀλεξ. 15. — Β. Ἀλεξ. ΚΖ', ἴδ. ἀνωτ. σ. 372.

ἀναλόγου προλήψεως περὶ τῶν δούλων ἐδυνήθησαν νὰ θεμελιώσωσιν ἐλευθερίαν, πρὸς ἣν παραβαλλομένη ἡ μοναρχία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει τοῦλάχιστον τοῦτο τὸ προτέρημα, ὅτι δὲν θεωρεῖ τοὺς βαρβάρους ὡς ἐκ φύσεως δούλους. Ἐδέχθη μὲν παρὰ τῶν βαρβάρων τὴν « προσκύνησιν », τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι ἐσυνήθιζον νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν ἑαυτῶν βασιλέα, « τὸν ἰσόθεον ἄνθρωπον »· ἐὰν δὲ ἡ ἑλληνικὴ οἰκουμένη ἐμελλε νὰ εὕρῃ ἐν τοιαύτῃ μοναρχίᾳ τὴν προσήκουσαν θέσιν καὶ ἡσυχίαν αὐτῆς, τὸ πρῶτον καὶ οὐσιωδέστατον πρὸς τοῦτο βῆμα ἦτο ν' ἀναγκάσῃ καὶ συνηθίσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχωσι τὴν αὐτὴν πίστιν πρὸς τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ, ἣν εἶχον καὶ οἱ Ἀσιανοί, διότι ἐν τούτῳ διέβλεπε τὴν κυριωτάτην ἐγγύησιν τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο ἐν Ἀσίᾳ τὰ πρῶτα διαβήματα πρὸς συγχώνευσιν τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ προσκλήσεις δημοσίᾳ νὰ ψηφισθῶσι θεῖαι τιμαὶ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως¹. Καὶ αἱ μὲν πλεῖσται πόλεις βεβαίως ἔπραξαν τὸ ἀπαιτηθέν, τὸ δὲ δόγμα τῶν Σπαρτιατῶν ἔλεγεν « Ἐπειδὴ Ἀλέξανδρος βούλεται θεὸς εἶναι, ἔστω θεός. »². Ἐν Ἀθήναις δὲ εἰσαγαγόντος τοῦ Δημάδου τὴν πρότασιν εἰς τὸν δῆμον³, ἀναστὰς ὁ Πυθέας ἀντεῖπεν, ὅτι εἶνε ἐναντίον τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος νὰ τιμῶσιν ἄλλους παρὰ τοὺς πατρίους θεούς· ἐπειδὴ δέ τις ἔκαμε τὴν ἀντίρρησην, πῶς τοσοῦτον νέος αὐτὸς ἐτόλμα νὰ ὁμιλῇ περὶ τοσοῦτον σπουδαίων πραγμάτων, ἀπεκρίθη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶνε

¹) Τίνι τρόπῳ ἔγεινεν αὕτη ἡ πρότασις, καὶ ἂν ἴσως ὑπὸ τὸν τύπον προτροπῆς ἀπεινομένης πρὸς ἀνθρώπους, ὧν ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοσίωσις, δὲν εἶνε φανερόν· ὡσαύτως ἀγνοοῦμεν καὶ τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τῆς προτάσεως· τὸ μάλιστα προσεγγίζον εἰς αὐτὸ εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ *Πολυβίου* (ΙΒ', 12α) λεγόμενον ὅτι ὁ Τίμαιος ἐπαινεῖ τὸν Δημοσθένην καὶ ἄλλους « διότι ταῖς Ἀλεξάνδρου τιμαῖς ταῖς ἰσοθέοις ἀντέλεγον ».

²) *Αἰλιανοῦ* Ποικ. Ἰστ. Β', 19. ἀκριβέστερον παρὰ *Πλουτάρχῳ* Ἀποφθ. Λακ. « Δ α μ ῖ δ α ς (κατὰ διόρθωσιν τοῦ Schäfer Εὐ δ α μ ῖ δ α ς) . . συγχωροῦμεν Ἀλεξάνδρῳ, ἐὰν θελῇ, θεὸς καλεῖσθαι ».

³) Ὁ Δημάδης κατεδικάσθη μετέπειτα διὰ ταύτην τὴν πρότασιν (« ὅτι θεὸν εἰσηγάσαςτο Ἀλέξανδρον ») εἰς δέκα (*Ἀθηναίου* Γ', σ. 251 α) ἢ ἑκατὸν (*Αἰλιανοῦ* Ποικ. Ἰστ. Ε', 12) ταλάντων πρόστιμον.

ἔτι νεώτερος αὐτοῦ ¹. Κατὰ τῆς προτάσεως ἀντέστη καὶ ὁ Λυκοῦργος, εἰπὼν Τί θεὸς εἶναι ἐκεῖνος, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ὁποίου ἐξερχόμενός τις ὤφειλε νὰ καθαρθῇ; Ἀλλὰ πρὶν οἱ Ἀθηναῖοι λάβωσιν ἀπόφασιν τινα, ἐπῆλθεν ἕτερον ζήτημα, ἀπτόμενον ἀμέσως τοῦ κοινοτικοῦ συμφέροντος τῶν πόλεων.

Ἦτο δὲ τοῦτο ἡ διαταγὴ τοῦ βασιλέως περὶ τῶν φυγάδων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Αἱ φυγαδεύσεις ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπακόλουθα πολιτικῶν μεταβολῶν, καὶ ἔνεκα τῶν νικῶν, ἃς οἱ Μακεδόνες ἐπανειλημμένως ἐνίκησαν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν, φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑπέστησαν αὐτάς πρὸ πάντων οἱ ἐναντίοι τῆς Μακεδονίας. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν πολιτικῶν τούτων φυγάδων ὑπηρετοῦν πρότερον ἐν τοῖς στρατοῖς τοῦ μεγάλου βασιλέως τῶν Περσῶν, καὶ οὕτως ἐξηκολούθουν τὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνα· μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τῆς Περσίας ἐπλανῶντο ἀνά τὴν οἰκουμένην ἄποροι καὶ ἀπάτριδες· καὶ τινὲς μὲν θὰ ἐδέχθησαν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ μακεδονικῷ στρατῷ· ἄλλοι δὲ θὰ ἐστρατολογήθησαν, ἀπόντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἰνδικῇ, ὑπὸ τῶν σατραπῶν ἐξ ἰδιοβουλίας· ἄλλοι δὲ ἐπανεκάμψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς τυχοδιῶκται, ἐφεδρεύοντες ἐκ τοῦ πλησίον μεταβολὴν τινα τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν πόλεσιν, ἣ ἀπῆλθον εἰς τὸ ἐν Ταινάρῳ στρατολογήειν, ὅπως ἐκεῖθεν παρ' οἰκιδήποτε μισθοφορήσωσι. Τὸ οὐκ ὀλιγάριθμον τοῦτο πλῆθος ἀνθρώπων ἐκτὸς ὑπηρεσίας ἀναγκαιῶς ἐπηύξησε καθ' ὑπερβολήν, ἀφ' ὅτου ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε πάντας τοὺς σατράπας ν' ἀπολύσωσι τοὺς ἐαυτῶν μισθοφόρους ², καὶ καθ'

¹) Πλουτάρχου Πολιτ. παραγγ. σ. 804.

²) Μήπως εἰς ταῦτα ἀναφέρεται ἡ εἰδησις τοῦ Πανσανίου (Α', 25, 3 καὶ Β', 52, 5) καθ' ἣν ὁ Λεωσθένης, παραλαβὼν τοὺς Ἕλληνας τοὺς παρὰ Δαρείῳ καὶ τοῖς σατράπαις μισθοφοροῦντας, οὓς ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ συνοικήσῃ ἐν Ἀσίᾳ, 50,000 (;) τὸν ἀριθμὸν, ἐπέβασεν εἰς πλοῖα καὶ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκόμισεν εἰς τὴν Εὐρώπην; Ὁ Λεωσθένης, ἐκλεχθεὶς ὑπ' αὐτῶν στρατηγὸς (Διοδώρου, ΙΖ', 111), δὲν ἐδυνήθη ἔπειτα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ λαμιακοῦ πολέμου νὰ συντάξῃ, εἰμὴ 8,000 μισθοφόρους. Εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν θὰ συνετέλεσε πιθανῶς ἡ κάθοδος πολλῶν φυγάδων εἰς τὰς ἐαυτῶν πόλεις. Ὅτι ὁ Ὑπερείδης εἶχε σχέσιν πρὸς τὸν Λεωσθένην, ὅπως πρότερον πρὸς τὸν Χάρητα τὸν ἦδη τεθνεῶτα, φαίνεται ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, (Β. Δέκ. Ῥητ. ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ὑπερεί-

ἔσον ἦσαν πολυάριθμοι, δυστυχεῖς καὶ ἀπέλπιδες, κατὰ τοσοῦτον ὅα ἦσαν ἐξ ἀνάγκης ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς ἀποτροπὴν δὲ τούτου τοῦ κινδύνου δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο μέσον, εἰμὴ ἡ χάθοδος τῶν φυγάδων· διὰ ταύτης οὐ μόνον τὸ μῖσος τῶν ἔνεκα τῆς μακεδονικῆς ῥοπῆς φυγαδευθέντων μετετράπη εἰς εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἐκάστη πόλει μακεδονικὸν κόμμα ἐνισχύθη· αἱ πόλεις κατέστησαν ἀπὸ τοῦδε ὑπεύθυνοι περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἂν ἡ ἐσωτερικὴ διχοστασία ἐξερρήγνυετο πάλιν, ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας εἶχε λαβὴν πρὸς ἐπέμβασιν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο ἐναντίον τῶν ἄρθρων τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας καὶ φανερὰ ἐπέμβασις εἰς τὴν δι' αὐτῆς ἐγγυηθεῖσαν κυριαρχίαν τῶν πόλεων τῶν ἐν αὐτῇ περιλαμβανομένων, καὶ προεβλέπετο ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς βασιλικῆς διαταγῆς ἔμελλε νὰ προξενήσῃ ἀτελευτήτους ταραχὰς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς οἰκογενείας καὶ τὰς ιδιοκτησίας αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ πρῶτιστα πάντων μέλλοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς εὐεργεσίας ταύτης ἦσαν οἱ ἐναντίοι τῆς Μακεδονίας· ἦτο δὲ καιρὸς, ὥπως ἐξέλιπον αἱ ἀντιθέσεις τῆς ἐθνικῆς ἔχθρας τῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀσιανῶν, οὕτω νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ ἡ τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐνώπιον τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους τοῦ εἰς πάντας κοινοῦ. Ἡ δὲ ἄσκησις τοῦ ὄντως βασιλικοῦ δικαιώματος τῆς χάριτος ἡ γενομένη κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ μετὰ τοσαύτης εὐρύτητος ἦτο ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς ὑπερέρας ἐξουσίας τοῦ κράτους, πρὸς ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἤλπιζεν ὅτι ἤθελεν οἰκειώσῃ τοὺς Ἕλληνας.

Ὡς ἄγγελον τούτων τῶν διατάξεων ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Σταγειρίτην Νικάνορα· ἔμελλε δὲ ἡ βασιλικὴ ἐπιστολὴ νὰ δημοσιευθῇ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ ἔτους 324. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περὶ τούτου εἰδησις ἦτο ἐκ τῶν προτέρων διαδεδομένη, οἱ μὲν φυγάδες συνέρρευσαν πανταχόθεν εἰς τὴν

δοῦ « συνεβούλευσε καὶ τὸ ἐπὶ Ταινάρῳ ξενικὸν μὴ διαλύσαι, οὗ Χάρης ἡγεῖτο, εὐνόως πρὸς τὸν στρατηγὸν διακέμενος »).

Ὀλυμπίαν, ὅπως ἀκούσωσι τὸν λόγον τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐν ἐκάστη δὲ τῶν πόλεων ἐξηγέρθη ποικίλος ἀναβρασμός. Καὶ πολλοὶ μὲν ἔχαιρον μέλλοντες νὰ συζῶσι πάλιν μετὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων, καὶ διὰ μεγάλης καὶ καθολικῆς ἀμνηστείας νὰ ἴδωσιν ἐπανελθοῦσαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐημερίαν εὐτυχесτέρων χρόνων, ἄλλοι δὲ ἀπεστρέφοντο τὴν διὰ ταύτης τῆς διαταγῆς ἐπέμβασιν εἰς τὰ δικαιώματα τῆς πόλεως αὐτῶν, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἀρχὴν μεγάλων καὶ ἐμφυλίων ταραχῶν. Ἐν Ἀθήναις δὲ ὁ Δημοσθένης προέτεινεν ἑαυτὸν ἀρχιθέωρον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἵνα ἐνταῦθα ἐπιτοπίως πραγματευθῇ μετὰ τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν τὰ ἐπακόλουθα τῶν διατάξεων ἐκείνων καὶ τὴν ἱερότητα τῶν συνθηκῶν τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἔμειναν ἄπρακτοι. Κατὰ τὴν ἑορτὴν λοιπὸν τῆς ἑκατοστῆς δεκάτης τετάρτης Ὀλυμπιάδος, τελευτῶντος τοῦ Ἰουλίου τοῦ 324¹, ἐνώπιον τῶν ἐκ πάσης χώρας Ἑλλήνων, ἐν οἷς παρίσταντο φυγάδες περὶ τοὺς εἰκοσάκισ χιλίους, ὁ Νικάνωρ διέταξε διὰ τοῦ κήρυκος τοῦ λαβόντος τὸν στέφανον ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν κηρύκων ν' ἀναγνωσθῇ τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως τὸ ἐξῆς· «Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος τοῖς ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων φυγάσι· τοῦ μὲν φεύγειν ὑμᾶς οὐχ ἡμεῖς αἴτιοι γεγόναμεν, τοῦ δὲ κατελθεῖν εἰς τὰς πατρίδας ἡμεῖς ἐσόμεθα, πλὴν τῶν ἐναγῶν· γεγράφαμεν δὲ Ἀντιπάτρῳ περὶ τούτων, ὅπως τὰς μὴ βουλομένας τῶν πόλεων κατὰγειν ἀναγκάσῃ»². Τὸ κήρυγμα

¹) Μακρὰ φιλονεικία ἡγέρθη περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ταύτης τῆς Ὀλυμπιάδος, ὡς λίαν σπουδαίας εἰς καθορισμὸν τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ Ideler (Abhandl. d. Berlin Akad. 1820, σ. 280) ἐπιβεβαιοῦται πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς περιστάσεως, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τῆς ἀπάτης, ἣν Ἀθηναῖός τις πολίτης μετεχειρίσθη κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 112 'Ολ. (332) ἀπεκλείσθη τῶν Ὀλυμπίων τῆς 113 'Ολ. (328) καθ' ἃ λέγει ὁ Πανσανίας Ε', 21, 5. Πρβλ. Schäfer III, σ. 268)· ἔπειτα τὸ ὑπὸ τοῦ Υπερρίδου, (κ. Δημοσθ. ΙΕ', 8) λεγόμενον εἶνε ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας.

²) Οὕτως ἔχει τὸ διάταγμα παρὰ Διοδώρῳ ΙΗ', 8. Ἐπιβεβαιοῦται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τῆς παρὰ Πλουτάρχῳ ('Ἀλεξ. ΚΗ') «ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ὑμῖν ἐλευθέραν πόλιν ἔδωκα καὶ ἐνδοξον κτλ.» Ἡ ἐπίσημος αὐτοῦ ὀνομασία ἦτο, φαίνεται, διὰ γ ρ α μ μ α· τοῦτο τοῦλάχιστον εὐρίσκεται ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἰάσου «κατὰ

ἔγεινε δεκτὸν μετ' ἀπείρου ἐνθουσιασμοῦ, καὶ οἱ φυγάδες ἀνεχώρησαν ἄλλοι ἄλλοσε μετὰ τῶν συμπολιτῶν εἰς τὴν πρόπαλαι ποθητὴν πατρίδα¹.

Μόνον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἡρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως· οἱ μὲν Αἰτωλοὶ, διότι εἶχον ἐκδιώξῃ τοὺς Οἰνιάδας καὶ ἐφοβοῦντο τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀποφανθῇ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ δικαίου αὐτῶν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, διότι ἔβλεπον ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ κτῆσις τῆς σπουδαιοτάτης νήσου, ἥτις εἶχεν ὑπολειφθῇ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς προτέρας αὐτῶν ἀρχῆς. Ἐκδιώξαντες ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου τοὺς κατοίκους τῆς Σάμου², διένειμαν τὴν χώραν αὐτῶν εἰς κληρούχους ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Οὗτοι λοιπὸν τῶρα κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ὤφειλον νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τοὺς πρῶην κατοίκους καὶ νὰ παραχωρήσωσιν ὅσα ἐπὶ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη αὐτοὶ εἶχον γεωργήσῃ ἢ εἰς ἄλλους εἶχον μισθώσῃ. Ἀλλ' ὅ,τι κυριώτατα καὶ ιδιαίτατα παρώξυνε, θὰ ᾔτο ἡ περίστασις ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδωκεν εἰς ταύτην τὴν διαταγὴν

τὸ διάγραμμα [μα τοῦ] βασιλέως » — (Corp. Insc. Grace. n° 2671, στ. 45) καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἐρέσου « κατὰ τὴν διαγραφὴν τῷ βασιλεὺς Ἀλεξάνδρῳ » (Sauppe Comment. de duabus inser. Lesb. II, στ. 25¹). Ὁ Ὑπερείδης ὀνομάζει αὐτὸ ἐπιτάγματα.

¹) Διοδώρου ΙΖ', 109· ΙΗ', 8. Κουρτίου X, 2· Ίουστίνου XIII, 5· Δεινάρχου κ. Δημοσθ. 81 καὶ 103. Οἱ ἐν τῷ διατάγματι ἐξαιρούμενοι τῆς καθόδου λέγονται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου νῦν μὲν « πλὴν τῶν ἐναγῶν », νῦν δὲ « πλὴν τῶν ἱεροσύμων καὶ φονέων ». Ὁ Κούρτιος λέγει exules praeter eos, qui civili sanguine aspersi erant· ὁ δὲ Ίουστίνος praeter caedis damnatos. Ἐνόμισάν τινες ὅτι ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον συνθηκῶν τῷ φερομένῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους εἴρον ὑπαινιγμοὺς τοῦ διατάγματος τούτου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κατ' αὐτοὺς δύνανται νὰ ὀρίσωσι τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ λόγος ἐγράφη (Becker Demosthenes als Redner und Staatsmann, σ. 265)· ἀλλὰ πλανῶνται· ὁ λόγος, καθ' ὃν ἤδη ἀπεδείχθη (σ. 281, 2) ἀνήκει εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ 333 καὶ 330.

²) Περὶ ταύτης τῆς ἐξελάσεως τῶν Σαμίων ἀκριβέστερα ἴδ. παρὰ C. Curtius Inschriften und Studien zur Geschichte von Samos 1877. σ. 21 ἔξ., ὅπου δημοσιεύεται καὶ τὸ ψήφισμα τῶν κατελθόντων Σαμίων τῶν εὐγνωμονούντων τοῖς Ἰασίοις Γόργῳ καὶ Μιννίωνι. [Τοῦτο τὸ ψήφισμα ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῷ Β' τόμῳ, Παραρτήματι Α'. σ. 737. Σ. Μ.].

τοιούτον τύπον, ὡσανεὶ ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ δίκαιον τῶν φυγάδων, ὡσανεὶ ἦτο περιττὴ ἡ συγκατάθεσις τῶν πολιτειῶν, πρὸς ἃς ἀνεφέρετο, ἂν καὶ αἱ συνθῇκαι τοῦ 334 διαβρήδην ὠρίζον, ὅτι οὐδεμία τῶν συμμάχων πόλεων ἐμελλε νὰ βοηθήσῃ τοὺς φυγάδας μιᾶς τινὸς αὐτῶν πρὸς βιαίαν κάθοδον. Ἡ διαταγὴ τοῦ 'Αλεξάνδρου δύναται νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἔθετεν εἰς ἀμφιβολίαν τὴν αὐτονομίαν καὶ κυριαρχίαν τῆς πολιτείας τῶν 'Αθηναίων, καὶ ὑπακούων εἰς αὐτὴν ὁ δῆμος ὡμολόγει ἑαυτὸν ὑπήκοον τῆς μακεδονικῆς βασιλείας. 'Αλλ' ἦτο ὁ δῆμος τῶν 'Αθηναίων τοσοῦτον ἀνάξιος τῶν ἑαυτοῦ προγόνων, ὥστε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν δεσποτικὴν ταύτην διαταγὴν; Τότε ἀκριβῶς ἐπῆλθεν ἀπροσδόκητόν τι γεγονός, ὅπερ παρεῖχεν ἐλπίδας ὅτι, ἂν τις ἤξευρε νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ προσηκόντως, ἐδύνατο ν' ἀνυψώσῃ τὴν δύναμιν τῶν 'Αθηναίων καὶ νὰ ἐντείνῃ τὴν ἄρνησιν αὐτῶν¹.

'Ο 'Αρπαλος, ὁ φυγάς ἀρχιταμίας τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἔχων, καθ' ἃ ἐμνημονεύθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τριάκοντα ναῦς, ἐξακισχιλίους μισθοφόρους καὶ τοὺς ἀμυθήτους εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένους θησαυρούς, ἀπέπλευσεν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς 'Ασίας πρὸς τὴν Ἀττικὴν, καὶ κατὰ μῆνα περίπου Φεβρουάριον τούτου τοῦ ἔτους ἔφθασεν αἰσίως εἰς τὸν ὄρμον τῆς Μουνιχίας. Εἶχε δὲ πεποίθησιν εἰς τὰς εὐμενεῖς ἐντυπώσεις, ὅσας ἐνεποίησεν ἢ κατὰ τὸ ἔτος τῆς σιτοδείας γενομένη ὑπ' αὐτοῦ σιτοδοσία εἰς τὸν δῆμον, καὶ εἰς τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ τότε ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου πολιτικὰ δικαιώματα· ἔπειτα ὁ γαμβρὸς τοῦ Φωκίωνος Χαρικλῆς εἶχε λάβῃ τριάκοντα παρ' αὐτοῦ τάλαντα, ἵνα κατασκευάσῃ τὸ μνημεῖον τῆς Πυθιονίκης· καὶ ἄλλοι δὲ δυνατοὶ ἄνδρες, λαβόντες παρ' αὐτοῦ δῶρα, θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένοι. 'Αλλὰ κατὰ συμβουλήν τοῦ Δημοσθένους ὁ δῆμος ἠρνήθη νὰ ὑποδεχθῇ αὐτόν· καὶ ὁ στρατη-

¹) 'Η σῆσις αὕτη τῶν γεγονότων. ἦν πρότερον ἐξ εἰκασίας ὑπέδειξα, ἐβεβαιώθη τὰν ὑπὸ τῶν παπυρίων ἀποσπασμάτων τῶν περιεχόντων λόγους τοῦ 'Υπερίδου, καθ' ἃ μάλιστα ἀπέδειξεν ὁ v. Duhn (Zur Geschichte des harpalischen Processes ἐν τοῖς Fleckeisen Jahrbüch. 1871, σ. 33 ἐξ.).

γὸς Φιλοκλῆς, ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν φρούρησιν τοῦ λιμένος, ἔλαβε ῥητὴν διαταγὴν, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ Ἀρπαλος ἤθελεν ἐπιχειρήσῃ νὰ βιάσῃ τὴν ἀπόβασιν, νὰ ἀποκρούσῃ αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀρπαλος ἀπέπλευσε μετὰ τῶν μισθοφόρων καὶ τοῦ θησαυροῦ εἰς τὸ Ταίναρον. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἐν Ταϊνάρῳ μισθοφόρων μετὰ τὰς διακηρύξεις τοῦ Νικάνορος θὰ ἀπῆλθον εἰς τὰς ἐαυτῶν πατρίδας, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ διάταγμα παρήγαγε παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ Ἀθηναίοις τοιαῦτα ἀποτελέσματα, οἷα μάλιστα ἐπεθύμει ὁ Ἀρπαλος. Μετέβη τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἄνευ τῶν μισθοφόρων του καὶ μετὰ μέρους τῶν κλοπιμαίων χρημάτων. Ὁ δὲ Φιλοκλῆς δὲν ἐκώλυσε αὐτόν, διότι ὁ Ἀρπαλος ἦτο μὲν Ἀθηναῖος πολίτης, προσήρχετο δὲ ἄνευ μαχητῶν ὡς ἱκέτης. Οὕτω λοιπὸν ἐν σχήματι ταπεινῷ ἐνεφανίσθη εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τοὺς θησαυροὺς καὶ τοὺς μισθοφόρους του, ὑπαινιττόμενος βεβαίως, ὅτι τανῦν, ἐὰν ἐλαμβάνετο τολμηρά τις ἀπόφασις, ἐδύναντο νὰ κατορθωθῶσι μέγала πράγματα ¹.

Ἀλλ' ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας παρὰ τοῦ ταμίου τοῦ βασιλέως Φιλοξένου ἡ πρόσκλησις νὰ ἐκδώσωσι τὸν ἄρπαγα τῶν θησαυρῶν ². Τότε ἤρχισε ζωνηρά συζήτησις περὶ τούτου καὶ ὁ μὲν ἐμπαθὴς Ὑπερείδης ἦτο τῆς γνώμης νὰ μὴ ἀφήσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τὴν λαμπρὰν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ φίλοι τῆς Μακεδονίας θὰ ἀπῆτουν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου τὴν ἔκδοσιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Φωκίων ἀντέστη εἰς ταύτην τὴν πρότασιν· ὁ δὲ Δημοσθένης συμφωνήσας

1) Πλουτάρχου Δημοσθ. ΚΕ'. Ὑπερείδου (κ. Δημοσθ. XV. ἐκδ. Blass) « πρὸς τὴν Ἑλλάδα (ὅχι Ὀλυμπιάδα, ὡς διώρθωσεν ὁ v. Duhn τὸ τοῦ γφου ἐλπίδα) προσέειπεν ὥστε μηδὲνα προαισθῆσθαι ».

2) Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 108) λέγει ὅτι ἡ πρόσκλησις ἦλθε παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος· παρὰ δὲ Φωτίῳ, Πλουτάρχῳ (Δέκ. Ῥητ. Δημοσθ.) καὶ ἄλλοις ὁ λόγος εἶνε μόνον περὶ Ἀντιπάτρου ὁ δὲ Πανσανίας (Β', 33) λέγει ὅτι ὁ Φιλόξενος ἐζήτησε τὴν ἔκδοσίν του, καὶ μόνον ὁ Φιλόξενος ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου ἐν τῇ κατὰ Δημοσθένους λόγῳ (Α', 14. 21 « παρὰ Φιλοξένου »).

μετ' αὐτοῦ προέτεινεν εἰς τὸν δῆμον νὰ ἔχωσιν ἐν φυλακῇ καὶ τὸν ἰκέτην καὶ τὰ χρήματα, μέχρις οὗ πεμφθῇ τις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ δῆμος ψηφίσας ταύτην τὴν πρότασιν, κατέστησεν αὐτὸν ἐπίτροπον πρὸς παραλαβὴν τῶν χρημάτων, ὅπερ ἔμελλε νὰ γείνη τὴν ἐπιούσαν. Ὁ Δημοσθένης ἠρώτησε τὸν Ἄρπαλον, πόσα ἦσαν τὰ χρήματα, ὅσα εἶχε μεθ' αὐτοῦ. Ἐκεῖνος δὲ εἶπεν 700 τάλαντα. Ἀλλὰ τὴν ὑστεραίαν, ὅτε ἔμελλον τὰ χρήματα νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, εὐρέθησαν 350 τάλαντα· διότι ὁ Ἄρπαλος, φαίνεται, μετεχειρίσθη τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἀφέθη νὰ ἔχη τὰ χρήματα, ἵνα προσπορισθῇ φίλους. Ὁ δὲ Δημοσθένης δὲν κατήγγειλε τὸ ἐλλεῖπον ποσόν, ἀρκεσθεὶς νὰ πείσῃ τὸν δῆμον ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀνάκρισιν εἰς τὸν Ἀρειὸν πάγον, ὅστις ὑπεσχέθη ἀτιμωρησίαν εἰς ἐκείνους, οἵτινες οἰκειοθελῶς θὰ ἀπέδιδον τὰ ληφθέντα χρήματα.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος προσεδόκα, φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἤθελον δεχθῇ τὸν Ἄρπαλον μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ μισθοφόρων· ἐπεμψε τοῦλάχιστον διαταγὴν εἰς τὰς παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπαρχίας νὰ ἔχωσιν ἑτοιμον τὸν στόλον, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ δυνηθῶσιν ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῆς Ἀττικῆς· ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἦτο πολὺς ὁ λόγος περὶ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων, δι' ὃν πολὺ θὰ ἔχαιρον οἱ Μακεδόνες ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας¹. Καὶ τῷ ὄντι οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν σπουδαίως ἐσκόπουν ν' ἀντισταθῶσι μὲν εἰς τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων, ν' ἀρνηθῶσι δὲ τὰς θείας τιμὰς εἰς τὸν βασιλέα, καὶ νὰ καταστήσωσι σεβαστὴν τὴν ἐαυτῶν ἀνεξαρτησίαν, θὰ εἶχον πάντα τὰ χρειώδη πρὸς ἐρῶμένην ἄμυναν, δεχόμενοι τὰς προσφορὰς καὶ τὰ μέσα τούτου τοῦ ἰκέτου. Θὰ ἐδύναντο δὲ καὶ νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι

¹) Κουρτίου X, 2, 2· Ἰουστίνου XIII, 5· καὶ ἰδίως τὴν πρόπουν τοῦ Γόργου παρ' Ἀθηναίῳ (IB', σ. 538 α) ἐκ τοῦ Ἐφίππου. Τοῦ Γόργου τὸ κήρυγμα ἦτο ὅτι «Γόργος ὁ ὀπλοφύλαξ Ἀλεξάνδρον Ἀμμωνος υἱὸν στεφανοῖ χρυσαῖς τρισχιλίαις, καὶ ὅταν Ἀθήνας πολιορκῇ, μυρίαὶς πανοπλίαις καὶ τοῖς ἴσοις καταπέλταις καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις βέλεσιν εἰς τὸν πόλεμον ἱκανοῖς».

οἱ Αἰτωλοί, οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ Ἀρκάδες, ὧν ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπαγορεύσῃ τοὺς κοινοὺς τῶν πόλεων συλλόγους¹⁾, ἤθελον συνταχθῇ μετ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἄφ' οὗ ὅμως δὲν ἐδύναντο νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν, ὅτι ὁ Ἄρπαλος τὸ δεύτερον εἶχε παραβῇ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλείως, καὶ ὅτι διὰ μεγαλοπράγμονος μὲν ἀλλὰ χυδαίου ἐγκλήματος προεκάλει τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ, δὲν θὰ κατελογίζετο ὡς ὄνειδος αὐτῶν, ἂν ἐνέκρινον τὴν ἀπαιτουμένην ἔκδοσιν καὶ ἀνέθετον τὴν περαιτέραν εὐθύνην εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ βασιλείως ἀπῆτει αὐτόν. Ἀλλὰ προετίμησαν νὰ ψηφίσωσιν ἡμιτελῆ μέτρα, τὰ ὅποια ἀντὶ νὰ παρᾶσχωσιν εἰς αὐτοὺς ἀσφαλῆ καὶ ἔντιμον διέξοδον, ἐπεφόρτισαν εἰς τὴν πόλιν εὐθύνην, ἥτις μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς εἰς θέσιν λίαν ἐπαμφοτερίζουσιν.

Ὅτι ὁ Φιλόξενος ἐπανελάβεν ἐντονώτερον τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἐκδόσεως, φαίνεται οἰκοθεν ἐννοούμενον· θὰ εἶνε δὲ ἀληθὲς ὅτι καὶ παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ παρὰ τῆς Ὀλυμπιάδος ἡ αὐτὴ ἐπιθυμία ἐξεφράσθη. Ἀλλὰ μίαν πρῶϊαν παρὰ πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν φύλακας ὁ Ἄρπαλος ἔγεινεν ἄφαντος. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἂν οἱ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ ἐπιτετραμμένοι, καὶ πρῶτιστος πάντων ὁ Δημοσθένης, ἐξετέλουν τὸ καθήκον των. Εἶνε λοιπὸν εὐνόητον ὅτι πάραυτα ἐλέγχθη καὶ ἐπιστεύθη, ὅτι καὶ ὁ Δημοσθένης ἐδωροδοκῆθη, ὅπως ὁ δεῖνα καὶ δεῖνα.

Τὸ ὀλιγώτερον, ὅπερ εἶχε νὰ πράξῃ, ἦτο ν' ἀπαιτήσῃ ἀνάκρισιν, ἥτις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρότασιν ἀνετέθη ὡσαύτως εἰς τὸν Ἀρεῖον πάγον. Καὶ ὁ στρατηγὸς Φιλοκλῆς ἀπήτησε καὶ ἔλαβεν ὅμοιον ψήφισμα τοῦ δήμου.

Ἐν τούτοις αἱ μὲν ἀνακρίσεις τοῦ Ἀρείου πάγου προέβαινον οὐκ ὀλίγον βραδέως· τὸ δὲ ζήτημα, ἂν ἔπρεπε νὰ παραχωρηθῶσι θεῖαι τιμαὶ εἰς τὸν βασιλέα ἔμμενον ἄλυτον· ἀλλ' ἔπρεπεν ὅμως περὶ τούτου νὰ λάβωσιν ἀπόφασίν τινα, ἵνα δυνηθῶσι ν' ἀποστεί-

¹⁾ Ὑπερείδου κ. Δημοσθ. ΙΕ' « καὶ περὶ τοῦ τοὺς κοινοὺς συλλόγους Ἀχαιῶν τε καὶ Ἀρκάδων ».

λωσι τοὺς πρέσβεις, οἵτινες ὤφειλον νὰ εἶνε ἐν Βαβυλῶνι πρὸ τῆς εἰς αὐτὴν ἐπανόδου τοῦ βασιλέως. Ἐπανελήφθησαν λοιπὸν αἱ ἐν τῷ δήμῳ συζητήσεις, ἃν ἔπρεπε νὰ δοθῶσιν αἱ θεῖαι τιμαὶ καὶ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ χάθοδος τῶν φυγάδων· ἔλαβε δὲ περὶ τούτων καὶ ὁ Δημοσθένης πολλάκις τὸν λόγον. «Καὶ ὅτε μὲν ἡγοῦ», λέγει μετέπειτα ὁ Ὑπερείδης ἐν τῇ κατὰ τοῦ Δημοσθένους δίκη, «τὴν (ἐξ Ἀρείου πάγου) βουλὴν ἀποφαίνειν τοὺς ἔχοντας τὸ χρυσίον, πολεμικὸς ὢν καὶ ταραττων τὴν πόλιν (διατετέλεκας), ἵνα τὴν ζητήσιν ἐκκρούοις· ἐπειδὴ δὲ ἀναβάλοιτο τὸ ἀποφῆναι ἢ βουλή, οὐπω φάσκουσα εὐρηκέναι, τότε ἐν τῷ δήμῳ συγχωρῶν Ἀλεξάνδρῳ καὶ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος εἶναι εἰ βούλοιτο». Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν ἐν μὲν τῷ ζητήματι τῶν θεῶν τιμῶν συνεδούλευσε νὰ ἐνδώσωσι, περὶ δὲ τῶν φυγάδων ν' ἀντισταθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Τοιαῦται ὁδηγίαι ἐδόθησαν εἰς τοὺς πρέσβεις, οἵτινες ἀπεστάλησαν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου¹.

Ὁ δὲ Ἀρπαλος φυγὼν ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ταίναρον· ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐλπίς ἀποστασίας ἐν Ἑλλάδι ἐφαίνετο ὑπάρχουσα, λαβὼν τοὺς μισθοφόρους καὶ θησαυροὺς ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην, ἐνταῦθα δὲ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Θίβρωνος τοῦ Σπαρτιάτου, ὅστις μετὰ τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν θησαυρῶν ἔφυγεν εἰς τὴν Κυρήνην². Ὁ πιστὸς δοῦλος τοῦ δολοφονηθέντος ὁ τηρῶν τοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ ἔφυγεν εἰς τὴν Ῥόδον καὶ ἐξεδόθη εἰς τὸν Φιλόξενον, ὡμολόγησε δὲ ὅ,τι ἤξευρε περὶ τῶν χρημάτων τοῦ Ἀρπάλου.

¹) Ἡ πρότασις τοῦ Δημάδου ἦτο κατὰ τὸν *Αἰλιανόν* (Ποικ. Ἰστ. Β', 12) νὰ προστεθῇ ὁ Ἀλεξάνδρος εἰς τοὺς δώδεκα Ὀλυμπίους ὡς δέκατος τρίτος. Πῶς δὲ ἐξεφράσθη κατὰ τὸν *Ὑπερείδην* (κ. Δημοσθ. ΚΕ' ἐκδ. Blass) ὁ Δημοσθένης δὲν εἶνε σαφὲς διὰ τὸ χασματώδες τοῦ κειμένου. Ὁ Blass συνεπλήρωσεν (Hermes X, σ. 33) «συγχωρεῖν Ἀλεξάνδρῳ κ' αἰὶ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος εἶναι εἰ βούλοιτο καὶ ἀφικομένου... Ὁ δὲ Sauppe ἠθελήσε ν' ἀναγνώσῃ «Ποσειδῶνος εἶναι υἱὸς εἰ βούλοιτο καὶ ἀφίλον εἶη αὐτῷ ἀπενέγκασθαι...»

²) *Διοδώρου* ΙΖ', 108. *Ἀρρίανου* Τῶν μετὰ Ἀλεξ. § 16 (παρὰ C. Müller fragm. σ. 242) *Πανσανίου* Β', 34, 4. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐψηφίσθη μετὰ τινα ἔτη ἐν Ἀθήναις τὸ ψήφισμα τὸ ἐν Corp. Insc. Attic. II, n° 231.

Οὕτω λοιπὸν ἐδυνήθη ὁ Φιλόξενος νὰ πέμψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν κατάλογον τῶν δαπανηθέντων ποσῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐξ αὐτῶν λαβόντων¹. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῶν. Μετὰ ἐξ μῆνας ὁ Ἀρειος πάγος ἐπεράτωσε τὰς ἀνακρίσεις καὶ κατ' οἶκον ἐρεῦνας καὶ παρέδωκε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστήριον. Τότε ἤρχισεν ἡ περίφημος ἐκείνη σειρὰ τῶν δικῶν περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρημάτων, καθ' ἃς οἱ ὀνομασθέντες ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν παρίστανται ὡς κατήγοροι ἢ κατηγορούμενοι. Μεταξὺ τῶν κατηγορῶν ἦσαν ὁ Πυθέας, ὁ Ὑπερίδης, ὁ Μνήστειχος, ὁ Ἱμεραῖος, ὁ Στρατοκλῆς· μεταξὺ δὲ τῶν κατηγορουμένων καὶ ὁ Δημάδης, ὅστις ἐλέγετο ὅτι εἶχε λάβῃ 6,000 στατῆρας, καὶ ὁ στρατηγὸς Φιλοκλῆς καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Φωκίωνος Χαρικλῆς καὶ ὁ Δημοσθένης. Οὗτος δὲν ἠρνεῖτο ὅτι ἔλαβεν ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Ἀρπάλου εἴκοσι τάλαντα, ἀλλὰ διυσχυρίζετο ὅτι ἔλαβεν αὐτά, ἵνα πληρώσῃ ἴσον ποσόν, ὅπερ πρότερον εἶχεν δανείσῃ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν θεωρικῶν καὶ περὶ οὗ δὲν ἐπεθύμει νὰ ὁμιλήσῃ· κατηγορήσῃ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν, ὅτι χαρίζομένη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἠθέλησε νὰ τὸν παραμερίσῃ, καὶ προσήγαγε τὰ παιδιὰ του, ἵνα κινήσῃ τὸν οἶκτον τῶν δικαστῶν². Ἀλλὰ τὰ πάντα ματαιώσ· διότι κατεδικάσθη ν' ἀποτίτῃ τὸ πενταπλάσιον τῶν ὧσων ἔλαβε, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, νὰ ρί-

¹) Ὅτι οἱ κατάλογοι οὗτοι ἦσαν ἤδη ἐν Ἀθήναις, ὅτε διεξήγετο ἡ δίκη ἐνώπιον τῶν ἡλιαστῶν, δὲν ἀναιρεῖται ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Δεινάρχου (κ. Δημοσθ. §. 68). Ὁ δοῦλος, οὗ τινος τὴν μαρτυρίαν ἐπεμψεν ὁ Φιλόξενος, θὰ ἀνεκρίθη πιθανῶς πρῶτον ἐν Ἀθήναις, ἂν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ ἐκρίθη ἀξία λόγου ὑπὸ τῶν δικαστῶν.

²) Ἀθηναίου ΙΕ', σ. 592 c. Ἀλλ' ἡ εἰδησις αὕτη εἶνε ὑποπτος, ὅχι διότι ἐλήφθη, καθ' ἃ λέγει, ἐκ τοῦ υποβολιμαίου λόγου Περὶ χρυσίου ἢ ὅπως ἄλλως ἐπεγράφετο ὁ λόγος (Schäfer Dem. III, σ. 128, ἀλλὰ διότι ἡ παρουσίαις τῶν παιδιῶν ἀνευ τῆς μητρὸς ἢ ἐκεῖ δικαιολογούμενη θὰ προήρχετο μᾶλλον ἐκ τοῦ λόγου κατηγοροῦ τινός, εἰ μὴ ἐξ ἀπλῆς λογοτεχνικῆς κακογλωσσίας. Ὁ Δεινάρχος (κ. Δημοσθ. §. 94) λέγει ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπειράθη νὰ παρεκτρέψῃ τὴν δίκην διὰ τῆς ἐισαγγελίας, ὅτι ὁ Καλλιμέδων συνέλεγε φυγάδας ἐν Μεγάροις καὶ ἐσκόπει τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰς λεπτομερεῖας περὶ ταύτης τῆς δίκης συνέλεξε μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἀκριβείας ὁ Schäfer (Demosthenes u. s. Zeit III, σ. 295) καὶ εἰς αὐτὸν παραπέμπω.

φθῆ εἰς τὴν εἰρκτὴν, ἐξ ἧς εὗρεν ἢ ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ διαφύγῃ τὴν ἑκτὴν ἡμέραν.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη τῆς δίκης περὶ τῶν ἀρπαλείων χρημάτων ὑπῆρξεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλεθρία· οἱ ἔνορκοι τῆς Ἡλιαίας, οἵτινες ἦσαν ἢ ἄμεσος ἔκφρασις τῆς κοινῆς γνώμης, ἔδωκαν βεβαίως πολλὴν προσοχὴν εἰς τὸν λόγον τῶν κατηγορῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν θὰ κρίνωσι τοὺς κατηγορουμένους, ἄλλος δὲ τις θὰ κρίνῃ αὐτούς, καὶ ὅτι ὥφειλον αὐτοὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ περιφανεστέρους ἄνδρας νὰ τιμωρήσωσιν. Ὁρμηθέντες ἅπαξ ἐκ τοσοῦτον λοξῶν προτάσεων, αἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων τῆς τοσοῦτον ἀβεβαίως διεξαχθείσης κατὰ ταύτην τὴν δίκην τὴν περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρημάτων, ἀπεφάνισαν ἐκ πολιτικῆς ἀνασκοπῆς κατὰ τινων μὲν οὐχὶ ἄνευ κατεσκευασμένης αὐστηρότητος, κατ' ἄλλων δὲ μετ' ἐπεικείας, ἧς οὐδαμῶς ἦσαν ἄξιοι. Διότι ἡθώωθη μὲν ὁ Ἀριστογείτων, ὅστις κατὰ τὴν καταγγελίαν τοῦ Ἀρείου πάγου εἶχε λάβῃ εἴκοσι τάλαντα, ἦτο δὲ ὁ ἀναισχυντότατος καὶ ἐπονειδιστότατος τῶν δημογωγῶν, ἴσως δὲ καὶ ἄλλοι¹⁾. Τοῦναντίον δὲ ὁ μέγας ἀντίπαλος τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς πόλεως, καὶ μετ' αὐτοῦ κατέπεσε τὸ στήριγμα τοῦ ἀρχαίου δημοκρατικοῦ κόμματος καὶ τῶν παραδόσεων αὐτοῦ· μετὰ δὲ τοῦ Φιλοκλέους ἀπώλεσεν ἡ πολιτεία στρατηγόν, ὅστις τοῦλάχιστον πολλάκις εἶχεν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς τοῦτο τὸ σπουδαῖον ἀξίωμα. Ὁ δὲ Δημάδης παρέμεινε, καὶ τοι καταδικασθεὶς²⁾, ἡ δὲ ἰσχὺς αὐτοῦ

¹⁾ Τοῦλάχιστον κατὰ τὴν β'. τῶν λεγομένων ἐπιστολῶν τοῦ Δημοσθένους εὐθὺς ἐν ἀρχῇ.

²⁾ Ὁ Δημάδης κατεδικάσθη βεβαίως ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρημάτων δίκῃ κατὰ τὸν Δεῖναρχον (κ. Ἀριστογ. § 14). Ὁ αὐτὸς (κ. Δημοσθ. §. 104) λέγει ὅτι ὁ Δημάδης ὡμολόγησε μὲν ἀναφανδὸν ὅτι ἔλαβε χρήματα καὶ θὰ λαμβάνῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον (« αὐτοῖς δεῖξαι τὸ πρόσωπον ») μηδὲ νὰ ἀπολογηθῇ ἀπέναντι τῆς καταγγελίας τοῦ Ἀρείου πάγου. Κατὰ τὴν ἀνάγκησιν ἔλαβεν ἑκατισχιλίους στατήρας (20 τάλαντα). Καὶ ἂν ἦτο δὲ τόσον πλούσιος, ὥστε παρανόμως ν' ἀναβιδάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν ἑκατὸν ξένους χορευτὰς καὶ νὰ πληρώσῃ δι' ἑκαστον τούτων τὸ πρόστιμον τῶν χιλίων δραχμῶν, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ δωροδοκίᾳ νόμιμον πρόστιμον, ὅπερ ἦτο τὸ πενταπλοῦν ἢ καὶ δεκαπλοῦν τῶν ἐλλημμένων, θὰ τὸν κατέστρεφεν ἐξ ἁπαντος. Ἐπρεπε

ἐπεκράτησε κατὰ τοσοῦτον ἀσφαλέστερον, ὅσον ἀσημότεροι, ἀτολμότεροι καὶ ἀσυνειδητότεροι ἦσαν οἱ ἄνδρες, οἵτινες μετὰ τὰς δίκας ἐκείνας μετέσχον τῆς διευθύνσεως τοῦ δήμου¹. Ἡ πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπέβη πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον ταλαντευομένη καὶ μετ' οὐ πολὺ ὑπόδουλος. Ἀρνηθέντες τὴν χάθοδον εἰς τοὺς φυγάδας διετέλουν φοβούμενοι, μήπως οὗτοι ὀρμώμενοι ἐκ Μεγάρων καὶ ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς ἀμνηστίας τοῦ βασιλείως ἤθελον ὑπερβῆ τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς, καὶ ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν πρὸς ἀμυναν τῆς πόλεως, εἰμὴ ὅτι ἐψήφισαν θεωρῶν πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ μὴ δεχθῇ τοὺς φυγάδας· ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο πρὸς τὸ συμφέρον τοῦλάχιστον τῆς ἀττικῆς ἐλευθερίας πάντῃ ἀδέξιον, ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔνθεν μὲν εἶχεν ἤδη ἐκδηλώσῃ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς νὰ ἐμμείνη εἰς τοὺς ὅρους τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας, ἔνθεν δὲ ἔπρεπε βεβαίως νὰ προΐδῃ τὴν ἀρνητικὴν ἀπόκρισιν τοῦ βασιλείως².

Περισσότερον τῶν ἐξωτερικῶν ἀποτελεσμάτων τούτων τῶν γεγονότων ἐσήμαινεν ἡ ἠθικὴ ἥττα ἐκείνων τῶν ἀρχῶν, τῶν

δέ, ἂν δὲν ἐδύνατο ν' ἀποτίσῃ τὸ πρόστιμον νὰ φύγῃ ἢ νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸ δεσμοτήριον. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων μετὰ ἕξ μῆνας κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ βήματος (*Πλουτάρχου* Φωκ. KB'). Ἴσως χάριν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἕνεκα τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ, ἀπῆλλάγῃ τῆς ποινῆς ὑπὸ τοῦ δήμου, ὅπως καὶ ὁ Λάχης ὁ Μελανώπου (*Δημοσθένους* ἐπιστ. Γ', σ. 642) Μόνον δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου καταπίπτει αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς. Διὰ τρεῖς ἢ καὶ ἑπτὰ παρανομίας (*Διοδώρου* IH', 18· *Πλουτάρχου* Φωκ. KΓ') κατεδικάσθη, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀποτίσῃ ἐκηρύγθη ἄτιμος. Μεταξὺ τούτων τῶν παρανομιῶν τὴν πρώτην θέσιν θὰ κατεῖχεν ἡ περὶ ἀποθεώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρότασις. Τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς αὐτὸν ποινὴν τῶν δέκα ταλάντων, καθ' ἃ λέγει ὁ Ἀθήναιος, θὰ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ καταβάλῃ· ἀλλὰ πιθανώτερα εἶνε τὰ παρὰ τῷ Αἰλιανῷ ἑκατὸν τάλαντα.

¹) Ὁ Λυκοῦργος εἶχεν ἤδη ἀποθάνῃ πρὸ τῆς δίκης περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρημάτων. (*Πλουτάρχου* Β. Δέκ. Ῥητορ. Ὑπερείδης. Πρὸλ. Boeckh Staatshaush d. Ath. II, σ. 224.). Τότε δὲ δὲν ἔλαβε τὰ πρωτεῖα ὁ Ὑπερείδης ὁ ἄφρων καὶ δογματικὸς, ἀλλ' ὁ Πυθείας, ὅστις ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον τοῦ μακεδονίζοντος, ὁ Στρατοκλῆς, ὁ Μνήσαιχος, ὁ Προκλῆς, πάντες ἄνθρωποι φαυλότατοι.

²) Δὲν ὑπάρχει γεγονός, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος ἐνέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους περὶ τῶν φυγάδων. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἀῤῥδιανός (Ζ', 19, 2) τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτονος τάττει κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον· ἀλλ' ἤδη ἐν τῷ I', 16, 7 ἱστορεῖ ὅτι αὕτη ἐγένετο ἐκ Σούσων τῷ 331.

ὁποίων ἀντιπρόσωπος καὶ πρότυπον παρίστατο ἡ πόλις τῶν Ἀθη-
νῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὡς τοιαύτῃ ἐθεωρεῖτο. Ὁ Κλέων ἐκεῖ-
νος, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ καθ' ἑαυτὸν δήμου ὡς ὁ ἀκρότατος
δημοκρατικός, ἔλεγέ ποτε πρὸς ἐκεῖνον τὸν δῆμον, ὅτι « ἡ δημο-
κρατία ἀδύνατόν ἐστιν ἐτέρων ἄρχειν »· ἀλλὰ τανῦν, ἀφ' οὗ αἱ
Ἀθηναὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν μοναρχικὴν ἐξου-
σίαν, ἣν κατέστησε σεβαστὴν ἡ μιξελληνικὴ βασιλεία τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου, ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον στήριγμα, ὅπερ εἶχον αἱ μι-
κροπολιτεῖαι, καὶ ἡ οἴησις τῆς ιδιωφελείας αὐτῶν ἢ ἐπιμένουσα
νὰ μὴ ἐννοῇ ὅτι « σπιθαμιαῖον πλοῖον δὲν εἶνε πλοῖον ». Ἡ δὲ
ἀρξαμένη νέα μορφή πραγματικῆς δυνάμεως ἐπεκάθητο ἥσυχος
καὶ ἰσχυρά καὶ ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς οἰκουμένης, ἀπαιτοῦσα μὲν καὶ
παρὰ ταύτης μεγάλην θυσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήτησε
καὶ παρ' ἑαυτοῦ καὶ παρὰ τῶν Μακεδόνων του, καὶ οἱ τῆς ὁποίας
ἐδικαιολόγησε καὶ ἐξήγνισε πᾶν ὅ,τι διέπραξεν.

Περιβόητός τις σοφὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὠνόμασε τὸν Ἀ-
λέξανδρον μεγαλοφυέστατον πολιτικὸν τῶν τῆς ἐποχῆς του. Ὡς
πολιτικὸς ἦτο ὅ,τι ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φιλόσοφος. Ὁ φίλοσοφος
ἐδύνατο ἐν τῇ σιγῇ καὶ ἀπομονώσει τοῦ ἰδίου πνεύματος νὰ παρὰ-
σχῇ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα πᾶσαν τὴν στρογγυλότητα
καὶ συντέλειαν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν δυνατὴν. Ἀλλ' ἂν
τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο κατ' ἀρχὰς μόνον αὐτο-
σχδιαστικὸν καὶ ὅχι ἄμοιρον παντοίων ἐλλείψεων περὶ τὰ κα-
θ' ἕκαστον, καὶ ἂν ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐδημιούργει, ἐμφανίζεται ὡς
προσωπικὸν πάθος καὶ αὐθαιρεσία ἢ ὡς ἔργον τύχης, δὲν πρέπει
νὰ λησμονῶμεν ὅτι τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἦτο αἱ πρῶται ἰδέαι αἱ ἐκ τῆς
προστριβῆς πελωρίων περιστάσεων ἐκπηγάσασαι, αἵτινες παραχρῆ-
μα καὶ τρόπον τινὰ ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ μετετράπησαν εἰς κανόνας,
ὀργανισμούς καὶ συνθήκας νέων πράξεων, οὐδὲ νὰ ἀγνοῶμεν, ὅτι
ἐκάστη τῶν ἀστραπιαίων τούτων ἰδεῶν διήνοιγε καὶ διεφώτιζε νέας
ἀπόψεις, ἐδημιούργει ζωηροτέρας προστριβὰς καὶ ἔθετεν ἐπιβλη-
τικώτερα ζητήματα.

Ἡ πενιχρότης τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθουσῶν παραδόσεων δὲν ἐπιτρέπει νὰ ρίψωμεν οὐδὲ ἐν βλέμμα εἰς τὸ ἐργαστήριον τούτων τῶν φιλοπονημάτων καὶ εἰς τὴν μεγαλοπράγμονα διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἐργασίαν ἐκείνου, ὅστις ἔθεσεν ἐνώπιόν του καὶ ἔλυσε τοσοῦτον δυσθεώρητα προβλήματα. Μόλις ἐκ τῶν σωζομένων εἰδήσεων δυνάμεθα κατ' ἀποσπάσματα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἐξωτερικωτάτην ὄψιν τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἐκτελεσθέντων καὶ πραγματωθέντων, σχεδὸν δὲ μόνον ἐν τῇ τοπικῇ εὐρύτητι τούτων τῶν πράξεων λαμβάνομεν μέτρον τι τῆς δυνάμεως τῆς παραγαγούσης τοιαῦτα ἔργα, τῆς θελήσεως τῆς διεπούσης αὐτὰ καὶ τῆς ιδέας ἐξ ἧς ταῦτα ἐπήγασαν, καὶ ἐν γένει ἔννοιάν τινα τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐνδεχόμενον μὲν ὅτι τὸ πρῶτον ἐλατήριον τῆς δράσεως αὐτοῦ ἦτο νὰ διεξαγάγῃ τὸν μέγαν ἀγῶνα τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παρασκευασθέντα, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ κατακτηθὲν κράτος ἀσφάλειαν καὶ διάρκειαν· ἀλλ' ἐν τῇ αἰσιότητι τῶν ρίζοσπαστικῶν φρονημάτων τῆς νεότητος ἐπελήφθη καὶ ἐπενόησε μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τὰ ὅποια ὑπερέβαλον τὰς μὲν στρατείας ἐκείνου κατὰ τὴν τόλμην, τὰς δὲ μάχας κατὰ τὸ μέγεθος τῶν νικῶν.

Τὸ δὲ πολυηρότατον, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον προβάλλουσιν οἱ ἠθικολόγοι ὡς βαρυτάτην κατ' αὐτοῦ μομφήν, εἶνε ὅτι συνέτριψε τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἤρχισε τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἢ, ἂν θέλετε, ἔρριψεν εἰς τὸ βάραθρον, ὅπερ ἔπρεπε νὰ κλείσωσιν αἱ νῆκαι του, τὴν σημαίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεστράτευσεν, τὸ ὑπερφίαλον μῆσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ἀξιωμανημονεύτῳ τινὶ χωρίῳ τῶν Πολιτικῶν ὀρίζει ὡς ἐντολὴν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ τὸ νὰ εὕρῃ οὐχὶ τὸ τελειότατον, ἀλλὰ τὸ χρησιμώτατον πολίτευμα: «Ποία δηλ. εἶνε ἡ ἀρίστη πολιτεία καὶ ἡ ἀρίστη τάξις διὰ τὰς πλείστας πόλεις καὶ τοὺς πλείστους ἀνθρώπους, ὅταν κατὰ μὲν τὴν ἀρετὴν δὲν ἀπαιτῇ τις πλείοτερον ἢ ὅσον δύναται ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ δὲ τὴν παιδείαν ὅχι πλείοτερον ἢ ὅσον εἶνε δυνα-

τὸν ἄνευ τῆς χορηγίας τῆς φύσεως καὶ τῶν περιστάσεων, δὲν ἐπιδιώκῃ δὲ πολιτείαν εὕρισκομένην μόνον ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ ιδεώδους, ἀλλὰ τάξιν, ἐν ᾗ δύνανται νὰ ζῶσι, καὶ πολιτείαν, ἐν ᾗ δύνανται νὰ κινῶνται οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων; ». Εἰς ταῦτα δὲ ἐπισυνάπτει τὰ ἐξῆς· « χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥαδίως ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ πεισθήσονται καὶ δυνήσονται κινῶναι, ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς » ¹. Μέχρι τοσούτου προβαίνει ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ πραγματώδει αὐτοῦ θεωρίᾳ· ἀλλ' ὁμιλῶν περὶ τῶν πλείστων ἀνθρώπων καὶ τῶν πλείστων πόλεων, ἔχει κατὰ νοῦν τὸν ἐλληνικὸν κόσμον· διότι οἱ βάρβαροι εἶνε κατ' αὐτόν, ὡς γνωρίζομεν, ζῶα καὶ φυτά.

Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος σκέπτεται πραγματωδῶς· ἀλλὰ δὲν διακόπτει τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν « ὑπαρχουσῶν συνθηκῶν », ἢ μᾶλλον αἱ νῖκαί του ἐδημιούργησαν νέας τοιαύτας· διότι ἡ ἐπικράτεια, ἐν ᾗ ἔχει νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα, περιλαμβάνει τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας μέχρι Ἰνδοῦ καὶ Ἰαξάρτου. Αὐτὸς δὲ παρετήρησεν ὅτι οἱ βάρβαροι οὗτοι δὲν εἶναι ζῶα καὶ φυτά, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι μετὰ τῶν ἀναγκῶν, τῶν χαρισμάτων καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν· ὅτι ὁ τρόπος τοῦ ζῆν αὐτῶν ἦτο πλήρης ὑγιῶν στοιχείων, ἐν μέρει τοιούτων, ὅποια οἱ περιφρονοῦντες αὐτοὺς ὡς βαρβάρους πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχον πλέον. Ἄν οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἐξαίρετοι στρατιῶται, τοιούτους ἐξεπαίδευσεν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς Φίλιππος· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, καταστήσας ἤδη τοὺς Θράκας, Παίονας, Ἀγριᾶνας καὶ Ὀδρύσας ἀνταξίους αὐτῶν, διενεῖτο νὰ προαγάγῃ καὶ τοὺς Ἀσιανοὺς εἰς τὴν αὐτὴν ἱκανότητα καὶ πειθαρχίαν· καὶ ἡ κατὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατεία ἀπέδειξε, κατὰ πόσον εἰς τοῦτο ἐπέτυχε. Τῆς δὲ ἐλληνικῆς παιδείας μετεῖχον ὡς γνωστὸν οἱ Μακεδόνες ἀγρόται καὶ ποιμένες καὶ ἀνθρακεῖς ὅχι περισσότερον τῶν βαρβάρων αὐτῶν γειτόνων τῶν

¹) Ἀριστοτέλους Πολιτικ. Δ', 1, 4 καὶ 11, I.

πέραν τῆς Ῥοδόπης καὶ τοῦ Αἴμου, ὅπως καὶ οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰτωλοί, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Μαλιεῖς καὶ οἱ ἀγρόται τῆς Ἀμφίσσης δὲν ἐθεωροῦντο ἄλλως πως ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις. Ἀλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἡ ἐλληνικὴ παιδεία, ὅσον καὶ ἂν ᾗτο καθ' ὑπερβολὴν πλουσία εἰς καλλιτεχνίαν καὶ ἐπιστήμην, ὅσον ἀπαράμιλλος εἰς τὸ νὰ ἀναπτύξῃ πνευματικὴν δεξιότητα καὶ ἐξαιρετον ἀτομικὴν πρόοδον, εἶχεν ὅμως καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους συνειτωτέρους, οὐχὶ δὲ ἀγαθωτέρους· ὅσον δὲ μᾶλλον προήγετο, τοσοῦτον μᾶλλον ἐξησθένουν καὶ παρέλυσον αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις, ἐφ' ὧν ὀφείλει νὰ ἐρείδῃται ὁ οἰκογενειακός, ὁ κοινοτικὸς καὶ ὁ πολιτικὸς βίος, ὅπως ἐκ τῶν σταφυλῶν, ὅταν ἐκθλιβῇ ὁ οἶνος, μένουσι μόνον τὰ στέμφυλα. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος ᾔθελε νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀσίαν μόνον χάριν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μακεδόνων, καὶ εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς Ἀσιανούς, οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ θὰ μετεβάλλοντο πολὺ ταχύτερον εἰς Ἀσιανούς καὶ Ἀσιανούς τοῦ χειρίστου εἶδους. Μήπως ἡ δεσποτεία καὶ ἡ ὑποδούλωσις ᾗτο ἡ ἀπ' αἰῶνων ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκουμένη παραγαγοῦσα αἰεὶ νέας ἀποικίας, αἰεὶ νέαν ἐπέκτασιν καὶ νέας ζωτικὰς διακλαδώσεις; Ὁ ἐλληνικὸς βίος δὲν ἐξεχύθη μέχρι τῶν παρὰ τὴν Σύρτιν Λιθύων, τῶν παρὰ τὴν Μαιώτιδα λίμνην Σκυθῶν, τῶν μεταξὺ Ἀλπεων καὶ Πυρηναίων κελτικῶν φύλων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διενεόθη νὰ διασπείρῃ αὐτὸν ἀνὰ τὴν εὐρεῖαν ἡπειρον τῆς Ἀσίας¹⁾; Οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι, οἵτινες ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ ὁσημέραι μᾶλλον πληθυνόμενοι περιεπλανῶντο πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ συχνότατα κατεσπατάλων τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, δὲν ἦσαν τεκμήριον, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ πατρίς δὲν εἶχε πλέον ἱκανὸν χῶρον πρὸς διατήρησιν τῆς πλησμονῆς τῶν ἐν αὐτῇ παραγομένων δυνάμεων; Ἡ

¹⁾ [Πλουτάρχου] Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης Α', 5 «κατασπείρας τὴν Ἀσίαν ἐλληνικοῖς τέλεσι (ἀνθ' οὗ γραπτέον οὐχὶ γένεσιν ἢ ἐθεσιν ἀλλὰ πόλεσιν)». Καὶ Α', 8 «οὐ γὰρ ληστρικῶς τὴν Ἀσίαν καταδραμὼν οὐδὲ ὥσπερ ἄρπαγμα καὶ λάφυρον εὐτυχίας ἀνεπίστου σπαράξαι καὶ ἀνασύρασθαι διανοηθεῖς κτλ.». ».

δὲ δύνάμεις τῶν βαρβάρων, οὓς οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν ὡς ἐκ φύσεως δούλους, δὲν διετηρήθη ἀπὸ μιᾶς σχεδὸν ἑκατονταετηρίδος ἀκεραία σχεδὸν μόνον διὰ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων, ὅσας ἡ Ἑλλάς ἐπώλει εἰς αὐτούς;

Βεβαίως εἶχε δίκαιον ὁ Ἀριστοτέλης ἀπαιτῶν νὰ οἰκοδομηθῇ νέα τάξις ἐπὶ δεδομένων συνθηκῶν· ἀλλὰ δὲν ἔρριψεν εἰς ἱκανὸν βάθος τὴν βολίδα τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἐὰν τὰς δεδομένας ταύτας συνθήκας ὑπέλαβε τοιαύτας, ὅποῖαι ἦσαν κατὰ τε τὰς ὀψεις αὐτῶν τὰς ἀσθενεστάτας καὶ κατὰ τοὺς τύπους τοὺς μηδεμίαν πλέον ἔχοντας ὑπόστασιν¹. Ὅτι καὶ ὁ ἐλληνικὸς καὶ ὁ ἀσιατικὸς κόσμος διὰ τῶν βιαιῶν συγκρούσεων τῆς μακεδονικῆς κατακτήσεως συνετρίβη, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξετελέσθη ἡ ἱστορικὴ κρίσις καθεστῶτων πάντη σαθρῶν, ἀνοήτων καὶ ψευδῶν, τοῦτο ἦτο ἡ μία μόνον ὄψις τῆς μεγάλης ἀνατροπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παραχθείσης. Ἀλλ' αἱ ἀναμνήσεις καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Αἰγύπτου ἐλογίζοντο κατὰ χιλιετηρίδας· ὅποιαν δὲ πλησμονὴν πολυτεχνικῆς ἀριστοτεχνίας, ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀρχαίων λογοτεχνιῶν παρεῖχεν ὁ συριακὸς καὶ βαβυλωνίος κόσμος! Ἐν δὲ τῇ ἀγνῇ περσικῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἰρανίων καὶ Βακτριανῶν καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ τῆς χώρας τῶν θαυμάτων Ἰνδικῆς δὲν ἀνεφάνη κόσμος ἀνελπίστου πολιτισμοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου καὶ ἡ αὐτάρεσκος ἀγερωχία τῆς ἐλληνικῆς παιδείας θὰ ἐξεπλάγη; Καὶ τῷ ὄντι· οἱ Ἀσιανοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν βάρβαροι, ὅπως οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Τριβαλλοὶ καὶ οἱ Γέται, οὐδὲ ἄγριοι καὶ ἡμιάγριοι, ὅπως ἡ ἐλληνικὴ γεννοτυφία ἡσμένιζεν ὀνομάζουσα πάντας τοὺς μὴ ἐλληνιστὶ λαλοῦντας· ἀλλ' ἀπέναντι αὐτῶν οἱ κατακτηταὶ εἶχον οὐ μόνον νὰ δώσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβωσι, καὶ ἐν γένει ἦτο ἀνάγκη νὰ μάθωσι καὶ μεταμάθωσιν.

¹) Ἀξία νὰ παραδληθῇ ἡ συνετὴ κρίσις τοῦ Ἐρατοσθένους (παρὰ *Στράβωνι* Α', σ. 66) περὶ τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους παραίνεσεως εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον «ταῖς μὲν Ἕλλησιν ὡς φίλοις χρῆσθαι, τοῖς δὲ βαρβάροις ὡς πολεμίοις», εἰς ἃ ὁ Ἐρατοσθένης παρατηρεῖ «βέλτιον εἶναι ἀρετὴ καὶ κακία διαίρειν ταῦτα», καὶ οὕτως ἐνήργησεν ὁ Ἀλεξάνδρος.

Καὶ ἐνταῦθα, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἤρχισε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προβλήματος, ὅπερ ὁ Ἀλέξανδρος ἔθεσεν εἰς ἑαυτόν, ἡ εἰρηνικὴ ἐργασία, ἥτις δυσχερεστέρα τῶν ἐνόπλων νικῶν, ὧφειλε νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὰς δι' ἀσφαλῶν καθεστώτων καὶ νὰ παρασκευάσῃ τὸ μέλλον αὐτῶν.

Ἐκ τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ εὔρε τὸ κράτος, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ἔπρεπε νὰ ἐννοήσῃ, πόσας ἐλλείψεις εἶχε τὸ μετὰ σπουδῆς ἐγερεθὲν οἰκοδόμημα τὸ καὶ νῦν ἔτι ὑφιστάμενον. Ἡ αὐστηρότης τῶν τιμωριῶν τοῦ θ' ἀπεσόβησε μὲν τοὺς ἀμέσους κινδύνους, θ' ἀνεχαίτισε νέα ἀνοσιουργήματα καὶ θὰ κατέδειξεν εἰς καταπιεζομένους τε καὶ καταπιέζοντας, ὅτι ὑπεράνω αὐτῶν ὑπάρχει βλέμμα ὀξύ καὶ χεὶρ στιβαρά. Ἀλλὰ μετὰ δέκα τοιαῦτα ἔτη, πλήρη τεραστίων μεταβολῶν καὶ ἀνυπολογίστων ταραχῶν, μετὰ τοσαύτην ἔντασιν τῶν παθῶν, παρὰ μὲν τοῖς νικηταῖς τῶν ἀξιώσεων καὶ ἀπολαύσεων, παρὰ δὲ τοῖς ἡττημένοις τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγανακτήσεως, ἡ μεγάλη δυσχέρεια ἦτο νὰ ἐπαναγάγῃ τις πάντας εἰς τὸν ἡσύχιον βίον, εἰς τὴν μετριοπάθειαν καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν δίαιταν.

Ἀλλὰ τὸ ἦθος τοῦλάχιστον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἴσως δὲ καὶ ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἣν ὧφειλε ν' ἀναλογισθῇ, δὲν ἐπέτρεπον νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ὁ ἥλιος τοῦ βίου αὐτοῦ εἶχεν ὑπερβῇ τὸ μεσουράνημα, ἐχώρει πρὸς τὰ κάτω καὶ ἠϋξانون αἱ σκιαί.

Ἐνταῦθα ἄς ἐπιτραπῇ νὰ ἐξάρωμεν τὰ κυριώτατα αἰτία, ἐξ ὧν ἐπῆλθε τότε ἡ πλήμμυρα καὶ ἡ ἐπιτεινομένη ἐξόγκωσις τῶν δυσχερειῶν. Καθ' ὅσον ἐκ τῶν πεπραγμένων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων ἀρχῶν ἔμελλον νὰ γεννηθῶσι νέα καθεστώτα, κατὰ τοσοῦτον προέκυπτον ἐπακόλουθα, ἀντιφάσεις καὶ ἀδύνατα πράγματα, ἐναῖς ἐφαίνετο ἡ «ἄλλη ὄψις», ἡ τῶν τετελεσμένων γεγονότων, καὶ κατὰ τοσοῦτον σφοδρότερος ἐπῆρχετο ὁ ἐξογκούμενος σάλος.

Ἐλέχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅποιον ὑπῆρξε τὸ πολιτικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ μέτρου τοῦ ὑπὸ τοῦ Νικάνορος ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνακη-

ρυχθέντος. 'Αλλ' οἱ κατελθόντες φυγάδες εἶχον ἐν τῇ πατρίδι τοὺς οἴκους καὶ τοὺς ἀγρούς, οἵτινες ἀπὸ τῆς φυγῆς αὐτῶν εἶχον δημευθῇ, πωληθῇ καὶ μεταπωληθῇ. 'Εν ἐκάστη λοιπὸν ἐλληνικῇ πόλει μετὰ τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων ἐπῆλθον ἀδημονίαι καὶ παντοειδεῖς δίκαι. Καὶ οἱ μὲν Μιτυληναῖοι ἐθεράπευσαν τὸ κακὸν διὰ συνθήκης μεταξὺ τῶν φυγάδων καὶ τῶν ὑπολειφθέντων, καθ' ἣν κοινὴ τις ἐπιτροπὴ ἐμελλε νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς ἰδιοκτησίας¹. 'Εν 'Εφέσῳ δὲ ἐπετράπη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὰ δικαστήρια νὰ δώσωσι τὸ δίκαιον εἰς τοὺς φυγάδας ἐναντίον τῶν τυράννων τῶν φυγαδευσάντων αὐτοὺς καὶ τῶν ἀπογόνων καὶ ὁπαδῶν αὐτῶν². 'Εν δὲ Καλύμνῳ ἀνέθεσαν τὴν διαιτησίαν εἰς πέντε πολίτας 'Ιασίους³. Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε σημειώματα ἐκ τύχης περισωθέντα, ἀλλὰ ἔκειτο ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ὅτι πᾶσα σχεδὸν ἐλληνικὴ πόλις ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπέστη τὰς αὐτὰς παραχάς.

'Εκ τοιοῦτου τινὸς τυχαίου σημειώματος μανθάνομεν, ὅτι ποτὲ ὁ 'Αλέξανδρος παρεχώρησεν εἰς τοὺς παρὰ τὸ Σίπυλον, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μαγνησίᾳ, οἰκισθέντας στρατιώτας ἀνὰ ἓνα κλῆρον⁴· ἀλλὰ πότε, κατὰ ποίας περιπτώσεις καὶ μετὰ τίνων δικαιωμάτων, δὲν εἶνε φανερόν, οὐδὲ ἂν οἱ οἰκισθέντες ἦσαν Μακεδόνες, μισθοφόροι ἢ ἄλλο τι⁴. Αὕτη δὲ ἡ περίπτωσις δὲν ἦτο βεβαίως μεμονωμένη, διότι ἐκ νομισμάτων βλέπομεν ὅτι ἐν μὲν Δοκιμίῳ καὶ Βλαύνδῳ ἦσαν συνωκισμένοι Μακεδόνες, ἐν δὲ 'Απολλωνίᾳ Θρᾷκες. 'Αλλ' οἱ κλῆροι οἱ διδόμενοι εἰς τοιοῦτους ἀποίκους παρεχωροῦντο ἐκ τῶν κτημάτων τῶν πόλεων ἢ ἐκ τῶν βασιλικῶν χω-

¹) Corp. Insc. Graec. II, n° 2166.

²) Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπιγραφὴν τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν μὲν ὑπὸ C o n z e, ἐρμηνευθεῖσαν δὲ ὑπὸ S a u p p e (Comment. de duabus inscript. Lespiacis) ἐπιγραφὴν. Τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς «αἱ μὲν κατὰ τῶν φυγάδων κρίσεις αἱ κριθεῖσαι ὑπὸ 'Αλεξάνδρου κύριοι ἔστωσαν καὶ ὧν κατέγνω φυγὴν, φευγέτωσαν μὲν, ἀγώγμοι δὲ μὴ ἔστωσαν».

³) Corp. Insc. Gr. II, n° 2671.

⁴) Corp. Insc. Gr. II, n° 3137. 'Η ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε πολὺ σπουδαία περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος τοῦ ἀποικισμού.

ρῶν¹; Τὸ αὐτὸ δὲ ζήτημα ἐπαναλαμβάνεται καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα πόλεων, ὅσας ἔκτισεν ὁ Ἀλέξανδρος· ὑπὸ ποῖον πολίτευμα καὶ ἐν τίνι δικαιώματι κατῴκουν οἱ ἄποικοι οὗτοι παρὰ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἢ τοὺς ἐγχωρίους τοὺς ἀναγκασθέντας νὰ συνοικισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν; τί ἦτο καὶ τί ἔγεινε βασιλικὴ χώρα; ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν διέθεσεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰς πόλεις Κίον, Γέργιθον, Ἐλαίαν καὶ Μύλασα, ὅτε προέτεινεν εἰς τὸν Φωκίωνα νὰ ἐκλέξῃ μίαν τινὰ τούτων²;

Ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον ὁ Ἀλέξανδρος ἐτήρησεν ἢ μετέβαλε τὸν ἀρχαῖον διοικητικὸν τρόπον, τὸν περσικὸν φορολογικὸν κατάλογον καὶ τὸ πατροπαράδοτον σύστημα τῶν τελῶν. Λέγει μὲν ὁ Ἀρρίανος ὅτι ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν εἰς Περσίαν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐπέβαλε τόσον σκληρὰς τιμωρίας, ἵνα καταπλήξῃ ὅσους εἶχεν ἀφήσῃ ὀπίσω «ὡς σατράπας, ὑπάρχους καὶ νομάρχας³», ἀλλ' ἦσαν οὗτοι διαφόρου βαθμοῦ ἄρχοντες τῆς διοικήσεως; ἐπανελαμβάνοντο δὲ ἐν ἀπάσαις ταῖς σατραπείαις, ἢ ὑπῆρχον κατὰ τὸ περὶ τούτου παράδειγμα τῆς Αἰγύπτου διὰ τὰς διαφόρους περιφερείας τοῦ ἀχανοῦς κράτους διάφορα διοικητικὰ συστήματα, ἄλλο φέρ' εἰπεῖν διὰ τὰς συριακὰς χώρας, ἄλλο διὰ τὰς ἱρανικὰς καὶ ἄλλο διὰ τὰς βακτρικὰς; Ἦτο ἄρα γε μόνον ἐν ταῖς σατραπείαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐν ταῖς χώραις συρίας φωνῆς εἰς ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους ἀνατεθειμένα τὰ ταμεῖα καὶ ἡ φορολογία; Πῶς δὲ ἦτο κεκανονισμένη ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς

¹) Περὶ τῆς βασιλικῆς χώρας καὶ τῶν βασιλικῶν λαῶν τῶν ἐν αὐτοῖς κατοικούντων τὰς πρώτας πληροφορίες παρέχει ἡ Ἰλιακὴ ἐπιγραφή ἡ ὑπὸ τοῦ Schliemann ἐν Χισσαρλίᾳ εὐρεθεῖσα (Schliemann Trojanische Alterthümer σ. 203. [Ἦδ' αὐτὴν ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Β' τόμ. σ. 755. Σ. Μ]).

²) Πλουτάρχου Φωκ. ΙΗ'.

³) Ἀρρίανου Γ', 27,4 «ὅσοι σατράπαι ἢ ὑπαρχοὶ ἢ νομάρχαι ἀπολείποντο». Τὸ ὄνομα νομάρχης δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ Ἡροδότου Ε', 102 ὅπου ἐπιτεθέντων τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Σάρδεων, σπεύδουσιν ἐκεῖσε «οἱ Πέρσαι οἱ ἐντὸς Ἄλυσος ποταμοῦ νομοὺς ἔχοντες»· διότι ἡ ἑλλειψις τοῦ ἄρθρου δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑπολάβωμεν ἐνταῦθα τοὺς νομοὺς ὡς σατραπείας, ὡς ἄλλως ὁ Ἡρόδοτος συνηθίζει νὰ ὀνομάζῃ διὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν ὀνόματος.

στρατιωτικούς ἀρχηγούς τῆς σατραπείας, πῶς ἦτο περιορισμένη ἡ ἀρμοδιότης τῶν διαφόρων ἀρχῶν, ποῖαι ἦσαν αἱ ἀποδοχαὶ τούτων καὶ ἐκείνων, εἶνε οὐχ ἥττον ἄδηλον. Ἄλλ' ἐκ τύχης μαυθάνομεν ὅτι Κλεομένης ὁ Ναυκρατίτης ὁ διοικῶν τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀραβίαν ἐδύνατο ν' αὐξήσῃ τὸ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν ἐξαγωγικὸν τέλος, νὰ συναγοράσῃ πάντα τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σῖτον, ἵνα κερδοσκοπήσῃ ἐκ τῆς σιτοδείας, ἥτις ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἦτο καταθλιπτική, νὰ ἐπιβάλλῃ φόρον εἰς τοὺς ἱεροὺς κροκοδείλους κ.τ.τ. Περὶ δὲ τοῦ Ἀντιμένους τοῦ Ῥοδίου, ὅστις δὲν γνωρίζομεν σαφῶς ὁποῖον ἀξίωμα εἶχεν ἐν Βαβυλῶνι¹, λέγεται ὅτι ἐπανήγαγε τὴν εἰς ἀχρησίαν περιπεσοῦσαν δεκάτην ἐπὶ πάντων τῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ὅτι ἔδρυσεν δουλικὴν τινα ἀσφάλειαν, ἥτις ἀντὶ δέκα δραχμῶν κατὰ κεφαλὴν ἐξησφάλιζεν εἰς πάντα δεσπότην τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀξίας παντὸς δραπετεύσαντος δούλου. Περισσότερον μερικῶν τινων τοιοῦτου εἶδους λεπτομερειῶν δὲν μαυθάνομεν· ὀλίγον δὲ ὡσαύτως γνωρίζομεν, πῶς εἶχον τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῶν πόλεων καὶ τῶν φυλῶν (ἐθνῶν), πῶς τὰ τῶν δυναστῶν, τῶν ἱερατικῶν πολιτειῶν (Ἐφέσου, Κομάνων κτλ.)² καὶ τῶν ἐξηρτημένων ἡγεμόνων.

Εἷς τῶν ἰσχυροτάτων παραγόντων τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων θὰ ὑπῆρξε βεβαίως τὸ ἄπειρον πλῆθος τοῦ εὐγενοῦς μετάλλου, ὅπερ συνέβρευσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας. Πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἔχουσα ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐκτὸς τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν 2,000 τάλαντα σεσημασμένου ἀργύρου τεθησαυρισμένα, ἦτο ἡ μεγίστη κεφαλαιοῦχος δύναμις τῆς ἑλληνικῆς οἰκουμένης, καὶ διὰ τούτου μάλιστα ἔδλεπεν ἐξησφαλι-

¹) [Ἀριστοτέλους] Οἰκον. Β', 35 «ἡμῖν ὁ δὲ οὗτος Ἀλεξάνδρου γενόμενος περὶ Βαβυλῶνος» ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ λέξις σημαίνει ἀξίωμα τι, καὶ δὲν εἶνε παρεφθαρμένη ἀνάγνωσις, ὅφ' ἦν ἄλλο τι κρύπτεται.

²) Παραγγελίαν τινὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν «Μεγάβυζον» τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἀναφέρει ὁ *Πλούταρχος* (Ἀλεξ. ΜΒ').

σμένην τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν ὑπεράνω τῶν πολιτειῶν τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, αἵτινες ἐπέμενον ἔτι ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν φυσικῶν προϊόντων¹. Ἀλλὰ τανῦν ἐπρόκειτο περὶ ὅλως ἄλλων ποσῶν. Διότι ἐκτὸς τῶν λαφύρων, ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος συνέλεξεν ἐκ τοῦ περσικοῦ στρατοπέδου ἐν Ἰσσοῦ, ἐν Δαμασκῷ, ἐν Ἀρβήλοις κ. ἄ., εὗρεν, ὡς λέγεται, ἐν Σούσοις μὲν 50,000 τάλαντα², ἐν Περσεπόλει ἄλλα τόσα, ἐν Πασαργάδαις 6,000, ἄλλα ποσὰ ἐν Ἐκβατάνοις, ὅπου λέγεται ὅτι ἀπετέθησαν ὑπ' αὐτοῦ 180,000 τάλαντα. Πόσος δὲ ἄλλος πλοῦτος εἰς χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη³, εἰς πορφύραν, πολυτίμους λίθους, κειμήλια κ.τ.λ. περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ πόσος προσετέθη ἐκ τῶν σατραπειῶν καὶ πόσος ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, δὲν παραδίδεται.

Ἀλλὰ δὲν θὰ θελήσῃ τις ἐπὶ τούτων τῶν ἀριθμῶν νὰ στηρίξῃ στατιστικὸν ὑπολογισμὸν περὶ τοῦ πλήθους τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου τοῦ μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐν διαστήματι δέκα ἐτῶν παραδοθέντος εἰς κυκλοφορίαν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ νέα βασιλεία ἡ νῦν ἄρχουσα ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀπέλυσεν τὰ μέχρι τοῦδε δέσμια καὶ νεκρά πλούτη, τὰ ὅποια ἔρρεον ἐξ αὐτῆς, ὅπως τὸ αἷμα ἐκ τῆς καρδίας, γίνεται φανερόν ὅτι ἡ μὲν ἐργασία καὶ τὸ ἐμπόριον ἔθεσεν αὐτὰ εἰς αἰὶ ταχυτέραν κυκλοφορίαν διὰ μέσου τῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον πεπεδημένων καὶ μεμαρασμένων μελῶν τοῦ κράτους, ὁλόκληρος δὲ ὁ οἰκονομικὸς βίος τῶν λαῶν, τῶν ὁποίων τὴν δύναμιν εἶχεν ἀπορρόφηση ἢ περσικὴ ἐξουσία δίκην Λάμιας, κατ' ἀνάγκην ἀνωρθώθη καὶ ἤκμασε. Ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι

1) *Θουκυδίδου* Β', 13, 2 «τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου γνώμη καὶ χρημάτων περιουσία κρατεῖσθαι» Α', 141, 3 «αὐτουργοὶ τε γὰρ εἰσιν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οὔτε ἰδίᾳ οὔτε ἐν κοινῷ χρήματά ἐστιν αὐτοῖς».

2) Ἄλλως ἀναγράφει τὸ ποσὸν ὁ *Διόδωρος* (ΙΖ', 66) «ἀσήμευ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πλείω τῶν 40,000 ταλάντων ... χωρὶς δὲ τούτων ὑπῆρχεν ἑνακισχίλια τάλαντα χρυσοῦ χαρὰκτῆρα Δαρεϊκὸν ἔχοντα». Ἀλλαχοῦ δὲ ΙΖ', 71 ὅτι «εὗρέθησαν (ἐν τοῖς θησαυροῖς τῆς Περσεπόλεως) δώδεκα μυριάδες (120,000) ταλάντων εἰς ἀργυρίου λόγον ἀγομένου τοῦ χρυσοῦ».

3) Οὕτως ἐν Σούσοις 5,000 τάλαντα πορφύρας, ἧτις ἐπὶ 120 ἔτη συλλεχθεῖσα ἐφύλαττε ἔτι πρόσφατον τὸ ἄνθος καὶ νεαρὸν κατὰ τὸν *Πλούταρχον* ('Αλεξ. ΛΓ').

ὥς ἐκ τούτου ἐπῆλθεν ἀναποδράστως ἀνάλογος ὑπερτίμησις¹, μετετοπίσθησαν τὰ μέχρι τοῦδε κέντρα τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου, καὶ κατέπεσεν ὁ ἐμπορικὸς ἰσολογισμὸς ἐκείνων τῶν ἀγορῶν, ἐξ ὧν τοῦτο ἀπεμακρύνθη². καὶ ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως πρέπει νὰ ἐξηγηθῶσι φαινόμενά τινα ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐλληνικαῖς χώραις ἐπελθόντα κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους.

Κατὰ μὲν τὰ λεγόμενα τοῦ Ἡροδότου τὸ ποσὸν τοῦ ἐτησίου ἐγγείου φόρου ἐν τῷ περσικῷ κράτει ἦτο 14,550 εὐβοϊκὰ τάλαντα. Ἄλλη δὲ εἰδησις, προερχομένη ὅμως ὅχι ἐξ ἀρίστης πηγῆς, ὑπολογίζει τὸν κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ Ἀλεξάνδρου φόρον εἰς 30,000 ταλάντων, καὶ προσθέτει ὅτι ἐν τῷ θησαυρῷ ὑπῆρχον ἔτι μόνον 50,000³. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα καταπιστικὸν ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἦτο τὸ ἀπέραντον πλῆθος τῶν αὐτουσίων εἰσφορῶν, οἷον αἱ διὰ μόνην τὴν βασιλικὴν αὐλὴν ὑπελογίσθησαν εἰς 13,000 τάλαντα κατ' ἔτος, ἕκαστος δὲ σατράπης, ἕκαστος ὑπαρχος καὶ δυνάστης ἠκολούθει ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκ τινων ὑπαινιγμῶν δύναται νὰ συμπεράνη τις, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατήργησε τὸ σύστημα τῶν αὐτουσίων εἰσφορῶν⁴. καὶ ἐν ᾧ πρότερον ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ

1) Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σ. 184 1) μνημονευθὲν γεγονός, ὅτι καὶ ὁ εἰπὼν ὁ ῥήτωρ Λυκούργος ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ διαχειρίσεως ἐν Ἀθήναις ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἐδύνατο ν' ἀγορασθῇ κατ' ἀναλογίαν 1: 11,47, ἐν ᾧ ἐπὶ μὲν Φιλίππου ἡ ἀναλογία ἦτο 1: 12,51, ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρου 1: 12, 30.

2) Ὡς π. χ. ἐν Ἀθήναις, ὧν τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποθηκεύειν τὸν σίτον, διαμφισβητηθὲν πρότερον ἤδη ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου (*Δημοσθένους* Περὶ εἰρήνης § 25) καὶ τῆς Ῥόδου (*Λυκούργου* κ. Λεωκρ. § 18) ταυτὴν ἐδίδάδῃ πρὸς ὄφελος τῆς Ῥόδου διὰ τῶν μεγάλων κερδοσκοπικῶν προμηθειῶν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντος Κλεομένους ([*Δημοσθένους*] κ. Διονυσιδώρου § 7—10). Ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἐγράφη περὶ τὸ 322—1 ὀρθῶς συνεπέραναν ὁ A. Schäfer ἐκ τοῦ «Κλεομένους τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχαντος».

3) Ὁ Ἰουστῖνος (XIII, 1) λέγει ὅτι κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου erant in thesauris quinquaginta millia talentum et in annuo vectigali tributo tricena millia.

4) ([*Ἀριστοτέλους*] Οἶκον. II, 39. Ὁ συγγραφεὺς τῆς εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἀποδομένης ταύτης συγγραφῆς λέγει ὅτι ὁ Ἀντιμένης ὁ Ῥόδιος παρήγγειλεν εἰς τοὺς σατράπας, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων ἐμελλον νὰ διελθῶσι στρατεύματα, «τοὺς θησαυροὺς τοὺς παρὰ τὰς ὁδοὺς ἀναπληροῦν κατὰ τὸν νόμον τὸν τῆς χώρας» καὶ ἔπειτα ἐπῳλεῖ ἐκ τῶν

μεγάλου βασιλέως ἐξεμυζᾶτο πόλις τις ἢ χώρα, τὸναντίον τοῦ λοιποῦ ἔμελλε νὰ ὠφελῇται ἐκ τῆς διαμονῆς τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως. Ἡ πολυτέλεια, δι' ἧς ὁ βασιλεὺς κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους περιεβλήθη, δὲν κατέπνιγεν, ἀλλὰ προῆγε μᾶλλον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν εὐημερίαν, Καὶ ἂν εἴνε ἀληθὲς τὸ ἱστορούμενον, ὅτι ὅπως ἐνδύσῃ ἐν πορφύρᾳ πάντας τοὺς αὐλικούς αὐτοῦ, ἔπεμψε διαταγὰς εἰς τὴν Ἰωνίαν ν' ἀγοράσωσι πάντα τὰ ἐκεῖ ἀποκείμενα πορφυρᾷ ὑφάσματα, ἐκ ταύτης τῆς μερικῆς περιπτώσεως δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ περὶ ἄλλων ὁμοίων. Ἐννοεῖται δὲ οἰκοθεν ὅτι οἱ σατράπαι καὶ οἱ στρατηγοὶ κλπ. ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἰδίων αὐτῶν δαπανῶν δὲν ἤρκουντο πλεόν εἰς τὰς αὐτουσίους εἰσφοράς, ἀλλ' αἱ κανονικαὶ αὐτῶν πρόσοδοι ἦσαν τοσοῦτον μεγάλαι, ὥστε ἐπέτρεπτον εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσι μετὰ τῆς ἀναγκαίας λαμπρότητος. Ὅ,τιδῆποτε δὲ καὶ ἂν λέγῃ τις περὶ τῆς ἄφρονος πολλάκις σπατάλης αὐτῶν, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι παρεῖχον ἀφορμὴν εἰς κέρδη. Ἀπονέμων δὲ ὁ βασιλεὺς πλούσια δῶρα, οἷον εἰς τοὺς ἐξ Ὀπιδος παλινოსτήσαντας παλαιμάχους ἀνὰ ἐν τάλαντον κατ' ἄνδρα, ἐφρόντιζεν ὥστε καὶ οἱ στρατιῶται καὶ μάλιστα οἱ ἐξυπηρετοῦντες νὰ δύνανται ἀνέτως νὰ ζῶσιν· ἐὰν δέ ποτε ὁ στρατιώτης, ὡς πολὺ λάκις συνέβαινεν, ἐδαπάνᾳ περισσότερον τῶν ὅσα εἶχεν, ὁ βασιλεὺς ἐπλήρωνε τὰ χρέη του μετ' ἀνεξαντλήτου ἐλευθεριότητος. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι χάριν ποιητῶν, καλλιτεχνῶν, φιλοσόφων, ἀριστοτεχνῶν καὶ χάριν παντὸς εἶδους ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης εἶχεν ἀνοικτὴν τὴν χεῖρα· τὸ δὲ λεγόμενον, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔλαβεν εἰς τὴν διάθεσίν του 800 τάλαντα πρὸς φυσιογραφικὰς ἐρεῦνας, θὰ ἐδίσταζε νὰ δεχθῇ τις ὡς ἀληθές, ἂν δὲν ἦτο εὐεξήγητον ἐκ τῆς εὐρύτητος τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατορθωθέντων.

Ἐνταῦθα δύναταί τις τοῦλάχιστον νὰ ὑπομνήσῃ τὰς μεγάλας οἰκοδομικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, περὶ ὧν κατὰ καιροῦς

θησαυρῶν εἰς τοὺς στρατιώτας ὅσα ἐχρειάζοντο. Εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα καταντῶσι καὶ αἱ ἐκδιαζόμεναι ἐκούσαι εἰσφοραὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Φιλοξένου ἐπινοηθεῖσαι (Οἶκον. Β', 32).

γίνεται μνεία, οἷον ἡ ἀποκατάστασις τοῦ συστήματος τῶν διωρύνων ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἡ ἐκκένωσις τῶν ὀχετῶν τῆς λίμνης Κωπαίδος¹, ἡ ἀνακαίνισις τῶν καταπεπτωκότων ναῶν ἐν Ἑλλάδι, πρὸς ἣν λέγεται ὅτι ἐχорήγησε 10,000 τάλαντα², ἡ κατασκευὴ τοῦ προχώματος παρὰ τὰς Κλαζομενάς, ἡ διόρυξις τοῦ ἰσθμοῦ ἐκεῖθεν εἰς Τέων καὶ τινα ἄλλα³.

'Αρχοῦσι ταῦτα εἰς ἔνδειξιν τοῦ ποίαν σημασίαν εἶχον διὰ τὸν οἰκονομικὸν βίον αἱ νῆκαι τοῦ 'Αλεξάνδρου⁴. Ὡς πρὸς τοῦτο οὐδέποτε ἴσως μετέπειτα ἐπήγαγεν ἐκ τῆς προσωπικῆς ῥοπῆς ἐνὸς ἀνδρὸς ἀνάπλασις τοσοῦτον αἰφνιδία, τοσοῦτον βαθέως εἰσχωροῦσα καὶ τοσοῦτον ἀχανεῖς ἐκτάσεις περιλαμβάνουσα. Αὕτη δὲ ἦτο οὐχὶ ἐξαιγόμενον τυχαίων συμπτώσεων, ἀλλὰ, ὅσον εἶνε δυνατόν νὰ γνωσθῇ, προῖον θελήσεως καὶ συνειδητῆς λογικῆς ἀκολουθίας. Διότι ἀφ' οὗ ἅπαξ τὰ ἔθνη τῆς 'Ασίας ἀνεμοχλεύθησαν, ἀφ' οὗ ἔμαθε καὶ ἐθεώρησεν ἀναγκαίαις ἡ μὲν Δύσις τὰς ἀπολούσεις τῆς 'Ανατολῆς, ἡ δὲ 'Ανατολὴ τὰς τέχνας τῆς Δύσεως, ἀφ' οὗ οἱ μὲν Ἑσπέριοι οἱ ἐν τῇ 'Ινδικῇ καὶ Βακτριανῇ ἐναπολειφθέντες, οἱ δὲ 'Ασιανοὶ οἱ ἐκ πασῶν τῶν σατραπειῶν ἐν τῇ αὐτῇ συνηθροισμένοι, καθ' ὃ ἐν τῇ ξένῃ διατρίβοντες, μεγάλως ἐπόθουν τὰ τῆς πατρίδος, ἀφ' οὗ ἡ ἀνάμιξις τῶν διαφορωτάτων τρόπων τοῦ ζῆν καὶ ἀναγκῶν, αἵτινες εἶχον προαχθῇ εἰς τὴν ἐσχάτην πολυτέλειαν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως, ἐν ταῖς σατραπείαις καὶ ἐν τοῖς μεγάροις τῶν ἐπιφανῶν, ἀπέβη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν πάσαις ταῖς σφαίραις

¹) O. Müller Orchomenos, σ. 57.

²) [Πλουτάρχου] Περὶ τῆς 'Αλεξ. τύχης Β', 13.

³) Ἐπίτηδες παρελείφθη ἐνταῦθα τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἡ αὐτὴ νομισματικὴ μονὰς ἡ εἰσαχθεῖσα εἰς ὅλον τὸ κράτος καὶ τὸ λίαν ἀξιοπαρατήρητον πλῆθος τῶν νομισματικῶν τύπων κ. τ. τ. Ἡ ἐξάρετος συλλογὴ τοῦ L. Müller (Numismatique d'Alexander le Grand, 1885) παρήγαγεν ἐπὶ πόλεις, αἵτινες καὶ ἂν δὲν εἶνε πανταχοῦ ἀπροσμάχητοι, ἔχουσιν ὅμως τὴν σπουδαιότητά των ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἐρεῦναις.

⁴) [Πλουτάρχου] Περὶ τῆς 'Αλεξ. τύχης Α', 8 « οὐ γὰρ ληστρικῶς τὴν 'Ασίαν καταδραμὼν οὐδὲ ὥσπερ ἄρπαγμα καὶ λάφυρον εὐτυχίας ἀνελπίστου σπαράξαι καὶ ἀνασύρασθαι διανοηθεῖς... ἀλλ' ἐνὸς ὑπῆκοα λόγου τὰ ἐπὶ γῆς καὶ μιᾶς πολιτείας, ἕνα ὅλημον ἀνθρώπους ἅπαντας ἀποφῆναι βουλόμενος, οὕτως κτλ.»

τοῦ βίου ὁ ἐπικρατῶν συρμός, ἐκ τούτου ἐπήγασεν ἀμέσως ἡ ἀνάγκη μεγάλης καὶ εὐρείας ἐμπορικῆς συγκοινωνίας, καὶ ἡ πρωτίστη ἀπαίτησις ἦτο ν' ἀνοιχθῶσιν εἰς αὐτὴν ὁδοὶ ἀσφαλέσταται καὶ ἀνετώταται, καὶ νὰ σχηματισθῶσι πολλὰ σπουδαῖα κέντρα παρέχοντα συνάφειαν καὶ μονιμότητα. Τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν ὡς καὶ τὸν στρατιωτικὸν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὰς κτίσεις καὶ τοὺς ἀποικισμούς, καὶ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων αὐτοῦ καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἶνε τὰ σπουδαιότατα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀσίας· ἡ μόνη διαφορὰ εἶνε, ὅτι αἱ συνοδεῖται τὴν σήμερον μὲν ὑπόκεινται εἰς ληστρικὰς ἐπιθέσεις καὶ αὐθαιρέτους καταπιέσεις τῶν δεσποζόντων, ἐν δὲ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ μὲν ὁδοὶ ἦσαν ἐξησφαλισμέναι, τὰ δὲ ληστρικά φῦλα τῶν ὀρέων καὶ ἐρήμων συνείχοντο ὑπὸ τοῦ φόβου ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ συνοικισθῶσι, καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως ἦσαν ὑπόχρεοι καὶ πρόθυμοι εἰς προαγωγὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς συγκοινωνίας. Καὶ ἡ ναυτιλία δὲ τῆς μεσογείου ηὔξησε καθ' ὑπερβολήν, καὶ ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνηται τὸ κέντρον τοῦ μεσογείου ἐμπορίου, ὅπερ κατὰ τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν ληστειῶν τῶν τυρρηνικῶν καὶ ἱλλυρικῶν πειρατῶν. Ἀλλ' ἰδιαίτερος σπουδαία ὑπῆρξε τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀκάματος ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς ἐπεζήτησε νέας διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ θαλασσίαν ὁδὸν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὸν Τίγριν καὶ Εὐφράτην· ἡ δὲ κτίσις μιξελληνικῶν λιμένων καὶ πόλεων παρὰ τὰς ἐκβολὰς τούτων τῶν ποταμῶν παρείχεν εἰς τὸ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐμπόριον τὸ ἀναγκαῖον στήριγμα. Τί δὲ ἔπραξεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα προαγάγῃ αὐτὸ καὶ παράσχω εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ συριακοῦ βαθυπέδου ἄμεσον ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν πρὸς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ πρὸς τὰς χώρας τοῦ ἄνω Ἰνδοῦ· πῶς ἐμελέτα νὰ εὕρῃ καὶ ἄλλην θαλασσίαν ὁδὸν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου περὶ τὴν χερσόνησον τῆς Ἀραβίας μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῶν

πλησίον τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας· πῶς ἐσκόπει νὰ χαράξῃ στρατιωτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ὁδοὺς ἀπὸ ταύτης τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς δυσμὰς παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς μεσογείου θαλάσσης· καὶ πῶς τέλος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ εὕρῃ κοινωνίαν τινὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Βορείου καὶ ἔπειτα τοῦ Νοτίου ὠκεανοῦ διέταξε νὰ ναυπηγήσῃσι πλοῖα ἐκ τῶν δασῶν τῆς Ὑρκανίας, περὶ πάντων θὰ εἶνε ὁ λόγος ἐν τοῖς ἐξῆς.

Ἐνταῦθα δὲ ἀξία σημειώσεως εἶνε ἄλλη τις ἔποψις, ἡ ἑναρξίς τῆς μίξεως τῶν ἐθνῶν, ἐν ἣ ὁ Ἀλέξανδρος κατείδε τὸν σκοπὸν ἅμα καὶ τὸ μέσον τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. Ἐν διαστήματι δέκα ἐτῶν ἀνεκαλύφθη καὶ κατεκτήθη κόσμος ὁλόκληρος, κατέπεσον οἱ φραγμοὶ οἱ διαχωρίζοντες Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, καὶ ἤνοιξαν αἱ ὁδοὶ αἱ μέλλουσαι νὰ συνδέσωσι πρὸς ἀλλήλας τὴν Ἑφῶν καὶ Ἑσπερίαν. Ἀρχαῖος δὲ τις συγγραφεὺς λέγει, ὅτι «ὥς ἐν κρατῇρι φιλότητος ἀνέμιξε τὰ στοιχεῖα παντὸς ἐθνικοῦ βίου, καὶ τὰ ἔθνη πίνοντα ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου κρατῆρος ἐλησμόνησαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἔχθραν καὶ τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν»¹.

Δὲν εἶνε ἐδῶ ὁ τόπος νὰ καταδείξωμεν, ὅποια ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τ' ἀναπτυχθέντα ἐκ ταύτης τῆς ἐθνομίξιας. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν ἱστορίαν τῶν ἐφεξῆς αἰώνων. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ αὐτῆς διαγινώσκονται αἱ τάσεις, αἵτινες μετέπειτα ὁσημέραι εὐρύτερον ἐξαπλοῦνται, περὶ τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην, τὴν θρησκείαν καὶ περὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ θέλησιν. Αἱ τάσεις αὗται πολλάκις μὲν εἶνε ὠμαί, πολλάκις δὲ καταλήγουσιν εἰς ἔκφυλα γεννήματα, διὰ μέσου τῶν ὁποίων μόνον τὸ βλέμμα τῆς ἱστορίας τὸ διὰ πολλῶν αἰώνων διῆκον δύναται ν' ἀνακαλύψῃ τὴν κατὰ βάθος ἐνεργοῦσαν ἰσχυρὰν ὁρμὴν τῆς προόδου. Καὶ ἡ μὲν ἐλληνικὴ τέχνη οὐδὲν κέρδος ἐπορίσθη, θελήσασα τὸ μὲν ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν ἀρμονικῶν ἀναλογιῶν ν' ἀναβιδάσῃ εἰς τὸν ἀσιατικὸν κόμπον τῶν ὑπερβολικῶν

¹) [Πλουτάρχου] Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης Α', 6 «ὥσπερ γὰρ ἐν κρατῇρι φιλότητος μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἔθνη, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην ἡγεῖσθαι προσέταξε πάντας κτλ.»

ἔγκων, τὸ δὲ ἰδεῶδες τῶν ἰδίων αὐτῆς παραστάσεων νὰ ὑπερβῇ διὰ τῆς θαυσιμίας τῶν πολυτίμων ὑλικῶν καὶ τῆς πραγματώδους ἀπολαύσεως τῶν ὀφθαλμῶν. Ἡ στυγνὴ μεγαλοπρέπεια τῶν αἰγυπτιακῶν ναῶν, τὰ φαντασιώδη οἰκοδομήματα τῶν ἀνακτόρων καὶ αἰθουσῶν τῆς Περσεπόλεως, τὰ πελώρια ἐρείπια τῆς Βαβυλῶνος καὶ τὰ ἰνδικὰ ἀρχιτεκτονήματα μετὰ τῶν ὀφιοειδῶν αὐτῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰς τοὺς χίονας ὑποκειμένων ἐλεφάντων, πάντα ταῦτα, ἀναμιγνύμενα πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς ἰθαγενοῦς τέχνης, ὑπῆρξαν πάντως εἰς τὸν Ἑλληνα καλλιτέχνην πλούσιος θησαυρὸς νέων ἀντιλήψεων καὶ σχεδιασμάτων. Ἀλλ' αἱ ἐμπνεύσεις ἐξώκελλον ἤδη εἰς τὸ τερατώδες· ἀρκεῖ ν' ἀναλογισθῶμεν τὸ τεράστιον ἐκεῖνο σχέδιον τοῦ Δεινοκράτους τοῦ νὰ λαξεύσῃ τὸν Ἀθωνα ὡς ἀνδριάντα τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὗ τινος ἢ μὲν μία χεὶρ ἔμελλε νὰ κρατῇ μυρίανδρον πόλιν, ἐκ δὲ τῆς ἐτέρας νὰ ῥέῃ χεῖμα ῥοῦς εἰς τὴν θάλασσαν διὰ πελωρίων καταρράκτων. Ἀλλὰ πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ τέχνη οὕτως ἐξεγερθεῖσα καὶ μεγαλυνθεῖσα ἀνυψώθη ἐφεξῆς ἐν μὲν ταῖς προσωπογραφίαις τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἀνδριάντων τῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀλήθειαν καὶ ζωρότητα τοῦ ἀτόμου, ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πλαστικαῖς συνθέσεσιν, οἷαι αἱ Περγαμῆναι—εἰς τὴν τολμηροτάτην ἔκφρασιν σφοδροτάτων παθῶν καὶ εὐρυτενῶν ἰδεῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπῆλθε ῥαγδαία παρακμὴ, καθ' ὅσον ἢ μὲν πολυτέλεια ἀπέβη κενή, ἢ δὲ ἀριστοτεχνία ἐξέπεσεν εἰς καλλιτεχνικὴν βιομηχανίαν.

Καὶ ἡ ποιητικὴ τέχνη ἐσπούδασε νὰ κερδίσῃ, μετασχοῦσα τοῦ νέου τούτου βίου· διότι ἐν τῇ λεγομένῃ νέᾳ κωμῳδίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἀνέπτυξε λεπτότητα ψυχολογικῆς παρατηρήσεως καὶ ἀριστοτεχνίαν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν παραστάσεων τοῦ καθημερινοῦ, τοῦ μικροῦ οὕτως εἰπεῖν κοινωνικοῦ βίου, τοῦ τε πραγματικοῦ καὶ τοῦ εἰδυλλιακῶς πλαστοῦ· αὕτη δὲ ἢ ἀριστοτεχνία καθιστᾷ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπαισθητότερον, πόσον οἱ τότε ἄνθρωποι μακρὰν ἀπέχον τῆς ἀρχαίας ὁρμῆς τῶν κοινῶν συμφερόντων, τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ παθῶν, δι' ὧν γίνεται ὁ

βίος βιωτός. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, τραπεῖσα εἰς τὸ ἀτομικὸν καὶ πραγματῶδες, δὲν ἐπορίσθη νέας τρίβους οὔτε ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ἀγώνων, οὔς εἶδε τανῦν συντελουμένους, οὔτε ἐκ τῶν νέων ἐκπληκτικῶν πλασμάτων τῶν ἐξ ἐκείνων ἀναφανέντων, ἐκτὸς ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ὑπολάβῃ ὡς νέαν ὁδὸν τὴν γαλλιαμβικὴν ποίησιν τῶν ἀποκόπων¹. Δὲν ἐδυνήθη δὲ νὰ ιδιοποιηθῇ τὴν πολύχρωμον μεγαλοπρέπειαν τῶν περσικῶν μύθων οὐδὲ τὴν ὑπεράνθρωπον σεμνότητα τῶν μονοθεικῶν ψαλμῶν καὶ προφητειῶν· ἀλλ' ὅσάκις ἠθέλησε νὰ μεταρσιωθῇ ὑπεράνω τοῦ προσφιλοῦς καθημερινοῦ βίου, ἐπανήλθεν εἰς τοὺς κλασικοὺς αὐτῆς χρόνους, ἐπέτρεψε δὲ εἰς τὴν Ἀνατολὴν νὰ κληροδοτήσῃ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὴν μνήμην τοῦ κοινοῦ ἥρωος Ἰσκανδερ διὰ μυρίων φημηγοριῶν καὶ ᾠσμάτων. Μεταξὺ δὲ τῶν διὰ τοῦ λόγου τεχνῶν τῶν Ἑλλήνων μόνον ἡ νεωσύτης ἡ παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἔτι ζῶσα καὶ ἀκμάζουσα ἐπεχείρησε νὰ προσλάβῃ νέους τύπους, καὶ αὕτη ἡ λεγομένη Ἀσιανὴ ῥητορεία, πλουσία εἰς ἄνθη καὶ κοσμήματα, εἶνε χαρακτηριστικὸν προϊόν τῶν χρόνων τούτων.

Γονιμωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἐν ταῖς ἐπιστήμας ἀρξάμενη ἀναμόρφωσις. Διότι ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἔδωκε ζῶν ἐκ τὸν μεγαλοπρεπῆ ἐκείνον ἐμπειρισμόν, οὔτινος ἔχρηζεν ἡ ἐπιστήμη, ἵνα κατισχύσῃ τοῦ ἀπεράντου ὕλικου, ὅπερ αἱ στρατεῖαι τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέσώρυσαν χάριν παντὸς κλάδου τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ὁ βασιλεὺς, μαθητὴς καὶ αὐτὸς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ οἰκείως ἔχων πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶχον ἕως τότε κατορθώσῃ αἱ μελέται τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, φιλοσόφων καὶ ῥητόρων, ἐπεδείκνυε πάντοτε ζωηρὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον. Ἄνδρες δὲ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους κλάδους τῆς ἐπιστήμης, παρακολουθοῦντες αὐτὸν κατὰ τὰς στρατείας παρετήρουν, ἡρεῦνων, συνέλεγον, κατεμέτρουν τὰς νέας χώρας

¹) [Περὶ τοῦ Ἀλεξανδρικοῦ τούτου εἶδους τῆς ποιήσεως, ὅπερ ἀπεμνήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἴδ. Ο. Ρίτσεκ Ἰστ. τῆς Ῥωμ. ποιήσ. κατὰ μετάφρ. Σ. Κ. Σακελλα οπουλοῦ Α', σ. 504 ἐξ. περὶ δὲ τοῦ ἐν χρήσει μέτρου αὐτοῦ, τοῦ γαλλιαμβικοῦ μέτρου, Σεμιτέλου Μερτρικ σ. 467. Σ. Μ.].

καὶ τὰς δι' αὐτῶν κυριωτέρας ὁδούς. Νέα ἐποχὴ ἤρχισε καὶ διὰ τὰς ἱστορικὰς μελέτας· διότι τῶρα ἦτο δυνατόν νὰ γείνωσιν ἔρευναι ἐπιτοπίως, νὰ παραβληθῶσιν αἱ φημηγορίαι τῶν λαῶν πρὸς τὰ μνημεῖα αὐτῶν, αἱ τύχαι πρὸς τὰ ἥθη αὐτῶν· παρὰ πάσας δὲ τὰς ἀπείρους πλάνας καὶ τὰ μυθεύματα τὰ ὑπὸ τῶν λεγομένων ἱστοριογράφων τοῦ Ἀλεξάνδρου διαδοθέντα μόνον κατὰ τούτους τοὺς χρόνους συνελέχθη τὸ ὕλικόν, καὶ εὐρέθη ἡ μέθοδος πρὸς μεγάλην ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἔρευναν. Ὑπὸ πολλὰς δὲ ἐπόψεις ἐδύνατο ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη νὰ διδαχθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀνατολίτου· ὅθεν καὶ ἡ μεγάλη παράδοσις ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἡ σπουδαία ἱατρικὴ τέχνη, ἣτις φαίνεται ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἰνδικῇ, καὶ αἱ ἰδιαιτέραι γνώσεις τῆς ἀνατομικῆς καὶ μηχανικῆς, ἃς εἶχον οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, προσέλαβον νέαν σημασίαν ἐν ταῖς χερσὶ Ἑλλήνων ἐρευνητῶν καὶ φιλοσόφων. Ἡ ἰδιόρρυθμος ἀνάπτυξις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἶχε παραστήσῃ μέχρι τοῦδε τὴν φιλοσοφίαν ὡς τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων· ἀλλὰ τῶρα ἐχειραφετήθησαν αἱ κατὰ μέρος ὁρμαὶ τῆς γνώσεως, καὶ ἤρχισαν ν' ἀναπτύσσωνται αἱ ἀκριβεῖς ἐπιστῆμαι, στηριζόμεναι ἐπὶ αὐτοτελοῦς ἐμπειρίας, ἐν ᾧ ἡ φιλοσοφία, διχογνωμοῦσα περὶ τῆς σχέσεως τοῦ νοῦ πρὸς τὰ πράγματα, ἀπεχάλει ἀνεπαρκῆ νῦν μὲν τὰ φαινόμενα πρὸς τὰ νοήματα, νῦν δὲ τὴν γνῶσιν πρὸς τὰ φαινόμενα.

Εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἔγκειται, ὅτι ἡ ἀνάπλασις τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν ὑπὸ ἠθικὴν, κοινωνικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔποψιν χωρεῖ βραδύτερον καὶ πλήν τινων μερικῶν ἐκρήξεων λεληθότως μᾶλλον. Ὁ δὲ νεωτερισμὸς ὑπὸ μὲν τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰσῆχθη κατὰ φυσικὸν λόγον παραπολὺ αἰφνιδίως, παραπολὺ ἀπαρασκευάστως καὶ πολλακίς βιαίως· μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἀντίδρασις, ἣτις ἐπὶ τῶν τριακονταετῶν πολέμων τῶν Διαδόχων ἐτάχθη ὅτε μὲν μετὰ τούτου, ὅτε δὲ μετ' ἐκείνου τοῦ κόμματος· ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι ἐπὶ τέλους ὁ νεωτερισμὸς ἀπέβη ἕξις, καὶ τροποποιούμενος ἀναλόγως τῶν ἐθνι-

κῶν διαφορῶν, προσέλαβε τοιούτους τύπους, καθ' οὓς ὁ βίος τῶν λαῶν ἐδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ διαμορφώνηται ὑπὸ μίαν ὁμοίαν καὶ κοινὴν ἀρχήν. Ἐπὶ τῆς βαθμυδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκλείψεως ἐθνικῶν προλήψεων, ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας προσπελάσεως ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ἀναγκῶν, τῶν ἡθῶν καὶ τῶν δοξασιῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἀμέσου καὶ θετικῆς ἐπαφῆς τῶν ἄλλοτε ἐχθρικῶς διακειμένων ἐθνικοτήτων ἰδρῦθη βίος παντάπασιν νέος καὶ ὄντως κοινωνικός. Καὶ ὅπως φέρ' εἰπεῖν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἰδέαι τινές, συνήθειαι τινες, τρόποι τινές μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ συρμοῦ ματυροῦσι τὴν ἐνότητα τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς μιξελληνικοὺς ἐκείνους χρόνους, καὶ, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ὑπὸ ὁμοίους τύπους ἐξεπονήθη παγκόσμιός τις πολιτισμός, ὅστις ἐπέβαλλεν ἐπὶ τε τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου καὶ παρὰ τὸν Ἰαξάρτην τοὺς αὐτοὺς κατὰ συνθήκην τρόπους ὡς ἰσχύοντας ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνίᾳ καὶ παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις τῶν ἀνθρώπων. Ἀττικὴ γλῶσσα καὶ ἀττικὸς τρόπος ἀπέβησαν ὁ κανὼν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Βαβυλῶνος, τῶν Βάκτρων καὶ τοῦ Περγάμου· ὅτε δὲ ὁ μακεδονικὸς ἐλληνισμὸς ἀπώλεσε τὴν πολιτικὴν αὐτοπαρξίαν ἀπέναντι τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἤρχισε ν' ἀποκτᾷ τὸ κράτος τοῦ συρμοῦ καὶ τῆς παιδείας ἐν Ῥώμῃ. Οὕτω λοιπὸν δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τὸν μακεδονικὸν ἐλληνισμόν τὴν πρώτην παγκόσμιον ἐνότητα. Ἐν ᾧ δὲ τὸ κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν οὐδὲν ἄλλο ἦτο, εἰμὴ ἐξωτερικὴ σωρεία πολλῶν ἀπεράντων χωρῶν, τῶν ὁποίων οἱ πληθυσμοὶ οὐδὲν ἄλλο κοινὸν εἶχον, εἰμὴ τὴν αὐτὴν δουλείαν, ἐν ταῖς χώραις τοῦ μακεδονικοῦ ἐλληνισμοῦ, καὶ ἀφ' οὗ διηρέθησαν εἰς διάφορα κράτη, παρέμεινεν ἡ ἀνωτέρα ἐνότης τῆς παιδείας, τῆς φιλοκαλίας, τοῦ συρμοῦ, ἢ ὅπως ἄλλως θέλει τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν ἀδιαλείπτως μεταλλάσσουσαν ἐκείνην ἰσοσταθμίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ θὰ ἐπιδρῶσι πάντοτε ἐπὶ τῆς ἡθικῆς καταστάσεως τῶν ἐθνῶν ἀναλόγως τῆς ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς πολιτείας ἀμέσου συμμετοχῆς ὀλίγων ἢ πολλῶν ἢ πάντων. Ὅθεν

ἡ αὐτὴ ἱστορικὴ ἀποτελμάτωσις, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας ἐνέμειναν εἰς τὰ ἡλιθιώτατα τῶν πολιτευμάτων, τὸ δεσποτικὸν καὶ ἱεραρχικόν, κατέστησε τοὺς πλείστους αὐτῶν ἐν ἀρχῇ ἐνεοὺς καὶ ἀδιαφόρους πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς αὐτοὺς ἀνυπολόγιστον μεταβολήν. Ἄν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος πολλάκις συνεμορφώθη πρὸς τὰ πατροπαράδοτα αὐτῶν ἔθιμα καὶ τὰς προλήψεις, τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι μόνον διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἦτο δυνατόν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ν' ἀνυψωθῶσιν ὑπεράνω ἑαυτῶν. Φυσικῶς τῷ λόγῳ ἡ ἐπιτυχία τούτων τῶν προσπαθειῶν ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος τῶν διαφόρων λαῶν ἦτο διάφορος· καὶ οἱ μὲν Οὐρῆσιοι καὶ Μάρδοι ἔπρεπε πρῶτον νὰ μάθωσι νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν, «οἱ Ὑρκανοὶ νὰ ζῶσιν ἔγγαμον βίον καὶ οἱ Σογδιανοὶ νὰ γηροκομῶσιν ἀντὶ νὰ φονεύωσι τοὺς γεγηρακότας αὐτῶν πατέρας»· ὁ δὲ Αἰγύπτιος ν' ἀρχίσῃ ν' ἀπομανθάνῃ τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀμοίρους κοινωνικῶν τάξεων ξένους, καὶ ὁ Φοῖνιξ τὰς φρικαλεότητας τῶν εἰς τὸν Μολοχ θυσιῶν του. Μόνον δὲ ὁ μετέπειτα χρόνος ἐδύνατο κατὰ μικρὸν νὰ διαμορφώσῃ νέον καὶ ὁμοιόμορφον τρόπον τοῦ εἶναι, διανοεῖσθαι καὶ πράττειν· τοῦτο δὲ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαίων ἀσιατικῶν λαῶν ἡ βῆσις τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν σχέσεων τῶν τε προσωπικῶν καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ δικαίου ὠρισμένων περιείχετο ἐν τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπορίζετο βεβαιότητα καὶ ἰσχύν, ἐν ᾧ παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἕλλησιν ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ἠθικῶν ἀρχῶν. Νὰ φωτίσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν δεσμῶν τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς δουλικῆς εὐσεβείας, νὰ ἐξεγείρῃ ἐν αὐτοῖς τὴν θέλησιν καὶ δύναμιν αὐτοτελοῦς διανοίας καὶ ν' ἀνυψώσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ν' ἀποδεχθῶσι πάντα τὰ ἐπακόλουθα τὰ τε σωτήρια καὶ τὰ ἐπικίνδυνα, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ χειραφετήσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸν ἱστορικὸν βίον, τοῦτο ἦτο τὸ ἔργον, ὅπερ ὁ μακεδονικὸς ἐλληνισμὸς ἐπεχείρησε νὰ ἐκτελέσῃ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἐν μέρει ἐξετέλεσεν, ἂν καὶ ὀφθαίτερον μόνον.

Ταχύτερον καὶ ὀριστικώτερον ἐξεδηλώθη ἡ ἀναμόρφωσις τῆς

ἠθικῆς καταστάσεως ἐν τῷ μακεδονικῷ καὶ ἑλληνικῷ ἔθνει. Κοινὸν μὲν ἔχουσιν ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐπίτασιν τῆς δυνάμεως καὶ θελήσεως, τὴν ὑπερβολικὴν ἔντασιν τῶν ἀξιώσεων καὶ τῶν παθῶν, τὸν πρόσκαιρον βίον καὶ τὸ ἀσύστολον πραγματῶδες· ἀλλὰ καὶ πόσον διάφορα εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν! Ὁ μὲν Μακεδὼν, ὅστις πρὸ τριῶν δεκαετηρίδων κατείχετο ὑπὸ ἀγροτικῆς ἀπλοϊκότητος, καὶ προσηλωμένος εἰς τὸ ἔδαφος ἤρκεϊτο εἰς τὸν ἀδιάφορον καὶ μονότονον βίον τῆς πτωχῆς πατρίδος του, τανῦν οὐδὲν ἄλλο εἶχε κατὰ νοῦν, εἰμὴ δόξαν, σθένος καὶ ἀγῶνα· αἰσθάνεται ἑαυτὸν δεσπότην νέου κόσμου, καὶ μᾶλλον ὑπερηφανεύεται διότι τὸν περιφρονεῖ ἢ διότι τὸν κατέκτησεν· ἐκ δὲ τῶν ἀτελευτήτων στρατειῶν ἀπεκόμισε τὸ τραχὺ ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς φιλαυτίας, τὸ ψυχρὸν ἐκεῖνο στρατιωτικὸν ἀπότομον ἦθος, τὴν περιφρόνησιν τοῦ κινδύνου καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, ἅπερ ἐπὶ τῶν Διαδόχων πολλάκις ἀναφαίνονται ἐν τῇ γελοιογραφίᾳ. Ἐὰν δὲ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα χαράττουσιν εἰς τὸν τρόπον τοῦ διαλογίζεσθαι καὶ τὴν φυσιογνωμίαν τῶν λαῶν τὸν ἴδιον αὐτῶν τύπον, αἱ οὐλαὶ τοῦ δεκαετοῦς ἀσιατικοῦ πολέμου καὶ αἱ γραμμαὶ αἱ βαθέως χαραχθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀπαύστων κακουχιῶν καὶ τῶν παντοίων στερήσεων καὶ ἀκολασιῶν εἶνε ὁ τύπος τῶν Μακεδόνων. Ἀλλοία εἶνε ἡ φύσις τῶν κατ' οἶκον Ἑλλήνων. Τούτων ὁ καιρὸς παρῆλθεν. Οὔτε ἀπὸ τῆς ὁρμῆς πρὸς νέας πράξεις οὔτε ὑπὸ τῆς συνειδήσεως πολιτικῆς δυνάμεως ἀναπτερούμενοι, ἀρκοῦνται οἱ ἄλλοτε τοσοῦτον εὐρωστοὶ Ἕλληνες εἰς τὴν αἰγλήν τῶν ἀναμνήσεων· ὁ κομπασμὸς ἀναπληρῶνει παρ' αὐτοῖς τὴν δόξαν, καὶ ὑπερκορεσθέντες ἐκ τῶν ἀπολαύσεων, ἐπιζητοῦσι πολὺ μᾶλλον τὸν ἐπιπόλαιον αὐτῶν τύπον, τὴν μεταλλαγὴν, ὅσον δὲ μᾶλλον εἶνε ἐπιπόλαιον, ἄφρον καὶ «παρρησιαστικὸν» τὸ ἄτομον, τόσον μᾶλλον ἀποφεύγει νὰ ὑποβληθῇ εἰς πᾶσαν εὐθύνην καὶ ἐξουσίαν, καὶ τόσον μᾶλλον ὅλος ὁ ἑλληνισμὸς ἀσύντακτος καὶ ἀπειθάρχητος ἐκτρέπεται εἰς ἐκείνην τὴν πνευματῶδη μέν, ἀλλ' ἐπιπόλαιον καὶ νευρικὴν πολυπραγμοσύνην καὶ σχολαστικὴν παι-

δείαν, τὴν σημαίνουσιν τὸ τελευταῖον στάδιον ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν· πᾶν ὅ,τι θετικόν, πᾶν ὅ,τι στηρίζει καὶ συγκρατεῖ, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ συναίσθημα τῆς ἀποσχωριάσεως ἐκλείπει· καὶ οὕτω συνετελέσθη τὸ ἔργον τοῦ φωτισμοῦ.

Δύναται δὲ νὰ εἴπῃ τις ὅτι ὁ φωτισμὸς οὗτος, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἰσοπεδωτικὸς καὶ ἀπεχθής, συνέτριψεν ὅμως τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ κατέστησε δυνατὴν πνευματικωτέραν τινὰ τῆς θρησκείας ἀνάπτυξιν· καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικώτερον παρὰ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο φαινόμενον τῆς τῶν θεῶν ἀναμίξεως, τῆς θεοκρασίας, ἣτις κατὰ τὰς ἐφεξῆς ἑκατονταετηρίδας προσείλκυσε ἐν αὐτῇ ἅπαντας τοὺς λαοὺς τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἐὰν εἶνε ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὅτι οἱ θεοί, αἱ λατρεῖαι καὶ οἱ μῦθοι τῆς εἰδωλολατρίας εἶνε ἡ κυριωτάτη καὶ ζωηροτάτη ἔκφρασις τῆς ἐθνογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς διαφορᾶς τῶν λαῶν, ἐν τούτῳ ὑπῆρχεν ἡ μεγίστη ὁυσχέρεια διὰ τὸ ἔργον, ἕπερ ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε νὰ κατορθώσῃ. Ἐπειδὴ δὲ πρώτιστα πάντων ἡ σκοπούμενη ἐκείνη ἐνότης ἔπρεπε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ, ἔπραξεν ἔργον συνετῆς πολιτικῆς, πλήξας τὴν εὐαίσθητον χορδὴν τοῦ πράγματος διὰ τῆς προσλήψεως εἰς τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ οὐ μόνον τοῦ Λυκίου μάντεως Ἀριστάνδρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰνδοῦ γυμνοσοφιστοῦ Καλάνου καὶ τοῦ Πέρσου μάγου Ὀσθάνου¹⁾· ὁσάκις δὲ ἀπετείνετο πρὸς τὰς θεότητας τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν, τῶν Βαβυλωνίων, πρὸς τὸν Βάαλ τῆς Ταρσοῦ καὶ τὸν Ἰεχωβά τῶν Ἰουδαίων καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ πιστοὶ αὐτῶν, ἐξετέλει δὲ πάσας τὰς ἱερουργίας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς λατρείας αὐτῶν, παρέλειπε τὴν σημασίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ὡς ἄλυτον ἔτι ζήτημα, ἅπαντῶν ἴσως ἐνιαχοῦ δοξασίας καὶ ἀποκρύφους διδασκαλίας σοφῶν ἱερέων, αἵτινες κατὰ τὴν πανθειστικὴν ἢ

¹⁾ Πλινίου Hist. Nat. XXX, 2 (ἐκδ. Detlef. § 11) non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthane comitatus ejus exornatus planeque quod nemo dubitet orbem terrarum peragravit etc.

μονοθεϊστικὴν ἢ μηδενιστικὴν ἐρμηνείαν τῆς δημώδους πίστεως ἀν-
τεστοίχουν πρὸς τὰ ἐκ τῆς φιλοσοφίας διδάγματα τῶν πεπαιδευμέ-
νων Ἑλλήνων¹. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ βασιλέως θὰ ἐπενήργησεν
οὐκ ὀλίγον ταχέως εἰς κύκλους αἰεὶ εὐρυτέρους· καὶ ἤδη ἤρχισαν
τολμηρότερον, ἢ ὅσον ἄλλοτε συνέβαινεν ἐν Ἑλλάδι, νὰ οἰκαιοποι-
ῶνται ξένους θεοὺς καὶ τοὺς πατρίους θεοὺς ν' ἀνευρίσκωσιν ἐν
τοῖς ἀλλοδαποῖς, νὰ παραβάλλωσι τοὺς φημηγορικούς κύκλους
καὶ τὰς θεογονίας τῶν διαφόρων λαῶν καὶ νὰ καταδεικνύωσι τὴν
συμφωνίαν αὐτῶν· ἤρχισαν νὰ πείθωνται, ὅτι πάντες οἱ λαοὶ
κατ' εἰκόνα μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῇ ἐτίμων ἐν τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς
τὴν αὐτὴν θεότητα, καὶ ἐσπούδαζον, μᾶλλον ἢ ἥττον ἐμβαθύνοντες,
νὰ ἐκφράσωσι τὸ αὐτὸ προαίσθημα περὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ
ἀπολύτου καὶ τοῦ ἐσχάτου τέλους καὶ αἰτίου τῶν πραγμάτων,
καὶ ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν θείων ὀνομάτων, προσόντων καὶ ἐπιτη-
δευμάτων εἶνε ἐξωτερικαὶ μόνον καὶ τυχαῖαι, ἃς ὀφείλομεν νὰ ἐπα-
νορθώσωμεν, καὶ διὰ βαθυτέρας μελέτης νὰ εὕρωμεν τὴν σημασίαν
αὐτῶν.

Καὶ οὕτως ἔγεινε καταφανές, ὅτι ὁ καιρὸς τῶν τοπικῶν καὶ
ἐθνικῶν, τουτέστι τῶν εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν, παρῆλθε, καὶ
ὅτι τέλος ἡ ἀνθρωπότης ἐνωθεῖσα ἔχρηζε καὶ ἦτο δεκτικὴ μιᾶς καὶ
καθολικῆς θρησκείας· διότι καὶ αὕτῃ ἡ θεοκρασία οὐδὲν ἄλλο ἦτο,
εἰμὴ ἀπόπειρα, ὅπως διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν διαφόρων ἐκείνων
θρησκευτικῶν συστημάτων παραχθῇ μία ἐνότης· ἡ διαφορὰ εἶνε
ὅτι ἡ ἐνότης αὕτη δὲν ἦτο ποτὲ δυνατὸν πράγματι νὰ κατορθωθῇ
κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

Τὸ ἔργον λοιπὸν τῶν αἰώνων τοῦ μακεδονικοῦ ἐλληνισμοῦ ἦτο
ὅτι παρήγαγε τὰ στοιχεῖα ὑψηλοτέρας τινὸς καὶ ἀληθεστέρας ἐνό-
τητος· αὐτὸς ἀνέπτυξε τὸ συναίσθημα τοῦ πεπερασμένου καὶ τῆς

¹) Εἰς τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 372) περὶ τοῦ Ἀμμωνίου εἰρημένχ δύναται τις νὰ
προσθήσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ('Αλεξ. ΚΖ') « λέγεται δὲ καὶ Ψάμμωνος ἐν Αἴ-
γυπτῳ τοῦ φιλοσόφου διακούσας ἀποδεξασθαι μάλιστα τῶν λεγθέντων ὅτι πάντες οἱ ἄν-
θρωποι βασιλεύονται ὑπὸ θεοῦ· τὸ γὰρ ἄρχον ἐν ἑκάστῳ καὶ κρατοῦν θεῖόν ἐστιν κτλ. ».

ἀδυναμίας, τὴν ἀνάγκην τῆς μετανοίας καὶ τῆς παραμυθίας, τὴν δύναμιν τῆς βαθυτάτης ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀνυψώσεως μέχρι τῆς ἐν Θεῷ ἐλευθερίας καὶ τῆς ιδέας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶνε οἱ αἰῶνες, καθ' οὓς ὁ κόσμος καὶ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων ἀπεξενώθησαν τῆς θεότητος, περιέπεσον εἰς τὴν ἐσχάτην διαφθοράν καὶ ἀπελπισίαν, καὶ ἀκούεται ὁσημέραι ζωηροτέρα ἡ φωνὴ ἡ ἐπικαλουμένη τὸν σωτῆρα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεπλήρωσεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀνθρωπομορφισμόν τῆς ἐλληνικῆς εἰδωλολατρίας· ἄνθρωπος ὢν ἔγεινε θεός· εἰς αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν ἀνήκει τὸ κράτος τοῦτου τοῦ κόσμου· ἐν αὐτῷ ὁ μὲν ἄνθρωπος μεταρσιοῦται εἰς τὸ ἀκρότατον ὕψος τοῦ πεπερασμένου, ἡ δὲ ἀνθρωπότης ταπεινοῦται μέχρι τοῦ νὰ προσκυνῇ ἐκεῖνον, ὅστις εἶνε εἷς τῶν θνητογενῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Μετάδοσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μηδίαν. — Θάνατος τοῦ Ἡφαιστίωνος. — Πόλεμος κατὰ τῶν Κοσσαίων. — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα. — Πρεσβεΐαι. — Ἀποστολαὶ εἰς τὴν νότιον θάλασσαν, παρασκευαί, νέα σχέδια. — Νόσος τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Θάνατος αὐτοῦ.

Μέγας στρατηγὸς τῶν νεωτέρων χρόνων μετὰ τὸ πέρασ ἐπὶ πολεμικῶν ἐτῶν γράφει ὅτι τόσαι ἐκστρατεΐαι τὸν ἐγήρασαν· καὶ ἐν τούτοις, ὅτε ἤρχισεν αὐτάς, ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας, ἐν ἀρχῇ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἔτους αὐτοῦ¹. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐστράτευσε μὲν ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἀδιαλείπτως, καὶ ἔλαβε τραύματα βαρέα, ἐν οἷς τινὰ ἐπικίνδυνα· ὑπέστη δὲ διαρκεῖς ταλαιπωρίας, ἀγωνίας καὶ παροξυσμοὺς ἀνυπολογίστων τολμημάτων, καὶ ὑπέμεινε τὰ ὀδυνηρὰ ἐκεῖνα παρὰ τὸν Ἰφασιν γεγονότα καὶ τὴν φοβεράν ἐκείνην πορείαν διὰ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας καὶ τὴν ἐν Ὠπιδί στάσιν τῶν παλαιμάχων· ἐφόνευσε δὲ τὸν Κλεῖτον καὶ διέταξε νὰ θανατώσῃ τὸν Φιλώταν καὶ Παρμενίωνα. Καὶ αἱ μὲν παραδόσεις δὲν λέγουσιν, ἂν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμά του διετήρησαν τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν ἑντάσιν, ἣν εἶχον κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἐκστρατεΐαν καὶ ἐν Γρανικῷ, ἥ ἂν ἤρχισεν νὰ γίνηται « νευρικός », καὶ νὰ αἰσθάνηται ἑαυτὸν προώρως γηράσκοντα. Ἀλλ' ὁ ἐφεξῆς χρόνος ἐπεφύλαττεν εἰς αὐτὸν νέας καὶ ἀλγεινὰς συγκινήσεις.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν παλαιμάχων ἐκ τῆς Ὠπιδος ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀναβαίνων πρὸς τὰ Ἐκβάτανα.

Διότι μάλιστα ἡ Μηδία εἶχε πάθη πολλὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἰν-

¹) « Tant de campagnes laborieuses, qui avaient usé mon tempérament et mon âge avancé, qui commençait à me faire ressentir les infirmités, qui en sont la suite nécessaire, me faisait entrevoir comme prochaine la fin de ma carrière » Oeuvres de Frédéric le Grand VI, p. 2.

δικῇ ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως ὑπὸ τῆς ἀκολασίας καὶ ὑπεροφίας τῶν Μακεδόνων ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς παρὰ πᾶσαν ταύτην τὴν καταπίεσιν καὶ τὸν πολλαπλοῦν ἐρεθισμόν πρὸς ἀποστασίαν παρέμειναν πιστοί. Καὶ ὁ μὲν Βαρυάξης, ὅστις ματαίως ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ σατράπου Ἀτροπάτου εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐχ ἦπτον θά ὑπῆρχον ἐκεῖ οὐκ ὀλίγοι ἀφορμαὶ πρὸς ἀνάκρισιν, διευθέτησιν καὶ ἐξομάλισιν· ἰδίως δὲ ἡ διαρπαγὴ τοῦ θησαυροῦ καὶ ἡ φυγὴ τοῦ Ἀρπάλου θ' ἀπήτουν ἀκριβεστέρας διατάξεις. Ἔτι δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ὁρέων λεωφόρος δὲν ἦτο εἰσέτι τόσον ἀσφαλῆς, ὅσον ἀπῆτει ἡ ζωηρὰ ἐμπορικὴ συγκοινωνία ἡ μεταξὺ τῶν συριακῶν σατραπειῶν καὶ τῶν ἄνω χωρῶν. Μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν φυλῶν τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Καρμανίας οἱ Κοσσαῖοι οἱ ληστρικοὶ κάτοικοι τοῦ ὄρους Ζάγγρου, ἦσαν ἔτι ἀνυπότακτοι καὶ πᾶσα μετακόμισις, διὰ τῶν μηδικῶν στενῶν διερχομένη, ἂν μὴ συνωδεύετο ὑπὸ σπουδαίας φρουρᾶς, ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν. Οὗτοι περίπου ἦσαν οἱ λόγοι οἱ παρακινήσαντες τὸν βασιλέα ν' ἀναβάλλῃ μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος τὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐπάνοδον καὶ τὴν ἑναρξιν τῶν νέων πρὸς νότον καὶ δυσμὰς ἐπιχειρήσεων, χάριν τῶν ὁπίων αἱ παρασκευαὶ ἦσαν ἐν πληρῇ ἐνεργείᾳ.

Θὰ ἦτο περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 324, ὅτε ὁ βασιλεὺς, ἀπελθὼν τῆς Ὠπιδος, ἐπορεύετο διὰ τῆς συνήθους μηδικῆς ὁδοῦ πρὸς τὰ Ἐκβάτανα¹⁾· τὰ δὲ στρατεύματα, διηρημένα εἰς πολλὰ τμήματα, ἠκολούθουν διὰ τῶν βορείων διαμερισμάτων τῆς Σιττακηνῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος διῆλθε τὴν κώμην Κάρρας καὶ μετὰ

¹⁾ Ἰσιδώρ. τοῦ Χαζακ. σ. 248 (ἐν τοῖς Müller Geogr. Minor.). Ἀκριβεστερον παρηκολούθησε τὴν ὁδοποιρίαν ταύτην ὁ Masson (Journ. of the Asiat. Soc. XII [1850] σ. 97.) καὶ ὁ Mordtmann διεφώτισεν αὐτὴν (Bericht der Münchener Akad. 1876 IV, σ. 360 ἐξ.). Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 110), ὅστις περιέχει λεπτομερείας περὶ αὐτῆς τῆς ὁδοῦ (ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ χάσμα παρὰ τῷ Ἀρβιανῷ τὸ πρὸ τοῦ Ζ', 13), παραλείπει ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀπὸ τῶν Σούσων εἰς τὴν Ὠπιν πορείαν, καὶ διηγείται οὕτως ὥσαυτε ὁ Ἀλέξανδρος ὁρμώμενος ἀπὸ τῶν Σούσων ἔλαβε τὴν εἰς τὴν Μηδίαν ὁδόν.

τέσσαρας ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὰ Σάμβατα. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας ἑπτὰ, μέχρις οὗ συνῆλθον αἱ διάφοροι φάλαγγες. Μετὰ τριήμερον δὲ πορείαν ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Κέλωνας (Χολβάν) ὀλίγα μίλια τῶν στενῶν τοῦ Ζάγρου ἀπέχουσιν καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένην, οἵτινες, ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων μετοικισθέντες ἐνταῦθα, διετήρουν ἔτι τὴν τε γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη τὰ ἐλληνικά, ἂν καὶ ὄχι καθαρὰ. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύετο εἰς τὴν χώραν τὴν περὶ τὰ στενά τῆς Βαγιστάνης¹. ἐπεσκέφθη δὲ τοὺς περιβοήτους παραδείσους τοὺς ἐν τῷ πρὸ τοῦ ὄρους πεδίῳ τοὺς καλουμένους Σεμιράμιδος κήπους. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω ἦλθεν εἰς τὰ Νυσαῖα πεδία², ἐν οἷς ἐτρέφοντο αἱ παμπληθεῖς ἵππων ἀγάλαι τῶν βασιλέων τῆς Περσίας· εὗρε δὲ πεντήκοντα ἕως ἐξήκοντα χιλιάδας ἵππων. Ἐνταῦθα διέτριψεν ἡ στρατιὰ ἓνα μῆνα. Ὁ σατράπης τῆς Μηδίας Ἀτροπάτης ἦλθε μέχρι τῶν ὁρίων τῆς σατραπείας εἰς προὔπαντησιν τοῦ βασιλέως, ἐκόμισε δέ, ὡς λέγεται, εἰς τὸ στρατόπεδον ἑκατὸν ἐφίππους γυναῖκας ὠπλισμένας διὰ πελέκεων καὶ πελτῶν, λέγων ὅτι εἶνε Ἀμαζόνες· τὸ δὲ ἱστόρημα τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς παραδόξωτάτας ἐπικοσμήσεις³.

¹) Καὶ νῦν ἔτι ἡ τοσοῦτον πλῆθος ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν ἔχουσα δυτικὴ εἰσοδος τῶν στενῶν τοῦ Bisitun (ἢ ὀρθότερον κατὰ τὸν Mordtmann Behistun ὀνομάζεται Tauk-i-bostan «τόξα τοῦ παραδείσου». Ὁ δὲ Διόδωρος (B', 13) διηγείται ὅτι ἡ Σεμίραμις κατεσκεύασε παρὰ τὸ ὄρος Βαγιστάνον παράδεισον, ὅστις εἶχε περίμετρον δώδεκα σταδίων· τὸ δὲ ὄρος κατεκόσμησε δι' ἀναγλύφων.

²) Ἡ θέσις τῶν Νυσαίων (φέρονται καὶ γραφαὶ Νησαίων καὶ Νισαίων Σ. Μ.) πεδίων κατὰ τὸν Mordtmann (σ. 369 ἐξ.) εἶνε δυτικώτερον, μετὰ τῆς Χαλωνίτιδος καὶ Καρίνης τοῦ Ἰσιδώρου, δηλ. μετὰ τῆς σημερινῆς Serpul καὶ Kerind. Βεβαίως ἔχει δίκαιον, ἰσχυρίζομενος ὅτι τὸ Nisaya, ὅπου Δαρείος ὁ Α' κατεπολέμησε τὸν Γαυμάταν, εἶνε αὐτὸ τὸ Νυσαῖον πεδίον. Ἄν δὲ ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Behistun τόπος τῆς μάχης Gikthauvatis (φρούριον ἱερὰκων) εἶνε παρὰ τὸ χωρίον Zidsch-Pai-Tak εἶνε ἄλλο ζήτημα.

³) Οὗτε ὁ Πτολεμαῖος οὗτε ὁ Ἀριστόβουλος ἱστόρησαν περὶ αὐτῶν (Ἀρξένανου Ζ', 18). Αἱ ὑπερβολαὶ ἀνάγονται εἰς τὸν Κλείταρχον (Στράβωνος Θ', σ. 420 πρὸς Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΜΑ'). Τὸν μῦθον τῶν Ἀμαζόνων ἐζήτησεν ἡ ἐποχὴ αὕτη τοῦ φωτισμοῦ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἱστορικῶς, καὶ εἶνε ἐνδεχόμενον ὅτι ὁ σατράπης τῆς Μηδίας, ἐνοχλούμενος ὑπὸ ἐρωτήσεων περὶ τούτου, παρέστησεν ἐπὶ τελους ὅτι ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ ἐν τῇ σατραπείᾳ τοῦ ὁμοῖον πρὸς τὰς Ἀμαζόνους. Διότι αἱ γυναῖκες τῶν νομαδικῶν ὀρεινῶν φυλῶν εἶνε τῶ ὄντι ἐλευθερώτεραι, τολμηρότεραι καὶ ῥωμαλεώτεραι τῶν ἄλλων Ἀσιατικῶν, ἐνεργῶς με-

Ἄλλὰ τὴν ἀνάπαυσιν ταύτην ἔμελλε νὰ διακόψῃ λυπηρόν τι συμβάν. Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀλέξανδρου ὑπῆρχον ὁ Εὐμένης καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Καὶ ὁ μὲν Εὐμένης ὁ Καρδιανός, ὅστις κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ γραφείῳ τοῦ βασιλέως, καὶ διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ δεξιότητα καὶ ἐμπιστοσύνην πολλαχῶς ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ, ἰδίως κατὰ τοὺς ἐν Σούσοις τελεσθέντας γάμους, ὅτε συνεζεύχθη μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀρταβάζου, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε καλὴν φήμην, προκειμένου περὶ χρημάτων. Ἐλέγετο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο πολὺ ἐλευθέριος πρὸς τὸν ἀπαραίτητον ἀρχιγραμματέα, ὅσας τὰ συμφέροντα τούτου ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ζῆλον τῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν. Διηγοῦνται δὲ ὅτι ἅπαξ μόνον — ἦτο δὲ τοῦτο ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ὅπου ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ τὰ ταμεῖά του εἶχον ἐξαντληθῇ, ἀνέθεσεν ὡς ἔντιμον λειτουργίαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας τὴν παρασκευὴν τοῦ ποταμίου στόλου — τοσοῦτον ἡγανάκτησε διὰ τὴν ἀπροσδόκητον διαγωγὴν τοῦ Καρδιανοῦ, ὥστε δὲν ἐδυνήθη νὰ μὴ δώσῃ εἰς αὐτὸν καλὸν τι μάθημα. Ὁ Εὐμένης ὤφειλε νὰ δαπανήσῃ τριακόσια τάλαντα· ἔδωκε δὲ μόνον ἑκατόν, δισχυρίζομενος ὅτι καὶ ταῦτα μόλις καὶ μετὰ βίας ἐδυνήθη νὰ συλλέξῃ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐγνώριζε τὸν πλοῦτόν του· καὶ δὲν ἐπετίμησε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη τὴν προσφορὰν· διέταξε δὲ νὰ πυρπολήσωσιν ἐν τῷ βάθει τῆς νυκτὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Εὐμένους, ἵνα παραδώσῃ αὐτὸν εἰς τὰ σκώμματα πάντων, ὅταν ἔντρομος ὑπὸ τοῦ πυρός, ὅπερ ἄλλως ἔμελλε πάραυτα ν' ἀποσθῇ, ἤθελε διατάξῃ νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς θησαυροὺς του. Ἄλλὰ τὸ πῦρ ἐξηπλώθη τοσοῦτον ταχέως, ὥστε κατεκάη ἅπασα ἡ σκηνὴ μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ

τέγουσαι πάντων τῶν ἐγχειρημάτων καὶ κινδύνων τῶν φυλῶν. Ὁ Malcolm (II, σ. 446 τῆς γερμ. μεταφ.) διηγείται ὡς αὐτόπτης πολὺ περίεργον παράδειγμα περὶ τῆς τόλμης καὶ δεξιότητος, μεθ' ἧς Κουρδικὴ τις νεῆνις ἤλαυνεν ἵππον. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀμαζόνων ὀνομάζει τοὺς ὑπὲρ καὶ κατὰ συγγραφείς. Ὁ Ὀνησίκριτος, εἰς τῶν ἀναιδεσμάτων ψευδολόγων ἀνεγίνωσκ' ποτε εἰς τὸν βασιλεῖα Λυσίμαχον τὸ περὶ τῶν Ἀμαζόνων οἰκεῖον χωρίον ἐκ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν ἀπομνημονευμάτων αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο δὲ μειδιάσας ὁ Λυσίμαχος ἀπήντησε «Καὶ ποῦ τότε ἦμην ἐγώ;»

ιδίως τῶν παμπληθῶν ἐγγράφων τῆς ἀρχιγραμματείας· ὁ δὲ ἐν τῇ τέφρᾳ εὐρεθεὶς τετηγμένος χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἀνῆρχετο εἰς τάλαντα ὑπὲρ τὰ χίλια. 'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος τὰ μὲν χρήματα ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ παραλάβῃ, εἰς δὲ τοὺς σατράπας καὶ στρατηγοὺς παρήγγειλε νὰ πέμψωσιν ἀντίγραφα τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῶν καὶ ὁδηγιῶν¹. Διὰ ταῦτα οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ Μακεδόνες ὀλίγον ἡγάπων τὸν Εὐμένην, ὅστις ὑπηρέτει μὲν «ἔχων γραφίδα καὶ πινακίδιον ἀντὶ λόγχης καὶ ἀσπίδος», εἶχε δέ, ὡς φαίνεται, παρὰ τῷ βασιλεῖ πολλὴν ἰσχύν καὶ ἀγαθὴν ὑπόληψιν. Πρὸ πάντων δὲ ὁ 'Ηφαιστίων, ὅστις ἕνεκα τῆς στενῆς πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον σχέσεως ἤρχετο πολλάκις μετ' αὐτοῦ εἰς ἐπαφὴν, δὲν ἠνείχετο αὐτόν, ὅπερ ἦτο λίαν φυσικὸν εἰς τὴν χαρακτῆρα τοῦ εὐγενοῦς Πελλαίου· διότι πάντα, ὅσα διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ, ἀποδεικνύουσι τὸ γενναῖον, ἵπποτικόν καὶ πλήρες ἀφοσιώσεως ἦθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπεριόριστον καὶ ὄντως συγκινητικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν βασιλέα. 'Ο δὲ 'Αλέξανδρος ἡγάπα αὐτόν ὡς συμπαίκτηρα τῆς παιδικῆς ἡλικίας· οὔτε δὲ ἡ αἴγλη τοῦ θρόνου καὶ τῆς δόξης οὔτε ἡ μεταβολὴ τοῦ τε ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου, ὧν ἕνεκα πολλοὶ οἰκειότατα πρὸς αὐτόν ἔχοντες ἀπηλλοτριώθησαν, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διαταράξωσιν τὴν ἐγκάρδιον αὐτῶν σχέσιν· ἡ φιλία τῶν εἶχεν ἐκείνην τὴν ἐνθουσιώδη τρυφερότητα τῆς νεανικῆς ἡλικίας, εἰς ἣν ἀμφοτέροι ἀνῆκον· τὸ ἱστορούμενον ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀνεγίνωσκε μίαν τῶν ἐπιστολῶν τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς γέμουσαν ἐπιτιμῆσεων καὶ παραπόνων, ἅτιν' ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τοῦ φίλου, ὁ δὲ 'Ηφαιστίων ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ὥμων αὐτοῦ συνανεγίνωσκε, καὶ ἔπειτα ὁ βασιλεὺς ἐπέθηκε τὴν

¹) *Πλουτάρχου* Εὐμέν. Β'. Τί ἐκ τοῦ ἱστορήματος τούτου ἐλήφθη ἐκ τοῦ Δούριδος καὶ εἶνε ἄρα ἀνάξιον πίστεως, δὲν ἐξετάζομεν. 'Ο,τι καθιστᾷ καθ' ὑπερβολὴν ὑποπτον τὸ διήγημα εἶνε τὸ ἀναφερόμενον χρηματικὸν ποσόν, ἐάν τις μάλιστα ἀναλογισθῇ ὅτι ἦσαν 38 οἱ λειτουργήσαντες τριήραρχοι. Παράδοξον εἶνε καὶ ὅτι τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἦτο κενόν («χρήματα οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ βασιλείῳ» κατὰ τὸν Πλούτ. ε. ἀ.) κατόπιν τῶν μεγάλων ἐν τῇ 'Ινδικῇ νικῶν.

σφραγίδα ἐπὶ τοῦ στόματος, παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ πῶς ἔχει τις ἀμφοτέρους νὰ φαντασθῇ¹.

Ὁ Ἑφαιστίων λοιπὸν καὶ ὁ Εὐμένης πολλάκις περιῆλθον εἰς ἔριδα πρὸς ἀλλήλους, ἡ δὲ ἀμοιβαία ἀπέχθεια δὲν εἶχε χρεῖαν μεγάλης ἀφορμῆς, ἵνα ἐκραγῇ εἰς νέαν διχοστασίαν. Δῶρόν τι, πρὸ μικροῦ δοθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν Ἑφαιστίωνα, ἤρκεσεν ὅπως ἐξεγείρῃ σφοδρότατον τὸν φθόνον τοῦ Καρδιανοῦ, καὶ προκαλέσῃ λογομαχίαν, καθ' ἣν ἀμφότεροι ἐλησμώνησαν ἑαυτοὺς καὶ πᾶσαν ἀνασχοπὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεμβὰς διέκοψε τὴν λυπηρὰν ἔριδα, εἰς μὲν τὸν Εὐμένην δοὺς ὅμοιον δῶρον, τὸν δὲ Ἑφαιστίωνα ὀνειδίσας, ὅτι τόσον παρεγνώριζεν ἑαυτὸν καὶ τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν, ἀπήτησε δὲ παρ' ἀμφοτέρων τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι τοῦ λοιποῦ θ' ἀποφεύγωσι πᾶσαν διχόνοιαν καὶ θὰ συνδιαλλαγῶσιν. Ἀλλ' ὁ Ἑφαιστίων ἡρνεῖτο, ὡς ὁ βαρέως προσβεβλημένος, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μόλις καθυσύχασεν αὐτόν· χαριζόμενος δὲ εἰς τὸν φίλον ὁ Ἑφαιστίων ἔτεινε τέλος τὴν χεῖρα πρὸς συνδιαλλαγὴν².

Μετὰ ταῦτα τὰ γεγονότα καὶ τριακονθήμερον ἀνάπαυσιν ἐν ἐν τῷ Νυσαίῳ πεδίῳ ἀνέζευξεν ὁ στρατὸς πρὸς τὰ Ἑκβάτανα καὶ ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, λήγοντος περίπου τοῦ Ὀκτωβρίου, ἔφθασαν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην καὶ πλουσίαν πόλιν³. Εἶνε λυπηρὸν ὅτι αἱ παραδόσεις οὐδὲν ἀφηγοῦνται περὶ τῶν διατάξεων, ὁργανώσεων καὶ κτισμάτων⁴, ὅσα ἐν Ἑκβατάνοις, ὡς φαίνεται, ἀπησχόλησαν ἰδιαιτέρως τὴν δραστηριότητα τοῦ βασιλέως· ἀφθονώτεροι εἶνε

1) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΑΘ'.

2) Τοῦτο περίπου δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου Εὐμ. Β' καὶ τῶν δύο πρώτων στίχων μετὰ τὸ χάσμα τοῦ Ἀρριανοῦ Ζ', 13.

3) Αἱ γρονολογίαι ἐξάγονται ἐκ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 110), ὅστις ἀποδίδει εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Ὠπίδος εἰς τὰ Ἑκβάτανα πορείαν περὶ τὰς πεντήκοντα ἡμέρας.

4) Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσληφθῇ τὸ σημεῖωμα τοῦ Πολυβίου (Ι, 27, 3) ὅτι ἐν Μηδίᾳ ἐκτίσθησαν πολλὰ ἑλληνικαὶ πόλεις καθ' ὑπήγησιν τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου.

περὶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἑορτῶν, ὅσαι ἐτελέσθησαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Μηδίας, μάλιστα δὲ τῶν Διονυσίων ¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔστησε τὴν ἑδρὰν αὐτοῦ ἐν τοῖς βασιλείοις. Τὰ βασίλεια ταῦτα, μνημεῖον ἐκ τῶν χρόνων τοῦ μηδικοῦ μεγαλείου, ἔκειντο ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἶχον περίμετρον ἑπτὰ σταδίων, ἡ δὲ πολυτέλεια τούτου τοῦ οἰκοδομήματος προσήγγιζεν εἰς τὸ μυθῶδες· διότι ἅπασα μὲν ἡ ξυλεία ἦτο ἐκ κέδρου καὶ κυπαρίσσου· οἱ δὲ δοκοί, τὰ φατνώματα καὶ οἱ κίονες τῶν τε στοῶν καὶ τῶν ἐνδοτέρων δωματίων ἦσαν ἐπίχρυσοι καὶ ἐπ'ἀργυροῖ· κέραμοι δὲ ἀργυραῖ ἀπετέλουν τὴν στέγην τῆς οἰκοδομῆς. Ὁμοίως ἦτο κεκοσμημένος καὶ ὁ πλησίον τῶν βασιλείων ναὸς τῆς Ἀναΐτιδος· οἱ κίονες αὐτοῦ ἦσαν ἐστεμμένοι διὰ χρυσῶν κιονοκράνων, ἡ δὲ στέγη ἀπετελεῖτο ἐκ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κεράμων ². Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλὰ τούτων τῶν πολυτίμων κοσμημάτων εἶχον ἀφαιρῆθαι ὑπὸ τῆς φιλόρπαγος ὀρέξεως τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν, οἵτινες εἶχον διαπράξῃ τοσαύτας καταστροφὰς ἐν Μηδίᾳ, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἐπαρουσίαζεν ἔτι εἰκόνα ἀξιοθαυμάστου μεγαλοπρεπείας. Τὰ δὲ περίξ τῆς ἑδρας τοῦ βασιλέως ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὴν πολυτέλειαν αὐτῆς. Ὅπισθεν μὲν τῶν ἀνακτόρων ὑψοῦτο ὁ χειροποίητος λόφος, τοῦ ὁποίου τὴν κορυφὴν ἔστεφεν ἡ ὀχυρωτάτη ἀκρόπολις μετὰ τῶν ἐπ'ἀλξεων, τῶν πύργων καὶ τῶν θολωτῶν θησαυροφυλακίων· ἔμπροσθεν δὲ ἔκειτο ἡ ἀπέραντος πόλις κατέχουσα τριῶν μιλίων περίμετρον· πρὸς βορρᾶν δὲ αἱ κορυφαὶ τοῦ ὕψηλοῦ Ὀρόντου, διὰ τῶν φαράγγων τοῦ ὁποίου διήρχοντο τὰ μεγάλα ὑδραγωγεῖα τῆς Σεμιράμιδος.

Ἐν ταύτῃ τῇ ὄντως βασιλικῇ πόλει ἐώρτασεν ὁ βασιλεὺς τὰ Διονύσια τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 324. Καὶ ἤρχισαν μὲν ἀπὸ τῶν μεγάλων θυσιῶν, δι' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος ἐσυνήθιζε νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὴν εὐγνωμοσύνην δι' ὅσας εὐτυχίας ἔδωκαν

¹) Πότε ἐωρτάζοντο τὰ Διονύσια κατὰ τὰ μακεδονικὰ νόμιμα, δὲν εἶνε παραδεδομένον, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω.

²) Πολυδίου Γ', 27.

εἰς αὐτόν· ἔπειτα δὲ ἠκολούθησαν παντοῖαι ἑορταί, ὀπλομαχίαι, πομπαί, μουσικοὶ ἀγῶνες· εὐωχίαι καὶ συμπόσια ἐπλήρουν τὸν μεταξὺ χρόνον. Μεταξὺ δὲ τούτων διεκρίθη τὸ συμπόσιον τοῦ σατράπου τῆς Μηδίας Ἀτροπάτου διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ δαψίλειαν καὶ πολυτέλειαν· ἐκάλεσεν ὅλον τὸν στρατόν, καὶ οἱ πολυάριθμοι ξένοι, οἵτινες πανταχόθεν εἶχον συνέλθῃ εἰς τὰ Ἑκβάτανα πρὸς θέαν τῶν ἑορτῶν, ἴσταντο περὶ τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν τραπεζῶν, παρὰ τὰς ὁποίας οἱ Μακεδόνες ἐνθουσιῶντες ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων καὶ διὰ τῆς φωνῆς τῶν κηρύκων ἀνεκήρυττον τὰς προπώσεις καὶ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τὰ εἰς αὐτὸν προσφερόμενα δῶρα. Ἐν τῷ μέσῳ ζωηροτάτων ἀνευφημιῶν ἠκούσθη τὸ κήρυγμα ἐκεῖνο τοῦ Γόργου τοῦ ὀπλοφύλακος τοῦ βασιλέως¹, ὅτι «Γόργος ὁ ὀπλοφύλαξ Ἀλεξάνδρου Ἀμμωνος υἱὸν στεφανοῖ χρυσοῖς τρισχιλίοις, καὶ ὅταν Ἀθῆνας πολιορκῇ, μυρίαὶς πανοπλίαις καὶ τοῖς ἴσοις καταπέλταις καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις βέλεσιν εἰς τὸν πόλεμον ἱκανοῖς²».

Τοιαῦται ἦσαν αἱ θορυβώδεις καὶ πολυτελεῖς ἑορταὶ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων· μόνος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε χαρμόσυνον διάθεσιν· διότι ὁ Ἡφαιστίων ἦτο ἀσθενής. Μάτην ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ Γλαυκίας μετεχειρίσθη πάντα τὰ μέσα τῆς τέχνης του· δὲν ἠδυνήθη νὰ κόψῃ τὸν διαβιβρώσκοντα πυρετόν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, μὴ δυνάμενος νὰ λείψῃ ἐκ τῶν ἑορτῶν, ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ τὸν ἄρρωστον φίλον, ἵνα ἐπιδειχθῇ εἰς τὸν στρατόν καὶ τὸν λαόν. Ἦτο ἐβδόμη ἡμέρα καὶ ὁ ἀγὼν τῶν παιδῶν· εὕρίσκετο δὲ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εὐφροσύνου πλήθους τοῦ ἐν τῷ σταδίῳ περιφερομένου, ὅτε ἐκομί-

¹) Οὗτος εἶνε ἴσως ὁ Γόργος ὁ μεταλλευτής. περὶ οὗ ὁ Στράβων κάμνει λόγον (ΙΕ', σ. 700). Ἰδ. ἀνωτ. σ. (628,2), πιθανῶς ὁ αὐτὸς Ἰάσιος, ὅστις συνηγορεῖ παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὑπὲρ τῶν Σαμίων τῶν φυγαδευθέντων ὑπὸ κληρούχων Ἀθηναίων, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ C. Curtius (Urkunden zur Geschichte v. Samos. σ. 40. Ἰδ. Παράρτημα Α' ἐν τῷ Β' Τόμ. σ. 737). Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λέγεται υἱὸς Θεοδότου, ὅπερ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ταυτίσωμεν τοῦτον τὸν Γόργον πρὸς τὸν οἰκιστὴν τῆς Ἀμβρακίας («Γόργου τοῦ Κυψέλου κτίσμα» Στράβων Ζ', σ. 325, ὅπου ὁ Meineke ἔγραψε τὸ Γόργου ἀντὶ τοῦ Τόλγου).

²) Ἑφίππου (τοῦ Ὀλυνθίου) Ἀποσπ. 3, ὅπου ὁ σατράπης ὀνομάζεται Σατραβάτης.

σθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Ἡφαιστίων κακῶς ἔχει. ¹ Ἐδραμεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἀσθενοῦς εὗρε τὸν Ἡφαιστίωνα πρὸ μικροῦ ἐκπνεύσαντα. Ἡ χεὶρ τῶν θεῶν δὲν ἐδύνατο νὰ πληξῇ βαρύτερον τὸν Ἀλέξανδρον· ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο παρὰ τὸν προσφιλῆ νεκρὸν νῦν μὲν μακρὰ ὀδυρόμενος, νῦν δὲ ὑπὸ τῆς θλίψεως σιωπῶν, ἄσιτος καὶ ἄποτος, κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ὀδύνης καὶ τῆς ἀναμνήσεως τοῦ ωραίου φίλου, ὅστις ἀνηρπάγη ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας. Ἐσίγησαν αἱ ἐορταί, ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς ἐθρήνει τὸν εὐγενέστατον Μακεδόνα, καὶ οἱ μάγοι κατέσβεσαν τὸ ἐν τοῖς ναοῖς ἱερὸν πῦρ, ὥσαντι βασιλεὺς εἶχεν ἀποθάνῃ ².

1) Ἀρξιδανῶς Ζ', 14 καὶ Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΟΒ', οὗ τινος αἱ εἰδήσεις δὲν διαφεύδουσι τὴν πηγὴν τῶν.

2) Διοδώρου ΙΖ', 110. 114. Ὁ δὲ Ἀρξιδανὸς (Ζ', 14) φρονίμως καὶ αξιοπρεπῶς λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐνθα δὲ ἄλλοι ἄλλα ἀνέγραψαν ὑπὲρ τοῦ πένθους τοῦ Ἀλεξάνδρου· μέγα μὲν γενέσθαι αὐτῷ τὸ πένθος, πάντες τοῦτο ἀνέγραψαν, τὰ δὲ πραχθέντα ἐπ' αὐτῷ ἄλλοι ἄλλα, ὡς ἕκαστος ἡ εὐνοίας πρὸς Ἡφαιστίωνα ἢ φθόνου εἶχεν ἢ καὶ πρὸς αὐτὸν Ἀλέξανδρον. ὧν οἱ τὰ ἀτάσθαλα ἀναγράφαντες οἱ μὲν ἐς κόσμον φέρειν μοι δοκοῦσιν οἰηθῆναι Ἀλεξάνδρῳ ὅσα ὑπεραλήθως ἔδρασαν ἢ εἶπεν ἐπὶ τῷ πάντων δὴ ἀνθρώπων φιλότιμῳ· οἱ δὲ εἰς αἰσχύνῃ μᾶλλον τι ὥς οὐ πρόποντα οὗτ' οὖν βασιλεῖ οὕτε Ἀλεξάνδρῳ, οἱ μὲν, τὸ πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐρρίμμενον ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐταίρου ὀδύρεσθαι οὐδ' ἐθέλειν ἀπαλλαγῆναι, πρὶν γε δὴ πρὸς βίαν ἀπηνέχθῃ ὑπὸ τῶν ἐταίρων· οἱ δέ, τὴν τε ἡμέραν ὄλην καὶ τὴν νύκτα ὄλην ἐρρίφθαι ἐπὶ τῷ σώματι· οἱ δὲ καὶ, τὸν ἱατρὸν Γλαυκίαν ὅτι ἐκρέμασε, καὶ τοῦτον ὡς ἐπὶ φαρμάκῳ κακῶς δοθέντι, οἱ δέ, ὅτι οἶνον περιείδεν ἐμπλησθέντα θεωρῶν αὐτός· καὶ κείρασθαι Ἀλέξανδρον ἐπὶ τῷ νεκρῷ τὴν κόμην, τὰ τε ἄλλα οὐκ ἀπεικότα τίθεμαι καὶ κατὰ ζῆλον τὸν Ἀχιλλεῖος, πρὸς ὃν τινα ἐκ παιδὸς φιλοτιμία αὐτῷ ἦν· οἱ δὲ καὶ, τὸ ἄρμα ἐφ' ὅτῳ τὸ σῶμα ἐφέρετο αὐτὸς ἔστιν ὅτε ἡνιόχει, τοῦτο οὐδαμῇ πιστὸν ἔμοιγε λέγοντες· ἄλλοι δὲ ὅτι καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἔδος ἐν Ἐκβάτανις κατασκάψαι ἐκέλευσε, βαρβαρικὴν τοῦτό γε καὶ οὐδαμῇ Ἀλεξάνδρῳ πρόσφορον, ἀλλὰ τῇ Ξέρξου μᾶλλον τι ἀτασθαλίᾳ τῇ ἐς τὸ θεῖον καὶ ταῖς παιδαῖς ἃς λέγουσιν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον καθεῖναι Ξέρξην τιμωρούμενον δῆθεν τὸν Ἑλλήσποντον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο οὐ πάντῃ ἔξω τοῦ εἰκότος ἀναγεγράφθαι μοι δοκεῖ, ὡς ἐπὶ Βαβυλῶνος ἤλαυνεν Ἀλέξανδρος, ἐντυγεῖν αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν πολλὰς πρεσβείας ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, εἶναι δὲ δὴ ἐν τούτοις καὶ Ἑπιδαυρίων πρέσβεις· καὶ τούτους ὧν τε ἐδέοντο ἔξ' Ἀλεξάνδρου τυχεῖν καὶ ἀνάθημα δοῦναι αὐτοῖς Ἀλέξανδρον κομίζειν τῷ Ἀσκληπιῳ, ἐπειπόντα ὅτι καίπερ οὐκ ἐπιεικῶς κέχρηται μοι ὁ Ἀσκληπιός, οὐ σώσας μοι τὸν ἐταῖρον ὃν τινα ἴσον τῇ ἑμαυτοῦ κεφαλῇ ἦγον· ἐναγίζειν τε ὅτι αἰεὶ ὡς ἦρμι ἐκέλευεν Ἡφαιστίῳ, τοῦτο μὲν πρὸς τὸν πλείστον ἀναγέγραπται· οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι καὶ εἰς Ἀμμωνος ἔπεμψεν ἐρησόμενους τὸν θεὸν εἰ καὶ ὡς θεῶν θύειν συγχωρεῖ Ἡφαιστίῳ· τὸν δὲ οὐ συγχωρεῖσαι». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἀρξιδανός. Ἄλλα δὲ ὁ Πλουτάρχος ἐν β. Πελοπ. ΛΔ'—κατὰ ποίους συγγραφείς,

Ἄφ' οὗ παρῆλθον αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ πένθους, καὶ οἱ φίλοι κατώρθωσαν διὰ τῶν παρακλήσεων ν' ἀποσπᾶσιν τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ φίλου, διέταξε τὰ τῆς νεκρωσίμου πομπῆς, ἣτις ἔμελλε νὰ συνοδεύσῃ τὸ λείψανον εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Κατὰ προτροπὴν τοῦ Εὐμένους οἱ στρατηγοί, οἱ ἱππαρχοὶ καὶ οἱ ἑταῖροι ἐκόμισαν ὅπλα, κειμήλια καὶ παντοῖα δῶρα, ἵνα κοσμήσωσι τὴν νεκροφόρον ἁμαξάν.¹ Ὁ Περδίκκας διετάχθη νὰ συνοδεύσῃ τὸν νεκρὸν εἰς τὴν Βαβυλῶνα· διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ἡ πυρὰ, καὶ ἐκεῖ τὸ ἐπιὸν ἔαρ νὰ τελεσθῶσιν οἱ ἐπικήδαιοι ἀγῶνες κατὰ τὴν ταφὴν. Μετὰ τοῦ Περδίκκου συναπῆλθε καὶ ὁ Δεινοκράτης, ἵνα ἐπιμεληθῇ περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς πολυτελοῦς πυρᾶς.

Ἦσαν περίπου τὰ τέλη τοῦ ἔτους 324 καὶ τὰ ὅρη βαθέως χιονοσκεπῇ, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέζευξε μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν Ἑκβατάνων, ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν Βαβυλῶνα διὰ τῶν ὁρέων τῶν Κοσσαιῶν· ἐξέλεξε δὲ ταύτην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, ἐπειδὴ τότε τὰ ληστρικά ὄρεινὰ φύλα δὲν ἐδύναντο νὰ φύγωσιν ἐκ τῶν κοιλάδων εἰς τὰ χιονοσκεπῇ ὄρη. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα στρατεύματα προηγήθησαν διὰ τῆς λεωφόρου, αὐτὸς δὲ λαβὼν τοὺς ψιλοὺς ἐτράπη πρὸς νότον, διότι πρὸς τοῦτο τὸ μέρος μέχρι τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν Οὐξιῶν κατῴκουν καὶ ἔβοσκον τὰ ποιμενικά ταῦτα φύλα. Διαιρεθέντες δὲ οἱ Μακεδόνες εἰς δύο φάλαγγας, τὴν μὲν ὑπὸ τὸν βασιλέα, τὴν δὲ ὑπὸ τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον, διέδραμον τὰς κοιλάδας· καὶ τὰ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικρὰ στίφη τὰ μετὰ πολλῆς

δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ Ἀρρίανου — «Ἀλέξανδρος δ' ὁ μέγας Ἐφαιστιῶνος ἀποθανόντος, οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν, ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν» καὶ Ἀλεξ. OB' «τοῦ δὲ πένθους παρηγορίᾳ τῷ πολέμῳ χρόμενος, ὥσπερ ἐπὶ θήραν καὶ κυνηγεσίαν ἀνθρώπων ἐξῆλθεν, καὶ τὸ Κοσσαιῶν ἔθνος κατεστρέφετο, πάντας ἡδὴδὸν ἀποσφάττων. Τοῦτο δ' Ἐφαιστιῶνος ἐναγισμὸς ἐκαλεῖτο». Ἀνόητον ὡσαύτως εἶνε τὸ ἱστορήμα περὶ τοῦ Σαμίου Ἀγαθοκλέους, ὅπερ ὁ Δουκιανὸς ἱστορεῖ Περὶ τοῦ μὴ βραδίως πιστεύειν τῇ διαβολῇ § 18.

¹) Ἀἰῶν. Ζ', 14, 9 «σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰ ὅπλα Ἐφαιστιῶνι ἀνέθεσαν», ὅπερ εἶνε τοῦλάχιστον ἀσαφῶς εἰρημένον, διότι τὸ τοῦ Διοδώρου (IZ', 115) «κατεσκευάζεν εἰδωλα δι' ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν θαυμάζομένων παρ' ἀνθρώποις» οὐδὲν τοιοῦτον λέγει.

εὐτολμίας πάντοτε ἀνθιστάμενα κατετροπώθησαν ἕκαστον κατ' ἰδίαν, οἱ ληστρικοὶ αὐτῶν πύργοι παρεβιάσθησαν, ἀλλοδαοὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν, ὑποχρεωθέντες πρὸ πάντων νὰ συνοικισθῶσι καὶ ἐργάζωνται τὴν γῆν. Ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὑπετάχθη τὸ τελευταῖον αὐτόνομον φύλον τὸ κατοικοῦν τὴν περὶ τὰ στενὰ ὄρεινὴν χώραν, ὅπως πρότερον οἱ Οὐξιοὶ, Καδοῦσιοι, Μάρδοι καὶ Παραϊτακηνοί, καὶ ἔλαβον τοῦλάχιστον τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ¹.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος, πορευόμενος κατὰ βραχεῖς σταθμούς, ἵνα συλλέξῃ περὶ ἑαυτὸν τὰ διάφορα τμήματα τοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν κοιλάδων, κατῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Ἐν Βαβυλῶνι ἐσκόπει νὰ συναθροίσῃ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις, καὶ ἡ Βαβυλὼν ἔμελλε νὰ καταστῇ τὸ κέντρον τοῦ κράτους καὶ ἡ καθέδρα τοῦ βασιλέως· διότι ἡ πόλις αὕτη διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχαίαν δόξαν καὶ μάλιστα διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς ἦτο πρὸς τοῦτο ἐπιτηδειοτάτη, καθ' ὃ κειμένη ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἦτο δὲ πλησιεστέρα εἰς τὴν Δύσιν, πρὸς ἣν κατ' ἀνάγκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔμελλε νὰ στρέψῃ τὸ ἐπιχειρηματικὸν βλέμμα του, ἀφ' οὗ καθυπέταξε τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὴν Δύσιν ἔκειτο ἐκείνη ἡ Ἰταλία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑπειρωτῶν, ἀπώλεσε ζῶν ἅμα καὶ τιμὴν· ἐκεῖ ἔκειτο ἡ ἀργυροῦχος Ἰβηρία, ἡ χώρα τῶν φοινικικῶν ἀποικιῶν, ὧν αἱ μητροπόλεις τανῦν περιελήφθησαν εἰς τὸ νέον κράτος· ἐκεῖ τέλος ἔκειτο ἡ Καρχηδὼν, ἥτις ἀπὸ τῶν πρώτων περσικῶν πολέμων καὶ τῆς τότε συμμαχίας μετὰ τῶν Περσῶν δὲν ἔπαυσε μαχομένη κατὰ

¹) Ἀῤῥιανοῦ Ζ', 15· Διοδώρου ΙΖ', 112· ΙΘ', 20. Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΟΒ'. Στρατόνομος ΙΓ', σ. 744. Πολυαίνου Δ', 3, 31. Ἀνωτέρω ἤδη παρατηρήθη, ὅτι μόνοι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς θεωροῦσι τοὺς Κοσσαίους, ὅτινες εἶνε οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ Οὐξιοὶ, ὡς ἄλλον λαόν. Τὰ φύλα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑποταχθέντα θὰ κατῴκουν ἐν ταῖς κοιλάσι τῶν ἄνω παραποταμιῶν τοῦ Kerka καὶ τοῦ ποταμοῦ Dizful.

τῶν Ἑλλήνων ἐν Λυβίῃ καὶ Σικελίᾳ. Αἱ μεγάλαι ἐν τῇ ἀνατολικῇ οἰκουμένη μεταβολαὶ διέδωκαν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ κλέος μέχρι τῶν ἀπωτάτων λαῶν, οἵτινες θ' ἀνέβλεπον πρὸς τὴν κολοσσιαίαν ταύτην δύναμιν οἱ μὲν ἐλπίζοντες, οἱ δὲ φοβούμενοι· θὰ κατενόησαν δὲ τὴν ἀνάγκην νὰ ἔλθωσιν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην, ἥτις ἐκράτει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς τὴν τύχην τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπιζητοῦντες τὴν φιλίαν αὐτῆς νὰ ἐτοιμάσωσι τὰς τρίβους τοῦ ἰδίου αὐτῶν μέλλοντος.

Ἐκ τούτου συνέβη νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ πρεσβεῖται καὶ μακρὰν οἰκούντων λαῶν, αἱ μὲν κομίζουσαι τιμὰς καὶ δῶρα, αἱ δὲ ζητοῦσαι διαιτητικὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως περὶ διαφορῶν πρὸς ὁμόρους λαούς· καὶ τότε μάλιστα, λέγει ὁ Ἀρρίανός, ἐφάνη ὁ Ἀλέξανδρος καὶ αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὅτι εἶνε κύριος γῆς τε ἀπάσης καὶ θαλάσσης.¹ Ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε τὸν κατάλογον τῶν πρεσβειῶν, ἵνα ὀρίσῃ τὴν τάξιν τῶν ἀκροάσεων· καὶ προηγήθησαν μὲν οἱ περὶ τῶν ἱερῶν πραγμάτων ἀπεσταλμένοι, ἰδίως δὲ οἱ πρέσβεις τῆς Ἡλίδος, τοῦ Ἀμμωνίου, τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, τῆς Κορίνθου, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ ἄλλων ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῶν τόπων, ἐξ ὧν ἤρχοντο· ἔπειτα δὲ προσῆλθον αἱ κομίζουσαι δῶρα, ἔπειτα αἱ θέλουσαι νὰ πραγματευθῶσι περὶ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν καὶ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, καὶ τελευταῖοι οἱ Ἕλληνες πρέσβεις, ὅσοι ἔμελλον νὰ ὑποβάλωσι παραστάσεις περὶ τῆς καθόδου τῶν φυγάνων.

Αἱ πηγαὶ ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἔκριναν ἄξιον νὰ ὀνομάσωσι πάσας ταύτας τὰς πρεσβεΐας· μνημονεύουσι δὲ μόνον ἐκείνας, ὅσαι δι' οἰονδήποτε λόγον ἦσαν ἀξιομνημόνευτοι, καὶ μόνον ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν σχέσεων τῶν εἰρημένων λαῶν δύναμεθα νὰ λάβωμεν πληροφορίαν τινὰ περὶ τοῦ ἀμέσου σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν. Ὅτι ἦλθον πρέσβεις τῶν Βρεττίων, Λευκανῶν

¹) Ἀρρίανου Ζ', 15, 5. Ὅτι μεταξὺ τῶν πρέσβων ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες, καθ' ὃ δὲ Διόδωρος βεβαιώνει, δὲν λέγει μὲν ὁ Ἀρρίανός, ἀλλ' ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ζ', 14, 6.

καὶ Τυρρηνῶν, ἀνέγραψεν ὁ Ἀρρίανος ἄνευ τινὸς δισταγμοῦ· ὅτι δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων, ὡς λέγεται ὑπὸ τινων συγγραφέων, ἀμφιβάλλει. Μόνον δὲ ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πραγμάτων πρέπει νὰ συμπεράνη τις, ἂν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀφορμή.

Οἱ Βρέττιοι καὶ οἱ Λευκανοὶ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Μολοσσὸν Ἀλέξανδρον πολέμου εἶχον ἱκανοὺς λόγους νὰ φοβῶνται τὴν δύναμιν τοῦ γυναικαδέλφου του, τοῦ νικητοῦ τῆς Ἀσίας καὶ προστάτου τῆς ἐλληνικῆς οἰκουμένης. Ὁ Μολοσσὸς εἶχε προσκληθῇ εἰς βοήθειαν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῆς πλουσίας ἐμπορικῆς πόλεως Τάραντος καὶ ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν Ποσειδωνίαν (Paestum) κατέτροπωσεν αὐτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους Σαμνίτας, ἠνάγκασε τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου Μεσσαπίους καὶ Δαυνίους νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐξέτεινε τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι συνεμάχησαν μετ' αὐτοῦ¹ πρὸς κοινὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν, τῶν ὁποίων τοὺς ἐν ταῖς μεσημβριναῖς χώραις πολέμους ἐπωφεληθέντες εἶχον ἐκτείνῃ τὴν ἐπικρατείαν αὐτῶν μέχρι Καμπανίας, ἐξασφαλίσαντες αὐτὴν διὰ Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν. Ἀλλ' ἡ αὐξανομένη δύναμις τοῦ Ἡπειρώτου καὶ ὁ φόβος ἴσως μήπως γείνη κύριος τῆς μεγάλης Ἑλλάδος παρεκίνησε τοὺς Ταραντίνους νὰ τραπῶσι πρὸς ἐκείνους, καθ' ὧν εἶχον προσκαλέσῃ αὐτόν· φυγὰς τις Λευκανὸς ἐδολοφόνησε τὸν βασιλέα· ὡς ἐκ τούτου οἱ Σαμνῖται ἀπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως στραφῶσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες εἶχον ἤδη καταλάβῃ καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην κατ' ἐκεῖνα τὰ παράλια ἐλληνικὴν πόλιν Κύμην καὶ τὴν Καπύην. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεπειράθησαν νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ Παλαιόπολιν, ἤρχισεν (328) ὁ μέγας σαμνιτικὸς πόλεμος, ὅστις μετὰ πολλὰς ἐκατέρωθεν νίκας ἔλαβε τὸ πρῶτον τέλος ἐν τοῖς Καυδίνοις στενοῖς καὶ διὰ τῆς συνθήκης τῆς τῶν Ῥωμαίων ὑποταγῆς. Ὅτι δὲ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας, αἵτινες ἀντὶ νὰ ἐπωφεληθῶσι τὸ εὐκαιρον τούτων τῶν ἐτῶν,

¹) Τὴν συμμαχίαν ταύτην μνημονεύει ὁ Δίδιος VIII, 17.

ἔμειναν διηρημένοι καὶ ἀδρανεῖς, ἀνέθεσαν τὰς ἑαυτῶν ἐλπίδας εἰς τὸν κατακτητὴν τῆς Ἀσίας, ἦτο τόσοι φυσικόν, ὅσον καὶ ὁ φόβος τῶν Ἰταλῶν, μήπως ἐπελθὼν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰς πλουσίας παραθαλασσίους πόλεις, ἃς ἤδη ἐθεώρουν ὡς ἴδιον αὐτῶν λάφυρον· διότι εἶνε βέβαιον ὅτι εἰς τοὺς Κροτωνιάτας εἶχεν ἤδη πέμψῃ μέρος τῶν λαφύρων τῆς ἐν Γαυγαμήλοις νίκης, διότι εἰς συμπολίτης αὐτῶν εἶχε συναγωνισθῇ κατὰ τοῦ Ξέρξου ἐν Σαλαμῖνι. Εἴτε ἐκ τύχης δὲν μνημονεύεται Σαμνιτῶν πρεσβεία μεταξὺ τῶν ἄλλων, εἴτε πράγματι οὐδεμία παρ' αὐτῶν εἶχεν ἀποσταλῇ, ἡ συνετὴ καὶ προνοητικὴ κυβέρνησις τῶν πατρικίων τῆς Ῥώμης, ἥτις κατὰ τὸν δεινὸν πρὸς τοὺς Σαμνίτας πόλεμον εὗρε τρόπον νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ὀπίσθεν αὐτῶν λαούς, Λευκανούς, Ἀπουλίους κ. ἄ. καὶ εἶχε συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Μολοσσοῦ, θὰ ἔκρινε πιθανῶς φρόνιμον καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελέτα νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Καμπανίας, νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν εὐνοίαν ἐκείνου, οὗτινος εἶχε νὰ φοβηθῇ τὴν ἀντίρρῃσιν. Ἐξ ἄλλης δέ τινος εἰδήσεως ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψε παραινέσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῶν Ἀντιατῶν τῶν γενομένων ὑπηκόων αὐτῶν, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τυρρῆνων ἤσκουν πειρατείαν¹.

¹) Ἐνδεχόμενον μὲν ὅτι ἡ πρεσβεία τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον περιεκοσμήθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἱστοριογράφων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρίστου καὶ Ἀσκληπιάδου (Ἀθρίανου Ζ', 15, 6)· ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ Κλείταρχος (Ἀπόσπ. 28) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλινίου (Hist. Nat. III, §. 57) μνημονεύει αὐτὴν, εἶνε περὶ τούτου τοῦλάχιστον τοῦ γεγονότος ἱκανῶς ἀξιόπιστος μαρτυρία· διότι ὁ Κλείταρχος ἔγραψε καθ' ὅς χρόνους τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων οὐδὲν τι μέγα ἐσήμαινεν. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἂν ἐξαιρέσωμεν μικρόν τι σημείωμα περὶ τῶν θερινῶν φυτῶν (Περὶ φυτῶν, Α', 7, σ. 821 β), μνημονεύει τὴν Ῥώμην μόνον ἐν τινι ἀποσπάσματι παρὰ Πλουτάρχῳ (Καμίλ. KB') ὅστις διορθώνει αὐτὸν Ἀριστοτέλης δὲ τὸ μὲν ἄλῳσαι τὴν πόλιν ὑπὸ Κελτῶν ἀκριβῶς δὴλός ἐστιν ἀκηκόως, τὸν δὲ σώσαντα Λεύκιον εἰναί φησιν — ἦν δὲ Μάρκος οὐ Λεύκιος ὁ Κάμιλλος, ὅπερ εὐλόγως οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, εἰ μὴ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέδωκεν εἰς τὸν Σωτῆρα τῆς Ῥώμης ψευδὲς προωνύμιον Ὁ δὲ Πλίνιος (Hist. Nat. III, § 57) λέγει Theophrastus primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit, nam Theopombus, ante quem memo mentionem habuit urbem dumtaxat a Gallis captam dicit, Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad Alexandrum missam. Περὶ δὲ τοῦ ἀναφερομένου ἐμπρησμοῦ τῆς Ῥώμης οὐδὲν γνωρίζουσιν αἱ ἀρχαιόταται μαρτυρίαι. Τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου

Πρεσβεία Τυρρηνῶν εἶνε εὐεξήγητος ἔνεκα τῶν πολλῶν συγκρούσεων πρὸς ἑλληνικὰς πόλεις τῶν ἐκ τῶν πειρατικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν ἀναφυσίων. Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι τότε ἀκριβῶς οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκεύαζον ναυτικὴν ἐκστρατείαν, ἵνα κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ιδρύσωσιν ἀποικίαν, ἥτις ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ ὕδατα ὡς ὀχυρὸς ἐμπορικὸς λιμὴν καὶ ἀγορά, καὶ νὰ προτοστατεύσῃ τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν¹.

Ὁὐχ ἦττον εὐεξήγητοι εἶνε καὶ αἱ πρεσβεῖαι τῶν Καρχηδονίων, τῶν Λιβύων καὶ Ἰβήρων. Ἡ κατάληψις τῆς Φοινίκης ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔπρεπε νὰ παρακινήσῃ καὶ τὴν Καρχηδόνα καὶ τὰς ἄλλας φοινικικὰς ἀποικίας τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ καὶ Ἰβηρίᾳ, αἵτινες διετήρουν πάντοτε στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν μητροπολιτικὴν χώραν, νὰ στρέψωσι μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦ ἰσχυροῦ κράτους, ἐξ οὗ εἶχον νὰ φοβηθῶσι τι περισσότερον τῆς ἐμπορικῆς ἀντιζηλίας².

(IX 18) λεγόμενον Alexandrum ne fama quidem illis notum fuisse arbitror τόσον ὀλίγον ἀποδεικνύει, ὅσον καὶ ἡ σιωπὴ τῶν Ῥωμαίων χρονογράφων περὶ τοιαύτης ἀποστολῆς (οὔτε τις Ῥωμαίων ὑπὲρ τῆς πρεσβείας ταύτης μνήμην ἐποιήσατό τινα » **Ἀῤῥιανού** Z', 15, 6). Τοῦλάχιστον τὸ interdictum mari Antiati populo est τὸ ἐν τοῖς ὅροις τῆς εἰρήνης τοῦ 338 π. X. (παρὰ **Λιβίου** VIII, 14, ὅπου οἱ ὅροι διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν ὄρων τῆς αὐτῆς εἰρήνης τῶν ἐν VIII, 11) δὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Ἀντιατῶν πειρατῶν ἐξηφανίσθη τοῦ λοιποῦ ἐκ τῆς θαλάσσης. Διότι τοῦ Λιβίου ἡ ἔκφρασις Antium nova colonia missa . . . navis inde longae abactae interdictum mari Antiati populo est et civitas data, περιέχει καθ' ὃ Zöller καὶ ἄλλοι ἀπέδειξαν, πολλὴν σύγχυσιν, διότι ἀφ' οὗ μετὰ εἴκοσιν ἔτη οἱ Ἀντιάται παραπονοῦνται ἐν Ῥώμῃ ὅτι εἶνε sine legibus καὶ sine magistratibus (**Λιβίου** IX, 20), τοῦτο ἀποδεικνύει σαφῶς ὅτι δὲν ἐδόθη εἰς πάντας ὁμοῦ τοὺς Ἀντιάτας ἡ civitas οὐδὲ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ καταλεχθῶσιν εἰς τοὺς ἀποίκους, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅτι μετὰ τῆς ἐκείσε ἀποσταλείσης ἀποικίας καὶ τοῦ populus οὔτε κοινὸν δικαίον ὑφίστατο οὔτε κοινὴ ἀρχή.

¹) Κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Κηφισοφῶντος (παρὰ Boeckh Seurkunden XIVa καὶ τὰς ἐρμηνείας αὐτοῦ σ. 457 ἐξ.) ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔμελλε νὰ ἐκκινήσῃ πρὸ τῆς 10 Μουνιχιῶνος 'Ολ. 113, 4 (Μαΐου τοῦ 324) καὶ ὁ Μιλτιάδης, τὸν δῆμον Λακιάδης ἔμελλε νὰ ἔγῃ τὴν στρατηγίαν. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη τοῦ ἀποικισμοῦ καθ' ἑαυτὸν θὰ παρεκίνησεν ἴσως τοὺς Τυρρηνοὺς νὰ ἐκφράσωσι παρὰ πονα, καὶ ταῦτα ἐνετάλῃ ἡ πρεσβεία νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρον.

²) Κατὰ τὸν **Φροντίων** (Strateg. I, 2, 3) οἱ Καρχηδόνιοι ἔπεμψαν cum animadvertissent Alexandri ita magnas opes ut Africae quoque immineret, unum ex ci-

Ἰδίως δὲ οἱ Καρχηδόνιοι θὰ ἐσκέφθησαν μετὰ προσοχῆς, ὅποιον ἦτο τὸ μέλλον αὐτῶν ὡς ἐκ τῶν προτέρων σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀπροσμάχητου βασιλέως· αἱ δὲ ὁροθετικαὶ ἔριδες πρὸς τοὺς ἐν Σικελίᾳ Ἕλληνας, αἵτινες ἀπὸ τῶν νικῶν τοῦ Τιμολέοντος δὲν εἶχον παύσῃ, παρεῖχον πολλὰς ἀφορμὰς πρὸς ἐπέμβασιν, ἥτις ἐδύνατο νὰ ἔχῃ λυπηρὰ ἐπακόλουθα διὰ τὴν φοινικικὴν δημοκρατίαν. Ἦτο λοιπὸν διὰ ταῦτα πολὺ φυσικὸν ὅτι ἐπεζήτησαν τὴν φιλίαν τοῦ κραταίου βασιλέως. Τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι ἤλθον Λιβυκαὶ πρεσβεῖαι μετὰ στεφάνων καὶ συγχαρητηρίων διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, πρέπει νὰ ἐννοηθῇ περὶ τῶν πρὸς νότον τῆς Κυρήνης λιθυκῶν φύλων.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων πρεσβειῶν μνημονεύονται καὶ αἱ τῶν εὐρωπαϊκῶν Σκυθῶν, τῶν Κελτῶν καὶ τῶν Αἰθιοπῶν, ὧν τὴν τελευταίαν διὰ τοῦτο μάλιστα ἐνόμισε σπουδαιότεραν ὁ βασιλεὺς, διότι τότε ἀπησχόλει αὐτὸν τὸ σχέδιον τοῦ νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀραβίαν καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν θαλασσίαν ὁδὸν τὴν ἤδη συνδέουσαν τὸν Ἰνδὸν καὶ Εὐφράτην μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Αἰγύπτου.

Διότι τῷ ὄντι εἶχεν ἤδη πέμψῃ διαταγὴν εἰς τὴν Φοινίκην νὰ στρατολογήσῃ ναύτας, νὰ ναυπηγήσῃ πλοῖα καὶ νὰ πέμψῃ αὐτὰ κατὰ γῆν διαλελυμένα εἰς τὸν Εὐφράτην. ὁ δὲ Νέαρχος ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ν' ἀναγάγῃ τὸν στόλον διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὴν Βαβυλῶνα· εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ἢ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατεία. Ταύτοχρόνως δὲ ὁ Ἡρακλείδης ὁ υἱὸς τοῦ Ἀργαίου ἀπεστάλη μετὰ πολλῶν ναυπηγῶν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἔχων τὴν ἐντολὴν νὰ κόψῃ ναυπηγήσιμον ξυλείαν ἀπὸ τῶν δασυδῶν ὁρέων τῆς Ἰρκανίας καὶ νὰ ναυπηγήσῃ πολεμικά

vibus, virum acrem, nomine Hamilcarem Rodinum (:) πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρον. Οὗτος εἰσαχθεὶς εἰς τὸν βασιλεῖα ὡς φυγὰς ἐκέρδισεν αὐτοῦ τὴν εὐνοίαν, quia is potitus consilia ejus nota suis civibus fecit. Ὅτι δὲ τὸ στρατήγημα τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τοῦ Τρώγου Πομπηίου φαίνεται ἐκ τῶν παρὰ Ἰουστίνῳ (XXI, 6, 1) λεπτομερειῶν.

σκάφη μετὰ καὶ ἄνευ καταστροφώματος κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον. Αὕτη δὲ ἡ ἐκστρατεία σκοπὸν εἶχε κατὰ πρῶτον νὰ ἐξετάσῃ, ἂν ἡ Κασπία θάλασσα παρῆγε πρὸς βορρᾶν διάπλουν καὶ ἂν εἶχε συγκοινωνίαν πρὸς τὴν Μαιώτιδα λίμνην καὶ πρὸς τὴν ἀναπεπταμένην θάλασσαν τῆς Ἀρκτου καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν¹. Ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἤλπιζεν ἴσως ὅτι διὰ ταύτης τῆς ἐκδρομῆς ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην κατὰ τῶν Σκυθῶν, περὶ ἧς πρὸ πέντε ἐτῶν εἶχεν ὁμιλήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Χωρασμίων. Καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως εἶχον γείνη νέαι καὶ σπουδαῖαι στρατολογίαι, αἵτινες ὤφειλον, διαρκοῦντος τοῦ ἔαρος, νὰ συναθροισθῶσιν ἐν Βαβυλῶνι. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μεγάλα ἐμελέτα, ἐφαίνετο ὅτι συγχρόνως ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείας πρὸς βορρᾶν, πρὸς νότον καὶ πρὸς δυσμὰς, ἐσκόπει δὲ ἴσως ν' ἀναθέσῃ αὐτὰς εἰς διαφόρους στρατηγούς, ἐπιφυλαττόμενος αὐτὸς νὰ διέπῃ τὰ πάντα ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, τῆς πρωτεύουσος τοῦ κράτους.

Οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν θὰ κατέβαινον εἰς τὴν Βαβυλῶνα πλήρεις ἀγωνιώδους ἀνυπομονησίας, οἱ μὲν φοβούμενοι, οἱ δὲ ἐλπίζοντες νέας ἐκστρατείας· ἡγνόουν πόσον βαθέως εἶχε καταβληθῇ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου τοῦ φίλου του καὶ πόσον μάτην ἡγωνίζετο νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς του διὰ σχεδίων αἰεὶ ἐπικινδυνωτέρων. Ἠγνόουν πόσον ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶχε καταστραφῇ ἐν αὐτῷ, καὶ πῶς ἡ ψυχὴ του ἦτο πλήρης ζοφερῶν προαισθημάτων· μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον ἡ νεότης αὐτοῦ, καὶ παρὰ τὸν οὐδὸν τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας ἤρχισε νὰ γηράσκη· ἡ δὲ ἔννοια τοῦ θανάτου εἰσέφρησεν εἰς τὴν ψυχὴν του.

¹ Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἡρακλείδου θὰ εἶχε καὶ τὸν ἄλλον ἐκείνου σκοπὸν νὰ ἐξετάσῃ περὶ ἐκστρατείας τινὸς κατὰ τῶν Σκυθῶν. Εἰς τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην παρέχει ἀφορμὴν καὶ ἡ πιθανότης τοῦ πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ζ', 1, 3) μνημονευομένη φήμη.

² Ὁ Ἀρριανὸς (Ζ', 16, 8) λέγει «ἥς (Ἡφαιστίωνος τελευταίης) καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος προαπελθεὶν ἂν δοκεῖ μοι ἐθελησάι μάλλον ἢ ζῶν πειραθῆναι, οὐ μείον ἢ καὶ Ἀχιλλεὺς δοκῶν ἂν εἰσθαι προαποθανεῖν Πατρόκλου μάλλον ἢ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τιμωρὸν γενέσθαι».

Διέβησαν τὸν Τίγριν, καὶ ἔβλεπον ἤδη τὰς ἐπάλξεις τῆς πελωρίας πόλεως Βαβυλῶνος, ὅτε ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἐρχομένου στρατοῦ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Χαλδαίων, τῶν ἀστρολόγων ἱερέων τῆς Βαβυλῶνος, πλησιάσαντες δὲ εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὁμιλήσαντες κατ' ἰδίαν τὸν παρεκάλουν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ὁδόν· διότι ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ Βήλου ἐδήλωσεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ εἵσοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα τότε τοῦλάχιστον δὲν ἦτο πρὸς καλὸν αὐτοῦ¹. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπεκρίθη εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ στίχου τοῦ ποιητοῦ « Μάντις δ' ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς ». — « Ἀλλὰ σύ, ὦ βασιλεῦ, εἶπον οἱ Χαλδαῖοι, μὴ πρὸς δυσμὰς ἀποβλέπων μὴδὲ ἐκ ταύτης τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ εἰσέλθῃς εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἀλλὰ περίελθε τὴν πόλιν, μέχρις οὗ ἀποβλέψῃς πρὸς ἀνατολὰς. »

Διατάξας λοιπὸν τὴν στρατιάν νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, αὐτὸς κατῆλθεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὄχθης, ἵνα διαπεραιωθεὶς ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν καὶ εἰσέλθῃ ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' αἱ ἐλώδεις ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ ἐκώλυσαν αὐτόν. διότι μόνον ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπῆρχον γέφυραι· ἀπητείτο δὲ μακρὰ περιόδευσις, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὰς δυτικὰς συνοικίας τῆς Βαβυλῶνος. Τότε δέ, λέγουσιν, ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ σοφιστὴς Ἀνάξαρχος καὶ διὰ φιλοσοφικῶν λόγων κατεπολέμησεν αὐτοῦ τὴν πρόληψιν². Ἀλλὰ πιθανώτερον εἶνε ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, συνελθὼν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐντυπώσεως, προετίμησε νὰ θεωρήσῃ τὸ πρᾶγμα ὡς μικροῦ λόγου ἄξιον πρὸς περισσοτέραν χρονοτριβὴν καὶ μακροτέραν περιόδευσιν, καὶ ὅτι μᾶλλον ἐφοβήθη τὰ ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ λαῷ ἐπα-

¹) Ἀρρϊανοῦ Ζ', 16, 5. Κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ Διόδωρον οἱ Χαλδαῖοι, φοβούμενοι νὰ ὁμιλήσωσι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον(ς), ἐμήνυσαν τὰς παραινέσεις αὐτῶν διὰ τοῦ ναυάρχου Νεάρχου, ὅστις τῷ ὄντι εἶχε φθάσῃ μετὰ τοῦ στόλου.

²) Τὴν εἴδησιν ταύτην παρέχει ὁ Διόδωρος ΙΖ' 112. Ὁ δὲ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν παραινέσιν τῶν Χαλδαίων, ἀλλ' ὅτε ἐπλησίασεν εἰς τὰ τεῖχη, εἶδε πλῆθος κοράκων, σφόδρα διαμαχομένων πρὸς ἀλλήλους, ὧν πολλοὶ κατέπεσον νεκροὶ ἔμπροσθέν του. Ὁ δὲ Ἰουστίνος λέγει ὅτι τοῦτο συνέβη ἐν Βορσάπποις· ἀλλ' αὕτη ἡ ἱερὰ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου.

κόλουθα τῆς ὑπερβολικῆς αὐτοῦ ἀνησυχίας ἢ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι οἱ Χαλδαῖοι εἶχον ἰσχυροὺς λόγους νὰ μὴ ἐπιθυμῶσι τὴν ἐν Βαβυλῶνι παρουσίαν αὐτοῦ. Ἦδη κατὰ τὸ 330 εἶχε διατάξῃ νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὸν πελώριον ναὸν τοῦ Βήλου, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ξέρξου ἔκειτο κατηρειπωμένος· ἀλλ' ἀπόντος αὐτοῦ, ἡ ἀνοικοδόμησις διεκόπη· διότι οἱ Χαλδαῖοι ἔπραξαν πᾶν τὸ καθ' ἑαυτούς, ὅπως μὴ στερηθῶσι τῆς προσόδου τῶν πλουσίων κτημάτων τῶν προωρισμένων εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ναοῦ. Ἦτο ἄρα εὐνόητον διὰ τί τὰ ἄστρα ἀπηγόρευον ἢ ὅσον τὸ δυνατόν ἐδυσχέραινον τὴν εἰσόδον τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐναντίον λοιπὸν τῆς συμβουλῆς τῶν Χαλδαίων ὁ Ἀλέξανδρος, ἡγούμενος τῆς στρατιᾶς εἰσῆλθεν ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς συνοικίας τῆς πόλεως, καὶ ἔγεινε δεκτὸς μετὰ χαρᾶς ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, οἵτινες ἐπανηγύρισαν τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐν ἑορταῖς καὶ συμποσίοις.

Διέτριβε τότε ἐν Βαβυλῶνι, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Ἀριστόβουλος, ὁ Ἀμφιπολίτης Πειθαγόρας ἐξ ἱερατικοῦ γένους καὶ ἔμπειρος σπλαγχνόσκοπος. Ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀπολλόδωρος, ἀπὸ τοῦ 334 στρατηγὸς τῆς χώρας, ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν στρατευμάτων τῆς χώρας εἰς προὔπαντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστρέφοντος ἐκ τῆς Ἰνδικῆς· ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐστηρὰ τιμωρία, ἣν ὁ βασιλεὺς ἐπέθηκεν εἰς τοὺς ἐνόχους σατράπας, ἐνέβαλλεν αὐτὸν εἰς φόβους περὶ τοῦ ἰδίου μέλλοντος, ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Βαβυλῶνι ἀδελφὸν νὰ σπλαγχνοσκοπήσῃ τὰ θύματα περὶ τῆς τύχης του. Ὁ Πειθαγόρας τὸν ἠρώτησε, τίνα μάλιστα ἐφοβεῖτο καὶ περὶ τίνος ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν μαντείαν· ἀποκριθέντος δὲ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅτι τὸν βασιλέα καὶ τὸν Ἡφαιστίωνα, ὁ Πειθαγόρας ἐθυσίασε, καὶ μετὰ τὴν σπλαγχνοσκοπίαν ἔγραψεν εἰς Ἐκβάτανα πρὸς τὸν ἀδελφόν, ὅτι ὁ Ἡφαιστίων μετ' οὐ πολὺ δὲν θὰ εἶνε πλέον πρόσκομμα. Ὁ Ἀπολλόδωρος ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τὴν προτεραίαν τοῦ θανάτου τοῦ Ἡφαιστίωνος· μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Πειθαγόρας ἐθυσίασε περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου· εὐρών δὲ τὰ αὐτὰ σημεῖα ἐν τοῖς

σπλάγχχοις ἔπεμψε πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν. Τότε ὁ Ἀπολλόδορος μετέβη, λέγουσιν, αὐτὸς πρὸς τὸν βασιλέα ἵν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀφοσίωσις αὐτοῦ ἦτο μεγαλυτέρα τῆς περὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων μερίμνης· εἶπε δὲ τὴν περὶ Ἡφαιστίωνος μαντείαν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς καὶ ὅτι, ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὁ Πειθαγόρας οὐδὲν αἴσιον παρετήρησε, τὸν συνεβούλευσε νὰ φυλάττηται καὶ ν' ἀποφεύγῃ τοὺς κινδύνους, ἀφ' ὧν οἱ θεοὶ τὸν ἀποτρέπουσιν. Τώρα λοιπὸν ὁ βασιλεὺς, ἐλθὼν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, προσεκάλεσε τὸν Πειθαγόραν καὶ τὸν ἠρώτησε ποῖα σημεῖα εἶδε καὶ ἔγραψεν ὅσα ἔγραψεν εἰς τὸν ἀδελφόν του. «Τὸ ἦπαρ τοῦ ἱερείου, ἀπεκριθῇ, ἦτο ἄλοβον». Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπήνεσε μὲν τὸν μάντιν, διότι εἶπεν εἰς αὐτὸν ἀναφανδὸν καὶ ἀδόλως τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπέπεμψεν αὐτὸν μετὰ πάσης ἐνδείξεως εὐμενείας· ἀλλὰ κατεπλάγχθη ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς ἐλληνικῆς μαντείας καὶ τῆς ἀποτροπῆς τῶν ἀστρολόγων· ἡσθάνετο δὲ δυσθυμίαν τινὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν ταύτης τῆς πόλεως, ἣν ὤφειλεν ἴσως μᾶλλον ν' ἀποφύγῃ, καὶ ἡ παρατεινομένη διαμονὴ ἐν ἐκείνοις τοῖς βασιλείοις, ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ θεοὶ μάτην τὸν εἶχον ἀποτρέψῃ, ἐτάραττεν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἐδύνατο καὶ ν' ἀπέλθῃ.

Διότι εἶχον ἔλθῃ νῆαι πρεσβεῖαι ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ πολλοὶ Μακεδόνες ὡς καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν Θρακῶν, τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἄλλων ὑποτελῶν λαῶν, ἵνα ἐκφράσωσι, καθ' ἃ ἐλέγετο, παράπονα κατὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ κράτους Ἀντιπάτρου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντίπατρος λέγεται ὅτι ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κάσσανδρον, ἵνα δικαιολογήσῃ τὰς πράξεις του· ἴσως δὲ καὶ ἐπεθύμει διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ νὰ δώσῃ νέον ἐχέγγυον τῆς πίστεως αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, παρ' ᾧ διέτριβεν ἤδη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰόλλας ὡς οἰνοχόος, καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον διαταραχθεῖσαν σχέσιν, πρὶν προσέλθῃ αὐτὸς εἰς τὴν αὐλὴν καθ' ἃ εἶχε διαταχθῇ. Ἱστορικοὶ τινες, ὀλίγον ἀξιόπιστοι, ἱστοροῦσιν ὅτι συνέβησαν λυπηραὶ σκηναὶ μεταξὺ Κασσάνδρου καὶ τοῦ βασιλέως.¹

¹) Οὕτω χαρακτηρίζει τὰς φήμας ταύτας καὶ ὅτι, ἄλλο εἶνε πρὸς αὐτὰς συναφὲς ὁ

Περὶ τῶν διαπραγματεύσεων τῶν ἐλληνικῶν πρεσβειῶν οὐδὲν μερικώτερον λέγεται. Ἄλλ' εἶνε πιθανὸν ὅτι, ἐπειδὴ αἱ μὲν τοπικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ ὑποθέσεις ἐκανονίσθησαν μετὰ τῶν προηγηθεισῶν πρεσβειῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν αἰτούντων, αἱ δὲ παραστάσεις κατὰ τῆς καθόδου τῶν φυγάδων ἅπαξ διὰ παντὸς ἀπεκρούσθησαν, αἱ νῦν ἐλθοῦσαι πρεσβεΐαι ἐκόμισαν συγχαρητήρια μόνον διὰ τὰς ἐν Ἰνδικῇ νίκας καὶ τὴν αἰσίαν ἐπάνοδον καὶ χρυσοὺς στεφάνους καὶ εὐχαριστήρια διὰ τὴν ἄρσιν τῆς φυγῆς καὶ ἄλλας εὐεργεσίας τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτεκμηρίωσε τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ διὰ τιμῶν καὶ δώρων, ἰδίως δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὰς πόλεις τὰ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ξέρξου συληθέντα ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα, ὅσα ἐδυνήθη ἔτι νῦν εὖρη ἐν Πασαργάδαις, Σούσοις, Βαβυλῶνι καὶ ἄλλαχοῦ¹.

Ἀλλὰ καὶ αἱ τοπικαὶ ὑποθέσεις τῆς μεγάλης πρωτευούσης θὰ παρέτειναν τὴν ἐν αὐτῇ διαμονὴν τοῦ βασιλέως. Ἰστορεῖται τοῦλάχιστον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιθεωρήσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ διαταχθείσας οἰκοδομὰς καὶ ἰδὼν ὅτι σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν εἶχον παραμεληθῆ, ἰδίως ἢ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου, διέταξε παρευθὺς νῦν προχωρήσῃ τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ μεγίστης δραστηριότητος, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ παρὸν οἱ στρατιῶται οὐδεμίαν εἶχον ἀσχολίαν, ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς νῦν ὑπηρετήσωσι κατὰ τὴν οἰκοδομήν. Οὕτως 20,000 ἄνδρες εἰργάσθησαν ἐπὶ δύο μῆνας, ὥπως μόνον ἀποκομίσωσι τὰ ἐρείπια καὶ καθαρίσωσι τὸ ἔδαφος· ἀλλὰ τὰ κατόπιν συμβάντα ἐκώλυσαν τὴν ἔναρξιν τῆς κυρίας οἰκοδομῆς².

Ἦλθε τέλος ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδύνατο ν' ἀ-

¹ Ἀρριανὸς Ζ', 27. Πλήρη ἔχει τὴν διήγησιν ὁ Πλούταρχος Ἀλεξ. ΟΔ', τινὰ δὲ καὶ ὁ Διόδωρος ΙΖ', 118.

² Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΟΔ'. Ὁ Ἀρριανὸς (Ζ', 19) ὀνομάζει ἰδίως Ἀρτεμίν τινὰ Κελκαίαν (Πρόλ. Corp. Insc. Gr. II, σ. 47, n° 1947) καὶ τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἡρώων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ὧν τὴν οἶκαδε ἀποστολὴν ἐμνημόνευσεν ἐν τῷ Γ', 16.7. ἐκεῖ μὲν ὀριστικῶς, ἐνταῦθα δὲ προσθέτων τὸ «λέγεται».

³ Ἀρριανοῦ Ζ', 17,4 Στράβωνος ΙΓ', σ. 738.

πέλθη τῆς Βαβυλῶνος· διότι ὁ μὲν ποτάμιος στόλος, ἡγουμένου τοῦ Νεάρχου, ἀπὸ τοῦ Τίγριδος διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην καὶ ἐναυλόχει ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πρωτευούσης· τὰ δὲ σκάφη τὰ ἐκ τῆς Φοινίκης ἔφθασαν· δύο πεντήρεις, τρεῖς τετρήρεις, δώδεκα τριήρεις καὶ περὶ τὰς τριάκοντα τριακόντοροι, διαλυθεῖσαι ἐν τοῖς ναυπηγείοις τῆς φοινικικῆς ἀκτῆς, μετεκομίσθησαν διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Θάψακον, καὶ ἐνταῦθα πάλιν συμπαγεῖσαι κατέπλευσαν τὸν ποταμόν· ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ βασιλεὺς εἶχε διατάξῃ καὶ ἐν Βαβυλῶνι νὰ ναυπηγήσωσι, καὶ ἐπειδὴ ἡ γῶρα ἐπὶ πολλὴν ἔκτασιν οὐδὲν ἄλλο δένδρον εἶχεν εἰμὴ φοίνικας, διέταξε νὰ κόψωσι τὰς κυπαρίσσους, αἵτινες παμπληθεῖς εὐρίσκοντο ἐν τοῖς βασιλικοῖς παραδείσοις τῆς Βαβυλῶνος. Οὕτως ὁ στόλος ηὐξήθη ἐπὶ πολὺ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ποταμὸς οὐδαμοῦ εἶχε κατάλληλον ναύσταθμον, ἐδόθη διαταγὴ νὰ ὀρυχθῇ μεγάλη δεξαμενὴ, παρέχουσα χῶρον καὶ νεώρια εἰς χίλια σκάφη. Ἐκ Φοινίκης δὲ καὶ ἄλλων παραλίῶν τόπων προσῆλθον πάμπολλοι ναῦται, ξυλουργοί, ἔμποροι καὶ κάπηλοι, ἵνα κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως ἐπιβιβάσθωσιν ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς νέας ἐμπορικῆς ὁδοῦ ἢ μισθωθῶσιν ἐν τῷ στόλῳ χάριν τῆς προσεχοῦς ἐκστρατείας. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα παρεσκευάζοντο, ἐπέμφθη εἰς τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν Μίκαλος ὁ Κλαζομένος μετὰ 500 ταλάντων, ἵνα ἐκεῖ στρατολογήσῃ ὅσον οἶόν τε πλείστους ναύτας καὶ κατοίκους τῶν παραθαλασσίων καὶ προσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὸν κάτω Εὐφράτην. Ὁ σκοπὸς τοῦ βασιλέως ἦτο νὰ κτίσῃ ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ νήσων, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν νοτίων θαλασσῶν προαγάγῃ καὶ ἀσφάλειαν παράσχῃ εἰς τὴν ἀραβικὴν ἀκτὴν. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε γνῶσιν τῶν πολλῶν καὶ ἰδιορρύθμων προϊόντων ταύτης τῆς χώρας, ἅπερ ἤλπιζε τόσον εὐκολώτερον νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ μέγα ἐμπόριον, ὅσον ἐκτενεστέρα καὶ πολυορμοτέρα εἶνε ἡ παράλιος γῶρα ταύτης τῆς χερσονήσου. Ἡ εὐρεῖα ἔρημος ἡ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν παρὰ τὴν Θάψακον καὶ Βαβυλῶνα χω-

ρῶν διατρέχεται ὑπὸ τῶν φυλῶν τῶν Βεδουίνων, οἵτινες συχνάκις παρενοχλοῦσι καὶ τὰ μεθόρια τῶν παρακειμένων σατραπειῶν καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς χώρας. Ἐὰν λοιπὸν οὗτοι ἠναγκάζοντο νὰ ὑποταχθῶσιν, οὐ μόνον τὰ μεθόρια καὶ αἱ ὁδοὶ ἐξησφαλίζοντο, ἀλλὰ καὶ ἡ συγκοινωνία τῆς Βαβυλῶνος καὶ Αἰγύπτου ἐγίνετο πολὺ συντομωτέρα· ἀλλὰ τότε ἦτο ἐπάναγκες νὰ καταληφθῇ πρὸ πάντων ἡ Πετραία 'Αραβία καὶ τὰ βόρεια ἄκρα τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, νὰ κτισθῶσιν ἐνταῦθα ἀποικίαι καὶ δι' αὐτῶν νὰ συνδεθῶσιν αἱ κατὰ γῆν ὁδοὶ τῆς ἀραβικῆς χώρας πρὸς τὴν θαλασσίαν ὁδὸν τὴν περὶ τὴν ἀραβικὴν ἀκτὴν, ἥς ἡ ἀνακάλυψις ἦτο ὁ πρῶτιστος σκοπός¹.

Τρία πλοῖα εἶχον ἤδη ἀποσταλῆ διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν θά-

1) Νεωστὶ ἐπιθανολογήθη δι' ἰσχυρῶν λόγων ὅτι τοῦ Διοδώρου ἡ περιγραφή τῆς Βαβυλῶνος (Β', 7 ἐξ.) ἀνάγεται εἰς τὸν Κλείταρχον. Ὅτι ἡ πόλις μετὰ τῶν κτιρίων αὐτῆς καὶ τὸ σύστημα τῶν διωρύγων καὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τῶν παρὰ τὸν Εὐφράτην μέχρι Σιππάρας καὶ ἀνωτέρω ἐσώζοντο ἔτι ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὰ κυριώτερα, δὲν θὰ θελήσῃ τις ν' ἀμφιβάλῃ. Ἀπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἶχον ὀρυχθῆ αἱ τέσσαρες μεγάλαι διώρυγες αἱ μεταξύ Σιππάρας καὶ Βαβυλῶνος, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὸν Τίγριν, ἡ παρὰ τὴν Σιππάραν μεγάλη δεξαμενὴ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Εὐφράτου πρὸς ἀποσάθην τῆς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, καὶ αἱ δύο μεγάλαι διώρυγες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Εὐφράτου, ὁ Νααρσάνης ἀνωτέρω τῆς Βαβυλῶνος καὶ ὁ Παλλακόπας 800 στάδια κατωτέρω αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ πεντήρεις καὶ τετρήρεις ἐδυνήθησαν ἀπὸ τῆς Θαψάκου νὰ καταπλεύσωσι τὸν Εὐφράτην μέχρι τῆς Βαβυλῶνος, ὁ δὲ Νίαρχος ἐδυνήθη ν' ἀναπλεύσῃ τὸν Εὐφράτην μέχρι τῆς Βαβυλῶνος καὶ τριήρεις διέπλευσαν (διὰ τῆς βασιλικῆς διώρυγος) ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὸν Τίγριν, ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὸ μέγα σύστημα τῶν διωρύγων, ἐφ' οὗ ἠρεῖδετο τὸ ἐμπόριον, ἡ εὐφορία, κατὰ μέγα μέρος δὲ καὶ τὸ οἰκήσιμον τῆς βαβυλωνίας χώρας, δὲν εἶχεν ἀκόμη οὐδόλως παρακμᾶσιν, καὶ οὕτω μόνον ἀποκτῶσι σημασίαν τὰ συμπληρωματικὰ ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διέταξε τὴν ἀνόρουξιν ἐτέρας μεγάλης δεξαμενῆς πλησίον τῆς Βαβυλῶνος μετὰ νεωρίων πρὸς ὑποδοχὴν χιλιῶν μεγάλων σκαφῶν ('*Ἀρξιδιανού* Z', 19, 4), μετέθεσε τὸ στόμιον, δι' οὗ ὁ Παλλακόπας παρεκρέει ἐκ τοῦ ποταμοῦ· διότι ἡ μέχρι τοῦδε θέσις αὐτοῦ, ὅπου αἱ ὄχθαι ἦσαν χαμηλαὶ καὶ τεναγώδεις, παρεῖχεν ὀχι ἐπαρκῆ τὴν ἀπόφραξιν, καὶ ἐξεθετε κατὰ τὴν πληθώραν τοῦ ὕδατος τὴν ὀπισθεν χαμηλὴν χώραν εἰς ἐκτενεῖς πλημμύρας. Ὁ Ἀλεξάνδρος εὗρεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ ἐν μίλιον κατωτέρω θέσιν, ἥτις «ὑπὸ στερόβότητος τῆς γῆς» ἐδύνατο ἀσφαλῶς νὰ κωλύσῃ τὸ ὕδωρ. Τοιαύτην ὄχθην «ὕψηλὴν καὶ ἀργιλώδη» εἶδεν ὁ Petermann κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Suq-esch Schiuch παρὰ τὸ Samwat. Ἡ θέσις αὕτη εἶνε καὶ ἄλλως πολὺ ἀξιοσημείωτος καὶ δικαιολογεῖ πληρέστατα τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἣν ὁ βασιλεὺς διέταξεν ('*Ἀρξιδιανού* Z', 21, 7).

λασταν. Πρῶτος δὲ ὁ Ἀρχίας ἐπέστρεψε μετὰ τῆς τριακοντόρου αὐτοῦ καὶ διηγείτο, ὅτι εὔρε πρὸς νότον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου¹ μίαν νῆσον μικράν, δασώδη, κατοικουμένην ὑπὸ μικροῦ φιλησύχου λαοῦ, ὅστις ἐλάτρευε τὴν θεὰν Ἀρτεμιν καὶ ἄφινε τὰς ἐλάφους καὶ ἀγρίας αἴγας ὥς εἰς αὐτὴν καθιερωμένας νὰ νέμονται ἀκωλύτως. Κεῖται δὲ ἡ νῆσος πλησίον τοῦ κόλπου τῆς πόλεως Γέρρας, ἐξ ἧς ἀρχομένη λεωφόρος ἄγει διὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀραβίας πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν καὶ Μεσόγειον θάλασσαν, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς λέγονται ὡς δραστήριοι καὶ πλούσιοι ἔμποροι. Ὁ Ἀλέξανδρος οὐκ ὀλίγον παραδόξως ἔδωκεν εἰς ταύτην τὴν νῆσον τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ Ἰκάρου, ὅστις τολμήσας τὴν παράβολον πτήσιν, ἅμα πλησιάσας εἰς τὸν ἥλιον, κατέπεσεν εἰς τὰ κύματα καὶ ἐτιμωρήθη διὰ πρωίμου θανάτου. Ἐκ τῆς νήσου Ἰκάρου, ἐξακολουθεῖ τὴν ἀφήγησιν ὁ Ἀρχίας, ἔπλευσε πρὸς τὰ νοτιανατολικά καὶ ἦλθεν εἰς δευτέραν νῆσον ὀνομαζομένην ὑπὸ τῶν κατοίκων Τύλον². αὕτη δὲ ἦτο μεγάλη καὶ οὔτε τραχεῖα οὔτε δασώδης, ἀλλὰ πρὸς γεωργίαν κατάλληλος καὶ ἐν γένει εὐτυχῆς νῆσος· ἐδύνατο δὲ νὰ προσθήσῃ, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνεξαντλήτων σύρτεων τῶν μαργαριτῶν, περὶ ὧν εἶχον ἤδη διαδοθῇ μεταξὺ τῶν Μακεδόνων οὐκ ὀλίγα μυθεύματα. Μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε τὸ δεύτερον πλοῖον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀνδροσθένους κυβερνώμενον· οὗτος παραπλέων τὴν ἀκτὴν εἶχε παρατηρήσῃ μέγα μέρος τῶν Ἀραβικῶν παραλίων. Ἐκ τῶν προαποσταλέντων πλοίων τὸ ἀπώτατα προχωρήσαν ἦτο τὸ διοικούμενον ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου Ἰέρωνος τοῦ Σολέως· οὗτος εἶχε λάβῃ ὁδηγίας νὰ περιπλεύσῃ ἅπασαν τὴν χερσόνησον Ἀραβίαν, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν

¹) Ἀναντιρρήτως κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Mannert πλανᾷται ὁ Ἀρβιανὸς ἐκεῖ ὅπου ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀποστάσεως ταύτης τῆς νήσου ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου. Ὁ Στράβων τοῦλάχιστον (ΙΓ', σ. 765) εἶνε καθ' ὅλα σαφής.

²) Κατὰ τὸν Στράβωνα (ΙΓ', σ. 766) ἡ Τύλος ἢ Τύρος ἐκεῖτο μιᾶς ἡμέρας ὁδὸν μακρὰν τοῦ ἀκρωτηρίου Μάκεα, δέκα ἀπὸ τῆς Τερηδόνης (Διριδώτιδος) καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου. Εἶνε ὅμως ἀληθές ὅτι ἐκεῖ δὲν εὐρίσκεται νῆσος ὀνομαζομένη νὰ ὀνομασθῇ μεγάλη.

κόλπον ἐκείνον, ὅστις ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν μέχρις ἀποστάσεως ὀλίγων μιλίων ἀπὸ τῆς Ἡρώων πόλεως τῆς Αἰγύπτου· ἀλλ' ἂν καὶ παρέπλευσε μέγα μέρος τῆς Ἀραβικῆς ἀκτῆς, δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀπεκόμισε δὲ τὴν εἰδησιν, ὅτι τὸ μέγεθος τῆς χερσονήσου ἦτο ἑκτακτον καὶ ἐδύνατο νὰ ἰσωθῇ πρὸς τὸ τῆς Ἰνδικῆς, ὅτι αὐτὸς ἔπλευσε πρὸς νότον μέχρις ἀκρωτηρίου τινός, ὅπερ πολὺ ἐξεῖχε πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, αἱ δὲ γυμναὶ καὶ ἔρημοι ἀμμώδεις ἀκταὶ πολὺ θὰ ἐδυσχέρανον τὸν περαιότερον πλοῦν¹.

Ἐν ᾧ δὲ ταχέως προέβαινον ἐντὸς καὶ περίξ τῆς Βαβυλῶνος αἱ οἰκοδομαὶ καὶ αἱ περὶ τὰ νεώρια ἐργασίαι, ἡ ἀνόρυξις τῆς δεξαμενῆς, ἡ ἀπαγωγὴ τῶν ἐρειπίων τοῦ πύργου τοῦ Βήλου καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς πυρᾶς τοῦ Ἡφαιστίωνος, ὁ Ἀλέξανδρος κατέπλευσε τὸν Εὐφράτην μετὰ τινων πλοίων, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰς μεγάλας προχωματικὰς ἐργασίας τὰς παρὰ τὸν Παλλακόπαν². Ἡ διώρυξ αὕτη, ἀρχομένη εἰς ἀπόστασιν δεκαεξὶ περίπου μιλίων κάτωθεν τῆς Βαβυλῶνος ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου, διευθύνεται πρὸς δυσμὰς καὶ λήγει εἰς λίμνην, ἥτις τρεφομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ ἐξακολουθεῖ πρὸς νότον διὰ σειρᾶς τελμάτων μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἡ διώρυξ αὕτη ἔχει διὰ τὴν χώραν ἀνυπολόγιστον σπουδαιότητα· διότι κατὰ μὲν τὸ ἔαρ, ὅτε τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ἄρχονται ἐξογκούμενα, καὶ ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλίου τήξεως τῆς χιόνος τῶν ἁρμενικῶν ὀρέων γίνονται ἀφθονώτερα καὶ ἀναδύουσιν ὑψηλότερον, ἅπαντα ἡ χώρα θὰ ἦτο ἐκτε-

¹) Ἡδὲ ὁ Mannert ἀνεγνώρισε τοῦτο τὸ ἀκρωτήριο ὡς τὸ Κορόδαβον τοῦ Πτολεμαίου καὶ τὸ σημερινὸν Kuriat ἢ Ras Ahanis, καὶ φαίνεται ὅτι εἶνε πλάνη τοῦ Ὁνησικρίτου νομίσαντος ὅτι τοῦτο εἶνε ἡ ἄκρα (Μάκετα), ἣν εἶδον κατὰ τὸν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς πρὸς δυσμὰς περίπλουν ('*Ἀρξίανου* Ἰνδικ. ΚΓ').

²) Ἡ διώρυξ αὕτη, ἥς τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύει ὁ Στράβων, ἂν καὶ ἀναφέρει τὰ παρ' αὐτὴν ἔργα, εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Edrisi (σ. 304) ὀριζομένη ἐν οἷς λέγει «ἀπὸ τοῦ πύργου Ebn-Hobaïra γύνεται ὁ Εὐφράτης ἐπὶ τὴν χώραν Kufa, ὅπου τὸ πλεονάζον τῶν ὑδάτων αὐτοῦ συρρέει εἰς λίμνην». Ἡ λίμνη αὕτη Rumyah, ἥτις ἐν ἀρχῇ τῆς δεκάτης ἐδδόμης ἑκατονταετηρίδος δὲν ἦτο ἀκόμη ξηρά, σημειώνεται ἀκριβέστερον ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Βαβυλωνίας τοῦ Rennel.

θειμένη εἰς πλημμύρας, ἃν ὁ ποταμὸς δὲν εὔρισκε διὰ τῶν διωρύγων καὶ μάλιστα τοῦ Παλλακόπα ἐκροήν, ἥτις οὐ μόνον τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν χώραν προστατεύει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀπωτέρας χώρας φέρει τὰ εὐεργετήματα τῆς θαψιλεστάτης ὑδρεύσεως· τὸ δὲ φθινόπωρον, ὅτε ὁ Εὐφράτης πάλιν καταβαίνει, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποφράξωσι ταχέως τὴν διώρυγα, διότι ἄλλως ὁ ποταμὸς παρεκτρεπόμενος διὰ ταύτης τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ ἤθελεν ἐγκαταλείψῃ τὴν κοίτην του. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὕτη δυσχεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ θέσις τῆς ὄχθης, καθ' ἣν ἄρχεται ἡ διώρυξ ἔχει χαλαρὸν τὸ ἔδαφος οὕτως, ὥστε καὶ αἱ προχωματώσεις αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἀπαιτοῦσιν ἐκτάκτους μόχθους, καὶ ἡ ἀντίστασις κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ ρεύματος τοῦ Εὐφράτου δὲν θὰ ᾔτο ἐπαρκής· ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ προχώματα τῆς διώρυγος κατὰ τὴν πληθώραν τῶν ὑδάτων ὑπόκεινται πάντοτε εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ καταστραφῶσιν ὀλοσχερῶς καὶ ἀπαιτεῖται τεραστία ἐργασία πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν κατὰ τὸν εὐθετον χρόνον τῆς ἀποφράξεως τῆς διώρυγος. Διὰ ταῦτα δέκα χιλιάδες ἄνδρες κατὰ διαταγὴν τοῦ σατράπου τῆς Βαβυλωνος εἰργάζοντο τότε ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας εἰς ταῦτα τὰ προχώματα· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατέπλευσεν, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ οἰανδῆποτε θεραπείαν ἐκείνου τοῦ κακοῦ· κατέπλευσε λοιπὸν περαιτέρω τὸν ποταμὸν, καὶ ἐξετάζων τὴν ὄχθην εὗρε μίαν ὥραν κατωτέρω τοῦ στομίου τῆς διώρυγος πετρώδη τινὰ ἄκραν τῆς ὄχθης, ἥτις ἐξεπλήρωνε πάσας τὰς προσδοκίας. Ταύτην διέταξε νὰ διορύξωσι καὶ νὰ προεκτείνωσι τὴν διώρυγα πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ μέχρι τῆς ἀρχαίας κοίτης τοῦ Παλλακόπα, οὗτινος τὸ στόμιον ἔμελλε τότε διὰ παντὸς νὰ φραχθῇ καὶ καταχωσθῇ· οὕτως ἤλπιζεν ὅτι θὰ ᾔτο εὐκόλον τὸ μὲν φθινόπωρον ν' ἀποφράξῃ τὴν παρεκτροπὴν τοῦ ὕδατος, τὸ δὲ ἔαρ ν' ἀνοίξῃ αὐτὴν πάλιν. Ἴνα δὲ πεισθῇ ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τῆς φύσεως τῶν δυτικῶν τούτων χωρῶν, ἔπλευσε πάλιν πρὸς τὸν Παλλακόπαν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν λίμνην καὶ κατὰ μῆκος τῶν ὁρίων τῆς Ἀραβίας. Ἡ καλλονὴ τῶν ὀχθῶν καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ

σπουδαιότης ταύτης τῆς χώρας ἔπεισεν αὐτὸν νὰ κτίσῃ ἐνταῦθα πόλιν¹, ἣτις οὐ μόνον τὴν πρὸς τὴν Ἀραβίαν ὁδὸν ἤνοιγεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἐδύνατο νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βεδουίνων, ἐπειδὴ ἡ λίμνη καὶ τὰ πρὸς νότον τέλματα μέχρι τοῦ κόλπου ἐπροστάτευον τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν χώραν. Ἡ οἰκοδομὴ καὶ ἡ ὀχύρωσις τῆς πόλεως ἤρχισεν ἀμέσως καὶ ἐν αὐτῇ συνωκίσθησαν Ἕλληνες μισθοφόροι, οἱ μὲν ἀπόλεμοι ἐκ τοῦ γήρατος, οἱ δὲ ἐθελονταί.

Ἐν τούτοις ἡ μὲν κατασκευὴ τῆς πυρᾶς τοῦ Ἡφαιστίωνος ἐπερατώθη ἐν Βαβυλῶνι, ἔμελλον δὲ ν' ἀρχίσωσιν οἱ μεγάλοι ἐπικῆδαιοι ἀγῶνες εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἄφιξις τῶν νέων στρατευμάτων καθίστων ἀναγκαίαν τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ προρρήσεις τῶν Χαλδαίων κατὰ τὴν νεωστί, βραχεῖαν ἀληθῶς, διαμονὴν αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἀπεδείχθησαν, ὡς ἐφαίνετο, μηδαμινὰ, πολὺ ὀλίγον ἐδίσταζε, λέγουσιν, ὁ Ἀλεξάνδρος νὰ ἐπανεέλθῃ. Ὅθεν ἤρχισεν ὁ ἀνάπλους κατ' αὐτὸν ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς τάφους τῶν πρώην βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας, οἵτινες ἦσαν ὠκοδομημένοι ἐν τοῖς ἔλεσι. Πηδαιλιουχῶν δὲ αὐτὸς διέπλεε μετὰ δυσχερείας τὰ ὕδατα ἐκεῖνα διὰ τε τὴν ῥηχότητα αὐτῶν καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς καλαμῶνας. Τότε αἰφνιδίᾳ τις ῥιπὴ ἀνέμου κατέρριψεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν βασιλικὴν καυσίαν, ἣν ἐφόρει κατὰ μακεδονικὸν ἔθιμον· καὶ αὕτη μὲν καταβυθισθεῖσα δὲν εὗρέθη πλέον· τὸ δὲ διάδημα λυθὲν ἀπ' αὐτῆς ἐκρέματο κυματίζον ἀπὸ τινος καλάμου παρ' ἀρχαῖον βασιλικὸν τάφον. Φοῖνιξ δὲ ναύτης τυχὼν ἐν τῷ βασιλικῷ πλοίῳ, ἐρρίφθη εἰς τὸ ὕδωρ καὶ κολυμβήσας ἔλαβεν αὐτό, ἵνα δὲ ἀνετώτερον κολυμβήσῃ, περιέθεσεν αὐτὸ εἰς τοὺς κροτάφους του—κακὸν σημεῖον τὸ διάδημα περὶ τὴν κεφαλὴν ξένου! Οἱ μάντις, οὗς ὁ βα-

¹) Ἡ πόλις αὕτη, ὀνομασθεῖσα Ἀλεξάνδρεια, θὰ ἔκειτο περίπου κατὰ τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Mesjid - Ali (Hira). Ὁ Mignan πορευόμενος ἀπὸ τοῦ Bagdad εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Βαβυλῶνος, εὔρε παρὰ τινὰ διώρυγα ἐρείπια φέροντα ὡσαύτως τὸ ὄνομα Iskanderieh· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι οὐδεμίαν πόλιν Ἀλεξάνδρου γνωρίζουσιν ἐκεῖ.

σιλεύς εἶχε τότε πάντοτε περὶ ἑαυτὸν, τὸν ἐξώρκισαν νὰ καταστρέψῃ μὲν τὸ σημεῖον, ν' ἀποκεφαλίσῃ δὲ τὸν δυστυχή. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, λέγουσιν, ἐτιμώρησε μὲν τὸν ναύτην, διότι τοῦ βασιλέως τὸ διάδημα ἐθεώρησε τοσοῦτον μικρᾶς ἀξίας, ὥστε νὰ δέσῃ αὐτὸ περὶ τὸ μέτωπόν του, ἔδωκε δ' εἰς αὐτὸν δῶρον ἐν τάλαντον, διότι τολμηρῶς καὶ ταχέως ἀπεκόμισε τὸ σημεῖον τοῦ βασιλέως.¹⁾

Ἐπανελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Βαβυλῶνα εὗρε τὰ περιμενόμενα νέα στρατεύματα. Καὶ ὁ μὲν Πευκέστας ὁ σατράπης τῆς Περσίας προσήγαγεν 20,000 Πέρσας, ἔτι δὲ οὐκ ὀλίγους Κοσσαίους καὶ Ταπούρους, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὰ μαχιμώτατα φύλα τῆς Περσίας· ὁ δὲ Φιλόξενος ἦλθεν ἐκ Καρίας ἄγων στρατόν, καὶ ἕτερον ὁ Μένανδρος²⁾ ἐκ Λυδίας, καὶ ὁ Μενίδας ἄγων ἐκ Μακεδονίας τοὺς μετ' αὐτοῦ συντεταγμένους ἵππεϊς.³⁾ Ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἰδίως τοὺς Πέρσας στρατιώτας, ἐπαινέσας καὶ τὸν σατράπην διὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν κοσμιότητα καὶ τοὺς ἄνδρας διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἀπεδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πευκέστου.

Εἶνε πολλῆς προσοχῆς ἄξιος ὁ νέος σχηματισμός, ὃν ἔδωκεν

1) Τοιαῦτα ἱστορεῖ ὁ Ἀριστόβουλος παρὰ τῷ Ἀρξέϊανῳ Ζ', 22· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς λέγουσιν ὅτι ὁ ναύτης ἐθανατώθη· ἄλλοι ὅτι ὁ Σέλευκος ἀπεκόμισε τὸ διάδημα καὶ ἵνα δυνηθῇ νὰ κολυμβήσῃ περιέθεσεν αὐτὸ εἰς τοὺς κροτάφους του, ὅπερ ἦτο μέγα σημεῖον τῆς δυνάμεως, πρὸς ἣν ἡ τύχη τὸν εἶχε προορίσῃ.

2) Ὁ Μένανδρος εἶνε ὁ ἀνωτέρω (σ. 375) μνημονευθεὶς σατράπης. Ἡ ἐπιγραφὴ ἡ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χρονολογουμένη (Corp. Insc. Gr. II. n° 3561) εὐρίσκεται τανῦν ὀρθότερα καὶ πληρεστέρα ἐν τῷ Bulletin de corresp. Hellénique 1877. I, σ. 54. Ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἔχει ὡς ἑξῆς « Θεός, τύχη ἀγαθὴ. Βασιλεύοντος Ἀλεξάνδρου, ἔτι ἐνδεκάτω, Μενάνδρου σατραπεύοντος, ἐπὶ πρυτάνιος Ἰσαγόρου κτλ. » Πρόκειται περὶ « γῆς φιλῆς, ἀργοῦ » γειτονευσούσης πρὸς γῆν πεφυτευμένην ἀνήκουσαν εἰς τὸν Κρατεύαν, ἣν οὗτος παραχωρεῖ εἰς τὸν Ἀριστομένην. Τὸ ἐνδέκατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου λήγει τὸ φθινόπωρον τοῦ 325. ἐν ἔτος μάλιστα κατόπιν θὰ ἀπῆλθεν ὁ σατράπης μετὰ τῶν στρατευμάτων, ὅσα ἤγαγεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα.

3) Τὸν Μενίδαν μετὰ τοῦ Ἐποκίλλου καὶ Σωπόλιδος πεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἔαρ τοῦ 327 ἐκ Ναυτάκων « ἐς Μακεδονίαν τὴν στρατιὰν τὴν ἐκ Μακεδονίας αὐτῷ ἀνάγοντας » Ἀρξέϊανῳ Γ', 18, 3. Κατὰ τὴν ἑκφρασιν τοῦ Ἀρξέϊανῳ (Ζ', 23, 1) « καὶ Μενίδας τοὺς ἵππεϊς ἄγων τοὺς αὐτῷ ξυνταχθέντας » δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι τὴν ὥραν μόνον ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐπιστρατευομένην δύναμιν.

εἰς τὸ πεζικόν, τοῦλάχιστον εἰς μέρος αὐτοῦ, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἀσιανῶν στρατιωτῶν. Μέχρι τοῦδε δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ μακεδονικῇ στρατιᾷ σῶμα ἐσχηματισμένον ἐκ συνδυασμοῦ ὅπλων, δὲν ὑπῆρχε στρατιὰ ἐν μικρῷ· καὶ ἂν δὲ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἐνέργειαν ἐχρησιμοποιήθησαν πεζικὸν καὶ ἱππικόν, ἐλαφρὸν καὶ βαρὺ, ἀναμειγμένα καὶ ἐκ παραλλήλου, ταῦτα συνεδυάσθησαν μόνον κατὰ τὴν προκειμένην ἐκάστοτε περίστασιν, διέμειναν δὲ πάντοτε κεχωρισμένα ὅπλα. Ὁ νέος σχηματισμὸς ἐγκατέλειπε τὸν μέχρι τοῦδε χαρακτῆρα τῆς φάλαγγος· δημιουργήσας δὲ συνδυασμὸν ὀπλιτῶν, πελταστῶν καὶ ψιλῶν πεζῶν, παρήγαγεν ὅλως νέον εἶδος τακτικῆς. Ἐνθ' ἕως τοῦδε ἐκάστη τάξις τῆς φάλαγγος συνέκειτο ἐκ δεκαεξὺ ζυγῶν ὀπλιτῶν, τῶρα ὁ στίχος σχηματίζεται οὕτως, ὥστε ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ζυγῷ εἶνε τεταγμένος ὁ δεκάδοξχος, ὁ ἡγούμενος αὐτοῦ, Μακεδὼν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διμοιρίτης (διπλοῦν ἔχων μισθὸν) Μακεδὼν, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ παλαιμάχος Μακεδὼν (δεκαστάτηρος)¹, εἷς δὲ τοιοῦτος καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ

¹) Ὁ νέος σχηματισμὸς τῆς στρατιᾶς, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν ἐν Βαβυλῶνι, διαφωτίζεται ὅπως οὖν, ἐάν τις θελήσῃ νὰ συνδυάσῃ τὰς παρὰ τῷ Ἀρριανῷ ὀνομασίας διμοιρίτης, δεκαστάτηρος κτλ. πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 64) καὶ Κουρτίου (V, 1, 45) λεγόμενα. Κατὰ τούτους μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα εἰσοδὸν τὸ φθινόπωρον τοῦ 331 ἐδόθησαν ἀμοιβαὶ ὡς ἑξῆς διανεμηθεῖσαι:

εἰς ἕκαστον ἱππία	6	μναί	=	600	δραχμαὶ
» » σύμμαχον ἱππία	5	»	=	500	»
» » φαλαγγίτην	2	»	=	200	»
» » ξένον	2	μηνῶν		μισθός.	

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ κατάλογος οὗτος δὲν εἶνε πλήρης· διότι μεταξὺ μὲν τῶν ἱππέων ὑπῆρχον πλὴν τῶν Μακεδόνων καὶ συμμάχων καὶ μισθοφόροι, μεταξὺ δὲ τῶν πεζῶν πλὴν τῶν φαλαγγιτῶν καὶ ξένων ὑπασπισταὶ καὶ σύμμαχοι, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν Θρακῶν καὶ Ἀγριανῶν καὶ τοξοτῶν. — Ὁ Ἀρριανὸς (Ζ', 23, 3) λέγει ὅτι οἱ δεκαστάτηροι ὀνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ μισθοῦ των, ὅστις ἦτο κατώτερος μὲν τοῦ μισθοῦ τοῦ διμοιρίτου, ἀνώτερος δὲ τοῦ τῶν ἀπλῶν στρατιωτῶν (« τῶν οὐκ ἐν τιμῇ στρατευομένων »). Ἄρα οἱ λαμβάνοντες μισθὸν 10 στατήρων εἶνε μεταξὺ τῶν διμοιριτῶν καὶ φαλαγγιτῶν. Ἰσως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι παρὰ τῷ Διοδώρῳ αἱ ἀμοιβαὶ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων ἦσαν ὅπως καὶ αἱ τῆς τετάρτης ἴσκι πρὸς τὸν μισθὸν τῶν δύο μηνῶν. Ὁ ῥήτωρ Λυκούργος ἠγόρασεν ἐν Ἀθήναις τῷ 328 χρυσὸν ἀντὶ ἀργύρου κατὰ τὴν ἀναλογίαν 1:11 $\frac{1}{2}$ (ἰδ. ἀνωτ. σ. 184) οἱ δὲ στατήρες τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχουσι τὴν ἀναλογίαν 1:14. Ὁ στατήρ περιέχει 8, 64 γραμμ. χρυσοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν 1:12 ἰσοδυναμεῖ πρὸς 103,

ζυγῶ ὡς οὐραγός· οἱ δὲ μεταξὺ τούτων ζυγοὶ ἀπὸ τοῦ 4 μέχρι τοῦ 15 ἀπετελοῦντο ἐκ Περσῶν, τῶν μὲν ἀκοντιστῶν, φερόντων ἀκόντια μεσάγκυλα, τῶν δὲ τοξοτῶν¹⁾. Ἐὰν λοιπὸν οὕτω κατελογίσθησαν ἐκεῖνοι οἱ 20,000 Πέρσαι, ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν Μακεδόνων, εἰς οὓς κατελέχθησαν, σῶμα ἐξ 26,000 μάλιστ' ἀνδρῶν, ἀφαιρουμένων δὲ τῶν ἀναποδράστων ἐλλείψεων, 12 περίπου τάξεις, ἐχούσης ἐκάστης μέτωπον 125 ἀνδρῶν. Διὰ τούτου τοῦ σχηματισμοῦ διετηρήθη μὲν ἡ ἐν πυκνῇ τάξει πορεία, ἐν καιρῷ δὲ μάχης ἡ φάλαγξ διηρεῖτο εἰς τρία τάγματα, τὸ τῶν τοξοτῶν, οἷτινες διὰ τῶν διαλειμμάτων ἀνεπτύσσοντο πρὸς δεξιὰν καὶ ἀριστεράν, ἵνα πρῶτοι μακρόθεν ἐπιτεθῶσι, μετ' αὐτοὺς δὲ τὸ τῶν ἀκον-

68 γραμμ. ἀργύρου. = 24 δραχμάς πρὸς 4, 25 γραμμ. Κατὰ τοῦτον τὸν ὑπολογισμὸν ὁ μηνιαίος μισθὸς ἦτο

τοῦ Μακεδόνα ἱππέως	300	δρ.	=	12 1/2	στατ.
τοῦ συμμάχου ἱππέως	250	»	=	10 3/4	»
τοῦ πεζεταίρου ἢ φαλαγγίτου	100	»	=	4 1/6	»
κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν					
τοῦ ξένου περίπου	84	»	=	3 1/2	»

ἀλλαχόθεν δὲ (οἷον ἤδη ἐκ τοῦ Θουκυδίδου) εἶνε γνωστὸν ὅτι ὑπὲρ τοῦ σίτου (τροφῆς) ὑπελογίζετο ἵσον ποσὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ. Ὅθεν ἐλάμβανεν

ὁ Μακεδὼν ἱππεύς	25	στατήρας
ὁ σύμμαχος »	20 3/6	»
ὁ πεζεταῖρος	8 1/3	»
ὁ ξένος	7.	»

Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν διμοιρίτης τῆς φάλαγγος θὰ ἐλάμβανε 17 στατήρας· ὁ δὲ δεκάστατης ὁ λαμβάνων 10 στατήρας κατὰ μῆνα εἶχε περισσότερον μισθον τοῦ φαλαγγίτου κατὰ 1 2/3 στατήρα.

¹⁾ Κατὰ τὸν Ἀρξιδανὸν (Ζ', 23, 1) 20,000 Πέρσαι, Τάπουροι, Κοσσαῖοι κ. ἄ. κατελογίσθησαν οὕτως, καὶ οὗτοι δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τοὺς 30,000 Ἀσιανούς (Ἀρξιδανοῦ Ζ', 6, 1) τοὺς ὀπλισθέντας κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον. Αἱ εἰδήσεις τοῦ Ἀρξιδανοῦ περὶ τῆς νέας ταύτης ὁργανώσεως εἶνε μὲν βραχεῖαι, ἀλλ' εἰδήμονος ἀνδρός. Εἶνε ἀληθές ὅτι πολλὰ ζητήματα μένουσιν ἄλυτα. Ἐάν τις δὲν ὑπολογίσῃ τοὺς Κοσσαίους καὶ Ταπούρους, φθάνει εἰς τὸν ἀριθμὸν 26,664. Ἐὰν δέ, ὡς δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, ἐν τῷ μακεδονικῷ περικῷ ἡ κυρία μονάς, ὁ λόχος, συνέκειτο ἐκ 500 ἀνδρῶν (εἶχε δὲ μέτωπον 31 ἀνδρῶν), καὶ τέσσαρες λόχοι ἀπετελοῦν μίαν τάξιν, ἐξάγονται ἀφ' ἑαυτῶν τὰ διαλείμματα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐξόρμησιν τῶν ἐν τῷ μέσῳ ζυγῶν· λείπει μόνον τότε τὸ ἀντίστοιχον τοῦ ὑπὸ τῆς βωμαϊκῆς τάξεως διὰ τῶν σπειρῶν κατορθουμένου κατὰ τὴν κλιμακῆδον (en échelon) ἀνάπτυξιν. Ἀλλ' ὅλον τοῦτο τὸ ζήτημα εἶνε ἄξιον νὰ διαφωτισθῇ ὑπὸ ἐμπειρῶν ἐιδικῶν.

τιστῶν· οἱ δὲ τρεῖς πρῶτοι ζυγοὶ καὶ ὁ ἔσχατος ὑπελείποντο ὀπίσω ὡς τριάρριοι ἢ μᾶλλον ὡς στήριγμα (ἔφεδροι). Ἀφ' οὗ δὲ οἱ τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ μετὰ τὸν ἀκροβολισμὸν αὐτῶν ἐπανήρχοντο διὰ τῶν διαλειμμάτων εἰς τοὺς ἑαυτῶν ζυγούς, τὸ ὅλον συντεταγμένον πλῆθος ἐπιτίθετο κατὰ τῶν ἡδὴ κλονηθέντων ἐναντίων. Ἡ τακτικὴ τοῦ νέου τούτου σχηματισμοῦ συνήγωνε πάντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἰταλικῆς λεγεῶνος καὶ τῶν σπειρῶν αὐτῆς μετὰ τῶν οὐσιωδέστατων τῆς πρώτης φάλαγγος· ἐν συνόλῳ ἐνέργειαν καὶ εὐκίνησιν· καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα τάχιστα ἐχρησιμοποιοῦντο ἐναντίον τῶν ἐπιτιθεμένων πολεμίων, καὶ ἀσφαλῶς ἐπροστατεύοντο κατὰ τὴν συμπλοκὴν· αἱ δὲ φάλαγγες διετέλουν πάντοτε ὡς κινήτὰ φρούρια, ἀλλ' οὕτω συντεταγμένα, ὥστε νὰ δύνανται μὲν νὰ ἐκπέμπωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἐλαφρὰ στρατεύματα, νὰ δεσπόζωσι δὲ τοσοῦτον μεγάλῃς ἀκτίνος ἐφ' ὅσον ἐφικνοῦντο τὰ βέλη τῶν ἐκδραμόντων.

Καὶ μόνος οὗτος ὁ νεωτερισμός, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαίνετο ὅτι ἔκαμεν ἀποβλέψας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας¹, ἔπρεπε νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν· ἀλλ' ἠκούσθησαν προσέτι καὶ πολλαὶ φῆμαι, ὅτι ἀπεστάλησαν διαταγαὶ εἰς τὰς περὶ τὴν μεσόγειον θάλασσαν ἐπαρχίας περὶ παράσκευῆς ἀπειραρίθμων πλοίων, καὶ ἄλλη φήμη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἰταλίας, Σικελίας, Ἰβηρίας καὶ Ἀφρικῆς. Καὶ τῷ ὄντι ἐφαίνετο ὅτι ὁ μὲν στόλος ἔμελλεν ν' ἀποπλεύσῃ ὡς ἐναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀραβίας, ὁ δὲ κατὰ γῆν στρατὸς ἔμελλεν νὰ πορευθῇ διὰ τῆς Ἀραβίας ἢ ἄλλης τινὸς ὁδοῦ πρὸς δυσμὰς, ἵνα καθυποτάξῃ τοὺς βαρβάρους τῆς Ἑσπερίας, τοὺς ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἰταλίᾳ ἐχθροὺς τοῦ ἐλληνισμοῦ².

Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν νέων στρατευμάτων καὶ μάλιστα τῶν

¹) Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε γνῶσιν τῆς ῥωμαϊκῆς λεγεῶνος, δύναται τις ἴσως νὰ παραδεχθῇ· διότι ἀπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Ἀρχιδάμου καὶ τοῦ Μολοσσοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἰταλίας ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι τακτικῶν τοσοῦτον σπουδαῖα, ὥστε ἐσπουδάζοντο ὑπ' αὐτῶν.

²) Τοῦτο εἶνε τὸ δυνάμενον νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν τοῦ Διοδώρου (IH', 4).

περσικῶν ἐπεστάτησεν αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος· ἔγεινε δὲ ἐν τῷ βασιλικῷ παραδείσῳ, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκάθητο ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου μετὰ διαδήματος καὶ βασιλικῆς πορφύρας· ἐκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ οἱ φίλοι ἐπὶ ταπεινότερων θρονίων ἀργυροπόδων· ὀπισθεν αὐτῶν ἐν συμμέτρῳ ἀποστάσει ἴσταντο οἱ εὐνοῦχοι, ἔχοντες κατὰ τὴν ἀνατολικὴν συνήθειαν τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένους καὶ μηδικὴν στολήν. Οἱ νέοι στρατιῶται παρήρχοντο κατὰ στίφη, ἐπεθεωροῦντο καὶ κατελοχίζοντο εἰς τὰς φάλαγγας· τοῦτο δὲ διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας. Ἐν μιᾷ τούτων ὁ βασιλεὺς κεκμηκὼς ἐκ τῶν κόπων ἀνέστη ἐκ τοῦ θρόνου καὶ καταλιπὼν ἐπ' αὐτοῦ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν, ἀπῆλθεν εἰς δεξαμενὴν τινα ἐν τῷ παραδείσῳ, ἵνα λουσθῇ· κατὰ τὴν αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν οἱ μὲν φίλοι ἐπηκολούθησαν, οἱ δὲ εὐνοῦχοι ἔμειναν κατὰ χώραν. Μετ' ὀλίγον προσῆλθεν ἄνθρωπος, καὶ διελθὼν τὰς τάξεις τῶν εὐνούχων, οἵτινες κατὰ περσικὸν ἔθιμον δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κωλύσωσιν αὐτόν, ἀνέβη τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου καὶ κοσμηθεὶς διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος ἐκάθισεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως, βλέπων ἔμπρὸς ἀτενῶς. Οἱ εὐνοῦχοι διέρρηξαν τὰ ἱμάτιά των, ἔκοπτον τὰ στήθη καὶ τὰ μέτωπα καὶ ὠδύροντο διὰ τὸ φοβερὸν σημεῖον. Τότε δὲ ἀκριβῶς ἐπανελθὼν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη διὰ τὸ ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁμοίωμά του, καὶ διέταξε νὰ ἐρωτήσωσι τὸν δύστηνον, τίς εἶναι καὶ τί θέλει; Ἐκεῖνος δὲ ἐκάθητο ἥσυχος βλέπων ἀτενῶς· καὶ τέλος εἶπεν «ὀνομάζομαι Διονύσιος καὶ εἶμαι Μεσσήνιος· κατηγορηθεὶς δ' ἐχομίσθην δέσμιος ἀπὸ τῶν παραλίων ἐνταῦθα· τῶρα δὲ ὁ θεὸς Σάραπις, λύσας τὰ δεσμά μου, μὲ διέταξε ν' ἀναλάβω τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα καὶ νὰ καθίσω ἐδῶ ἥσυχος». Βασανισθεὶς δὲ ὅπως ὁμολογήσῃ, ἃν εἶχεν ἐγκληματικούς σκοποὺς καὶ συγκοινωνοὺς, ἐπέμεινε λέγων ὅτι οὕτω διετάχθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Καὶ κατενόησαν μὲν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο φρενοβλαβής· ἀλλ' οἱ μάντεις ἀπήτησαν τὸν θάνατον αὐτοῦ¹.

¹) Ἀρρίανου Ζ', 24 κατὰ τὸν Ἀριστόδουλον, Διοδώρου ΙΖ', 116. Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΟΔ' (μετὰ τινων διαφορῶν). Τοῦτο τὸ ἱστορῆμα συνέβη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν

Θά ἦτο ὁ Μάιος τοῦ ἔτους 323, καὶ ἡ πόλις Βαβυλὼν ἦτο πλήρης πολεμικῆς ζωῆς· οἱ παμπληθεῖς νέοι στρατιῶται, πο-
θοῦντες νὰ μετὰσχῶσι τῆς ἐκστρατείας, ἐν ᾗ ἔμελλον νὰ δώσωσι
τὴν πρώτην πεῖραν τῶν ὅπλων, ἤσχοῦντο περὶ τὴν νέαν τάξιν τοῦ
μάχεσθαι, ὁ δὲ στόλος, ὅστις ἦτο ἤδη ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν,
σχεδὸν καθ' ἐκάστην ἐξερχόμενος τοῦ ναυστάθμου ἐγυμνάζετο περὶ
τὸ κωπηλατεῖν καὶ πηδαλιουχεῖν ὑπὸ τὰ ὄμματα ἀπειροπληθῶν
θεατῶν ἐκ τῆς πρωτευούσης. Παρὼν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ αὐτός
ὁ βασιλεὺς, διένεμεν εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀμίλλῃ νικητὰς ἐπαίνους καὶ
χρυσοὺς στεφάνους¹. Ἦτο γνωστὸν ὅτι προσεχῶς ἔμελλε ν' ἀρ-
χίσῃ ἡ ἐκστρατεία, καὶ ἐπιστεύετο ὅτι μετὰ τοὺς ἐπὶ τῷ Ἡφαι-
στίῳ ἐπιταρίους ἀγῶνας ἤθελον ἀκολουθήσῃ αἱ νομιζόμεναι θυ-
σίαι καὶ τὰ συμπόσια, καθ' ἃ ὁ βασιλεὺς ἐσυνήθειε νὰ διακηρύττῃ
τὴν ἔναρξιν τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἀπειράριθμοι ξένοι συνέρρευσαν εἰς τὴν ἑορτήν, μεταξὺ δὲ αὐ-
τῶν πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἀφ' οὗ ἐψηφίσθη ν' ἀποδο-
θῶσιν εἰς τὸν βασιλέα θεῖαι τιμαί, εἶχον λάβῃ τὸν χαρακτῆρα
θεωρῶν, καὶ ὡς τοιοῦτοι προσῆλθον εἰς τὸν βασιλέα καὶ προσκυνή-
σαντες ἐλληνικῶ τῷ τρόπῳ ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τοὺς χρυσοὺς στε-
φάνους, δι' ὧν αἱ οἰκεῖαι πόλεις ἡμιλλῶντο νὰ τιμήσωσι τὸν θεὸν
βασιλέα. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψαν καὶ τοῦ βασιλέως οἱ θεωροὶ
ἐκ τοῦ Ἀμμωνίου, οἵτινες ἐρωτήσαντες, πῶς διέταττεν ὁ θεὸς νὰ
τιμηθῇ ὁ Ἡφαιστίων, ἀπεκόμισαν τὴν ἀπόκρισιν νὰ θυσιάζωσιν
εἰς αὐτὸν ὡς ἥρωα. Λαβὼν δὲ τοῦτον τὸν χρησμὸν ὁ βασιλεὺς

ἑορτῶν καὶ θυσιῶν, αἵτινες κατὰ τὰς Ἐφημερίδας συνέπεσον ἐν μηνὶ Δαισίῳ. Ἐν τῇ
Παραρτήματι θ' ἀποδειχθῇ ὅτι πιθανῶς ὁ μὴν οὗτος μετέχει τοῦ Μαΐου καὶ Ἰουνίου.

¹) Ἀρρίανου Ζ', 23, 5.

²) Ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Ἀρρίανον Ζ', 23, 8. Ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΖ', 115) λέγει
ὅτι τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀμμωνος διέταξε νὰ ἀπονέμωσιν εἰς αὐτὸν θείας τιμὰς, καὶ νὰ ἐπι-
καλῶνται αὐτὸν ὡς πάρεδρον (ὅπως διωρθώθη ἐκ τοῦ Δουκιανοῦ Περὶ τοῦ μὴ ῥα-
δίως πιστεύειν τῇ διαβολῇ 'Ζ'). Ἡ πρώτη εἰδησις μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς εἰδήσεως ὅτι ὁ
Κλεομένης ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου ἀνήγειρεν εἰς τὸν ἀποθανόντα ἥρωα ἐν Ἀλεξαν-
δρείᾳ καὶ ἕτερον ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου. Ὁ Κλεομένης, φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ βασι-
λέως διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ καταπιέσεις εἰδοποίησεν αὐτὸν περὶ τούτων καὶ περὶ ἄλλων τι-

διέταξε νὰ τελέσωσι τὴν κηδείαν καὶ τὰς πρώτας θυσίας εἰς τὸν ἥρωα Ἡφαιστίωνα.

Καθαριθέντος μέρους τοῦ τείχους τῆς Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἀνηγέρθη εἰς ὕψος διακοσίων ποδῶν καὶ εἰς πέντε ὁρόφους διηρημένον τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τῆς πυρᾶς, εἰς ἣν ὁ μὲν βασιλεὺς ὤρισε νὰ δαπανηθῶσι δεκακισχίλια τάλαντα, οἱ δὲ φίλοι, οἱ μεγιστᾶνες, οἱ πρέσβεις καὶ οἱ Βαβυλώνιοι προσέθεσαν ἄλλα δισχίλια. Τὸ ὅλον ἔλαμπεν ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας, ζωγραφιῶν καὶ γλυπτῶν ἔργων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρχον ἀγάλματα Σειρήνων διάκοιλα, ἐξ ὧν κατεπέμποντο αἱ θρηνώδεις ψαλμωδίαὶ ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ¹. Ἐν τῷ μέσῳ ἐπιταφίων θυσίων, πενθίμων πομπῶν καὶ θρηνωδῶν ᾠσμάτων ἡ πυρὰ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο παρών, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀναφλεχθὲν τὸ θαυμάσιον ἔργον κατέπεσεν, οὐδὲν ἄλλο καταλιπόν, εἰμὴ καταστροφὴν, ἐρημίαν καὶ πένθος διὰ τὸν ἀποθανόντα. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπηκολούθησαν αἱ θυσίαι πρὸ τιμὴν τοῦ ἥρωος Ἡφαιστίωνος. Ὁ

μῶν, ὅσας ἐπενόησεν ὑπὲρ τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων ἐλεγόντο τὰ ἑξῆς: « ἦν καταλάβω ἐγὼ τὰ ἱερὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καλῶς κατεσκευασμένα καὶ τὰ ἥρωα τὰ Ἡφαιστίωνος, εἰτέ τι πρότερον ἡμάρτηκας, ἀφῆσω σε τούτων, καὶ τὸ λοιπὸν ὀπηλίκον ἂν ἀμάρτης, οὐδὲν πείσῃ ἐξ ἐμοῦ ἄχαρι ». Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρρίανός κατακρίνει σφόδρα τὴν ἀπόκρισιν ταύτην τοῦ βασιλέως, καὶ δικαίως ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχεν ἄλλον τινὰ λόγον παρὰ τὴν ἐκ τῶν τιμῶν τούτων τοῦ Ἡφαιστίωνος εὐχαρίστησίν του. Ἀλλ' ὁ Κλεομένης ἦτο ἐξοχὸς οἰκονομολόγος καὶ διοικητὴς χρησιμώτατος· ἡ δὲ σατραπεία αὐτοῦ ἦτο σπουδαιότατη πρὸς τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν, αὐτὸς δέ, γέννημα τῆς Αἰγύπτου, ἐγνώριζε τὴν χώραν ὡς οὐδεὶς ἄλλος. Ἰσως ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων ἦτο ἀδύνατον νὰ καλῆσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε καὶ τόσον μακρόθεν, ἵνα δώσῃ λόγον· ἴσως σημεῖόν τι βασιλικῆς δυσμενείας θὰ ἤρκει νὰ τρέψῃ αὐτὸν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ μεγάλοι θησαυροί, ὡς εἶχε συλλέξῃ, θὰ ἐξέλειπον ἐκ τῆς σατραπείας καὶ βασιλείας. Καὶ οὗτοι μὲν εἶνε οἱ ἐξ ἐπιπολῆς λόγοι· ἀλλὰ τίς οἶδε πόσαι ἄλλαι μυστικώτεραι καὶ ἰδιαιτέραι περιστάσεις ὑπῆρξαν, αἵτινες καθίστων ἀναγκαίαν τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως; ὅσα δὲ γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ παρέχουσι τὸ ἐνδόσιμον νὰ μὴ ἐξευτελίσωμεν αὐτὸν ἀπερισκέπτως μέχρι τοσούτου.

¹) Ἡ παρὰ Διοδώρου (ΙΖ', 115) περιγραφὴ τῆς πυρᾶς εἶνε τόσον ὀλίγον τεχνικὴ, ὥστε δὲν δύναται τις κατ' αὐτὴν μετὰ τινος βεβαιότητος ν' ἀπεικονίσῃ αὐτήν. Τὰ περιδότητα σχεδιάσματα τοῦ Quatremère de Quincy εἶνε πᾶν ἄλλο ἢ σύμφωνα πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἀλέξανδρος ἐτέλεσε τὰς πρώτας σπονδὰς εἰς τὸν ἀφηρωισθέντα φίλον· δεκακισχίλια δὲ σφάγια ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ καὶ διενεμήθησαν εἰς ἅπαντα τὸν στρατόν, ὃν ὁ βασιλεὺς εἶχε προσκαλέσῃ εἰς εὐωχίαν.

Ἄλλαι ἑορταὶ ἐπλήρωσαν τὰς ἀκολουθούς ἡμέρας. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ὀρισθῇ ἡ ἡμέρα τῆς ἀναγωγῆς τοῦ στόλου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀραβικῆς ἐκστρατείας, ὁ βασιλεὺς ἐθυσίασε κατὰ τὸν νομομισμένον τρόπον εἰς τοὺς θεοὺς, εἰς οὓς ἐσυνήθιζεν, ἐθυσίασεν εἰς τὴν ἀγαθὴν τύχην καὶ κατὰ συμβουλήν τῶν μάντεων καὶ εἰς τοὺς ἀλεξικάκους θεοὺς. Ἐν ᾧ δὲ ἅπας ὁ στρατὸς εὐφραινόμενος εὐωχεῖτο καὶ ἔπινεν ἐξ ὧων εἶχε δώσῃ ὁ βασιλεὺς, αὐτὸς εἶχε προσκαλέσῃ τοὺς φίλους εἰς δεῖπνον, ὅπως ἀποχαιρετίσωσι τὸν ναύαρχον Νέαρχον. Τοῦτο συνέβη τῇ 15 τοῦ μηνὸς Δαισίου περὶ τὴν ἐσπέραν. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπῆλθον οἱ πλεῖστοι τῶν συνδαιτυμόνων, προσῆλθεν εἰς τὸν βασιλέα ὁ Θεσσαλὸς Μήδιος, εἷς τῶν ἐταίρων καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ παραστῇ καὶ εἰς μικράν τινα συναναστροφὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ὅπου θὰ ἦτο εὐχάριστος ὁ κῶμος. Ὁ Ἀλέξανδρος ἡγάπα τὸν εὐγενῆ Θεσσαλὸν καὶ συνεπορεύθη μετ' αὐτοῦ· ἡ εὐφροσύνη τῶν φίλων ἐφαίδρυνε καὶ αὐτόν, καὶ προέπιεν εἰς ὑγίαν ὄλῳν κατὰ σειράν· περὶ δὲ τὴν πρωίαν ἀπεχωρίσθησαν, ὑποσχεθέντες νὰ συνέλθωσι πάλιν τὴν προσεχῇ ἐσπέραν¹⁾.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐλούσθη καὶ ἐκοιμήθη μέχρις ὧσέ τῆς ἡμέρας· ἔπειτα μετέβη πάλιν εἰς τοῦ Μηδίου, ἵνα δειπνήσῃ, καὶ ἔπινε πάλιν μέχρι βαθείας νυκτός· κακοδιαθετῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐλούσθη, ἔφαγεν ὀλίγον καὶ κατεκλίθη πυρέσσων ἤδη. Τὴν πρωίαν τῆς 17 Δαισίου ἠσθάνθη ἑαυτὸν πολὺ κακοδιάθετον· αἱ συγκινήσεις τῶν τελευταίων χρόνων καὶ τὰ ἀπὸ τινων ἡμερῶν ταχέως ἐπαναλαμβανόμενα συμπτώσια κατέστησαν αὐτὸν εὐαίσθητον πρὸς τὰς ἀσθενείας· καὶ

1) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΟΕ'. Ἀθηναίου Ι', σ. 432· Ἀρριανοῦ Ζ', 24-25. Μνημονεύω ἀπλῶς τὴν ἀνόητον ὑποψίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐποτίσθη παρὰ τῷ Μηδίῳ δηλητηρίον παρασκευασθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, κομισθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου.

διὰ τοῦτο κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ· ὅθεν ἐδέησε νὰ ἐκκομισθῇ ἐπὶ κλίνης πρὸς τὸν βωμόν, ἵνα τελέσῃ τὴν ἑωθινὴν θυσίαν, ὅπως καθ' ἑκάστην ἐσυνήθιζεν· ἔπειτα δὲ διέμεινε κατὰ κοιτος ἐν τῷ ἀνδρῶνι, καὶ προσκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς περὶ τῆς πορείας, καθ' ἃς ὁ μὲν κατὰ γῆν στρατὸς ἔμελλε ν' ἀναζεύξῃ τὴν 20, ὁ δὲ στόλος, μεθ' οὗ καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ πλεύσῃ, τὴν ἐπιούσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τὴν ἐσπέραν κατεκομίσθη ἐπὶ τῆς κλίνης εἰς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἐπιβάς πλοίου διέπλευσε πέραν τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν παράδεισον, ἐκεῖ δὲ λουσθεὶς διῆλθε τὴν νύκτα, αἰσθανόμενος πυρετὸν καὶ ῥίγος· τὴν δὲ ὑστεραίαν μετὰ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν ἑωθινὴν θυσίαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμόν του (τὴν καμάραν) καὶ διημέρευσε κλινῆρης, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν Μῆδιον, ὅστις συνδιαλεγόμενος προσεπάθει νὰ τὸν φαιδρύνῃ· προσεκάλεσε δὲ εἰς τὴν ἐπιούσαν πρωίαν τοὺς ἡγεμόνας· ὀλίγον δὲ δειπνήσας ἀπεσύρθη, ὅπως ἀναπαυθῇ· ὁ πυρετὸς ἠϋξήσεν, ἡ κατάστασις τοῦ βασιλέως ἐχειροτέρευσε καὶ δὲν ἐκοιμήθη δι' ὅλης τῆς νυκτός.

Τὴν πρωίαν τῆς 19 μετὰ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν θυσίαν εἰσῆλθεν ὁ Νέαρχος καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἡγεμόνες τοῦ στόλου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἕνεκα τῆς ἀσθενείας του ἦτο ἀνάγκη ν' ἀναβληθῇ ὁ ἀπόπλους ἐπὶ μίαν ἡμέραν, ἀλλ' ἕως τότε ἡλπιζεν, ὅτι θ' ἀναλάβῃ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δυνηθῇ τὴν 22 νὰ ἐπιβῇ τοῦ πλοίου. Ἐμείνει δὲ ἐν τῷ λουτρῶνι, καὶ ὁ Νέαρχος ἐδέησε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ, διηγούμενος τὰ κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ τὸν ἐν τῷ ὠκεανῷ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἤκουε μετὰ προσοχῆς, χαίρων ὅτι καὶ αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ ὁμοίους κινδύνους. Ἐν τούτοις ἡ κατάστασις αὐτοῦ ἐδεινούτο καὶ ὁ πυρετὸς ἐγίνετο σφοδρότερος· οὐχ ἥττον τὴν πρωίαν τῆς 20 μετὰ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν θυσίαν συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στόλου καὶ διέταξε τὴν 22 νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ πάντα πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ στόλῳ καὶ πρὸς ἀπόπλουν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐσπερινὸν λουτρὸν ἐπῆλθε σφοδρότερον ῥίγος, καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ βασιλέως

προδήλως κατέπιπτον, διῆλθε δὲ τὴν νύκτα ἄυπνος καὶ δυσφορῶν. Τὴν ὑστεραίαν σφόδρα πυρέσσων μετεκομίσθη εἰς τὴν οἰκίαν τὴν παρὰ τὴν κολουμβήθραν, καὶ ἐπιπόνως ἐτέλεσε τὴν θυσίαν· προσκαλέσας δὲ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στόλου, ἔδωκε καὶ ἄλλας τινὰς παραγγελίας περὶ τοῦ ἀπόπλου, καὶ ὁμιλῶν μετὰ τῶν στρατηγῶν περὶ προβιβασμῶν εἰς κενὰς τινὰς θέσεις ἀξιωματικῶν, ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐκλογὴν τῶν προβιβαστέων, συστήσας αὐστηράν ἐξέτασιν.

Ἦλθεν ἡ 22, καὶ ὁ βασιλεὺς κατέκειτο ἔχων κακῶς. Οὐχ ἦττον, μετὰ κόπου ἐκκομισθεὶς εἰς τὸν βωμόν, ἐθυσίασε καὶ προσυχήθη, διέταξε δὲ ν' ἀναβληθῇ ὁ ἀπόπλους, διῆλθε νύκτα θλιβεράν, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἐδυνήθη τὴν ἐπιούσαν νὰ θυσιάσῃ. Διέταξε δὲ τοὺς μὲν στρατηγοὺς νὰ συναθροισθῶσιν ἐν τοῖς προθύροις, τοὺς δὲ χιλιάρχας καὶ πεντακοσιάρχας ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων. Μετεκομίσθη δὲ ἐκ τοῦ παραδείσου εἰς τὰ βασίλεια· κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ κατάστασις ἐπεδεινοῦτο· ἄφ' οὗ δὲ εἰσῆλθον οἱ στρατηγοί, ἐγνώρισε μὲν αὐτοὺς, ἀλλὰ δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ὁμιλῇ. Ταύτην δὲ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα ὁ πυρετὸς ἐξηκολούθει καὶ ὁ βασιλεὺς κατέκειτο ἄφωνος.

Αἱ παραδόσεις περὶ τῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἐπροξένησεν ἡ νόσος τοῦ βασιλέως εἰς τε τὸν στρατὸν καὶ τὴν πόλιν εἶνε οὐκ ὀλίγον ἀξιόπιστοι. Οἱ Μακεδόνες, συνωστιζόμενοι περὶ τὰ βασίλεια, ἐζήτουν νὰ ἴδωσι τὸν βασιλέα των, φοβούμενοι δὲ μήπως εἶχεν ἤδη ἀποθάνῃ καὶ ὁ θάνατος ἀπεκρύπτετο, δὲν ἔπαυσον ὀδυρόμενοι, ἀπειλῶντες καὶ ἱκετεύοντες, μέχρις οὗ ἤνοιξαν εἰς αὐτοὺς τὴν πύλιν· τότε δὲ εἰσελθόντες ἐπορεύοντο ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον παρὰ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὑπεγείρων τὴν κεφαλὴν ἔτεινε πρὸς αὐτοὺς τὴν δεξιάν, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισημαίνων ἀπεχαιρέτιζε τοὺς παλαιμάχους. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 27 τοῦ Δαισίου, ὁ Πείθων, ὁ Πευκέστας, ὁ Σέλευκος καὶ ἄλλοι, ἀπελθόντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σαράπιδος, ἠρώτησαν τὸν θεόν, ἂν

ἦτο λυσιτελέστερον εἰς τὸν βασιλέα νὰ μετακομισθῇ εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καὶ νὰ προσευχηθῇ εἰς τὸν θεόν, καὶ ἐδόθη ἀπόκρισις ἐκ τοῦ θεοῦ νὰ μὴ τὸν κομίσωσιν εἰς τὸ ἱερόν, ἀλλὰ νὰ μείνῃ αὐτοῦ, διότι τοῦτο μετ' ὀλίγον θὰ εἶνε καλύτερον. Τὴν ὑστεραίαν, 28 τοῦ Δαισίου, περὶ τὴν ἐσπέραν ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἵπάρχουσι καὶ ἄλλαι πολλαὶ παραδόσεις περὶ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας συμβάντων· ἀλλ' εἶνε ἀνάξια πίστεως, τινὲς δὲ αὐτῶν προφανῶς πεπλασμέναι ἐπ' ἀγαθῷ ἢ κακῷ σκοπῷ. Ἰδίως δὲ οὐδεμία ἀσφαλὴς μαρτυρία βεβαιώνει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων ὥρισέ τι διὰ λόγου ἢ σημείου περὶ τῆς ἐν τῷ κράτει διαδοχῆς, περὶ τοῦ εἶδους τῆς κυβερνήσεως καὶ περὶ τῶν προσεχῶν ἀναγκαίων μέτρων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν τὸ ἔπραξε, φαίνεται ὅτι, ὅτε ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἦτο ἐγγὺς τὸ τέλος του, δὲν εἶχε πλέον τὴν διαύγειαν καὶ τὸν τόνον τοῦ πνεύματος, ὅπως ἐννοήσῃ ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ θάνατος αὐτοῦ. Ὁ ἄφωνος ἐκεῖνος ἀποχαιρετισμὸς τῶν Μακεδόνων του θὰ ἐσήμαινε τὰς τελευταίας κινήσεις τῆς ἡμιαγρύπνου καὶ ἀποιχομένης συνειδήσεως. Ἡ δὲ κατόπιν ἐπελθοῦσα ἀγωνία θ' ἀπέκρυψεν ἀπὸ τῶν θνησκόντων ὀφθαλμῶν του τὸ ἄθλιον μέλλον παντὸς ὅ,τι ἐδημιούργησε καὶ παντὸς ὅ,τι ἠθέλησεν.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς ἤρχισεν ἡ ἔρις τῶν μεγιστάνων, ἡ στάσις τοῦ στρατοῦ, ἡ κατάπτωσις τοῦ οἴκου του καὶ ὁ ὅλεθρος τοῦ κράτους του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Α'.

Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ χρονολογία τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξάγεται μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν παραδεδομένων γεγονότων· μόνον δὲ οἱ ῥητοὶ καθορισμοὶ τῶν χρόνων συμβάντων τινῶν καὶ τινες χρονολογικαὶ συγκρίσεις παρέχουσι δυσχερείας.

Ἀναντιρρήτως δίκαιον εἶνε ὁ Ἀρρίανος νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀσφαλεστάτη ἡμῶν πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἀλλ' ἀναγράφει τοὺς χρόνους κατὰ τὸ ἀττικὸν ἡμερολόγιον, προσθέτων κατὰ καιροὺς τὰ ἔτη τῶν Ὀλυμπιάδων. Ἡ δὲ γραμματεία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐχρονολόγει κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἡμερολόγιον· τοῦτο δὲ καὶ οἶκοθεν ἐννοεῖται καὶ ὑπὸ τῶν παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ καὶ Πλουτάρχῳ περιπωθέντων ἀποσπασμάτων τῶν Ἐφημερίδων ἐπιβεβαιουῖται. Καὶ εἶνε μὲν ἀπαράδεκτον ὅτι ὁ Πτολεμαῖος καὶ Ἀριστόβουλος ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν ἀπεδέχθησαν ἄλλον τρόπον τοῦ χρονολογεῖν, ἐπειδὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν βεβαίως, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν Κασσανδρείᾳ ἐχρονομέτρουν κατὰ μακεδονικοὺς μῆνας. Ἐὰν δὲ οὕτως ἐχρονομέτρουν, τότε ὁ Ἀρρίανος ὅσας χρονολογίας εὔρε παρ' αὐτοῖς ἢ αὐτὸς ἀνήγαγεν ἢ παρεδέχθη τὴν ὑπ' ἄλλων γενομένην ἀναγωγὴν χάριν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅτι δὲ ἤδη παρὰ Κλειτάρχῳ εἶχε γείνη ἡ ἀναγωγή, δύνатаί τις οὐχὶ μὲν ἀναντιρρήτως, ἀλλὰ πιθανῶς νὰ συναγάγῃ ἐκ τοῦ Ἰουστίνου XII, 16, 1.

Ἡ δὲ κατ' Ὀλυμπιάδας ἀναγραφὴ εἰσῆχθη κατὰ πρῶτον καὶ ἔγεινε συνήθης, εἰμὴ ὑπὸ τοῦ Τιμαίου, βεβαίως ὅμως μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ Κλειτάρχου.

Δὲν ἔχομεν πληροφορίαν εἰδικοῦ τινος περὶ τῆς σχέσεως τοῦ μακεδονικοῦ πρὸς τὸ ἀττικὸν ἡμερολόγιον· καὶ ἂν εἶνε δὲ ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ μακεδονικὸν βᾶσιν εἶχε τοὺς σεληνιακοὺς μῆνας καὶ τὸ ἔτος ἐκ 354 — ὃ ἡμερῶν συγκείμενον, ὑπολείπεται τὸ ἄλλο ζήτημα, ἂν οἱ Μακεδόνες ἠκολούθουν τὸν αὐτὸν ἐμβολικὸν κύκλον, ὃν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ Ideler ἐν τῇ περιωνύμῳ αὐτοῦ διατριβῇ Ueber das Todesjahr Alexanders (Abhandl. der Berlin. Akadem. 1821) καὶ ἔπειτα συντομώτερον ἐν τῷ Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie, 1825, Τόμ. I, σ. 401 ἐξ. ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς συζητήσεως περὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ δὲ ἔκτοτε συνεχισθεῖσαι ἔρευναι ἢ οὐδὲν νέον προσέθεσαν ἢ τὰ ἤδη ἀποκτηθέντα πορίσματα ἐπεσκότισαν.

Ὁ Ideler ὠρμήθη ἐκ τῶν ὀλίγων μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, ἐν αἷς μακεδονικαὶ χρονολογίαι παράκεινται εἰς ἀντιστοίχους χρονολογίας τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου. Τοιαῦται δὲ μαρτυρίαι εἶνε αἱ ἐξῆς:

Α'. Ἐν ἐπιστολῇ τινι τοῦ βασιλέως Φιλίππου πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συμμάχους, παρεμβεβλημένη εἰς τὸν Περί τοῦ στεφάνου λόγον τοῦ Δημοσθένους (§ 156), προσκαλοῦνται οὗτοι νὰ πέμψωσι τὰς στρατιωτικὰς αὐτῶν συμβολὰς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματος τῶν Ἀμφικτυόνων κατὰ τῶν Ἀμφισσαίων μετὰ τροφῶν 40 ἡμερῶν « τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς Λῶου, ὡς ἡμεῖς ἄγομεν, ὡς δὲ Ἀθηναῖοι, Βοηδρομιῶνος, ὡς δὲ Κορίνθιοι, Πανέμου ».

Β'. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. Γ') λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη « ἱσταμένου μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν οἱ Μακεδόνες Λῶον καλοῦσιν, ἕκτη », καθ' ἣν ἡμέραν ἐκάη ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ. Προσθέτει δὲ ὅτι ὁ Φίλιππος, ὅστις τότε ἀκριβῶς εἶχε κυριεύσει τὴν Ποτείδαιαν, ἔλαβεν αὐθημερὸν τρεῖς εὐχαρίστους ἀγγελίας, τὴν μὲν ὅτι ὁ Παρμενίων ἐνίκησε τοὺς Ἰλλυρι-

οὐς, τὴν δὲ ὅτι ὁ ἵππος αὐτοῦ ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, τὴν δὲ ὅτι ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἔτεκεν υἱόν.

Γ'. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. ΙΓ') διηγεῖται ὅτι, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασεν εἰς τὸν Γρανικόν, συνεβούλευσαν τινὲς αὐτὸν ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, διότι ἦτο μὴν Δαίσιος, καθ' ὃν οἱ Μακεδόνες δὲν ἔκρινον καλὸν νὰ μάχωνται (« Δαίσιου γὰρ οὐκ εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς τῶν Μακεδόνων ἐξάγειν τὴν στρατιάν »), ὅπερ ὁ Ἀλέξανδρος « ἐπληρωθῶσατο κελεύσας δεύτερον Ἀρτεμισίον ἄγειν ».

Δ'. Ὁ αὐτὸς Πλούταρχος ἐν ἄλλῃ τινὶ χωρίῳ (Καμίλλ. ΙΘ') λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐνίκησεν ἐν Γρανικῷ « μηνὸς Θαρρηλιῶνος », ὥστε κατ' αὐτὸν ὁ Θαρρηλιῶν καὶ ὁ Δαίσιος ἦτο ὁ αὐτὸς μῆν.

Ε'. Ὁ Πλούταρχος (Ἀράτ. ΝΓ') ταυτίζει τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Σικυῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, ὃ Δαίσιου, πρὸς τὸν Ἀνθεστηριῶνα (« ἡμέρα πέμπτη Δαίσιου μηνός, ὃν Ἀθηναῖοι καλοῦσιν Ἀνθεστηριῶνα »).

Σ'. Ὁ Αἰλιανὸς (Ποικ. Ἰστ. Β', 25) εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἕκτη τοῦ Θαρρηλιῶνος ἦτο εὐτυχὴς ἡμέρα διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀναφέρει μετὰ ξὺ ἄλλων καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν κατετρόπωσε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἡγούν τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην, κατωτέρω δὲ ἐπισυνάπτει « καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ γενέσθαι καὶ ἀπελθεῖν τοῦ βίου τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ πεπίστευται ». Ἐπειδὴ δὲ ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν Ἐφημερίδων ὅτι συνέβη τῇ 28 Δαίσιου, δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ Αἰλιανὸς ταυτίζει τὴν 28 Δαίσιου καὶ 6 Θαρρηλιῶνος.

Ὁ Ideler ἔχει πληρέστατον δίκαιον ἐξαιρῶν τοῦ ὑπολογισμοῦ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰλιανοῦ· ἀρκεῖ νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ εἰς τὴν 6 Θαρρηλιῶνος ὑπάγεται ἡ γέννησις τοῦ Σωκράτους, ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχῃ, ἡ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ ἡ ἐν Μυκάλῃ νίκη κ. ἄ., χρονολογίαι δηλ. ὁμολογουμένως μὴ ἀκριβεῖς. Αἱ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις μαρτυρίαις ἀναγραφόμεναι συμπτώσεις εἶνε προφανῶς ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐξῆς πίνακος, ἐν ᾧ

οἱ ἀριθμοὶ οἱ μετὰ τοὺς μακεδονικοὺς μῆνας σημαίνουν τὴν τάξιν τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀντιστοιχοῦντων ἀττικῶν μηνῶν.

Μῆνες Ἀττικοὶ	μ. Μακεδονικοὶ	κατὰ τὸ Α'	κατὰ τὸ Β, Γ, Δ'	κατὰ τὸ Ε
1. Ἑκατομβαιῶν	Δῖος	6	4	1
2. Ματαγειτινῶν	Ἀπελλαῖος	7	5	2
3. Βοηδρομιῶν	Αὔθηναῖος	8	6	3
4. Πυανοσιῶν	Περίτιος	9	7	4
5. Μαιμακτηριῶν	Δύστρος	10	8	5
6. Ποσειδεῶν	Ξανθικός	11	9	6
7. Γαμηλιῶν	Ἀρτεμίσιος	12	10	7
8. Ἀνθεστηριῶν	Δαίσιος	1	11	8
9. Ἐλαφηβολιῶν	Πάνεμος	2	12	9
10. Μουνιχιῶν	Λῶος	3	1	10
11. Θαργηλιῶν	Γορπιαῖος	4	2	11
12. Σκιροφοριῶν	Ὑπερβερεταῖος	5	3	12

Καθ' ἃ βλέπομεν, ὑπάρχουσι τρία συστήματα ἑλως διάφορα· ὅτι δὲ ταῦτα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀττικοῦ καὶ μακεδονικοῦ ἐμβολικοῦ κύκλου, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς διαφορᾶς ἐνὸς μηνός· διότι ἡ 1 τοῦ Δίου, ἡ ἀρχὴ τοῦ μακεδονικοῦ ἔτους κατὰ μὲν τὸ Α' συμπίπτει μετὰ τοῦ ἑκτοῦ ἀττικοῦ μηνός, κατὰ δὲ τὸ Β', Γ', Δ' μετὰ τοῦ τετάρτου καὶ κατὰ τὸ Ε' μετὰ τοῦ πρώτου.

Ὁ Ideler ἀπέδειξεν ἐκ παρατηρήσεων περιεχομένων ἐν τῷ Ἀλ-μαγέστ (Μεγάλῃ συντάξει τῆς ἀστρονομίας τοῦ Πτολεμαίου) ὅτι ὁ Λῶος κατὰ τὰ ἔτη 245, 237, 229 ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ Ἰουλίου τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου (18, 20, 4 Ἰουλίου). Τὸ αὐτὸ ἐξήγαγε καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ῥοσέττης τοῦ ἔτους 197. Ἐκ τούτων εἶνε πρόδηλον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ Ε' μην-μονευθεῖσα σύμπτωσης εἶνε ἀδύνατος, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τοῦ Ideler δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ βασιλέως Φι-

λίππου μαρτυρία ἐφάνη εἰς αὐτὸν λίαν ἀξιόπιστος, κατήντησεν εἰς τὴν γνώμην ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Φιλίππου εἰσῆχθη εἰς τὴν Μακεδονίαν μεγάλη μεταβρύθμισις τοῦ ἡμερολογίου, καὶ ὅτι ὁ Πλούταρχος, ταυτίζων ἐν τῇ χρονολογίᾳ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν Λῶον πρὸς τὸν Ἑκατομβαιῶνα, ἢ περιέπεσεν εἰς λάθος κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, ἢ τὴν μετέπειτα — πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου — εἰσαχθεῖσαν μεταβρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου μετήνεγκεν εἰς παλαιότερους χρόνους. Ἀλλὰ τῷ 1839 ἐπειράθη ν' ἀποδείξω, ὅτι ἅπαντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τὰ εἰς τὸν Περὶ τοῦ στεφάνου λόγον παρεμβεβλημένα εἶνε νόθα, καὶ ἐπειδὴ ἕκτοτε πάντες ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην ἐκείνην, πάντα τὰ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης ἐξαχθέντα συμπεράσματα καταπίπτουσιν.

Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου συμφωνεῖ πρὸς τὴν περὶ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης· ἀλλ' ἀμφότεραι δυστυχῶς φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ὀλίγης ἀξιοπιστίας. Αἱ ἀξιопιστότεραι τοῦλάχιστον πηγαί, ἐξ ὧν ὁ Ἀρρίανος ἀρύεται, ἀφηγούμεναι τὰ πρὸ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης, τοὺς μὲν λόγους τοῦ Παρμενίωνος, δι' ὧν ἀπέτρεπε τῆς μάχης μνημονεύουσιν, οὐδὲν δὲ λέγουσι περὶ τοῦ κωλύματος τοῦ ἐκ τοῦ μηνὸς Δαισίου οὐδὲ περὶ τῆς ὑπεφυγῆς, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος δῆθεν ἐπενόησεν, ἂν καὶ ἄλλως ὁ Ἀριστόβουλος εὐχαρίστως ἐνδιατρίβει περὶ τοιαῦτα εὐσεβῆ ἱστορήματα. Ἐτι χειρότερον εἶνε τοῦ Πλουτάρχου τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου· δὲν δυνάμεθα μὲν βεβαίως ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος δὲν ἐκὰθ' ἦν ἡμέραν ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλ' αἱ τρεῖς καλαὶ ἀγγελίαι, ἃς ὁ Φίλιππος, πολιορκῶν τὴν Ποτειδαίαν, «κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον» ἔλαβεν, ὡς λέγεται, εἶνε πολὺ παράδοξοι, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη τῇ 6 Ἑκατομβαιῶνος· διότι τὰ μὲν Ὀλύμπια ἐπανηγυρίζοντο «περὶ τὴν πανσέληνον τούτου τοῦ μηνὸς» (*Ideler Ueber das Todesjahr Al.* σ. 264), ἡ δὲ ἀγγελία ἐκ τῆς Ὀλυμπίας ἀπῆτει βεβαίως 8 ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας μέχρις οὗ ἔλθῃ εἰς τὴν Ποτειδαίαν, ἐν ᾧ ὁ ἐκ τῆς Πέλλης ἄγγελος ὁ ἐντεταλ-

μένος ν' ἀναγγείλῃ τὴν γέννησιν υἱοῦ ἐδύνατο ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, τῇ 8 ἢ 9 Ἑκατομβαιῶνος νὰ εἶνε ἐν Ποτειδαίᾳ. Οὐτε λοιπὸν οὗτος ὁ συγχρονισμὸς οὔτε ὁ περὶ τοῦ ἐν Εφέσῳ ναοῦ δύναται νὰ ἔχῃ περισσοτέραν ἀξίαν πολλῶν ἄλλων ὁμοίων ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος παραδεδομένων. Ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι κεφαλαίῳ εἶνε παράδειγμα τοῦ εἶδους τούτου τῶν ἀπειροκαλιῶν ἢ μνημονικῶν πινάκων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν. Εἴτε ὁ Δούρις εἴτε ἄλλος τις εἶνε ἡ πηγὴ τοῦ Αἰλιανοῦ, ὁ Πλούταρχος δὲν ἠρύσθη ἐκ καθαρωτέρας πηγῆς τὰ σημειώματά του.

Εἰς ἀμφοτέρας λοιπὸν τὰς μαρτυρίας τοῦ Πλουτάρχου (Β' καὶ Γ', Δ') τοσαύτην μόνον ἀξίαν πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις, προκειμένου περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθ' ὅσον τὸ ἐν αὐταῖς περιεχόμενον δύναται νὰ πιστωθῇ ὑπὸ ἄλλων ἰσχυροτέρων αὐθεντιῶν.

Παρά δὲ τῷ Ἀρρίανῳ ἔχομεν τὰς ἐξῆς χρονολογικὰς εἰδήσεις.

Β', 11, 10 Μάχη ἐν Ἰσῳ ἐπὶ ἄρχοντος Νικοκράτους μηνὸς Μαιμακτηριῶνος.

Β', 24, 6 Ἀλωσις τῆς Τύρου ἐπὶ ἄρχοντος Ἀνικήτου, μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος (τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος εἶνε Νικήτης κατὰ τὸ Corp. Insc. Attic. II n. 173.).

Γ' 7, 1 Διάβασις τοῦ Εὐφράτου παρὰ τὴν Θάψακον ἐπὶ ἄρχοντος Ἀριστοφάνους, μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος.

Γ' 15, 7 Μάχη ἐν Γαυγαμήλοις ἐπὶ ἄρχοντος Ἀριστοφάνους, μηνὸς Πυανοψιῶνος.

Γ'. 22, 2 Θάνατος τοῦ Δαρείου ἐπὶ ἄρχοντος Ἀριστοφῶντος, μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος.

Ε', 19, 3 Μάχη παρὰ τὸν Ὑδάσπην ἐπὶ ἄρχοντος Ἡγήμονος μηνὸς Μουνιχιῶνος.

Ζ', 20, 1 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ ἄρχοντος Ἡγησίου. Ὁ Ἀρρίανος δὲν ἀναφέρει τὸν μῆνα, ἀλλ' ἀναγράφει τὴν 114 Ὀλυμπιάδα.

Εἰς ὁγδόην μαρτυρίαν τοῦ Ἀρρίανου (Ἰνδικ. ΚΑ') θὰ ἐπανέλθωμεν μετ' ὀλίγον. Αἱ δὲ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι οὐδεμίαν ἄμεσον

πληροφορίαν παρέχουσι πρὸς καθορισμὸν τῆς μακεδονικῆς χρονολογίας, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἢ χρονολογία τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης, ἐπειδὴ ἡ ἀναγωγή τοῦ μακεδονικοῦ μηνὸς εἰς τὸν ἀττικὸν εἶνε ἐσφαλμένη, παρέχουσα τὸν Πυανοφιῶνα ἀντὶ τοῦ Βοηδρομιῶνος· ἄλλως θὰ ἐδύνατό τις ἐκ τῆς χρονολογίας ταύτης τῆς μάχης ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἀττικὸς καὶ ὁ μακεδονικὸς ἐμβολικὸς κύκλος ἦτο ὁ αὐτὸς τοῦλάχιστον κατ' ἐκείνο ἀκόμη τὸ ἔτος.

Περὶ δὲ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχομεν τὰς Ἐφημερίδας ὑπὸ διττὴν μορφήν. Ὁ μὲν Πλουτάρχος (Ἀλεξ. ΟΓ') ἀναγράφει αὐτὰς μετὰ τῆς μακεδονικῆς ὀνομασίας τῶν ἡμερῶν, ἐπισυνάπτων καὶ τὴν σημείωσιν ὅτι « τούτων τὰ πλεῖστα κατὰ λέξιν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν οὕτω γέγραπται ». Τοῦ δὲ Ἀρρίανου τὸ ἀπόσπασμα εἶνε πολὺ ἐκτενέστερον, λέγων δὲ ὅτι « καὶ αἱ βασιλεῖοι ἐφημερίδες οὕτω λέγουσι » φαίνεται ὅτι παραθέτει αὐτὰς κατὰ λέξιν· ἀλλ' ἀποφεύγει τὴν ἀναγραφὴν τῆς μακεδονικῆς χρονολογίας, ἀρκοῦμενος εἰς τὸ ν' ἀριθμῇ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς νόσου « τὴν ὑστεραίαν, τὴν τρίτην, τὴν τετάρτην ἡμέραν κτλ. ».

Τὸ ὅτι αἱ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐφημερίδες ἀναγράφουσιν ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν 28 Δαισίου οὐδὲν ὠφελεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, διότι δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν μαρτυρίαν, οὐδεμίαν τοῦλάχιστον ἀσφαλῆ, πρὸς ποῖον ἀττικὸν μῆνα ἀντιστοιχεῖ ὁ Δαῖσιος. Λέγει μὲν ὁ Ἰουστίνος (XII, 16, 1) *decessit Alexander mense Iunio annos tres et triginta natus*, τὸ δὲ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος, Ὀλ. 114, 1, λήγει κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ideler τῇ 12 Ἰουλίου, καὶ ὁ προτελευταῖος ἀττικὸς μῆν τούτου τοῦ ἔτους, ὁ Θαρρηλιῶν, τῇ 13 Ἰουνίου, οὕτως ὥστε, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἰουστίνον ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον, κατὰ δὲ τὰς Ἐφημερίδας τῇ 28 Δαισίου ἢ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ταῦτις τοῦ Θαρρηλιῶνος καὶ Δαισίου φαίνεται δεδικοιολογημένη. Ἀλλ' ὁ Ἰούνιος τοῦ Ἰουστίνου οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἀναγωγή τῆς χρονολογίας, ἣν ὁ Τρῶγος εὗρεν ἐν τῇ ἐλληνικῇ αὐτοῦ πηγῇ, καὶ οὐδεμίαν ἔχομεν ἐγγύησιν, ἃν εἶνε ἀττικὴ ἢ

μακεδονικὴ μαρτυρία, καὶ ἂν ὀρθῶς ἢ ἐσφαλμένως ἔγεινεν ἡ ἀναγωγὴ.

Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. ΟΕ') λέγει ὅτι ὁ Ἀριστόβουλος ἔταξε τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως δύο ἡμέρας ὑστερώτερον ἢ αἱ Ἐφημερίδες, «εἰς τὴν 30 Δαισίου». Ὁ δὲ Ἀρρίανος δὲν μνημονεύει τὴν διαφωνίαν ταύτην τοῦ Ἀριστοβούλου, λέγων (Ζ', 28, 1) «ἐτελεύτα μὲν δὴ Ἀλέξανδρος τετάρτη καὶ δεκάτῃ καὶ ἑκατοστῇ Ὀλυμπιάδι ἐπὶ Ἡγησίου ἄρχοντος Ἀθήνησιν· ἐβίω δὲ δύο καὶ τριάκοντα ἔτη καὶ τοῦ τρίτου μῆνας ἐπέλαβεν ὀκτώ, ὥς λέγει Ἀριστόβουλος· ἐβασίλευσε δὲ δώδεκα ἔτη καὶ τοὺς ὀκτὼ τούτους μῆνας». Ἐκ τῶν λόγων τοῦ χωρίου τούτου δύο τινὰ ἐξάγονται ἀσφαλῶς, πρῶτον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐγεννήθη κατὰ μῆνα Λῶων, ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δίου, ἔπειτα ὅτι εἴκοσιν ἔτι ὑστερώτερον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ μακεδονικοῦ ἔτους ἐβασίλευσεν.

Ἀπέναντι τοῦ κύρους τοῦ Ἀριστοβούλου ὀλίγην σημασίαν ἔχει τὸ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 117) λεγόμενον, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη καὶ ἑπτὰ μῆνας, ἢ ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἀλλαχοῦ ἄλλους ἀριθμοὺς ἀναγράφει: δώδεκα ἔτη καὶ ἕξ μῆνας, δώδεκα ἔτη καὶ τρεῖς μῆνας, δώδεκα ἔτη· ἐὰν δὲ ὁ Κούρτιος (ΙΧ, 6, 21) παριστᾷ τὸν βασιλέα τὸν πρὸ μικροῦ ἐν τῇ πόλει τῶν Μαλῶν τραυματισθέντα τοῦτέστι περὶ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 326) λέγοντα πρὸς τοὺς φίλους *victor utriusque regionis post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum aetatis annum etc.* κατωτέρω θ' ἀποδειχθῇ, πόθεν ἐπήγαγεν ὁ ἀλλόκοτος οὗτος ἀριθμὸς.

Ἡ διπλῇ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοβούλου προσεγγίζει μὲν ἡμᾶς πλειότερον εἰς τὴν λύσιν τοῦ τεθέντος ζητήματος, ἀλλὰ στεροῦμεθα ἐνὸς ἔτι πράγματος πρὸς τελείαν λύσιν, ὅπερ δὲν δύνανται νὰ παράσχωσιν ἡμῖν αἱ ἀλλαχόθεν παραδεδομένα συμπτώσεις τῶν μακεδονικῶν καὶ ἀττικῶν μηνῶν, διότι ἀπεδείχθησαν καὶ καθ' ἑαυτὰς ἀναξιόπιστοι καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσκουσαι. Μόνον δ' ἐὰν μεταξὺ τῶν ἀσφαλῶν ἡμῶν παραδόσεων εὕρωμεν τὸν μεσο-

λαβούντα τοῦτον κρίκον, δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὴν συμφωνίαν τῶν δύο ἡμερολογίων καὶ ἔπειτα τὸν ἰουλιανὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀρρίανος (Ἰνδικ. ΚΑ', 1) ἱστορῶν τὸν ἀπόπλου τοῦ Νέαρχου ἐκ τῆς Ἰνδικῆς λέγει «ὡς δὲ τὰ ἐτήσια πνεύματα ἐκοιμήθη, ἃ δὴ τοῦ θέρεος τὴν ὥρην πᾶσαν κατέχει ἐκ τοῦ πελάγεος ἐπιπνέοντα. . . . τότε δὴ ὥρμητο ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι Κηφισοδώρου, εἰκάδι τοῦ Βοηδρομιῶνος μηνὸς κατότι Ἀθηναῖοι ἄγουσιν, ὡς δὲ Μακεδόνες τε καὶ Ἀσιανοὶ ἤγον τὸ ἐνδέκατον βασιλεύοντος Ἀλεξάνδρου». Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶνε ἐσφαλμένη πρῶτον μὲν ὡς πρὸς τὸν ἄρχοντα· διότι τὸ ἔτος τοῦ Κηφισοδώρου εἶνε Ὁλ. 114, 2, τὸ ἀκόλουθον ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ δὲ τοῦ ἀπόπλου ἐκ τῆς Ἰνδικῆς εἶνε Ὁλ. 113, 4, ἐπὶ ἄρχοντος Ἀντικλέους· ὅτι δὲ οὗτος δὲν ἦτο κατὰ τινὰ εἰκασίαν «ὑστερον ἄρχων», ὅπως μετὰ τριάκοντα ἔτη ὁ Νικίας (Corp. Insc. Att. II, n 299), φαίνεται ἐκ τοῦ ψηφίσματος τοῦ δήμου τῶν Ἀθμονέων τοῦ ἐν τῷ Corp. Insc. Att. II, n° 579· ἔπειτα δὲ τὸ ὅτι ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τοῦ Ἀρρίανου δὲν ὑπάρχει ὁ μὴν καὶ ἡ ἡμέρα ἢ μακεδονικὴ ὡς ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἀττικὴν ἀποδεικνύει ὅτι μετὰ τὸ «Μακεδόνες» ἐξέπεσεν ὁ ἀριθμὸς τοῦ μηνός.

Ἀλλαχοῦ (Γ', 21, 2) λέγει ὁ Ἀρρίανός, ὅτι ἡ ἰνδικὴ θάλασσα ἔνεκα τῶν ἐτησίων ἀνέμων, οἵτινες ἀπὸ νότου πνέουσι καὶ οὐχὶ ἀπὸ βορρᾶ ὡς ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς ὕδασι, εἶνε ἄπορος εἰς πλοῦν κατὰ τὸ θέρος· «ἀπὸ δὲ τοῦ χειμῶνος τῆς ἀρχῆς τὸ ἀπὸ πλειάδων δύσεως ἔστε ἐπὶ τροπὰς ἃς ἐν χειμῶνι ὁ ἥλιος ἐπιστρέφει, πλοῖμα εἶναι ταύτῃ ἐξηγγέλλετο». Ἐχει δίκαιον ὁ Ideler (σ. 271) λέγων, ὅτι ἡ δύσις τῶν πλειάδων κατὰ τὸν Κάλλιππον τὸν σύγχρονον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔγεινε τῇ 13 Νοεμβρίου, ἢ μαρτυρία ἄρα τοῦ Ἀρρίανου, ὅτι ὁ Νέαρχος ἀνήχθη τῇ 20 Βοηδρομιῶνος, τούτεστι τῇ 21 Σεπτεμβρίου, δὲν δύναται νὰ εἶνε ὀρθή.

Ἄλλ' ἐξ ἄλλων ἀσφαλεστέρων εἰδήσεων μαυθάνομεν ἀκριδέ-

στερα. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ τελευταῖον χωρίον τοῦ Ἀρρίανου ὁ Νέαρχος διετάχθη ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐτησίων, τουτέστι μετὰ τὴν δύσιν τῶν πλειάδων. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν παραχωδῶν κινήματων τῶν κατοίκων τῆς κάτω Ἰνδικῆς δὲν ἐδύνατο νὰ περιμένῃ τὸν ὀρισθέντα χρόνον. Ὁ δὲ Στράβων (ΙΕ', σ. 721) παραθέτει χωρίον ἐκ τοῦ Νεάρχου, ὅπερ ὁ Ἀρρίανος παραλείπει ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπιτομῇ· «καὶ δὴ καὶ φησιν ὁ Νέαρχος, ἤδη τοῦ βασιλέως τελοῦντος τὴν ὁδόν, αὐτὸς μετοπώρου κατὰ πλειάδος ἐπιτολὴν ἐσπερίαν ἄρξασθαι τοῦ πλοῦ, μήπω μὲν τῶν πνευμάτων οἰκείων ὄντων, τῶν δὲ βαρβάρων ἐπιχειρούντων αὐτοῖς καὶ ἐξελαυνόντων». Ἡ ἐσπερία τῶν πλειάδων ἐπιτολὴ εἶνε κατὰ τὸν Κολουμέλλαν (De re rustica XI, 2, σ. 440 ed. Bip.) τῇ 10 Ὀκτωβρίου (VI Id. Octobris vergiliae exoriuntur vespere). Ἀλλὰ τοῦ Κολουμέλλα αἱ εἰδήσεις δὲν εἶνε πάντοτε ἀκριβεῖς, ὥς ἀπέδειξεν ὁ Ideler (Über Ovids Fasten ἐν τοῖς Abhand. der Berlin. Akad. 1822, σ. 153), ὅστις ὀρίζει τὴν ἐσπερίαν ἐπιτολὴν τῶν πλειάδων εἰς τὴν 25 Σεπτεμβρίου¹.

¹) Ὁ καθηγητὴς W. Förster γράφει πρὸς ἐμὲ τὰ ἑξῆς :

« Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν ἐξετέλεσα τοὺς ἑξῆς κατὰ προσέγγισιν ὑπολογισμοὺς περὶ τῆς ἐσπερίας ἐπιτολῆς τῶν πλειάδων.

Ἡ ὁρατὴ ἢ φαινόμενη ἐσπερία ἐπιτολὴ τῶν πλειάδων θὰ συνέβῃ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ (γεωγρ. πλάτος 23°) ἐν ἔτει 325 (ἀστρονομικῶς 324 12 Ὀκτωβρίου ἐν ᾧ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (γεωγρ. πλάτ. 31°, 2') κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνέβῃ 4 Ὀκτωβρίου ἐν Ῥώμῃ (γ. πλ. 41°, 9') 24 Σεπτεμβρίου

Ἔσως ἐνδιαφέρεσθε νὰ γνωρίζητε χάριν συγκρίσεως ὅτι περὶ τὸ ἔτος 0 τὸ φαινόμενον τοῦτο συνέβῃ

ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν

ἐν Ῥώμῃ δὲ

6 Ὀκτωβρίου

26 Σεπτεμβρίου.

Ἡ ἀληθὴς ἐσπερία ἐπιτολὴ (ἢ ἀκρόνυχος ἐπιτολὴ) συνέβῃ μετὰ τῶν δύο τούτων ἐποχῶν (0 — 324) κατὰ μέσον ὅρον ὀψιαιτέρον τῆς φαινομένης ἢ ὁρατῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν κατὰ 16 ἡμέρας, ἐν Ῥώμῃ δὲ κατὰ 23 ἡμέρας». Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ διδακτικὴ ἀνακοίνωσις τοῦ Förster. Δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ περὶ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ στόλου τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰδήσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ παρατηρηθεῖσαν ἐσπερίαν ἐπιτολὴν τῶν πλειάδων· ἀλλὰ θὰ ἐννοηται ὁ κατὰ συνθήκην χρόνος τῆς ἐσπερίας ἐπιτολῆς τῶν πλειάδων ὁ ἰσχύων ἐν Ἑλλάδι, οἷον ἐν Ἀθήναις (γεωγρ. πλ. 38°, 1'), περὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου.

Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ (Ἰνδικ. ΚΑ') ἐν τῇ χρονολογίᾳ τοῦ ἀπόπλου τοῦ Νεάρχου ὁ μὲν ἄρχων ἡμαρτημένως ἀνεγράφη, τὸ δὲ μακεδονικὸν ὄνομα τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν ἀττικὸν μῆνα καὶ ἡμέραν ἐξέπεσε δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὀρθὴν τὴν 20 Βοηδρομιῶνος, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Στράβωνος τὸ σημεῖωμα ἐκ τοῦ Νεάρχου συμφωνεῖ. Τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀντικλέους (Ὀλ. 113, 4) κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ideler εἶνε ἐμβόλιμον, καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῆς 5 Ἰουλίου· ὥστε ἡ 20 Βοηδρομιῶνος συμπίπτει πρὸς τὴν 21 Σεπτεμβρίου. Κατὰ τινὰ ἐπιγραφὴν (Corp. Insc. Att. II, n° 179) τὸ ἔτος τοῦ Ἀντικλέους, ὡς παρατηρεῖ ὁ Köhler, εἶνε κοινὸν ἔτος. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι πορίζεται τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος μόνον διὰ τῆς συμπληρώσεως «ἐπὶ Ἀντικλείους ἄρχοντος», ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶνε στοιχηθὸν γεγραμμένη, θὰ ἐδύνατό τις ἀδιστάκτως νὰ συμπληρώσῃ «ἐπὶ Κτησι]κλείους ἄρχοντος» καὶ τὸ ἔτος τοῦ Κτησικλέους (Ὀλ. 113, 3) εἶνε κοινὸν ἔτος κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ideler. Ἀλλ' ὁ Köhler ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ περισκέψει θὰ εἶχε λόγους νὰ συμπληρώσῃ ὅπως συνεπλήρωσε, λόγους, οἵτινες θὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῶν δημοσιευμάτων ὁμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων νεωστὶ γνωσθεισῶν ἐπιγραφῶν συνάγεται ὅτι αἱ ἐπίσημοι χρονολογίαι τῶν Ἀθηναίων πολλάκις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ideler συνταχθέντα πίνακα τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Μέτωνος ἐν τῷ ἕκτῳ καὶ ἐβδόμῳ κύκλῳ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ἕκτου κύκλου διανεμόνται τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ὡς ἐξῆς:

Κατὰ τὸν Ideler.		Κατὰ τὰς ἐπιγραφάς.	
B. Ὀλ. 113, 4	...	ἄρχ. Ἀντικλῆς (C. I. A. II n° 179)	
114, 1	...	Ἡγησίας	
2	...	Κηφισόδωρος	
B. 3	...	B. Φιλοκλῆς (n° 185)	
4	...	Ἀρχιππος	
115, 1	...	B. Νέαιχμος (n° 191)	
B. 2	...	Ἀπολλόδωρος	

Ἐὰν τὸ ἔτος τοῦ Ἀντικλέους δὲν ἦτο ἐμβόλιμον, ἢ θὰ ἐγίνετο ἢ ἐμβολὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦ Ἡγησίου ἢ θὰ ἠκολούθουν τρία κοινὰ ἔτη ἀλλεπάλληλα· κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ ἐμβολικὸν σύστημα τοῦ Μέτωνος θὰ κατεστρέφετο.

Ἀλλὰ μὴ τυχὸν ἡ τοιαύτη διαφωνία τοῦ ἐπισήμου ἡμερολογίου πρὸς τὸν ἐξ ὑπολογισμοῦ πίνακα ἐξηγεῖται ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ κανόνος τοῦ Καλλίπου, ὅστις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην ἔτους, ἀπὸ τῆς Ὀλ. 112, 3, τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου καὶ κατὰ τὸν εὐπαράδεκτον συνδυασμὸν τοῦ A. Mommsen (Beiträge I, σ. 56 [1856]) ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ἔτους ἴσχυσεν ἐν τῷ μακεδονικῷ ἡμερολογίῳ; Κατὰ τοῦτον τὸν κανόνα τὰ ἐμβόλιμα ἔτη διανέμονται ὡς ἐξῆς:

Κανὼν Καλλίπου		Επιγραφαί.
Ὀλ. 113, 4		Ὀλ. 113, 4 (n° 179)
114, 1		114, 1
B. 2		2
3	B.	3 (n° 185)
4		4
B. . . . 115, 1	B.	115, 1 (n° 191)
2		2
B. 3	(?)	3

Καὶ διὰ τοῦ κανόνος λοιπὸν τοῦ Καλλίπου δὲν ἐξηγεῖται τὸ ἐπίσημον ἀττικὸν ἡμερολόγιον τούτων τῶν ἐτῶν.

Κατὰ ταῦτα δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἀπὸ ποίας ἡμέρας τοῦ ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου ἤρχιζε τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀντικλέους (Ὀλ. 113) ἢ ἀπὸ τῆς 5 Ἰουλίου (κατὰ τὸν Μέωνα) ἢ ἀπὸ τῆς 2 Ἰουλίου (κατὰ τὸν Καλλίπον) ἢ ἀπὸ ποίας ἄλλης ἡμέρας. Ἀλλ' ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Ἀρρίανου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι κατὰ τοῦτο ἔτος ἡ 20 Βοηδρομιῶνος συνέπεσε «κατὰ πλειάδος ἐπιτολὴν ἐσπερίαν» τουτέστι περὶ τὴν 25 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου, καὶ ὅτι ἄρα τοῦτο τὸ ἀττικὸν ἔτος ἤρχι-

σεν 79 ἢ 80 ἡμέρας πρὸ τῆς 25 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου. Τοῦτο μᾶς φέρει εἰς τὸν Ἰούλιον ἀπὸ $\frac{8}{9}$ μέχρι $\frac{13}{4}$. Περὶ ταύτην λοιπὸν τὴν ἡμέραν, δηλ. μεταξύ 8 καὶ 14 Ἰουλίου θὰ ᾔτο ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀττικοῦ ἔτους Ὀλ. 113, 4.

Εἰς τὸν ἀττικὸν καθορισμὸν ταύτης τῆς χρονολογίας ὁ Ἀρριανὸς ἐπισυνάπτει καὶ τὸν μακεδονικόν, ἐξ οὗ ὅμως λείπει ὁ μὴν καὶ ἡ ἡμέρα, ἐσώθη δὲ μόνον τὸ ἔτος «τὸ ἐνδέκατον βασιλεύοντος Ἀλεξάνδρου». Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου γνωρίζομεν ἀσφαλῶς μόνον ὅτι αὕτη συνέπεσεν εἰς τὴν Ὀλ. 111, 1 καὶ δὴ ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τοῦ ἔτους· διότι εἰς τοῦτον τὸν χρόνον τάσσει ὁ Ἐρατοσθένης «τὴν Φιλίππου τελευτὴν» (*A. Mommsen Zweiter Beitrag* ἐν τοῖς *Jahrb. für class. Philol. Suppl.* III, [1859], σ. 366 ἐξ.). Τὸ ἐνδέκατον ἔτος λοιπὸν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀρχίζει ἀπὸ ἐνὸς τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ Ὀλ. 113, 2, μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 326, καὶ μάλιστα τόσον βαθύτερον ἐντὸς τοῦ φθινοπώρου, ὥστε αἱ ἡμέραι αἱ περὶ τὴν 25 Σεπτεμβρίου τοῦ 325 ν' ἀνήκωσιν ἀκόμη εἰς τὸ ἐνδέκατον ἔτος αὐτῆς. Οὕτως ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Φίλιππος ἐδολοφονήθη μετὰ τὴν 25 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 336, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐβασίλευσε μετὰ τὴν 25 Σεπτεμβρίου τοῦ 336.

Μέχρι τοσούτου προέδημεν, στηριζόμενοι εἰς μαρτυρίας, αἵτινες ἐφάνησαν ἀσφαλεῖς. Ἐδυνήθημεν διὰ τὸ ἔτος Ὀλ. 113, 4, 325—4 νὰ καθορίσωμεν περίπου τὸν ἰουλιανὸν χρόνον τοῦ Δίου καὶ Δαισίου, διότι ἡ ἐσπερία ἐπιτολὴ τῶν πλειάδων παρέσχεν ἀσφαλῆ ἀφετηρίαν. Ἐπρεπε νὰ γνωρίζωμεν τὸν μακεδονικὸν ἐμβολικὸν κύκλον καὶ νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τοῦ ἰουλιανοῦ τέλους τοῦ ἐπομένου ἀττικοῦ ἔτους Ὀλ. 114, 1 ἐπὶ ἄρχοντος Ἡγησίου 324—3, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν εἰς ποῖον ἰουλιανὸν χρόνον τοῦτου τοῦ ἔτους 324—3 συμπίπτει ὁ Δῖος καὶ ὁ Δαίσιος. Δυνάμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Δαίσιος Ὀλ. 114, 1 θὰ ἔκειτο ἐν ταῖς 90 περίπου ἡμέραις ταῖς ἀπὸ 24 Ἀπριλίου μέχρι 24 Ἰουλίου, ἐντὸς

δηλ. τῶν ἀπτικῶν μηνῶν Μουνιχιῶνος, Θαρρηλιῶνος καὶ Σκιροφοριῶνος¹.

Ἀλλὰ μὴ τυχὸν ἄλλαι μαρτυρίαι παρέχουσιν ἀκριβέστερον καθορισμόν;

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν τῇ πόλει τῶν Μαλλῶν, ἀφ' οὗ ἀνέβρωσεν ἀπὸ τοῦ βαρέος τραύματος, παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ φίλων νὰ παύσῃ τὰ παράβολα τολμήματα, ἀπεκρίθη κατὰ τὸν Κούρτιον (IX, 6, 21) *ex Asia in Europae terminos momento unius horae transivi, victor utriusque regionis post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum aetatis annum* κτλ. Ἡ μαρτυρία αὕτη θὰ ἦτο ἀκατάληπτος, ἂν δὲν ἐμανθάνομεν ἐκ τοῦ Διοδώρου (IZ', 94) πῶς ὁ Κούρτιος ἐνταῦθα ἐπλανήθη ὑπὸ ῥητορικοῦ ζήλου ἐλαυνόμενος. Ὁ Διόδωρος, ἀφηγούμενος τὴν κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ τοῦ Ὑφάσιος ἐπιστροφὴν λέγει «ὁρῶν δὲ τοὺς στρατιώτας . . . σχεδὸν ὀκταετῇ χρόνον ἐν πόνοις καὶ κινδύνοις τεταλαιπωρηκότας» καὶ ὑπολογίζει τὸν ὀκταετῇ χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης· ὅτε ἐπέστρεψεν, εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ τὸ ἕνατον ἔτος. Ἀλλ' ὁ Κούρτιος ἀφηγούμενος περίστασιν κατὰ τινὰς μῆνας ὑστερωτέραν μετέτρεψε τὸν ὀκταετῇ χρόνον εἰς nonnum annum, καὶ προσέθηκεν ἐξ ἰδίου κακοῦ ὑπολογισμοῦ τὸ vigesimum atque octavum vitae meae

Ἄλλη τις μαρτυρία τοῦ Κουρτίου εἶνε ἴσως χρησιμωτέρα, ἐπειδὴ εἶνε ὅλως κοσμητική. Τὸ λείψανον τοῦ Ἀλεξάνδρου, λέγει X, 10, 10, ἕνεκα τῆς ἔριδος τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ στρατοῦ κατέκειτο παρημελημένον ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ὅμως θαυμασίως πῶς διετηρήθη ἀφθαρτον παρὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους· *et non aliis quam Mesopotamiae regione fervidior aestus existit adeo ut pleraque animalia, quae in nudo solo deprehendit, exstinguat; tantus est vapor solis et coeli, quo cuncta velut igne*

¹⁾ Ὅσον ἐγὼ δύναμαι νὰ ἐννοήσω, οὐδὲν ἐξάγεται περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐκ τῆς περιστάσεως ὅτι ὁ Δαίσιος τοῦ ἔτους τούτου ἦτο κατὰ τὸν Ἀριστόβουλον π λ ή ρ ης, ὅπως καὶ ὁ Θαρρηλιῶν τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ τὸν παρὰ Ideler πίνακα τοῦ κανόνος τοῦ Μέτωνος.

torrentur. Εἶνε ἀληθές ὅτι περὶ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου οὐδὲν ἀκριδέστερον ἐκ τούτου πορίζομεθα.

Ἐπειδὴ ὁ Ἰουστίνος ἀνάγεται εἰς τὸν Κλείταρχον τὸ Iunio mense αὐτοῦ, ὅπερ λέγει περὶ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου, ἴσως ἔχει ἀξίαν τινά, ἃν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλέγξωμεν τὸν τρόπον τῆς ἀναγωγῆς αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ Iunio mense δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ θάνατος δὲν συνέβη κατὰ τὸ πρῶτον τριτημόριον τῶν 90 ἐκείνων ἡμερῶν, οὐδὲ κατὰ Μουνιχιῶνα, ἀλλὰ κατὰ Θαρρηλιῶνα ἢ Σκιροφοριῶνα. Ἄν δὲ δύναται τις ν' ἀποδώσῃ ἀξίαν τινά εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰλιανοῦ, καθ' ἣν ὁ θάνατος συνέβη τῇ 6 Θαρρηλιῶνος, δὲν ἐξετάζομεν.

Εἶδομεν ὅτι καὶ ὁ Πλούταρχος ἐπαύτισε τὸν Δαίσιον πρὸς τὸν Θαρρηλιῶνα, ῥητῶς μὲν οὐχί, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἐν τινι μὲν χωρίῳ ὑπήγαγεν εἰς τὸν Θαρρηλιῶνα, ἐν ἄλλῃ δέ τινι εἰς τὸν Δαίσιον· παραδοξότερον εἶνε τὸ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθὲν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραινόμενος νὰ μὴ συνάψῃ μάχην ἐν μηνὶ Δαισίῳ, διέταξε νὰ ὑπολογίσωσιν αὐτὸν ὡς δεύτερον Ἀρτεμίσιον. Εἶνε μὲν τῷ ὄντι ἄγνωστον εἰς ποῖον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ οἱ Μακεδόνες παρενέβαλλον τὸν ἐμβόλιμον μῆνα, καὶ ἂν κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Scaliger ὠνόμαζον αὐτὸν Διόσκορον· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἱστορήματος τοῦ Πλουτάρχου θὰ ἐδύνατό τις οὐχ ἥττον νὰ συναγάγῃ ὅτι παρενέβαλλον αὐτὸν μετὰ τὸν ἑβδομον μῆνα καὶ ὠνόμαζον αὐτὸν δεύτερον Ἀρτεμίσιον, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν ἕκτον Ποσειδεῶνα ἡρίθμουν δεύτερον, ἐμβόλιμον, ὁμώνυμον. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος τῷ 334 ἐξώρμησεν « ἅμα τῷ ἡρὶ ἀρχομένῳ » (Ἀρρίανου Α', 11, 6), τοῦτέστι λήγοντος περιόδου τοῦ Μαρτίου, δηλ. ἀρχομένου τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος, ἐδύνατο ἐντὸς τριῶν μέχρι τεσσάρων ἐβδομάδων νὰ εἶνε παρὰ τὸν Ἑλλησποντον καὶ μετὰ δύο ἐβδομάδας, μέσα Μαΐου, ἦγουν ἀρχὰς Θαρρηλιῶνος νὰ εἶνε ἐν Γρανικῷ¹. Ἡ δὲ

¹) Δὲν λέγεται ὠρισμένως, πόθεν ἐξώρμησεν ὁ Ἀλέξανδρος. Ἄν τόπος συναθροίσεως ἦτο ἢ παρὰ τὸν Στρυμόνα πεδιάς ἢ ἀνωθεν τῆς Κερκινιτίδος λίμνης, εἶχε νὰ βαδίσῃ μέχρι τῆς Σηστοῦ 60 μάλιστα στάδια, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀρρίανου (Α', 11, 6) « ἐν εἰκοσι ταῖς πάσαις ἡμέραις » ἀνάγκη νὰ ὑπολογισθῶσιν ἡμέραι τινὲς ἀναπαύσεως.

λεγομένη ἐκείνη ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος, τότε μόνον εἶχε σημασίαν, ἂν δὲν ἦτο πλέον ὁ Δαίσιος περὶ τὸ μέσον. Καὶ οὕτω λοιπὸν θὰ εἶχαμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Δαίσιος, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Θαρργηλιῶνα θὰ ἔκειτο ὀλίγον πρὸ ἢ ὀλίγον μετὰ τὴν 1 Ἰουνίου. Ἐκ τούτων εἶνε φανερὸν ὅτι ἅπασαι αἱ εἰρημέναι μαρτυρίαι οὐδὲν στήριγμα παρέχουσι πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τοῦ Δαίσίου.

Ὑπολείπεται ἄλλος τις συνδυασμὸς, ὃν ἐπιχειρῶ νὰ μεταχειρισθῶ οὐχὶ ἄνευ δισταγμοῦ. Ὁ Κάλλιπος διώρθωσε τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Μέτωνος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκ τεσσάρων αὐτοῦ ἑννεακαιδεκαετῶν κύκλων ἐσχημάτισεν ἓνα μέγαν κύκλον 76 ἐτῶν. Ἦρχισεν ἀπὸ Ὁλ. 112, 3 (330—29), τοῦ ἔτους δηλ. τοῦ μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην. Ὁ A. Mommsen (Beiträge σ. 15 ἐξ.) ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ χρονομετρία τῶν Σελευκιδῶν (aera Seleucidarum), ἧς ἡ ἀφετηρία εἶνε ἡ 1 Ὀκτωβρίου 312 (Ideler I, σ. 451), ἄρχεται ἀπὸ τούτου τοῦ ἔτους βεβαίως οὐχὶ ἕνεκα τῆς περὶ Γάζαν μάχης, μεθ' ἣν ὁ Σέλευκος ἐπειράθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἀλλὰ διὰ λόγον ἡμερολογιακόν, καὶ διότι ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ Καλλίπου, τῷ ἀπὸ Ὁλ. 112, 3 λογιζομένῳ, ἡ δευτέρα ἑννεακαιδεκαετηρὶς ἄρχεται ἀπὸ Ὁλ. 117, 2.

Εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἐν τῇ χρονομετρίᾳ τῶν Σελευκιδῶν, εἰς ἣν ὁ Σέλευκος κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Μαλάλα, εἰσήγαγε τοὺς μακεδονικοὺς μῆνας, ὁ Δίος ἦτο ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους. Ἐὰν λοιπὸν ὁ κύκλος τοῦ Καλλίπου ἤρχιζεν ἀπὸ Ὁλ. 112, 3, μεσοῦντος τοῦ θέρους τοῦ 330, ἡ δὲ χρονομετρία τῶν Σελευκιδῶν ἀπὸ Ὁλ. 117, 2, τῆς 1 Ὀκτωβρίου 312, τοῦτέστι τῆς 1 Δίου τούτου τοῦ ἔτους, κατ' ἀνάγκην — ἂν ὁ συνδυασμὸς τοῦ Mommsen εἶνε εὐστοχος — ὁλόκληρον τὸ μακεδονικὸν ἔτος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνέπεσεν ἡ ἀφετηρία τοῦ καλλιπείου κύκλου, ἐλογίσθη ὡς πρῶτον ἔτος τούτου τοῦ κύκλου, καὶ ἀπὸ τῆς 6 Δίου 330 ἤρχισε τὸ δεύτερον ἔτος τῆς χρονομετρίας τοῦ Καλλίπου. Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι ἕνεκα ταύτης τῆς δυσχερείας ἡ χρονομετρία τῶν Χαλδαίων ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 311 (Ὁλ. 117, 2).

Πρὸς μικρὰν ὑποστήριξιν τοῦ συνδυασμοῦ, ὃν πρὸ μικροῦ ἐπει-
 ράθην νὰ κάμω, ἴσως συντελεῖ ἡ ἐξῆς περίστασις. Ἡ ἐν Γαυγα-
 μήλοις μάχη συνεκροτήθη κατὰ τὸν Πλούταρχον ('Αλέξ. ΛΑ')
 τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐκλείψιν τῆς σελήνης τῆς 20—21
 Σεπτεμβρίου, τοῦτέστι τὴν 1 Ὀκτωβρίου. Ὁ αὐτὸς (ἐν β. Καμίλ.
 λου ΙΘ') λέγει ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς μάχης ἦτο ἡ πέμπτη φθίνοντος
 Βοηδρομιῶνος· ἔληγε λοιπὸν ὁ Βοηδρομιῶν κατὰ ταύτην τὴν ἀνα-
 γωγὴν τὴν 5 Ὀκτωβρίου· κατὰ δὲ τὸν κανόνα τοῦ Ideler ὁ Βοη-
 δρομιῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου λήγει τὴν 7 Ὀκτωβρίου· ὑπάρχει λοι-
 πὸν διαφορὰ δύο ἡμερῶν, ἀκριβῶς ἡ διαφορὰ ἡ τεθείσα ἐν τῇ ἀρχῇ
 τοῦ καλλιπείου κύκλου, οὗτινος ἡ 1 Ἐκατομβαιῶνος Ὀλ. 112, 3
 ἤρχιζε τὴν 28 Ἰουνίου ἐσπέρας (Ideler σ. 346). Πιθανῶς ὁ Βοη-
 δρομιῶν, ἐν ᾧ συνέπεσεν ἡ μάχη, ἦτο ὁ τελευταῖος μὴν τοῦ μα-
 κεδονικοῦ ἔτους, λήγοντος τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ
 Ἀλεξάνδρου, καὶ ἡ μετάθεσις τῶν δύο ἡμερῶν ἡ γενομένη ὑπὸ
 τοῦ Καλλίπου, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκλείψεως τῆς σελήνης ὑπο-
 βληθεῖσα, θὰ εἰσῆχθη εἰς τὸ μακεδονικὸν ἡμερολόγιον τὴν 1 τοῦ
 ἐπομένου Δίου. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ οὕτως ἐπανορθωθέντος μακεδο-
 νικοῦ ἔτους φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν συνῆδε πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις εἰ-
 σέτι ἰσχύουσαν χρονολογίαν τοῦ Μέτωνος, ἀλλ' ὅ,τι παρὰ τοῖς
 Μακεδόσιν ἦτο πέμπτη φθίνοντος τούτου τοῦ μηνός, ἐν Ἀθήναις
 ἦτο ἐβδόμη φθίνοντος. Ἀλλ' ὁ συλλογισμὸς οὗτος δὲν εἶνε τόσον
 ἀσφαλής, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ στηρίξῃ ἐπ' αὐτοῦ συμπεράσμα-
 τα περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀρχῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἔτους, τῆς 1
 Δίου.

Ἡ χρονολογία τοῦ Διοδώρου.

Ὡς ἐπίμετρον τῶν προηγουμένων χρονολογικῶν σημειώσεων εὐκαιρον ἴσως εἶνε νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Διόδωρος διεξάγει τὴν χρονολογίαν τούτων καὶ τῶν ἐφεξῆς χρόνων.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Διοδώρου εἶνε, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, νὰ παράσχη σύνοψιν τινα τῆς καθολικῆς ἱστορίας μέχρι Καίσαρος, προσφέρων μὲν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅσον οἶόν τε πολλὰ ὠφέλιμα, προξενῶν δὲ ὅσον οἶόν τε ὀλίγον κόπον. Ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ δώσῃ κατὰ προσέγγισιν ἔννοιάν τινα τῶν πραγμάτων, ὅσα ἱστορεῖ, νομίζει ὅτι ἐπιτυγχάνει τὸν σκοπὸν του, ἐὰν συντάξῃ ἐπιτομὰς ἐκ συγγραφέων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καλῶν, ταύτας δ' ἔπειτα συνδέσῃ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἐξ βιβλίου, ἐν οἷς περιέχονται οἱ μυθικοὶ χρόνοι, ἐθνογραφικῶς, ἐν δὲ τοῖς ἐπομένοις χρονολογικῶς ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν συγχρονιστικῶς ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος.

Τὰ ἐκ τῆς δευτέρας ταύτης σειρᾶς περισωθέντα βιβλία ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ΙΑ' βιβλίου καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐντεῦθεν δὲ προχωρεῖ ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ἐκάστου ἔτους κατὰ τὸν αὐτὸν μονότονον συστηματικὸν τρόπον· «ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι τοῦ καὶ τοῦ, ὑπατευόντων ἐν Ῥώμῃ τῶν καὶ τῶν», κατὰ πᾶσαν νέαν Ὀλυμπιάδα ἐπισυναπτομένου τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ στάδιον νικήσαντος· μετὰ δὲ ταῦτα ἔπεται τὸ «ἐπὶ δὲ τούτων», ἐνίοτε δὲ καὶ «περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους» ἢ ἄλλαι ὅμοιαι διηγηματικαὶ φράσεις.

Ὁ Διόδωρος παρέλαβε τοὺς μὲν ἄρχοντας καὶ ὀλυμπιονίκας ἐκ τῶν πινάκων τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοὺς δὲ ὑπάτους ἐκ τῶν χρονι-

κῶν τοῦ Φαβίου, ὡς εἰκάζεται. Ὅπωςδὴποτε ἐν τοῖς ὑπατικοῖς τούτοις καταλόγοις μέχρι τοῦ Πύρρου ἐπεκράτει δεινὴ αὐθαιρεσία. Αἱ παρ' αὐτῷ συμπτώσεις τῶν ἀττικῶν καὶ ῥωμαίων ἐπωνύμων εἶνε λίαν ὕποπτοι οὐ μόνον διὰ τὰς παρενθήκας καὶ παραλείψεις τὰς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ῥωμαίων ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ διότι ἀδιστακτικῶς θεωρεῖ τὸ ἔτος τῶν ἀρχόντων καὶ τὸ τῶν ὑπάτων ὡς ἀντιστοιχοῦντα πρὸς ἄλληλα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ χρονολογία του παρὰ πᾶσαν τὴν φαινομένην ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀναγραφὴν ἐνὸς ἐκάστου ἔτους εἶνε στραβὴ καὶ ἐσφαλμένη.

Φαίνεται ὅτι ὁ Διόδωρος ἐν τῷ χρονολογικῷ δικτύῳ, εἰς ὃ εἰσάγει τὰ γεγονότα ἐκάστου ἔτους, φαντάζεται τὸ ἔτος οὕτως, ὅπως ἐλογίζετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Ῥωμαίων, ὡς ἀρχόμενον δηλ. ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔτους. Ἀλλ' ὅτι κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἰδίως κατ' ἐκείνους, μέχρις ὧν ἐκτείνονται τὰ περισωθέντα βιβλία τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ (IA—K'), αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἐπισήμου ῥωμαϊκοῦ ἔτους ἦσαν πολὺ διάφοροι, ὅτε μὲν κατὰ Ὀκτώβριον, ὅτε δὲ κατὰ Ἰούλιον, ὅτε δὲ κατὰ Μάρτιον κ. ἄ. φαίνεται ὅτι ἡ ἀγνοεῖ, ἡ θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα ἐπουσιῶδες. Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγραφὰς αὐτοῦ.

Ἐξ ἄλλων χρονολογικῶν παραδόσεων δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Διόδωρος θεωρεῖ τὸ ἐν τῇ διανοίᾳ του ῥωμαϊκὸν ἔτος ὡς ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἔτος τῶν ἀττικῶν ἀρχόντων, ὅπερ ἄρχεται κατὰ τὸν ἑβδόμον περίπου μῆνα τοῦ ἱσταμένου Ἰουλιανοῦ ἔτους, καὶ ὅτι ἄρα τὰ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν χρονολογίαν καθοριζόμενα γεγονότα κατὰ τὸ ἡμισυ ὑπάγονται ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἔτους· καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ δὲ πολέμου ὁ χρονολογικὸς καθορισμὸς ὑπάγεται εἰς τὸν αὐτὸν κανόνα, καὶ αἱ ὀλίγαι τινὲς ἐξαιρέσεις τούτου τοῦ κανόνος εἶνε κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον τοιαῦται.

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὁ ἐξῆς πίναξ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἐτῶν, ἐν ᾧ ἀναγράφονται οἱ χρόνοι τοῦ ἀρχομένου ἀττικοῦ ἔτους κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ideler συνταχθέντα κανόνα τοῦ

Μέτῳνος, χρόνοι, οὓς δύναται τις ἀκόμη νὰ ἀνεχθῇ χάριν τοῦ κατὰ συνθήκην ὑπολογισμοῦ.

Κατὰ τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον.

Κατὰ τὸν Διοδώρου.

Χαιρώνδας Ὀλ. 110, 3. 29 Ἰουνίου

337 . . . Φρύνιχος (ΙΣ', 89).

Φρύνιχος Ὀλ. 110, 4. 17 Ἰουλίου

336 . . . Πυθόδημος (ΙΣ', 91).

Πυθόδηλος Ὀλ. 111, 1. 7 Ἰουλίου

335 . . . Εὐαίνετος (ΙΖ', 2).

Εὐαίνετος Ὀλ. 111, 2. 26 Ἰουνίου

334 . . . Κτησικλῆς (ΙΖ', 17).

Κτησικλῆς Ὀλ. 111, 3. 15 Ἰουλίου

333 . . . Νικοκράτης (ΙΖ', 29).

Νικοκράτης Ὀλ. 111, 4. 3 Ἰουλίου

332 . . . Νικήρατος (ΙΖ', 40).

Νικήτης Ὀλ. 112, 1. 22 Ἰουλίου

331 . . . Ἀριστοφάνης (ΙΖ', 49).

Ἀριστοφάνης Ὀλ. 112, 2. 12 Ἰουλίου

330 . . . Ἀριστοφῶν (ΙΖ', 62).

Ἀριστοφῶν Ὀλ. 112, 3. 1 Ἰουλίου

329 . . . Κηφισοφῶν (ΙΖ', 74).

Κηφισοφῶν Ὀλ. 112, 4. 19 Ἰουλίου

328 . . . Εὐθύκριτος (ΙΖ', 82).

Εὐθύκριτος Ὀλ. 113, 1. 8 Ἰουλίου

327 . . . (Χάσμα παρὰ Διοδώρῳ ΙΖ',
83-84).

Ἠγήμων Ὀλ. 113, 2. 28 Ἰουνίου

326 . . . Χρέμης (ΙΖ', 87).

Χρέμης Ὀλ. 113, 3. 17 Ἰουλίου

325 . . . Ἀντικλῆς (ΙΖ', 110).

Ἀντικλῆς Ὀλ. 113, 4. 5 Ἰουλίου

324 . . . Ἠγησίας (ΙΖ', 113).

Ἠγησίας Ὀλ. 114, 1. 24 Ἰουλίου

323 . . . Κηφισόδωρος (ΙΗ', 2).

κατά

Ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐκδόσεσι τοῦ Διοδώρου ὑπάρχει ἀναγε-
γραμμένος ἐν ΙΖ', 112 ἄρχων Σωσικλῆς, ἀλλαχόθεν ὅλως ἄγνω-
στος καὶ παρ' αὐτῷ ἡ σημείωσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἔτους, τὰ ὀνόματα
τῶν δύο ὑπάτων, τὰ ἐν ΙΖ', 110 ἀναγραφόμενα ὡς τοῦ προηγου-
μένου ἔτους. Καὶ ὁ ἄρχων δὲ Σωσικλῆς θὰ ἐπενόηθη ἐκ τοῦ Ἀν-
τικλέους τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἔτους. Εἰς τὴν
ἐπίνοιαν ταύτην περιῆλθεν ἡμιμαθὴς τις λόγιος, ὅστις ἐκ τοῦ ἐν
ΙΖ', 1 «ἐν ἔτεσι γὰρ δώδεκα κλπ.» ὑπέλαβεν ὅτι ἐν τούτῳ τῷ ΙΖ'
βιβλίῳ, τῷ περιλαμβάνοντι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπρεπε
νὰ ὑπάρχωσι δώδεκα ἐνιαυτῶν ἀναγραφαί, μὴ παρατηρήσας δὲ
τὸ χάσμα τὸ μετὰ τοῦ κεφ. 83 καὶ 84, εὗρεν ἑνδεκά μόνον·
ἐπλασε λοιπὸν μίαν δωδεκάτην καὶ παρενέβαλεν αὐτὴν ὅσον οἶόν
τε ἀτόπως, προσθέσας καὶ ἄλλα τινὰ περιττά, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν
ἐν ἀγκύλαις περιγεγραμμένων τοῦ ἐξῆς χωρίου (κεφ. 111) «ὁ δὲ
Ἀλέξανδρος ἐν ἡμέραις ταῖς πάσαις τεσσαράκοντα καταπεπολεμη-
κὼς τὸ ἔθνος καὶ πόλεις ἀξιολόγους ἐν ταῖς δυσχωρίαις κτίσας ἀνε-
λάμβανε τὴν δύναμιν» (κεφ. 112) [Ἐπὶ ἄρχοντος δὲ Ἀθήνησι Σω-
σικλέους ἐν Ῥώμῃ κατεστάθησαν ὑπατοὶ Δεύκιος Κορνήλιος Λέν-
τιλος καὶ Κόιντος Ποπίλιος· ἐπὶ δὲ τούτων Ἀλέξανδρος καταπεπο-
λεμηκὼς τὸ τῶν Κοσσαίων ἔθνος ἀνέζευξε μετὰ τῆς δυνάμεως] καὶ
προῆγεν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος κτλ. »

Ὑπάρχει δὲ ἄλλη σειρὰ συγχύσεων προερχομένη ἐξ αὐτοῦ
τοῦ Διοδώρου. Εὐρίσκει ἐν ταῖς πίναξιν, οὓς ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν,
ὅτι ὁ Φίλιππος ἀπέθανεν ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδήλου (ὃν ὀνομάζει
Πυθόδημον) Ὀλ. 111, 1· καὶ ταυτίζει τὸ ἔτος τοῦτο πρὸς τὸ
ῥωμαϊκόν, ὅπερ ἄρχεται κατὰ ἐξ μῆνας πρότερον (336)· ἂν δὲ ὁ
Φίλιππος ἐδολοφονήθη τὸ ἔαρ ἢ τὸ φθινόπωρον τούτου τοῦ ἔτους,
ἀδιαφορεῖ· τὸ ἀκόλουθον ἔτος 325 τὸ τοῦ ἄρχοντος Εὐαίνετου
εἶνε κατ' αὐτὸν τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ
ἐπειδὴ οὗτος ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη, τὸ ἔτος τοῦ Ἡγησίου, ὅπερ
κατ' αὐτὸν ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 324, εἶνε τὸ τελευταῖον
αὐτοῦ.

ΙΖ',

Εἰς ταῦτα λοιπὸν τὰ δώδεκα ἔτη διανέμει τὰς ἐπιτομὰς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν φαντάζεται τὸ ἔτος, συνεπάγει πλῆθος χρονολογικῶν τερατευμάτων. Ἀναγράφας τὸ ἔτος 336 ὡς τὸ τελευταῖον τοῦ Φιλίππου, περιλαμβάνει εἰς τὸ 335 καὶ τὰ πολλὰ γεγονότα τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων τελευταίων μηνῶν τοῦ 336, ἰδίως τὴν ἀνανέωσιν τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας. Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου 334 περιλαμβάνει κατ' αὐτὸν τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν, τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, τὴν πορείαν τὴν εἰς Ἀλικαρνασσὸν καὶ διὰ τῆς Λυκίας· τὸ δὲ τρίτον (333) προάγει μέχρι τῆς ἐν Ἴσῳ μάχης· τὸ τέταρτον (332) ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ταφῆς τῶν ἐν Ἴσῳ πεσόντων (Νοέμβριον τοῦ 333), λήγει δὲ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τύρου (Αὐγουστον τοῦ 332)· τὸ πέμπτον (331) ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῆς Γάζης (ἣτις ἐκυριεύθη ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 332), λήγει δὲ εἰς τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην, ὡς ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Διόδωρος, (Ὀκτώβριον τοῦ 331). Ἀλλὰ τὰ μετέπειτα ἐπελθόντα (ἅτινα συνέβησαν λήγοντος τοῦ 331), ἡ φυγὴ τοῦ Δαρείου εἰς τὴν Μηδίαν, ἡ πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἡ ἐν ταύτῃ διατριβὴ αὐτοῦ, ἡ πορεία εἰς τὰ Σοῦσα περιλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου εἰς τὸ ἔτος τοῦ Ἀριστοφῶντος, ὅπερ κατ' αὐτὸν εἶνε τὸ ἰουλιανὸν 330.

Ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ τις εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Διόδωρος, ἀφηγούμενος τὰ τοῦ ἔτους τούτου, τὸ τέλος τοῦλάχιστον αὐτοῦ ὑπελόγισε κατὰ τὸν ἀττικὸν τρόπον· διότι προάγει τὴν ἀφήγησιν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου (κεφ. 73), ὅστις συνέβη κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἄρχοντος Ἀριστοφῶντος (330 — 29) κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Γ', 22, 2), συνοπτικῶς μόνον ἐπισυνάπτων τὰ ἐπίλοιπα, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατεδίωξε τοὺς δολοφόνους πρὸς τὴν Βακτριανήν, καὶ παρατηρῶν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν Εὐρώπῃ κατετροπώθη ὁ Ἄγης καὶ ἐκρίθησαν οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῷ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίῳ ὡς παραβάται τῆς εἰρήνης. Ὅτι δὲ οὐδέποτε καὶ ἂν ἔπεισε τὸν Διόδωρον νὰ περατώσῃ οὕτως τὸ ἔτος τοῦ Ἀρι-

στοφῶντος, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὡς ἐκ τοῦτο ἄρχεται σύγχυσις ἐν τῇ χρονολογίᾳ αὐτοῦ, πολὺ κακῶς ἐτιδρῶσα ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς.

Τὸ ἔτος τὸ μετὰ τοῦτο ἐπόμενον (« τοῦ δ' ἔτους τούτου διεληλυθότος » κεφ. 74) εἶνε κατὰ τὸν Διόδωρον τὸ τοῦ Κηφισοφῶντος (330—29) ὅπερ κατὰ τὸν μέχρι τοῦδε ἀριθμητικὸν του τρόπον ἔπρεπε ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ ἰουλιανὸν ἔτος 329· ἀλλὰ τὰ εἰς αὐτὸ ὑπαγόμενα γεγονότα περιλαμβάνουσι μόνον τοὺς 6 τελευταίους μῆνας τοῦ ἔτους 330 μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀραχωσίας· διότι ἀπὸ τοῦ « τοῦ δ' ἐνιαυτοῦ χρόνου διεληλυθότος » (κεφ. 82) ἄρχεται τὸ νέον ἔτος τοῦ ἄρχοντος Εὐθυκρίτου, ὅπερ ἐν τῷ ἀττικῷ ἡμερολογίῳ ἄρχεται τὸν Ἰούλιον τοῦ 328· τὸ δὲ πρῶτον γεγονός, ὅπερ ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι συνέβη ἐν αὐτῷ, εἶνε ἡ χειμερινὴ πορεία εἰς τὴν χώραν τῶν Παροπαμισαδῶν, ἥτις ἄρα κατὰ μὲν τὸν Διόδωρον θὰ συνέβη περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 328, πράγματι δὲ ἔγινε τὸν χειμῶνα τοῦ 330—29. Μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ κατὰ τὸν Διόδωρον (κεφ. 82. 83) ἡ εἰς Βάκτρα πορεία καὶ ἡ σύλληψις καὶ θανάτωσις τοῦ Βήσσου· μετὰ δὲ ταῦτα ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦ χάσμα, ὅπερ, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων ἀπὸ τοῦ θ' μέχρι τοῦ λγ' καὶ λδ', περιελάμβανε τὰ γεγονότα, ὧν ὁ πραγματικὸς χρόνος εἶνε ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 329 μέχρι θέρους λήγοντος τοῦ 327.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 327 — 6 διέτριψεν ὁ Ἀλέξανδρος πλησίον τῶν Ἐμβολίμων, μελετῶν ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 326 νὰ πορευθῇ εἰς τὰ Τάξιλα καὶ ἐναντίον τοῦ Πώρου. Ὁ ἀμέσως ἐπόμενος ἄρχων ὁ παρὰ Διοδώρῳ ἀναγραφόμενος (κεφ. 87) εἶνε ὁ Χρέμης, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν Ὁλ. 113, 3, τὸν Ἰούλιον τοῦ 326· κατὰ τὸν ἀριθμητικὸν τρόπον τοῦ Διοδώρου εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦτον ἀνήκουσι καὶ οἱ πρῶτοι ἕξ μῆνες τοῦ ἔτους 326, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον γεγονός τὸ ὑπαγόμενον ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοῦτον τὸν ἄρχοντα εἶνε ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ταξίλου παρασκευάζεται, ἵνα βαδίσῃ κατὰ τοῦ Πώρου. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ περατώσῃ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν κεφ. 101, διότι ἡ ἀνάπαυσις μετὰ τὸν βαρὺν

τραυματισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ πόλει τῶν Μαλλῶν συμπίπτει πρὸς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 326. Ἀντὶ τούτου ὅμως περιλαμβάνει εἰς τὸ ἔτος τοῦ Χρέμητος καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἐν τῷ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ (ἔαρ 325), τὴν ἀναχώρησιν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς (Σεπτέμβριον 325), τὴν πορείαν διὰ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας (τέλος τοῦ 325), τοὺς ἐν Σούσοις γάμους (ἔαρ τοῦ 324) καὶ τὴν στάσιν τῶν παλαίμαχων, ἣν μεταθέτει εἰς Σοῦσα (κεφ. 109). Μόνον δὲ ἐν κεφ. 110 ἀπὸ τῆς ἐκ Σούσων ἀναχωρήσεως, μεθ' ἣν ἔπεται ἡ εἰς Μηδίαν πορεία (θέρος καὶ φθινόπωρον τοῦ 324) ἀρχίζει ὁ Διόδωρος νέον ἔτος, τὸ τοῦ Ἀντικλέους, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν Ὀλ. 113, 4, τὸν Ἰούλιον τοῦ 325. Ἀπασαν λοιπὸν τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἐκ τῶν Ταξίλων μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς τὰ Σοῦσα συσσωρεύει ὁ Διόδωρος εἰς ἓν ἔτος, χωρὶς νὰ ταραχθῇ ποσῶς ὑπὸ τῶν ἀποστάσεων ἀπὸ τε τῶν Ἐμβολίμων μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι τῶν Σούσων. Παρεμβληθέντος δὲ (ἐν κεφ. 112) καὶ τοῦ ἄρχοντος Σωσικλέους μετὰ τὸν Ἀντικλέα, τὸ κακὸν ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνεται.

Τέλος ἐν κεφ. 113 ἀναγράφει ὁ Διόδωρος τὸν ἄρχοντα, ἐφ' οὗ κατὰ τὸ ἀττικὸν ἡμερολόγιον ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος, τὸν Ἡγησίαν, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν Ὀλ. 114, 1, τὸν Ἰούλιον τοῦ 324. Κατὰ τὸν ἀριθμητικὸν τρόπον τοῦ Διοδώρου ὁ ἄρχων οὗτος σημαίνει τὸ ἰουλιανὸν ἔτος 324· ὥστε κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ ἀπέθανε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 324.

Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ ἐπισυνάψωμεν εὐθὺς ἐνταῦθα τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα περὶ τῶν χρονολογιῶν τοῦ Διοδώρου τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Διαδόχων, διότι ἐν συναφεῖα πρὸς τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐξάγεται ἀπλούστατα ἡ γνώμη περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν.

Ὁ Διόδωρος ἀρχίζει τὸ πρῶτον ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τοῦ ΙΗ' βιβλίου. Λέγει δὲ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ ἔπρεπε νὰ περιληφθῶσι τὰ ἔτη 323 — 317, καὶ ν' ἀναγραφῶσιν ἐπτά ἄρχοντες, ἐπτά ζεύγη ὑπάτων καὶ εἰς Ὀλυμπιονίκης

(Ὀλ. 115, 1. 320 — 19). Ἀλλ' ὁ Διόδωρος ἀντὶ ἐπτὰ ἀναγράφει τέσσαρας. Καὶ ἂν δέ τις παραδεχθῇ ὅτι ὑπάρχει χάσμα μετὰ τὸ κεφ. 43 καὶ πρὸ τοῦ κεφ. 44 καὶ ἐξέπεσον οἱ ἐπώνυμοι τῆς Ὀλ. 115, 1 καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀλυμπιονίκου, οὐδὲν ἐκ τούτου ὄφελος, οὐδὲ ἐὰν εἴπη τις ὅτι κυρίως ἐξ ἑνὸς καὶ ὄχι ἐπτὰ ἔτη ἔχει κατὰ νοῦν, ἐπειδὴ ὁ ἄρχων Δημογένης, ὅστις, ὀρθῶς ὑπολογιζομένων τῶν πραγμάτων, θὰ ἦτο ὁ ἑβδομος, τάσσεται ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' βιβλίου. Ὅλος δὲ ὁ τρόπος τῆς ἀφηγήσεως ὁ ἐν τῷ ΙΗ' βιβλίῳ ἀποδεικνύει ὅτι, καὶ ἂν τις παραδεχθῇ ὅτι τὸ νῦν κείμενον εἶνε ἐπιτομὴ τοῦ πρωτοτύπου, ὁ Διόδωρος ἀπηλπίσθη νὰ διατάξῃ προσηκόντως τὰ ἀφθονα καὶ πολύπλοκα γεγονότα ἐκείνων τῶν χρόνων, ὅσα εὔρεν ἐν τῇ ἐξαίρετῃ αὐτοῦ πηγῇ, καὶ ἠρέσθη εἰς τὸ νὰ συρράψῃ τὰς καταρτισθείσας ἐπιτομὰς του κατὰ τινὰ λίαν ἐπιπόλαιον πραγματικὸν ἱστοριογραφικὸν τρόπον καὶ μετὰ τελείας ὀλιγωρίας τοῦ συγχρονισμοῦ τῶν γεγονότων.

Τὰ ἐπτὰ ταῦτα ἔτη, διατεταγμένα κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον, καθ' ὃν καὶ τὰ ἔτη τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς:

Κατὰ τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον.

Κατὰ τὸν Διόδωρον.

323 Κηφισόδωρος (ΙΗ', 2).

Κηφισόδωρος Ὀλ. 114, 2. 13 Ἰουλίου

322 Φιλοκλῆς (ΙΗ', 26),

Φιλοκλῆς Ὀλ. 114, 3. 3 Ἰουλίου

321 λείπει.

Ἀρχιππος Ὀλ. 114, 4. 21 Ἰουλίου

320 λείπει.

Νέαιχμος Ὀλ. 115, 1. 10 Ἰουλίου

319 Ἀπολλόδωρος (ΙΗ', 44).

Ἀπολλόδωρος Ὀλ. 115, 2. 29 Ἰουνίου

318 Ἀρχιππος (ΙΗ', 58).

Ἀρχιππος Ὀλ. 115, 3. 18 Ἰουλίου

317

Δημογένης Ὀλ. 115, 4. 7 Ἰουλίου

316

Εἶνε ἄξιον τοῦ κόπου δι' ἐνὸς τοῦλάχιστον παραδείγματος νὰ καταδείξωμεν, ὅποια χρονολογικὰ τέρατα ἐμφανίζει τὸ κείμενον τοῦ Διοδώρου, ὅπως τανῦν ἔχει. Εἰς τὸ πρῶτον μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἔτος, τὸ τοῦ Κηφισοδώρου, τουτέστι κατὰ τὸν ἀριθμητικὸν τρόπον τοῦ Διοδώρου 323, περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς γεγονότα: πρῶτον μὲν (κεφ. 2—6) τὴν στάσιν τοῦ ἐν Βαβυλῶνι στρατοῦ καὶ τὴν διανομὴν τῶν ἐξουσιῶν (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 323). ἔπειτα δὲ (κεφ. 7) τὸν ἀγῶνα τοῦ στρατηγοῦ Πείθωνος κατὰ τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς παλινστούντων Ἑλλήνων (περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 323). ἔπειτα (κ. 8—13) προαγγέλλων διὰ τῆς τυπικῆς φράσεως «κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην» τὰ ἐν Ἑλλάδι κινήματα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Λεωσθένους (τέλος τοῦ 323). Κατόπιν διὰ τῆς τυπικῆς φράσεως «κατὰ δὲ τὴν Ἀσίαν» ἐπιφέρει (κεφ. 14) πῶς ὁ Πτολεμαῖος μεταβαίνει εἰς τὴν σατραπείαν αὐτοῦ Αἴγυπτον, πῶς συμμαχεῖ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου κατὰ τοῦ Περδίκκου τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ κράτους, πῶς ὁ Λυσίμαχος ἀγωνίζεται κατὰ τῶν Θρακῶν, πῶς ὁ Λεοννάτος ὁ σατράπης τῆς Μικρᾶς Φρυγίας προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πορεύεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον τοῦ 322), καὶ ἔπειτα (κεφ. 15) πῶς ὁ Λεοννάτος ἐν ἀτυχεῖ τινι ἱππομαχίᾳ πίπτει, ἀλλὰ τὸ πεζικὸν αὐτοῦ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, καὶ πῶς ὁ Κλεῖτος δις καταναυμαχεῖ τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων (ὁ χρόνος δὲν εἶνε πλέον δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ). Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα (κεφ. 16 «ἅμα δὴ τούτοις πραττομένοις») ἐπισυνάπτει πῶς ὁ Περδίκκας καταπολεμεῖ τὸν δυνάστην τῆς Καππαδοκίας Ἀριαράθην καὶ παραχωρεῖ τὴν χώραν αὐτοῦ εἰς τὸν Εὐμένην, εἰς ὃν εἶχεν ἀπονεμηθῇ αὕτη ἡ σατραπεία, πῶς ὁ Κράτερος μετὰ τῶν 10,000 παλαιμάχων ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς Κιλικίας πορευόμενος εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἐν Θεσσαλίᾳ (τὸν Μάιον ἢ Ἰούνιον τοῦ 322). Μετὰ ταῦτα (κεφ. 17 «κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν») διηγεῖται πῶς οἱ Ἕλληνες

ἀντεπεξέρχονται κατ' αὐτῶν, πῶς νικῶνται (τὸν Αὐγουστον τοῦ 322), ἔπειτα πῶς ἀναγκάζονται νὰ ὑποταχῶσιν, ιδίως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μεταβάλωσι τὸ ἑαυτῶν πολίτευμα (μέσα Σεπτεμβρίου), καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Ἀντίπατρος ἐπανακάμπτει εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπαριθμεῖ ὁ Διόδωρος (κεφ. 19 — 21) ἐν συντόμῳ («ἵνα μὴ μακρὰν τοῖς χρόνοις ἀναπλανῶμεν τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας») τὰ ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ συμβάντα. Ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Θίβρωνος (τὸ θέρος τοῦ 323), παρακολουθεῖ αὐτὰ μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ στρατηγοῦ Ὁφέλα ὡς διοικητοῦ τῆς χώρας (τέλος τοῦ 322). Εἰς ταῦτα ἐπισυνάπτει (κεφ. 22) πῶς ὁ Περδίκκας μετὰ τὴν ἐναντίον τῆς Καππαδοκίας ἐκστρατείαν ἐστράφη κατὰ τῶν Πισιδῶν καὶ Ἰσαύρων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ καθήκον, καὶ πῶς ἔπειτα (κεφ. 23), πραγματευόμενος μνηστείαν μετὰ τε τῆς χήρας βασιλίσσης τῆς Ἠπείρου καὶ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, ἠνάγκασεν τὸν Ἀντίγονον νὰ φύγῃ ἐκ τῆς σατραπείας αὐτοῦ Φρυγίας (περὶ τὰ τέλη τοῦ 322). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, λέγει. («κατὰ δὲ τοὺτους τοὺς χρόνους» κεφ. 24) ὁ Ἀντίπατρος καὶ Κράτερος ἐστράτευσαν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ (κεφ. 25) ἕνεκα τῆς φυγῆς τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις προεῖδεν ἐπίθεσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ κράτους κατὰ τῆς Αἰγύπτου, παρεσκευάσθησαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾧ ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους ἀνέζευξε μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Πισιδίας καὶ ἐπορεύετο κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁ δὲ Εὐμένης κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἤγαγε τὸν στρατὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα κωλύσῃ τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης διάβασιν τῶν ἐναντίων (ἀρχὴ τοῦ 321). Ὁ Διόδωρος τελειώνει τὸ κεφ. τοῦτο 25, λέγων «ταῦτα μὲν οὖν ἐπράχθη κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτόν», καὶ ἀρχίζει τὸ ἐπόμενον κεφ. 26, ἀναγράφων τοὺς νέους ἐπωνύμους, «ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Φιλοκλέους κτλ.»· τοῦτέστι κατὰ τὴν ἀρίθμησιν αὐτοῦ ἄρχεται πλέον τὸ ἰουλιανὸν ἔτος 322 καὶ πάντα τὰ προηγηθέντα συνέβησαν κατὰ τὸ 323.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Διοδώρου μετὰ τὸ κεφ. 43 τοῦ ΙΗ' βιβλίου παραδέχονται χάσμα, δι' οὗ ἐξηγεῖται ἡ ἔκπτωσις μιᾶς ἢ δύο ἀναγραφῶν ἐνιαυτοῦ. Ἀλλ' εἶνε πολὺ ἀμφίβολον, ἂν διὰ τούτου δικαιολογεῖται ὁ Διόδωρος. Ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τοῦ Φιλοκλέους, τοῦτέστι κατὰ τὴν ἀρίθμησιν αὐτοῦ τῷ 322, μετὰ τὴν ἀποτυχουσαν εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείαν τοῦ Περδίκκου καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ (περὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 321) καὶ τὴν ἐν Τριπαραδείσῳ διανομὴν (φθινόπωρον τοῦ 321) ἐξακολουθεῖ νὰ διηγῇται (κεφ. 40 — 42), ὅτι ὁ Εὐμένης προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ διὰ προδοσίας ἡττηθεὶς ἐπολιορκήθη ἐν τῷ φρουρίῳ Νώροις, καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐν κεφ. 44, ὅπου ἄρχεται τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀπολλοδώρου (319), λέγει ὅτι ὁ Ἀντίγονος, νικήσας τὸν Εὐμένην, ἐτράπη κατὰ τῶν ἐπιλοίπων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁπαδῶν τοῦ Περδίκκου· ἐν κεφ. δὲ 53 ἐπανέρχεται — ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀκόμη ἔτους κατὰ τὴν ἀφήγησίν του — εἰς τὸν Εὐμένην, ἀνακεφαλαιώνει τὰ κατ' αὐτὸν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἐν Νώροις ἀποκλεισμοῦ, ὅπου ἐπολιορκήθη ἐπὶ ἐν ἔτος («ἐνιαυσίου οὔσης τῆς πολιορκίας» κεφ. 53, 5) καὶ συνηκολογήσας πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' εἶνε ἀλλαχόθεν γνωστὸν ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη συνωμολογήθη ἐν ἀρχῇ τοῦ 319 εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἡ πολιορκία λοιπὸν τῶν Νώρων ἤρχισεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 320· ὁ δὲ Ἀντίγονος ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τοῦ Εὐμένους ἐκστρατείαν ὅχι πολὺ μετὰ τὴν ἐν Τριπαραδείσῳ διανομὴν (φθινόπωρον τοῦ 321).

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐξιστορήσει τοῦ Διοδώρου ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ὑπάρχει χάσμα, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐξηγηθῇ ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἐξέπεσε μία ἢ δύο ἀναγραφαὶ ἐπωνύμων. Τὸ σφάλμα εἶνε ὅτι ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς δύο ἐπωνύμων ἱστοροῦνται τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ χρόνῳ τεσσάρων ἐπωνύμων. Εἴτε τοῦ Διοδώρου εἶνε τὸ σφάλμα εἴτε τοῦ διασκευαστοῦ αὐτοῦ, αἰτία τούτου θὰ ὑπῆρξεν ἴσως ὅτι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρχόντων Φιλοκλέους, Ἀρχίπ-

που, Νεαίχμου, Ἀπολλοδώρου, Ἀρχίππου, τὸ ὄνομα Ἀρχίππος εἶνε δις ἀναγεγραμμένον, καὶ ὅτι παραλειφθέντος τοῦ πρώτου Ἀρχίππου, συμπαρελείφθη καὶ ὁ γείτων αὐτοῦ Νεαίχμος, καὶ ἔγεινεν εὐθύς ἡ μετάβασις εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον, κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀναγεγραμμένος ἐν τοῖς χρονολογικοῖς πίναξι, παρεῖχεν ἀσφαλὲς στήριγμα.

Ἡ δὲ χρονολογία τῶν ἐπομένων βιβλίων τοῦ Διοδώρου μέχρι μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Ἰφῶ μάχης εἶνε τοῦλάχιστον κατὰ τοῦτο καλυτέρα, καθ' ὅτι ἡ ἀναγραφὴ τῶν ἀρχόντων εἶνε πλήρης καὶ ὀρθή.

Ὁ Διόδωρος (ΙΘ', 1, 10) λέγει ὅτι ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ θὰ ἐξιστορήσῃ τὸν χρόνον τὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τυραννίδος τοῦ Ἀγαθοκλέους μέχρι τῆς ἐφ' ἱμέρᾳ μάχης αὐτοῦ «ἐτη ἑπτὰ περιλαβόντες». Οἱ ἑπτὰ ἀναγραφόμενοι ἄρχοντες εἶνε οἱ ἑξῆς:

Κατὰ τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον.

Κατὰ τὸν Διόδωρον.

317	Δημογένης (ΙΘ', 2).
Δημογένης Ὀλ. 115, 4. 7 Ἰουλίου	
316	Δημοκλείδης (ΙΘ', 17).
Δημοκλείδης Ὀλ. 116, 1. 26 Ἰουνίου	
315	Πραξιφούλος (ΙΘ', 55).
Πραξιφούλος Ὀλ. 116, 2. 15 Ἰουλίου	
314	Νικόδωρος (ΙΘ', 66).
Νικόδωρος Ὀλ. 116, 3. 4 Ἰουλίου	
313	Θεόφραστος (ΙΘ', 73).
Θεόφραστος Ὀλ. 116, 4. 22 Ἰουλίου	
312	Πολέμων (ΙΘ', 77).
Πολέμων Ὀλ. 117, 1. 12 Ἰουλίου	
311	Σιμωνίδης (ΙΘ', 105).
Σιμωνίδης Ὀλ. 117, 2. 1 Ἰουλίου.	
310	

Ὁ Διόδωρος ἀκολουθεῖ τοὺς χρονολογικοὺς πίνακας τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅταν καὶ ἀλλαχοῦ ἄλλα γεγονότα καὶ ἐν τούτῳ τῷ βι-

ερίψ τὴν ἀρχὴν τῆς τυραννίδος τοῦ Ἀγαθοκλέους καθορίζῃ κατὰ τὴν χρονομετρίαν τὴν ἀπὸ ἀλώσεως Τροίας. Ἐν ΙΘ' 1 λέγει ὅτι ἀπὸ ἀλώσεως Τροίας παρῆλθον ἔτει 866· ἐν δὲ τῷ Α', 5, ἀριθμεῖ ἀπὸ ἀλώσεως Τροίας μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν 80 ἔτη, ἀπὸ ταύτης δὲ μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων 328. Νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς δυσχερείας τὰς ἐκ τούτων τῶν καθορισμῶν προκυπτούσας δὲν εἶνε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπόν.

Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἐπισυνάψωμεν καὶ τὴν σειρὰν τῶν ἐπώνυμων τῶν ἐν τῷ Κ' βιβλίῳ τοῦ Διοδώρου ἀναγεγραμμένων. Εἰς τοῦτο περιλαμβάνει, καθ' ἃ ἐν τῷ Κ', 2 λέγει, τὸν χρόνον τὸν ἀπὸ τῆς εἰς Λιβύην διαβάσεως τοῦ Ἀγαθοκλέους μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ κοινοῦ τῶν βασιλέων πολέμου πρὸς τὸν Ἀντίγονον (« περιλαμβάνοντες ἔτη ἑννέα. »)

Κατὰ τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον.

Κατὰ τὸν Διόδωρον.

310	Ἱερομνήμων (Κ', 3).
Ἱερομνήμων Ὀλ. 117, 3. 20	Ἰουλίου
309	Δημήτριος (Κ', 27).
Δημήτριος Ὀλ. 117, 4. 8	Ἰουλίου
308	Χαρῖνος (Κ', 37).
Χαρῖνος Ὀλ. 118, 1. 28	Ἰουνίου
307	Ἀναξικράτης (Κ', 45).
Ἀναξικράτης Ὀλ. 118, 2. 17	Ἰουλίου
306	Κόροιβος (Κ', 73).
Κόροιβος Ὀλ. 118, 3. 6	Ἰουλίου
305	Εὐξένιππος (Κ', 81).
Εὐξένιππος Ὀλ. 118, 4. 24	Ἰουλίου
304	Φερεκλῆς (Κ', 91).
Φερεκλῆς Ὀλ. 119, 1. 13	Ἰουλίου
303	Λεώστρατος (Κ', 102).
Λεώστρατος Ὀλ. 119, 2. 3	Ἰουλίου
302	Νικοκλῆς (Κ', 106).
Νικοκλῆς Ὀλ. 119, 3. 22	Ἰουνίου

Ἐν τούτῳ τῷ K' βιβλίῳ εὐρίσκεται τοῦλάχιστον ἐν σημείω-
μα, ἐξ οὗ εἶνε δυνατόν ἀστρονομικῶς νὰ ἐλεγχθῶσιν αἱ εἰδήσεις
τοῦ Διοδώρου. Ἐν K', ὅ ἐντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἄρχοντος Ἱερο-
μνήμονος (Ὁλ. 117, 3), ὅπερ κατὰ τὸν τρόπον αὐτοῦ ἀντιστοιχεῖ
πρὸς τὸ ἰουλιανὸν ἔτος 310, μνημονεύει ὀλικὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου,
ἣτις κατέπληξε τὸν Ἀγαθοκλέα πλέοντα πρὸς τὴν Ἀφρικὴν. Κατὰ
τὸν Zech (Astronomische Untersuchungen 1853, σ. 34 καὶ
47) ἡ ἔκλειψις αὕτη συμπίπτει εἰς τὴν 10 Αὐγούστου 310.

Οἱ ἀρχαιότεροι σοφοὶ μέχρι τοῦ Niebuhr πολλάκις ἐπελήφθη-
σαν τοῦ ἀνωτέρω ἐν παρόδῳ ὑποδειχθέντος ζητήματος, ἂν τὸ κεί-
μενον τοῦ Διοδώρου, ὅπως νῦν ἔχει, εἶνε τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἢ διασκευή-
τις καὶ ἐπιτομὴ τοῦ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἂν αἱ μομφαὶ αἱ ἀποτεινόμεναι εἰς
τὸν Διόδωρον ἀρμόζουσιν εἰς αὐτὸν ἢ ἐν μέρει τοῦλάχιστον εἰς τοὺς
διασκευαστάς αὐτοῦ. Ὅχι βεβαίως ὁ Πλίνιος (Hist. Nat. Praef.
25), λέγων apud Graecos desiit nugari Diodorus — διότι
ἐνταῦθα ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ συγγράμματος — ἀλλ' αἱ
κρίσεις ὅμως τοῦ εἰδήμονος ἐπισκόπου Εὐσεβίου καὶ ἄλλων δικαιο-
λογοῦσι τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον τῆς Ἱστορικῆς
βιβλιοθήκης δὲν ἦτο τοσοῦτον ἀσύστατον καὶ ἀνόητον, ὅσον τὸ
νῦν προκείμενον, ὅπερ πράγματι δὲν εἶνε ἀντάξιον τοῦ κόπου καὶ
τῆς ἐπιμελείας, ἣν ὁ Διόδωρος (A', 4) ὁμολογεῖ ὅτι κατέβαλεν
εἰς τὴν σύνταξιν τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτι ὅμως τὸ κείμε-
νον αὐτοῦ ἤδη κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἦτο οἷον καὶ τὴν
σήμερον, ἀποδεικνύουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Bergmann λεγόμενα περὶ τοῦ
χειρογράφου τοῦ ἐν τῇ μοναστηριακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Πάτμου
σωζομένου, ὅπερ περιέχει τὰ βιβλία IA' — IG'. (Περὶ τοῦ χειρο-
γράφου τούτου ἰδ. Σακελλίωνος Πατμιακὴν βιβλιοθήκην σ.
40 Σ. Μ.) Τοῦτο μόνον ἐν ἐνὶ χωρίῳ (IB", 57) ἔχει ὀλίγους στί-
χους πλείους τῶν ἐν τῷ νῦν κειμένῳ.

Σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς κειμένου ὑπάρ-
χουσιν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης, περὶ ὧν

ἐνταῦθα πρόκειται, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων καὶ δύο ἄλλα τεκμήρια ὁπωσοῦν σπουδαῖα.

Τὸ IH' βιβλίον, ὅπως νῦν ἔχει περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῶν Διαδόχων· ὅτι δὲ οὐ μικρὰ τεμάχια τοῦ ἀρχῆθεν κειμένου ἐξέπεσον, καταφαίνεται ἐκ τοῦ IO', 3, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς βοηθείας, ἣν αἱ Συρακοῦσαι ἔπεμψαν εἰς τοὺς Κροτωνιάτας κατὰ τῶν Βρεττίων· ταύτης δὲ μέρους μὲν ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγαθοκλέους Ἀντανδρος, τοῦ δὲ ὄλου ὁ Ἡρακλείδης καὶ Σώστρατος, « ἄνδρες ἐν ἐπιβουλαῖς καὶ φόνοις καὶ μεγάλοις ἀσεβήμασι γεγονότες τὸν πλείω τοῦ βίου, περὶ ὧν κατὰ μέρος ἢ πρὸ ταύτης περιέχει βίβλος ». Ὅπως δὲ περὶ τῶν σικελικῶν καὶ ἰταλικῶν πραγμάτων, οὕτω θὰ ἐπραγματεύθῃ ὁ Διόδωρος καὶ περὶ τῶν ῥωμαϊκῶν, οὐδὲ θὰ παρέλειπε τὸν πόλεμον ἐκεῖνον, ὅστις ἐγένετο οὐκ ὀλίγον ἀξιομνημόνευτος ἐξ αἰτίας τῶν ἐν τοῖς καυδίνοις στενοῖς συμβάντων.

Καὶ τὸ IZ' βιβλίον, ὅπως νῦν ἔχει, οὐδὲν περιλαμβάνει περὶ Ῥώμης, Ἰταλίας καὶ Σικελίας· καὶ ὅμως ἐν τῷ εἰσαγωγικῷ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγει « συναναγράψομεν καὶ τὰ ἅμα τούτοις συντελεσθέντα ἐν τοῖς γνωριζομένοις μέρεσι τῆς οἰκουμένης· οὕτω γὰρ μάλιστα ὑπολαμβάνομεν τάς τε πράξεις εὐμνημονεύτους ἔσεσθαι, κεφαλαιωδῶς τεθείσας καὶ συνεχὲς ἐχούσας ταῖς ἀρχαῖς τὸ τέλος ». Τὴν δὲ συνέχειαν ταύτην συνηθίζει νὰ ἐξασφαλίζῃ ἀναγράφων οὐ μόνον τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος βασιλειῶν τινων, οἷον τοῦ Ἀγιδος τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Σπάρτης τὴν μὲν ἀρχὴν ἀναγράφει ἐν IG', 63, τὸ δὲ τέλος IZ', 63· τοῦ τυράννου τῆς Ἡρακλείας Κλεάρχου τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν IE', 81, τὸ δὲ τέλος IG', 36, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα εὑρίσκειν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αὐτοῦ πίναξιν. Ὡσαύτως τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἡπειρώτου Ἀλεξάνδρου ἐν IG', 72· ἡ δὲ ἐκστρατεία αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ οἱ αὐτόθι ἀγῶνες αὐτοῦ θὰ ἦσαν καὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Διοδώρου τόσον σπουδαῖοι, ὥστε νὰ περιληφθῶσιν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ὅπως καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἀκροτάτου (IO',

70) καὶ τοῦ Κλεωνύμου (Κ', 104). Ἄν λοιπὸν ἐν τῷ νῦν κειμένῳ ὅχι περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Ἡπειρώτου τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δὲν γίνεται λόγος, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ πῶς καὶ ποῦ ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, καὶ ἂν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Αἰακίδης ἐν ΙΘ', 11 εἰσάγεται δρῶν, χωρὶς ν' ἀναγραφῇ οὐδαμοῦ, πότε οὗτος καὶ πῶς ἔγεινε βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, δυνάμεθα μετὰ τινος πιθανότητος νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐν τῷ ἀνεπιτημέτῳ ΙΖ' βιβλίῳ θὰ ὑπῆρχον ἀναγεγραμμένα περὶ τούτων τὰ δέοντα. Ἴσως μάλιστα εἶνε δυνατὸν ἀκόμη νὰ διῶδωμεν ποῦ ὁ Διόδωρος ἐξιστόρησε τοῦλάχιστον τὸ τέλος τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὅς ἐπιτραπῇ δὲ νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὀλίγας λέξεις, ἵνα συμπληρώσωμεν τὰ συντόμως ἀνωτέρω εἰρημένα (Ἱστορία τοῦ Ἀλεξ. σ. 446).

Ὁ Λίβιος (VIII, 24) λέγει eodem anno Alexandriam in Aegyptum proditum conditam Alexandrumque, Epiri regem, ab exule Lucano interfectum sortes Dodonaei Jovis eventu adfirmase. Πῶς καὶ ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξεπλήρωσε τὸν χρησμὸν τοῦ Δωδωναίου μαντείου, καὶ ἂν οὗτος συνῆψεν ἐν ταῦτῳ μετ' ἐκεῖνης καὶ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν, δὲν σαφηνίζεται ἐκ τῆς ἐφεξῆς ἀφηγήσεως τοῦ Λίβιου. Εἴτε τὸ ἱστόρημα τοῦτο ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ Κιγκίου εἴτε μὴ, ὁ συγχρονισμὸς φαίνεται ὅτι ἀνάγεται μᾶλλον εἰς ἐλληνικοὺς πίνακας ἢ εἰς τὸν Κίγκιον, ὅστις ἔταττε τὸν θάνατον τοῦ Μολοσσοῦ εἰς τὸ ἔτος τῆς Ῥώμης 428 ἢ ὀρθότερον 427. Ἀλλὰ πόσον ἀβέβαιος εἶνε ἡ περὶ τούτων ῥωμαϊκὴ παράδοσις, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Λίβιος (VIII, 3) τὴν μὲν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου τάττει εἰς τὸ 413 τῆς Ῥώμης, τὴν δὲ παρὰ τὴν Ποσειδωνίαν νίκην αὐτοῦ εἰς τὸ 422 (VIII, 17), τὴν δὲ παρὰ τὴν Πανδοσίαν μάχην καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὸ 427· πρώτην μάλιστα τούτων τῶν τριῶν εἰδήσεων ἐκφέρει μετὰ πεποιθήσεως λέγων eo anno Alexandrum Epiri regem in Italiam classem appulisse constat, ἐν ᾧ ἐξ ἐλληνικῶν εἰδήσεων εἶνε βέβαιον, ὅτι τοῦ βασιλέως τούτου ἡ μὲν ἐκστρατεία συνέβη βεβαίως μετὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 336,

πιθανῶς δὲ μόνον τελευτῶντος τοῦ 334 ἢ ἀρχομένου τοῦ 333, ὁ δὲ θάνατος πρὸ τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος λόγου τοῦ Αἰσχίνου, ἡγουν πρὸ τοῦ ἀκμάζοντος θέρους τοῦ 330. Ὁ Εὐτρόπιος (II, 7) τάττει τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς Λατίνους ἐπὶ τῶν ὑπάτων Μαινίου καὶ Λ. Φουρίου Καμίλλου, εἰς οὓς διὰ τοῦτο ἔστησαν ἀνδριάντας (κατὰ τὸν Πλίνιον Hist. Nat. XXXIV, 11. § 20, ἐν ἔτει 416 anno urbis) καὶ ὁ Βελλήσιος (I, 14, 4) ὁμιλῶν περὶ τῆς κτίσεως τῆς Ἀλεξανδρείας ἔχει κατὰ νοῦν τὸ αὐτὸ ἔτος· ἀλλὰ ταῦτα δὲν φέρουσιν εἰς ἀσφαλὲς ἐξαγόμενον, ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ Ῥωμαϊκαὶ χρονολογίαι δὲν δύνανται ν' ἀναχθῶσιν ἀσφαλῶς. Σπουδαιότερα πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν εἶναι ἡ εἰδησις τοῦ Εὐσεβίου (Euseb. Arm. II, σ. 114, τῆς ἐκδ. Schöne): Alexandria condita est in Aegypto anno VII regni Alexandri, quo et Asianis imperavit idem Alexander καὶ ἡ ἀνάλογος ἐλληνικὴ σημείωσις τοῦ Συγχέλλου (ἔ. ἀν.). Ἡ λοιπὸν κτίσις Ἀλεξανδρείας ἐννοεῖται ὁ χρόνος, καθ' ὃν αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον αὐτῆς, ὡς λέγει ὁ Ἀρρίανος (Γ', 1, 5 « αὐτὸς τὰ σημεῖα τῇ πόλει ἔθηκεν »), τοῦτο δὲ συνέβη μετὰ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 332 καὶ τοῦ ἔαρος τοῦ 331, δὲν συμφωνεῖ ὅμως οὔτε πρὸς τὸ anno septimo οὔτε πρὸς τὸ Asianis imperavit τοῦ Εὐσεβίου· ἡ κτίσις Ἀλεξανδρείας λέγεται ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ὡς πραγματικῆς πόλεως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτρεψε τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς εἰς τὸν Κλεομένην ([Ἀριστοτέλους] Οἶκον. Β', 34), καὶ ὅτι ἡ πόλις τῷ 324 ἦτο ἤδη ἀνεγερμένη, φαίνεται μὲν ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ἐπιστολῆς (Ζ', 23, 7), ἐν ᾗ ἀναγγέλλει ὅτι ἰδρῦθη ἡρῶον τοῦ Ἡφαιστίωνος « ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ Αἰγυπτίᾳ ἐν τε τῇ πόλει αὐτῇ καὶ ἐν τῇ νήσῳ τῇ Φάρῳ » ἐπιβεβαιοῦται δὲ ὑπὸ τοῦ Τακίτου (Hist. IV, 83), ὅπου περὶ τοῦ πρώτου Λαγίδου λέγεται « cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet etc. Ἀλλὰ τί ἐννοεῖ ὁ Εὐσέβιος διὰ τοῦ anno septimo; Ἐν τῷ πίνακι τοῦ Εὐσεβίου (Eus. Armen. II, σ. 114, g) ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας τάσσεται

εἰς τὸ ἔτος 1686 ἀπὸ Ἀβραάμ, κατὰ δὲ τὸν Ἱερώνυμον εἰς τὸ 1687 ἀπὸ Ἀβραάμ· παρὰ δὲ τῷ τελευταίῳ μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἔπεται τὸ Alexander regnat Asiae anno regni sui VII. Ἐκ τῆς διττῆς ταύτης εἰδήσεως περὶ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶνε φανερόν ὅτι ἀμφότεραι ἤθελον νὰ δηλώσωσι τὸ 3 ἔτος τῆς 112 Ὀλυμπιάδος (330 — 29 π. Χ.). Οἱ κατάλογοι τῶν βασιλέων τοῦ Εὐσεβίου ἐπιτρέπουσι νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω. Κατὰ τὸν τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου (I, σ. 169, 170) ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε Ὀλ. 111, 1 καὶ ἡ διάρκεια αὐτῆς 12 ἐτῶν 7 μηνῶν (6 μηνῶν παρὰ τῷ Ἱερων.) οὗτοι δὲ οἱ 7 μῆνες ἀποδεικνύουσιν ὅτι δὲν ἔγεινεν ὁ ὑπολογισμὸς κατὰ τὸ ἀττικὸν οὐδὲ κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον. Ἀνάγεται λοιπὸν ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ ἔτος τὸ μεταξὺ φθινοπώρου 330 καὶ φθινοπώρου 329. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐάν τις ὀρμᾶται ἐκ τοῦ δευτέρου καταλόγου τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας (I, σ. 230)· κατὰ τοῦτον τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Φιλίππου Ἀρριδαίου εἶνε Ὀλ. 114, 2 καὶ τὰ 12 προηγούμενα ἔτη εἶνε τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἥς τὸ πρῶτον ἔτος θὰ ᾗτο τότε Ὀλ. 111, 2. Κατὰ τοῦτον τὸν ὑπολογισμὸν ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας θὰ ἔπιπτεν εἰς τὸ ἔτος τὸ μεταξὺ τοῦ θέρους τοῦ 329 καὶ τοῦ θέρους τοῦ 328.

Ποῖον ἐκ τῶν δύο ἐτῶν εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Εὐσέβιος, δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀμφίβολον μετὰ τὴν προσθήκην quo et Asianis imperavit· διότι ὁ κανὼν αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου ἀριθμεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τῶν Ἀσιανῶν βασιλείας. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἐτελεύτησε τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἄρχοντος Ἀριστοφώντος (Ὀλ. 112, 3) τὸν Ἰούλιον τοῦ 330, καὶ τὸ ἑβδόμον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἡμερολόγιον ἤρχισε τὸ φθινόπωρον τοῦ 330.

Παράδοξον ἐν τῷ νῦν Διοδώρῳ εἶνε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ ΙΖ', 63 ὑπάρχει τμημα φέρον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν «τῆς ἐπτακαιδεκάτης τῶν Διοδώρου βίβλων ἡ δευτέρα βίβλος ἢ τὸ δεύτερον τμημα».

Τὸ προηγούμενον κεφ. 62 καὶ 63 καὶ τὰ ἐπόμενα κεφ. 63 — 72 ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ κατὰ Διόδωρον ἔτος, ὅπερ ὀνομάζει τοῦ ἄρχοντος Ἀριστοφῶντος, καὶ ἔμελλε κατὰ τὸν ἀριθμητικὸν αὐτοῦ τρόπον νὰ περιλάβῃ τὸ ἰουλιανὸν ἔτος 330. Τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τούτου τοῦ ἔτους ἱστοροῦσι τὰς πολεμικὰς πράξεις τὰς ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγίδος («κατέστρεψε τὸν βίον ἄρξας ἔτη ἑννέα»), τουτέστι μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 330. Ὅτι δὲ εἰς τοῦτον ἀκριβῶς τὸν χρόνον ἀνήκει ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μολοσσοῦ, διδάσκουσι μὲν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς, ἐπιβεβαιώνει δὲ ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος λόγῳ (κατ' Αὐγούστον τοῦ 330), λέγων ἐν § 242 ὅτι ὁ Κτησιφῶν νεωστὶ μὲν («πρώην») ἐδέχθη νὰ χειροτονηθῇ πρεσβευτὴς πρὸς τὴν χήραν τοῦ βασιλέως, ἵνα συλλυπηθῇ αὐτὴν παρὰ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, οὗν δὲ λέγει ὅτι δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ. Εἶνε φανερόν ὅτι ἐνταῦθα εἶνε ὁ τόπος, ὅπου ὁ Διόδωρος ὤφειλε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μολοσσοῦ καὶ νὰ προσθέσῃ ὅπως περὶ τοῦ Ἀγίδος «ἄρξας ἔτη . . .». Ἐὰν δὲ ᾔθελε ν' ἀπαριθμήσῃ κατὰ σειράν καὶ τὰ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος πραχθέντα, ὁ πόλεμος τῶν Ῥωμαίων καὶ Λατίνων παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔτους ἀξιωματικὰς πράξεις. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἔπεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγίδος : « ἡμεῖς δὲ διελθλυθότες τὰ πραχθέντα κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἐν μέρει τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν συντελεσθέντα διεξιμεν », καὶ ἔπειτα τὸ ἀδικαιολόγητον «δεύτερον τμήμα». Διὰ ταύτης τῆς ἐν τῷ κειμένῳ τομῆς ἀπεκόπη πιθανῶς ὁ θάνατος τοῦ Μολοσσοῦ, ὁ κατὰ τῶν Λατίνων πόλεμος, ἴσως καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ζωπυρίωνος κατὰ τῶν Σκυθῶν καὶ ἡ ἐν Πόντῳ καταστροφή αὐτοῦ.

Ἡ ὕλη τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου

Οὐδεμία τῶν συγγραφῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅσαι περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, εἶνε συντεταγμένη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος. Μόνον δὲ ἡ ἀπόδειξις τῶν πηγῶν, ὅσας εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὐτὰς μετεχειρίσθησαν, ὀρίζει τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῶν εἰδήσεων αὐτῶν.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐπόψεως ὁρμῶνται καὶ αἱ πολλαὶ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας δημοσιευθεῖσαι μελέται. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσιν ἐξαίρετοι πραγματεῖαι, αἵτινες διεφώτισαν ἰδίως τὸ παραδόξως ὁμοειδὲς τῆς ὕλης, ἣν εἶχον, φαίνεται, πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀρρίανος καὶ Πλούταρχος, τὴν σχέσιν τοῦ Κουρτίου, Διοδώρου καὶ Ἰουστίνου τὸ μὲν πρὸς τὸν Κλείταρχον, τὸ δὲ πρὸς τὰς κρείττονας πηγάς, ἐξ ὧν ὁ Ἀρρίανος ἀρύεται· αἱ δὲ ἔρευναι περὶ τοῦ μυθιστορήματος τοῦ λεγομένου Καλλισθένους εὐλόγως ἔτειναν εἰς τὸ νὰ διασαφίσωσι τὴν προϊούσαν ἀνάπτυξιν τῆς φημηγορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἥς ἡ πρώτη μορφή παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνου.

Εὐκαιρον ἴσως εἶνε νὰ παρατηρήσωμεν τὴν περισωθεῖσαν ὕλην καὶ ἐξ ἄλλης ἐπόψεως, ὅπως γνωρίσωμεν καὶ ἄλλας τινὰς ὀφείας τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, αἵτινες δὲν παρατηρήθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκείνων ἐρευνητῶν.

Ὅταν πρόκειται περὶ μιᾶς μεμονωμένης πράξεως, εἶνε ἴσως ὀρθὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν μαρτυρίαν παντὸς συνεργοῦ καὶ αὐτόπτου ὡς ὀριστικῶς ἰσχύουσας. Ἀλλὰ περὶ μάχης τινὸς ὁ στρατιώτης ὁ συναγωνισθεὶς καὶ περὶ πολιτικῆς τινος ἀνατροπῆς ὁ πολίτης ὁ ὑπ' αὐτῆς παθὼν μόνον καθ' ἑκαστα καὶ ἐξωτερικᾶ γνωρίζει· μόνον δὲ ἡ γνῶσις καὶ συμπερίληψις πολλῶν ἢ πάντων τούτων

τῶν καθ' ἕκαστα καὶ ἡ ἔκθεσις κατὰ τὴν φυσικὴν ἀλληλουχίαν τῆς διεξαγωγῆς αὐτῶν παρέχει πνευματικὴν εἰκόνα τοῦ πραχθέντος, ἥτις ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος, τῆς περιωπῆς, τοῦ φρονήματος καὶ τῆς νοημοσύνης τοῦ ἀντιλαμβανομένου θὰ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιστὴ ἢ διεστραμμένη καὶ ἀπὸ σκοποῦ ἢ πραγματικῆς.

Μόνον δὲ διὰ τοιούτων ἐξ ὑποκειμένου ἀπεικονίσεων πᾶν τὸ πραχθὲν ἤθελε παραδοθῇ εἰς τὴν ἱστορικὴν μνήμην, ἂν δὲν εὐρίσκετο τρόπος νὰ ἐξελέγχωνται αὗται ὑπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πραχθέντος καὶ ὑπὸ τῶν ἰδρυμάτων, εἰς ἃ καταλήγει τὸ πραχθὲν, καὶ ὑπὸ τῶν παντοίων ἐπισήμων ἐγγράφων, ἐφ' ὅσον τοιαῦτα ἐσώθησαν ἐκ τῆς ὑπηρεσιακῆς πορείας τοῦ πραχθέντος καὶ ἐκ τῆς γενέσεως τῶν πράξεων· ἐκ τούτου δὲ τοῦ ἐλέγχου δύναται τις νὰ σταθμίσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ἀπεικονίσεων ἐκείνων.

Εἰς τὰς περισθείσας ἡμῖν ἀφηγήσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ κριτικὴ τῶν πηγῶν ἔχει ν' ἀποτείνῃ τὸ ἐρώτημα ὅχι μόνον ἐκ τίνων πηγῶν ἠρύσθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ποίαν μορφήν αὗται ἔκειντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, ἂν ὡς ἄμεσοι ἢ τίνος μεσολαβοῦντος· ἀλλ' ἂν ἡ κριτικὴ τῶν πηγῶν ἔχῃ τὴν ἐντολήν νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν παραδόσεων — διότι μόνον πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ ἐν ταῖς δευτερευούσαις πηγαῖς, ὅσας ἔχει ὑπ' ὄψιν, τὰς πρωτευούσας, ἐξ ὧν ἐκείναι ἐπήγασαν — τότε ἔχει ἐπίσης νὰ ἐρωτήσῃ, ἂν αὐταὶ αὗται αἱ πρωτεύουσαι πηγαὶ μετεχειρίσθησαν ἢ ἐδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ὕλικά ἐγγυώμενα τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν. Εἶνε τυπικὸν μᾶλλον ἢ πραγματικὸν τὸ νὰ πιστεύῃ τις ὅτι ἐπεράτωσε τὴν σειρὰν τῶν ἐπαληθεύσεων διὰ τῶν « αὐτοπτῶν ἢ αὐτηκόων μαρτύρων ». Δὲν πρέπει νὰ πιστεύῃ τις ἀδιστακτως — καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ὑπὸ ἀναλόγων ἐρευνῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ, ὅπου εἶνε δυνατόν ν' ἀσκηθῇ ἔλεγχος πολὺ αὐστηρότερος — ὅτι οἱ πρῶτοι ἱστοριογράφοι οἱ πρὸς τὰς πράξεις πλησιέστατοι εἶνε καὶ οἱ ἀξιοπιστότατοι· διότι εὐθὺς ὁμοῦ μετὰ τῶν πράξεων σχηματίζονται ἀντιλήψεις αὐτῶν, αἵτινες ὅσον

καὶ ἂν ἔχωσι τὸ πλεονέκτημα καὶ τὸ θέλγητρον τοῦ ζωηροῦ συγ-
 χρόνου φρονήματος καὶ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων, πᾶσαι ὁμῶς δὲν
 εἶνε ἀπηλλαγμέναι θολώσεων, ὅσας ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως ἐπιφέ-
 ρουσιν ὁ φατριασμός, ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης ἢ πρόληψις καὶ αἱ
 παντοῖαι προσωπικαὶ σχέσεις. Ὅσον δὲ θορυβωδέστεροι εἶνε οἱ χρό-
 νοι, σπουδαιότερα τὰ συμβαίνοντα, μᾶλλον ἀμφισβητούμεναι αἱ
 λύσεις, περὶ ὧν πρόκειται, τόσον ὀλιγώτερον εἶνε ἱκανοὶ οἱ τότε ζῶν-
 τες καὶ συμπράττοντες νὰ παράσχωσιν εἰκόνας, ἂν ἐπιτρέπηται ἡ
 ἔκφρασις, ἀχρωματίστους· προϊόντος μόνον τοῦ χρόνου, θὰ ἐπέλθῃ
 ἡ κατεύνασις τῶν πνευμάτων, ἡ διαφώτισις τῶν γνωμῶν, ἡ μείζων
 ἀπόστασις τῶν ἀπόψεων, αἱ ἀπαιτούμεναι ἀναγκαῖαι συνθῆκαι
 πρὸς πιστὴν ἀφήγησιν τῶν πραχθέντων.

1. Αἱ πρῶται πηγαί.

Ἐάν τις διέλθῃ τὰ ἀποσπάσματα τῶν *Scriptores rerum Ale-*
xandri Magni τὰ συλλεγέμενα ὑπὸ τοῦ Robert Geier, μετ' αὐτὸν
 δὲ ὑπὸ τοῦ Karl Müller, παρατηρεῖ ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ συγγρα-
 φεῖς, πλὴν τῶν γραφάντων μετὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων,
 θεωρούμενοι ὡς ἱστορικαὶ πηγαί, εἶνε πολὺ διάφοροι τὸν χαρακτῆ-
 ρα. Εἶνε δυνατόν νὰ διακριθῶσιν εἰς τέσσαρας τάξεις, αἵτινες ὁμῶς
 κατὰ τὰ μεθόρια συγγέονται.

Α'. Διηγοῦνται ἀνέκδοτόν τι περὶ τοῦ Ἀριστοβούλου πρὸς τὸν
 σκοπὸν ἡμῶν πολὺ διδακτικόν. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος κατέπλεε τὸν
 Ὑδάσπην, ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀνέγνωσεν εἰς τὸν βασιλέα βιβλίον
 τι περὶ τῆς μονομαχίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Πῶρον, ἐν ᾧ ἐλέγετο ὅτι ὁ
 Ἀλέξανδρος «ἐνὶ ἀκοντίῳ» ἐφόνευσεν τὸν φέροντα τὸν ἀντίπαλον
 ἐλέφαντα· τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀρπάσας τὸ βιβλίον ἔρριψεν αὐτὸ εἰς
 τὸ ὕδωρ, εἰπὼν ὅτι «ἄξιός νὰ πάθῃ τὸ αὐτὸ ἡτο αὐτὸς ὁ τὰ τοιαῦ-
 τα γράψας.» Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι ὁ Λουκιανὸς ὁ ταῦτα ἱστορῶν
 (Πῶς δεῖ ἱστορίαν κτλ. 12) ἀντὶ τοῦ ἀναιδοῦς κόλακος Ὀνησικρί-

του, εἰς ὃν μᾶλλον ἀρμόζει τὸ ἀνέκδοτον, ἐκ πλάνης ὠνόμασε τὸν Ἀριστόβουλον, ἐνδεχόμενον ὅτι ὁ Ἀριστόβουλος μόνον ἐν τῇ πολὺ μετέπειτα συνταχθείσῃ συγγραφῇ εἰργάσθη μετὰ τοσαύτης νοημοσύνης καὶ ἀξιοπιστίας, ὡς ἐπαινεῖ αὐτὸν ὁ Ἀρρίανός, πρότερον δὲ ἡμιλλᾷτο πρὸς τὸν Ὀνησίκριτον καὶ ἄλλους νοθευτὰς τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὅπως δὴ ποτε ὅμως βλέπομεν πῶς ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ τῷ ἀναγνωσθέντι ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, περὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 326, περιεγράφησαν αἱ πράξεις τοῦ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἐτερον ἀνέκδοτον ὑπάρχει περὶ τοῦ Ὀνησίκριτου, καθ' ὃ ἐδύνάτο τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἔγραψε πολὺ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΜΓ'), ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἀμαζόνων, μετὰ τῆς βασιλείσης τῶν ὁποίων δῆθεν συνῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος, λέγει ὅτι ὁ Ὀνησίκριτος, βασιλεύοντος ἤδη τοῦ Λυσίμαχου (ἄρα μετὰ τὸ 306) ἀνέγνωσεν εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τὰ περὶ τούτου τοῦ γεγονότος· ὁ δὲ Λυσίμαχος ἀκούσας εἶπε « καὶ ποῦ ἤμην ἐγὼ τότε; » Ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη νὰ ἦτο τότε γεγραμμένον τὸ βιβλίον; Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ ἄλλου τινὸς ἀνεκδότου (παρὰ Λουκιανῷ ἔ. ἀν. 40), καθ' ὃ εἶπεν εἰς τὸν Ὀνησίκριτον ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι ἐπεθύμει μετὰ τὸν θάνατον ν' ἀναβιώσῃ πρὸς ὀλίγον, ἵνα μάθῃ ἂν θ' ἀναγινώσκωσι τότε οἱ ἄνθρωποι ταῦτα τὰ βιβλία, ἐὰν δὲ τῶρα ἐπαινοῦσιν αὐτά, οὐδὲν θαυμαστόν, διότι νομίζουν ὅτι διὰ τούτου ἀποκτῶσι τὴν εὐνοίαν του κτλ. Ὅτι ἡ συγγραφὴ τοῦ Ὀνησίκριτου ἦτο πλήρης καθ' ὑπερβολὴν θαυμασιῶν ἱστορημάτων, ἐννοεῖ τις ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ὅσα ἐξ αὐτῆς παραβάλλονται. Ἐνδεχόμενον ὅτι ἡ περὶ τῶν Ἀμαζόνων ἱστορία εἶνε ἴδιον αὐτοῦ πλάσμα, διότι κατὰ τὸν Πλούταρχον ('Αλεξ. ΜΓ') διηγήθησαν τὰ περὶ αὐτῶν πλὴν αὐτοῦ ὁ Κλείταρχος, ὁ Πολύκλειτος (ἢ Πολύκριτος) ὁ Λαρισαῖος, ὁ Ἀντιγένης καὶ ὁ Ἰστρος. Θὰ ἰδῶμεν δὲ ὅτι ὁ μὲν Κλείταρχος θὰ ἔγραψε περὶ τὸ 305, ὁ δὲ Πολύκλειτος ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τοὺς ὀψιαιτέρους χρόνους τῶν Διαδόχων, ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ

Ὀλυμπιάς ὑπῆρξεν ἡ μήτηρ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος· ὁ δὲ Ἰστρος ὁ Ἀθιδογράφος ἦτο μαθητὴς τοῦ Καλλιμάχου· περὶ τοῦ Ἀντιγένους δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἄλλη εἰδησις. Ἐπειδὴ οὔτε ὁ Πλούταρχος οὔτε ἄλλος τις συγγραφεὺς ἀνάγει τὸ ἐρωτικὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον εἰς τὸν Καλλισθένην, φαίνεται ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα ἐξασφαλίζεται ὑπὲρ τοῦ Ὀνησικρίτου ἡ δόξα τῆς ἐπινοήσεως.

Δὲν ἐξετάζομεν, ἂν εἰς τὴν πρώτην ταύτην σειρὰν τὴν ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀνεκδότων χαρακτηριζομένην πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ ὁ Μαρσύας ὁ Πελλαῖος καὶ ὁ Ἀναξιμένης ὁ Λαμψακηνός, ἀλλ' ὁ σαφέστατος αὐτῆς τύπος εἶνε ὁ Καλλισθένης ὁ Ὀλύμπιος. Ἄν ὁ Καλλισθένης ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν συγγραφεὺς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν — ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ ἐμνημόνευεν ὅτι διατρίβων ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπεστάλη εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἵνα συλλέξῃ πληροφορίας περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου — ἐκ παραλλήλου θὰ συνέγραφε καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λεγομένην Ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἐμφαντικὸς τρόπος, καθ' ὃν περιέγραψε τὴν διὰ τοῦ Παμφυλίου πελάγους πορείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀμμωνίου, τὰς ἐν Ἰσθμῷ καὶ Γαυγαμήλοις μάχας, παραβάλλομενος πρὸς τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς χειμαδίοις τῆς Βακτριανῆς, πείθουσι σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι αἱ ἀφηγήσεις ἐκεῖναι θὰ ἦσαν γεγραμμέναι πρὶν ἢ δυσαρεστηθῇ πρὸς τὸν βασιλέα, ἴσως δὲ καὶ πρὸ τῆς θανατώσεως τοῦ Φιλῶτα, ἀφ' ἧς θὰ ἤρχισεν ἡ δυσαρέσκεια. Ἐάν δὲ κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἔρριψεν εἰς τὰ δεσμὰ καὶ δέσμιον περιῆγεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ, θὰ ἐξησφάλισε βεβαίως καὶ τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ· ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ἐάν δὲ οὐχ' ἦττον ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρις οὗ εἶχε προχωρήσει ἐξεδόθη, θὰ ἐξεδόθη ὁλόκληρος ἢ κατὰ μέρη, ἐν ὅσῳ ἦτο ἀκόμη ἐλεύθερος καὶ πρὶν ἔτι ψυχρανθῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Τὸ τελευταῖον τῶν περὶ σωθέντων ἀποσπασμάτων εἶνε ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη· δὲν ὑπάρχει δέ, ὅσον δύναμαι νὰ ἐννοήσω, οὐδὲν βέβαιον ἔχνος ὅτι ἐξιστόρησε καὶ τὸν ἐμπρησμόν τῆς Περσεπόλεως καὶ τὸν θάνατον τοῦ

Δαρείου καὶ τὴν δίκην τοῦ Φιλώτα¹ Ἐὰν δὲν ἀναφέρηται μεταξὺ τῶν μαρτύρων τοῦ περὶ τῶν Ἀμαζόνων ἱστορήματος, αἰτία τοῦτου εἶνε ἢ ὅτι εἶχε τόσῃν φιλοκαλίαν, ὥστε νὰ μὴ ἀφηγηθῇ τοιαύτας ὑπερβολάς, ἢ ὅτι εἶχεν ἤδη ἀποκάμῃ—διότι τὰ κατὰ τὸν Φιλώταν εἶχον συμβῇ ἐξ μῆνας μετὰ τὸ λεγόμενον ἐκεῖνο ἐπεισόδιον—ἐπινοῶν θαυμάσια πρὸς δόξαν τοῦ βασιλέως.

Ὁ Ἀρρίανος (Δ', 10) ἀναφέρει ὅτι δῆθεν ὁ Καλλισθένης εἶπεν «εἴπερ ἀληθῆ ξυγγέγραπται», τὰ ἐξῆς «ὕφ' αὐτῷ εἶναι ἀπεφαινέται καὶ τῇ αὐτοῦ ξυγγραφῇ Ἀλεξάνδρος τε καὶ τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα οὐκ οὐκ αὐτὸς ἀφίχθαι ἐξ Ἀλεξάνδρου δόξαν κτησόμενος, ἀλλὰ ἐκεῖνον εὐκλεᾶ ἐς ἀνθρώπους ποιήσων καὶ οὖν καὶ τοῦ θείου τὴν μετουσίαν Ἀλεξάνδρῳ οὐκ ἐξ ὧν Ὀλυμπιάς ὑπὲρ τῆς γενέσεως αὐτοῦ ψεύδεται ἀνηρτῆσθαι, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου ξυγγράψας ἐξενέγκῃ ἐς ἀνθρώπους». Ὀλίγης προσοχῆς ἄξιον εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου (XII, 6) λεγόμενον ὅτι ὁ Καλλισθένης μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κλείτου ἐπαρηγόρησε τὸν βασιλέα, «condiscipulatu apud Aristotelem familiaris illi et tunc ab ipso rege ad prodenda memoriae acta ejus accitus, καί ἐτι ὀλιγωτέρας τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀλεξ. ΝΓ' καὶ Περὶ στωϊκῶν ἐναντιωμ. 20) λεγόμενον ὅτι ὁ Καλλισθένης «ἀνέβῃ» εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα ἐκλιπαρήσῃ τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ὅτι «ἐπλευσε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον» εἰς τὴν Τύρον ἴσως ἢ Αἴγυπτον. Σπουδαιότερον δὲ δι' ἡμᾶς εἶνε ὅτι τὸ Ἀπόσπ. 32 ἐκ τοῦ δευτέρου βιβλίου—λέγεται μὲν «ἐν δευτέρῳ Περσικῶν», ἀλλὰ περὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐπιγραφὴ παραδεδομένη—περιέχει εἰδήσεις περὶ Ταρσοῦ, Ἀγχιάλῃς καὶ Σαρδαναπάλου ἢ ἐκστρατεία λοιπὸν εἰς

¹) Ἄν ὁ Καλλισθένης (Ἀποσπ. 38) μνημονεύει τὸν Ἀράξην, ὅστις χωρίζει τὴν Βακτριανὴν καὶ τὴν χώραν τῶν Σκυθῶν, ὁ Στράβων ὁ διασώσας τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο δὲν λέγει ὅτι παρέλαθεν αὐτὸ ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου· καὶ ἂν ὁ ἐκ ταύτης ἐλήφθη, δυνατὸν νὰ προέρχεται ἐξ οἰουδήποτε τινος γεωγραφικοῦ συνοψισμοῦ, οὐδὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐγράφη μόνον μετὰ τὴν εἰς τὴν Βακτριανὴν ἄφιξιν.

τὴν Κιλικίαν καὶ Ἰσὸν ἀνῆκεν εἰς τοῦτο τὸ δεύτερον βιβλίον, ἡ δὲ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὸν Γρανικὸν εἰς τὸ πρῶτον. Τρίτον τι βιβλίον θὰ περιεῖχε τὰ κατὰ τὴν Τύρον, Γάζαν καὶ τὴν εἰς τὸ Ἀμμόνιον πορείαν, τέταρτον δὲ τὴν πρὸς τὸν Τίγριν πορείαν καὶ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην. Ἀλλ' οὔτε αὕτη οὔτε ὁ ἐμπρησμὸς τῆς Περσεπόλεως οὔτε ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου, ἂν τυχὸν καὶ ταῦτα ἐξιστόρησεν ὁ Καλλισθένης, ἀπετέλουν τοιοῦτον τέρμα, ὥστε νὰ δυνηθῇ διὰ τούτων ν' ἀποπερατώσῃ ὡς τελείαν τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐδύνατο νὰ περιμένῃ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, μέχρις οὗ φανῇ τοιοῦτον τέρμα; Ἐπειδὴ δὲ ἐρρίφθη εἰς τὰ δεσμά, πρὶν ἔλθῃ εἰς τοιοῦτόν τι τέρμα, καὶ ἐπειδὴ οὐχ ἦττον ὅσα εἶχε γράψῃ περὶ τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐφέροντο ἀνὰ χεῖρας τῶν ἀνθρώπων ὡς συγγραφὴ αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ κατὰ τμήματα, ἐν οἷς περιελάμβανε τὰς πράξεις, οἷον ἐκστρατείας τινάς, καθ' ὅσον αὐταὶ ἀπεπερατοῦντο. Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν διεκόπη ἡ ἀφήγησις, ἦτο εὐκολον τὰ ἕως τότε ἐκδεδομένα τμήματα τὰ εὐρισκόμενα ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ κοινοῦ νὰ συλλεχθῶσι καὶ νὰ διαδοθῶσι τοῦ λοιποῦ ὡς ἐν σύγγραμμά. Καὶ ἡ μεγάλη δὲ ἐκείνη ἀξίωσις, ἣν ἐξέφρασεν, ὅτι ἡ δόξα τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐξηρτάτο ἐξ αὐτοῦ, θὰ ἦτο τότε μόνον καταληπτή, ἂν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορηθέντα εἶχον ἤδη εὖρῃ τοιαύτην ὑποδοχὴν καὶ τοσοῦτον θαυμασμόν, ὥστε νὰ δικαιολογήσωσι τοιαύτην ἔπαρσιν.

Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρχον καὶ ποιηταί, ἐξυμνοῦντες τὰς πράξεις αὐτοῦ. Τοιοῦτοι ὀνομάζονται ὁ Ἅγις ὁ Ἀργεῖος, ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Κλέων ὁ Σικελιώτης.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι κοινὴ γνώμη ἦτο τοσοῦτον σπουδαῖος παράγων τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν τύχην καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐχθρικῶν φρονημάτων. Ὅσον βραδύτερον ἀνεπτύσσοντο τὰ ἔργα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου, καὶ ὅσον ἀπωτέρω παρεσύρετο ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, τόσοις εὐεργετικώτερον θὰ ἦτο, ἂν

συγγραφεῖς εὐφυεῖς καὶ ὀνερμαστοὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ παρακολουθῶσι τὴν πρόοδον τῶν πραττομένων διὰ συγγραμμάτων, ἐν οἷς κατεδείκνυνον τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα μεγάλων πολεμικῶν πράξεων οὐ μόνον κατὰ τὰς ἐν τῷ μακεδονικῷ στρατηγίῳ ἐπικρατούσας ιδέας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὕψος ἐπιτήδειον καὶ μετὰ ῥητορικῆς δεξιότητος τῆς ἀρμοζούσης εἰς τὴν φιλοκαλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ.

Β'. Ὡς δευτέραν τάξιν δύναται νὰ θεωρήσῃ τις ἐκτεῖνα τὰ συγγράμματα, ἅτινα λεπτομερέστερον ἐπραγματεύθησαν μεμονωμένα τινὰ γεγονότα. Εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἔγκειται, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ στρατιὰ διέτριβεν ἐν Βακτριανῇ ἢ Ἰνδικῇ ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν βασιλέα πολλαὶ ἐκθέσεις περὶ ἀποστολῶν ἐκτελεσθεισῶν, περὶ μερικῶν ἐκστρατειῶν, καὶ περὶ γεγονότων συμβάντων ἐν ταῖς δυτικαῖς χώραις, καὶ τῷ ὄντι ἐφέροντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔγγραφα, ἢ μεταγενέστεραι ἐπεξεργασίαι αὐτῶν.

Τοιοῦτο θὰ ἦτο τὸ σύγγραμμα τοῦ Γόργου τοῦ Ἰασίου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΕ' σ. 700) ἐπικαλουμένου «μεταλλευτοῦ», ὅστις ἔγραψεν ἐκθεσιν περὶ τῶν μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ περὶ τῶν ἀλατούχων στρωμάτων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Σωπείθους. Ὁ Θάσιος Ἀνδρόσθενης, ὅστις μετέσχε τοῦ περίπλου τοῦ Νεάρχου ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἔγραψε περὶ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀραβίας, ὡς φαίνεται ἔκ τε τοῦ Στράβωνος (ΙΓ', σ. 766.—'Απόσπ. 2) καὶ ἐκ τῶν εἰδήσεων τοῦ Θεοφράστου περὶ τῆς νήσου Τύλου (περὶ φυσικῶν αἰτίων Β', 5, 5 ['Απόσπ. 3]). Ἄν δὲ καὶ ὁ Ἰέρων ὁ Σολεύς, ὅστις περαιτέρω ἐπλευσε, καὶ ἂν ὁ Ἡρακλείδης, ὅστις ἀπεστάλη εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν πρὸς ἀνακαλύψεις, ἐξέδωκαν τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν, δὲν λέγεται ῥητῶς. Ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα ἐκθέσεις περὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐκστρατείας τοῦ Ζωπυρίωνος καὶ τῆς ἀποστασίας, ἣν ἀπεπειράθησαν οἱ Θοῤ᾽αες, καὶ περὶ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Ἀγίδος, θὰ ἦτο οἰκθρὸν εὐνόητον, καὶ

ἂν δὲν ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τοῦ Κουρτίου (VII, 4, 32) καὶ Ἰουστίνου (XII, 1, 4).

Ἄλλ' ὁ σπουδαιότατος συγγραφεὺς πάντων τῶν τῆς τάξεως ταύτης εἶνε ὁ Νεάρχος, οὗτινος αἱ σημειώσεις περιελάμβανον, ὡς φαίνεται, ἅπαντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐναυάρχησε τοῦ στόλου, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ πλοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὑδάσπῃ. Ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΟΓ') ἀναφέρει ἐκ τῶν Ἐφημερίδων ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου ἤκουσε τὴν ἔκθεσιν τοῦ Νεάρχου, «κατακείμενος ἐν τῷ λουτρῶνι τοῖς περὶ Νεάρχον ἐσχόλαζεν ἀκροώμενος τὸ περὶ τὸν πλοῦν καὶ τὴν μεγάλην θάλατταν». Ἐδύνατο νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ Νεάρχος ἀνέγνωσεν εἰς τὸν βασιλέα αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔκθεσιν, ἣν ἔχομεν ἔτι παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ, ἢ τοῦλάχιστον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς συγγραφῆς, ὅπερ ἐπραγματεύετο περὶ τῶν εἰς τὸν στόλον συμβάντων, ἀφ' ὅτου ὁ Ἀλέξανδρος ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτοῦ, ἂν καὶ ἡ σημείωσις τοῦ Ἀρρίανου ('Ἰνδικ, ΔΒ') περὶ τοῦ Ὀνησικρίτου, ὅστις ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ παρίσταται ὡς ναύαρχος τοῦ στόλου, ἐν ᾧ ἦτο ἀπλοῦς κυβερνήτης ἐν τῇ νηὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς σημαίνουσα ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Νεάρχου ἐγράφη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς τοῦ Ὀνησικρίτου συγγραφῆς.

Γ'. Εἰς ἄλλην τάξιν ἐδύνατό τις νὰ κατατάξῃ τὰς σημειώσεις ἐκεῖνας, αἵτινες ἔχουσι χαρακτῆρα ἱστορικὸν μᾶλλον ἢ λογοτεχνικὸν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἡμερολόγια.

Ἦδη ἐν τῇ ἐξιστορήσει τοῦ Νεάρχου περὶ τοῦ περίπλου τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου δὲν θὰ διστάσῃ τις νὰ διακρίνῃ ὡς βάσιν αὐτῆς εἰδὸς τι ἡμερολογίου τοῦ πλοίου.

Ἀνάλογόν τι δύναται νὰ ὑπολάβῃ τις καὶ τὸ λεγόμενον περὶ τῶν «βημματιστῶν» τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἦτο λίαν φυσικὸν ὅτι ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρχεν εἰδικόν τι ἐπιτελεῖον, εἰς ὃ ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ διάταξις τῶν καθημερινῶν πορειῶν, ὁ ὀρισμὸς τῆς ὁδοπορίας μιᾶς ἐκάστης φάλαγγος, τὰ τῆς σταθμεύσεως καὶ στρατοπεδείας κτλ. Ἐκ τῆς δράσεως καὶ τῶν ἐγγράφων τούτου

προέκυψεν ἡ πρώτη ἀκριβεστέρα γνῶσις τῶν ἀποστάσεων κατὰ τὰς ὁδοιπορίας, ἥτις ἀπέβη τοσοῦτον σπουδαία χάριν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς. Ἀναφέρονται δὲ « Βαίτων ὁ Ἀλεξάνδρου βηματιστής ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Σταθμοὶ τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας » (Ἀθηναίου Ι', σ. 442) ἢ καὶ Diognetus et Baeton itinerarum ejus mensores (Πλινίου VI, 21, ἔκδ. Delf. 61), ἔτι δὲ « Ἀμύντας ἐν τοῖς Σταθμοῖς », ἐξ οὗ περιεσώθη ἐκ μὲν τοῦ πρώτου βιβλίου σημείωμά τι περὶ τῆς συριακῆς χώρας, ἐκ δὲ τοῦ τρίτου περὶ τῆς Νινευτ. Ὅτι δὲ Ἀρχέλαος, « ὁ χωρογράφος τῆς ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου πατῆσεως γῆς » ὑπῆρξε μετὰ τὴν τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν λέγεται μὲν ἐν τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ χωρίῳ, ἐνθα γίνεται αὐτοῦ μνηεῖα (Διογένης Λαερτ. Β', § 17), ἀλλ' εἶνε καθ' ἑαυτὸ πιθανόν. Εἶνε ἄξιον προσοχῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Πατροκλῆς ὁ ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Α' στρατηγὸς τῆς Βαβυλῶνος, ὁ ἐρευνήτης τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἐν τῇ γεωγραφικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ, ὅτι οἱ μὲν ἀκόλουθοι τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχον ἐρευνήσῃ τὰς πατῆσεως χώρας μόνον « ἐπιδρομάδην », αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν ἀκριβεστέρας ἐρεῦνας, « αὐτὸν δὲ Ἀλέξανδρον ἀκριβῶσαι . . . ἀναγραφάντων τὴν ὅλην χώραν τῶν ἐμπειροτάτων αὐτῶν τὴν δὲ ἀναγραφὴν αὐτῶν δοθῆναί φησιν ὕστερον ὑπὸ Ξενοκλέους τοῦ γαζοφύλακος » (Στράβωνος Β', σ. 69).

Ἄλλ' ὅ,τι ἰδιαιτέρως ἐλκύει τὴν προσοχὴν ἡμῶν χάριν τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ εἶνε αἱ « βασιλίσαι Ἐφημερίδες », ἐξ ὧν περιεσώθη ἐν διττῇ ἐκδόσει μακρὸν ἀπόσπασμα ἀναφερόμενον εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βασιλείως. Ἐξ ἄλλων δὲ μικρῶν τεμαχίων συλλεχθέντων ὑπὸ τοῦ A. Schöne (De rerum Alexandri Magni scriptoribus σ. 37) δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁμοίως ἐσημειώθησαν αἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πράξεις καὶ τῶν προτέρων ἐτῶν πιθανῶς ἀπ' ἀρχῆς τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αὐλικὸν τοῦτο ἡμερολόγιον, ὡς δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ αὐτό, συνετάσσετο ὑπὸ τοῦ Εὐμένους τοῦ Καρδιανοῦ, τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ βασιλείως, καὶ συνετάσσετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν, δύ-

ναταί τις ἐκ τούτου νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ἀναγραφῶν τούτων ἦτο ὀλιγώτερον λογοτεχνικὸς ἢ ὑπηρεσιακός. Ἀλλ' ἂν ἐξεδόθησαν, ἢ ἂν ὁ Διόδωτος ὁ Ἐρυθραῖος, ὅστις ποτὲ λέγεται συντάκτης αὐτῶν μετὰ τοῦ Εὐμένους (Ἀθηναίου Ι', σ. 434) ἦτο δὲ ἴσως εἷς τῶν γραμματέων ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ γραφείῳ τοῦ βασιλέως, ἐξέδωκεν αὐτάς, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γνωσθῇ. Ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι ὁ Ὀλύμπιος Στράτις ἐξέδωκε «Περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου ἐφημερίδων βιβλία πέντε» ἐδυνήθησάν τινες νὰ εἰκάσωσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἔγραψεν ἐπεξεργασίαν ἢ ἐπιτομὴν τινὰ τῶν Ἐφημερίδων.

Ἄν αἱ ἀναγραφαὶ αὗται τοῦ Εὐμένους εἶχον ὑπηρεσιακὸν σκοπόν, ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν ἦτο νὰ ὑπάρχῃ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως ἡμερολόγιον τῶν καθ' ἑκάστην εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων (ὅποια ἦσαν τὰ «ὑπομνήματα» τὰ παρὰ τῷ Ἀντιγόνῳ τῷ μετέπειτα βασιλεῖ), εἰς ὃ ἐδύναντο ἐκάστοτε ν' ἀνατρέξωσιν, ἂν καὶ οὐδὲ τοιοῦτόν τι θὰ ἔλειπεν, ἀλλ' εἰς τὰς ἐφημερίδας θὰ ἀνεγράφοντο τὰ ἐν τῇ αὐλῇ συμβαίνοντα, ὅπως ἀνακοινωθῶσιν εἰς τοὺς σπουδάζοντας νὰ λάβωσι γνῶσιν αὐτῶν, ἀντίγραφα δὲ αὐτῶν θὰ ἐλάμβανον οἱ ἀγγελιαφόροι (οἱ βιβλιαφόροι, ὅπως πολλάκις εὐρίσκονται ὀνομαζόμενοι ἐπὶ τῶν Διαδόχων) οἱ ἐκ τοῦ στρατοπέδου πεμπόμενοι εἰς τὴν Ἑσπερίαν, οἵτινες διερχόμενοι διὰ τῶν πρωτευουσῶν πόλεων, ὅπου ἤδρευον σατράπαι, ἀνεκοίνωνον αὐτὰ εἰς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἰδίαν αὐτῶν γνῶσιν καὶ διαπομπὴν εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ κειμένας σατραπικὰς αὐλὰς.

Ἄν ταῦτα ἐγίνοντο περὶ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ συμβαινόντων, ἔτι ὀλιγώτερον πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι περὶ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων ὁμοίως συνετάττοντο ἐκθέσεις καὶ ἐπέμποντο πρὸς τοὺς σατράπας καὶ στρατηγούς· διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχωσιν αὐτοὺς ἐνημέρους περὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ συμβαινόντων. Ὁ Ἀντίπατρος μάλιστα, δυσχερῶς διακείμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον, δὲν ἐδύνατο ἐν πάσῃ δεδομένην περιστάσει νὰ ἀναφέρῃ καὶ νὰ ζητῇ ὁδηγίας, ἀλλ' ὠφείλειν

ἐκ τῆς ὅσον οἶόν τε ἀσφαλοῦς γνώσεως τῆς πορείας τῶν ἐν Ἀσίᾳ γινομένων νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαίαις ἀποφάσεις. Ἐὰν δὲ ὑπῆρχον τοιαῦται στρατιωτικαὶ ἐφημερίδες, ἴσως ἐν εἵδει ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον (ἰδ. κατωτ.), αὗται παρέσχον εἰς τοὺς πρώτους συγγραφεῖς τοὺς καθόλου συγγράψαντας τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἀρίστην βᾶσιν· καὶ ἴσως διὰ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἐξηγοῦνται τινὲς τῶν ἐκπληκτικῶν συμφωνιῶν ἔνθεν μὲν τῶν εἰδησεων τοῦ Ἀρρίανου καὶ τοῦ Πλουτάρχου, ἔνθεν δὲ τῶν συγγραφέων τῶν ἐκ τοῦ Κλειτάρχου ἀρυομένων¹.

Δύναται δὲ τις καὶ περαιτέρω τούτου νὰ προβῇ. Ἄν αἱ διαφοροὶ ἐξιστορήσεις, καὶ ὅῃ αἱ πρώται, δὲν ἦσαν τρόπον τινὰ συνδεδεμέναι διὰ κοινῆς τινος βάσεως, ἀλλ' ἦσαν ἐλευθέρως συντεταγμέναι ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πείραν καὶ γνώσιν, θὰ ἔμενεν ἀνεξήγητον, πῶς ἡ καθόλου διάταξις τῆς ὕλης, ἡ ἂν θέλῃ τις, ὁ μῖτος ὁ συνδέων τὴν τοῦ ὅλου διεξαγωγὴν παρὰ πᾶσαν τὴν διαφορὰν τῆς Κλειταρχείου παραδόσεως, τῆς τοῦ Ἀρρίανου, τῆς πηγαζούσης ἐκ τοῦ Πτολεμαίου κ. ἄ. καὶ παρὰ πάσας τὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον διαφωνίας εἶναι ὁ αὐτός· καὶ ἔτι μᾶλλον ἀνεξήγητον πῶς ἐκ πάντων τῶν συμβαινόντων παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἱστορεῖται μόνον τὸ ἀμέσως εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλεξάνδρον ἀναγόμενον ἢ ἐν εἵδει ἐπιστολῶν ἢ ἐκθέσεων εἰς αὐτὸν περιελθόν· οἶον, ὅσονδῆποτε σπουδαία καὶ ἂν ὑπῆρξε τοῦ Παρμενίωνος ἢ εἰς Δαμασκὸν πορεία τελευτῶντος τοῦ 333, ἢ ἡ τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ

¹) Παράδειγμα τούτου ἔστω Ἀρρίανου Γ'. 28, 1 = Κουρτίου VII, 3, 5· Ἀρρίανου Γ', 28, 2 = Κουρτίου VII, 3, 2. Ἀρρίανου Γ', 28, 4 = Κουρτίου VII, 3, 19 καὶ 23. Τοιαῦτα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα πολλά "Ὅτι δὲ τοιαῦται πολεμικαὶ ἐκθέσεις ἦσαν καὶ πρότερον ἢ ἐν χρήσει, φαίνεται ἐκ τινος σημειώσεως ἐν [Πλουτάρχου] Β. Δέκ. Ρητ. Ἰσοκρ. σ. 330, καθ' ἣν ὁ Ἰσοκράτης συνέταττεν αὐτὰς ὑπὲρ τοῦ Τιμοθέου, "σὺν ᾧ καὶ πολλὰς πόλεις ἐπῆλθε, συντεθεῖς τὰς πρὸς Ἀθηναίους ὑπὸ Τιμοθέου πεμπομένας ἐπιστολάς, ὅθεν ἐδωρήσατο αὐτῷ τάλαντον τῶν ἀπὸ Σάμου περιγενομένων". Ὁμοίαι τις πολεμικὴ ἐκθέσις εἶνε καὶ τοῦ Χάρητος ἢ ἐπιστολὴ ἢ παρὰ Δημοσθένει καὶ κ. Ἀριστοκρ. 183 καὶ ἄλλαι τοιαῦται. Ἰδίως δὲ διδακτικὴ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶνε ἡ παρὰ Θουκυδίδην (Ζ', 10) ἐπιστολὴ τοῦ Νικίου, ἧς ἡ ἀρχὴ "τὰ μὲν πρότερον πραχθέντα ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἴστε".

Περδίκκου νοτίως τοῦ Κωφῆνος πρὸς τὸν Ἰνδόν, ἐν παρόδῳ μόνον γίνεται μνεῖα αὐτῶν. Ὡσαύτως συνοπτικαὶ μόνον σημειώσεις ὑπάρχουσι περὶ τῶν σπουδαίων πορειῶν, δι' ὧν τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ ἠκολούθησε τὸν μετὰ σπουδῆς προπορευθέντα (τῷ 330) Ἀλέξανδρον ἐκ τῶν Ἑκβατάνων, καὶ ἐν μέρει διεπολέμει πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Κασπίων ὀρέων, ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς πορείας τῆς ὑπὸ τὸν Κράτερον μεγάλης φάλαγγος, ἣτις ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὴν Περσίαν διὰ τῶν στενῶν τοῦ Bholan. Ἄν οἱ συγγραφεῖς συνέταττον ἐλευθέρως, ἦτο ἀδύνατον ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα πράγματα νὰ ἐκτεθῶσιν ὑπὸ πάντων μετὰ τοσαύτης ἐνδεείας· ἐπειδὴ δὲ ἅπαντες, ὅσον διάφορον τρόπον ἀντιλήψεως καὶ ἂν ἔχωσιν, ἐξ ἴσου ἐπιπολαίως πραγματεύονται αὐτά, τούτου ὁ λόγος εἶνε ὅχι τὸ ὁμοειδὲς τῶν προσωπικῶν αὐτῶν ιδεῶν ἢ καὶ τῆς «ἐξ ἀντικειμένου» ἀντιλήψεως, ἀλλ' ἡ ἐξιστόρησις αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, μεθ' ἧς εἶνε συνδεδεμένη. Ἀναυτή ἦτο τὸ «πολεμικὸν ἡμερολόγιον τοῦ βασιλικοῦ ἀρχηγείου» ἢ «ἐκθέσεις ἐκ τοῦ πολέμου», τὰ ἐξέχοντα μέρη τῆς διηγήσεως ἐξηγοῦνται ἀπλούστατα καὶ πληρέστατα.

Ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὸν Χάρητα τὸν Μιτυληναῖον, ὅστις ἦτο εἷσα γγελεὺς τοῦ βασιλέως, ἢ ἂν θέλητε, ἀρχιθαλαμηπόλος. Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ἐδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι χωρὶς νὰ τηρήσῃ τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν ἀνέγραψε τρόπον τινὰ ἐν ἀπομνημονεύμασι πᾶν ὅ,τι τερπνὸν ἔμαθεν ὅτι συνέβη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ ἀνέγραφεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατέστησεν ἀρχιμάγειρον («ἐδέατρον») τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον· ἐν τῷ πέμπτῳ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, εἶχεν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῆς κλίνης «οἶκημά τι πεντάκλινον» περιέχον 5,000 τάλαντα χρυσίου, πρὸς δὲ τοὺς πόδας ἕτερον τρίκλινον περιέχον 3,000 τάλαντα ἀργυρίου, ὑπεράνω δὲ τῆς κλίνης ἄμπελον χρυσῇν λιθοκόλλητον· ἐν τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ ὅτι ἐν τῇ Ἰνδικῇ θαλάσῃ, ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Βαβυλωνίαν ὑπάρ-

χουσιν ὅσπρεα, ἐν οἷς εὐρίσκονται μαργαρίται· ἐν δὲ τῷ δεκάτῳ ἢ περιγραφῇ τῶν ἐν Σούσοις γάμων κτλ. Ὁ αὐτὸς ἔχει καὶ τὸ ὠραῖον διήγημα περὶ Ζαριάδρου καὶ Ὀδάτιδος. Προφανῶς δὲν εἶναι στρατιωτικὸς συγγραφεύς, ἀλλ' οὐδέ τις τῶν ἐν τῇ αὐλῇ λογοτεχνῶν. Ἡ αἵγλη τῆς αὐλῆς, αἱ ἐορταὶ καὶ αἱ διασκεδάσεις, παντοῖα περίεργα γεγονότα καὶ περιστατικά, διάφορα δείγματα τοῦ χαρακτῆρος, ἔτι δὲ καὶ ὄνειρα τοῦ βασιλέως — τοιοῦτον φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀγκώδους τούτου συγγράμματος.

Δ'. Ἐρχεται τέλος ἡ τετάρτη τάξις. Βεβαίως ὁ Ὀνησίκριτος, ὁ Καλλισθένης, ὁ Ἀναξιμένης κ. ἄ. εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν παρέδωκαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ δύναται τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι αἱ παραδόσεις αὐτῶν πρὸ πάντων ἀπετέλουν τὴν κατὰ συνθήκην ἱστορίαν τῶν μεγάλων γεγονότων, ἅτινα ἐθαύμασαν οἱ ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι «ὁ ἡττηθεὶς ἐσιώπα». Ὁ Καλλισθένης ὅμως, ὅστις κατεῖχε πληρέστατα τὴν τέχνην τῆς ἱστοριογραφίας, ἐξιστόρησε καὶ πᾶν ὅ,τι οἱ Πέρσαι ἐβουλεύθησαν, ἀπεφάσισαν καὶ ἔπραξαν, καὶ ταῦτα λεπτομερῶς, ὡς ἂν ἦτο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος. Ἄν δὲ εἰς ταύτην τὴν βουλγάταν εἰσέφρησε καὶ τι ἀξιομνημόνευτον ἐξ ἀπόψεως ἀντιμακεδονικῆς καὶ ἐλληνικῆς, εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωσθῇ.

Ἄλλα παρὰ ταύτην τὴν κατὰ συνθήκην ἱστορίαν ὑπῆρχον καὶ πάμπολλαι παραδόσεις καὶ διηγήσεις τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως συστρατευσάντων καὶ ἤδη παλινωστησάντων, γινῶμαι καὶ κρίσεις περὶ τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, καὶ παντὸς εἶδους ἀνέκδοτα· κατὰ δὲ τοὺς σφοδροτάτους φατριαστικοὺς ἀγῶνας τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως οἱ πρὸς ἀλλήλους ἀνταγωνιζόμενοι εἶχον βεβαίως πολὺ συχνὰς ἀφορμὰς ν' ἀντεπεξέρχωνται κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀποκαλύψεων περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτῶν, περὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον σχέσεως καὶ περὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συμπράξεως αὐτῶν. Μετὰ τῆς τεραστίας μεταβολῆς τῆς τύχης ἐν τοῖς πολέμοις τῶν Διαδόχων καὶ μετὰ τῆς συντριβῆς τοῦ ὑπὸ

τοῦ Ἀλεξάνδρου ἰδρυθέντος κράτους συμμετεβλήθη καὶ ἡ γνώμη περὶ τε αὐτοῦ καὶ τῶν πράξεων καὶ τοῦ ἰδρύματος αὐτοῦ· καὶ ἐν ᾧ ἡ πρότερον ἐπικρατοῦσα μακεδονικὴ ἄποψις ὁσημέραι ἐχώλαι-
 νεν, ἀνωρθοῦτο τὸ ἐλληνικὸν φρόνημα, ὅπερ ὅσον καὶ ἂν ἐναυά-
 γησαν αἱ ἐπανελημμέναι αὐτοῦ ἀπόπειραι πρὸς πολιτικὰς ἐπιτυ-
 χίας, ἀλλ' ἐν τοῖς κύκλοις ὅμως τοῖς λογοτεχνικοῖς, τῶν πεπαι-
 δευμένων καὶ τοῦ συρμοῦ ἀπέκτησεν ὑπεροχὴν, ἣν δὲν ἐδύναντο
 ν' ἀποφύγωσιν οἱ « διαδόχοι » καὶ αἱ αὐλαὶ αὐτῶν, ἡ ὧφειλον νὰ
 ὑποκύψωσιν εἰς αὐτήν, ἵνα μὴ στερηθῶσι τῆς εὐνοίας τῆς κοινῆς
 γνώμης τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἷα εἰς
 ἡμᾶς περιῆλθε, σπουδαιότατοι εἶνε οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀνήκοντες εἰς
 ταύτην τὴν τάξιν. Εἶνε δὲ οὗτοι οἱ Κλείταρχος, ὁ Πτολεμαῖος,
 ἴσως δὲ καὶ ὁ Ἀριστόβουλος· καὶ οὗτοι εἶναι οἱ μετὰ τινος σαφη-
 νείας ἐμφανιζόμενοι. Μετὰ δὲ τούτους ἔπονται πολυάριθμοι συγ-
 γραφεῖς μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, σκοποῦντες ἢ κριτικῶς νὰ
 ἐρευνήσωσι καὶ ὑπὸ πραγματικὴν ἔποψιν νὰ διαφωτίσωσι τὴν
 ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἔργων καὶ ἀνακα-
 λύψεων, ἡ νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ὡς ὕλην μάλιστα ἰδιάζουσαν
 εἰς τὴν ῥητορικὴν αὐτῶν τέχνην καὶ εἰς τὰ ἠθικολογοῦντα σχο-
 λικὰ γυμνάσματα. Εἰς δὲ τὴν φαντασίαν τοῦ πολλοῦ πλήθους ἡ
 μεγάλη μορφή τοῦ Ἀλεξάνδρου μεταρσιοῦται ὁσημέραι κατὰ τοὺς
 χρόνους ἐκείνους εἰς ὕψος φημηγορικὸν καὶ θαυματουργικὸν καὶ
 οὕτως ἐξατμίζεται.

Περὶ τοῦ Κλείταρχου ἔχομεν πενιχρὰς εἰδήσεις. Μανθάνομεν
 ὅτι ὑπῆρξε νεώτερος τοῦ Θεοπόμπου, γεννηθέντος περὶ τὸ 378,
 ἡ τοῦλάχιστον πρῶτος μετ' αὐτὸν ἐμνημόνευσε τοὺς Ῥωμαίους
 κατὰ τὸν Πλίνιον (Hist. Nat. II, 57): Theopompus, ante quem
 nemo mentionem habuit, urbem duntaxat a Gallis captam
 dixit, Clitarchus ab eo poxumus legationem tantum ad Ale-
 xandrum missam. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο Δείνων ὁ Κολοφώνιος,
 συγγραφεὺς ὀγκώδους συγγραφῆς περὶ τῆς περσικῆς ἱστορίας, ἣτις

ἤρχισε μὲν ἀπὸ τῆς Σεμιράμιδος, ἔληγε δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὡχου κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἄλλη εἶδησις ὅτι ὁ Κλείταρχος ἐσχόλασε μὲν παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει τῷ Κυρηναϊκῷ, εἶτα δ' ἐτράπη ἀπὸ τῆς σχολῆς τούτου εἰς τὴν τοῦ Στίλπωνος τοῦ Μεγαρέως, θὰ καθώριζεν ἀκριβέστερον τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἂν ἐγινώσκομέν τι περισσότερον περὶ τούτου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ δὲ Στίλπων λέγεται ὡς « παρὰ τῷ πρώτῳ Πτολεμαίῳ γεγονώς » (Σουίδας ἐν λ.) καὶ ὅτι τῷ 307, ὅτε ὁ Δημήτριος κατέλαβε τὰ Μέγαρα ἦτο ἀκόμη ἀκμαῖος τὴν ἡλικίαν (Διογένης Λαέρτ. Β', § 115). Ἐκ τινων εἰδήσεων τοῦ Κλειτάρχου, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἐγράφησαν πρὸς τιμὴν καὶ εὐχαρίστησιν τοῦ Λαγίδου Πτολεμαίου (Ἀπόσπ. 5. 11 καὶ 12), ἠθέλησάν τινες νὰ συμπεράνωσιν ὅτι ὁ Κλείταρχος ἐγεννήθη ἐν Αἰγύπτῳ ἢ τοῦλάχιστον ἐκεῖ ἔζησεν.

Ἄν ὁ Κλείταρχος (κατὰ τὸν Πλίνιον Hist. Nat. III, 9) ἐμνημόνευσεν ἢ ἔπλασε—διότι οὔτε ὁ Πτολεμαῖος οὔτε ὁ Ἀριστοβούλος ἀνέφερόν τι περὶ αὐτῆς—ῥωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη ἐν Βαβυλῶνι τῷ 323, ἔγραψε κατ' ἀνάγκην καθ' οὓς χρόνους τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα εἶχεν ἤδη σημασίαν τινὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἣ δὲ Ῥώμη μόνον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου σαμνιτικοῦ πολέμου εἴλκυσε τὴν σοβαρὰν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ· περὶ τὸ 304 οἱ Ταραντῖνοι ἐμίσθωσαν τὸν Σπαρτιάτην Κλεώνυμον, ἵνα δι' αὐτοῦ πολεμήσωσι πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν Ῥωμαίων Λευκανούς· τῷ δὲ 306 οἱ Ῥόδιοι συνωμολόγησαν μετὰ τῆς Ῥώμης φιλίαν καὶ ἐμπορικὴν συνθήκην.

Ἐκ τῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κλειτάρχου φερομένων ἀποσπασμάτων δὲν θὰ ἐδυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἔννοιάν τινα περὶ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, ἂν ὁ Διόδωρος, ὁ Ἰουστίνος καὶ ὁ Κούρτιος δὲν ἀνήγοντο, καθὼς ἀπέδειξαν αἱ νεώτεραι ἔρευναι, κατὰ τὰ κυριώτερα εἰς αὐτόν, ἂν καὶ ὅχι οὕτως, ὥστε νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ ἀρυσθέντες.

Ἐκ τῶν παρὰ τοῖς εἰρημένοις ἱστορουμένων, ὡς καὶ ἐκ τῶν

πολυπληθῶν μικρῶν εἰδήσεων, αἵτινες δὲν λέγονται μὲν ῥητῶς ἐκ τοῦ Κλειτάρχου εἰλημμένοι, εὐρίσκονται δὲ παρὰ Πολυαίνῳ, Φροντίνῳ, Πλουτάρχῳ, Βαλερίῳ Μαξίμῳ καὶ ἄλλοις, δύναται τις νὰ πορισθῇ κατὰ προσέγγισιν εἰκόνα τινὰ τῆς ἱστοριογραφίας αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβάντα, τὴν καταστροφὴν τῶν Θηβῶν, τὸν πόλεμον τοῦ βασιλέως Ἀγίδος καὶ τοὺς συγχρόνους ἀγῶνας τοὺς ἐν Θράκῃ καὶ Σκυθίᾳ. Ὅτι δὲ μετεχειρίσθη καὶ ἄλλας παρὰ τὰς γνωστὰς ἡμῶν ἀφηγήσεις περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἴσως καὶ πολλὰς προφορικὰς παραδόσεις, εἶνε, πιστεύω, ἀναμφίβολον. Εἶνε παράδοξον ὅτι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων ἀφηγήσεων — περίπου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου — τὰ γεγονότα τὰ τε παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ τὰ παρὰ τῷ Δαρείῳ ἱστοροῦνται σχεδὸν ἐξ ἴσου σαφῶς καὶ λεπτομερῶς· ἐν δὲ τῷ ὑστερωτέρῳ δὲν τηρεῖται πλέον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὁμοίας παρατάξεως, ἀλλὰ γίνεται κατὰ πολὺ διάφορον καὶ δευτερεύοντα τρόπον. Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι ὁ Καλλισθένης ἡσμένισεν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φαινομένης ἐξ ἀντικειμένου ἱστορήσεως, καὶ ὅτι ὁ Κλειτάρχος συνεμορφώθη πρὸς τὴν σαφῶς ἐκπεφρασμένην ταύτην ἀντίληψιν τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου. Οὕτω πως δὲ θὰ ἐξηγεῖτο καὶ ὁ ἅπαξ φερόμενος τίτλος τῆς συγγραφῆς τοῦ Καλλισθένους Περσικά.

Ἐκ τῶν τριῶν σωζομένων συγγραφέων τῶν ἐχόντων πηγὴν τὸν Κλειτάρχον καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ ὁψιαιτέρᾳ ἀρχαιότητι ἐπικρατούσης γνώμης περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἥτις ἀπέβρυσεν ἐκ τοῦ Κλειτάρχου, βλέπομεν ἀρκούντως σαφῶς, ὅτι ὁ ἱστορικὸς ἐθεώρησεν ὡς ἐντολήν του νὰ ἐξιστορήσῃ τὸν Ἀλεξάνδρον ὅχι τόσον ἀφηγούμενος τὰς μεγάλας αὐτοῦ στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις, ὅσον ἀναδεικνύων τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ὄψιν, παραδεχόμενος δὲ τὴν βαθμιαίαν διαφθοράν τοῦ πολυυμνήτου ἥρωος, νὰ παράσχῃ οὕτως εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἀναγνώστας τὴν κλειδα πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν κρίσιν των. Κατα-

δεικνύων μετὰ μεγάλης ῥητορικῆς ἐναργείας, πῶς ὁ εὐφυέστατος καὶ ἐν τῇ εὐγενεστάτῃ ἐλληνικῇ παιδείᾳ ἀνατραφεὶς νεανίας, μεθυσθεὶς ὑπὸ τῶν νικῶν, παρεκτρέπεται τῆς ἐλληνικῆς φύσεως, καὶ ἐγκολπωθεὶς τὰ ἀσιατικὰ ἥθη καὶ φρονήματα ἀφελληνίζεται, ὁ Κλείταρχος γίνεται τὸ εὐγλωττον ὄργανον τῆς ἐλληνικῆς ἀντιδράσεως, ἥτις τὸ μὲν πρῶτον ἐξανέστη ἐν τῷ «ἐλληνικῷ πολέμῳ», ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ στρατιωτικῶς μὲν κατεβλήθη, πολιτικῶς δὲ ἔπαυσεν ἐκπροσωπούμενη, πολὺ ἐντονώτερον συγκεντρώνεται καὶ ἐμφατικώτερον ἐκδηλοῦται ἐν τῷ κύκλῳ τῶν πεπαιδευμένων καὶ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν. Τῆς ἀντιδράσεως ταύτης ὁ μὲν νεαρὸς Δημήτριος ἐπίζητεῖ τὴν εὐνοίαν, ἀλλὰ μετέπειτα ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἐπεξέρχεται κατ' αὐτῆς μετ' ἀσιατικῆς δεσποτικῆς ιδιοτροπίας, ὁ δὲ συνετὸς Λαγίδης φέρεται πρὸς αὐτὴν εὐλαβῶς, καὶ συνδιαλλάττεται διὰ τῆς μεγαλοδωρίας αὐτοῦ πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς καὶ ἐπιστήμονας.

Ἄλλως δὲ ὁ Κλείταρχος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ περὶ οὐδενὸς ἄλλου τῶν ἐταίρων τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁμιλεῖ μετὰ τοσούτου σεβασμοῦ καὶ μετὰ τοσούτον φανερᾶς προθέσεως τοῦ νὰ εἴπῃ τι εὐχάριστον εἰς αὐτόν, ὅσον περὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἀλλαχοῦ θὰ εἶνε καιρὸς νὰ παρατεθῶσι λεπτομερέστεραι περὶ τούτου ἀποδείξεις· ἀλλὰ τὸ μάλιστα ἄξιοσημείωτον εἶνε ἡ μαρτυρία, ἥτις δὲν ἀναφέρεται μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κλειτάρχου ἀλλ' ἀνευρίσκεται παρὰ τῷ Διοδώρῳ καὶ Κουρτίῳ. Γινομένου λόγου περὶ τοῦ τραύματος, ὅπερ ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβε κατὰ τὴν ἑφοδὸν ἐναντίον τῆς πόλεως τῶν Βραχμάνων, λέγει ὁ Κούρτιος (IX, 8, 22): *Ptolemaeus leviter quidem saucius, sed majore periculo quam vulnere affectus regis sollicitudinem in se converterat; sanguine conjunctus erat et quidem Philippo genitum esse credebant; certe pellice ejus ortum constabat; idem corporis custos promptissimusque bellator et pacis artibus quam militiae major et clarior, modico civilique cultu, liberalis imprimis adituque facilis nihil ex fastu regio assum-*

pserat ob haec regi an popularibus clarior esset dubitari poterat, tunc certe primum expertus suorum animos adeo ut fortunam in quam postea ascendit, in illo periculo Macedones ominati esse videantur. Ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΖ', 103) ἐπιτομώτερον τοῦλάχιστον λέγει ἀνάλογα: «ἴδιον γάρ τι καὶ παράδοξον συνέβη γενέσθαι περὶ τὸν Πτολεμαῖον, ὃ τινες εἰς θεῶν πρόνοιαν ἀνέπεμπον· ἀγαπώμενος γὰρ ὑφ' ἀπάντων διὰ τε τὴν ἀρετὴν καὶ ὑπερβολὴν τῆς εἰς τούτους εὐεργεσίας, οἰκείας τῆς φιλάνθρωπου βοηθείας ἔτυχε κτλ».

Ὁ Κλείταρχος εἶχε βεβαίως τὴν ἱκανότητα θαυμασίως νὰ περιγράψῃ, μετὰ ζωηρότητος καὶ ἐναργείας νὰ ἱστορῇ καὶ εὐστόχως νὰ χαρακτηρίξῃ· τοιαύτη δὲ εἶνε καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ Κυντιλιανοῦ Clitarchi probatum ingenium, fides infamatur. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα τανῦν νὰ ἐξετάσωμεν πόσα τῶν παρ' αὐτῷ ἀπιστεύτων καὶ τῶν κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ κατὰ τὸ ὅλον ψευδολογούμενων, ὅσα γνωρίζομεν ἢ ἀναγνωρίζομεν ὡς ἐξ αὐτοῦ προερχόμενα, ἔλαβεν ἐκ τῶν παρ' ἄλλοις ἱστορουμένων, ἢ τὴν φήμην ἀκολουθῶν ἀφηγήθη, ἢ ἐξ ἰδίας ἐπινοίας προσέθεσε, καὶ κατὰ πόσον αὐτὸς ἐπίστευεν ὅσα γράφει.

Ἄν δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάχου ἐξέδωκε τὴν ἑαυτοῦ ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὸν Κλείταρχον, δὲν μαρτυρεῖται μὲν ὑπὸ ῥητῆς παραδόσεως, ἀλλὰ μετὰ πιθανότητος δύναται νὰ συμπεράνη τις ἐκ τῶν ἐξῆς γεγονότων. Ἐκ τοῦ Κουρτίου (ΙΧ, 5, 21) φαίνεται ὅτι ὁ Κλείταρχος διηγείτο ὅτι κατὰ τὴν ἔφοδον ἐναντίον τοῦ φρουρίου τῶν Μαλλῶν ὁ Πτολεμαῖος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ὑπερήσπισαν καὶ ἔσωσαν τὸν βαρέως τετρωμένον Ἀλέξανδρον. Ὁ Κούρτιος ἐπιφέρει τὰ ἐξῆς: sed ipse scilicet gloriae suae non refragatus afuisse missum in expeditionem memoriae tradidit. Ἀλλ' ὁρθῶς παρατηροῦσιν ὅτι ὁ Κλείταρχος δὲν ἐδύνατο νὰ γράψῃ ταῦτα, ἂν τὸ βιβλίον τοῦ Λαγίδου ἦτο ἤδη ἐκδεδομένον· ὅσον δὲ περισσότερον ἦτο διαδεδομένη ἡ ἱστορία τοῦ Κλείταρχου, τόσοι μᾶλλον εἶχε λόγον ὁ Πτολεμαῖος νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν

ψευδῇ εἰδῆσιν· ὅθεν «ἀναγέγραφεν οὐδὲ παραγενέσθαι τούτῳ τῷ ἔργῳ», λέγει ὁ Ἀρρίανος (Γ', 11, 8). Ἐκ τοῦ Κουρτίου (IX, 8, 20), παραβαλλομένου πρὸς τὸν Διόδωρον (IZ, 103) καὶ τὸν Στράβωνα (IE', σ. 723) ἐξάγεται ὅτι τὸ ἰστόημα περὶ τῆς ἐκ θαύματος θεραπείας τοῦ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Βραχυμένων τραυματισθέντος Πτολεμαίου προέρχεται ἐκ τοῦ Κλείταρχου. Ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀρρίανου (Γ', 17) φαίνεται ὅτι ὁ Πτολεμαῖος οὐδὲν τοιοῦτο ἐμνημόνευσε. Ὡσαύτως σιωπᾷ ὁ Πτολεμαῖος καὶ περὶ τῆς ἐκδρομῆς πρὸς τὴν βασιλίσσαν τῶν Ἀμαζόνων. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κλείταρχος παριστᾷ τὴν ὠραίαν Θαΐδα—ἥτις ἔπειτα συνέζησε μετὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἔτεκεν αὐτῷ πολλὰ τέκνα—πυρπολοῦσαν τὰ βχσίλεια τῆς Περσεπόλεως ἐν συμποσίῳ καὶ ἐνθουσιασμῷ ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν σαλπείγων καὶ κυμβάλων, ἡ νηφάλιος τῶν πραγμάτων ἐξιστόρησις παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ (Γ', 18, 11), καθ' ἣν ὁ Παρμενίων συνεβούλευσε τὰ ἐναντία τῶν ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος ἔκρινεν ἀναγκαῖα, φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐπίκρισις τοῦ Πτολεμαίου, ἀναιροῦντος τὰς ταραχώδεις φαντασιοκοπίας, ὅσας ὁ Κλείταρχος ὑπέβαλεν ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν.

Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι ἐθεώρησεν ὡς καθήκον αὐτοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ φίλου βασιλέως ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὰς στρεβλὰς καὶ πολυλάκεις κακοβούλους ἀφηγήσεις, αἵτινες εὑρισκον πολλὴν ἀποδοχήν, τὴν ἀκραιφνῶς πραγματικὴν ἐξιστόρησιν καὶ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὀνόματος. Ἴνα δὲ πράξῃ ταῦτα εἶχεν, ὡς φαίνεται, καὶ ἄλλον λόγον. Εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Λαγίδης δὲν ἡσύχασε πρότερον, πρὶν ἢ μετακομισθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐμφατικῶς ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος ἐξέλεξε τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπως ἐν αὐτῇ ἰδρύσῃ λατρείαν καὶ ἡρῶν τοῦ Ἡφαιστίωνος (Ἀρρίανου Ζ', 23, 7), ὅτι ὁ Πτολεμαῖος καθιέρωσεν αὐτὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερατεῖον τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ὅτι ὁ χρυσοῦς αὐτοῦ ἀνδριάς ἐπὶ ἄρματος ὑπὸ ἐλεφάντων συρομένου, ὅπως παριστάνεται ἐπὶ χρυσῶν πτολεμαϊκῶν

νομισμάτων, διέλαμπε κατὰ τὰς πανηγυρικὰς πομπάς. Ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ τις εἰς πειρασμὸν τοῦ νὰ ὑπομνήσῃ, ὅτι ὁ δεινότατος καὶ ἀτυχέστατος πόλεμος τοῦ Λαγίδου ὁ τοῦ 306 ἐκινήθη ἐναντίον τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίγονος ἐν ὀνόματι μοναρχίας, ἧς ὁ ἔσχατος νόμιμος κληρονόμος εἶχεν ἤδη πρὸ πέντε ἐτῶν ἀπολεσθῇ, ἐτόλμησε νὰ παραστῇ ὡς κύριος παντὸς τοῦ κράτους καὶ τῶν σατραπῶν αὐτοῦ, ὁ Ἀντίγονος, ὅστις ἡσύχαζεν ὡς σατραπῆς ἐν Φρυγίᾳ, ἐν ᾧ ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος καὶ πρὸ πάντων αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν στρατειῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἠγωνίζοντο «χύνοντες ἀφειδῶς τὸ ἴδιον αὐτῶν αἷμα» ὑπὲρ τῆς δυνάμεως καὶ δόξης αὐτοῦ. Καὶ τῷ ὄντι μετ' οὐ πολὺ ἢ ἐν Ἰψῷ μάχῃ ἔκρινεν ἐναντίον τοῦ φάσματος τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους καὶ ὑπὲρ τῆς ἰσοτιμίας ἐκείνων, οἵτινες ἠξίουσαν ὅτι εἶνε οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπικρατείᾳ, ἐν τῇ διοριστῇ τῇ χώρᾳ, ὅπως ἐλέγετο διὰ τοῦ ἐπισήμου τεχνικοῦ ὅρου.

Ἀλλὰ βεβαιότερον τούτων τῶν εἰκασιῶν εἶνε ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἦτο ὁ ἀρμοδιώτατος πάντων νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐπὶ ἐπιζώντων διετέλεσεν ἐγγύτερον, οὐδὲ εἶχεν ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῶν πράξεων καὶ βουλευμάτων τοῦ βασιλέως οὐδὲ νοημοσύνην περισσοτέραν αὐτοῦ· καὶ ὁρθῶς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀρρίανός, ὅστις ἐξ αὐτοῦ μέλυστ' ἀρύεται, ὅτι εἶνε ἄξιος ἰδιαιτέρας ἐμπιστοσύνης, διότι εἰς αὐτὸν «ὡς βασιλέα» τὸ ψεῦδος θὰ ἦτο διπλάσιως αἰσχρόν.

Μετ' αὐτὸν ὁ Ἀριστόβουλος εἶν' ἐκεῖνος, ὃν ὁ Ἀρρίανός μέλυστ' ἀκολουθεῖ, διότι καὶ οὗτος «συνεστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου», καὶ διότι ἀμφοτέροι, συγγράψαντες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν εἶχον οὔτε ἀνάγκην οὔτε μισθὸν τοῦ νὰ γράψωσί τι ἄλλως ἢ ὅπως πράγματι συνέβη. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τελευταῖα λέγων ἀποκλείει τὸν Καλλισθένην, τὸν Ἀναξιμένην καὶ τὸν Ὀνησίκριτον, διὰ δὲ τῶν πρώτων ἀναιρεῖ τὸ ἐνδεχόμενον

ὅτι ὁ Κλειτάρχος, καθ' ἃ ἐνόμισαν νεώτεροί τινες κριτικοί, συνεστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Περὶ τοῦ Ἀριστοβούλου ὀλίγα γνωρίζομεν, ἀγνοοῦντες καὶ πόθεν κατάγεται. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναφέρει ('Απόσπ. 37. Ἀρρίανου Γ', 59, 10) ὅτι ἐπανακάμψαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ν' ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀσεβῶς διαρπασθέντα τάφον τοῦ Κύρου. Ἴσως δὲν ἦτο ἐκ τῶν μαχίμων τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἤκολούθει ὡς εἰδικὸς τεχνίτης. Ὅσα ἐκ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου καὶ ἄλλων ἐπιτρέπουσι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐνδιέτριψεν ὄχι τόσον περὶ τὰς πολεμικὰς πράξεις, ὅσον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν χωρῶν καὶ ἡθῶν, περὶ τοὺς οἰωνοὺς καὶ τὴν μαντικὴν καὶ περὶ τὰ προσωπικά. Ὅτι δὲ συμπεριέλαβε καὶ τὰς στρατείας τοῦ 335, ἐξάγεται ἐκ τινος χωρίου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται ἡ μαρτυρία αὐτοῦ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπαιτηθείσης ἐκδόσεως τῶν Ἀθηναίων δημαγωγῶν ('Απόσπ. Α' β'). ἤρχισε νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν του ἐν ἡλικίᾳ 84 ἐτῶν, ὡς αὐτὸς λέγει ('Απόσπ. Α'). Δύναται λοιπὸν νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἤρχισε νὰ γράφῃ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Κλειτάρχου. Ἄν δὲ εἶχε γράψῃ πρὸ αὐτοῦ (312—300), θὰ ἦτο καθ' ὃν χρόνον ἐξώρμησεν ὁ Ἀλέξανδρος 60 περίπου ἐτῶν. Ὅτι δὲ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τοῦ Κλειτάρχου τὸ σύγγραμμα, φαίνεται ἐκ τῆς ἐνέδρας, εἰς ἣν οἱ Μακεδόνες περιέπεσον παρὰ τὰ Μαράκανδα ('Απόσπ. ΚΑ', παραβαλλόμενον πρὸς τὸν Κούρτιον VII, 7, 31) καὶ ἐκ τοῦ ἱστορήματος περὶ τῆς ἀποτρεψάσης Συρίας γυναικὸς (ΚΔ', παραβαλλόμενον πρὸς τὸν Κούρτιον VII, 6, 16). Ἀμφιβολώτερον εἶνε τὸ πρᾶγμα περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηβῶν· διότι ὁ μὲν Πλούταρχος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς αὐτοῦ, ὁμιλῶν περὶ ωραίων γυναικείων πράξεων, μνημονεύει τοῦ Ξενοφῶντος τὴν Πάνθειαν, τοῦ Θεοπόμπου τὴν Θήβην καὶ τοῦ Ἀριστοβούλου τὴν Τιμόκλειαν. Ἀλλὰ τὸ ἱστορημα τῆς Τιμοκλείας, ὅπως ἀλλαχοῦ ἱστορεῖται ἄνευ μνείας τοῦ συγγραφέως (ἴδ. τὰ χωρία παρὰ C. Müller Fragm. Aristob. I^a), εἶνε τοσοῦτον Κλειτάρχειον καὶ ὅσον οἶόν τε ἐπιδεικτικόν, ὥστε εἶνε

πάντη ἀλλότριον τοῦ Ἀριστοβούλου. Ὁ ἀνοσιουργός, ὅστις ὕβρισε τὴν Τιμόκλειαν, ἦτο κατὰ ταύτην τὴν διήγησιν ἱλαρχος Θράξ ὀνομαζόμενος Ἀλέξανδρος («ἤρχε δὲ Θραχίου (;) τινὸς Ἰλῆς»· ὁ δὲ Πολύαινος λέγει αὐτὸν μάλιστα «Θράκα ἱππαρχον», ἐν ᾧ παρὰ τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν συγγραφέων οὐδὲ ἶχνος εὐρίσκεται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ στρατείᾳ τοῦ 335 εἶχε μεθ' αὐτοῦ Θράκας ἱππεῖς. Ἡ λοιπὸν ὁ Πλούταρχος πλανᾶται ἐν τῇ βραχείᾳ ἐκείνῃ μνηεῖᾳ περὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ὅπερ πολλάκις αὐτῷ συμβαίνει, ἢ διηγήθη μὲν καὶ ὁ Ἀριστοβούλος τὰ κατὰ τὴν Τιμόκλειαν, ἀλλ' ἄλλως πως ἢ ὅπως ἐν τῷ πομπῶδει ἐκείνῳ ἀποσπάσματι, ἴσως δὲ καὶ ὅπως ἐπανορθώσῃ τὸν Κλείταρχον· διότι ἡ ἀνωτέρω ὑποδείχθεισα εἰκασία νεωτέρων τινων κριτικῶν, καθ' ἣν καὶ ὁ Ἀριστοβούλος ἐν ταῖς πρώταις αὐτοῦ συγγραφαῖς ἀνῆκεν εἰς τὸν συρφετὸν τῶν «κολακευόντων» φαίνεται ὅτι εἶνε ἀνυπόστατος μετὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρριανοῦ, ἃν καὶ τὰ ἐναντία λέγει ἀνώνυμός τις τεχνογράφος παρὰ C. Müller σ. 94.

Εἶνε ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ταύτης τῆς περὶ τῶν πρώτων πηγῶν συνοπτικῆς πραγματείας ὁ λόγος περὶ τῶν συγγραφέων τῶν μετὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων πραγματευθέντων τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἀλλ' ἄς μοι ἐπιτραπῇ ὅμως νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν εἰς δύο τινὰ βαθυτέρας μελέτης ἄξια.

Ἡ ῥοπή πρὸς τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα, ἣτις ἤρχισε μὲν ἀπὸ τοῦ Καλλισθένους, ἐξελήλωθη δὲ πολὺ θαυμαστότερον παρὰ τῷ Κλειτάρχῳ, πολὺ πρῶίμως ἐπετάθη μέχρι τοῦ ἐξ ὁλοκλήρου μυθιστοριώδους· ἰδίως δὲ ἐν τῇ μιξελληνικῇ Αἰγύπτῳ ἐπεχείρησαν πολὺ ταχέως νὰ περικοσμήσωσι τὴν μνήμην τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ θαυμασίων ἱστορημάτων, καὶ νὰ συνάψωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Φαραῶ καὶ μάλιστα τὸ τραγικὸν αὐτῶν τέλος ἐπὶ Νεκταναβῶ τοῦ Β'. Ἐνταῦθα δὲ ἀναμφιβόλως ἐπλάσθη ὁ Ψευδοκαλλισθένης. Θὰ ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα μυθιστορήματα περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, συναπτόμενα πρὸς ἄλλας τοπικὰς ἱστορίας. Εἰς τοιοῦτον δέ τι ἀνάγεται τὸ τοῦ λεγομένου Πλουτάρχου (Παραλλ.

Ἱστορ. κεφ. ΙΑ'), ἐν ᾧ ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου τῶν Μακεδονικῶν Ἀρετάδου τοῦ Κνιδίου ἱστορεῖται ὅτι Δαρεῖος ὁ Πέρσης, ἀπολέσας ἐν τῇ ἐν Γρανικῷ μάχῃ ἑπτὰ σατράπας καὶ 502 ἄρματα, ἠθέλησε νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον· ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου Ἀριοβαρζάνης ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀνέλαβε νὰ προδώσῃ τὸν πατέρα, δι' ὃ ἐκεῖνος ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης μνημονεύει τὸν Ἀριοβαρζάνην (Β', 21) καὶ τὸν Βῆσσον «ὡς μέγα δῶρον ληψομένους παρὰ Ἀλεξάνδρου», ἀλλὰ μόνον ὅτε γίνεται λόγος περὶ τοῦ φόνου τοῦ Δαρείου. Περὶ δὲ τῶν satrapae septem τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁμιλεῖ καὶ τὸ Itinerar. Alexandri 19, ὃπερ συμπληρῶναι τὴν καθόλου εἰς τὸν Ἀρρίανον ἀναγομένην ἐξιστόρησιν ἐκ τοῦ Ἰουλίου Βαλερίου. Καὶ ὁ παρὰ Πολυδεύκει δὲ (Ε', 46) Δαπάνης «ὁ Παιονίας σατράπης», ὅστις προσφέρει δῶρον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παιονικὴν τινα κύνα («γνώριμος δὲ καὶ Τρίακος ἢ παιονικὴ κύων»), θὰ ἦτο γνωστὸς ἐκ τοιοῦτου τινὸς Ἀλεξανδρείου μυθιστορήματος. Σατράπης τοῦλάχιστον Παιονίας εἶνε τοσοῦτον ἄτοπον, ὥστε μόνον εἰς τοιαύτην ἀρχὴν δύναται ν' ἀναχθῇ.

Ἡ δευτέρα μου παρατήρησις ἀποβλέπει εἰς ἀντίθετόν τι λογοτεχνικὸν ρεῦμα. Ὅτι διαρκούσης τῆς ἐπομένης ἑκατονταετηρίδος ἡ κριτικὴ, ἥς τὸ πρῶτον δοκίμιον ἦτο ἡ συγγραφὴ τοῦ Πτολεμαίου, ἐπελήφθη τῶν παραδόσεων περὶ τῶν στρατειῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐδὲν ἔχει τὸ ἐκπληκτικὸν μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μάλιστα ἐκδηλωθέντος ἐπιστημονικοῦ πνεύματος. Ὅτε φέρ' εἰπεῖν ὁ Ἐρατοσθένης ἐπεχείρησε νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας, ὠφελούμενος ἐκ τῶν συλλεχθεισῶν γνώσεων περὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἐκ τοῦ τότε πρῶτον δοκιμασθέντος μεθοδικοῦ λογισμοῦ τῆς περιφερείας τῆς γῆς, ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξετάσῃ τὴν γεωγραφικὴν καὶ ἐθνογραφικὴν ὕλην τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτοῦ βλέπομεν κατὰ ποῖον τρόπον ἔπραξε τοῦτο, καὶ πῶς ἰδίως «ἐκ τοῦ μὴ ὁμολογεῖν ἀλλήλοις τοὺς συγγραφέας»

κατέδειξε τὴν ὀλίγην χρησιμότητα τῶν γεωγραφικῶν καὶ ἄλλων αὐτῶν πληροφοριῶν. Μετὰ παρέλευσιν δύο γενεῶν ὁ Πολύβιος, ὅστις τοσάκις λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐπικρίνῃ παλαιότερους ἱστορικούς, λαβὼν παράδειγμα τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην, ὅπως περιέγραψεν αὐτὴν ὁ Καλλισθένης, ἀπέδειξε τὸν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ὅλως ἀνόητον τοῦτον τρόπον τῆς λογοτεχνικῆς δῆθεν περιγραφῆς. Εἶνε ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ ζήλῳ τῆς ἐπικρίσεως καὶ αὐτὸς πολλάκις ἐκθέτει ἰδίᾳς αὐτοῦ γυμνότητας.

Ἴσως ἐπιμελέστερόν τις παρατηρῶν δύναται ν' ἀποδείξῃ καὶ ἄλλας κριτικὰς ὁρμάς. Ἄν δὲ αὗται ἠκολούθησαν τὴν ὁδόν, ἥτις ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων φαίνεται εἰς ἡμᾶς γονιμωτάτη καὶ ἀπαραίτητος, τὴν κριτικὴν δηλονότι τὴν στηριζομένην ἐπὶ ἐπιστῆμων ἐγγράφων καὶ πρακτικῶν, τοῦτο δύναται νὰ ἐρωτήσῃ τις, ὅταν βεβαιωθῇ, ἂν καὶ κατὰ πόσον ὑπῆρξε τοιαύτη τις ὕλη.

2. Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐπιστολαί, λόγοι.

Καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ἔτεμεν ὁ Ἀριστοτέλης νέαν ὁδόν, τὴν τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων, διότι ἐπιχειρήσας ἐν ταῖς Πολιτείαις αὐτοῦ νὰ πραγματευθῇ τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν, δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν μελέτην τῶν νόμων, οἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος Εὐκλείδου, ἐφέροντο πολλαχῶς μεταβεβλημένοι καὶ τροποποιημένοι πρὸς πρακτικὴν χρῆσιν (κατὰ τινὰ μελέτην τοῦ H. Droysen), ἀλλ' ἐν τοῖς πέντε βιβλίοις αὐτοῦ περὶ τῶν Ἀξόνων τοῦ Σόλωνος (παρὰ Rose. Fragm. Arist. σ. 1468) συνεβουλεύθη τὰ ἐν τῷ Πρυτανεῖῳ ἀρχαῖα πρωτότυπα, ὡς φαίνεται ἐκ παραπομπῶν, οἷα ἢ παρὰ τῷ Ἀρποκρατίῳ ἐν λ. σῖτος (Ἀπόσπ. 384) Ὡσαύτως διὰ τῶν Διδασκαλιῶν αὐτοῦ ἔθεσεν ὁ Ἀριστοτέλης τὰ θεμελίον ἱστορίας τινὸς τῆς λογοτεχνίας, στηριζομένης ἐπὶ ἐπιστῆμων ἐγγράφων, διὰ δὲ τῶν Δικαιωμάτων διεφώτιζεν ἐξ

ἐπισήμων ἐγγράφων τὰς μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν ὑπαρχούσας διαφορὰς περὶ ὁρίων καὶ ἰδιοκτησίας. Τὸ ὅτι δὲ κατόπιν ἐξηκολούθησαν τὴν μέθοδον ταύτην τῆς τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐρεῦνης ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ὁ Κράτερος ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ Φιλόχορος, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἀπέναντι τῆς ὑπερπλεονασμῆς ῥητορικῆς τέχνης εὗρον τρόπον νὰ διαφυλάξωσι τὴν συνείδησιν τῆς ἀληθοῦς μεθόδου τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης.

Ἄλλ' ἵνα προβῶμεν συστηματικῶς, ἔπρεπε νὰ θέσωμεν τὸ ζήτημα ἂν ὑπῆρξαν καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ὅποια ἦσαν, καὶ ἂν καὶ κατὰ τίνα τρόπον μετεχειρίσθησαν αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἄλλης ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων ὕλης καὶ σύντομος λόγος ἀρκεῖ· περὶ δὲ τῶν δύο εἰδῶν αὐτῆς τῶν διὰ τὴν κριτικὴν σπουδαιοτάτων, περὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ λόγων, ἀνάγκη νὰ γείνη ἀκριβεστέρα ἐξέτασις.

Α'. Καὶ οἶκοθεν ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος χρόνους παντοῖαι συνθῆκαι συνωμολογήθησαν καὶ ἰδίως συμβάσεις μεταξὺ πολιτειῶν, συντεταγμέναι κατὰ τύπους πατροπαραδότως ὑποχρεωτικούς, ὅτι τὰ ἔγγραφα αὐτῶν ἐφυλάττοντο ὑπὸ τῶν συνομολογούντων ἐν τοῖς ἐκασταχοῦ ἀρχείοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς ἐλευθέραις ἐλληνικαῖς πολιτείαις ἦτο κανονικὸν νὰ δημοσιεύωνται ἀντίγραφα τῶν συνθηκῶν ἐπὶ χαλκοῦ ἢ λίθου πρὸς κοινὴν γνῶσιν πάντων, ταῦτα ἦσαν εὐπρόσιτα καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν. Δεῖψανα δὲ τοιούτων ἐπιγραφῶν καὶ νῦν ἔτι σώζονται, οἷον περὶ τῆς μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀνανεωθείσης κορινθιακῆς συμμαχίας.

Β'. Κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον τῶν ἐπιγραφικῶν ἀντιγράφων ἐδημοσιεύθησαν νόμοι καὶ διατάξεις, ψηφίσματα παντοῖα, λογοδοσίαι καὶ ἀπολογισμοὶ κ. ἄ. τ. καὶ οὐ μόνον δημόσια τῆς πολιτείας ἐπίσημα τοιαῦτα ἔγγραφα ἐδημοσιεύθησαν, ἀλλὰ καὶ δημοτικά, καὶ θιάσων καὶ ἱερατείων καὶ προσωρινῶν ἰδιωτικῶν συλλόγων ἔγγραφα περὶ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν κατελείφθησαν ἡμῖν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Οὕτως ἐν Αἰγύπτῳ λόγου χάριν ὑπῆρχεν ἡ

συνήθεια τοιαύτης ἐπισήμου δημοσιεύσεως, ὅπως φαίνεται καὶ νῦν ἔτι ἐκ τινων ἐν ναοῖς εὐρεθέντων διαταγμάτων μεγάλης ιστορικῆς σημασίας· ὡσαύτως δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἐπὶ ὀπτῶν πλίνθων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἀνακαλυφθεῖσων νομίζονται τινες ὡς τοιούτου εἶδους ἔγγραφα ἕνεκα τῆς προτεταγμένης χρονολογίας.

Γ'. Τρίτον εἶδος ἀναγραφῶν, ὅπερ τὴν σήμερον ἤθελε κατατάξῃ τις εἰς τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ἐξάγεται ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (Δ' 6, 2), ὅτι ὁ Ἀντίγονος ὁ ἑτερόφθαλμος, ὁσάκις ἐμελλε νὰ δεχθῇ πρέσβεις, ἐμάνθανε πρότερον «ἐκ τῶν ὑπομνημάτων», ποιοὶ πρέσβεις εἶχον ἔλθῃ προηγουμένως ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ποίας εἶχον ὑποβάλλῃ προτάσεις, ἐκ τούτου δὲ πολλάκις οἱ μετ' αὐτοῦ πραγματευόμενοι ἐξεπλήττοντο ὅτι τὰ πάντα τόσον ἀκριβῶς ἀνεμιμνήσκετο. Καὶ δὲν θὰ ἦτο ὁ μόνος ἐκ τῶν ἐταίρων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ διατηρῇ αὐτὸς ἢ δι' ἄλλων ἡμερολόγιον περὶ τῶν καθ' ἐκάστην συμβαινόντων. Ἄν ὁ Εὐμένης ἤθελε νὰ διατηρῇ τὸ γραφεῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τάξει καὶ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν πρόχειρον, τοιοῦτον ἡμερολόγιον ἦτο εἰς αὐτὸν ἀπαραίτητον. Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι τοιούτου εἶδους ἦσαν καὶ τὰ «βασιλικά ὑπομνήματα», ἅπερ κατὰ τὸν Πλούταρχον (Πύρρ. ΚΑ') εἶχον συντάξῃ «οἱ περὶ Πύρρον» οὐχὶ δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ὡς ἤθελεν εἰκάσῃ τις ἐκ τοῦ Παυσανίου (Α', 12, 2) «ἔστι δὲ ἀνδράσι βιβλία οὐκ ἐπιφανέσιν ἐς συγγραφὴν ἔχοντα ἐπίγραμμα Ἐργων ὑπομνήματα εἶναι». Ἀλλ' ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς μεταχειρίζεται τὴν ἔκφρασιν «καὶ Πύρρος ἐν τοῖς ἰδίῳις ὑπομνήμασι γράφει».

Ὅταν βλέπῃ τις ὅτι ὁ Ἀρρίανός, ὅστις κατὰ τὰ κυριώτατα πηγάζει ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, ἐξιστορεῖ μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας τὰ κατὰ τὰς διαφορὰς πρεσβείας, εἶνε εὐλογον νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ Λαγίδης δὲν συνέγραψεν ἀπλῶς ἐκ μνήμης, ἀλλὰ καὶ ὑπομνήματα εἶχε, ἧγουν καθημερινὸν ἡμερολόγιον, ὅπερ μετεχειρίσθη κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τῆς

περιωπῆς δὲ αὐτοῦ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του ἡ ἐδύνατο νὰ πορισθῇ καὶ ἄλλην ὕλην ἐν ἄφθονίᾳ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατείαν εἶχε μεθ' αὐτοῦ τὸ γραφεῖον καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ὑπερσίας, ἤγουν τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ, ἐννοεῖται οἰκοθεν. Ὅθεν ὅτε ὁ Εὐμένης, ὡς λέγεται (Πλουτάρχου Εὐμέν. Δ'), κατὰ τὴν τριηραρχικὴν λειτουργίαν ὑπὲρ τοῦ ἰνδικοῦ στόλου ἐδυσχέραине νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀπαιτούμενα 300 τάλαντα, καὶ ἤθελε νὰ δώσῃ 100 μόνον, ὁ Ἀλέξανδρος ἀγανακτήσας διέταξε νὰ ἐμπρήσωσι τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, ἵνα κατὰ τὴν ἀπόπειραν τῆς σωτηρίας πᾶς τις ἴδῃ πόσον πλούσιος ἦτο ὁ γραμματεὺς. Καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τηχθεὶς χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἀνῆλθεν εἰς πλεον τῶν 1,000 ταλάντων, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐλυπήθη διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐγγράφων («καὶ μετενόησε τῶν γραμμάτων διαφθαρέντων ὁ Ἀλέξανδρος»), καὶ ἔπεμψε διαταγὰς εἰς τοὺς σατράπας καὶ στρατηγούς «ἀντίγραφα τῶν διεφθαρμένων ἀποστέλλειν». Ἐξ ἀρίστης πηγῆς — Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ — διηγεῖται ὁ Διόδωρος (ΙΗ', 4) ὅτι ἄφ' οὗ κατηνύσθησαν αἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπισυμβᾶσαι ταραχαί, ὁ νέος ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους Περδίκκας εὗρεν «ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ βασιλέως» τὰς δαπάνας διὰ τὴν πυρὰν τοῦ Ἡφαιστῖωνος καὶ ὅσα ἄλλα ἐμελέτα («καὶ τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ἐπιβολάς»); «ἦν δὲ τῶν ὑπομνημάτων τὰ μέγιστα καὶ μνήμης ἄξια τάδε», καὶ ἔπεται ὁ κατάλογος τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐπιβολῶν. Τί ἀπέβη τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἂν διεσκορπίσθῃ ἢ κατεστράφη, ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι ὁ Εὐνοκλῆς ὁ γαζοφύλαξ — πιθανῶς ὁ τοῦ Σελεύκου τοῦ Α' ἐν Βαβυλῶνι — ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν στρατηγὸν Πατροκλέα τὴν «ἀναγραφὴν» τοῦ κράτους, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ συντάξωσιν.

Δ'. Πολὺ μεγαλυτέρας δυσκολίας παρέχουσιν αἱ Ἐπιστολαί.

Ἀπὸ τῆς κριτικῆς ἐρεῦνης τοῦ Bentley περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φαλάριδος ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη, ὅτι αἱ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περισωθεῖσαι ἐπιστολαί, ὅσον ἐπιφανέστερα εἶνε τὰ ὀνόματα τῶν

ἐπιστελλόντων ἢ τῶν πρὸς οὓς ἐπιστέλλουσι, τόσον ἀσφαλέστερον νόθα εἶνε.

Ἡ ζωηρά ἐπιστολογραφία, ἐπίσημός τε καὶ μὴ, ἀνῆκεν εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ φαινόμενα τῶν χρόνων, περὶ ὧν πραγματευόμεθα. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐκ πολλῶν εἰδήσεων. Ἄλλως ὁ Κλείταρχος δὲν ἤθελε τόσον συχνὰ παρεμβάλλῃ εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ, ὡς βλέπομεν ἔτι ἐν ταῖς ἐξ αὐτοῦ προερχομέναις ἱστορίαις, ἐπιστολάς, ἔστω καὶ πλάστὰς. Ἐν ταῖς λόγοις τῶν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ῥητόρων μνημονεύονται πολλάκις ἐπιστολαί, οἷον τῆς Ὀλυμπιάδος («ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς» Ὑπερείδου Γ', § 36), τοῦ βασιλέως Ὡχου Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. § 238), τοῦ Δαρείου (Δεινάρχου Α', § 27) κ. ἄ. Ὁ Αἰσχίνης (κ. Κτησιφ. § 164) περιγράφει πῶς ὁ Δημοσθένης ὀλίγας ἡμέρας, πρὶν ἔλθῃ ἢ εἰδῆσις περὶ τῆς ἐν Ἰσσοῦ μάχης, ἀλαζονευόμενος περὶ τῆς νίκης τῶν Περσῶν περιεφέρετο ἐπιδεικνύων «τὰς ἐπιστολάς, ἃς ἐξήρτημένος ἐκ τῶν δακτύλων περιήει» καὶ διισχυριζόμενος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶνε ἀποκεκομμένος, καὶ ὅτι ὁ μικρὸς στρατὸς αὐτοῦ μέλλει νὰ συμπατηθῇ ὑπὸ τοῦ παμπληθοῦς ἰππικοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Καὶ ὁ Δειναρχος δὲ (κ. Δημ. § 34), ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ βασιλέως Ἀγίδος (331), ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος «ὡς οἱ λέγοντες, ἐν Ἰνδοῖς ἦν», παριστᾷ τὸν Δημοσθένην πράττοντα τὰ αὐτά, ἅπερ καὶ ὁ Αἰσχίνης περὶ αὐτοῦ λέγει, «ἐκ τῶν δακτύλων ἀναψάμενος περιεπορεύετο τρυφῶν ἐν ταῖς τῆς πόλεως κακοῖς κτλ.». Ἐν πολλὰς δὲ συγχρόνοις ἐπιγραφαῖς ἐλληνικῶν πόλεων μνημονεύονται ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. (Corp. Insc. Graec. II, n° 3137 στ. 101 «καὶ περὶ οὗ Ἀλέξανδρος γεγράφηκεν». Αὐτόθι n° 2671, στ. 45 «κατὰ τε διάγραμμα τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς νόμους»· αὐτόθι n° 2166 «ταῖς διαλυσίεσσι, ταῖς ὁ βασιλεὺς ἐπεκρίνε[το] κτλ.») ἢ καὶ ὁλόκληροι ἀνακοινοῦνται, οἷον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἑρέσου παρὰ *Conze* Reise nach Lesbos σ. 75· [ἴδε ταύτην ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Β' τόμου σ. 739 Σ. Μ.]· ἐν τῇ τῶν Ἑρυθρῶν Monatsbericht der Berl. Akad,

1875, σ. 559, καὶ ἐν ἄλλαις). Ἐκ τῶν ἀμέσως προηγουμένων χρόνων εὐρίσκονται ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Δημοσθένους πάμπολλαι ἐπιστολαί, ἰδιωτικαί τε καὶ δημόσιαι, ὑπὸ τοῦ ῥήτορος ἐν παρόδῳ μνημονευόμεναι ἢ καὶ ὡς ἀποδεικτικὰ μέσα ἀναγινωσκόμεναι.

Ἐπειδὴ δὲ μέγα μέρος τῶν δημοσίων ὑποθέσεων διεξήγετο ἐν τῷ κράτει τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ γραπτῶν ὁδηγιῶν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς σατράπας, τοὺς στρατηγούς, τὰς ἀρχὰς τῶν πόλεων, διὰ γραπτῶν ἐκθέσεων καὶ αἰτήσεων πρὸς τὸν βασιλέα, δι' ἐπιστολιμαίων ἀνακοινώσεων μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῶν πόλεων καὶ τῶν βασιλικῶν, καὶ οὐ μόνον ὁ βασιλεὺς ἐπέστελλεν ἰδιωτικῶς πρὸς τὴν μητέρα, πρὸς φίλους λογίους, φιλοσόφους, τεχνίτας, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ καὶ λογοτέχναι, ἐκ τούτων εἶνε πρόδηλον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ὑπῆρχε πλῆθος ἐπιστολῶν ὑπηρεσιακῶν, ἰδιωτικῶν, ἐμπιστευτικῶν, αἵτινες εἰς πάντα εἰδήμονα, ἂν κατῴρωνε νὰ εὕρῃ αὐτάς, παρῆχον ἄφθονον ὕλικόν πρὸς παντοίας ἐρεῦνας.

Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα οὐδαμῶς θὰ ἦτο παράδοξον, ἂν ἐν τῇ λογοτεχνικῇ παραδόσει, οἷα εἰς ἡμᾶς περιῆλθεν, εὐρίσκοντο τοιαῦται ἐπιστολαί ἢ περικοπαὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ὑπάρχουσι περιστάσεις τινὲς κινεῖσαι τὴν ὑποψίαν, καὶ αἱ περιστάσεις αὗται ἀναφέρονται εἰς αὐτάς ἀκριβῶς τὰς παραδόσεις.

Ἴδιον τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ ῥητορικοῦ τρόπου, ὃν ἀνέπτυξεν ἡ ἱστοριογραφία ἰδίως ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἰσοκράτους, εἶνε ὅτι, ἵνα καταστήσωσι τὴν ἱστορικὴν ἀφήγησιν ἐμψυχοτέραν καὶ ἀναδείξωσι μᾶλλον τὴν ἀτομικότητα τῶν ὁρώντων προσώπων, συνέταττον οἱ ἱστορικοὶ κατ' ἀναλογίαν τῆς ὑπηρεσιακῆς καὶ πολιτικῆς ἐπικοινωνίας ἐπιστολὰς καὶ παρενέβαλλον αὐτάς εἰς τὴν συγγραφὴν. Ἐλέχθη ἤδη ἐν παρόδῳ ὅτι ὡς παράδειγμα τούτου δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι τὰ εἰς τὸν Κλείταρχον ἀναγόμενα συγγράμματα, καὶ ἰδίως ὁ Κούρτιος· μέχρι ποίας δὲ ἐπὶ τέλους ἀπειροκαλίας δύναται νὰ προβῇ ὁ ἐπιτετηδευμένος οὗτος τρόπος, φαίνεται ἐκ τοῦ Ψευδοκαλλισθέους καὶ τῶν ἐπεξεργασιῶν αὐτοῦ.

Ἐτερος λόγος νοθείας ἐξάγεται ἐκ τῆς γνωστῆς μαρτυρίας τοῦ Γαληνοῦ (Περὶ φύσεως ἀνθρ. Α', 42, Τόμ. XV σ. 405 ἐκδ. Kühn) ὅτι ἀφ' οὗ οἱ Λαγίδαι καὶ Ἀτταλικοὶ βασιλεῖς ἱδρυσαν τὰς βιβλιοθήκας, πολλὰ συγγράμματα ἐνοθεύθησαν καὶ εἰς πώλησιν προσεφέροντο. Ὅτι δὲ μεταξὺ τούτων τῶν νοθευμάτων ὑπῆρχον καὶ διάφοροι ἐπιστολαὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ συλλογαὶ ἐπιστολῶν, θεωρεῖται δικαίως ὡς ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας.

Τρίτον εἶδος νόθων πλασμάτων ἦσαν τὰ γυμνάσματα τῶν σχολῶν, ἐν αἷς μεταξὺ ἄλλων ἐδιδάσκοντο καὶ « πῶς δεῖ ἐπιστέλλειν » (Δημήτριος περὶ ἐρμηνείας, 223, τόμ. III, σ. 340 ἐκδ. Spengel) καὶ ἤσκουντο περὶ τοῦτο. Μετὰ τοῦ θέματος ἐδίδοντο καὶ αἱ περιστάσεις, ἐν αἷς ὑπετίθετο γραφομένη ἡ ἐπιστολή, αὗται δὲ ἐγίνοντο ἀφορμὴ τοῦ νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς αὐτὴν ἱστορικὰ γεγονότα σύμφωνα πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν· ἀλλὰ ταῦτα ἐχρησίμευον μόνον ὡς καλλώπισμα ἢ θέμα τῆς δῆθεν ἐπιστολῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν λεγομένων τοῦ Αἰσχίνου, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Διογένης τοῦ Σινωπέως.

Ἐκ τοῦ καθόλου τούτου χαρακτηρισμοῦ τῆς ἐπιστολογραφικῆς παραδόσεως, ἣν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν χάριν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου — τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς τῶν Διαδόχων καὶ Ἐπιγόνων — ἐξάγονται οἱ κανόνες καθ' οὓς πρέπει νὰ κρίνωμεν αὐτήν.

Γνήσια εἶνε ὅχι μόνον αἱ ὑπὸ συγχρόνων ρητόρων ἀναφερόμεναι ἢ ἐν ἐπισήμοις ἐπιγραφαῖς διασωθεῖσαι, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγράμμασι ἀναγεγραμμένων δύνανται νὰ ὑπάρχωσι βεβαίως γνήσια, ἐξαρτᾶται δὲ ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐξέτασεως μιᾶς ἐκάστης ἢ ἀπόδειξις περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἢ μὴ.

Ὅταν ὁ Ἀρρίανος διακρίνη τόσον ρητῶς τὴν ὑποπτον παράδοσιν — περὶ ἧς λέγει « ὡς λεγόμενα μόνον ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου ἀνεγγραφα » — ἀπὸ τῶν ὅσα παραλαμβάνει ἐκ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου, ἔχομεν πάντα λόγον νὰ εἰκόσωμεν, ὅτι αἱ ὀλίγαι ἐπι-

στολαί, ἃς μνημονεύει ὄχι ὡς λεγόμενα, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γνήσια. Εἶνε δὲ αἱ ἐξῆς:

1. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου (Α', 10, 4) πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, δι' ἧς ἀπαιτεῖ τὴν ἔκδοσιν «τῶν ἀμφὶ Δημοσθένην καὶ Λυκοῦργον»· ἐκτὸς δὲ τούτων ἐξήτει καὶ ἄλλους ἐπτὰ πολιτευομένους. Ὅτι δὲ ὑπὸ ἄλλων ἄλλα ὀνόματα ἀναφέρονται, καὶ ὅτι ὁ Πλούταρχος κατὰ τοὺς πλείστους καὶ ἀρίστους ἱστορικοὺς ὁκτῶ μόνον ὀνομάζει (Πλουτάρχου Δημοσθ. ΚΓ') οὐδὲν ἀποδεικνύει ἀπέναντι τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀρρίανου καὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστολῆς, εἰς ἣν ἀναφέρεται.

2. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἐν Ἰσῶ μάχην (Β', 14, 2 — 3) καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀπόκρισις εἰς αὐτὴν (Β', 14, 4 — 9). Καὶ αἱ ἐκ τοῦ Κλειτάρχου καταγόμεναι ἀφηγήσεις ἀναγράφουσιν ἐν τῷ αὐτῷ περίπῳ χωρίῳ ἐπιστολὴν καὶ ἀπόκρισιν, ἀλλ' οὕτω συντεταγμένας ὥστε ὑπολείπεται ὕλη καὶ πρὸς δευτέραν καὶ τρίτην ἐπιστολὴν καὶ ἀπόκρισιν, ἐν ᾗ παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ἀντὶ δευτέρας ἐπιστολῆς ἀκολουθεῖ προφορικὴ ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Δαρείου, ἧς ἡ ἔννοια εἶνε νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ μέγας βασιλεὺς πρὸς αὐτὸν («ἐκέλευέ τε αὐτὸν ἔκειν κτλ.»). Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τῶν παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ἐπιστολῶν συνηγορεῖ τὸ ὅτι ὁ μὲν Δαρεῖος ἀποκαλεῖ τὸν προκατόχον αὐτοῦ βασιλέα Ἀρταξέρξην, ἡ δὲ ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὠχρον καὶ ὅτι ἐν αὐταῖς ὑπάρχουσιν τινες μερικότητες ἀναφερόμεναι εἰς τὴν λύσιν τῆς εἰρήνης, ἣν ἐκάτερος ἀποδίδει εἰς τὸν ἕτερον, καὶ ἡ μομφὴ ὅτι οἱ Πέρσαι ἐκόμπασαν ὡς συνεργήσαντες εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου («ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσαντε»), ἐν δημοσίαις δηλονότι ἐπιστολαῖς ἢ διαγγέλμασιν.

3. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Κλεομένην τὸν Ναυκρατίτην, διοικητὴν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀραβίας (Γ', 5, 4), ἣν ἔγραψε λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν τιμῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἡφαιστιώγος διατακτέων (Ζ', 23, 6). Ἡ σχέσις τῆς ἐπιστολῆς ταύτης

πρὸς τὰ πράγματα τῆς Αἰγύπτου ἐξηγοῦσι τὴν ἀναγραφὴν αὐτῆς ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἐν ταύτῃ ἐγγυῶνται περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῆς.

Ὡς ἀμφιβόλους ἀναφέρει ὁ Ἀρρίανος ἄλλας δύο ἐπιστολάς, τὴν τοῦ Παρμενίωνος, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθένησεν ἐν Ταρσῷ μετὰ τὸ λουτρόν, δι' ἧς προετρέπετο νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τοῦ ἱατροῦ Φιλίππου (Β', 4, 7), κατὰ τὸν Ἀριστόβουλον, καὶ τὴν λεγομένην τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀνακαλύψεων (Γ' 1, 4)· καὶ τέλος ἐπιστολὰς λεγομένας τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος πλήρεις ἀμοιβαίων αἰτιάσεων (Ζ', 12, 5).

Ἀδισταχτως νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γνησίας ἄλλας ἐπιστολάς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφερομένας ὑπὸ συγγραφέων ἐγνωσμένης ἀξιοπιστίας. Εἶνε τὴν σήμερον βέβαιον ὅτι Ἰερώνυμος ὁ Καρδιανὸς εἰργάσθη ἐπιμελῶς καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀρίστην ὕλην, ὡσαύτως καὶ ὅτι ὁ Διόδωρος ἐξ αὐτοῦ ἐπέτεμε τὴν ἱστορίαν τῶν Διαδόχων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Διόδωρος (ΙΗ', 8) ἀναγράφει αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς φυγάδας τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς ὑπὸ τοῦ Νικάνορος ἀναγνωσθείσης κατὰ τὴν 114 Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν, δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε τυπικοὶ οὔτε ὕλικοι λόγοι, ὥστε ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου (Α', 14) λεγόμενον ἐπιτάγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου οὕτως ἦτο συντεταγμένον, ἂν καὶ πλὴν τούτου θὰ ἐξεδόθησαν ἰδιαιτέραι διατάξεις πρὸς ἐκάστην τῶν πόλεων, σκοποῦσα, τὴν ἐκτέλεσιν ἐκείνου τοῦ ἐπιτάγματος, οἷον εἰς τὴν Κάλυμναν (Corp. Insc. graec. II, n° 2671), πρὸς τὴν Μιτυλήνην Corp. I. gr. II, n° 2166 «περὶ τῶν διαλύσεων»), πρὸς τὴν Χίον (Φωτίου Βιβλ. κώδ. 179, σ. 203 περὶ τοῦ Θεοπόμπου). Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰ «διαγράμματα», οἷον εἶνε τὸ βεβαίως γνήσιον διάγραμμα τοῦ Πολυσπέρχοντος πρὸς τοὺς Ἕλληνας (Διοδώρου ΙΗ', 56). Καὶ ὁ Ἀρρίανος δὲ ἡρύσθη τὰ δέκα βιβλία τῆς «μετ' Ἀλέξανδρον» ἱστορίας αὐτοῦ, ἥτις ἐξιστόρει μόνον τὰ

μέχρι τοῦ 321, ἐκ τοῦ Ἱερωνύμου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φώτιος ἐν τῇ ἐπιτομῇ ταύτης τῆς συγγραφῆς παραθέτει συλληφθείσας ἐπιστολὰς τοῦ Δημάδου πρὸς τὸν Περδίκκην (β. 15 ἐξ.), « ἐν οἷς ἔγραψε Περδίκκῃ σῶζειν τοὺς Ἕλληνας κτλ. » ὀφείλει τις ἀδιστάκτως νὰ παραδεχθῇ τὴν γνησιότητα τούτων τῶν ἐγγράφων.

Ἀλλὰ μεταγενεστέρων συγγραφέων αἱ παραθέσεις δὲν παρέχουσι τὴν αὐτὴν ἐγγύησιν. Ὅταν ὁ Πλούταρχος παραπέμπῃ ἐνίοτε εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἂν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν συλλογὴν τινα αὐτῶν (Πλούταρχου Ἀλεξ. ΙΖ' καὶ Ε' « αὐτοῦ Ἀλεξάνδρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς »), δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπῆρχον ἐν αὐταῖς ἀναμῖξ γνήσiai καὶ ὑποβολιμαῖαι· διότι πολλαὶ αὐτῶν ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων τῶν ἐξ αὐτῶν ἀναφερομένων εἶνε ἀπρόσβλητοι, οἷον ἡ περὶ τῶν τραυμάτων, ὅσα ἔλαβεν ἐν Ἰσσοῦ (Πλουτ. Ἀλεξ. Κ'), ἡ περὶ τῆς διὰ τῆς θαλάσσης πορείας παρὰ τὴν Φάσηλιν (αὐτόθ. ΙΖ'). ἄλλαι δὲ πολὺ ὑποπτοι, οἷον ἡ ἐν κεφ. ΝΕ', ἡ τὸν Ἀριστοτέλην αἰτιωμένη καὶ ἀπειλοῦσα, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ ἐν κεφ. ΜΖ', ἐν ᾗ ἡ νοσταλγία τῶν ἐν Ἰρκανίᾳ στρατιωτῶν καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀποτελεσματικὴ προσλαλίᾳ περιγράφεται διὰ τῶν αὐτῶν περίπου κοσμημάτων, ὡς καὶ παρὰ Κουρτίῳ (VI, 2 16 μέχρι 4, 2) καὶ ἀναγινώσκεται δῆθεν « σχεδὸν αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐν τῇ πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολῇ »· ἰδίως δὲ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν μητέρα (κεφ. ΚΖ') περὶ τῶν « ἀπορρήτων μαντειῶν », ἃς ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν τῷ Ἀμμωνίῳ θεοῦ, αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἐπιστολή, ἣτις εἶνε τοσοῦτον γνωστὴ (quae maxime innotuit) εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, περὶ ἧς περισσοτέρας πληροφορίας παρέχει ὁ Zacher (Pseudo-Kallisthenes, σ. 172).

Εἰδημονέστερος τῶν πραγμάτων καὶ ἐπιμελέστερος εἶνε ὁ Στράβων. Οὗτος τὴν μὲν ἐπιστολὴν τοῦ Κρατέρου πρὸς τὴν ἰδίαν μητέρα περὶ τῆς Ἰνδικῆς (ΙΕ', σ. 702) ἀναφέρει μετὰ τῆς προσηκούσης ὑποφίας (« ἐκδέδοται δέ τις καὶ Κρατέρου ἐπιστολὴ πολ- λά τε ἄλλα παράδοξα φράζουσα καὶ οὐχ ὁμολογοῦσα οὐδενί »· ὅταν

δὲ παραπέμπη ἀνυπόπτως εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεταλλευτοῦ Κράτητος περὶ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαίδος λίμνης (Θ', σ. 407) καὶ τὴν τοῦ μεταλλευτοῦ Γόργου τοῦ Ἰασίου περὶ τοῦ κατὰ τὰ ὄρη τῆς Ἰνδικῆς ὀρυκτοῦ ἄλατος καὶ τῶν μεταλλείων («ὡς ἐδήλωσε Γόργος» ΙΕ', σ. 700), φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς πρὸς ἀμφιβολίαν λόγος. Ἡ δὲ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος «ἐπέστειλεν ἐγκαλῶν» πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῶν πειρατῶν τῶν Τυρρηνῶν, οὔτινες ἦσαν ὑπήκοοι αὐτῶν, δὲν εἶνε ἴσως τόσον ἄτοπος, ὅσον συνήθως ὑπολαμβάνεται ἔνεκα τοῦ Ἀρρίανου (Ζ', 15).

Δὲν ἐξετάζομεν ἐνταῦθα, ἂν ἐν τισὶ παραπομπαῖς μεταγενεστέρων λιξικογράφων εἶνε δυνατόν ν' ἀναγνωρισθῶσι τινὰ γνήσια μαρτύρια. Ὁ Ἡσύχιος ἐν λ. σκοῖδος: «ἡ λέξις κεῖται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Ἀλεξάνδρου» τὴν αὐτὴν λέξιν ἀναγράφει ὁ Πολυδεύκης (Ζ', 16) χωρὶς νὰ δηλώσῃ τὴν πηγὴν, μετὰ δὲ ὅπως διαφόρων σημασιῶν, καὶ ζητεῖται ἂν ἴσως ἡ κοινὴ βεβαίως ἀμφοτέρων πηγὴ δύναται ν' ἀναχθῇ πέραν τοῦ Διδύμου μέχρι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναγράφει προσέτι ὁ Ἡσύχιος ἐν λ. καὶ τὸ Ἀραπανοί, Τητικά, ταγανόχαι (;) ὁ δὲ Πολυδεύκης (Ζ', 28) ἔκ τινος ἐπιστολῆς τῆς Ὀλυμπιάδος τὸ ἐριουργεῖον.

Εἶνε ἐκτὸς τοῦ προκειμένου τῆς παρούσης συνοπτικῆς πραγματείας νὰ μνημονεύσωμεν πάσας τὰς παραπομπὰς εἰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν συγχρόνων. Εὐρίσκει τις τὰ χωρία ταῦτα συνειλεγμένα ὑπὸ τοῦ Westermann *De epistolarum scriptoribus graecis commentt.* 6—8.

[Μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἀκριβείας καὶ ὀρθῆς κρίσεως ἔγραψε νεωστὶ περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ἡμέτερος Ἀλέξ. Μ. Ζουμετίκος: *De Alexandri Olympiadisque epistolazum fontibus et reliquiis*, Berolini, 1894 Σ. Μ.]

Ε'. Τέλος οἱ λόγοι. Δὲν ἐννοῶ τοὺς τῶν συγχρόνων ἀττικῶν ρητόρων, ἂν καὶ μετὰξὺ τούτων ὑπάρχουσι πλάστοι (οἷον ὁ ὑπὲρ

τῆς δωδεκαετίας τοῦ Δημάδου) ψευδεπίγραφοι (οἷον τοῦ Δημοσθένους ὁ Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον συνθηκῶν) καὶ ἄλλοι (οἷον οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν δίκην τὴν κατὰ Κτησιφῶνος ἢ περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρημάτων), οἵτινες ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν γεννῶσι ζητήματα εἰς τὴν περὶ τῶν πραγμάτων κριτικὴν. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν λόγων, οἵτινες — παραλειπομένου τοῦ Ψευδοκαλλισθένους καὶ τῶν ἐπεξεργασιῶν αὐτοῦ — ἐσώθησαν παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ, Κουρτίῳ, Διοδώρῳ, Ἰουστίνῳ κ.ἄ. ἢ ὁλόκληροι ἢ ἐν περιληπτικῇ ἀναλύσει.

Ὅτι οἱ λόγοι οἱ παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις τῆς Κλείταρχείου παραδόσεως εἶνε ἐλεύθερα συνθέματα, δύναται τις ἀδιστάκτως νὰ παραδεχθῇ· ἐνίοτε μάλιστα καταφαίνεται καὶ νῦν ἔτι ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Κλείταρχος διευθέτει τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε νὰ δύναται νὰ παρεμβάλλῃ λόγους ἐπιδεικτικούς· ἐννοεῖται δὲ οἷκοθεν ὅτι οἱ ἐπεξεργαζόμενοι αὐτὴν ἐπειρῶντο ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ νὰ ἐπιδείξωσι καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν τέχνην. Ὁ λόγος, ὃν ποτε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Χαρίδημος εἶπε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρὸ τῆς ἐν Ἰσπῷ μάχης κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 30) περιέχει ἀπόψεις ὅλως διαφόρους τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν παρὰ Κουρτίῳ (III, 2 10) ἀναγινωσκομένων· ὥστε ὁ Ἕλλην συγγραφεὺς, ὃν ὁ Κούρτιος ἐλευθέρως μεταφράζει λατινιστί, ὅσον καὶ ἂν ἀκολουθεῖ τὸν Κλείταρχον καθόλου, κατὰ ταύτην ὅμως τὴν περίπτωσιν ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸ πνεῦμά του. Τὸ αὐτὸ θὰ ἔπραξε καὶ ὁ Κούρτιος, ἀντιγράφων τὸ πρότυπόν του. Λέγει μὲν (VII, 8), ἀφ' οὗ παρέθεσε τὴν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως λόγον τῶν Σκυθῶν πρέσβεων, *si quae locutos esse apud regem memoriae proditum est, abhorrent forsitan a moribus nostris et tempora et ingenia cultiora sortitis; sed ut possit oratio eorum sperni, tamen fides nostra non debet, quare utcumque sunt tradita incorrupta perferemus*· ἀλλὰ δηλοῖ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἀλλաχοῦ (VI, 11, 12) *Rex Cratero accessito et sermone habito, cujus summa non addita est*. Παραλαμβάνει λοιπὸν ἐκ τοῦ προτύπου αὐτοῦ

μόνον τὴν summa, καὶ ταύτην ἐπεξεργάζεται κατ' ἴδιον τρόπον. Δυστυχῶς λείπουσιν ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Κουρτίου ἐκεῖνα τὰ φύλλα, ἐν οἷς ἱστορεῖτο τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. Παρὰ δὲ τῷ Ἰουστίνῳ (XI, 15, 6) δὲν εἶχεν ἔτι ἀποθάνῃ ἐκ τῶν τραυμάτων, ὅτε κατέλαβεν αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος, διὸ καὶ ἀποτείνει πρὸς αὐτὸν δι' ἐρμηνέως λόγον περιπαθῇ, συνιστῶν εἰς αὐτὸν τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά, καὶ ἀναθέτων αὐτῷ τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων. Ὁ δὲ Διόδωρος (IZ', 73) λέγει ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἤδη ἀποθάνῃ, ὅτε κατέληφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου· «ὥς δὲ ἔνιοι γεγράφασιν, ἔμπνουν ἔτι καταλαβὼν τοῖς μὲν ἀτυχήμασιν αὐτοῦ συνήλγησε, παρὰ κληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Δαρείου μετελθεῖν τὸν φόνον καὶ καθομολογήσας ἐδίωξε τὸν Βῆσσον». Τοῦτο δὲ εἶνε σχεδὸν τὸ περιεχόμενον τοῦ παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ λόγου. Γνωρίζων τις τὸν τρόπον τοῦ Κλειτάρχου, καθ' ὃν τὰ πάντα ἀφηγεῖται μετὰ βεβαιότητος καὶ τόσον σαφῶς, ὥς ἂν ἦτο πανταχοῦ αὐτόπτης μάρτυς, δύναται νὰ εἰκάσῃ, ὅτι δὲν παρέθεσε δύο παραδόσεις ἐκ παραλλήλου. Τότε δὲ εἶνε πιθανὸν ὅτι ὁ Διόδωρος ἐνταῦθα τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ δὲν μετεχειρίσθη, ὥς ὁ Τρῳγος Πομπήιος, τὸν Κλειτάρχον, ἀλλ' ἐπεξεργασίαν τινὰ τοῦ Κλειτάρχου, ἣτις ἐν παρόδῳ ἐμνημόνευε καὶ ἄλλην ἀπῆχουσαν διήγησιν. Ἐκ τούτου εἶνε εὐεξήγητος καὶ ἡ μεταξὺ Διοδώρου καὶ Ἰουστίνου διαφορὰ ἐν τῇ ἐξιστορήσει τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ μὲν Ἰουστίνος (XII, 14, 1) λέγει θετικῶς *Auctor insidiarum Antipater fuit*, μεθ' ὃ ἔπεται ἡ διήγησις ὅτι ἔπεμψε μετὰ τοῦ δηλητηρίου τὸν υἱὸν Ἰόλλαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ὁ δὲ Διόδωρος (IZ', 117) τοῦναντίον ἱστορεῖ ὅτι ἡ νόσος ἐπήνεγκε τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως· «ἐπεὶ δὲ τινες τῶν συγγραφέων περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως τούτου διαπερωνήκασιν, ἀποφαινόμενοι διὰ φαρμάκου θανάσιμου γεγονέναι τὸν θάνατον»· ἔπειτα ἐπιφέρει τὴν περὶ τοῦ Ἰόλλα ἱστορίαν καὶ τελευτῶν λέγει «μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν πλείστον ἰσχύσαντος τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ μετὰ ταῦτα Κασσάνδρου τοῦ υἱοῦ διαδεξαμένου τὴν βασιλείαν, πολλοὺς συγ-

γραφεῖς μὴ τολμᾶν γράψαι περὶ φαρμακείας». Ἡ φράσις αὕτη εἶνε ἔτι ἐκφραστικωτέρα, ὅταν παραβληθῇ πρὸς τὴν παρὰ Κουρτίῳ (X, 10, 14) ἀμφιλογίαν «veneno necatum esse credidere plerique, filium Antipatri inter ministros etc. . . haec utrumque sunt credita, eorum, quos rumor adperserat, mox potentia extinxit: regnum enim Macedoniae Antipater et Graeciam quoque invasit (Πρβλ. Διοδώρον ΙΖ', 23 «ἐνιοὶ δὲ λέγουσιν» ΙΖ', 65 «ὥς μὲν ἐνιοὶ γεγράφασι»).

Ἀρμοδίαν μετέθεσαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀρρίανου ἀποτελοῦσι τὰ παρὰ τὴν Ὑφασιν συμβάντα καὶ τὰ ὑπὸ τούτου τε καὶ ἄλλων ιστορούμενα. Τὰ παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ (XII, 8, 14 ἐξ.) ἐν εἰ-
δει καθολικῶν παραπόνων παριστανόμενα παρὰ τῷ Διοδώρῳ εἶνε σχεδὸν πάντῃ ἀναλελυμένα εἰς διήγησιν. Ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ μὲν τῷ Διοδώρῳ μνημονεύεται συνοπτικῶς «συνῆγε πάντας εἰς ἐκκλησίαν, διελθὼν δὲ λόγον πεφροντισμένον περὶ τῆς εἰς Γανδαρίδας στρατείας κτλ.»· παρὰ δὲ Ἰουστίνῳ ὅλως λείπει. Καὶ τούτων μὲν ἀμφοτέρων ἡ πρόσθεσις ἢ μᾶλλον ἡ βᾶσις αὐτῶν σαφηνίζεται ἐκ τῶν παρὰ Κουρτίῳ (IX, 11, 10 ἐξ.). Ὁ δὲ Κούρτιος πάλιν συμπληροῦται ἰδίως κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τούτων τῶν γεγονότων ἐκ τοῦ Διοδώρου. Μετὰ τὴν συνάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Σωπεύθους ἔπεται:

Παρὰ Διοδώρῳ ΙΖ', 93 2.

Αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Φηγέως δυναστείαν ἐμβαλὼν καὶ τῶν ἐγχωρίων ἀσμένως τὴν τῶν Μακεδόνων παρουσίαν προσδεξαμένων, καὶ τοῦ Φηγέως μετὰ δώρων πολλῶν ἀπαντήσαντος, τὴν τε βασιλείαν ἔχειν συνεχώρησε καὶ ξενισθεὶς μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ δύο ἡμέρας λαμπρῶς ἐπὶ τὸν Ὑπανιν ποταμὸν προῆγεν, οὗ τὸ μὲν πλάτος ἦν σταδίων ἑπτὰ, τὸ βάθος ἔξ ὀργυιῶν, τὸ δὲ ῥεῦμα σφοδρὸν καὶ δυσδιάβατον.

Παρὰ Κουρτίῳ ΙΧ', 1, 36

Phegeus erat gentis proximae rex; qui popularibus suis colere agros, ut adsueverant, jussis Alexandro cum donis occurrit, nihil quod imperaret detrectans.

Biduum apud eum subsistit rex, tertio die amnem superare decreverat transitu difficilem non spatio solum aquarum, sed etiam saxis impeditum.

δρος
παρὰ
Γαγ
Ξανδ
διστά
παρὰ
ὁ δὲ
λεξάν
οὔτε
τραπ
γυνα
2, 1
mili
ται
δὲν
των,
λωσι
bo
λά
τὸν λ
φθεί
altio
tra
perfe
tia
quia
vimu
κτλ.
δὲ το
ξάνθ
Παρά

Ἀμφότεροι ἔπειτα οἱ συγγραφεῖς διηγοῦνται, πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ζητεῖ πληροφορίας πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ Φηγέως, εἶτα δὲ παρὰ τοῦ Πώρου περὶ τοῦ Γάγγου, τῆς χώρας τῶν Πρασίων καὶ Γαγγαριδῶν καὶ τοῦ αὐτόθι βασιλέως—ὃν ὁ μὲν Διόδωρος ὀνομάζει Ξανδράκην, ὁ δὲ Κούρτιος Agrames—καὶ πῶς ἀναλογίζεται καὶ διστάζει. Μετὰ ταῦτα ἔπονται ὅσα ὁ μὲν Ἰουστίνος ἀναγράφει ὡς παράπονα τοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ Διόδωρος ὡς σκέψεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ Κουρτιος ὡς διαμάχην τῆς ταλαντευομένης θελήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀλιγώτερον διεξοδικῶς ἢ ὁ Διόδωρος χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ οὔτε τὰς ὑποσχέσεις τῆς Πυθίας καὶ τοῦ Ἀμμωνος οὔτε τὴν ἐπιτραπείαν λαφυραγωγίαν τῶν στρατιωτῶν ἢ τὰ δῶρα τὰ πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία αὐτῶν. Ὁ Κούρτιος τελευτῶν λέγει (IX, 2, 12) *vicit ergo cupido rationem et ad contionem vocatis militibus ad hunc maxime modum disseruit*. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ θαυμάσιος παραινετικὸς λόγος τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐδὲν φέρει ἀποτέλεσμα. Προσπαθεῖ νὰ κινήσῃ τὴν φιλοτιμίαν των, λέγων ὅτι δύνανται νὰ ἐπιστρέψωσι μόνοι, ἂν δὲν θέλωσι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν· *solus quoque ire perseverabo . . ite reduces domos, ite deserto rege ovantes*. Ἀλλὰ καὶ τότε μένουσιν ἄναυδοι καὶ περίλυποι· τότε λαμβάνει τὸν λόγον ὁ Κοῖνος, ἵνα ἀποκρούσῃ τὰς πρὸς τὸν στρατὸν ἐπιρροφθείσας μομφάς· *digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro; virtus tua semper in incremento erit, nostra vis jam in fine est; intueri corpora exsanguia, tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putria; jam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt; vestem Persicam induimus, quia domestica subvehi non potest, in externum degeneravimus cultum; quoto cuique lorica est? quis equum habet* κτλ. Ἀναλογα τούτων εἶνε τὰ παρὰ Διοδώρῳ (IZ', 94) «ὁρῶν δὲ τοὺς στρατιώτας κτλ.» καὶ «τῶν δὲ ὅπλων τὰ πλεῖστα κατεξάνθαι καὶ τὸν μὲν Ἑλληνικὸν ἱματισμὸν ἐκλελοιπέναι κτλ.» Παρὰ δὲ τῷ Ἰουστίνῳ παραπονοῦνται καὶ παρακαλοῦσιν οἱ στρα-

τιῶται ὡς ἐξῆς (XII, 8) ostendere alius canitiem, alius vulnera, alius aetate consumpta corpora etc.

Παρά δὲ τῷ Ἀρρίανῳ καθόλου μόνον ἔχουσιν οὕτω τὰ πράγματα· διότι παρ' αὐτῷ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ μετὰ τὰς πληροφορίες, ὅσας ἔλαβε περὶ τῶν πέραν τοῦ Ὑφάσιος χωρῶν, ἔχει τὸν σκοπὸν καὶ αὐτὰς νὰ ὑποτάξῃ· ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἀπέκαμον ἤδη πολέμου·ντες. Ἐγίνοντο δὲ συναθροίσεις ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τινὲς μὲν, οἱ ἐπιεικέστεροι, ᾤκτιρον τὴν τύχην, ἄλλοι δὲ διετείνοντο ὅτι δὲν θὰ ἠκολούθουν οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἤγεῖτο. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα μὴ ἐπιταθῇ ἡ ἀθυμία καὶ ἡ ταραχή, συνεχάλεσεν ὅχι τὸν στρατόν, ἀλλὰ τοὺς ἀρχηγούς, «τοὺς ἡγεμόνας τῶν τάξεων», οὓς «ὦ ἄνδρες Μακεδόνες τε καὶ σύμμαχοι» προσαγορεύει. Τὸ δὲ περιεχόμενον τοῦ λόγου του (E', 25, 3—26, 8) εἶνε ὅτι θέλει μετ' αὐτῶν νὰ συσχεφθῇ, ἂν πρέπει νὰ προχωρήσωσιν ἢ νὰ ἐπιστρέψωσιν, («ὥς εἰ πείσας ἄγειν τοῦ πρόσω, ἢ πεισθεὶς ὀπίσω ἀποστρέφεσθαι»). Ἐπειτα ἔρχεται ἡ ἀντίρρῃσις τοῦ στρατηγοῦ Κοίνου (E', 27, 2—9), ὅστις ἐπικαλούμενος τοὺς λόγους τοῦ βασιλέως «οὐ κατὰ πρόσταγμα βούλεσθαι ἐξηγεῖσθαι, ἀλλὰ πείσας μὲν ἄξιον, πεισθεὶς δὲ οὐ βιάσεσθαι», ἀντιτάσσει εἰς τοὺς τολμηροὺς καὶ ὑψηλόφρονας πολιτικούς λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν περιγραφὴν τῆς κοπώσεως καὶ ἀθυμίας τοῦ στρατοῦ, καὶ συνιστᾷ εἰς τὸν βασιλέα μετριοπάθειαν ἐν τῇ εὐτυχίᾳ. Δυσταρεστηθεὶς διὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν παρήγαγεν, ὁ βασιλεὺς διέλυσε τὸν σύλλογον, τὴν δ' ἐπιούσαν συνεχάλεσεν αὐτοὺς πάλιν, ὅπως δηλώσῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι ἕκαστος εἶνε ἐλεύθερος νὰ ἐπιστρέψῃ· αὐτὸς δὲ θὰ εὖρῃ ἀνθρώπους προθύμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν· ἔπειτα δὲ διαμένει μέχρι τρίτης ἡμέρας ἐν τῇ σκηνῇ, οὐδένα δεχόμενος οὐδὲ τοὺς οἰκειοτάτους, ἐλπίζων ὅτι ἡ ὀργὴ αὐτοῦ ἤθελε μετατρέψῃ τὴν γνώμην τοῦ στρατοῦ· ἀλλὰ ματαίως. Διατάττει νὰ θυσιάσωσιν, ἂν πρέπει νὰ προχωρήσωσι, καὶ τὰ ἱερὰ δὲν εἶνε καλὰ· τοῦτο δὲ λαβὼν πρόφασιν, διατάττει τὴν ἐπιστροφὴν.

Εἶνε πρόδηλον ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἀρρίανου καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶνε ἀπλούστεροι καὶ πρὸς τὰ πράγματα συμφωνότεροι τῶν παρὰ τοῖς κλειταρχείοις ἱστορικοῖς. Ζητεῖται μόνον ἂν τοὺς λόγους συνέταξεν αὐτὸς ἢ παρέλαβεν ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, καὶ ἂν ὁ Πτολεμαῖος συνέθεσεν αὐτοὺς ἐλευθέρως ἢ ἐπανέλαβεν ἐν αὐτοῖς ἐπεξεργασθεῖς μόνον ὅσα εἶχε καθ' ἑαυτὸν σημειώσῃ, φέρ' εἰπεῖν ἐν τοῖς ἡμερολογίοις αὐτοῦ, περὶ τῶν σπουδαίων ἐκείνων γεγονότων.

Ὁ Ἀλέξανδρος λέγει παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ὅτι σκοπεῖ νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ καταπλεύσῃ τὸν Γάγγην, θὰ καταδειχθῇ δὲ ὅτι ἡ θάλασσα, εἰς ἣν εἰσβάλλει ὁ ποταμός, συνδέεται μετὰ τῆς Ὑρκανικῆς, διότι πᾶσα ἡ γῆ περιρρέεται ὑπὸ τοῦ ὠκεανοῦ· ὅτι θέλει ἀποδείξῃ εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς συμμάχους, ὅτι καὶ ἡ περσικὴ θάλασσα συνδέεται πρὸς τὴν Ἰνδικήν, θὰ περιπλεύσῃ τὴν Λιβύην μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ἀπὸ τούτων τῶν στηλῶν τὸ κράτος αὐτοῦ θὰ περιλάβῃ πᾶσαν τὴν ἐν τῷ μεταξύ κειμένην Λιβύην καὶ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν, καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ θὰ εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεθειμένα ὅρια τῆς γῆς. Αἱ δηλώσεις αὗται προκαλοῦσι πολλὰς ὑποφίας.

Ὁ αὐτὸς Ἀρρίανος ἐν τοῖς ἐξῆς (Ζ', 1) ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιστρέψας διὰ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας εἰς τὴν Περσέπολιν, ἐπεθύμησε νὰ ἐρευνήσῃ καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος καὶ τὴν περὶ ἐκείνας θάλασσαν. Κατ' ἄλλους ὅμως («οἱ δὲ καὶ τὰδε ἀνέγραψαν») εἶχε τὸν σκοπὸν νὰ περιπλεύσῃ καὶ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀραβίας, τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Λιβύην μέχρι Γαδείρων καὶ τῆς μεσογείου θαλάσσης κτλ. Ἐκεῖθεν δὲ τινὲς μὲν λέγουσι («ἐνθεν δὲ οἱ μὲν λέγουσιν») ὅτι ἐσκόπει νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Πόντον καὶ νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἄλλοι δὲ ὅτι ἐμελέτα νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰαπυγίαν ἄκραν καὶ νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. «Ἐγὼ δέ,» προσθέτει ὁ Ἀρρίανος, «ὅποια ἦν Ἀλεξάνδρου τὰ ἐνθυμήματα οὔτε ἔχω ἀτρεχῶς ξυμβαλεῖν οὔτε μέλει ἔμοιγε εἰκάζειν». Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν διέκρινεν ἀκριβῶς ὅσα ἐκ τῶν καλῶν αὐτοῦ πηγῶν κατέχει ἀπὸ

τῶν εἰδήσεων, ὅσας ὡς « λεγόμενα μόνον » θεωρεῖ. Ἀλλὰ περὶ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς ὁ Ἀλέξανδρος ὁμιλεῖ παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ ἤδη ἐν τῷ λόγῳ ἐκείνῳ τῷ παρὰ τὸν Ὑφασιν μετὰ πάσης θετικότητος. Ἐὰν δὲ ὁ Ἀρρίανος παρέλαβε τὸν λόγον ἐκείνον ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, τὸ σχέδιον τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς εἶχε τὴν ἐγγύησιν τοῦ Πτολεμαίου, καὶ δὲν ἐδύνατο κατόπιν νὰ κατατάξῃ αὐτὸ εἰς τὰς ἐπιβολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἐν Περσεπόλει, καὶ εἰς τοὺς πόλους αὐτοῦ, οὓς ἀναφέρει « ὡς λεγόμενα μόνον ». Ἀλλ' ἂν οὐ ἀπαριθμῶν τὰ ἐν Περσεπόλει βουλευματα περιλαμβάνει καὶ τὸν περίπλου τῆς Ἀφρικῆς καὶ διὰ τοῦ « οἱ δὲ ἀνέγραψαν » θεωρεῖ αὐτὸν ὡς μὴ ἔχοντα τὴν ἐγγύησιν τῶν ἀσφαλῶν πηγῶν καὶ ἀμφισβητήσιμον, δὲν παρέλαβε τὸν παρὰ τὸν Ὑφασιν λόγον τοῦ ἐκ τοῦ Πτολεμαίου ἢ Ἀριστοδοῦλου, ἀλλ' ἢ ἐξ ἄλλων χειροτέρων πηγῶν ἠρύσθη, ἢ αὐτὸς συνέθεσεν αὐτόν.

Ὁμοίως σκέψεις ἐξεγείρει καὶ ἄλλη τις παρατήρησις ἐν τῷ λόγῳ τῷ παρὰ τὸν Ὑφασιν. Ὁ Ἀρρίανος παριστᾷ τὸν βασιλέα ὑπομιμνήσκοντα καὶ τὰς πράξεις τοῦ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου, οἵτινες οὐχὶ ἀπόνως, καθήμενοι ἐν τῇ πατρίδι, διέπραξαν τὰ μεγάλα ἔργα, καὶ λέγοντα ὅτι οἱ Μακεδόνες προέβησαν πέραν τῆς Νύσης, τοῦ ἐσχάτου ὁρίου τῶν στρατειῶν τοῦ Διονύσου, καὶ κατέκτησαν τὴν Ἄορνον, ἣν ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Τὰ δύο ταῦτα ἐνθυμήματα ἐμνημόνευεν ἡ κλειτάρχειος παράδοσις, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παρὰ Κουρτίῳ εἰρημένων ἐν τῷ ἀναλόγῳ χωρίῳ (IX, 2, 29). . . ne infregeritis in manibus meis palmam qua Herculem Liberumque Patrem, si invidia afuerit, aequabo. Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀρρίανος ἔλαβε τὸν λόγον ἐκείνον ἐκ τοῦ Πτολεμαίου ἢ Ἀριστοδοῦλου, οὗτοι θὰ ἔθεσαν εἰς τὸ στόμα τοῦ βασιλέως πράγματα, ἅτιν' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οὐδόλως ἐπίστευον, ὅπως οὐδ' ὁ Ἀρρίανος (πρὸβλ. Γ'. 28, 2). Οὗτος ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου βιβλίου ἐπικρίνει τὰ ἱστορούμενα περὶ τῶν ἐν Ἰνδικῇ ἡρωικῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου λέγων, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε μὲν νὰ νομίζωνται ἀληθῆ τὰ ὑπὸ τῶν Νυσαίων περὶ τοῦ Διο-

νύσου λεγόμενα («καὶ ἤθελε πιστὰ εἶναι τὰ ὑπὲρ τοῦ Διονύσου τῆς πλάνης μυθεύμενα»), ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι αὐτὸς περὶ πάντων τούτων τῶν μυθευμάτων συμφωνεῖ πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ Ἐρατοσθένους («ὃς λέγει πάντα ὅσα εἰς τὸ θεῖον ἀναφέρεται ἐκ Μακεδόνων πρὸς χάριν τὴν Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ ὑπέρογκον ἐπιφημισθῆναι» Ε', 3. 4). Καὶ ἂν μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ὠμίλει, ὥς ἐν τῇ κλειταρχίῳ παραδόσει, ἐνώπιον συνελεύσεως τῶν στρατιωτῶν, ἐδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἔντεχνον ἐπιχείρημα τοῦ πεπλασμένου λόγου τὸ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς δοξασίας τοῦ πολλοῦ πλήθους· ἀλλ' ἂν οὗ ὁ Ἀρρίανς παριστᾷ αὐτὸν ὁμιλοῦντα πρὸς τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ταξιάρχας, ὥφειλε νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα του ἰσχυροτέρους πειστικούς λόγους, ἰδίως στρατιωτικούς, ὅπως προλάβῃ νὰ ἐξασθενήσῃ τὰς στρατιωτικὰς ἀντιρρήσεις, ὅσας ἐδύναντο ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ· διότι αἱ μὲν περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ Ἀρρίανς παριστᾷ τὸν βασιλέα ἀγορεύοντα, εἶνε πιθαναί, καθ' ὅ ἀπάδουσιν μὲν τῆς κλειταρχείου παραδόσεως, εἰλημμένοι δὲ ἐκ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου· ἐπειδὴ δ' ἔπειτα ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐκφέρει πράγματα οὔτε πρὸς τὰς ὑποκειμένας περιπτώσεις σύμφωνα οὔτε κατὰ τὴν πεφωτισμένην αὐτοῦ γνώμην ὀρθὰ οὔτε ἐκ τῆς κρείττονος παραδόσεως, ἣν ἀκολουθεῖ, παρειλημμένα, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι συντάττων τοῦτον τὸν λόγον μετεχειρίσθη ἐκείνην τὴν παράδοσιν, ἣν ἐθεώρει ὡς ἥκιστα ἀξιόπιστον, ἂν καὶ ἄλλως διεμορφώθῃ εἰς ῥητορικὸν ἀριστοτέχνημα.

Μεταξὺ τῶν οὐκ πολυαρίθμων ὁπωσοῦν λόγων, ὅσους ἔχει ὁ Ἀρρίανς, ὑπάρχουσι δύο, παρέχοντες χρησιμότητά τινα πρὸς τὴν ἡμέτερον σκοπὸν. Ὁ εἷς εἶνε ὁ τῆς ἐν Ἰσσοῦ μάχης (Ἀρρίανου Β', 7, 3). Ὁ Ἀλέξανδρος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἰλάρχας καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν συμμάχων, ἵνα ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς θάρρος, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι αἱ κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, αἱ κατὰ τὸ φαινόμενον τείνουσαι πρὸς εὐστοχον περικύκλωσιν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, εἶνε τούναντίον τοιαῦται, οἷας μάλιστα ἐδύναντο νὰ ἐπιθυμήσωσι, προκαλοῦσαι τοὺς Μακεδόνας εἰς μά-

χην καὶ δὴ ἐπὶ ἐδάφους ἐπιτηδειοτάτου εἰς αὐτούς, κτλ. Ὁ Ἀρρίανος ἐκφέρει τὴν προσλαλίαν ταύτην πλαγίως, ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ «λέγεται» ἐπιφέρει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην καὶ τὸν Ξενοφῶντα καὶ τοὺς Μυρίους, ἐδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ δίκαιον τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ πρὸ τοῦ «λέγεται» παρέλαθεν ἐκ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου, καὶ ὅτι ὁ λόγος ἦτο ἐπίσης πλαγίως ἀναγεγραμμένος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις τότε ἦτο ἐν τῇ ἀμέσῳ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Καὶ ὁ μὲν Ἀρρίανος παριστᾷ τὸν βασιλέα ὁμιλοῦντα τοῦτον τὸν λόγον κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης πρὸς τοὺς συγκεκλημένους ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ· τὴν δ' ἐπιούσαν, πάντων ἤδη παρατεταγμένων, λέγει ὅτι παριππεύων τῇδε κᾶκεῖτε ἀπέτεινεν εἰς τὰ διάφορα σώματα θαρρύντικούς λόγους (B, 10, 2). Ἡ δὲ κλειτάρχειος παράδοσις γνωρίζει μόνον ταύτας τὰς πρὸ τῆς μάχης προσλαλίας, αἵτινες περιέχουσιν ἐν μέρει τὰ αὐτὰ ἐνθυμήματα, ἅτινα καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἀρρίανου ὁ κατὰ τὴν παραμονὴν λεχθεῖς.

Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ εὐρίσκονται παράδοξα πράγματα. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος, παραβάλλων τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν πρὸς τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως, λέγῃ, ὅτι ἐδῶ μὲν εἶνε οἱ ἐμπειροπόλεμοι Μακεδόνες, ἐκεῖ δὲ Μῆσοι καὶ Πέρσαι, καὶ ἐδῶ μὲν Ἕλληνες ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι, ἐκεῖ δὲ Ἕλληνες ἐπὶ μισθῷ καὶ οὐδὲ τούτῳ πολλῶ μαχόμενοι, ἐδῶ μὲν οἱ ἀνδρείοτατοι «βάρβαροι τῆς Εὐρώπης», ἐκεῖ δὲ τὰ ἐκτεθηλυμμένα ἔθνη τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐδῶ μὲν στρατηγὸς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκεῖ δὲ ὁ Δαρεῖος («ἐπὶ δὲ Ἀλέξανδρον ἀντιστρατηγεῖν Δαρεῖω») εἶνε ὀλίγον πιθανόν ὅτι τοσοῦτον ὑπεροπτικὴ γνώμη τοῦ βασιλέως ἐλήφθη ἐκ σημειώσεων, ἃς ἐκράτησεν ὁ Λαγίδης περὶ τῆς πράγματι γενομένης προσλαλίας, τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ἀπίθανος, καθ' ὅσον εὐθὺς μετὰ τοῦτο βεβαιώνει ὁ Ἀρρίανος ὅτι κατὰ τὴν προσλαλίαν ἐκείνην ὀνομαστὶ ἀνακαλῶν τινὰς ἀνδρείους ἀξιωματικούς, ὑπεμύμνησκε τὰς πράξεις αὐτῶν, δι' ἃς εἶχον διακριθῇ καὶ ὅτι τέλος, ἀλλὰ τοῦτο εἶπε κατὰ τρόπον ἀνεπαχθέστατον, οὐδ' αὐτὸς ἀπέφυγε τοὺς κιν-

δύνους («καὶ τὸ αὐτοῦ οὐκ ἀκίνδυνον ἐν ταῖς μάχαις ὡς ἀνεπαχθέστατα ἐπεξήει»).

Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος πράγματι δὲν ὠμίλησεν οὕτως, καὶ ἂν ὁ Ἀρρίανος δι' ἐκείνου τοῦ «λέγεται» ὑποσημαίνει ὅτι μόνον ἡ μνεία τῶν Μυρίων δὲν κατάγεται ἐκ τῶν ἀρίστων ἐκείνων πηγῶν, μήπως τότε ὁ Πτολεμαῖος συνέταξε, πάντως ὅχι πολὺ εὐστόχως, τὸ μεγαλύτερον ἐκεῖνο μέρος τοῦ λόγου οὕτως, ὅπως ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου; διότι ἐν τῇ κλειταρχείῳ παραδόσει ἐκείνη μὲν ἀκριβῶς ἡ μνεία τῶν Μυρίων δὲν εὐρίσκεται, ἀπ' ἐναντίας δὲ τὰ ἀναλογοῦντα πρὸς τὰς ἐκφράσεις τὰς κειμένας ἐν τῷ πρὸ τοῦ λέγεται μέρει τοῦ λόγου τοῦ Ἀρρίανου, οἷον ὅτι «οὐδὲν ὑπολειφθήσεται σφίσιν ἐπὶ τῷδε τῷ ἀγῶνι ὅτι μὴ κρατεῖν τῆς Ἀσίας ξυμπάσης καὶ πέρας τοῖς πολλοῖς πόνοις ἐπιθεῖναι». Πρὸς ταῦτα πρβλ. τὰ τοῦ Ἰουστίνου XI, 9, 5 *Macedones nunc Europae victae admonet, nunc Asiae expeditae . . . caeterum et laborum finem hunc et cumulum gloriae fore* καὶ Κούρτιον III, 10, 4 *Macedones tot bellorum in Europa victores ad subigendam Asiam atque ultima Orientis, non ipsius magis quam suo ductu profecti. . . non Persis modo, etiam omnibus gentibus imposituros jugum; Macedonum provincias Bactra et Indos fore*. . . Ταῦτα εἶνε ῥητορικοὶ διαπλατυσμοὶ τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ιδέας «προσεχὲς τέλος τῶν ταλαιπωριῶν, κυριαρχία ἐπὶ πάσης τῆς Ἀσίας», ιδέαι δηλ. αἵτινες λεγόμεναι μὲν ὑπὸ ἀνωτάτου στρατηγοῦ ἀνδρείων, φιλοτίμων καὶ πειθαρχούντων στρατιωτῶν, φαίνονται ὅχι καὶ πολλοὶ πρόσφοροι, λεγόμεναι δὲ πρὸς συνάθροισιν ἀρχηγούντων ἀξιωματικῶν, εἶνε πολὺ ἄτοποι, καὶ μᾶλλον ἀρμόζουσιν εἰς τὴν κατὰ συνθήκην ῥητορικὴν τῆς σχολῆς.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις περίπτωσις. Ὁ Ἀρρίανος ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ παριστᾷ τὸν βασιλέα ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ, ὅπου ἀντιτάσσει τὴν ἀρετὴν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν πρὸς τὴν ἀνικανότητα τῶν πολεμίων, λέγοντα σὺν τοῖς ἄλ-

λοις καὶ τὰ ἐξῆς « βαρβάρων τε αὖ Θρᾷκας καὶ Παίονας καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ Ἀγριᾶνας τοὺς εὐρωστωτάτους τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην κτλ. » Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Διόδωρος (ΙΖ' 17) ἀναγράφει ἐκ τῆς κλειταρχείου παραδόσεως εἰς τὸν κατάλογον τῶν στρατευμάτων, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ « 5,000 Ὀδρύσας καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς. » Τοὺς Τριβαλλοὺς παραλείπει ὁ Κούρτιος· ἀλλ' Ἰλλυριοὺς καὶ Θρᾷκας ἀναγράφει καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἰουστίνος ἐν τῇ πρὸ τῆς μάχης προσλαλιᾷ τοῦ βασιλέως. Καὶ ὁ μὲν Ἰουστίνος (XI, 9, 4) λέγει *circumvectus suos singulas gentes diversa oratione abloquitur* Illyrios et Thracas opum et divitiarum ostentatione, Graecos veterum bellorum memoria internecivique cum Persis odii accendebat, Macedones autem Europae victae admonet nunc Asiae expeditae etc. Ὁ δὲ Κούρτιος (III, 18, 9) *Illyrios vero et Thracas raptο vivere adsuetos aciem hostium auro purpuraque fulgentem intueri jubebat, praedam non arma gestantem*. Ὁ Κούρτιος (IV, 13, 31) παρατάσσει ἐν τῇ ἐν Γαυγαμήλοις μάχῃ Ἰλλυριοὺς παρὰ τοὺς μισθοφόρους· ὅτε δὲ προσῆλθον νέα στρατεύματα κατὰ τὴν διὰ τῆς Ἀρείας πορείαν λέγει (VI, 7, 35) *tria milia ex Illyrico Antipater miserat*. Ἀλλ' οὐδαμοῦ τοῦ Ἀρρίανου, πλὴν ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ, οὐδεμία γίνεται μνεῖα ἰλλυρικῶν στρατευμάτων· ἐξ ὧσιν δὲ ἀλλαχόθεν γνωρίζομεν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς εἶνε ὀλίγον πιθανὸν ὅτι εἶχε τοιοῦτους ἐν τῇ στρατιᾷ. Ἄν ὁ Ἀρρίανος παρέλαβε τοῦτον τὸν λόγον ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, εἶνε δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τί ὁ αὐτὸς Πτολεμαῖος δὲν θὰ ἐμνημόνευεν ἀλλαχοῦ τοὺς Ἰλλυριοὺς, οὐδὲ τοὺς 3,000, οἵτινες κατὰ τὴν κλειτάρχειον παράδοσιν ἠνώθησαν μετὰ τοῦ ἄλλου στρατεύματος ἐν Ἀρείᾳ· ἔτι δὲ δυσνοητότερον εἶνε, διὰ τί, ἂν ὁ Πτολεμαῖος δὲν ἐδύνατο ν' ἀφήσῃ ἀμνημόνευτον σῶμα ὅχι τόσον εὐάριθμον, ὁ Ἀρρίανος ὁ περὶ τὰς στρατιωτικὰς εἰδήσεις ἐπιμελέστατος τοῦτο ἀκριβῶς τὸ σῶμα ἤθελεν ἐπιμόνως παραλείψῃ. Ἄν δὲ ὁ Ἀρρίανος οὐδαμοῦ παρὰ

τῷ Πτ
καὶ ὁ
τῆς ὕπ
ραπεία
νον νὰ
ἀλλ' ὁ
Μ
τὸν Ἀ
τοὺς Μ
στρατ
τιμῆς
μὲν Δι
ὁ δὲ
ρίζει τ
ανοῦ
bella,
8. 3).
πράγμ
ξάνδρα
δὲ λόγ
τρίβει
κῶν π
τῆς ἀρ
γε ὁ
τὸς τὸ
λάχθ
νηθέντ
Κα
μετὰ τ
νατον
ὁπισθ
πάθους

τῷ Πτολεμαίῳ εὗρεν οἰανδῆποτε τινα μνείαν τῶν Ἰλλυριῶν, τότε καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενος λόγος δὲν ἐπήγαγεν ἐκ ταύτης τῆς ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν μόνης ἀσφαλοῦς πηγῆς. Ἡ δὲ θεωραπεία, καθ' ἣν οἱ Ἰλλυριοὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀρρίανου ἐνδεχόμενον νὰ προῆλθον ἐξ ἀλλοτρίου παρεμβλήματος, εἶνε εὐκολος μὲν ἀλλ' ὑποπτος.

Μίαν ἔτι λέξιν ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ λόγου, ὃν κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Ζ' 9 καὶ 10) εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Ὡπιδί πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ὅτε ἐσκόπει ν' ἀπολύσῃ τοὺς παλαιμάχους τοῦ στρατοῦ καὶ ν' ἀποστείλῃ αὐτοὺς οἴκαδε μετὰ δώρων καὶ πάσης τιμῆς, αὐτοὶ δὲ διὰ θορυβώδους στάσεως ἀντέστησαν. Καὶ ὁ μὲν Διόδωρος (ΙΖ', 109) τὰ πράγματα μόνον ἱστορεῖ ἐν συντόμῳ· ὁ δὲ Ἰουστίνος (ΧΙΙ, 41) ἀφηγεῖται αὐτὰ οὕτως, ὥστε ἀναγνωρίζει τις τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὸ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀρρίανου (*jubentes eum solum eum patre suo Ammone inire bella, quatenus milites suos fastidiat*, πρὸς Ἀρρίανου Ζ', 8. 3). Ὁ δὲ Κούρτιος (Χ, 2 14—29), ὅστις ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα ὡς καὶ ὁ Ἰουστίνος, κατασκευάζει τὸν λόγον τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον λαμπρὸν καὶ περιπαθῆ. Ὁ δὲ λόγος ὁ παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ, ἂν καὶ ὁπωσοῦν σχινοτενής, διατρίβει μᾶλλον περὶ τὰ πράγματα καὶ ἰδίως εἶνε πλήρης διδακτικῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Φιλίππου, περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας κ. ἄ. τ. Εὗρεν ἄρα γε ὁ Ἀρρίανος τὸν λόγον παρὰ Πτολεμαίῳ τοιοῦτον, ὅποιον αὐτὸς τὸν ἀποδίδει; καὶ συνέθεσεν αὐτὸν ὁ Πτολεμαῖος; ἢ διεφυλάχθησαν τοῦλάχιστον τὰ κυριώτερα μέρη ἐκ τοῦ ὄντως ἐκφωνηθέντος λόγου τοῦ Ἀλεξάνδρου;

Καὶ πρῶτον μὲν εἶνε δύσκολον νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν σύλληψιν τῶν δεκατριῶν ὑποκινήτων καὶ τὴν εἰς θάνατον ἀπαγωγὴν αὐτῶν ὠμίλησε τόσῃν ὥραν, μετὰ τοσαύτης ὀπισθοδρομικῆς διεξοδικότητος καὶ χωρὶς νὰ παρασυρθῇ ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς στιγμιαίας ταραχῆς, ἔπειτα δὲ δύσκολον νὰ πεισθῇ

τις, ὅτι ὁ Πτολεμαῖος, ὅστις ἐγνώριζεν αὐτὸν καὶ ὡς βασιλεὺς καὶ στρατηγὸς θὰ συνησθάνθη ὅλην τὴν ταραχὴν τοιαύτης τινὸς στιγμῆς, ἤθελε παραστήσῃ τὸν ἐμπαθεῖ Ἀλέξανδρον ὁμιλοῦντα κατὰ τοιοῦτον ἐν μέρει κενολογικὸν τρόπον. Ἡ δὲν εἶνε ἀπλήρ κενολογία, ὅταν ὁ βασιλεὺς λέγῃ πρὸς τοὺς στασιάζοντας Μακεδόνας: «ὕμεῖς σατράπαι, ὑμεῖς στρατηγοί, ὑμεῖς ταξιάρχαι ὡς ἔμοιγε αὐτῷ τί περίεστι ἀπὸ τούτων τῶν πόνων, ὅτι μὴ αὕτη ἢ πορφύρα καὶ τὸ διαδῆμα τοῦτο;» Τὰ δὲ κατόπιν (9, 9) λεγόμενα; Δὲν εἶνε καὶ τοῦ ψυχροῦ ψυχρότερα, ὅταν λέγῃ «σιτοῦμαί τε τὰ αὐτὰ ὑμῖν σιτία καὶ ὕπνον τὸν αὐτὸν αἰροῦμαι· καὶ τοι οὐδὲ σιτία μοι δοκῶ τὰ αὐτὰ τοῖς τρυφῶσιν ὑμῶν σιτεῖσθαι· προαγρυπνῶν δὲ ὑμῶν οἶδα, ὡς καθεύδειν ἔχοιτε ὑμεῖς»; καὶ κατωτέρω ἔπεται ἡ πομπώδης φράσις «γάμους τε ὑμῖν τοὺς αὐτοὺς γεγάμηκα καὶ πολλῶν ὑμῶν οἱ παῖδες συγγενεῖς ἔσονται τοῖς παισὶ τοῖς ἐμοῖς». Δὲν εἶνε δὲ μακρὸν ἅμα καὶ χαμαιζηλον, ὅταν προκαλῇ αὐτοὺς νὰ ἐπιδείξωσι τὰ τραύματα, ὡς μέλλων καὶ αὐτὸς ν' ἀπογυμνώσῃ τὰ ἴδια; «ὡς ἔμοιγε οὐκ ἔστιν ὅ,τι τοῦ σώματος τῶν γε δὴ ἔμπροσθεν μερῶν ἄτρωτον ὑπολέλειπται, οὐδὲ ὄπλον τι ἔστιν ἢ ἐκ χειρὸς ἢ τῶν ἀφιεμένων, οὐ γὰρ οὐκ ἔχνη ἐν ἑμαυτῷ φέρω, ἀλλὰ καὶ ξίφει ἐκ χειρὸς τέτρωμαι καὶ τετόξευμαι ἤδη καὶ ἀπὸ μηχανῆς βέβλημαι καὶ λίθοις πολλαχῇ καὶ ξύλοις παιόμενος» καὶ ἔπειτα «στέφανοί τε χρυσοῖ τοῖς πλείστοις ὑμῶν εἰσι μνημεῖα τῆς τε ἀρετῆς τῆς ὑμετέρας καὶ τῆς ἐξ ἐμοῦ τιμῆς ἀθάνατα· ὅστις δὲ δὴ καὶ ἀπέθανεν, εὐκλεὲς μὲν αὐτῷ ἡ τελευτὴ ἐγένετο, περιφανὴς δὲ ὁ τάφος, χαλκαῖ δὲ αἱ εἰκόνες τῶν πλείστων οἴκοι ἐστᾶσιν». Ἀλλὰ μαρτυρία τις τοῦ ἱστοριογράφου Θεοπόμπου παριστᾷ ὅλως διάφορα τὰ πράγματα. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 324 (Ἀπόσπ. 277) γράφει περὶ τῶν ἀσωτιῶν καὶ ἐξευτελισμῶν τοῦ Ἀρπάλου, ὅστις εἰς μὲν τὴν ἀποθανοῦσαν αὐτοῦ ἑταίραν ἀνήγειρε δύο μνημεῖα, τὸ μὲν ἐν Βαβυλῶνι, τὸ δὲ ἐν Ἀθήναις, εἰς δὲ τὴν ἔτι ζῶσαν ἐν Ῥωσῶ τῆς Κιλικίας ἔστησεν εἰκόνα χαλ-

κῆν παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, πάντες δὲ θαυμάζουσι διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ τῶν ἐν Κιλικίᾳ ὑπὲρ τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων πεσόντων οὐδείς μέχρι τοῦδε οὔτε ὁ Ἀρπαλος οὔτε ἄλλος οὐδείς τῶν μεγιστάνων («οὔτε ἐκεῖνος οὔτε ἄλλος οὐδείς τῶν ἐπιστατῶν») ἐκόσμησε τὸν τάφον.

Εἰς τὰς κενολογίας ταύτας τῆς σχολαστικῆς ῥητορικῆς πρέπει νὰ προστεθῇ ἔκφρασις τις λίαν ὑποπτος· ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ βασιλέως Φιλίππου λέγεται σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐταπείνωσε τοὺς Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους, ὅτι διευθέτησε τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, καὶ ἀπεδείχθη ἡγεμὼν τῆς ἐπὶ τὸν Πέρσῃ στρατείας «οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον τι τὴν δόξαν τήνδε ἢ τῷ κοινῷ τῶν Μακεδόνων προσέθηκε». Ἡ ἔκφρασις αὕτη εἶνε μὲν συνήθης ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων (ὅπως ἔγραψε π. χ. ὁ Πολύαινος παρὰ Στοβαίου Ἀνθολ. ΜΓ', 53 ἐξ. «ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων» καὶ ὅπως εὐρίσκεται ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων), ἀλλ' οὐδαμῶς ἀρμόζει εἰς τὴν μοναρχίαν τοῦ Φιλίππου, ἥτις ἦτο μὲν ἐνιαία βασιλεία εἰς χώρας διηρημένη, ἀλλὰ δὲν ἐσήμαινεν ὅ,τι τὸ μετέπειτα κοινόν, σύνολον ὧν αὐτονόμων ἐπικρατειῶν, αἵτινες συνδέονται, ἵνα κατέχωσιν ἢ ἐπιδιώκωσιν τι ἀπὸ κοινοῦ.

Ἡ κλειτάρχειος παράδοσις ἀφηγεῖται, ὡς εἵπομεν, τὰ ἐν Ὡπιδί συμβάντα κατ' ἄλλην τάξιν. Οἱ στρατιῶται θορυβοῦσι· μάτην ἀγωνίζονται οἱ ἡγεμόνες νὰ καθησυχάσωσιν αὐτούς· ἔπειτα ὁμιλῶν πρὸς αὐτούς ὁ Ἀλέξανδρος ἐρωτᾷ, τί ζητοῦσιν· ἀποκρίνονται δὲ πάντες κραυγάζοντες ὅτι θέλουσι ν' ἀπέλθωσιν οἴκαδε· κατόπιν ὁ βασιλεὺς ἀποτείνει πρὸς αὐτούς σφοδρὸν λόγον, μεθ' ὃν ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ θορυβοῦντος πλήθους, συλλαμβάνει δεκατρεῖς ὑποκινήτας καὶ διατάττει ν' ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς εἰς θάνατον. Ὁ τρόμος παραλύει τὴν στάσιν. Ὁ δὲ Ἀρρίανος τάσσει τὸν λόγον τοῦ βασιλέως μετὰ τὴν σύλληψιν τῶν ὑποκινήτων. Ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κουρτίου εὐρίσκονται ἐν μέρει τὰ αὐτὰ ἐνθυμήματα. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀρρίανος ἀπαριθμεῖ διὰ μακρῶν τὰς

ἐπιτυχίας τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου, ὁ δὲ Κούρτιος συμπύσσει αὐτὰς εἰς τὴν ἐξῆς εἰρωνικὴν ἔκφρασιν: *Illyriorum paulo ante et Persarum tributariis Asia et tot gentium spolia fastidio sunt.* Ἐν μὲν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀρρίανου λέγεται, πῶς ὁ Φίλιππος κατήγαγε τοὺς Μακεδόνας ἀγρότας καὶ ποιμένας ἀπὸ τῶν ὁρέων εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας, κατεσκεύασεν εἰς αὐτοὺς ὁδοὺς καὶ λιμένας, ἔδωκε νὰ φορῶσιν ἀντὶ διφθερῶν χλαμύδας καὶ εἰσήγαγεν εἰς αὐτοὺς παιδεῖαν καὶ ἦθη χρηστά· παρὰ δὲ τῷ Κουρτίῳ, διαστρεφόμενων τῶν πραγμάτων, λέγεται μετὰ πικρίας: *modo sub Philippo seminudis amicula ex purpura sordent, aurum et argentum oculi ferre non possunt; lignea enim vasa desiderant et ex cratibus scuta rubiginemque gladiatorum, hoc cultu nitentes vos accepi.* Καὶ ὁ Κούρτιος καὶ ὁ Ἀρρίανος ἱστοροῦσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ διαδήματος ἀνέλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ χρῆν οὐκ ὀλίγα· καὶ οἱ ἀριθμοὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀναγραφόμενοι περιέχουσι φαινομένην τινὰ διαφοράν. Ὁ μὲν Κούρτιος λέγει *hoc cultu nitentes vos accepi et D talenta aeris alieni, cum omnis regis supellex haud amplius quam LX talentorum esset.* Ἀντὶ δὲ τούτων τῶν ἀριθμῶν ὁ Ἀρρίανος ἀναγράφει:

ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ πατρὸς ὀλίγα	
μόνον χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ ὀλιγώτερα τῶν	60 τάλ.
χρέη παρὰ τοῦ πατρὸς σχεδὸν	500 τάλ.
ἐκτός δὲ τούτου δάνειον τοῦ Ἀλεξάνδρου	
ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας	800 τάλ.

Εἶνε πρόδηλον ὅτι οἱ παρὰ τῷ Κουρτίῳ ἀριθμοὶ εἶνε τοιοῦτοι, ὥστε ἀναγνωρίζει τις ἐν αὐτοῖς τοὺς παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ· ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι ὁ Κούρτιος παραλείπει τὸ χρέος αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅτι ἀναγράφει ἀπλῶς 500 τάλαντα, ἐν ᾧ ὁ Ἀρρίανος λέγει « ἐς πεντακόσια τάλαντα »· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε μόνον φραστικὴ διαφορὰ· ὅτι δὲ ὁ μὲν Κούρτιος ὑπολογίζει ὅτι *omnis regis supellex* ἦτο 10 ταλάντων, ὁ δὲ Ἀρρίανος ὅτι τοσαῦτα ὑπολο-

γίξει, πλὴν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, εἶνε παρεννόησις ἢ ἐπιπολαιότης.

Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τῶν ἱστορικῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξάγεται ὅτι ὁ μὲν Δοῦρις (κατὰ τὴν γνώμην τοῦ C. Müller II, σ. 472 συμφώνως πρὸς τὸν Κλείταρχον) ἱστόρησεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐξορμήσας ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἔλαβε τροφὰς μόνον διὰ 30 ἡμέρας, ὁ δὲ Ὀνησίκριτος ὅτι εἶχε χρέος 200 ταλάντων, ὁ δὲ Ἀριστοβούλος ὅτι «τὸ λαμπρὸν αὐτῷ καὶ μέγα παρασκευασθὲν ὑπὸ τῆς τύχης ἐφόδιον» ἦτο 70 ταλάντων. Ἐκ τοῦ Ἀριστοβούλου λοιπὸν, ὃν ἄλλως ὁ Ἀρρίανὸς μόνον μετὰ τὸν Πτολεμαῖον θεωρεῖ ἀξιόπιστον, δὲν ἔλαβε τοὺς ἐν τῷ λόγῳ ἀριθμούς· ἐπειδὴ δὲ συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς τῆς κλειταρχείου παραδόσεως, δὲν ἔλαβεν αὐτοὺς οὐδ' ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, ἂν τυχὸν ἦτο ὀρθὸν τὸ συμπέρασμα ἡμῶν ὅτι ὁ Κλείταρχος ἔγραψε πρὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ Κουρτίου εἶχεν ἤδη διορθώσῃ ἐκ τοῦ Πτολεμαίου τὰς μωρτυρίας τοῦ Κλειτάρχου, ἢ ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἐπανέλαβε τοὺς ἀριθμούς τοῦ Κλειτάρχου ἀναγνωρίσας αὐτοὺς ὡς ὀρθούς.

Ἐπειδὴ δὲ τέλος ὁ Ἀρρίανὸς ἀναφέρει ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τὰς τιμὰς τῶν πεσόντων καὶ τὰς διακρίσεις, ἃς οἱ ὑπολειφθέντες αὐτῶν οἰκεῖοι ἔλαβον, ὡμίλησε μὲν βεβαίως περὶ αὐτῶν καὶ ἐν ἄλλῃ περιπτώσει — μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην — καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε νὰ νομίσῃ τις ἐξ ἀνάγκης ὅτι ἐλήφθησαν ταῦτα ἐκ τοῦ Πτολεμαίου. Ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ Κλείταρχος, ἀφηγούμενος τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, ἔκαμε μνείαν αὐτῶν, φαίνεται ἐκ τοῦ Ἰουστίνου (XI, 6, 13): *humatos statuis equestribus donavit cognatisque eorum immunitatem dedit*.

Τώρα λοιπὸν βλέπομεν, ὅποῖον εἶνε τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς εἰρημένης συγχρίσεως. Ἄν ὁ Ἀρρίανὸς δὲν ἔλαβε τὸν ἐν Ὠπιδῇ λόγον ἐκ τοῦ Πτολεμαίου ἢ Ἀριστοβούλου, οὐς μόνους ἄλλως θεωρεῖ ὡς ἀξιόπιστους πηγὰς, καὶ ἂν κατὰ τινὰ μὲν οὐσιώδη ἐνθυμήματα καὶ σημαντικὰς τινὰς εἰδήσεις συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ

Κλειτάρχου καταγομένην παράδοσιν, κατὰ δὲ τὰ ὑποκείμενα πράγματα καὶ τὸ καθ' ὅλου ἦθος τοῦ λόγου διαφέρει αὐτῆς, εἰνέ τις ἠναγκασμένος, ἐπειδὴ τοιοῦτόν τι παρατηρεῖται καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις τοῦ Ἀρρίανου, νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ Ἀρρίανός, ἀκολουθῶν τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων ἀριστοτεχνῶν τῆς ἱστοριογραφίας, ἐνόμισε πρόσφορον καὶ ἀναγκαῖον ἐν ὠρισμένοις χωρίοις νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ ὁρῶντα πρόσωπα καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν καιρῶν διὰ λόγων ἐλευθέρως συντεταγμένων. Ὅτι δὲ εἰς τὰς τοιαύτας συνθέσεις ἐπέδρασε καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπικτήτειος δοξασία περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, δύναται ἐνταῦθα νὰ ὑποδειχθῇ τοῦλάχιστον. Ἐν ᾧ ἐν τῇ ἀφηγήσει ἡ παρ' αὐτῷ εἰκὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε τόσο ἀσφαλὴς καὶ ἀξιοπρεπής, ἐν τοῖς λόγοις, οὕς θέτει εἰς τὸ στόμα του, δὲν ἔχει τὴν τέχνην οὔτε τὸ ἦθος τοῦ ἥρωος αὐτοῦ οὔτε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ χρῶμα τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων ἐξ ἴσου εὐστόχως ν' ἀποδώσῃ. Εἶνε τυπικός, σχοινοτενὴς καὶ κενολόγος. Καὶ ὅσον διδακτικὰ καὶ ἂν εἶνε τὰ πράγματα, τὰ εἰς τοιοῦτους λόγους ὑποκείμενα, ἀλλὰ τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα παραδείγματα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τοιαῦτα νὰ εἰσφρήσωσιν, ὅσα ἀπεμνημόνευσεν ἐκ πηγῶν ὅχι τόσο καλῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὡς ὑπόπτων θεωρουμένων.

Ἐν ταῖς ῥητορικαῖς σχολαῖς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν προσφιλεστάτων θεμάτων. Ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ: *Deliberat Alexander an Oceanum naviget, cum exaudita vox esset: quemque invicte . . . ἢ an Babylona intret, cum denunciatum esset illi responso auguris periculum*. Καὶ τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πλουτάρχου φερόμενα δύο πονήματα «περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης» εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουσιν. Ἄν δὲ ἐκ τοιούτων ῥητορικῶν γυμνασμάτων σημειώματά τινα μετέβησαν εἰς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, περὶ τούτου δὲν ἐξετάζομεν.

ΚΕΦΑΛΑ

λην

θια

ΚΕΦΑΛΑ

λιτε

μπω

λακο

ΚΕΦΑΛΑ

—

πρό

κατ

τῶν

ΚΕΦΑΛΑ

Αί

—

Ἀσ

φυλ

ΚΕΦΑΛΑ

μνο

ληφ

σμο

κατ

ΚΕΦΑΛΑ

πρό

Μάχ

Σού

ΚΕΦΑΛΑ

ἐκ τ

θικῇ

σις

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Τὸ θέμα τῆς συγγραφῆς. — Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ ἔθνους. — Φίλιππος ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ. — Ἡ Κοριν-
θιακὴ συμμαχία τοῦ 338. — Τὸ περσικὸν κράτος μέχρι Δαρείου τοῦ Γ'. σελ. 9-85
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Χώρα, λαὸς καὶ βασιλεία τῶν Μακεδόνων. — Ἐσωτερικὴ πο-
λιτικὴ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β'. — Οἱ εὐγενεῖς, ἡ ἀλλή. — Ἡ Ὀλυ-
μπιάς. — Ἡ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Διχοστασία ἐν τῷ βασι-
λικῷ οἴκῳ. — Ἀτταλος. — Δολοφονία τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'. . . . σελ. 86-124
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι. — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος 336.
— Ἀνανέωσις τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας. — Τὸ τέλος τοῦ Ἀττάλου. — Οἱ
πρὸς βορρᾶν γείτονες. — Ἐκστρατεία εἰς τὴν Θράκην παρὰ τὸν Ἰστρον καὶ
κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν. — Δευτέρα ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Καταστροφή
τῶν Θηβῶν. — Δευτέρα ἀνανέωσις τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας . . . σελ. 125-173

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Πολεμικαὶ προπαρασκευαί. — Τὸ νομισματικὸν σύστημα —
Αἱ συμμαχίαι τοῦ βασιλείου. — Ἡ στρατεία — Διάδοσις εἰς τὴν Ἀσίαν.
— Μάχη ἐν Γρανικῇ. — Κατάληψις τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς μικρᾶς
Ἀσίας. — Κατάκτησις τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. — Πορεία διὰ τῆς Λυκίας, Παμ-
φυλίας καὶ Πισιδίας. — Ὁργάνωσις τῶν νέων χωρῶν σελ. 174-275
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Παρασκευαί τῶν Περσῶν. — Ὁ περσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μέ-
μνονα καὶ οἱ Ἕλληνες. — Ὁ Ἀλεξάνδρος ὑπερέβη τὸν Ταῦρον. — Κατά-
ληψις τῆς Κιλικίας. — Ἡ ἐν Ἰσθμῷ μάχη. — Τὸ διάγγελμα. — Ἀναβρα-
σμὸς ἐν Ἑλλάδι. — Πολιορκία τῆς Τύρου. — Κατάκτησις τῆς Γάζης —
Κατάληψις τῆς Αἰγύπτου σελ. 276-354
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Αἱ Περσικαὶ προπαρασκευαί. — Ὁ Ἀλεξάνδρος πορεύεται
πρὸς τὴν Συρίαν, διαβαίνει τὸν Εὐφράτην καὶ ὁδεύει πρὸς τὸν Τίγριν. —
Μάχη ἐν Γαυγαμήλοις. — Πορεία πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. — Κατάληψις τῶν
Σούσων. — Ἐκστρατεία εἰς τὴν Περσέπολιν σελ. 355-420
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. Ἀναχώρησις ἐκ Περσέπολεως. — Ὑποχώρησις τοῦ Δαρείου
ἐκ τῶν Ἐκδατάνων. — Δολοφονία αὐτοῦ. — Ὁ Ἀλεξάνδρος ἐν τῇ Παρ-
θικῇ. — Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Ζωπυρίωνος, ἀποστασία τῆς Θράκης, ἐπανάστα-
σις τοῦ Ἀγίδος, ἤτα αὐτοῦ καὶ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος σελ. 421-458

BIBAIION TPITON.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Καταδίωξις τοῦ Βήσσου. — Ἐπανάστασις ἐν Ἀρείᾳ. — Πορεία τοῦ στρατοῦ πρὸς νότον, διὰ τῆς Ἀρείας, Δραγγιανῆς, Ἀραχωσίας μέχρι τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου. — Ἡ γνῶμη τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλους. — Ἡ ἀνακαλυφθεῖσα συνωμοσία. — Ἡ νέα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ σελ. 467-494
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰ Βάκτρα. — Καταδίωξις τοῦ Βήσσου καὶ παράδοσις αὐτοῦ. — Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰαξάρτην. — Ἀποστασία ἐν Σογδιανῇ — Καταστολή τῆς ἀποστασίας. — Παραχειμασία ἐν Ζαριάσποις. — Δευτέρα ἀποστασία τῶν Σογδιῶν. — Καταστολή αὐτῆς. — Ἀνάπαυσις ἐν Μαρακάνδοις. — Φόνος τοῦ Κλείτου. — Εἰσβολὴ τῶν Σκυθῶν εἰς Ζαριάσπα. — Διαχειμασία ἐν Ναυτάκοις. — Τὰ φρούρια τῶν ὑπάρχων. — Γάμος μετὰ τῆς Ῥωξάνης. — Συνωμοσία τῶν εὐγενῶν παίδων. — Τιμωρία τοῦ Καλλισθένους σελ. 495-562
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Ἡ Ἰνδικὴ χώρα. — Οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἀγῶνες. — Ἡ διάδοσις τοῦ Ἰνδοῦ. — Στρατεία πρὸς τὸν Ὑδάσπην. — Ἡ ἡγεμονία τῶν Ταξιῶν. — Πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλεῖος Πόρου. — Μάχη παρὰ τὸν Ὑδάσπην. — Ἀγῶνες κατὰ τῶν ἐλευθέρων φυλῶν. — Ἡ στρατιὰ παρὰ τὸν Ὑφασιν. — Ἐπιστροφὴ σελ. 562-639
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. Ἡ ἐπιστροφή. — Ὁ στόλος τοῦ Ἀκεσίνου. — Ἀγὼν πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. — Κίνδυνος τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Ἀγῶνες παρὰ τὸν κάτω Ἰνδόν. — Ἀγῶνες ἐν τῷ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. — Πλοῦς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ Ὠκεανῷ. — Ἀναχώρησις αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς σελ. 640-687

BIBAIION TETARTON.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Μάχαι ἐν τῇ γῶρᾳ τῶν Ὠρειτῶν. — Πορεία τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς ἐρήμου τῆς Γεδρωσίας. — Ἀφίξις τῶν λευπάνων τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Καρμανίαν. — Ὁ Νέαρχος ἐν Ἀρμοζείᾳ. — Ἀκαταστασίαι ἐν τῷ κράτει. — Τιμωρίαι. — Ἐπιστροφή εἰς τὴν Περσίαν. — Δευτέρα φυγὴ τοῦ Ἀρπάλου. — Γάμος ἐν Σούσοις. — Νέα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ. — Ἀναχώρησις εἰς Ὠπιν σελ. 691-735
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Ἡ ἐν Ὠπιδι στρατιωτικὴ στάσις. — Οἱ ἀπόμαχοι ἀποστελλονται εἰς αἰκάδε. — Ὁ Ἀρπαλος ἐν Ἑλλάδι. — Ἐκλυσίς τῶν ἐν Ἀθήναις φατριῶν. — Διάταγμα περὶ καθόδου τῶν φυγάδων. — Ἐνέργειαι τοῦ Ἀρπάλου ἐν Ἀθήναις· δίκη περὶ τῶν ἀρπαλῶν χρημάτων. — Ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς σελ. 734-792
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Μετάδοσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μηδίαν. — Θάνατος τοῦ Ἡφαιστίνους. — Πόλεμος κατὰ τῶν Κοσσαίων. — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα. — Πρεσβείαι. — Ἀποστολαὶ εἰς τὴν νότιον θάλασσαν, παρασκευαί, νέα σχέδια. — Νόσος τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Θάνατος αὐτοῦ σελ. 793-830
- Παράρτημα σελ. 833-

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	28	στ.	21	ἀντὶ τοῦ ὡς σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων γραπτέον	
				ὡς ἑλληνικὴ συμμαχία,	
»	47	»	14	» » πολιτικῶν	» γραπτ. πολιτειῶν
»	»	»	26	» » Ἀθήναις	» ταῖς Ἀθήναις
»	118	»	25	» » Οἱ	» Αἱ
»	159	»	7	» » ἀποσείσωσι	» ἀποσείσωσι
»	169	»	19	» » ἐνδύσωσι	» ἐκδύσωσι
»	190	»	13	» » Ἐκ τῶν δὲ	» Ἐκ δὲ
»	197	»	13	» » αἰῶνας	» χιλιετηρίδας
»	233	»	25	» » φυγόντων τῆς	» φυγόντων ἐκ τῆς
»	320	»	23	» » Ἀσυρίων	» Ἀσσυρίων
»	333	»	25	» » ταχυνασιτοῦσαι	» ταχυναντιοῦσαι
»	376	»	22	» » (στρα)τιάν	» (στρα)τιάν
»	391	»	3	» » ἐμύνησεν	» ἐμήνυσεν
»	414	»	2	» » περὶ τὴν μάχην	» περὶ τῆς μάχης
»	415	»	17	» » τὸν κέντρον	» τὸ κέντρον
»	»	»	22	» » τῶν	» τῶν θεῶν
»	420	»	16 καὶ 17	» » ἐπιστολὴ	» ἐπιτολὴ
»	429	»	5	» » ταχέως καὶ	» ταχέως εἰς
»	431	»	19	» » διπτομαχητῶν	» διμαχῶν
»	440	»	18	» » Θάρων	» Θάρας
»	468	»	10	» » μετὰ	» κατὰ
»	471	»	11	» » διέττατε	» διέταπτε
»	480	»	20	» » ἀπεξενώτετο	» ἀπεξενώνετο
»	485	»	27	» » μνηστής	» μνηστής
»	540	»	4	» » καὶ αὐτὸς καὶ ἡ	» καὶ αὐτὴ ἡ
»	550	»	18	» » ἀντιλήψεις	» ἀντιλήψεις,
»	583	»	11	» » δικόφη	» διακόφη
»	712	»	4	» » κλίμα	» κλίμα
»	720	»	3	» » ἰσχὺν	» ἰσχὺν
»	743	»	26	» » εἶν	» εἶνε

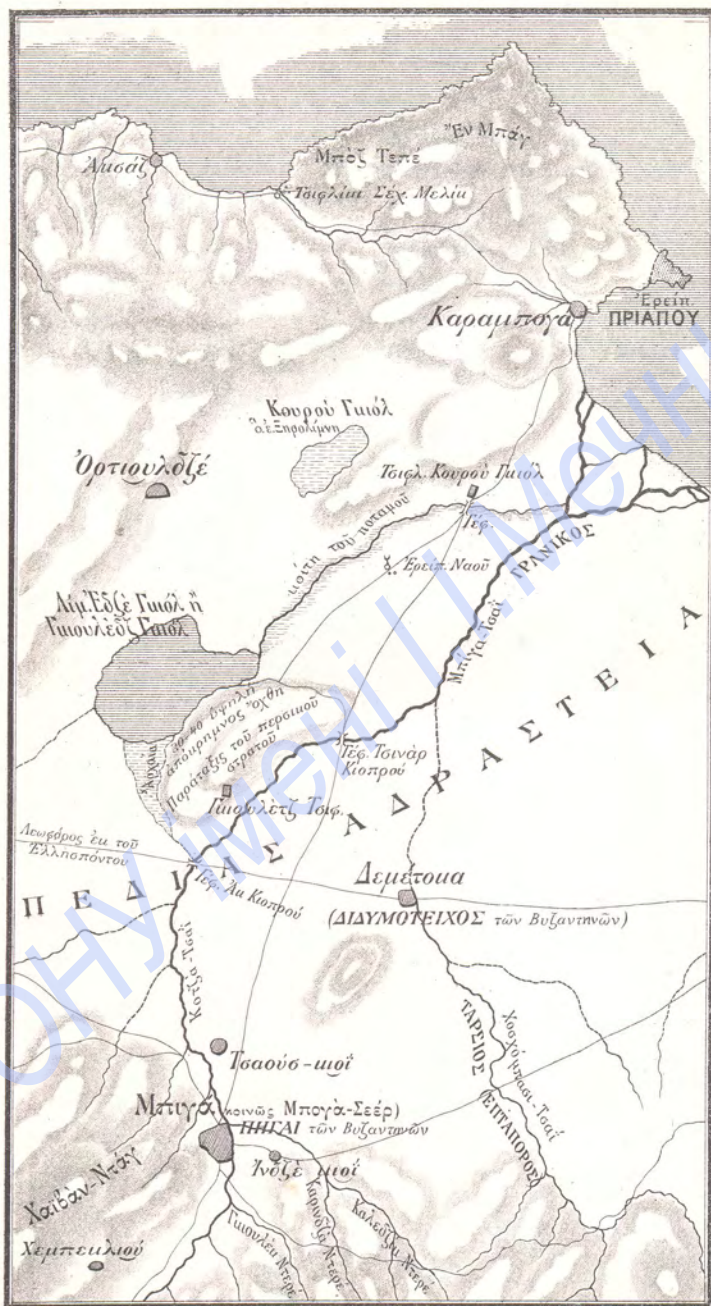
Σελ.	759	στ.	28	ἀντὶ τοῦ	ἀπεκλείσθη	γραπτ.	ἀπεκλείσθησαν
»	760	»	24	»	»	»	ἱεροσούλων
»	767	»	31	»	»	»	ἑξακισχιλίοις
»	769	»	12	»	»	»	ἀπαιτοῦσα μὲν
»	770	»	8	»	»	»	ἐδρύτητι
»	774	»	10	»	»	»	ἀνεχαίτισε
»	796	»	20	»	»	»	καὶ δὲν
»	834	»	24	»	»	»	Ἀμφισσαίων
»	840	»	13	»	»	»	ἔτι
»	»	»	22	»	»	»	τοῦτέστι
»	864	»	25	»	»	»	τέλος ἐν

1588

471998

1948

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

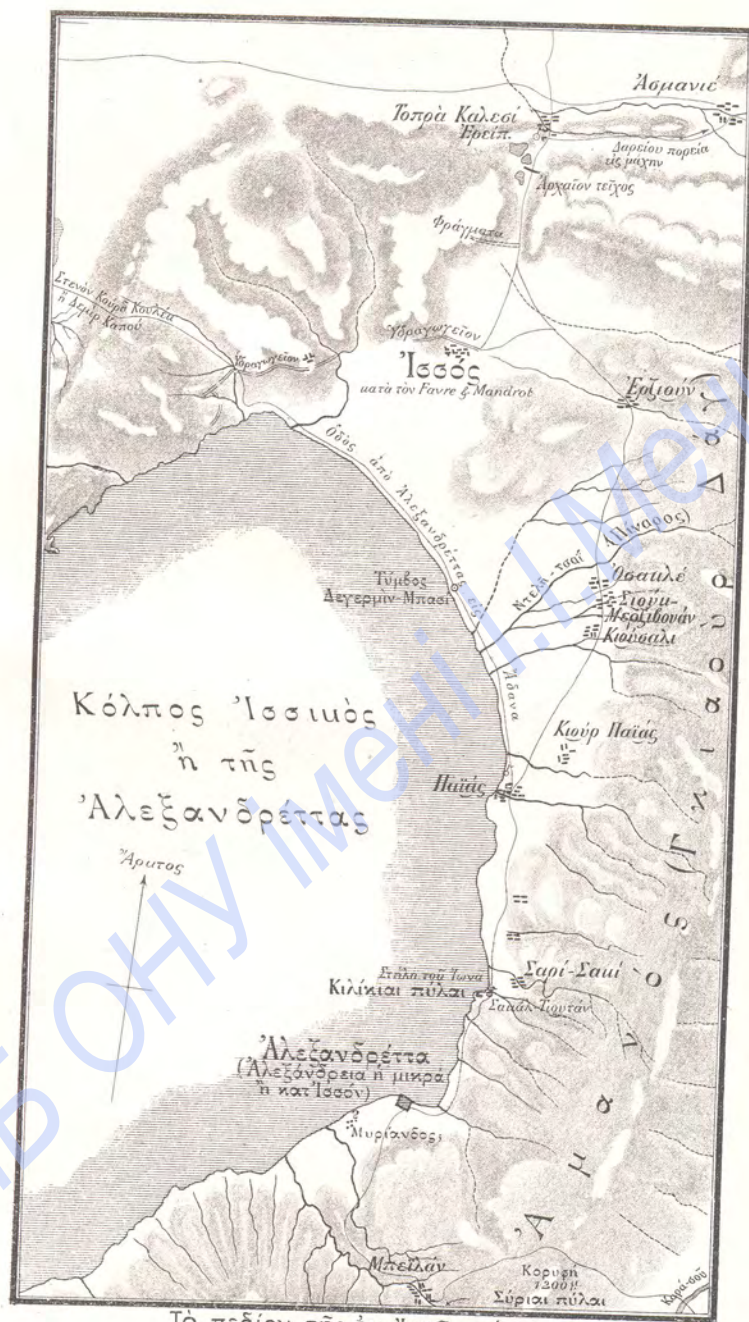


Τὸ πεδῖον τῆς ἐν Γρανιῶ μάχης σχεδιασθὲν ὑπὸ Ἑ. Κίπερτ, 1842.
ὑπὸ ἀλίσμα 1:200,000.

Στάδια
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Χιλιόμετρα

Λεωγ. Κ. Γροῦνδμαν

ἐν Ἀθήναις



Τὸ πεδῖον τῆς ἐν Ἰσῶ μάχης
κατὰ τὸν χάρτην τοῦ Favre καὶ Mandrot ὑπὸ κλίμακα 1:400,000.

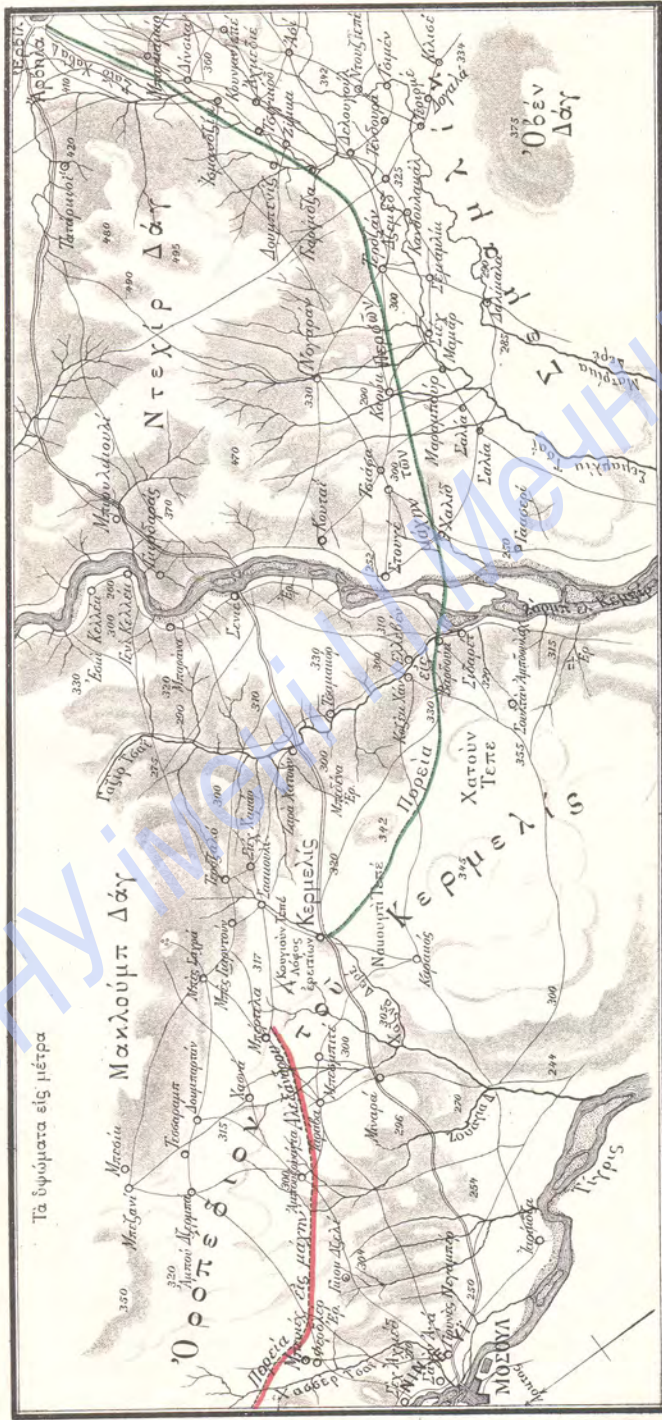
1 2 3 4 5 10 15 20 Κιλόμετρα

Λιθὸγρ. Κ. Γροῦνδμάν

ἐν Ἀθήναις

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова



Τὸ πεδίον τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης κατὰ τὸ σχεδιογράφημα τοῦ J. Gernik 1873

ὑποκλίμα 1:400,000

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260 270 280 290 300 310 320 330 340 350 360 370 380 390 400 410 420 430 440 450 460 470 480 490 500 510 520 530 540 550 560 570 580 590 600 610 620 630 640 650 660 670 680 690 700 710 720 730 740 750 760 770 780 790 800 810 820 830 840 850 860 870 880 890 900 910 920 930 940 950 960 970 980 990 1000

Λιδόργ. Κ. Γροῦνδμαν

ἐν Ἀθήναις

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова



30/05/16



770620

НБ ОНУ

Наукова бібліотека
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені І. І. Мечникова

1948

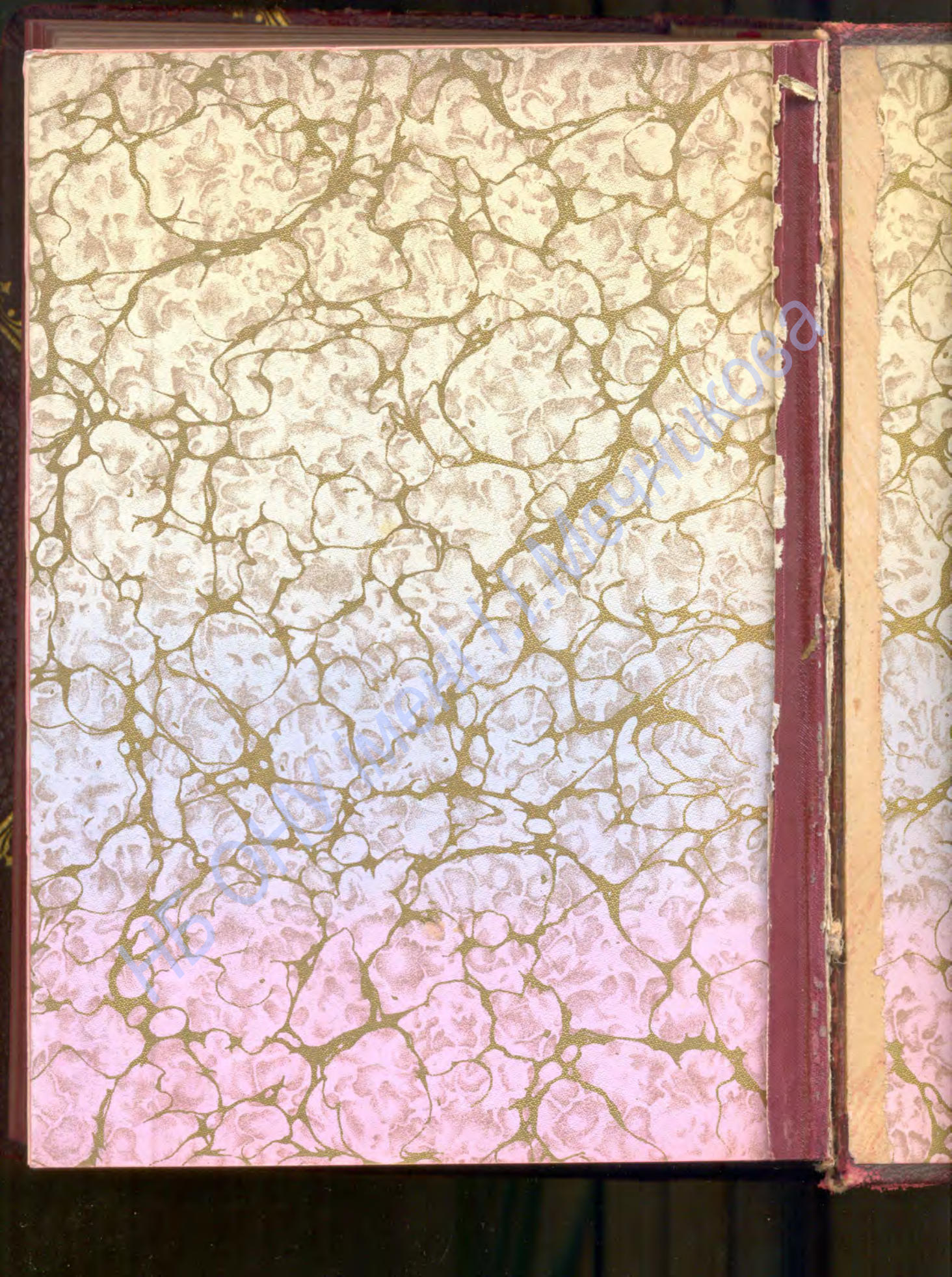
474998
866/46

НБ ОНУ імені І. І. Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова





НБ ОНУ імені І.І.Мечникова